៙ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

មហានិទ្ទេស-អដ្ឋកថា

គន្ថារម្ភកថា

អវិជ្ជាលង្គី ឃាតេន្តោ, នន្ទិរាគញ្ច មូលតោ;
ភាវេន្តដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ, ផុសិ យោ អមតំ បទំ។

បាបុណិត្វា ជិនោ ពោធឹ, មិគទាយំ វិគាហិយ;
ធម្មចក្កំ បវត្តេត្វា, ថេរំ កោណ្ឌញ្ញមាទិតោ។

អដ្ឋារសន្នំ កោដីនំ, ពោធេសិ តាបសោ តហឹ;
វន្ទេហំ សិរសា តញ្ច, សព្ពសត្តានមុត្តមំ។

តថា ធម្មុត្តមញ្ចេវ, សង្ឃញ្ចាបិ អនុត្តរំ;
សំខិត្តេន ហិ យោ វុត្តំ, ធម្មចក្កំ វិភាគសោ។

សារិបុត្តោ មហាបញ្ញោ, សត្ថុកប្បោ ជិនត្រជោ;
ធម្មចក្កំ វិភាជេត្វា, មហានិទ្ទេសមព្រវិ;
បាហោ វិសិដ្ឋោ និទ្ទេសោ, តំនាមវិសេសិតោ ច។

តំ **សារិបុត្តំ** ជិនរាជបុត្តំ, ថេរំ ថិរានេកគុណាធិវាសំ;
បញ្ញាបភាវុគ្គតចារុកិត្តឹ, សុនីចវុត្តិញ្ច អថោ នមិត្វា។

ខមាទយាទិយុត្តេន , យុត្តមុត្តាទិវាទិនា;
ពហុស្សុតេន ថេរេន, ទេវេន អភិយាចិតោ។

មហាវិហារវាសីនំ , សជ្ឈាយម្ហិ បតិដ្ឋិតោ;
គហេតព្ពំ គហេត្វាន, បោរាណេសុ វិនិច្ឆយំ។

អវោក្កមន្តោ សមយំ សកញ្ច, អនាមសន្តោ សមយំ បរញ្ច;
បុព្ពោបទេសដ្ឋកថានយញ្ច, យថានុរូបំ ឧបសំហរន្តោ។

ញាណប្បភេទាវហនស្ស តស្ស, យោគីហិ នេកេហិ និសេវិតស្ស;
អត្ថំ អបុព្ពំ អនុវណ្ណយន្តោ, សុត្តញ្ច យុត្តិញ្ច អនុក្កមន្តោ។

អារភិស្សំ សមាសេន, **មហានិទ្ទេសវណ្ណនំ**;
សទ្ធម្មពហុមានេន, នាត្តុក្កំសនកម្យតា។

វក្ខាមហំ អដ្ឋកថំ ជនស្ស, ហិតាយ សទ្ធម្មចិរដ្ឋិតត្ថំ;
សក្កច្ច **សទ្ធម្មបជោតិកំ** តំ, សុណាថ ធារេថ ច សាធុ សន្តោតិ។

តត្ថ “**បាហោ វិសិដ្ឋោ និទ្ទេសោ, តំនាមវិសេសិតោ ច**”តិ វុត្តត្តា ទុវិធោ បាហោ – ព្យញ្ជនបាហោ, អត្ថបាហោ ច។ តេសុ ព្យញ្ជនបាហោ អក្ខរបទព្យញ្ជនអាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆព្ពិធោ។ អត្ថបាហោ សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆព្ពិធោ។ តត្ថ តីសុ ទ្វារេសុ បរិសុទ្ធបយោគភាវេន វិសុទ្ធករុណានំ ចិត្តេន បវត្តិតទេសនា វាចាហិ អកថិតត្តា អទេសិតត្តា អក្ខរមិតិ សញ្ញិតា, តំ

បារាយនិកព្រាហ្មណានំ មនសា បុច្ឆិតបញ្ហានំ វសេន ភគវតា រតនឃរេ និសីទិត្វា សម្មសិតបដ្ឋានមហាបករណវសេន ច អក្ខរំ នាមាតិ គហេតព្ពំ។

អថ វា អបរិបុណ្ណំ បទំ អក្ខរមិតិ គហេតព្ពំ “សដ្ឋិវស្សសហស្សានី”តិ ឯវមាទីសុ (បេ. វ. ៨០២; ជា. ១.៤.៥៤; នេត្តិ. ១២០) វិយ។ ឯត្ថ ហិ **ស**ការ **ន**ការ **សោ**ការាទីនិ អក្ខរមិតិ, ឯកក្ខរំ វា បទំ អក្ខរមិតិ ឯកេ។ “យាយំ តណ្ហា បោនោភវិកា”តិ ឯវមាទីសុ (មហាវ. ១៤; វិភ. ២០៣; ម. និ. ៣.៣៧៤; បដិ. ម. ២.៣០) វិភត្យន្តំ អត្ថជោតកំ អក្ខរបិណ្ឌំ បទំ។ “នាមញ្ច រូបញ្ច”តិ ឯវមាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១០៩; សុ. និ. ៨៧៨; មហានិ. ១០៧; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៦; នេត្តិ. ៤៥) ពហុអក្ខរេហិ យុត្តំ បទំ នាម។ សំខិត្តេន វុត្តំ បទំ វិភាវេតិ។ បទេន អភិហិតំ ព្យញ្ជយតិ ព្យត្តំ បាកដំ ករោតីតិ ព្យញ្ជនំ, វាក្យមេវ។ “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា”តិ សង្ខេបេន កថិតមត្ថំ។ “កតមេ ចត្តារោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតិ។ វីរិយចិត្តវីមំសសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតី”តិអាទីសុ (វិភ. ៤៣១; សំ. និ. ៥.៨១៣; ទី. និ. ៣.៣០៦; អ. និ. ៤.២៧៦) បាកដករណភាវេន ព្យញ្ជនំ នាម។ ព្យញ្ជនវិភាគបកាសោ អាការោ។ “តត្ថ កតមោ ឆន្ទោ? យោ ឆន្ទោ ឆន្ទិកតា កត្តុកម្យតា”តិ ឯវមាទីសុ (វិភ. ៤៣៣) កថិតព្យញ្ជនំ អនេកវិធេន វិភាគករណំ អាការោ នាម។ អាការាភិហិតស្ស និព្ពចនំ និរុត្តិ។ “ផស្សោ, វេទនា”តិ ឯវមាទីសុ (ធ. ស. ១) អាការេន កថិតំ “ផុសតីតិ ផស្សោ។ វេទិយតីតិ វេទនា”តិ នីហរិត្វា វចនំ និរុត្តិ នាម។ និព្ពចនវិត្ថារោ និស្សេសតោ ទេសោតិ និទ្ទេសោ, វេទិយតីតិ វេទនាតិ និព្ពចនលទ្ធបទំ “សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា, សុខយតីតិ សុខា, ទុក្ខយតីតិ ទុក្ខា, នេវ ទុក្ខយតិ ន សុខយតីតិ អទុក្ខមសុខា”តិ អត្ថវិត្ថារោ និរវសេសេន កថិតត្តា និទ្ទេសោ នាម។

ឯវំ ឆព្ពិធានិ ព្យញ្ជនបទានិ ជានិត្វា ច ឆសុ អត្ថបទេសុ សង្ខេបតោ កាសនា ទីបនា សង្កាសនា, “មញ្ញមានោ ខោ, ភិក្ខុ, ពន្ធោ មារស្ស អមញ្ញមានោ មុត្តោ បាបិមតោ”តិ ឯវមាទីសុ សង្ខេបេន អត្ថទីបនា សង្កាសនា នាម។ ឯសោ បន ថេរោ “ពុទ្ធេន ភគវតា ឯវំ សង្ខេបំ កត្វា វុត្តមត្ថំ ‘អញ្ញាតំ ភគវា, អញ្ញាតំ សុគតា’”តិ កថេតុំ សមត្ថោ បដិវិជ្ឈិ។

ឧបរិ វត្តព្ពមត្ថំ អាទិតោ កាសនា ទីបនា បកាសនា, “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្ត”ន្តិ ឯវមាទីសុ (មហាវ. ៥៤; សំ. និ. ៤.២៨) បច្ឆា កថិតព្ពមត្ថំ បឋមវចនេន ទីបនា បកាសនា នាម។ ឯវំ បឋមំ ទីបិតំ អត្ថំ បុន បាកដំ កត្វា ទីបនេន “កិញ្ច, ភិក្ខវេ, សព្ពំ អាទិត្តំ? ចក្ខុំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្តំ, រូបា អាទិត្តា”តិ ឯវមាទីសុ (មហាវ. ៥៤; សំ. និ. ៤.២៨) កថិតេសុ “តិក្ខិន្ទ្រិយោ សង្ខេបេន វុត្តំ បដិវិជ្ឈតី”តិ កថិតត្តា ទ្វេ អត្ថបទានិ តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស ឧបការវសេន វុត្តានិ។

សំខិត្តស្ស វិត្ថារាភិធានំ សកឹ វុត្តស្ស ច បុនបិ អភិធានំ វិវរណំ, “កុសលា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១) សង្ខេបេន និក្ខិត្តស្ស។ “កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិ (ធ. ស. ១) និទ្ទេសវសេន វិត្ថារណំ វិត្ថារវសេន បុន កថនំ វិវរណំ នាម។

តំ វិភាគករណំ វិភជនំ, “យស្មឹ សមយេ”តិ (ធ. ស. ១) វិវរិតេ កុសលេ ធម្មេ “តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ, វេទនា ហោតី”តិ (ធ. ស. ១) វិភាគករណំ វិភជនំ នាម។ វិវរស្ស វិត្ថារាភិធានេន វិភត្តស្ស ច ឧបមាភិធានេន បដិបាទនំ ឧត្តានីករណំ, វិវរណេន វិវរិតត្ថស្ស “កតមោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ? យោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ផុសនា សម្ផុសនា”តិ (ធ. ស. ២) អតិវិវរិត្វា កថនញ្ច វិភជនេន វិភត្តស្ស “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, គាវី និច្ចម្មា, ឯវមេវ ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, ផស្សាហារោ ទដ្ឋព្ពោតិ វទាមី”តិ (សំ. និ. ២.៦៣) ឯវមាទិឧបមាកថនញ្ច ឧត្តានីករណំ នាម។ ធម្មំ សុណន្តានំ ធម្មទេសនេន ចិត្តស្ស អនេកវិធេន សោមនស្សឧប្បាទនញ្ច អតិខិណពុទ្ធីនំ អនេកវិធេន ញាណស្ស តិខិណភាវករណញ្ច បញ្ញត្តិ នាម, តេសំ សុណន្តានំ តំចិត្តតោសនេន តំចិត្តនិសាមនេន ច បញ្ញាយតីតិ បញ្ញត្តិ។ តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសយតិ, បទេហិ បកាសយតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ, អាការេហិ វិភជតិ, និរុត្តីហិ ឧត្តានីករោតិ, និទ្ទេសេហិ បញ្ញាបយតីតិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ពុទ្ធា ភគវន្តោ ឯកច្ចេ វេនេយ្យេ ឯកស្មឹ ទេសនេ អក្ខរេហិ អត្ថសង្កាសនំ ករោន្តិ…បេ…. និទ្ទេសេហិ អត្ថបញ្ញាបនំ ករោន្តីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។

អថ វា អក្ខរេហិ សង្កាសយិត្វា បទេហិ បកាសយតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរិត្វា អាការេហិ វិភជតិ, និរុត្តីហិ ឧត្តានីកត្វា និទ្ទេសេហិ បញ្ញាបយតិ ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ឯវរូបេន ធម្មទេសនេន ឯកច្ចេសុ ឋានេសុ ឯកច្ចានំ វេនេយ្យានំ វិនយតីតិ។

អថ វា អក្ខរេហិ ឧគ្ឃាដយិត្វា បទេហិ បកាសេន្តោ វិនយតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរិត្វា អាការេហិ វិភជន្តោ វិនយតិ វិបញ្ចិតញ្ញុំ, និរុត្តីហិ ឧត្តានីកត្វា និទ្ទេសេហិ បញ្ញាបេន្តោ វិនយតិ នេយ្យំ។ ឥតិ វេនេយ្យវសេនបិ យោជេតព្ពមេវ។

អត្ថតោ បនេត្ថ កតមោ ព្យញ្ជនបាហោ, កតមោ អត្ថបាហោតិ? ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ធម្មំ ទេសេន្តានំ យោ អត្ថាវគមកោ សវិញ្ញត្តិកសទ្ទោ, សោ ព្យញ្ជនបាហោ ។ យោ តេន អភិសមេតព្ពោ លក្ខណរសាទិសហិតោ ធម្មោ, សោ អត្ថបាហោតិ វេទិតព្ពោ។ បុនបិ សន្ធាយភាសិតោ ព្យញ្ជនភាសិតោ សាវសេសបាហោ អនវសេសបាហោ នីតោ នេយ្យោតិ ឆព្ពិធោ បាហោ។ តត្ថ អនេកត្ថវត្តា សន្ធាយភាសិតោ “មាតរំ បិតរំ ហន្ត្វា, រាជានោ ទ្វេ ច ខត្តិយេ”តិ ឯវមាទិ (ធ. ប. ២៩៤)។ ឯកត្ថវត្តា ព្យញ្ជនភាសិតោ ‘មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ ឯវមាទិ (ធ. ប. ១.២; នេត្តិ. ៨៩, ៩២; បេដកោ. ១៤)។ សាវសេសោ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្ត”ន្តិ ឯវមាទិ (មហាវ. ៥៤; សំ. និ. ៤.២៨)។ វិបរីតោ អនវសេសោ “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តី”តិ ឯវមាទិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។ យថា វចនំ, តថា អវគន្តព្ពោ នីតោ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ ឯវមាទិ។ យុត្តិយា អនុស្សរិតព្ពោ នេយ្យោ “ឯកបុគ្គលោ ភិក្ខវេ”តិ ឯវមាទិ (អ. និ. ១.១៧០)។

អត្ថោ បន អនេកប្បការោ បាឋត្ថោ សភាវត្ថោ ញាយត្ថោ បាឋានុរូបោ នបាឋានុរូបោ សាវសេសត្ថោ និរវសេសត្ថោ នីតត្ថោ នេយ្យត្ថោ ឥច្ចាទិ។ តត្ថ យោ អប្បស្សុតស្ស ញាបនត្ថមុច្ចារិយតេ, សោ បាឋត្ថោ “សាត្ថំ សព្យញ្ជន”ន្តិអាទីសុ (បារា. ១; ទី. និ. ១.១៩០) វិយ។ រូបារូបធម្មានំ លក្ខណរសាទិសភាវត្ថោ “សម្មាទិដ្ឋី ភាវេតី”តិអាទីសុ (វិភ. ៤៨៥; សំ. និ. ៥.៣) វិយ។ យោ ញាយមានោ ហិតាយ សំវត្តតិ, សោ ញាតុំ អរហតីតិ ញាយត្ថោ – “អត្ថវាទី ធម្មវាទី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៩, ១៩៤; ៣.២៣៨; ម. និ. ១.៤១១) វិយ។ យថាបាឋំ ភាសិតោ បាឋានុរូបោ “ចក្ខុ , ភិក្ខវេ, បុរាណកម្ម”ន្តិ (សំ. និ. ៤.១៤៦) ភគវតា វុត្តំ។ តស្មា ចក្ខុមបិ កម្មន្តិ។ ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ អត្ថំ បដិពាហយមានេន វុត្តោ អត្ថោ នបាឋានុរូបោ, សោ បាឋតោ អននុញ្ញាតោ អកតបដិក្ខេបោ វិយុត្តោ។ សោ ច សង្គហេតព្ពម្បិ អសង្គហេត្វា, បរិវជ្ជេតព្ពម្បិ វា កិញ្ចិ អបរិវជ្ជេត្វា បរិសេសំ កត្វា វុត្តោ សាវសេសត្ថោ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ (សំ. និ. ៤.៦០; មហានិ. ១០៧)។ សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ ភាយន្តិ មច្ចុនោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១២៩) វិយ។ វិបរីតោ និរវសេសត្ថោ “សន្ទាវិតំ សំសរិតំ មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ច (ទី. និ. ២.១៥៥; មហាវ. ២៨៧; នេត្តិ. ១១៤)។ តត្រ, ភិក្ខវេ, កោ មន្តា កោ សទ្ធាតា…បេ. … អញ្ញត្រ ទិដ្ឋបទេហី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦៦) វិយ។ សទ្ទវសេនេវ វេទិតព្ពោ នីតត្ថោ “រូបា សទ្ទា រសា គន្ធា, ផោដ្ឋព្ពា ច មនោរមា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៥១, ១៦៥; មហាវ. ៣៣) វិយ។ សម្មុតិវសេន វេទិតព្ពោ នេយ្យត្ថោ “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, វលាហកូបមា បុគ្គលា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.១០១-១០២) វិយ។ ឯវមិធ បាឋញ្ច អត្ថញ្ច វិវរិត្វា បិតោ អសំហីរោ ភវតិ បរវាទីហិ ទីឃវត្តំ តិត្ថវាសេន។

ឥតិ អសំហីរភាវេន យាវ អាគមាធិគមសម្បទំ, តាវ វត្តុំ សក្កោតិ។ សង្ខេបវិត្ថារនយេន ហេតុទាហរណាទីហិ អវពោធយិតុំ សមត្ថោ។ ឯវំវិធោ អត្ថានញ្ច បរញ្ច សោធេតុំ សមត្ថភាវេន ទុស្សីល្យទិដ្ឋិមលវិរហិតត្តា សុចិ។ ទុស្សីលោ ហិ អត្តានំ ឧបហនតិ, តេន នាទេយ្យវាចោ ច ភវតិ សព្យោហារមានោ ឥធ និច្ចាតុរោ វេជ្ជោវ។ ទុទ្ទិដ្ឋិ បរំ ឧបហនតិ, នាវស្សយោ ច ភវតិ វាឡគហាកុលោ ឥវ កមលសណ្ឌោ។ ឧភយវិបន្នោ បន សព្ពថាបិ អនុបាសនីយោ ភវតិ គូថគតមិវ ឆវាលាតំ គូថគតោ វិយ ច កណ្ហសប្បោ។ ឧភយសម្បន្នោ បន សព្ពថាបិ ឧបាសនីយោ សេវិតព្ពោ ច វិញ្ញូហិ, និរុបទ្ទវោ ឥវ រតនាករោ, ឯវំ ភូតោ ឯវំ អមច្ឆរោ អហីនាចរិយមុដ្ឋិ។ សុត្តសុត្តានុលោមអាចរិយវាទអត្តនោមតិសង្ខាតានញ្ច ចតុន្នំ អបរិច្ចាគី, តេសំ វសេន ព្យាខ្យាតោ។

“ឯកំសវចនំ ឯកំ, វិភជ្ជវចនំ បទំ;
តតិយំ បដិបុច្ឆេយ្យ, ចតុត្ថំ បន ឋាបយេ”តិ។

ឯតេសំ វា អបរិច្ចាគី។ តតោ ឯវ សោតូនំ ហិតេ និយុត្តត្តា នេសំ អវពោធនំ បតិ អកិលាសុ ភវតីតិ។ អាហ ចេត្ថ –

“បាបត្ថវិទសំហីរោ, វត្តា សុចិ អមច្ឆរោ;
ចតុន្នំ អបរិច្ចាគី, ទេសកស្ស ហិតាទិតោ”តិ។

ឯត្ថ **ទេសកស្សា**តិ ទេសកោ អស្ស, ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ហិតាន្វិតោ**តិ ហិតេ អនុគតោ ហិតចិត្តោ។ សោ ឯសោ សុចិត្តា បិយោ, ចតុន្នំ អបរិច្ចាគិត្តា គរុ, អសំហីរត្តា ភាវនីយោ, ទេសកត្តា វត្តា, ហិតាន្វិតត្តា វចនក្ខមោ, បាបត្ថវិទត្តា គម្ភីរកថំ កត្តា, អមច្ឆរត្តា ន ចាដ្ឋានេ និយោជកោ ឥតិ –

"បិយោ គរុ ភាវនីយោ, វត្តា ច វចនក្ខមោ;
គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា, នោ ចាដ្ឋានេ និយោជកោ"តិ។ (អ. និ. ៧.៣៧; នេត្តិ. ១១៣);

"អភិហិតោ ទេសកោ សោ, តាវ ទានិ អភិធីយតេ"។

តត្ថ ធម្មគរុត្តា កថំ ន បរិភវតិ, អាចរិយគរុត្តា កថិកំ ន បរិភវតិ, សទ្ធាបញ្ញាទិគុណបដិមណ្ឌិតត្តា អត្តានំ ន បរិភវតិ, អសឋាមាយាវិត្តា អមតាភិមុខត្តា ច អវិក្ខិត្តចិត្តោ ភវតិ, សុមេធត្តា យោនិសោ មនសិ ករោតីតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"បញ្ចហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សុណន្តោ សទ្ធម្មំ ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តំ។ កតមេហិ បញ្ចហិ? ន កថំ បរិភោតិ, ន កថិកំ បរិភោតិ, ន អត្តានំ បរិភោតិ, អវិក្ខិត្តចិត្តោ ធម្មំ សុណាតិ ឯកគ្គចិត្តោ, យោនិសោ មនសិ ករោតី"តិ (អ. និ. ៥.១៥១)។

តំលក្ខណប្បត្តត្តា ភាវនំ ភជតីតិ។ អាហ ចេត្ថ –

"ធម្មាចរិយគរុ សទ្ធាបញ្ញាទិគុណមណ្ឌិតោ;
អសឋាមាយាវិកស្ស, សុមេធោ អមតាភិមុខោ"។ –

ឥតិ វត្តា ច សោតា ច។

ឯវំ វុត្តប្បការំ ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ យោ អតិអគ្គំ កត្វា កថិតត្តា មហាសមុទ្ទមហាបថវី វិយ មហា ច សោ និទ្ទេសោ ចាតិ មហានិទ្ទេសោ, តំ **មហានិទ្ទេសំ** វណ្ណយិស្សាមិ។

តទេតំ មហានិទ្ទេសំ អត្ថសម្បន្នំ ព្យញ្ជនសម្បន្នំ គម្ភីរំ គម្ភីរត្ថំ លោកុត្តរប្បកាសកំ សុញ្ញតប្បដិសំយុត្តំ បដិបត្តិមគ្គផលវិសេសសាធនំ បដិបត្តិបដិបក្ខបដិសេធនំ យោគាវចរានំ ញាណវររតនាករភូតំ ធម្មកថិកានំ ធម្មកថាវិលាសវិសេសហេតុភូតំ សំសារភីរុកានំ ទុក្ខនិស្សរណតទុបាយទស្សនេន អស្សាសជននត្ថំ តប្បដិបក្ខនាសនត្ថញ្ច គម្ភីរត្ថានញ្ច អនេកេសំ សុត្តន្តបទានំ អត្ថវិវរណេន សុជនហទយបរិតោសជននត្ថំ, តថាគតេន អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន សព្ពត្ថ អប្បដិហតសព្ពញ្ញុតញ្ញាណមហាទីបោភាសេន សកលជនវិត្ថតមហាករុណាសិនេហេន វេនេយ្យជនហទយគតកិលេសន្ធការវិធមនត្ថំ សមុជ្ជលិតស្ស សទ្ធម្មមហាបទីបស្ស តទធិប្បាយ វិកាសនសិនេហបរិសេកេន បញ្ចវស្សសហស្សមតិចិរសមុជ្ជលនមិច្ឆតា លោកានុកម្បកេន សត្ថុកប្បេន ធម្មរាជស្ស ធម្មសេនាបតិនា អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេន ភាសិតំ សុត្វា អាយស្មា អានន្ទោ បឋមមហាសង្គីតិកាលេ យថាសុតមេវ សង្គហំ អារោបេសិ។

សោ បនេស វិនយបិដកំ សុត្តន្តបិដកំ អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នោ, ទីឃនិកាយោ មជ្ឈិមនិកាយោ សំយុត្តនិកាយោ អង្គុត្តរនិកាយោ ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ មហានិកាយេសុ ខុទ្ទកមហានិកាយបរិយាបន្នោ, សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថា ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លន្តិ នវសុ សត្ថុសាសនង្គេសុ យថាសម្ភវំ គាថង្គវេយ្យាករណង្គទ្វយសង្គហិតោ។

"ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេសហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ"តិ។ (ថេរគា. ១០២៧) –

ធម្មភណ្ឌាគារិកត្ថេរេន បញ្ចសុ ឋានេសុ ឯតទគ្គេ អារោបិតេន បដិញ្ញាតានំ ចតុរាសីតិយា ធម្មក្ខន្ធសហស្សានំ ភិក្ខុតោ គហិតេសុ ទ្វីសុ ធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ អនេកសតធម្មក្ខន្ធសង្គហិតោ។ តស្ស ទ្វេ វគ្គា អដ្ឋកវគ្គោ បារាយនវគ្គោ ខគ្គវិសាណសុត្តញ្ច, ឯកេកស្មិំ វគ្គេ សោឡស សោឡស កត្វា ខគ្គវិសាណសុត្តញ្ចាតិ តេត្តឹស សុត្តានិ កាមសុត្តាទិខគ្គវិសាណសុត្តបរិយោសានានិ ។ ឯវំ អនេកធា វវត្ថាបិតស្ស ឥមស្ស មហានិទ្ទេសស្ស អនុបុព្ពបទត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាមិ។ អយញ្ហិ មហានិទ្ទេសោ បាឋតោ អត្ថតោ ច ឧទ្ទិសន្តេន និទ្ទិសន្តេន ច សក្កច្ចំ

ឧទ្ទិសិតព្ពោ និទ្ទិសិតព្ពោ ច, ឧគ្គណ្ហន្តេនាបិ សក្កច្ចំ ឧគ្គណ្ហិតព្ពោ ធារេតព្ពោ ច។ តំ កិស្ស ហេតុ? គម្ភីរត្តា ឥមស្ស មហានិទ្ទេសស្ស លោកហិតាយ លោកេ ចិរដ្ឋិតត្ថន្តិ។

១. អដ្ឋកវគ្គោ

១. កាមសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

តត្ថ កាមសុត្តំ អាទិ។ តស្មិម្បិ “កាមំ កាមយមានស្ស”តិ គាថា អាទិ។ សា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសបដិនិទ្ទេសវសេន តិធា ឋិតា។ “កាមំ កាមយមានស្ស”តិ ឯវមាទិ ឧទ្ទេសោ។ “កាមាតិ ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា – វត្ថុកាមា ច កិលេសកាមា ចា”តិ និទ្ទេសោ។ “កតមេ វត្ថុកាមា? មនាបិកា រូបា”តិ ឯវមាទិ បដិនិទ្ទេសោ។

១. តត្ថ **កាម**ន្តិ មនាបិយរូបាទិតេភូមកធម្មសង្ខាតំ វត្ថុកាមំ។ **កាមយមានស្ស**តិ ឥច្ឆមានស្ស។ **តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតី**តិ តស្ស កាមយមានស្ស សត្តស្ស តំ កាមសង្ខាតំ វត្ថុ សមិជ្ឈតិ ចេ, សចេ សោ តំ លភតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អទ្ធា បីតិមនោ ហោតី**តិ ឯកំសំ តុដ្ឋចិត្តោ ហោតិ។ **លទ្ធា**តិ លភិត្វា។ **មច្ចោ**តិ សត្តោ។ **យទិច្ឆតី**តិ យំ ឥច្ឆតិ។ ឥទំ បន សង្ខេបតោ បទត្ថសម្ពន្ធមត្តមេវ, វិត្ថារោ បន ឧបរិ បាឡិយំ អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ យថា ច ឥមស្មឹ, ឯវំ ឥតោ បរំ សព្ពេសុបីតិ។

កាមាតិ ឧទ្ទិសិតព្ពបទំ។ **ឧទ្ទានតោ**តិ និទ្ទិសិតព្ពបទំ។ **ឧទ្ទានតោ**តិ វគ្គវសេន “មច្ឆុទ្ទានំ កិនេយ្យា”តិ អាទីសុ វិយ។ អថ វា ឧបរូបរិ ទានតោ ឧទ្ទានំ, ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ សោធនតោ ព្យវទានដ្ឋេន វោទានំ វិយ។ វិត្ថារករណភាវេន វា។ កាមា ឥតិ បាបសេសំ កត្វា វត្តព្ពំ។ **ទ្វេ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ , ន ឯកំ, ន តយោ។ **វត្ថុកាមា ចា**តិ មនាបិយរូបាទិវត្ថុកាមា ច។ ឧបតាបនដ្ឋេន វិពាធនដ្ឋេន ច **កិលេសកាមា ច**។ តេសុ វត្ថុកាមោ បរិញ្ញេយ្យោ, កិលេសកាមោ បហាតព្ពោ។ តត្ថ វត្ថុកាមោ កិលេសកាមេន បត្ថយិតព្ពោតិ កាមីយតីតិ កាមោ។ កិលេសកាមោ វត្ថុកាមានំ បច្ចាសីសនស្ស ការណភាវេន កាមីយតេ អនេនាតិ កាមោ។ តត្ថ រូបាទិក្ខន្ធេ សង្គហិតោ វត្ថុកាមោ, សង្ខារក្ខន្ធេ សង្គហិតោ កិលេសកាមោ។ ឆហិ វិញ្ញាណេហិ វិជានិតព្ពោ វត្ថុកាមោ, មនោវិញ្ញាណេន ជានិតព្ពោ កិលេសកាមោ។ កិលេសានំ បតិដ្ឋដ្ឋេន ការណដ្ឋេន អារម្មណដ្ឋេន ច វត្ថុកាមោ។

“នេតេ កាមា យានិ ចិត្រានិ លោកេ, សង្កប្បរាគោ បុរិសស្ស កាមោ;
តិដ្ឋន្តិ ចិត្រានិ តថេវ លោកេ, អថេត្ថ ធីរា វិនយន្តិ ឆន្ទ”ន្តិ។ (អ. និ. ៦.៦៣);

នន្ទមាណវក- (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.៦៨ ឧប្បលវណ្ណត្ថេរីវត្ថុ) សោរេយ្យសេដ្ឋិបុត្តាទីនំ (ធ. ប. ៤៣) វត្ថូនិ ចេត្ថ និទស្សនំ។ កិលេសកាមោ តាបនដ្ឋេន ពាធនដ្ឋេន ច សយំ កាមេតីតិ កាមោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “រត្តោ ខោ, ព្រាហ្មណ, រាគេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, បរព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, ឧភយព្យាពាធាយបិ ចេតេតី”តិ ច “រត្តោ ខោ, ព្រាហ្មណ, បាណម្បិ ហនតិ, អទិន្នម្បិ អាទិយតិ, បរទារម្បិ គច្ឆតិ, មុសាបិ ភណតី”តិ (អ. និ. ៣.៥៤) ច ឯវមាទិ និទស្សនំ។

តមេវ បដិនិទ្ទេសវសេន វិត្ថារេត្វា វត្ថុកាមោ – “**កតមេ វត្ថុកាមា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កតមេ**តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ បញ្ចវិធា ហិ បុច្ឆា, តាសំ វិភាគោ ឧបរិ បាឡិយំយេវ អាវិ ភវិស្សតិ។ តាសុ អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ តត្ថ **មនាបិកា**តិ មនំ អប្បាយន្តិ វឌ្ឍេន្តីតិ មនាបា, មនាបា ឯវ មនាបិកា។ **រូបា**តិ កម្មចិត្តឧតុអាហារសមុដ្ឋានវសេន ចតុសមុដ្ឋានិកា រូបារម្មណា។ រូបយន្តីតិ រូបា, វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានា ហទយង្គតភាវំ បកាសេន្តីតិ អត្ថោ។

តត្ថ កេនដ្ឋេន រូបន្តិ? រុប្បនដ្ឋេន។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“កិញ្ច, ភិក្ខវេ, រូបំ វទេថ? រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា ‘រូប’ន្តិ វុច្ចតិ។ កេន រុប្បតិ? សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតិ, ជិឃច្ឆាយបិ រុប្បតិ, បិបាសាយបិ រុប្បតិ, ឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សេនបិ រុប្បតិ។ រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា ‘រូប’ន្តិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៣.៧៩)។

តត្ថ **រុប្បតី**តិ កុប្បតិ ឃដ្ដីយតិ បីឡីយតិ, ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **សីតេន** តាវ **រុប្បនំ** លោកន្តរិកនិរយេ បាកដំ។ មហឹសករដ្ឋាទីសុបិ ហិមបាតសីតលេសុ បទេសេសុ ឯតំ បាកដមេវ។ តត្ថ ហិ សត្តា សីតេន ភិន្នឆិន្នសរីរា ជីវិតក្ខយម្បិ បាបុណន្តិ។

ឧណ្ហេន រុប្បនំ អវីចិមហានិរយេ បាកដំ។ តត្ថ ហិ តត្តាយ លោហបថវិយា និបជ្ជាបេត្វា បញ្ចវិធពន្ធនាទិករណកាលេ សត្តា មហាទុក្ខំ អនុភវន្តិ។

ជិឃច្ឆាយ វុប្បនំ បេត្តិវិសយេ ចេវ ទុព្ភិក្ខកាលេ ច បាកដំ។ បេត្តិវិសយស្មិញ្ហិ សត្តា ទ្វេ តីណិ ពុទ្ធន្តរានិ កិញ្ចិ ទេវ អាមិសំ ហត្ថេន គហេត្វា មុខេ បក្ខិបន្តា នាម ន ហោន្តិ, អន្តោឧទរំ អាទិត្តសុសិររុក្ខោ វិយ ហោតិ។ ទុព្ភិក្ខេ កញ្ជិកមត្តម្បិ អលភិត្វា មរណសត្តានំ បមាណំ នត្ថិ។

បិបាសាយ វុប្បនំ កាលកញ្ជិកាទីសុ បាកដំ។ តត្ថ ហិ សត្តា ទ្វេ តីណិ ពុទ្ធន្តរានិ ហទយតេមនមត្តំ វា ជិវ្ហាតេមនមត្តំ វា ឧទកពិន្ទុម្បិ លទ្ធុំ ន សក្កោន្តិ។ “បានីយំ បិវិស្សាមា”តិ នទី គតានំ ជលំ វាលុកាតលំ សម្បជ្ជតិ។ មហាសមុទ្ទំ បក្ខន្តានម្បិ សមុទ្ទោ បិដ្ឋិបាសាណោយេវ ហោតិ។ តេ សុស្សន្តា ពលវទុក្ខបីឡិតា វិចរន្តិ។ **ឌំសាទីហិ វុប្បនំ** ឌំសមក្ខិកាទិពហុលេសុ បទេសេសុ បាកដំ។ តំ បន – “កតមំ តំ រូបំ សនិទស្សនំ? សប្បដិឃ”ន្តិ អាទិនា នយេន អភិធម្មេ (ធ. ស. ៦៥៦, ៦៥៨) វិត្ថារិតមេវ។

សប្បន្តីតិ **សទ្ទា**, ឧទាហរីយន្តីតិ អត្ថោ។ ឧតុចិត្តវសេន ទ្វិសមុដ្ឋានិកា សទ្ទា។ គន្ធយន្តីតិ **គន្ធា**, អត្តនោ វត្ថូនិ សូចយន្តីតិ អត្ថោ។ រសន្តិ តេ សត្តាតិ **រសា**, អស្សាទេន្តីតិ អត្ថោ។ ផុសីយន្តីតិ **ផោដ្ឋព្ពា** ។ ឯតេ គន្ធាទយោ ចតុសមុដ្ឋានិកាវ ។ តេសំ វិភាគោ អភិធម្មេ (ធ. ស. ៦២២-៦២៤) វិត្ថារិតោយេវ។

តមេវត្ថំ វិត្ថារវសេន ទស្សេន្តោ **“អត្ថរណា បាវុរណា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ អត្ថរិត្វា និបជ្ជិយន្តីតិ **អត្ថរណា**។ សរីរំ វេឋេត្វា បារុបីយន្តីតិ **បាវុរណា**។ អន្តោជាតាទយោ ចត្តារោ ទាសី ច ទាសោ ច **ទាសិទាសា។ ខេត្តំ** នាម យស្មិំ បុព្ពណ្ណំ រុហតិ។ **វត្ថុ** នាម យស្មិំ អបរណ្ណំ រុហតិ។ យត្ថ វា ឧភយម្បិ រុហតិ, តំ ខេត្តំ។ តទត្ថាយ កត ភូមិភាគោ វត្ថុ។ ខេត្តវត្ថុសីសេន ចេត្ថ វាបិតឡាកាទីនិបិ សង្គហិតានិ។ **ហិរញ្ញ**ន្តិ កហាបណោ។ **សុវណ្ណ**ន្តិ ជាតរូបំ។ តេសំ គហណេន លោហមាសកោ ជតុមាសកោ ទារុមាសកោតិ សព្ពេបិ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ **គាមនិគម រាជធានិយោ**តិ ឯកកុដិកាទិ **គាមោ**។ អាបណយុត្តោ **និគមោ**។ ឯកស្ស រញ្ញោ អាណាបវត្តិដ្ឋានំ **រាជធានី។ រដ្ឋ**ន្តិ ជនបទេកទេសំ។ **ជនបទោ**តិ កាសិកោសលាទិជនបទោ។ **កោសោ**តិ ចតុព្ពិធោ កោសោ – ហត្ថី អស្សោ រថោ បត្តិ។ **កោដ្ឋាគារ**ន្តិ តិវិធំ កោដ្ឋាគារំ – ធនកោដ្ឋាគារំ ធញ្ញកោដ្ឋាគារំ វត្ថកោដ្ឋាគារំ។ **យំ កិញ្ចី**តិ អនវសេសបរិយាទានវចនំ។ **រជនីយ**ន្តិ រញ្ជេតុំ យុត្តដ្ឋេន។

ឥតោ បរំ តិកវសេន ទស្សេតុំ អតីតត្តិកអជ្ឈត្តត្តិកហីនត្តិកឱកាសត្តិកសំយោគត្តិកកាមាវចរត្តិកវសេន ឆត្តិកេ អាហ។ តត្ថ អតីតត្តិកេ តាវ អត្តនោ សភាវំ ឧប្បាទាទិក្ខណំ វា បត្វា អតិក្កន្តាតិ **អតីតា**។ តទុភយម្បិ ន អាគតាតិ **អនាគតា**។ តំ តំ ការណំ បដិច្ច ឧប្បន្នាតិ **បច្ចុប្បន្នា**។ ឥទំ ភវេន បរិច្ឆន្ទំ។ បដិសន្ធិតោ ហិ បដ្ឋាយ អតីតភវេសុ និព្ពត្តា អនន្តរភវេ វា និព្ពត្តា ហោន្តុ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេ វា, សព្ពេ អតីតាយេវ នាម។ ចុតិតោ បដ្ឋាយ អនាគតភវេសុ និព្ពត្តនកា កាមា អនន្តរភវេ វា និព្ពត្តន្តុ កប្បកោដិសត សហស្សមត្ថកេ វា, សព្ពេ អនាគតាយេវ នាម។ ចុតិបដិសន្ធិអន្តរេ បវត្តា កាមា បច្ចុប្បន្នា នាម។

អជ្ឈត្តត្តិកេ “ឯវំ បវត្តមានា មយំ អត្តាតិ គហណំ គមិស្សាមា”តិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន អត្តានំ អធិការំ កត្វា បវត្តា អត្តនោ សន្តានេ បវត្តា បាដិបុគ្គលិកា កាមា **អជ្ឈត្តា កាមា** នាម។ តតោ ពហិភូតា បន ឥន្ទ្រិយពទ្ធា វា អនិន្ទ្រិយពទ្ធា វា **ពហិទ្ធា** នាម។ តតិយបទំ តទុភយវសេន វុត្តំ។

ហីនត្តិកេ **ហីនា**តិ លាមកា។ **មជ្ឈិមា**តិ ហីនបណីតានំ មជ្ឈេ ភវាតិ មជ្ឈិមា។ អវសេសា ឧត្តមដ្ឋេន **បណីតា**។ អបិ ច ឧបាទាយុបាទាយ ហីនមជ្ឈិមបណីតតា វេទិតព្ពា។ នេរយិកានញ្ហិ កាមា កោដិប្បត្តា ហីនា នាម។ តេ ឧបាទាយ តិរច្ឆានេសុ នាគសុបណ្ណានំ កាមា បណីតា នាម។ សេសតិរច្ឆានគតានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ កាមា ហីនា។ តេ ឧបាទាយ មហេសក្ខបេតានំ កាមា បណីតា នាម។ អវសេសានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ ជានបទានំ កាមា បណីតា នាម។ បច្ចន្តវាសីនំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ គាមភោជកានំ កាមា បណីតា នាម។ តេសំ បរិចារិកានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ ជនបទសាមិកានំ កាមា បណីតា នាម។ តេសំ បរិចារិកានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ បទេសរាជូនំ កាមា បណីតា នាម។ តេសំ អមច្ចានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ ចក្កវត្តិរញ្ញោ កាមា បណីតា នាម។ តស្ស អមច្ចានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តស្សាបិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ ភុម្មទេវានំ កាមា បណីតា នាម។ តេសំ បរិចារិកានំ ទេវានំ កាមា មជ្ឈិមា នាម។ តេសម្បិ ហីនា។ តេ ឧបាទាយ ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ កាមា បណីតាតិអាទិនា នយេន យាវ អកនិដ្ឋទេវានំ កាមា មត្ថកប្បត្តា បណីតា នាម។ ឯវំ ឧបាទាយុបាទាយ ហីនមជ្ឈិមបណីតតា វេទិតព្ពា។

ឱកាសត្ថិកេ **អាបាយិកា កាមា**តិ អវឌ្ឍិសង្ខាតេសុ អបគតអយេសុ ចតូសុ អបាយេសុ និព្ពត្តកាមា **អាបាយិកា**។ មនុស្សេសុ និព្ពត្តកាមា **មានុសិកា**។ ទេវេសុ និព្ពត្តកាមា **ទិព្ពា**។

សំយោគត្ថិកេ បច្ចុបដ្ឋិតានំ កាមានំ បរិភុញ្ជនតោ ឋបេត្វា នេរយិកេ សេសអបាយសត្តានំ មនុស្សានំ ចាតុមហារាជិកេ ទេវេ ឧបាទាយ យាវ តុសិតកាយិកានញ្ច ទេវានំ កាមា **បច្ចុបដ្ឋិតា កាមា** នាម។ បកតិបដិយត្តារម្មណតោ អតិរេកេន រមិតុកាមតាកាលេ យថារុចិតំ អារម្មណំ និម្មិនិត្វា និម្មិនិត្វា រមន្តីតិ និម្មានរតីនំ ទេវានំ កាមា **និម្មិតា កាមា** នាម។ អត្តនោ អជ្ឈាសយំ ញត្វា បរេហិ និម្មិតេ អារម្មណេ សេវន្តីតិ បរនិម្មិតវសវត្តីនំ កាមា **បរនិម្មិតា កាមា** នាម។ **បរិគ្គហិតា**តិ “មយ្ហំ ឯត”ន្តិ គហិតា កាមា។ **អបរិគ្គហិតា**តិ តថា អបរិគ្គហិតា ឧត្តរកុរុកានំ កាមា។ **មមាយិតា**តិ តណ្ហាវសេន “មម ឯត”ន្តិ គហិតា។ **អមមាយិតា**តិ វុត្តបដិបក្ខា។

សព្ពេបិ កាមាវចរា ធម្មាតិ “ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ ករិត្វា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៨៧) នយេន វុត្តេសុ កាមាវចរធម្មេសុ បរិយាបន្នា។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា, វត្ថុកាមោ ច កិលេសកាមោ ចាតិ។ តត្ថ កិលេសកាមោ អត្ថតោ ឆន្ទរាគោ។ វត្ថុកាមោ តេភូមកំ វដ្ដំ។ កិលេសកាមោ ចេត្ថ កាមេតីតិ កាមោ។ ឥតរោ កាមីយតីតិ។ យស្មិំ បន បទេសេ ទុវិធោបេសោ កាមោ បវត្តិវសេន អវចរតិ, សោ ចតុន្នំ អបាយានំ មនុស្សានំ ឆន្នញ្ច ទេវលោកានំ វសេន ឯកាទសវិធោ បទេសោ កាមោ ឯត្ថ អវចរតីតិ កាមាវចរោ។ តត្ថ បរិយាបន្នធម្មេ សន្ធាយ “សព្ពេបិ កាមាវចរា ធម្មា”តិ វុត្តំ។ អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធម្មា។ **រូបាវចរា ធម្មា**តិ “ហេដ្ឋតោ ព្រហ្មលោកំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ អកនិដ្ឋេ ទេវេ អន្តោករិត្វា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៨៩) នយេន វុត្តានំ រូបាវចរធម្មានំ វសេន សព្ពេបិ ធម្មា រូបាវចរា។ **អរូបាវចរា ធម្មា**តិ “ហេដ្ឋតោ អាកាសានញ្ចាយតនុបគេ ទេវេ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនុបគេ ទេវេ អន្តោករិត្វា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៩១) នយេន វុត្តា សព្ពេបិ អរូបាវចរា ធម្មា ។ តត្ថ រូបេ អវចរន្តីតិ រូបាវចរា។ អរូបេ អវចរន្តីតិ អរូបាវចរា។ **តណ្ហាវត្ថុកា**តិ បតិដ្ឋដ្ឋេន ការណដ្ឋេន ច តណ្ហាយ វត្ថុភូតា។ **តណ្ហារម្មណា**តិ តណ្ហា បវត្តិវសេន តណ្ហាយ អារម្មណភូតា។ **កាមនីយដ្ឋេនា**តិ បច្ចាសីសិតព្ពដ្ឋេន។ **រជនីយដ្ឋេនា**តិ រញ្ជេតុំ យុត្តដ្ឋេន។ **មទនីយដ្ឋេនា**តិ កុលមទាទិមទំ ឧប្បាទនីយដ្ឋេន។

តត្ថ “កតមេ វត្ថុកាមា? មនាបិកា រូបា”តិអាទី កត្វា “យំ កិញ្ចិ រជនីយំ វត្ថូ”តិ បរិយោសានំ សវិញ្ញាណកអវិញ្ញាណកវសេន វុត្តំ។ អវសេសំ ឯកចតុក្កាទិកឆត្តិកន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឯវំ វត្ថុកាមំ ទស្សេត្វា កិលេសកាមំ ទស្សេតុំ **“កតមេ កិលេសកាមា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឆន្ទោ**តិ ទុព្ពលរាគោ។ **រាគោ**តិ តតោ ពលវតរោ ។ ឧបរិ តយោបិ រាគា ឥមេហិ ពលវតរា។ **កាមេសូ**តិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ។ **កាមច្ឆន្ទោ**តិ កាមសង្ខាតោ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ, ន ធម្មច្ឆន្ទោ។ កាមនវសេន រជ្ជនវសេន ច កាមោយេវ រាគោ **កាមរាគោ**។ កាមនវសេន នន្ទនវសេន ច កាមោយេវ នន្ទី **កាមនន្ទី**។ ឯវំ សព្ពត្ថ កាមត្ថំ វិទិត្វា តណ្ហាយនដ្ឋេន **កាមតណ្ហា**។ សិនេហនដ្ឋេន **កាមស្នេហោ**។ បរិឌយ្ហនដ្ឋេន **កាមបរិឡាហោ**។ មុច្ឆនដ្ឋេន **កាមមុច្ឆា**។ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបនដ្ឋេន **កាមជ្ឈោសានំ**។ វដ្ដស្មិំ ឱយេហិ ឱសីទាបេតីតិ **កាមោឃោ**។ វដ្ដស្មិំ យោជេតីតិ **កាមយោគោ**។ ទឡ្ហវសេន តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គហណំ **ឧបាទានំ**។ ចិត្តំ នីវរតិ បរិយោនទ្ធតីតិ **នីវរណំ**។

អទ្ទសន្តិ អទ្ទក្ខឹ។ **កាមា**តិ អាលបនំ។ **តេ**តិ តវ។ **មូលន្តិ** បតិដ្ឋំ។ **សង្កប្បា**តិ បរិកប្បេន។ **ន តំ សង្កប្បយិស្សាមី**តិ តំ បរិកប្បនំ ន ករិស្សាមិ។ **ន ហោហិសី**តិ ន ភវិស្សសិ។

ឥច្ឆមានស្សាតិ បច្ចាសីសន្តស្ស។ **សាទិយមានស្សា**តិ អស្សាទិយមានស្ស។ **បត្ថយមានស្សា**តិ បត្ថនំ ឧប្បាទេន្តស្ស។ **បិហយមានស្សា**តិ បាបុណិតុំ ឥច្ឆំ ឧប្បាទេន្តស្ស។ **អភិជប្បមានស្សា**តិ តណ្ហាវសេន តិត្តិំ ឧប្បាទេន្តស្ស។ អថ វា អភិវទន្តស្ស។

ខត្តិយស្ស វាតិអាទិ ចតុជ្ជាតិវសេន វុត្តំ។ **គហដ្ឋស្ស វា បព្ពជិតស្ស វា**តិ លិង្គវសេន វុត្តំ។ **ទេវស្ស វា មនុស្សស្ស វា**តិ ឧបបត្តិវសេន វុត្តំ។ **ឥជ្ឈតី**តិ និប្ផជ្ជតិ។ **សមិជ្ឈតី**តិ សម្មា និប្ផជ្ជតិ។ **ឥជ្ឈតិ** វិសេសរូបបដិលាភវសេន។ **លភតិ** ទស្សនីយរូបបដិលាភវសេន។ **បដិលភតិ** បសាទនីយរូបបដិលាភវសេន។ **អធិគច្ឆតិ** សណ្ឋានរូបបដិលាភវសេន។ **វិន្ទតិ** ឆវិប្បសាទរូបបដិលាភវសេន។ អថ វា បុញ្ញមហត្តេន **ឥជ្ឈតិ**។ ជាតិមហត្តេន **លភតិ**។ ឥស្សរិយមហត្តេន **បដិលភតិ**។ សុខមហត្តេន **អធិគច្ឆតិ**។ សម្បត្តិមហត្តេន **វិន្ទតី**តិ។

ឯកំសវចនន្តិ ឯកកោដ្ឋាសវចនំ។ “ឯកំសំ ចីវរំ កត្វា (បារា. ៣៤៩, ៣៦៧), ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣១២; អ. និ. ៤.៤២) វិយ អនេកំសគហណបដិក្ខេបោ។ **និស្សំសយវចន**ន្តិ សំសយវិរហិតវចនំ, សន្ទេហបដិក្ខេបវចនន្តិ អត្ថោ។ **និក្កង្ខាវចន**ន្តិ “កថមិទំ កថមិទ”ន្តិ កង្ខាបដិក្ខេបវចនំ។ **អទ្វេជ្ឈវចន**ន្តិ ទ្វិធាភាវំ ទ្វេជ្ឈំ, តំអភាវេន អទ្វេជ្ឈវចនំ។ ទ្វិធាភាវវិរហិតំ “អទ្វេជ្ឈវចនា ពុទ្ធា”តិអាទីសុ វិយ វិមតិបដិក្ខេបោ។ **អទ្វេឡ្ហកវចន**ន្តិ ទ្វិហទយាភាវេន អទ្វេឡ្ហកំ។ “ឥតិហាស, ឥតិហាសា”តិ ទ្វេឡ្ហកបដិក្ខេបវចនំ។ **និយោគវចន**ន្តិ ឯកស្មិំ អត្ថេ ទ្វេ ន យុជ្ជន្តីតិ និយោគវចនំ ទ្វិធាបថបដិក្ខេបោ។ អញ្ញត្ថ បន “និយោគា អនាគតារម្មណា នត្ថី”តិ អាគតំ។ **អបណ្ណកវចន**ន្តិ បលាសរហិតំ សារវចនំ អវិរទ្ធការណំ “អបណ្ណកំ ឋានមេកេ”តិអាទីសុ (ជា. ១.១.១) វិយ, អបណ្ណកមណិ វិយ សប្បតិដ្ឋវចនំ។ **អវត្ថាបនវចនមេត**ន្តិ ឯតំ វចនំ ឱតរិត្វា បតិដ្ឋិតំ សន្និដ្ឋាបនំ ឋបនំ។

យានិ ឥមស្មិំ មហានិទ្ទេសេ វិភត្តិំ អារោបិតានិ បទានិ, តានិ វិភត្តិំ គច្ឆន្តានិ តីហិ ការណេហិ វិភត្តិំ គច្ឆន្តិ, នានា ហោន្តានិ ចតូហិ ការណេហិ នានា ភវន្តិ។ អបរទីបនា បនេត្ថ ទ្វេ ឋានានិ គច្ឆន្តិ។ កថំ? តានិ ហិ ព្យញ្ជនវសេន ឧបសគ្គវសេន អត្ថវសេន វាតិ ឥមេហិ តីហិ ការណេហិ វិភត្តិំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ “កោធោ កុជ្ឈនា កុជ្ឈិតត្តំ, ទោសោ ទុស្សនា ទុស្សិតត្ត”ន្តិ (ធ. ស. ១០៦៦) ឯវំ ព្យញ្ជនវសេន វិភត្តិគមនំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ហិ ឯកោវ កោធោ ព្យញ្ជនវសេន ឯវំ វិភត្តិំ លភតិ។ “ឥជ្ឈតិ សមិជ្ឈតិ លភតិ បដិលភតិ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតី”តិ ឯវំ បន ឧបសគ្គវសេន វិភត្តិគមនំ វេទិតព្ពំ។ “បណ្ឌិច្ចំ កោសល្លំ នេបុញ្ញំ វេភព្យា ចិន្តា ឧបបរិក្ខា”តិ (ធ. ស. ១៦) ឯវំ អត្ថវសេន វិភត្តិគមនំ វេទិតព្ពំ។

តេសុ បីតិបទនិទ្ទេសេ តាវ ឥមា តិស្សោ វិភត្តិយោ លព្ភន្តិ។ **បីតិ បាមោជ្ជ**ន្តិ ហិ ព្យញ្ជនវសេន វិភត្តិគមនំ ហោតិ។ **អាមោទនា បមោទនា បហាសោ**តិ ឧបសគ្គវសេន។ **វិត្តិ តុដ្ឋិ ឱទគ្យំ អត្តមនតា**តិ អត្ថវសេន។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទនិទ្ទេសេសុ វិភត្តិគមនំ វេទិតព្ពំ។

នានា ហោន្តានិបិ នាមនានត្តេន លក្ខណនានត្តេន កិច្ចនានត្តេន បដិក្ខេបនានត្តេនាតិ ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ នានា ហោន្តិ។ តត្ថ “កតមោ តស្មិំ សមយេ ព្យាបាទោ ហោតិ? យោ តស្មិំ សមយេ ទោសោ ទុស្សនា”តិ ឯត្ថ ព្យាបាទោតិ វា ទោសោតិ វា ទ្វេបិ ឯតេ កោធោ ឯវ, នាមេន បន នានត្តំ គតាតិ ឯវំ នាមនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

រាសដ្ឋេន ច បញ្ចបិ ខន្ធា ឯកោវ ខន្ធោ ហោតិ។ ឯត្ថ បន រូបំ រុប្បនលក្ខណំ, វេទនា វេទយិតលក្ខណា, សញ្ញា សញ្ជាននលក្ខណា, ចេតនា ចេតយិតលក្ខណា, វិញ្ញាណំ វិជាននលក្ខណន្តិ ឥមិនា លក្ខណនានត្តេន បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តិ។ ឯវំ លក្ខណនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

“ចត្តារោ សម្មប្បធានា – ឥធ ភិក្ខុ អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ…បេ… ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតិ បទហតី”តិ (វិភ. ៣៩០; ទី. និ. ២.៤០២) ឯកមេវ វីរិយំ កិច្ចនានត្តេន ចតូសុ ឋានេសុ អាគតំ។ ឯវំ កិច្ចនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

“ចត្តារោ អសទ្ធម្មា កោធគរុតា, ន សទ្ធម្មគរុតា, មក្ខគរុតា, ន សទ្ធម្មគរុតា, លាភគរុតា, ន សទ្ធម្មគរុតា, សក្ការគរុតា, ន សទ្ធម្មគរុតា”តិ ឯវមាទីសុ (អ. និ. ៤.៤៤) បន បដិក្ខេបនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

ឥមានិ បន ចត្តារិ នានត្តានិ ន បីតិយាយេវ លព្ភន្តិ, សព្ពេសុបិ យថាលាភវសេន លព្ភន្តិ។ បីតិយា ហិ បីតីតិ នាមំ, ចិត្តស្ស ចិត្តន្តិ នាមំ។ បីតិ ច ផរណលក្ខណា, វេទនា វេទយិតលក្ខណា, សញ្ញា សញ្ជាននលក្ខណា, ចេតនា ចេតយិតលក្ខណា, វិញ្ញាណំ វិជាននលក្ខណំ។

តថា បីតិ ផរណកិច្ចា, វេទនា អនុភវនកិច្ចា, សញ្ញា សញ្ជាននកិច្ចា, ចេតនា ចេតយិតកិច្ចា, វិញ្ញាណំ វិជាននកិច្ចន្តិ ឯវំ កិច្ចនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ បដិក្ខេបនានត្តំ បីតិបទេ នត្ថិ។

អលោភាទិនិទ្ទេសេ បន “អលោភោ អលុព្ភនា អលុព្ភិតត្ត”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៣៥) នយេន លព្ភតីតិ ឯវំ បដិក្ខេបនានត្តេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សព្ពបទនិទ្ទេសេសុ លព្ភមានវសេន ចតុព្ពិធម្បិ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

អបរទីបនា បន បទត្ថុតិ វា ហោតិ ទឡ្ហីកម្មំ វាតិ ឯវំ ទ្វេ ឋានានិ គច្ឆតិ។ យដ្ឋិកោដិយា ឧប្បីឡេន្តេន វិយ ហិ សកិមេវ “បីតី”តិ វុត្តេ ឯតំ បទំ ផុល្លិតមណ្ឌិតវិភូសិតំ នាម ន ហោតិ, បុនប្បុនំ ព្យញ្ជនវសេន ឧប

សក្ករសេន អត្ថរសេន “បីតិ បាមោជ្ជំ អាមោទនា បមោទនា ហាសោ បហាសោ វិត្តី”តិ (ធ. ស. ៩) វុត្តេ ផុល្លិតមណ្ឌិតវិភូសិតំ នាម ហោតិ។ យថា ហិ ទហរកុមារំ នហាបេត្វា មនោរមំ វត្ថំ បរិទហាបេត្វា បុប្ផានិ បិឡន្ធាបេត្វា អក្ខីនិ អញ្ជេត្វា អថស្ស នលាដេ ឯកមេវ មនោសិលាពិន្ទុំ ករេយ្យុំ, ន តស្ស ឯត្តាវតា ចិត្តតិលកោ នាម ហោតិ, នានាវណ្ណេហិ បន បរិវារេត្វា ពិន្ទូសុ កតេសុ ចិត្តតិលកោ នាម ហោតិ។ ឯវំ សម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ អយំ បទត្ថុតិ នាម។

ព្យញ្ជនវសេន បន ឧបសគ្គវសេន អត្ថវសេន ច បុនប្បុនំ ភណនមេវ ទឡ្ហីកម្មំ នាម។ យថា ហិ “អាវុសោ”តិ វា “ភន្តេ”តិ វា “យក្ខោ”តិ វា “សប្បោ”តិ វា វុត្តេ ទឡ្ហីកម្មំ នាម ន ហោតិ, “អាវុសោ អាវុសោ, ភន្តេ ភន្តេ, យក្ខោ យក្ខោ, សប្បោ សប្បោ”តិ វុត្តេ បន ទឡ្ហីកម្មំ នាម ហោតិ, ឯវមេវ សកឹទេវ យដ្ឋិកោដិយា ឧប្បីឡេន្តេន វិយ “បីតី”តិ វុត្តមត្តេ ទឡ្ហីកម្មំ នាម ន ហោតិ, បុនប្បុនំ ព្យញ្ជនវសេន ឧបសគ្គវសេន អត្ថវសេន “បីតិ បាមោជ្ជំ អាមោទនា បមោទនា ហាសោ បហាសោ វិត្តី”តិ វុត្តេយេវ ទឡ្ហីកម្មំ នាម ហោតីតិ ឯវំ អបរទីបនា ទ្វេ ឋានានិ គច្ឆតិ។ ឯតិស្សាបិ វសេន លព្ភមានកបទនិទ្ទេសេសុ សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ បីនយតីតិ **បីតិ**។ សា សម្បិយាយនលក្ខណា, កាយចិត្តបីណនរសា ផរណរសា វា, ឱទគ្យបច្ចុបដ្ឋានា។ **យា បញ្ចកាមគុណបដិសញ្ញុត្តា**តិ យា រូបាទិបញ្ចកាមកោដ្ឋាសបដិសំយុត្តា បីតិ, សា បីនយតីតិ **បីតិ**, តទំ សភាវបទំ។ បមុទិតស្ស ភាវោ **បាមោជ្ជំ**។ អាមោទនាការោ **អាមោទនា**។ បមោទនាការោ **បមោទនា**។ យថា វា ភេសជ្ជានំ វា តេលានំ វា ឧណ្ហោទកសីតោទកានំ វា ឯកតោ ករណំ “មោទនា”តិ វុច្ចតិ, ឯវមយម្បិ បីតិធម្មានំ ឯកតោ ករណេន មោទនា។ ឧបសគ្គវសេន បន មណ្ឌេត្វា “អាមោទនា បមោទនា”តិ វុត្តា។

ហាសេតីតិ **ហាសោ**។ បហាសេតីតិ **បហាសោ**, ហដ្ឋបហដ្ឋាការានមេតំ អធិវចនំ។ **វិត្តី**តិ វិត្តំ, ធនស្សេតំ នាមំ។ អយំ បន សោមនស្សបច្ចយត្តា វិត្តិសរិក្ខតាយ វិត្តិ។ យថា ហិ ធនិនោ ធនំ បដិច្ច សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ បីតិមតោបិ បីតឹ បដិច្ច សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្មា “វិត្តី”តិ វុត្តា។ **តុដ្ឋី**តិ សភាវសណ្ឋិតាយ បីតិយា ឯតំ នាមំ។ បីតិមា បន បុគ្គលោ កាយចិត្តានំ ឧគ្គតត្តា អព្ភុគ្គតត្តា “ឧទគ្គោ”តិ វុច្ចតិ, ឧទគ្គស្ស ភាវោ **ឱទគ្យំ**។

អត្តនោ មនតា **អត្តមនតា**។ អនភិរទ្ធស្ស ហិ មនោ ទុក្ខបទដ្ឋានត្តា ន អត្តនោ មនោ នាម ហោតិ, អភិរទ្ធស្ស សុខបទដ្ឋានត្តា អត្តនោ មនោ នាម ហោតិ, ឥតិ អត្តនោ មនតា អត្តមនតា, សកមនតា, សកមនស្ស ភាវោតិ អត្ថោ។ សា បន យស្មា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ អត្តនោ មនតា, ចិត្តស្សេវ បនេសា ភាវោ ចេតសិកោ ធម្មោ, តស្មា “អត្តមនតា ចិត្តស្សា”តិ វុត្តា។

ចិត្តវិចិត្តតាយ **ចិត្តំ**។ អារម្មណំ មិនមានំ ជានាតីតិ **មនោ**។ **មានស**ន្តិ មនោ ឯវ, “អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ”តិ (មហាវ. ៣៣; សំ. និ. ១.១៥១) ហិ ឯត្ថ បន សម្បយុត្តកធម្មោ “មានសោ”តិ វុត្តោ។

“កថញ្ហិ ភគវា តុយ្ហំ, សាវកោ សាសនេ រតោ;
អប្បត្តមានសោ សេក្ខោ, កាលំកយិរា ជនេ សុតា”តិ។ (សំ. និ. ១.១៥៩) –

ឯត្ថ អរហត្តំ “មានស”ន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បន មនោ ឯវ មានសំ, ព្យញ្ជនវសេន ហេតំ បទំ វឌ្ឍិតំ។

ហទយន្តិ ចិត្តំ។ “ចិត្តំ វា តេ ខិបិស្សាមិ, ហទយំ វា តេ ផាលេស្សាមី”តិ (សុ. និ. អាឡវកសុត្តំ; សំ. និ. ១.២៣៧; ២៤៦) ឯត្ថ ឧរោ “ហទយ”ន្តិ វុត្តំ។ “ហទយា ហទយំ មញ្ញេ អញ្ញាយ តច្ឆតី”តិ (ម. និ. ១.៦៣) ឯត្ថ ចិត្តំ។ “វក្កំ ហទយ”ន្តិ (ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការោ; ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០) ឯត្ថ ហទយវត្ថុ។ ឥធ បន ចិត្តមេវ អព្ភន្តរដ្ឋេន “ហទយ”ន្តិ វុត្តំ។ តមេវ បរិសុទ្ធដ្ឋេន **បណ្ឌរំ**, ភវង្គំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ យថាហ – “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៩)។ តតោ និក្ខន្តត្តា បន អកុសលម្បិ គង្គាយ និក្ខន្តា នទី គង្គា វិយ គោធាវរិតោ និក្ខន្តា គោធាវរី វិយ ច “បណ្ឌរ”ន្ត្វេវ វុត្តំ។

មនោ មនាយតនន្តិ ឥធ បន មនោគ្គហណំ មនស្សេវ អាយតនភាវទីបនត្ថំ។ តេនេតំ ទីបេតិ “នយិទំ ទេវាយតនំ វិយ មនស្ស អាយតនត្តា មនាយតនំ, អថ ខោ មនោ ឯវ អាយតនំ មនាយតន”ន្តិ។ តត្ថ និវាសដ្ឋានដ្ឋេន អាករដ្ឋេន សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន ការណដ្ឋេន ច **អាយតនំ** វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ, វាសុទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ “អាយតន”ន្តិ វុច្ចតិ។ “សុវណ្ណាយតនំ, រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ, សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ (អ. និ.

៥.៣៨) សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១០២; ៥.២៣; ម. និ. ៣.១៥៨) ការណំ។ តេច បន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន សមោសរណឋានដ្ឋេន ការណដ្ឋេនាតិ តិធាបិ វត្តតិ។

ផស្សាទយោ ហិ ធម្មា ឯត្ថ សញ្ជាយន្តីតិ សញ្ជាតិទេសដ្ឋេនបិ ឯតំ អាយតនំ។ ពហិទ្ធា រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពា អារម្មណភាវេនេត្ថ ឱសរន្តីតិ សមោសរណឋានដ្ឋេនបិ អាយតនំ។ ផស្សាទីនំ បន សហជាតាទិបច្ចយដ្ឋេន ការណត្តា ការណដ្ឋេនបិ អាយតនន្តិ វេទិតព្ពំ។ តទេវ មនននលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, មនោ ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **មនិន្ទ្រិយំ**។

វិជានាតីតិ ***វិញ្ញាណំ***។ វិញ្ញាណមេវ ខន្ធោ ***វិញ្ញាណក្ខន្ធោ***។ តស្ស រាសិអាទិវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “មហាឧទកក្ខន្ធោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតី”តិ (អ. និ. ៤.៥១) ឯត្ថ ហិ រាសដ្ឋេន ខន្ធោ វុត្តោ។ “សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៥៥៥) គុណដ្ឋេន។ “អទ្ទសា ខោ ភគវា មហន្តំ ទារុក្ខន្ធ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៤១-២៤២) ឯត្ថ បណ្ណត្តិមត្តដ្ឋេន។ តេច បន រុឡ្ហិតោ ខន្ធោ វុត្តោ។ រាសដ្ឋេន ហិ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសោ ឯកំ វិញ្ញាណំ។ តស្មា យថា រុក្ខស្ស ឯកទេសំ ឆិន្ទន្តោ “រុក្ខំ ឆិន្ទតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសភូតំ ឯកម្បិ វិញ្ញាណំ រុឡ្ហិតោ “វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ។

តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតូតិ តេសំ ផស្សាទីនំ ធម្មានំ អនុច្ឆវិកា មនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឥមស្មិញ្ហិ បទេ ឯកមេវ ចិត្តំ មិនននដ្ឋេន **មនោ**, វិជាននដ្ឋេន ***វិញ្ញាណំ***, សភាវដ្ឋេន និស្សត្តដ្ឋេន វា **ធាតូ**តិ តីហិ នាមេហិ វុត្តំ។ **សហគតោ**តិ អវិជហិតោ។ **សហជាតោ**តិ សទ្ធឹ និគ្គតោ។ **សំសដ្ឋោ**តិ សំសគ្គោ ហុត្វា ឋិតោ។ **សម្បយុត្តោ**តិ សមំ បការេហិ យុត្តោ។ កតមេហិ បការេហីតិ? ឯកុប្បាទាទីហិ។ នត្ថិ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សម្បយុត្តាតិ? អាមន្តា។ ឥតិ ហិ ឥមស្ស បញ្ហស្ស បដិក្ខេបេ “ននុ អត្ថិ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សហគតា សហជាតា សំសដ្ឋា ឯកុប្បាទា ឯកនិរោធា ឯកវត្ថុកា ឯការម្មណា”តិ (កថា. ៤៧៣) ឯវំ ឯកុប្បាទតាទីនំ វសេន សម្បយោគត្ថោ វុត្តោ។ ឥតិ ឥមេហិ ឯកុប្បាទតាទីហិ សមំ បការេហិ យុត្តោ សម្បយុត្តោ។ **ឯកុប្បាទោ**តិ ឯកតោ ឧប្បន្នោ, ន វិនាតិ អត្ថោ។ **ឯកនិរោធោ**តិ ឯកតោ និរោធោ។ **ឯកវត្ថុកោ**តិ ហទយវត្ថុវសេន ឯកវត្ថុកោ។ **ឯការម្មណោ**តិ រូបាទិវសេន ឯការម្មណោ។

ឯត្ថ សហគតសទ្ទោ តព្ភាវេ, វោកិណ្ណេ, អារម្មណេ, និស្សយេ, សំសដ្ឋេតិ បញ្ចសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ ជិនវចនេ។ “យាយំ តណ្ហា បោនោភវិកា នន្ទិរាគសហគតា”តិ (មហាវ. ១៤; វិភ. ២០៣; ម. និ. ៣.៣៧៤; សំ. និ. ៥.១០៨១; បដិ. ម. ២.៣០) ឯត្ថ តព្ភាវេ វេទិតព្ពោ, នន្ទិរាគភូតាតិ អត្ថោ។ “យា, ភិក្ខវេ, វីមំសា កោសជ្ជសហគតា កោសជ្ជសម្បយុត្តា”តិ (សំ. និ. ៥.៨៣២) ឯត្ថ វោកិណ្ណេ, អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានេន កោសជ្ជេន វោកិណ្ណាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ “លាភី ហោតិ រូបសហគតានំ វា សមាបត្តីនំ អរូបសហគតានំ វា សមាបត្តីន”ន្តិ (បុ. ប. ៣-៦) ឯត្ថ អារម្មណេ, រូបារម្មណានំ អរូបារម្មណានន្តិ អត្ថោ។ “អដ្ឋិកសញ្ញាសហគតំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៨) ឯត្ថ និស្សយេ, អដ្ឋិកសញ្ញំ និស្សាយ អដ្ឋិកសញ្ញំ ភាវេត្វា បដិលទ្ធន្តិ អត្ថោ។ “ឥទំ សុខំ ឥមាយ បីតិយា សហគតំ ហោតិ សហជាតំ សម្បយុត្ត”ន្តិ (វិភ. ៥៧៨) ឯត្ថ សំសដ្ឋេ, សំមិស្សន្តិ អត្ថោ។ ឥមស្មិម្បិ ឋានេ សំសដ្ឋេ អាគតោ។

សហជាតសទ្ទោ “សហជាតំ បុរេជាតំ បច្ឆាជាត”ន្តិ (បដ្ឋ. ១.១.៤៣៥) ឯត្ថ វិយ សហជាតេ។ សំសដ្ឋសទ្ទោ “គិហីហិ សំសដ្ឋោ”តិ ច, “ឯវំ សំសដ្ឋោ, ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៣.៣) ចាតិ ឯវមាទីសុ សំសគ្គេ។ “កិសេ ថូលេ វិវជ្ជេត្វា សំសដ្ឋា យោជិតា ហយា”តិ (ជា. ២.២២.៧០) ឯត្ថ សទិសេ។

> “បុចិមន្ទបរិវារោ, អម្ពោ តេ ទធិវាហន;
> មូលំ មូលេន សំសដ្ឋំ, សាខា សាខា និសេវរេ”តិ។ (ជា. ១.២.៧២) –

ឯត្ថ ឧបចិតេ។ “ចិត្តសំសដ្ឋា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៥៩) ឯត្ថ ចិត្តសម្បយុត្តធម្មេ។ តេច បន យោ ផលុប្បទានេ អរិយោគធម្មោ វិនិព្ភោគំ អកត្វា ឯកុប្បាទាទិធម្មោ ហុត្វា “សម្បយុត្តោ”តិ វុច្ចតិ។ តំវិសយោ។ អថ វា “សហគតោ”តិ វត្វា បច្ឆតោ បច្ឆតោ អាគតសុត្តេន វិយ សោ ន ហោតីតិ ទស្សេតុំ **“សហជាតោ”**តិ វុត្តំ។ ឯកតោ ឧប្បន្នរូបារូបំ វិយ សោបិ ន ហោតីតិ ទស្សេតុំ **“សំសដ្ឋោ”**តិ វុត្តំ។

ខីរោទកំ វិយ ច សោបិ ន ហោតីតិ ទស្សេតុំ **“សម្បយុត្តោ”**តិ វុត្តំ។ វិនិព្ភោគំ កាតុំ អសក្កុណេយ្យដ្ឋេន ហិ សហុប្បន្នា ធម្មា សម្បយុត្តាបិ អត្ថិ ខីរតេលំ វិយ។ តថា វិប្បយុត្តាបិ ខីរតោ អបនីតំ នវនីតំ វិយ។ ឯវំ លក្ខណ

សម្បយុត្តោ ឯកុប្បាទាទិលក្ខណោយេវ ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**ឯកុប្បាទោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ឯកុប្បាទសហជាតានំ កឹ នានត្តំ? ឧប្បាទេ អន្តរវិរហិតោ **ឯកុប្បាទោ**។ ខីរកាលមុត្តស្សាបិ ទធិនោ មថនេ មថនេ បាកដំ នវនីតំ វិយ បុរេភត្តបច្ឆាភត្តវសេន ឯកទិវសមេវ ជាតោ វិយ សោ ន ហោតីតិ ទស្សេតុំ ឯកក្ខណេ និព្ពត្តោតិ **សហជាតោ។ ឯកវត្ថុកោ**តិ បតិដ្ឋដ្ឋេន ឯកបរិច្ឆេទេន ឯកវត្ថុកោ, ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ ឯកវត្ថុកតា វិយ ឋានន្តរវិរហិតោ។ **ឯការម្មណោ**តិ អនិយតេការម្មណោ ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយាតិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

មច្ចោតិ មូលបទំ។ រូបាទីសុ សត្តោ លគ្គោ លគ្គិតោតិ **សត្តោ**។ វុត្តញ្ហេតំ “សត្តោ សត្តោតិ, ភន្តេ, វុច្ចតិ, កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, ‘សត្តោ’តិ វុច្ចតីតិ? រូបេ ខោ, រាធ, យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា, តត្រ សត្តោ តត្រ វិសត្តោ, តស្មា ‘សត្តោ’តិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៣.១៦១; មហានិ. ៧)។ សត្តយោគេន វា សត្តោ។ សុគតិទុគ្គតី នរតីតិ **នរោ**។ មនុនោ បុត្តោតិ **មានវោ**។ ឧបករណេន សយំ បោសយតីតិ **បោសោ**។ បុំ វុច្ចតិ និរយោ, តំ គលតីតិ **បុគ្គលោ**។ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ធារេតីតិ **ជីវោ**។ ចុតិតោ ជាតិំ គច្ឆតីតិ **ជាគុ**។ ជិយតីតិ **ជន្តុ**។ ឥន្ទ្រិយេន គច្ឆតីតិ **ឥន្ទគុ**។ អថ វា ឥន្ទភូតេន កម្មុនា គច្ឆតីតិ **ឥន្ទគុ**។ “ហិន្ទគូ”តិបិ បាឡិ។ ហិន្ទន្តិ មរណំ, តំ គច្ឆតីតិ ហិន្ទគុ។ មនុតោ ជាតោតិ **មនុជោ**។ **យំ សាទិយតី**តិ យំ រូបាទី អស្សាទិយតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ឥតោ បរំ វុត្តមត្ថំ និគមេន្តោ តេនាហ ភគវា –

“**កាមំ កាមយមានស្ស...បេ.... លទ្ធា មច្ចោ យទិច្ឆតី**”តិ;

ឥតោ បរំ ឯត្តកម្បិ អវត្វា វិសេសមត្តមេវ វក្ខាម។

២. តស្ស ចេ កាមយានស្សាតិ តស្ស បុគ្គលស្ស កាមេ ឥច្ឆមានស្ស, កាមេន វា យាយមានស្ស។ **ឆន្ទជាតស្សា**តិ ជាតតណ្ហស្ស។ **ជន្តុនោ**តិ សត្តស្ស។ **តេ កាមា បរិហាយន្តី**តិ តេ កាមា បរិហាយន្តិ ចេ។ **សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតី**តិ អថ សោ អយោមយាទិនា សល្លេន វិទ្ធោ វិយ បីឡីយតិ។ ឥតោ បរំ វុត្តំ វជ្ជេត្វា អវុត្តេសុ យំ យំ អនុត្តានំ, តំ តទេវ កថយិស្សាមិ។

ចក្ខុបីណនំ អារម្មណំ បាបុណនវសេន **យាយតិ** គច្ឆតិ ។ ទស្សនីយវសេន បិយត្តំ អារម្មណវសេន អប្បាបេតីតិ **និយ្យតិ**។ សវនីយំ ហុត្វា កណ្ណសោតបីណនំ អារម្មណវសេន បរិកឌ្ឍតីតិ **វុយ្ហតិ**។ សវិតព្ពំ ហុត្វា ចិត្តបីណនំ អារម្មណវសេន គហេត្វា ឧបសំហរិយតីតិ **សំហរីយតិ។ យថា**តិ ឱបម្មត្ថេ និបាតោ។ ហត្ថិនា យាយតិ គច្ឆតីតិ **ហត្ថិយានេន វា, វា**ឥតិ វិកប្បត្ថេ។ អស្សេន យាយតិ គច្ឆតីតិ **អស្សយានេន វា**។ គោយុត្តំ វយ្ហាទិយានំ គោយានំ, តេន **គោយានេន**។ អជយានាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥដ្ឋវសេន ជាតោ **សញ្ជាតោ**។

អារម្មណបិយត្តវសេន និព្ពត្តោ **អភិនិព្ពត្តោ**។ អារម្មណមនាបភាវេន **បាតុភូតោ**។ អថ វា កាមរាគវសេន ជាតោ **សញ្ជាតោ**។ កាមនន្ទិវសេន និព្ពត្តោ **អភិនិព្ពត្តោ**។ កាមតណ្ហាវសេន កាមសិនេហវសេន កាមច្ឆន្ទវសេន កាមបរិឡាហវសេន ច **បាតុភូតោ**តិ វេទិតព្ពោ។

តេ វា កាមា បរិហាយន្តីតិ តេ វត្ថុកាមាទយោ បរិហាយន្តិ វិគច្ឆន្តិ។ **សោ វា កាមេហិ បរិហាយតី**តិ ឯសោ ខត្តិយាទិបុគ្គលោ វត្ថុកាមាទិកាមេហិ បរិហាយតិ វិគច្ឆតិ “បុព្ពេវ មច្ចំ វិជហន្តិ ភោគា, មច្ចោ ធនេ បុព្ពតរំ ជហាតី”តិ (ជា. ១.៥.២) ឯវមាទីសុ វិយ។ **កថ**ន្តិ កេន បការេន។ **តិដ្ឋន្តស្សេវា**តិ ធរន្តស្សេវ។ **តេ ភោគេ**តិ តេ វត្ថុកាមាទយោ ភោគេ។ **រាជានោ វា**តិ បថព្យាទិរាជានោ។ **ហរន្តី**តិ គហេត្វា គច្ឆន្តិ, អបហរន្តិ វា។ **ចោរា វា**តិ សន្ធិច្ឆេទាទិកា។ **អគ្គិ វា**តិ ទាវគ្គិអាទិ។ **ទហតី**តិ ឈាបេតិ ភស្មំ ករោតិ។ **ឧទកំ វា**តិ ឱឃាទិឧទកំ ។ **វហតី**តិ គហេត្វា មហាសមុទ្ទំ បាបេតិ។ **អប្បិយា វា**តិ អកន្តា អមនាបា។ **ទាយាទា ហរន្តី**តិ ទាយជ្ជវិរហិតា អស្សាមិកា ហរន្តិ។ **និហិតំ វា**តិ និធានំ កត្វា ឋបិតំ។ **នាធិគច្ឆតី**តិ ន វិន្ទតិ ន បដិលភតិ, ន បស្សតីតិ អត្ថោ។ **ទុប្បយុត្តា**តិ វិសមបយោគេន យោជិតា កសិវាណិជ្ជាទិកម្មន្តា។ **ភិជ្ជន្តី**តិ ភេទំ បាបុណន្តិ, ន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ “ភញ្ជន្តិ រថំ អយានកា”តិអាទីសុ (ជា. ២.២១.២៩៦) សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

កុលេ វា កុលង្គារោ ឧប្បជ្ជតីតិ ខត្តិយាទិកុលេ កុលឈាបកោ កុលេ អន្តិមបុរិសោ និព្ពត្តតិ ។ “កុលង្គរោ”តិបិ បាឡិ។ **យោ តេ ភោគេ វិកិរតី**តិ យោ ឯសោ កុលេ បច្ឆិមកោ តេ ហិរញ្ញាទិកេ ភោគេ ខេបេតិ។ **វិធមតី**តិ វិយោគំ ករោតិ, ទូរេ ខិបតិ។ **វិទ្ធំសេតី**តិ នាសេតិ អទស្សនំ គមេតិ។ អថ វា ឥត្ថិធុត្តោ ហុត្វា **វិកិរតិ**។ សុរាធុត្តោ ហុត្វា **វិធមតិ**។ អក្ខធុត្តោ ហុត្វា **វិទ្ធំសេតិ**។ វិកិរតិ វា ឧប្បន្នំ អាយំ អជាននេន។ វិធមតិ វិស្សជ្ជនមុខំ អជាននេន។ វិទ្ធំសេតិ ឋបិតដ្ឋានេ អារក្ខំ អសំវិធានេនាតិ ឯវមាទិនា យោជេតព្ពំ។

អនិច្ចតាយេវ អដ្ឋមីតិ វិនាសភាវោ ឯវ អដ្ឋមោ។ **ហាយន្តី**តិ អទស្សនំ យន្តិ។ **បរិហាយន្តី**តិ ន បុន បញ្ញាយន្តិ។ **បរិធំសេន្តី**តិ ឋានតោ អបគច្ឆន្តិ។ **បរិបតន្តី**តិ បតន្តិ។ **អន្តរធាយន្តី**តិ អន្តរធានំ អទស្សនំ គច្ឆន្តិ។ **វិប្បលុជ្ជន្តី**តិ ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា អបគច្ឆន្តិ។

តិដ្ឋន្តេវ តេ ភោគេតិ តេសំ ធនានំ ឋិតកាលេ "តិដ្ឋន្តេ និព្ពុតេ ចាបី"តិ ឯវមាទីសុ (វិ. វ. ៨០៦) វិយ។ **សោ**តិ សោ ភោគសាមិកោ បុគ្គលោ។ **ចវតិ** ទេវលោកតោ។ **មរតិ** មនុស្សលោកតោ។ **វិប្បលុជ្ជតិ** នាគសុបណ្ណាទិលោកតោ។ អថ វា **ហាយតិ** ធញ្ញកោដ្ឋាគារវសេន។ **បរិហាយតិ** ធនកោដ្ឋាគារវសេន។ **បរិធំសតិ** ពលិពទ្ទហត្ថិអស្សាទិវសេន។ **បរិបតតិ** ទាសិទាសវសេន។ **អន្តរធាយតិ** ទាវាភរណវសេន។ **នស្សតិ** ឧទកាទិវសេនាតិ ឯកេ វណ្ណយន្តិ។

អយោមយេនាតិ កាឡលោហាទិនិព្ពត្តេន។ **សល្លេនា**តិ កណ្ឌេន។ **អដ្ឋិមយេនា**តិ មនុស្សដ្ឋឹ ឋបេត្វា អវសេសេន។ **ទន្តមយេនា**តិ ហត្ថិទន្តាទិនា។ **វិសាណមយេនា**តិ គោវិសាណាទិនា។ **កដ្ឋមយេនា**តិ វេឡុកដ្ឋាទិនា។ **វិទ្ធោ**តិ វុត្តប្បការសល្លានំ អញ្ញតរញ្ញតរេន បហដោ។ **រុប្បតី**តិ វិការំ អាបជ្ជតិ។ **កុប្បតី**តិ ចលតិ, កោបំ ឧប្បាទេតិ។ **ឃដ្ដីយតី**តិ ឃដ្ដិតោ ហោតិ។ **បីឡីយតី**តិ បីឡិតោ ហោតិ, លទ្ធប្បហារោ **កុប្បតិ**។ "តតិយទិវសេ សលាកំ បវេសេត្វា ធោវនកាលេ **ឃដ្ដីយតិ**។ ខារប្បទានេ **បីឡីយតិ**។ បហារធោវនេ វា **រុប្បតិ**។ តស្មិំ ទុក្ខុប្បាទនេ **កុប្បតិ**។ សលាកបវេសនេ **បីឡីយតិ**។ ខារប្បទានេ **ឃដ្ដីយតី**"តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

ព្យាធិតោតិ លទ្ធប្បហារោ ហុត្វា បីឡិតោ។ **ទោមនស្សិតោ**តិ ទោមនស្សប្បត្តោ។ **វិបរិណាមញ្ញថាភាវា**តិ បកតិភាវំ ជហិត្វា អញ្ញថាភាវំ ឧបនីតេន, អន្តោសោសាទិ **សោកោ** ច វាចាវិប្បលាបោ **បរិទេវោ** ច កាយបីឡនាទិ **ទុក្ខញ្ច** ចិត្តបីឡនាទិ **ទោមនស្សញ្ច** ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ** ច។ ឯតេ វុត្តប្បការា សោកាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ សមុទាចារំ គច្ឆន្តិ។

៣. តតិយគាថាយំ សង្ខេបត្ថោ – យោ បន ឥមេ កាមេ តត្ថ ឆន្ទរាគវិក្ខម្ភនេន វា សមុច្ឆេទេន វា អត្តនោ បាទេន សប្បស្ស សិរំ វិយ បរិវជ្ជេតិ, សោ ភិក្ខុ សព្ពលោកំ វិប្ផរេត្វា ឋិតត្តា លោកេ វិសត្តិកាសង្ខាតំ តណ្ហំ សតោ ហុត្វា សមតិវត្តតីតិ។

យោតិ វិភជិតព្ពំ បទំ។ **យោ យាទិសោ**តិអាទីនិ តស្ស វិភជនបទានិ។ ឯត្ថ ច យស្មា **យោ**តិ អត្ថបទំ. តញ្ច អនិយមេន បុគ្គលំ ទីបេតិ។ តស្មា តស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ អនិយមេន បុគ្គលទីបកំ យោ-សទ្ទមេវ អាហ។ តស្មា ឯត្ថ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ – **យោ**តិ យោ កោចីតិ។ យស្មា យោ យោ កោចិ នាម, សោ អវស្សំ យថាលិង្គយថាយុត្តយថាវិហិតយថាប្បការយំឋានបត្តយំធម្មសមន្នាគតវសេន ឯកេនាការេន បញ្ញាយតិ, តស្មា តំ តត្ថ ញាបេតុំ តំ ភេទំ បកាសេន្តោ "**យាទិសោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យាទិសោ**តិ លិង្គវសេន យាទិសោ វា តាទិសោ វា ហោតុ, ទីឃោ វា រស្សោ វា កាឡោ វា ឱទាតោ វា មង្គុរច្ឆវិ វា កិសោ វា ថូលោ វាតិ អត្ថោ។

យថាយុត្តោតិ យោគវសេន យេន វា តេន វា យុត្តោ ហោតុ, នវកម្មយុត្តោ វា ឧទ្ទេសយុត្តោ វា វាសធុរយុត្តោ វាតិ អត្ថោ។ **យថាវិហិតោ**តិ យថាឋបិតោ នវកម្មាធិដ្ឋាយិកាទិវសេន។ **យថាបការោ**តិ យថាបការេន បតិដ្ឋិតោ បទីបនាយកាទិវសេន។ **យំឋានប្បត្តោ**តិ យំ ឋានន្តរំ បត្តោ សេនាបតិសេដ្ឋិដ្ឋានាទិវសេន។ **យំធម្មសមន្នាគតោ**តិ យេន ធម្មេន ឧបាគតោ ធុតង្គាទិវសេន។

វិក្ខម្ភនតោ វាតិ ឧបចារប្បនាសមាធីតិ កិលេសានំ ទូរីករណតោ វា ឃដប្បហារេន សេវាលានំ វិយ។ **សមុច្ឆេទតោ វា**តិ បុន អប្បវត្តឹ កត្វា អច្ចន្តតោ មគ្គេន កិលេសានំ ឧច្ឆិន្នមូលតោ បហានវសេន សមុច្ឆេទតោ វា។ **អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា**តិអាទីនិ ឯកាទស បទានិ វិបស្សនាវសេន វុត្តានិ។

ពុទ្ធានុស្សតឹ ភាវេន្តោបីតិអាទីនិ ឆ បទានិ **មរណស្សតឹ ភាវេន្តោបិ, ឧបសមានុស្សតឹ ភាវេន្តោបី**តិ ឥមានិ ច ឧបចារជ្ឈានវសេន វុត្តានិ។ **អានាបានស្សតឹ ភាវេន្តោបិ, កាយគតាសតឹ ភាវេន្តោបិ, បឋមំ ឈានំ ភាវេន្តោបី**តិអាទីនិ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ ភាវេន្តោបី**តិ បរិយោសានានិ អប្បនាជ្ឈានវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ **អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា**តិ សុនិក្កន្តំ និក្កន្តំ និម្មំសំ លោហិតមក្ខិតំ អដ្ឋិកង្កលំ ឧបមា ឯតេសំ កាមានន្តិ អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា។ **អប្បស្សាទដ្ឋេនា**តិ "អប្បំ បរិត្តំ សុខស្សាទំ អាទីនវោ ឯត្ថ ភិយ្យោ"តិ ទស្សនដ្ឋេន។ **បស្សន្តោ**តិ "យាវទេវ បន សោ កុក្កុរោ កិលមថស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា"តិ ញាណចក្ខុនា បស្សន្តោ។ **បរិវជ្ជេតី**តិ ទូរង្គមេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“សេយ្យថាបិ , គហបតិ, កុក្កុរោ ជិឃច្ឆាទុព្ពល្យបរេតោ គោឃាតកសូនំ បច្ចុបដ្ឋិតោ អស្ស, តមេនំ ទក្ខោ គោឃាតកោ វា គោឃាតកន្តេវាសី វា អដ្ឋិកង្កលំ សុនិក្កន្តំ និក្កន្តំ និម្មំសំ លោហិតមក្ខិតំ ឧបសុម្ភេយ្យ។ តំ កឹ មញ្ញសិ, គហបតិ, អបិ នុ ខោ សោ កុក្កុរោ អមុំ អដ្ឋិកង្កលំ សុនិក្កន្តំ និក្កន្តំ និម្មំសំ លោហិតមក្ខិតំ បលេហន្តោ ជិឃច្ឆាទុព្ពល្យំ បដិវិនេយ្យា”តិ? “នោ ហេតំ, ភន្តេ”។ “តំ កិស្ស ហេតុ”? “អទុញ្ហិ, ភន្តេ, អដ្ឋិកង្កលំ សុនិក្កន្តំ និក្កន្តំ និម្មំសំ លោហិតមក្ខិតំ, យាវទេវ បន សោ កុក្កុរោ កិលមថស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ។ “ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា, អាទីនវោ ឯត្ថ ភិយ្យោ’តិ។ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទិស្វា យាយំ ឧបេក្ខា នានត្តា នានត្តសិតា , តំ អភិនិវជ្ជេត្វា យាយំ ឧបេក្ខា ឯកត្តា ឯកត្តសិតា, យត្ថ សព្ពសោ លោកាមិសុបាទានា អបរិសេសា និរុជ្ឈន្តិ, តមេវូបេក្ខំ ភាវេតី”តិ (ម. និ. ២.៤២)។

គិជ្ឈាទីហិ សាធារណា មំសបេសិ ឧបមា ឯតេសន្តិ **មំសបេសូបមា**។ ពហូនំ សាធារណដ្ឋេន **ពហុសាធារណា**។ អាទិត្តំ តិណុក្កំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **តិណុក្កូបមា។ អនុទហនដ្ឋេនា**តិ ហត្ថាទិឈាបនដ្ឋេន។ សាធិកបោរិសប្បមាណា វីតច្ចិកានំ វីតធូមានំ អង្គារានំ បូរា អង្គារកាសុ ឧបមា ឯតេសន្តិ **អង្គារកាសូបមា។ មហាបរិឡាហដ្ឋេនា**តិ មហន្តបរិតាបនដ្ឋេន។ អារាមរាមណេយ្យាទិកំ សុបិនំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **សុបិនកូបមា។ ឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ អប្បត្វា, ន ឧបគន្ត្វា តិដ្ឋនដ្ឋេន។ យាចិតេន លទ្ធំ យានាទិភណ្ឌំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **យាចិតកូបមា។ តាវកាលិកដ្ឋេនា**តិ អនិពទ្ធនដ្ឋេន។ សម្បន្នផលរុក្ខោ ឧបមា ឯតេសន្តិ **រុក្ខផលូបមា។ សម្ភញ្ជនបរិភញ្ជនដ្ឋេនា**តិ សាខាភញ្ជនដ្ឋេន ចេវ សមន្តតោ ភញ្ជិត្វា រុក្ខបាតនដ្ឋេន ច។ អសិ ច សូនា ច ឧបមា ឯតេសន្តិ **អសិសូនូបមា។ អធិកុដ្ដនដ្ឋេនា**តិ ឆិន្ទនដ្ឋេន។ សត្តិសូលំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **សត្តិសូលូបមា។ វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេនា**តិ និបតេត្វា គមនដ្ឋេន។ ភយជននដ្ឋេន សប្បសិរំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **សប្បសិរូបមា។ សប្បដិភយដ្ឋេនា**តិ សហ អភិមុខេ ភយដ្ឋេន។ ទុក្ខជននំ អគ្គិក្ខន្ធំ ឧបមា ឯតេសន្តិ **អគ្គិក្ខន្ធូបមា។ មហាភិតាបនដ្ឋេនា**តិ មហន្តអភិតាបកាយបីឡាឧប្បាទនដ្ឋេនាតិ កាមំ បរិវជ្ជេតីតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សេយ្យថាបិ, គហបតិ, គិជ្ឈោ វា កង្កោ វា កុលលោ វា មំសបេសឹ អាទាយ ឧឌ្ឌីយេយ្យ, តមេនំ គិជ្ឈាបិ កង្កាបិ កុលលាបិ អនុបតិត្វា អនុបតិត្វា វិតច្ឆេយ្យុំ វិស្សជ្ជេយ្យុំ។ តំ កឹ មញ្ញសិ, គហបតិ, សចេ សោ គិជ្ឈោ វា កង្កោ វា កុលលោ វា តំ មំសបេសឹ ន ខិប្បមេវ បដិនិស្សជ្ជេយ្យ, សោ តតោនិទានំ មរណំ វា និគច្ឆេយ្យ , មរណមត្តំ វា ទុក្ខ”ន្តិ “ឯវំ, ភន្តេ”។ “ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘មំសបេសូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា…បេ… តមេវូបេក្ខំ ភាវេតិ។ សេយ្យថាបិ, គហបតិ, បុរិសោ អាទិត្តំ តិណុក្កំ អាទាយ បដិវាតំ គច្ឆេយ្យ។ តំ កឹ មញ្ញសិ, គហបតិ, សចេ សោ បុរិសោ តំ អាទិត្តំ តិណុក្កំ ន ខិប្បមេវ បដិនិស្សជ្ជេយ្យ, តស្ស សា អាទិត្តា តិណុក្កា ហត្ថំ វា ទហេយ្យ, ពាហុំ វា ទហេយ្យ, អញ្ញតរំ វា អញ្ញតរំ វា អង្គបច្ចង្គំ ទហេយ្យ, សោ តតោនិទានំ មរណំ វា និគច្ឆេយ្យ, មរណមត្តំ វា ទុក្ខ”ន្តិ? “ឯវំ, ភន្តេ”។ “ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘តិណុក្កូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា…បេ… តមេវូបេក្ខំ ភាវេតិ។ សេយ្យថាបិ, គហបតិ, អង្គារកាសុ សាធិកបោរិសា បូរា អង្គារានំ វីតច្ចិកានំ វីតធូមានំ។ អថ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ ជីវិតុកាមោ អមរិតុកាមោ សុខកាមោ ទុក្ខប្បដិក្កូលោ, តមេនំ ទ្វេ ពលវន្តោ បុរិសា នានាពាហាសុ គហេត្វា អង្គារកាសុំ ឧបកឌ្ឍេយ្យុំ។ តំ កឹ មញ្ញសិ គហបតិ, អបិ នុ សោ បុរិសោ ឥតិ ចិតិ ចេវ កាយំ សន្នាមេយ្យា”តិ? “ឯវំ, ភន្តេ”។ “តំ កិស្សហេតុ”? “វិទិតញ្ហិ, ភន្តេ, តស្ស បុរិសស្ស ‘ឥមញ្ច អហំ អង្គារកាសុំ បបតិស្សាមិ, តតោនិទានំ មរណំ វា និគច្ឆិស្សាមិ មរណមត្តំ វា ទុក្ខ’”ន្តិ។ “ឯវមេវ ខោ គហបតិ អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘អង្គារកាសូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា…បេ… តមេវូបេក្ខំ ភាវេតិ។ សេយ្យថាបិ, គហបតិ, បុរិសោ សុបិនកំ បស្សេយ្យ អារាមរាមណេយ្យកំ វនរាមណេយ្យកំ ភូមិរាមណេយ្យកំ បោក្ខរណិរាមណេយ្យកំ, សោ បដិពុទ្ធោ ន កិញ្ចិ បដិបស្សេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘សុបិនកូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា…បេ… តមេវូបេក្ខំ ភាវេតិ។ សេយ្យថាបិ, គហបតិ, បុរិសោ យាចិតកំ ភោគំ យាចិត្វា យានំ វា បោរិសេយ្យំ បវរមណិកុណ្ឌលំ។ សោ តេហិ យាចិតកេហិ ភោគេហិ បុរក្ខតោ បរិវុតោ អន្តរាបណំ បដិបជ្ជេយ្យ។ តមេនំ ជនោ ទិស្វា ឯវំ វទេយ្យ ‘ភោគី វត ភោ បុរិសោ, ឯវំ កិរ ភោ ភោគិនោ ភោគានិ ភុញ្ជន្តី’តិ។ តមេនំ សាមិកា យត្ថ យត្ថេវ តានិ បស្សេយ្យុំ, តត្ថ តត្ថេវ តានិ ហរេយ្យុំ។ តំ កឹ មញ្ញសិ, គហបតិ, អលំ នុ ខោ តស្ស បុរិសស្ស អញ្ញថត្តាយា”តិ? “ឯវំ, ភន្តេ”។ “តំ កិស្សហេតុ”? “សាមិនោ ហិ, ភន្តេ, តានិ ហរន្តី”តិ។ “ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘យាចិតកូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា…បេ… តមេវូបេក្ខំ ភាវេតិ។ សេយ្យថាបិ, គហបតិ, គាមស្ស វា និគមស្ស វា អវិទូរេ តិព្ពោ វនសណ្ឌោ, តត្រស្ស រុក្ខោ សម្បន្នផលោ ច ឧបបន្នផលោ ច។ ន ចស្សុ កានិចិ ផលានិ ភូមិយំ បតិតានិ។ អថ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ

> ផលត្ថិកោ ផលគវេសី ផលបរិយេសនំ ចរមានោ។ សោ តំ វនសណ្ឌំ អជ្ឈោគាហេត្វា តំ រុក្ខំ បស្សេយ្យ សម្បន្នផលញ្ច ឧបបន្នផលញ្ច។ តស្ស ឯវមស្ស ‘អយំ ខោ រុក្ខោ សម្បន្នផលោ ច ឧបបន្នផលោ ច, នត្ថិ ច កានិចិ ផលានិ ភូមិយំ បតិតានិ, ជានាមិ ខោ បនាហំ រុក្ខំ អារោហិតុំ។ យំនូនាហំ ឥមំ រុក្ខំ អារោហិត្វា យាវទត្ថញ្ច ខាទេយ្យំ, ឧច្ឆង្គញ្ច បូរេយ្យ’ន្តិ? សោ តំ រុក្ខំ អារោហិត្វា យាវទត្ថញ្ច ខាទេយ្យ, ឧច្ឆង្គញ្ច បូរេយ្យ។ អថ ទុតិយោ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ ផលត្ថិកោ ផលគវេសី ផលបរិយេសនំ ចរមានោ តិណ្ហំ កុឋារិំ អាទាយ។ សោ តំ វនសណ្ឌំ អជ្ឈោគាហេត្វា តំ រុក្ខំ បស្សេយ្យ សម្បន្នផលញ្ច ឧបបន្នផលញ្ច។ តស្ស ឯវមស្ស ‘អយំ ខោ រុក្ខោ សម្បន្នផលោ ច ឧបបន្នផលោ ច, នត្ថិ ច កានិចិ ផលានិ ភូមិយំ បតិតានិ, ន ខោ បនាហំ ជានាមិ រុក្ខំ អារោហិតុំ។ យំនូនាហំ ឥមំ រុក្ខំ មូលតោ ឆេត្វា យាវទត្ថញ្ច ខាទេយ្យំ, ឧច្ឆង្គញ្ច បូរេយ្យ’ន្តិ។ សោ តំ រុក្ខំ មូលតោវ ឆិន្ទេយ្យ។ តំ កិំ មញ្ញសិ , គហបតិ, អមុកោ សោ បុរិសោ បឋមំ រុក្ខំ អារូឡ្ហោ, សចេ សោ ន ខិប្បមេវ ឱរោហេយ្យ, តស្ស សោ រុក្ខោ បបតន្តោ ហត្ថំ វា ភញ្ជេយ្យ បាទំ វា ភញ្ជេយ្យ អញ្ញតរំ វា អញ្ញតរំ វា អង្គបច្ចង្គំ ភញ្ជេយ្យ, សោ តតោនិទានំ មរណំ វា និគច្ឆេយ្យ, មរណមត្តំ វា ទុក្ខ”ន្តិ? “ឯវំ, ភន្តេ”។ “ឯវមេវ ខោ, គហបតិ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘រុក្ខផលូបមា កាមា វុត្តា ភគវតា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា, អាទីនវោ ឯត្ថ ភិយ្យោ’តិ។ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទិស្វា យាយំ ឧបេក្ខា នានត្តា នានត្តសិតា, តំ អភិនិវជ្ជេត្វា យាយំ ឧបេក្ខា ឯកត្តា ឯកត្តសិតា។ យត្ថ សព្ពសោ លោកាមិសូបាទានា អបរិសេសា និរុជ្ឈន្តិ។ តមេវូបេក្ខំ ភាវេតី”តិ (ម. និ. ២.៤៣-៤៨)។

ឯវំ អដ្ឋិកង្កលាទិកអត្ថិក្ខន្ធូបមបរិយោសានតោ វិបស្សនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឧបចារសមាធិំ ទស្សេន្តោ “**ពុទ្ធានុស្សតិំ ភាវេន្តោ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ សតិ ឯវ អនុស្សតិ។ បវត្តិតព្ពដ្ឋានម្ហិយេវ ច បវត្តត្តា សទ្ធាបព្ពជិតស្ស កុលបុត្តស្ស អនុរូបា សតីតិបិ អនុស្សតិ។ ពុទ្ធំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ ពុទ្ធានុស្សតិ។ អរហតាទិពុទ្ធគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ, តំ **ពុទ្ធានុស្សតិំ។ ភាវេន្តោ**តិ វឌ្ឍេន្តោ ព្រូហេន្តោ។ ធម្មំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ធម្មានុស្សតិ**, ស្វាក្ខាតតាទិធម្មគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សង្ឃំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សង្ឃានុស្សតិ**, សុប្បដិបន្នតាទិសង្ឃគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សីលំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សីលានុស្សតិ**, អត្តនោ អខណ្ឌតាទិសីលគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ចាគំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ចាគានុស្សតិ**, អត្តនោ មុត្តចាគតាទិចាគគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ទេវតា អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ទេវតានុស្សតិ**, ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា អត្តនោ សទ្ធាទិគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ អានាបានេ អារព្ភ ឧប្បន្នា សតិ **អានាបានស្សតិ**, អានាបាននិមិត្តារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ មរណំ អារព្ភ ឧប្បន្នា សតិ **មរណស្សតិ**, ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទសង្ខាតមរណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។

កុច្ឆិតានំ កេសាទីនំ បដិក្កូលានំ អាយត្តា អាករត្តា កាយោតិ សង្ខំ គតេ សរីរេ គតា បវត្តា សតិ **កាយគតាសតិ**, តាទិសំ វា កាយំ គតា សតិ “កាយគតសតី”តិ វត្តព្ពេ រស្សំ អកត្វា “កាយគតាសតី”តិ វុត្តំ។ កេសាទិកេសុ កាយកោដ្ឋាសេសុ បដិក្កូលនិមិត្តារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ឧបសមំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ។ **ឧបសមានុស្សតិ**, សព្ពទុក្ខូបសមារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។

វិតក្កវិចារបីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ បឋមជ្ឈានំ ភាវេន្តោ។ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ ទុតិយជ្ឈានំ ភាវេន្តោ។ សុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ តតិយជ្ឈានំ ភាវេន្តោ។ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ ចតុត្ថជ្ឈានំ ភាវេន្តោ...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ភាវេន្តោបិ កាមេ បរិវជ្ជេតីតិ។

វិក្ខម្ភនប្បហានំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សមុច្ឆេទេន កាមានំ បហានំ ទស្សេតុំ “**សោតាបត្តិមគ្គំ ភាវេន្តោបី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ មគ្គសោតស្ស អាបជ្ជនំ សោតាបត្តិ, សោតាបត្តិយា មគ្គោ សោតាបត្តិមគ្គោ។ **អបាយគមនីយេ កាមេ**តិ យេហិ អបាយំ គច្ឆន្តិ, តេ អបាយគមនីយេ កាមេ សមុច្ឆេទតោ សោតាបត្តិមគ្គំ ភាវេន្តោ បរិវជ្ជេតិ។ បដិសន្ធិវសេន សកិំយេវ ឥមំ លោកំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី, តស្ស មគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ។ តំ មគ្គំ ភាវេន្តោ។ **ឱឡារិកេ**តិ បរិឡាហប្បត្តេ។ បដិសន្ធិវសេនេវ កាមភវំ នាគច្ឆតីតិ អនាគាមី, តស្ស មគ្គោ អនាគាមិមគ្គោ។ តំ មគ្គំ ភាវេន្តោ។ **អនុសហគតេ**តិ សុខុមភាវប្បត្តេ។ កិលេសេហិ អារកត្តា, កិលេសារីនំ ហតត្តា, សំសារចក្កស្ស អរានំ ហតត្តា, បាបករណេ រហាភាវា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា ច អរហំ, អរហតោ ភាវោ អរហត្តំ។ កិំ តំ? អរហត្តផលំ។ អរហត្តស្ស មគ្គោ អរហត្តមគ្គោ។ តំ អរហត្តមគ្គំ ភាវេន្តោ។ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិ សព្ពេនាការេន សព្ពំ។ **សព្ពថា សព្ព**ន្តិ សព្ពប្បការេន សព្ពំ។ **អសេសំ និស្សេស**ន្តិ និរវសេសំ គន្ធ

មត្ថម្បិ អដ្ឋបេត្វា។ អថ វា **សព្ពេន សព្ពំ** មូលវសេន។ **សព្ពថា សព្ពំ** អាការនិប្បទេសវសេន។ **អសេសំ និស្សេសំ** ភាវនានិប្បទេសវសេន។ តថា បុរិមេន ទុច្ចរិតាភាវេន។ ទុតិយេន បរិយុដ្ឋានាភាវេន។ តតិយេន អនុសយាភាវេន ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

សប្បោ វុច្ចតិ អហីតិ យោ កោចិ សរន្តោ គច្ឆតិ។ **កេនដ្ឋេនា**តិ កេន អត្ថេន។ **សំសប្បន្តោ គច្ឆតី**តិ យស្មា សម្មា សំសរន្តោ គច្ឆតីតិ **សប្បោ។ ភុជន្តោ**តិ វង្កវង្កោ ហុត្វា។ **បន្នសិរោ**តិ និបន្នសីសោ ហុត្វា។ **សិរេន សុបតី**តិ សីសំ ភោគន្តរេ កត្វា សុបនភាវេន សិរសា សុបតីតិ **សរីសបោ**។ ពិលេ សយតីតិ **ពិលាសយោ**។ “ពិលសយោ”តិបិ បាឡិ, តំ សុន្ទរំ។ គុហាយំ សេតីតិ **គុហាសយោ។ ទាឋា តស្ស អាវុធោ**តិ តស្ស សប្បស្ស ទុវេ ទាឋា បហរណសត្ថសង្ខាតោ អាវុធោ។ **វិសំ តស្ស ឃោរ**ន្តិ តស្ស សប្បស្ស ព្យាបកសង្ខាតំ វិសំ ទារុណំ កក្ខឡំ។ **ជិវ្ហា តស្ស ទុវិធា**តិ តស្ស សប្បស្ស ទ្វេធា ជិវ្ហា។ **ទ្វីហិ ជិវ្ហាហិ រសំ សាយតី**តិ ទុវិធាហិ ជិវ្ហាហិ រសំ ជានាតិ អស្សាទំ វិន្ទតិ សាទិយតីតិ។ ជីវិតុំ កាមយតីតិ **ជីវិតុកាមោ**។ អមរិតុំ កាមយតីតិ **អមរិតុកាមោ**។ សុខំ កាមយតីតិ **សុខកាមោ។ ទុក្ខប្បដិកូលោ**តិ ទុក្ខំ អនិច្ឆមានោ។ **បាទេនា**តិ អត្តនោ បាទេន។ **សប្បសិរ**ន្តិ សប្បស្ស សីសំ។ **វជ្ជេយ្យា**តិ ទូរតោ វជ្ជេយ្យ។ **វិវជ្ជេយ្យា**តិ តស្ស បមាណេន។ **បរិវជ្ជេយ្យា**តិ សមន្តតោ។ **អភិនិវជ្ជេយ្យា**តិ ចតុត្ថប្បមាណេន។ អថ វា បុរិមេន សីសតោ។ ទុតិយតតិយេន ទ្វីហិ បស្សេហិ។ ចតុត្ថេន បច្ឆតោ។ “កាមេ បន អប្បត្តស្ស បរិយេសនមូលទុក្ខវត្ថុភាវេន **វជ្ជេយ្យ**។ បត្តស្ស អារក្ខមូលទុក្ខវត្ថុភាវេន **វិវជ្ជេយ្យ**។ អញ្ញាណបរិឡាហទុក្ខវត្ថុភាវេន **បរិវជ្ជេយ្យ**។ វិនាសមុខេ បិយវិប្បយោគទុក្ខវត្ថុភាវេន **អភិនិវជ្ជេយ្យា**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

រញ្ជនវសេន **រាគោ**។ ពលវរញ្ជនដ្ឋេន **សារាគោ**។ វិសយេ សត្តានំ អនុ អនុ នយនតោ **អនុនយោ**។ អនុរុជ្ឈតីតិ **អនុរោធោ,** កាមេតីតិ អត្ថោ។ យត្ថ កត្ថចិ ភវេ សត្តា ឯតាយ នន្ទន្តីតិ **នន្ទី,** សយំ វា នន្ទតីតិ **នន្ទី**។ នន្ទី ច សា រញ្ជនដ្ឋេន រាគោ ចាតិ **នន្ទិរាគោ**។ តត្ថ ឯកស្មិំ អារម្មណេ សកិំ ឧប្បន្នា តណ្ហា នន្ទី, បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជមានា នន្ទិរាគោតិ វុច្ចតិ។ **ចិត្តស្ស សារាគោ**តិ យោ ហេដ្ឋា “ពលវរញ្ជនដ្ឋេន សារាគោ”តិ វុត្តោ, សោ ន សត្តស្ស, ចិត្តស្សេវ សារាគោតិ អត្ថោ។

ឥច្ឆន្តិ ឯតាយ អារម្មណានីតិ **ឥច្ឆា**។ ពហលកិលេសភាវេន មុច្ឆន្តិ ឯតាយ បាណិនោតិ **មុច្ឆា**។ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា គហណវសេន **អជ្ឈោសានំ**។ ឥមិនា សត្តា គិជ្ឈន្តិ គេធំ អាបជ្ជន្តីតិ **គេធោ**។ ពហលដ្ឋេន វា **គេធោ**។ “គេធំ វា បន បវនសណ្ឌ”ន្តិ ហិ ពហលដ្ឋេនេវ វុត្តំ ។ អនន្តរបទំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ, សព្ពតោភាគេន វា គេធោតិ **បលិគេធោ**។ សជ្ជន្តិ ឯតេនាតិ **សង្គោ**។ លគ្គនដ្ឋេន វា **សង្គោ**។ ឱសីទនដ្ឋេន **បង្កោ**។ អាកឌ្ឍនវសេន **ឯជា**។ “ឯជា ឥមំ បុរិសំ បរិកឌ្ឍតិ តស្ស តស្សេវ ភវស្ស អភិនិព្ពត្តិយា”តិ ហិ វុត្តំ។ វញ្ចនដ្ឋេន **មាយា**។ វដ្ដស្មិំ សត្តានំ ជននដ្ឋេន **ជនិកា**។ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ, ចិត្តមស្ស វិធាវតី”តិ (សំ. និ. ១.៥៥) ហិ វុត្តំ។ វដ្ដស្មិំ សត្តេ ទុក្ខេន សំយោជយមានា ជនេតីតិ **សញ្ជននី**។ ឃដនដ្ឋេន **សិព្ពិនី**។ អយញ្ហិ វដ្ដស្មិំ សត្តេ ចុតិបដិសន្ធិវសេន សិព្ពតិ ឃដេតិ តុន្នការោ វិយ បិលោតិកាយ បិលោតិកំ, តស្មា “ឃដនដ្ឋេន សិព្ពិនី”តិ វុត្តា។ អនេកប្បការំ វិសយជាលំ តណ្ហាវិប្ផន្ទិតនិវេសសង្ខាតំ វា ជាលមស្សា អត្ថីតិ **ជាលិនី**។

អាកឌ្ឍនដ្ឋេន សីឃសោតា សរិតា វិយាតិ **សរិតា**។ អល្លដ្ឋេន វា **សរិតា**។ វុត្តញ្ហេតំ “សរិតានិ សិនេហិតានិ ច សោមនស្សានិ ភវន្តិ ជន្តុនោ”តិ (ធ. ប. ៣៤១)។ អល្លានិ ចេវ សិនិទ្ធានិ ចាតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ អនយព្យសនាបាទនដ្ឋេន កុម្ភានុពន្ធសុត្តកំ វិយាតិ **សុត្តំ**។ វុត្តញ្ហេតំ “សុត្តកន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, នន្ទិរាគស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៩)។ រូបាទីសុ វិត្ថតដ្ឋេន **វិសតា**។ តស្ស តស្ស បដិលាភត្ថាយ សត្តេ អាយូហាបេតីតិ **អាយូហិនី**។ ឧក្កណ្ឋិតុំ អបទានតោ សហាយដ្ឋេន **ទុតិយា**។ អយញ្ហិ សត្តានំ វដ្ដស្មិំ ឧក្កណ្ឋិតុំ ន ទេតិ, គតគតដ្ឋានេ បិយសហាយោ វិយ អភិរមាបេតិ។ តេនេវ វុត្តំ –

> “តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ, ទីឃមទ្ធានសំសរំ;
> ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវំ, សំសារំ នាតិវត្តតី”តិ។ (ឥតិវុ. ១៥; អ. និ. ៤.៩; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេស ១០៧);

បណិធានកវសេន **បណិធិ។ ភវនេត្តី**តិ ភវរជ្ជុ។ ឯតាយ ហិ សត្តា រជ្ជុយា គីវាយំ ពទ្ធា គោណា វិយ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ និយ្យន្តិ។ តំ តំ អារម្មណំ វនតិ ភជតិ អល្លីយតីតិ **វនំ,** វនតិ យាចតីតិ វា **វនំ។ វនថោ**តិ ព្យញ្ជនេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ អនត្ថទុក្ខានំ វា សមុដ្ឋាបនដ្ឋេន គហនដ្ឋេន ច វនំ វិយាតិ **វនំ**។ ពលវតណ្ហាយេតំ នាមំ។ គហនតរដ្ឋេន បន តតោ ពលវតរា **វនថោ** នាម។ តេន វុត្តំ –

“វនំ ឆិន្ទថ មា រុក្ខំ, វនតោ ជាយតេ ភយំ;
ឆេត្វា វនញ្ច វនថញ្ច, និព្ពនា ហោថ ភិក្ខវោ”តិ។ (ធ. ប. ២៨៣);

សន្ថវនវសេន **សន្ថវោ**, សំសគ្គោតិ អត្ថោ។ សោ ទុវិធោ – តណ្ហាសន្ថវោ មិត្តសន្ថវោ ច។ តេសុ ឥធ តណ្ហាសន្ថវោ អធិប្បេតោ។ សិនេហវសេន **សិនេហោ**។ អាលយករណវសេន កម្បមានា អបេក្ខតីតិ **អបេក្ខា**។ វុត្តម្បិ ចេតំ “ឥមានិ តេ ទេវ ចតុរាសីតិ នគរសហស្សានិ កុសាវតីរាជធានិប្បមុខានិ, ឯត្ថ ទេវ ឆន្ទំ ជនេហិ ជីវិតេ អបេក្ខំ ករោហី”តិ (ទី. និ. ២.២៦៦)។ អាលយំ ករោហីតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ បាដិយេក្កេ បាដិយេក្កេ អារម្មណេ ពន្ធតីតិ **បដិពន្ធុ**, ញាតកដ្ឋេន វា បាដិយេក្កោ ពន្ធូតិបិ **បដិពន្ធុ**។ និច្ចសន្និស្សិតដ្ឋេនបិ សត្តានំ តណ្ហាសមោ ពន្ធុ នាម នត្ថិ។ អារម្មណានំ អសនតោ **អាសា**។ អជ្ឈោត្ថរណតោ ចេវ តិត្តឹ អនុគន្ត្វាវ បរិភុញ្ជនតោ ចាតិ អត្ថោ។ អាសីសនវសេន **អាសីសនា**។ អាសីសិតស្ស ភាវោ **អាសីសិតត្តំ**។

ឥទានិ តស្សា បវត្តិដ្ឋានំ ទស្សេតុំ **“រូបាសា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អាសីសនវសេន អាសាតិ អាសាយ អត្ថំ គហេត្វា រូបេ អាសា **រូបាសា**។ ឯវំ នវបិ បទានិ វេទិតព្ពានិ។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ បញ្ច បញ្ចកាមគុណវសេន វុត្តានិ, បរិក្ខារលោភវសេន ឆដ្ឋំ។ តំ វិសេសតោ បព្ពជិតានំ, តតោ បរានិ តីណិ អតិត្តិយវត្ថុវសេន គហដ្ឋានំ។ ន ហិ តេសំ ធនបុត្តជីវិតេហិ អញ្ញំ បិយតរំ អត្ថិ។ “ឥទំ មយ្ហំ, ឥទំ មយ្ហ”ន្តិ វា “អសុកេន មេ ឥទំ ទិន្នំ, ឥទំ ទិន្ន”ន្តិ វា ឯវំ សត្តេ ជប្បាបេតីតិ **ជប្បា**។ បរតោ ទ្វេ បទានិ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតានិ, តតោ បរំ អញ្ញេនាការេន វិភជិតុំ អារទ្ធត្តា បុន “ជប្បា”តិ វុត្តំ។ ជប្បនាការោ **ជប្បនា**។ ជប្បិតស្ស ភាវោ **ជប្បិតត្តំ**។ បុនប្បុនំ វិសយេ លុម្បតិ អាកឌ្ឍតីតិ លោលុបោ, លោលុបស្ស ភាវោ **លោលុប្បំ**។ លោលុប្បនាការោ **លោលុប្បាយនា**។ លោលុប្បសមង្គិនោ ភាវោ **លោលុប្បាយិតត្តំ**។

បុច្ឆញ្ជិកតាតិ យាយ តណ្ហាយ លាភដ្ឋានេសុ បុច្ឆំ ចាលយមានា សុនខា វិយ កម្បមានា វិចរន្តិ, តំ តស្សា កម្បនតណ្ហាយ នាមំ។ សាធុ មនាបមនាបេ វិសយេ កាមេតីតិ សាធុកាមោ, តស្ស ភាវោ **សាធុកម្យតា**។ មាតា មាតុច្ឆាតិអាទិកេ អយុត្តដ្ឋានេ រាគោតិ **អធម្មរាគោ**។ យុត្តដ្ឋានេបិ ពលវា ហុត្វា ឧប្បន្នោ លោភោ **វិសមលោភោ**។ “រាគោ វិសម”ន្តិអាទិវចនតោ (វិភ. ៩២៤) វា យុត្តដ្ឋានេ វា អយុត្តដ្ឋានេ វា ឧប្បន្នោ ឆន្ទរាគោ អធម្មដ្ឋេន អធម្មរាគោ។ វិសមដ្ឋេន វិសមលោភោតិ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណានំ និកាមនវសេន **និកន្តិ**។ និកាមនាការោ **និកាមនា**។ បត្ថយនវសេន **បត្ថនា**។ បិហាយនវសេន **បិហនា**។ សុដ្ឋុ បត្ថនា **សម្បត្ថនា**។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ តណ្ហា **កាមតណ្ហា**។ រូបារូបភវេសុ តណ្ហា **ភវតណ្ហា**។ ឧច្ឆេទសង្ខាតេ វិភវេ តណ្ហា **វិភវតណ្ហា**។ សុទ្ធេ រូបភវស្មិំយេវ តណ្ហា **រូបតណ្ហា**។ អរូបភវេ តណ្ហា **អរូបតណ្ហា**។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ, និរោធេ តណ្ហា **និរោធតណ្ហា**។ រូបេ តណ្ហា **រូបតណ្ហា**។ សទ្ទេ តណ្ហា **សទ្ទតណ្ហា**។ **គន្ធតណ្ហា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឱឃា**ទយោ វុត្តត្ថាវ។

កុសលធម្មេ អាវរតីតិ **អាវរណំ**។ ឆាទនវសេន **ឆទនំ**។ សត្តេ វដ្ដស្មិំ ពន្ធតីតិ **ពន្ធនំ**។ ចិត្តំ ឧបហន្ត្វា កិលិស្សតិ សំកិលិដ្ឋំ ករោតីតិ **ឧបក្កិលេសោ**។ ថាមគតដ្ឋេន អនុ អនុ សេតីតិ **អនុសយោ**។ ឧប្បជ្ជមានំ ចិត្តំ បរិយុដ្ឋាតីតិ **បរិយុដ្ឋានំ**, ឧប្បជ្ជិតុំ អបទានេន កុសលវារំ គណ្ហាតីតិ អត្ថោ។ “ចោរា មគ្គេ បរិយុដ្ឋឹសុ, ធុត្តា មគ្គេ បរិយុដ្ឋឹសូ”តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៤៣០) ហិ មគ្គំ គណ្ហឹសូតិ អត្ថោ។ ឯវមិធាបិ គហណដ្ឋេន បរិយុដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ បលិវេឋនដ្ឋេន លតា វិយាតិ **លតា**។ “លតា ឧប្បជ្ជ តិដ្ឋតី”តិ (ធ. ប. ៣៤០) អាគតដ្ឋានេបិ អយំ តណ្ហា លតាតិ វុត្តា។ វិវិធានិ វត្ថូនិ ឥច្ឆតីតិ **វេវិច្ឆំ**។ វដ្ដទុក្ខស្ស មូលន្តិ **ទុក្ខមូលំ**។ តស្សេវ ទុក្ខស្ស និទានន្តិ **ទុក្ខនិទានំ**។ តំ ទុក្ខំ ឥតោ បភវតីតិ **ទុក្ខប្បភវោ**។ ពន្ធនដ្ឋេន បាសោ វិយាតិ បាសោ, មារស្ស បាសោ **មារបាសោ**។ ទុរុគ្គិលនដ្ឋេន ពឡិសំ វិយាតិ ពឡិសំ, មារស្ស ពឡិសំ **មារពឡិសំ**។ តណ្ហាភិភូតា មារស្ស វិសយំ នាតិក្កមន្តិ, តេសំ ឧបរិ មារោ វសំ វត្តេតីតិ ឥមិនា បរិយាយេន មារស្ស វិសយោតិ **មារវិសយោ**។ សន្ទនដ្ឋេន តណ្ហាវ នទី **តណ្ហានទី**។ អជ្ឈោត្ថរណដ្ឋេន តណ្ហាវ ជាលំ **តណ្ហាជាលំ**។ យថា សុនខា គទ្ទូលពទ្ធា យទិច្ឆកំ និយ្យន្តិ, ឯវំ តណ្ហាពទ្ធា សត្តាតិ ទឡ្ហពន្ធនដ្ឋេន គទ្ទូលំ វិយាតិ គទ្ទូលំ, តណ្ហាវ គទ្ទូលំ **តណ្ហាគទ្ទូលំ**។ ទុប្បូរណដ្ឋេន តណ្ហាវ សមុទ្ទោ **តណ្ហាសមុទ្ទោ**។ អភិជ្ឈាយនដ្ឋេន **អភិជ្ឈា**។ លុព្ភន្តិ ឯតេន, សយំ វា លុព្ភតិ, លុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ **លោភោ**។ សម្បយុត្តកានំ **អកុសលានំ** បតិដ្ឋដ្ឋេន **មូលំ**។

វិសត្តិកាតីតិ វិសត្តិកា ឥតិ។ **កេនដ្ឋេនា**តិ កេន សភាវេន។ **វិសតា**តិ វិត្ថដា រូបាទីសុ។ **វិសាលា**តិ វិបុលា។ **វិសដា**តិ តេភូមកព្យាបកវសេន វិសដា។ បុរិមវចនមេវ តការស្ស ដការំ កត្វា ព្យញ្ជនវិភាគំ កត្វា វុត្តំ។ **វិសក្កតី**តិ បរិសប្បតិ សហតិ វា។ រត្តោ ហិ រាគវត្ថុនា បាទេន តាឡិយមានោបិ សហតិ។ ឱសក្កនំ វិប្ផន្ទនំ វា “វិសក្កន”ន្តិបិ វទន្តិ។ “កុសលាកុសលានំ បតី”តិ កេចិ វណ្ណយន្តិ។ **វិសំហរតី**តិ តថា តថា កាមេសុ អានិសំសំ បស្សន្តី វិវិធេហិ អាការេហិ នេក្ខម្មាភិមុខប្បវត្តិតោ ចិត្តំ សំហរតិ សង្ខិបតិ, វិសំ វា ទុក្ខំ, តំ ហរតិ, វហតីតិ

អត្ថោ។ **វិសំវាទិកា**តិ អនិច្ចាទីំ និច្ចាទិតោ គណ្ហន្តី វិសំវាទិកា ហោតិ។ ទុក្ខនិព្ពត្តកស្ស កម្មស្ស ហេតុភាវតោ **វិសមូលា** , វិសំ វា ទុក្ខទុក្ខាទិភូតា វេទនា មូលំ ឯតិស្សាតិ **វិសមូលា**។ ទុក្ខសមុទយត្តា វិសំ ផលំ ឯតិស្សាតិ **វិសផលា**។ ឃាយ តណ្ហាយ រូបាទិកស្ស ទុក្ខស្សេវ បរិភោគោ ហោតិ, ន អមតស្សាតិ សា "វិសបរិភោគា"តិ វុត្តា។ សព្ពត្ថ និរុត្តិវសេន បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

តស្សា វិសយំ ទស្សេតុកាមោ "**វិសាលា វា បន សា តណ្ហា រូបេ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិសាលា វា បនា**តិ មហន្តី ឯវ តណ្ហាយនដ្ឋេន តណ្ហា, រូបាទយោ បញ្ច បញ្ចកាមគុណិករាគវសេន វុត្តា។ **កុលេ គណេ**តិអាទីនិ ឯកាទស បទានិ លោលុប្បាទវសេន វុត្តានិ។ កាមធាតុត្តិកោ កម្មវដ្ដវសេន វិភត្តោ, កាមភវត្តិកោ វិបាកវដ្ដវសេន វិភត្តោ, សញ្ញាភវត្តិកោ សញ្ញាវសេន វិភត្តោ, ឯកវោការភវត្តិកោ ខន្ធវសេន វិភត្តោ។ អតីតត្តិកោ កាលវសេន, ទិដ្ឋចតុក្កោ អារម្មណវសេន, អបាយត្តិកោ ឱកាសវសេន, ខន្ធត្តិកោ និស្សត្តនិជ្ជីវវសេន វិភត្តោតិ ញាតព្ពំ។ តត្រាយំ សង្ខេបេន អត្ថទីបនា វិភាវនា ច –

"តត្ថ កតមា កាមធាតុ? ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធធាតុអាយតនា រូបំ វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណំ, អយំ វុច្ចតិ កាមធាតុ" (ធ. ស. ១២៨៧)។

"តត្ថ កតមា រូបធាតុ? ហេដ្ឋតោ ព្រហ្មលោកំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ អកនិដ្ឋេ ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, អយំ វុច្ចតិ រូបធាតុ" (ធ. ស. ១២៨៩)។

"តត្ថ កតមា អរូបធាតុ? ហេដ្ឋតោ អាកាសានញ្ចាយតនុបគេ ទេវេ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនុបគេ ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, អយំ វុច្ចតិ អរូបធាតូ"តិ (ធ. ស. ១២៩១)។ អដ្ឋកថាយំ បន "**កាមធាតូ**តិ កាមភវោ, បញ្ចក្ខន្ធា លព្ភន្តិ។ **រូបធាតូ**តិ រូបភវោ, បញ្ចក្ខន្ធា លព្ភន្តិ។ **អរូបធាតូ**តិ អរូបភវោ, ចត្តារោ ខន្ធា លព្ភន្តី"តិ វុត្តំ។

អថ វា កាមរាគសង្ខាតេន កាមេន យុត្តា ធាតុ **កាមធាតុ**, កាមសង្ខាតា វា ធាតុ **កាមធាតុ**។ កាមំ បហាយ រូបេន យុត្តា ធាតុ **រូបធាតុ**, រូបសង្ខាតា វា ធាតុ **រូបធាតុ**។ កាមញ្ច រូបញ្ច បហាយ អរូបេន យុត្តា ធាតុ **អរូបធាតុ**, អរូបសង្ខាតា វា ធាតុ **អរូបធាតុ**។ តា ឯវ ធាតុយោ បុន ភវបរិយាយេន វុត្តា។ ភវន្តីតិ ហិ ភវាតិ វុច្ចន្តិ។ សញ្ញាយ យុត្តោ ភវោ, សញ្ញាវតំ វា ភវោ, សញ្ញា វា ឯត្ថ ភវេ អត្ថីតិ **សញ្ញាភវោ**។ សោ កាមភវោ ច អសញ្ញាភវមុត្តោ រូបភវោ ច នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវមុត្តោ អរូបភវោ ច ហោតិ។

ន សញ្ញាភវោ **អសញ្ញាភវោ**, សោ រូបភវេកទេសោ។ ឱឡារិកត្តាភាវតោ នេវសញ្ញា, សុខុមត្តេន សញ្ញាវតោ នាសញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញា, តាយ យុត្តោ ភវោ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ**។ អថ វា ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវា សុខុមាយ ច ភាវា នេវសញ្ញានាសញ្ញា អស្មិំ ភវេតិ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ**, សោ អរូបភវេកទេសោ។ ឯកេន រូបក្ខន្ធេន វោកិណ្ណោ ភវោ, ឯកោ វា វោការោ, អស្ស ភវស្សាតិ **ឯកវោការភវោ**, សោ អសញ្ញាភវោវ។ ចតូហិ អរូបក្ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ, ចត្តារោ វា វោការា អស្ស ភវស្សាតិ **ចតុវោការភវោ**, សោ អរូបភវោ ឯវ។ បញ្ចហិ ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ, បញ្ច វា វោការា អស្ស ភវស្សាតិ **បញ្ចវោការភវោ**, សោ កាមភវោ ច រូបភវេកទេសោ ច ហោតិ។ អតីតត្តិកោ ហេដ្ឋា វុត្តនយោវ។ **ទិដ្ឋ**ន្តិ ចក្ខុសមុដ្ឋានិកំ រូបារម្មណំ។ **សុត**ន្តិ ទ្វិសមុដ្ឋានិកំ សទ្ទារម្មណំ។ **មុត**ន្តិ ផុសិត្វា គហេតព្ពានិ ចក្ខុសមុដ្ឋានិកានិ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពារម្មណានិ។ **វិញ្ញាតព្ពំ** នាម មនសា ជានិតព្ពំ ធម្មារម្មណំ។ តេសុ ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតព្ពេសុ ធម្មេសុ។ **វិសដា វិត្ថតា**តិ មហន្តា បត្ថដា។

អបាយលោកេតិ វឌ្ឍិសង្ខាតស្ស អយស្ស អភាវេន អបាយោ, តស្មិំ អបាយលោកេ។ **ខន្ធលោកេ**តិ រាសដ្ឋេន រូបាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា ឯវ លោកោ។ **ធាតុលោកេ**តិ សុញ្ញតដ្ឋេន ចក្ខុធាតុអាទយោ អដ្ឋារស ធាតុយោ ឯវ លោកោ។ **អាយតនលោកេ**តិ អាយតនាទីហិ ការណេហិ ទ្វាទសាយតនានិ ឯវ លោកោ។ សព្ពេបិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ, វុត្តប្បការេ លោកេ វិសដា វិត្ថដាតិ វិសត្តិកា។ **សតោ**តិ សរតីតិ សតោ, បុគ្គលេន សតិ វុត្តា។

តត្ថ សរណលក្ខណា **សតិ**។ សរន្តិ តាយ, សយំ វា សរតិ, សរណមត្តមេវ វា ឯសាតិ សតិ។ សា បនេសា អបិលាបនលក្ខណា, អសម្មោសនរសា, អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា, វិសយាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា វា, ថិរសញ្ញាបទដ្ឋានា,

កាយាទិសតិបដ្ឋានបទដ្ឋានា វា។ អារម្មណេ ទឡ្ហបតិដ្ឋិតត្តា បន ឯសិកា វិយ, ចក្ខុទ្វារាទីនំ រក្ខណតោ ទោវារិកោ វិយ ច ទដ្ឋព្ពា។

តស្សា បវត្តិដ្ឋានំ ទស្សេន្តោ "**កាយេ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ភាវេន្តោ សតោ**"តិអាទិនា នយេន ចតុព្ពិធំ សតិបដ្ឋានមាហ។ តត្ថ **កាយេ**តិ រូបកាយេ។ រូបកាយោ ហិ ឥធ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច ធម្មានំ សមូហដ្ឋេន ហត្ថិកាយរថកាយាទយោ វិយ "កាយោ"តិ អធិប្បេតោ។ យថា ច សមូហដ្ឋេន, ឯវំ កុច្ឆិតានំ អាយដ្ឋេន។ កុច្ឆិតានញ្ហិ បរមជេគុច្ឆានំ សោ អាយោតិបិ កាយោ។ **អាយោ**តិ ឧប្បត្តិទេសោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាយន្តិ តតោតិ អាយោ។ កេ អាយន្តីតិ? កុច្ឆិតា កេសាទយោ។ ឥតិ កុច្ឆិតានំ កេសាទីនំ អាយោតិ **កាយោ**។

កាយានុបស្សនាតិ កាយស្ស អនុបស្សនា, កាយំ វា អនុបស្សនា, "**កាយេ**"តិ ច វត្វាបិ បុន "**កាយានុបស្សនា**"តិ ទុតិយំ កាយគ្គហណំ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

តេន ន កាយេ វេទនានុបស្សនា ចិត្តធម្មានុបស្សនា វា, អថ ខោ កាយានុបស្សនាយេវាតិ កាយសង្ខាតេ វត្ថុស្មិំ កាយានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ, តថា ន កាយេ អង្គបច្ចង្គវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សនា, នាបិ កេសលោមាទិវិនិមុត្តឥត្ថិបុរិសានុបស្សនា។ យោបិ ចេត្ថ កេសលោមាទិកោ ភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតោ កាយោ, តត្ថាបិ ន ភូតុបាទាយវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សនា, អថ ខោ រថសម្ភារានុបស្សកស្ស វិយ អង្គបច្ចង្គសមូហានុបស្សនា, នគរាវយវានុបស្សកស្ស វិយ កេសលោមាទិសមូហានុបស្សនា, កទលិក្ខន្ធបត្តវដ្ដិវិនិភុជនកស្ស វិយ រិត្តមុដ្ឋិវិនិវេឋេកស្ស វិយ ច ភូតុបាទាយសមូហានុបស្សនាយេវាតិ សមូហវសេនេវ កាយសង្ខាតស្ស វត្ថុនោ នានប្បការតោ ទស្សេន្តេន ឃនវិនិព្ភោគោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ន ហេត្ថ យថាវុត្តសមូហវិនិមុត្តោ កាយោ វា ឥត្ថី វា បុរិសោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតិ, យថាវុត្តធម្មសមូហមត្តេយេវ បន តថា តថា សត្តា មិច្ឆាភិនិវេសំ ករោន្តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> "យំ បស្សតិ ន តំ ទិដ្ឋំ, យំ ទិដ្ឋំ តំ ន បស្សតិ;
> អបស្សំ ពជ្ឈតេ មូឡ្ហោ, ពជ្ឈមានោ ន មុច្ចតី"តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦);

ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថន្តិ វុត្តំ។ អាទិសទ្ទេន ចេត្ថ អយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ហិ ឯតស្មិំ កាយេ កាយានុបស្សនាយេវ , ន អញ្ញធម្មានុបស្សនា។ យថា អនុទកភូតាយបិ មរីចិយា ឧទកានុបស្សនា ហោតិ, ន ឯវំ អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភភូតេយេវ ឥមស្មិំ កាយេ និច្ចសុខត្តសុភភាវានុបស្សនា , អថ ខោ កាយានុបស្សនា អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភាការសមូហានុបស្សនាយេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។

អថ វា យ្វាយំ មហាសតិបដ្ឋានេ "ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរញ្ញគតោ វា...បេ.... សោ សតោវ អស្សសតី"តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៤; ម. និ. ១.១០៧) នយេន អស្សាសបស្សាសាទិចុណ្ណិកជាតអដ្ឋិកបរិយោសានោ កាយោ វុត្តោ, យោ ច បដិសម្ភិទាយំ សតិបដ្ឋានកថាយំ "ឥធេកច្ចោ បថវីកាយំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ។ អាបោកាយំ។ តេជោកាយំ។ វាយោកាយំ។ កេសកាយំ។ លោមកាយំ។ ឆវិកាយំ។ ចម្មកាយំ។ មំសកាយំ។ រុហិរកាយំ។ ន្ហារុកាយំ។ អដ្ឋិកាយំ។ អដ្ឋិមិញ្ជកាយ"ន្តិ កាយោ វុត្តោ, តស្ស សព្ពស្ស ឥមស្មិំយេវ កាយេ អនុបស្សនតោ កាយេ កាយានុបស្សនាតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា កាយេ "អហ"ន្តិ វា "មម"ន្តិ វា ឯវំ គហេតព្ពស្ស យស្ស កស្សចិ អនុបស្សនតោ តស្ស តស្សេវ បន កេសលោមាទិកស្ស នានាធម្មសមូហស្ស អនុបស្សនតោ កាយេ កេសាទិសមូហសង្ខាតកាយានុបស្សនាតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អបិ ច "ឥមស្មិំ កាយេ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ"តិអាទិនា (បដិ. ម. ៣.៣៥) អនុក្កមេន បដិសម្ភិទាយំ អាគតនយស្ស សព្ពស្សេវ អនិច្ចលក្ខណាទិនោ អាការសមូហសង្ខាតស្ស កាយស្ស អនុបស្សនតោបិ កាយេ កាយានុបស្សនាតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អយំ បន ចតុសតិបដ្ឋានសាធារណោ អត្ថោ។

សតិបដ្ឋានន្តិ តយោ សតិបដ្ឋានា សតិគោចរោបិ, តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតាបិ, សតិបិ។ "ចតុន្នំ, ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានានំ សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ច ទេសិស្សាមិ, តំ សុណាថ សាធុកំ មនសិ ករោថ...បេ.... កោ ច, ភិក្ខវេ, កាយស្ស សមុទយោ? អាហារសមុទយា កាយសមុទយោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤០៨) ហិ សតិគោចរោ "សតិបដ្ឋាន"ន្តិ វុច្ចតិ ។ តថា "កាយោ ឧបដ្ឋានំ, នោ សតិ, សតិ ឧបដ្ឋានញ្ចេវ សតិ ចា"តិអាទីសុបិ (បដិ. ម. ៣.៣៥)។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតិ អស្មិន្តិ បដ្ឋានំ។ កា បតិដ្ឋាតិ? សតិ។ សតិយា បដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**, បធានដ្ឋានន្តិ វា បដ្ឋានំ, សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ, ហត្ថិដ្ឋានអស្សដ្ឋានាទីនិ វិយ។

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ សេវតិ, យទរិយោ សេវមានោ សត្ថា គណមនុសាសិតុមរហតី”តិ (ម. និ. ៣.៣០៤, ៣១១) ឯត្ថ តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ តស្សត្ថោ – បដ្ឋបេតព្ពតោ បដ្ឋានំ, បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ។ កេន បដ្ឋបេតព្ពោតិ? សតិយា, សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានន្តិ។ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវិតា ពហុលីកតា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ បរិបូរេន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៤៧) បន សតិយេវ “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋានំ, ឧបដ្ឋាតិ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សតិយេវ បដ្ឋានន្តិ សតិបដ្ឋានំ។ អថ វា សរណដ្ឋេន សតិ, ឧបដ្ឋានដ្ឋេន បដ្ឋានំ។ ឥតិ សតិ ច សា បដ្ឋានញ្ចាតិបិ សតិបដ្ឋានំ។ ឥទមិធ អធិប្បេតំ។ តំ សតិបដ្ឋានំ។ **ភាវេន្តោ**តិ វឌ្ឍេន្តោ។ ឯត្ថ ច យំ តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, តំ ឥមិនា សុត្តេន គហេតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ សេវតិ, យទរិយោ សេវមានោ សត្ថា គណមនុសាសិតុមរហតី”តិ (ម. និ. ៣.៣០៤, ៣១១) ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, កិញ្ចេតំ បដិច្ច វុត្តំ។ ឥធ, ភិក្ខវេ, សត្ថា សាវកានំ ធម្មំ ទេសេតិ អនុកម្បកោ ហិតេសី អនុកម្បំ ឧបាទាយ “ឥទំ វោ ហិតាយ ឥទំ វោ សុខាយា”តិ។ តស្ស សាវកា ន សុស្សូសន្តិ, ន សោតំ ឱទហន្តិ, ន អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេន្តិ, វោក្កម្ម ច សត្ថុ សាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ , អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។ យទរិយោ…បេ…. មរហតិ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, សត្ថា…បេ…. ឥទំ វោ សុខាយាតិ។ តស្ស ឯកច្ចេ សាវកា ន សុស្សូសន្តិ…បេ…. វត្តន្តិ។ ឯកច្ចេ សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ…. ន ច វោក្កម្ម សត្ថុ សាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, ន ច អត្តមនោ ហោតិ, ន ច អត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ។ អនត្តមនតា ច អត្តមនតា ច តទុភយំ អភិនិវជ្ជេត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ទុតិយំ…បេ….។

“បុន ចបរំ…បេ…. ឥទំ វោ សុខាយាតិ។ តស្ស សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ…. វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ អត្តមនោ ចេវ ហោតិ, អត្តមនតញ្ច បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, តតិយ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣១១)។

ឯវំ បដិឃានុនយេហិ អនវស្សុតតា និច្ចំ ឧបដ្ឋិតសតិតាយ តទុភយំ វីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានមេវ កិរ និច្ចំ ឧបដ្ឋិតសតិតា ហោតិ, ន បច្ចេកពុទ្ធាទីនន្តិ។

វេទនាសុ វេទនានុបស្សនាតិអាទីសុ វេទនាទីនំ បុន វចនេ បយោជនំ កាយានុបស្សនាយំ វុត្តនយេនេវ យថាយោគំ យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។ អយម្បិ សាធារណត្ថោ។ សុខាទីសុ អនេកប្បភេទាសុ វេទនាសុ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេកវេទនានុបស្សនា។ សរាគាទិកេ សោឡសប្បភេទេ ចិត្តេ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេក ចិត្តានុបស្សនា។ កាយវេទនាចិត្តានិ ឋបេត្វា សេសតេភូមកធម្មេសុ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេកធម្មានុបស្សនា សតិបដ្ឋានសុត្តន្តេ វុត្តនយេន នីវរណាទិធម្មានុបស្សនាតិ។ ឯត្ថ ច កាយេតិ ឯកវចនំ, សរីរស្ស ឯកត្តា ។ ចិត្តេតិ ឯកវចនំ, ចិត្តស្ស សភាវភេទាភាវតោ ជាតិគ្គហណេន កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា ច វេទនាទយោ អនុបស្សិតព្ពា, តថានុបស្សន្តោ វេទនាសុ វេទនានុបស្សនា, ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនាតិ វេទិតព្ពា។ កថំ វេទនា អនុបស្សិតព្ពា? សុខា តាវ វេទនា ទុក្ខតោ, ទុក្ខា វេទនា សល្លតោ, អទុក្ខមសុខា អនិច្ចតោ អនុបស្សិតព្ពា។ យថាហ –

“យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទ, ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ;
អទុក្ខមសុខំ សន្តំ, អទ្ទក្ខិ នំ អនិច្ចតោ;
ស វេ សម្មទ្ទសោ ភិក្ខុ, បរិជានាតិ វេទនា”តិ។ (សំ. និ. ៤.២៥៣);

សព្ពា ឯវ ចេតា ទុក្ខតោបិ អនុបស្សិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, តំ ទុក្ខស្មិន្តិ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩)។ សុខទុក្ខតោបិ ច អនុបស្សិតព្ពា។ យថាហ “សុខា វេទនា ឋិតិសុខា, វិបរិណាមទុក្ខា។ ទុក្ខា វេទនា ឋិតិទុក្ខា, វិបរិណាមសុខា។ អទុក្ខមសុខា វេទនា ញាណសុខា, អញ្ញាណទុក្ខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ អបិ ច អនិច្ចាទិសត្តវិបស្សនាវសេនាបិ អនុបស្សិតព្ពា។ ចិត្តធម្មេសុបិ ចិត្តំ តាវ អារម្មណាធិបតិសហជាតភូមិកម្មវិបាកកិរិយាទិនានត្តភេទានំ អនិច្ចាទិសត្តានុបស្សនានំ សរាគាទិសោឡសភេទានញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពំ។

ធម្មា សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណានំ សុញ្ញតធម្មស្ស អនិច្ចាទិសត្តានុបស្សនានំ សន្តាសន្តាទីនញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពា។

ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ។ អញ្ញេនេវ ហិ ចិត្តេន កាយំ បរិគ្គណ្ហាតិ, អញ្ញេន វេទនំ, អញ្ញេន ចិត្តំ, អញ្ញេន ធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតិ, លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តីតិ។ អាទិតោ ហិ កាយំ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កាយានុបស្សី នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កាយានុបស្សី នាម។

វេទនំ បរិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តំ បរិគ្គណ្ហិត្វា ធម្មេ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ ធម្មានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ធម្មានុបស្សី នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ធម្មានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ធម្មានុបស្សី នាម, ឯវំ តាវ ទេសនា បុគ្គលេ តិដ្ឋតិ, កាយេ បន "សុភ"ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា កាយបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ កាយានុបស្សនា នាម។ វេទនាយ "សុខ"ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា វេទនាបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ វេទនានុបស្សនា នាម។ ចិត្តេ "និច្ច"ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា ចិត្តបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ចិត្តានុបស្សនា នាម។ ធម្មេសុ "អត្តា"តិ វិបល្លាសប្បហានា ធម្មបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ធម្មានុបស្សនា នាម។ ឥតិ ឯកាវ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ចតុកិច្ចសាធកដ្ឋេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ តេន វុត្តំ "លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តី"តិ។

បុន ឧបការវសេន ច អបរិហីនវសេន ច គុណវសេន ច អបរេ តយោ ចតុក្កា វុត្តា។ តត្ថ **អសតិបរិវជ្ជនាយា**តិ ន សតិ អសតិ, សតិ ឯត្ថ នត្ថីតិ វា អសតិ, មុដ្ឋស្សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ **បរិវជ្ជនាយា**តិ សមន្តតោ វជ្ជនេន។ ភត្តនិក្ខិត្តកាកសទិសេ ហិ មុដ្ឋសតិបុគ្គលេ បរិវជ្ជនេន ឧបដ្ឋិតសតិបុគ្គលសេវនេន ឋាននិសជ្ជាទីសុ សតិសមុដ្ឋាបនត្ថំ និន្នពោណបព្ភារចិត្តតាយ ច សតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **សតិករណីយានំ ធម្មាន**ន្តិ សតិយា កាតព្ពានំ ធម្មានំ។ **កតត្តា**តិ កតភាវេន។ ចតុន្នំ មគ្គានំ កតត្តា, ភាវិតត្តាតិ អត្ថោ។ **សតិបរិពន្ធានំ ធម្មានំ ហតត្តា**តិ កាមច្ឆន្ទាទីនំ នាសិតភាវេន។ **សតិនិមិត្តានំ ធម្មានំ អសម្មុដ្ឋត្តា**តិ សតិយា ការណានំ កាយាទិអារម្មណានំ អនដ្ឋភាវេន។

សតិយា សមន្នាគតត្តាតិ សតិយា សម្មា អាគតត្តា អបរិហីនត្តា ច។ **វសិតត្តា**តិ វសិភាវប្បត្តេន។ **បាគុញ្ញតាយា**តិ បគុណភាវេន។ **អបច្ចោរោហណតាយា**តិ អនិវត្តនភាវេន អបច្ចោសក្កនភាវេន។

សត្តត្តាតិ សភាវេន វិជ្ជមានត្តា។ **សន្តត្តា**តិ និព្ពុតសភាវត្តា។ **សមិតត្តា**តិ កិលេសានំ វូបសមិតភាវត្តា។ **សន្តធម្មសមន្នាគតត្តា**តិ សប្បុរិសធម្មេហិ អបរិហីនត្តា។ ពុទ្ធានុស្សតិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយា ឯវ។ សរណកវសេន សតិ, ឥទំ សតិយា សភាវបទំ។ បុនប្បុនំ សរណតោ អនុស្សរណវសេន **អនុស្សតិ**។ អភិមុខំ គន្ត្វា វិយ សរណតោ បដិសរណវសេន **បដិស្សតិ**។ ឧបសគ្គវសេន វា វឌ្ឍិតមត្តមេវ។ សរណាការោ **សរណតា**។ យស្មា បន សរណតាតិ តិណ្ណំ សរណានម្បិ នាមំ, តស្មា តំ បដិសេធេតុំ បុន សតិគ្គហណំ កតំ។ សតិសង្ខាតា សរណតាតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ សុតបរិយត្តស្ស ធារណភាវតោ **ធារណតា**។ អនុបវិសនសង្ខាតេន ឱគាហនដ្ឋេន អបិលាបនភាវោ **អបិលាបនតា**។ យថា ហិ ឧទកេ លាពុកដាហាទីនិ បលវន្តិ, ន អនុបវិសន្តិ, ន តថា អារម្មណេ សតិ។ អារម្មណញ្ហិ ឯសា អនុបវិសតិ, តស្មា "អបិលាបនតា"តិ វុត្តា។ ចិរកតចិរភាសិតានំ ន សម្មុស្សនភាវតោ **អសម្មុស្សនតា**។ ឧបដ្ឋានលក្ខណេ ជោតនលក្ខណេ ច ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សតិសង្ខាតំ ឥន្ទ្រិយំ **សតិន្ទ្រិយំ**។ បមាទេ ន កម្បតីតិ **សតិពលំ**។ យាថាវសតិ និយ្យានសតិ កុសលសតីតិ **សម្មាសតិ**។ ពុជ្ឈនកស្ស អង្គោតិ ពោជ្ឈង្គោ, បសដ្ឋោ សុន្ទរោ វា ពោជ្ឈង្គោ សម្ពោជ្ឈង្គោ, សតិយេវ សម្ពោជ្ឈង្គោ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**។

ឯកាយនមគ្គោតិ ឯកមគ្គោ, អយំ មគ្គោ ន ទ្វេធាបថភូតោតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា ឯកេន អយិតព្ពោតិ ឯកាយនោ។ ឯកេនាតិ គណសង្គណិកំ បហាយ វូបកដ្ឋេន បវិវិត្តចិត្តេន។ អយិតព្ពោ បដិបជ្ជិតព្ពោ, អយន្តិ វា ឯតេនាតិ អយនោ, សំសារតោ និព្ពានំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ ។ ឯកស្ស អយនោ ឯកាយនោ។ ឯកស្សាតិ សេដ្ឋស្ស។ សព្ពសត្តានំ សេដ្ឋោវ ភគវា, តស្មា "ភគវតោ"តិ វុត្តំ ហោតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ តេន អញ្ញេបិ អយន្តិ, ឯវំ សន្តេបិ ភគវតោវ សោ អយនោ តេន ឧប្បាទិតត្តា។ យថាហ "សោ ហិ ព្រាហ្មណ ភគវា អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា"តិអាទិ (សំ. និ. ១.២១៥; បដិ. ម. ៣.៥; ម. និ. ៣.៧៩)។ អយតីតិ វា អយនោ, គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ ឯកស្មិំ អយនោ ឯកាយនោ។ ឥមស្មិំយេវ ធម្មវិនយេ បវត្តតិ, ន អញ្ញត្ថាតិ

វុត្តំ ហោតិ។ យថាហ “តមស្មិំ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឧបលព្ភតី”តិ (ទី. និ. ២.២១៤)។ ទេសនាភេទោយេវ ហេសោ, អត្ថតោ បន ឯកោវ។ អបិ ច ឯកំ អយតីតិ ឯកាយនោ។ បុព្ពភាគេ នានាមុខភាវនានយេន បវត្តោបិ អបរភាគេ ឯកំ និព្ពានមេវ គច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថាហ ព្រហ្មា សហម្បតិ –

> “ឯកាយនំ ជាតិខយន្តទស្សី, មគ្គំ បជានាតិ ហិតានុកម្បី;
> ឯតេន មគ្គេន តរិំសុ បុព្ពេ, តរិស្សន្តិ យេ ច តរន្តិ ឱឃ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៥.៣៨៤, ៤០៩);

មគ្គោតិ កេនដ្ឋេន មគ្គោ? និព្ពានំ គមនដ្ឋេន, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គនីយដ្ឋេន ច។ **ឧបេតោ**តិ អាសន្នំ គតោ។ **សមុបេតោ**តិ តតោ អាសន្នតរំ គតោ។ ឧភយេនបិ សតិយា អបរិហីនោតិ អត្ថោ។ **ឧបគតោ**តិ ឧបគន្ត្វា ឋិតោ។ **សមុបគតោ**តិ សម្បយុត្តោ ហុត្វា ឋិតោ។ “ឧបាគតោ សមុបាគតោ”តិបិ បាឡិ។ ឧភយេនាបិ សតិសមីបំ អាគតោតិ អត្ថោ។ **ឧបបន្នោ**តិ អរិយោគាបន្នោ។ **សមុបបន្នោ**តិ បរិបុណ្ណោ។ **សមន្នាគតោ**តិ អវិកលោ វិជ្ជមានោ។ “ឧបេតោ សមុបេតោតិ ទ្វីហិ បទេហិ បវត្តំ កថិតំ។ ឧបគតោ សមុបគតោតិ ទ្វីហិ បទេហិ បដិវេធោ។ ឧបបន្នោ សមុបបន្នោ សមន្នាគតោតិ តីហិ បទេហិ បដិលាភោ កថិតោ”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

លោកេ វា សា វិសត្តិកាតិ យា ឯសា អនេកប្បការេន វុត្តា វិសត្តិកា, សា ខន្ធលោកេ ឯវ, ន អញ្ញត្រ ខន្ធេហិ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **លោកេ វា តំ វិសត្តិក**ន្តិ ខន្ធលោកេ ឯវ បវត្តំ ឯតំ វិសត្តិកសង្ខាតំ តណ្ហំ។ **តរតិ** កាមេ បរិវជ្ជេន្តោ។ **ឧត្តរតិ** កិលេសេ បជហន្តោ។ **បតរតិ** តេសំ បតិដ្ឋាហេតុំ ឆិន្ទន្តោ។ **សមតិក្កមតិ** សំសារំ អតិក្កមន្តោ។ **វីតិវត្តតិ** បដិសន្ធិអភព្ពុប្បត្តិកំ ករោន្តោ។ អថ វា **តរតិ ឧត្តរតិ** កាយានុបស្សនេន។ **បតរតិ** វេទនានុបស្សនេន។ **សមតិក្កមតិ** ចិត្តានុបស្សនេន។ អថ វា **តរតិ** សីលេន។ **ឧត្តរតិ** សមាធិនា។ **បតរតិ** វិបស្សនាយ។ **សមតិក្កមតិ** មគ្គេន។ **វីតិវត្តតិ** ផលេនាតិ ឯវមាទិនា យោជេតព្ពំ។

៤. ចតុត្ថគាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យោ ឯកំ សាលិខេត្តាទិខេត្តំ វា យវត្ថាទិវត្ថុំ វា កហាបណសង្ខាតំ ហិរញ្ញំ វា គោអស្សាទិភេទំ គវាស្សំ វា អន្តោជាតាទិទាសេ វា ភតកាទិកម្មករេ វា ឥត្ថិសញ្ញិតា ថិយោ វា ញាតិពន្ធវាទិពន្ធូ វា អញ្ញេ វា មនាបិយរូបាទិកេ បុថុកាមេ អនុគិជ្ឈតីតិ។ **សាលិក្ខេត្ត**ន្តិ យត្ថ សាលិយោ វិរុហន្តិ។ **វីហិក្ខេត្តា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វីហី**តិ អវសេសវីហយោ។ មោទយតីតិ **មុគ្គោ**។ **យវវត្ថុ**ន្តិ យវបតិដ្ឋាបនត្ថំ កតាកតភូមិភាគោ។ កោដ្ឋកវត្ថាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កោដ្ឋកោ**តិ ទ្វារកោដ្ឋាទិ។ **បុរេ**តិ ឃរស្ស បុរតោ។ **បច្ឆា**តិ ឃរស្ស បច្ឆតោ។ ឯត្ថ អារាមេន្តិ ចិត្តំ តោសេន្តីតិ **អារាមោ**, បុប្ផេនបិ ផលេនបិ ឆាយាយបិ ទកេនបិ រមន្តីតិ អត្ថោ។

បសុកាទយោតិ ឯឡកាទយោ។ **អន្តោជាតកោ**តិ អន្តោឃរទាសិយា កុច្ឆិម្ហិ ជាតោ។ **ធនក្កីតកោ**តិ ធនេន កីណិត្វា បរិវត្តេត្វា គហិតោ។ **សាមំ វា**តិ សយំ វា។ **ទាសព្យ**ន្តិ ទាសស្ស ភាវោ ទាសព្យំ, តំ ទាសព្យំ។ **ឧបេតី**តិ ឧបគច្ឆតិ។ **អកាមកោ វា**តិ អត្តនោ អរុចិយា វា ករមរានីតោ។

តេ ចត្តារោ បុនបិ ទស្សេតុំ “**អាមាយ ទាសាបិ ភវន្តិ ហេកេ**”តិ អាហ។ **អាមាយ ទាសា**តិ អន្តោជាតទាសា។ “យត្ថ ទាសោ អាមជាតោ ឋិតោ ថុល្លានិ គច្ឆតី”តិ ឯត្ថាបិ ឯតេវ វុត្តា។ **ធនេន កីតា**តិ ធនទាសា។ **សាមញ្ច ឯកេ**តិ សយំ ទាសា។ **ភយាបណុន្នា**តិ អកាមទាសា។ ភយេន បណុន្នា ខិបិតា។

ភតកាតិ ភតិយា ជីវនកា។ កសិកម្មាទិកម្មំ ករោន្តីតិ **កម្មករា**។ **ឧបជីវិនោ**តិ សម្មន្តនាទិនា ឧបគន្ត្វា និស្សាយំ កត្វា ជីវន្តីតិ ឧបជីវិនោ។

ឥត្ថីតិ ថិយតិ ឯតិស្សំ គព្ភោតិ ឥត្ថី។ **បរិគ្គហោ**តិ សហាយី សស្សាមិកា។ មាតាបិតិពន្ធវាបិ **ញាតិពន្ធ**។ សគោត្តោ **គោត្តពន្ធ**។ ឯកាចរិយកុលេ វា ឯកជាតិមន្តំ វា ឧគ្គហិតមន្តោ **មន្តពន្ធ**។ ធនុសិប្បាទិសទ្ទីឧគ្គហិតកោ **សិប្បពន្ធ**។ “មិត្តពន្ធវាតិបិ ពន្ធូ”តិ កត្ថចិ បោត្ថកេ បាឋោ ទិស្សតិ។

គិជ្ឈតីតិ កិលេសកាមេន បត្ថេតិ។ **អនុគិជ្ឈតី**តិ អនុ អនុ គិជ្ឈតិ បុនប្បុនំ បត្ថេតិ។ **បលិគិជ្ឈតី**តិ សមន្តតោ បត្ថេតិ។ **បលិពជ្ឈតី**តិ វិសេសេន បត្ថេតិ។ “ឱឡារិកត្តេន និមិត្តគ្គាហវសេន **គិជ្ឈតិ, អនុគិជ្ឈតិ,** អនុព្យញ្ជនគ្គាហវសេន **បលិគិជ្ឈតិ, បលិពជ្ឈតី**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

៥. បញ្ចមគាថាយំ អយំ សង្ខេបត្ថោ – តំ បុគ្គលំ អពលខ្យា កិលេសា ពលីយន្តិ សហន្តិ មទ្ទន្តិ។ សទ្ធាពលាទិវិរហេន វា អពលំ តំ បុគ្គលំ អពលា កិលេសា ពលីយន្តិ, អពលត្តា ពលីយន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា តំ កាមគិទ្ធំ កាមរក្ខំ កាមបរិយេសន្តញ្ច សីហាទយោ ច បាកដបរិស្សយា, កាយទុច្ចរិតាទយោ ច អបាកដបរិស្សយា មទ្ទន្តិ។ តតោ អបាកដបរិស្សយេហិ អភិភូតំ តំ បុគ្គលំ ជាតិអាទិទុក្ខំ ភិន្នំ នាវំ ឧទកំ វិយ អន្វេតិ។

អពលាតិ នត្ថិ ឯតេសំ ពលន្តិ អពលា, ពលវិរហិតា។ **ទុព្ពលា**តិ មន្ទបយោគាពលេន កត្តព្ពកិច្ចវិរហិតា ។ **អប្បពលា**តិ អប្បំ បរិត្តំ ឯតេសំ ពលន្តិ អប្បពលា, យុជ្ឈិតុំ អសមត្ថា។ **អប្បថាមកា**តិ អប្បោ បរិត្តោ ថាមោ ឯតេសំ វាយាមោ ឧស្សាហោតិ អប្បថាមកា។ **ហីនា និហីនា** បយោគហីនេន។ **ឱមកា** ថាមហីនេន។ **លាមកា** បច្ចយហីនេន។ **ឆតុក្កា** អជ្ឈាសយហីនេន។ **បរិត្តា** បត្តិហីនេន។ **សហន្តី**តិ មទ្ទន្តិ យដ្ឋនំ ឧប្បាទេន្តិ។ **បរិសហន្តី**តិ សព្ពតោ មទ្ទន្តិ។ **អភិភវន្តិ** អបរាបរំ ឧប្បត្តិវសេន។ **អជ្ឈោត្ថរន្តិ** បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេន។ **បរិយាទិយន្តិ** សុស្សោសេត្វា ឋានេន។ **មទ្ទន្តិ** កុសលុប្បត្តិនិវារណេន។

សទ្ធាពលន្តិ សទ្ទហន្តិ ឯតាយ, សយំ វា សទ្ទហតិ, សទ្ទហនមត្តមេវ វា ឯសាតិ សទ្ធា។ សា សទ្ទហនលក្ខណា, ឱកប្បនលក្ខណា វា, សម្បសាទនរសា ឧទកប្បសាទកមណិ វិយ។ បក្ខន្ទនរសា វា ឱឃុត្តរណោ វិយ។ អកាលុសិយបច្ចុបដ្ឋានា, អធិមុត្តិបច្ចុបដ្ឋានា វា។ សទ្ធេយ្យវត្ថុបទដ្ឋានា, សោតាបត្តិយង្គបទដ្ឋានា វា។ សា ហត្ថវិត្តពីជានិ វិយ ទដ្ឋព្ពា។ អស្សទ្ធិយេ ន កម្បតីតិ **សទ្ធាពលំ។ វីរិយពល**ន្តិ វីរស្ស ភាវោ វីរិយំ, វីរានំ វា កម្មំ វីរិយំ, វិធិនា វា នយេន ឧបាយេន ឦរយិតព្ពំ បវត្តយិតព្ពន្តិ វីរិយំ។ តំ បនេតំ ឧបត្ថម្ភនលក្ខណញ្ច បគ្គហណលក្ខណញ្ច វីរិយំ, សហជាតានំ ឧបត្ថម្ភនរសំ, អសំសីទនភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, “សំវិគ្គោ យោនិសោ បទហតី”តិ វចនតោ (អ. និ. ៤.១១៣) សំវេគបទដ្ឋានំ, វីរិយារម្ភវត្ថុបទដ្ឋានំ វា។ សម្មា អារទ្ធំ សព្ពសម្បត្តីនំ មូលន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កោសជ្ជេ ន កម្បតីតិ **វីរិយពលំ**។ សតិយា លក្ខណាទីនិ វុត្តានេវ។

មុដ្ឋស្សច្ចេ ន កម្បតីតិ **សតិពលំ**។ សហជាតានិ សម្មា អាធីយតិ ឋបេតីតិ សមាធិ។ សោ បាមោក្ខលក្ខណោ អវិក្ខេបលក្ខណោ វា, សហជាតានំ ធម្មានំ អារម្មណេ សម្បិណ្ឌនរសោ ន្ហានិយចុណ្ណានំ ឧទកំ វិយ, ឧបសមបច្ចុបដ្ឋានោ, ញាណបច្ចុបដ្ឋានោ វា។ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ បស្សតី”តិ ហិ វុត្តំ។ វិសេសតោ សុខបទដ្ឋានោ និវាតេ បទីបច្ចីនំ ឋិតិ វិយ ចេតសោ ឋិតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧទ្ធច្ចេ ន កម្បតីតិ **សមាធិពលំ**។ បជានាតីតិ បញ្ញា។ កឹ បជានាតិ? “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា (មហាវ. ១៥) នយេន អរិយសច្ចានិ។ សា យថាសភាវបដិវេធលក្ខណា, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណា វា កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ, វិសយោភាសនរសា បទីបោ វិយ, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ។ អវិជ្ជាយ ន កម្បតីតិ **បញ្ញាពលំ។ ហិរិពលំ ឱត្តប្បពល**ន្តិ អហិរិកេ ន កម្បតីតិ ហិរិពលំ។ អនោត្តប្បេ ន កម្បតីតិ ឱត្តប្បពលំ។ អយំ ឧភយវសេន អត្ថវណ្ណនា ហោតិ។ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ហិរីយតីតិ ហិរិ, លជ្ជាយេតំ អធិវចនំ។ តេហិ ឯវ ឱត្តប្បតីតិ ឱត្តប្បំ, បាបតោ ឧព្ពេគស្សេតំ អធិវចនំ។

តេសំ នានាករណទីបនត្ថំ – “សមុដ្ឋានំ អធិបតិ, លជ្ជាទិលក្ខណេន ចា”តិ ឥមំ មាតិកំ ឋបេត្វា អយំ វិត្ថារកថា វុត្តា – អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរិ នាម, ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ នាម។ អត្តាធិបតិ ហិរិ នាម, លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ នាម។ លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរិ នាម, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ នាម។ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរិ នាម, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ នាម។

តត្ថ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ – ជាតឹ បច្ចវេក្ខិត្វា, វយំ បច្ចវេក្ខិត្វា, សូរភាវំ បច្ចវេក្ខិត្វា, ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ កថំ? “បាបករណំ នាមេតំ ន ជាតិសម្បន្នានំ កម្មំ, ហីនជច្ចានំ កេវដ្តាទីនំ ឥទំ កម្មំ, មាទិសស្ស ជាតិសម្បន្នស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ តាវ ជាតឹ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ ទហរេហិ កត្តព្ពំ កម្មំ, មាទិសស្ស វយេ ឋិតស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ វយំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបកម្មំ នាមេតំ ទុព្ពលជាតិកានំ កម្មំ, មាទិសស្ស សូរភាវសម្បន្នស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ សូរភាវំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបកម្មំ នាមេតំ អន្ធពាលានំ កម្មំ, ន បណ្ឌិតានំ។ មាទិសស្ស បណ្ឌិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ។ សមុដ្ឋាបេត្វា ច បន អត្តនោ ចិត្តេ ហិរិំ បវេសេត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរិ នាម ហោតិ។ កថំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ នាម? “សចេ ត្វំ បាបកម្មំ ករិស្សសិ, ចតូសុ បរិសាសុ គរហប្បត្តោ ភវិស្សសិ –

“គរហិស្សន្តិ តំ វិញ្ញូ, អសុចិំ នាគរិកោ យថា;
វជ្ជិតោ សីលវន្តេហិ, កថំ ភិក្ខុ ករិស្សសី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសល ធម្មុទ្ទេសកថា) –

ឯវំ បច្ចវេក្ខន្តោ ហិ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋិតេន ឱត្តប្បេន បាបកម្មំ ន ករោតិ, ឯវំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ នាម ហោតិ។

កថំ អត្តាធិបតិ ហិរី នាម? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ អត្តានំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា “មាទិសស្ស សទ្ធាបព្ពជិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ធុតង្គធរស្ស ន យុត្តំ បាបកម្មំ កាតុ”ន្តិ បាបំ ន ករោតិ។ ឯវំ អត្តាធិបតិ ហិរី នាម ហោតិ។ តេនាហ ភគវា “សោ អត្តានំយេវ អធិបតិំ ករិត្វា អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធំ អត្តានំ បរិហរតី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសល ធម្មុទ្ទេសកថា; អ. និ. ៣.៤០)។

កថំ លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ នាម? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ លោកំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ យថាហ –

“មហា ខោ បនាយំ លោកសន្និវាសោ, មហន្តស្មិំ ខោ បន លោកសន្និវាសេ សន្តិ សមណព្រាហ្មណា ឥទ្ធិមន្តោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនោ, តេ ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ ជានន្តិ។ តេបិ មំ ឯវំ ជានេយ្យុំ ‘បស្សថ ភោ ឥមំ កុលបុត្តំ សទ្ធាយ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ។ ទេវតាបិ ខោ សន្តិ ឥទ្ធិមន្តិនិយោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនិយោ, តា ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ ជានន្តិ។ តាបិ មំ ឯវំ ជានេយ្យុំ ‘បស្សថ ភោ ឥមំ កុលបុត្តំ សទ្ធាយ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ។ សោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘អារទ្ធំ ខោ បន មេ វីរិយំ ភវិស្សតិ អសល្លីនំ, ឧបដ្ឋិតា សតិ អសម្មុដ្ឋា, បស្សទ្ធោ កាយោ អសារទ្ធោ, សមាហិតំ ចិត្តំ ឯកគ្គ’ន្តិ។ សោ លោកំយេវ អធិបតិំ ករិត្វា អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធំ អត្តានំ បរិហរតី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសល ធម្មុទ្ទេសកថា; អ. និ. ៣.៤០)។

ឯវំ លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ នាម ហោតិ។ “លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរី, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្ប”ន្តិ ឯត្ថ បន លជ្ជាតិ លជ្ជនាការោ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតា ហិរី។ ភយន្តិ អបាយភយំ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ តទុភយម្បិ បាបបរិវជ្ជនេ បាកដំ ហោតិ។ ឯកច្ចោ ហិ យថា នាម ឯកោ កុលបុត្តោ ឧច្ចារបស្សាវាទីនិ ករោន្តោ លជ្ជិតព្ពយុត្តកំ ឯកំ ទិស្វា លជ្ជនាការប្បត្តោ ភវេយ្យ ហីឡិតោ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តំ លជ្ជីធម្មំ ឱក្កមិត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯកច្ចោ អបាយភយភីតោ ហុត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។

តត្រិទំ ឱបម្មំ – យថា ហិ ទ្វីសុ អយោគុឡេសុ ឯកោ សីតលោ ភវេយ្យ គូថមក្ខិតោ, ឯកោ ឧណ្ហោ អាទិត្តោ។ តត្ថ បណ្ឌិតោ សីតលំ គូថមក្ខិតត្តា ជិគុច្ឆន្តោ ន គណ្ហាតិ, ឥតរំ ឌាហភយេន។ តត្ថ សីតលស្ស គូថមក្ខនជិគុច្ឆាយ អគណ្ហនំ វិយ អជ្ឈត្តំ លជ្ជីធម្មំ ឱក្កមិត្វា បាបស្ស អករណំ, ឧណ្ហស្ស ឌាហភយេន អគណ្ហនំ វិយ អបាយភយេន បាបស្ស អករណំ វេទិតព្ពំ។

“សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរី, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្ប”ន្តិ ឥទម្បិ ទ្វយំ បាបបរិវជ្ជនេ ឯវ បាកដំ ហោតិ។ ឯកច្ចោ ហិ ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា សត្ថុមហត្តបច្ចវេក្ខណា ទាយជ្ជមហត្តបច្ចវេក្ខណា សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ចតូហិ ការណេហិ សប្បតិស្សវលក្ខណំ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេត្វា បាបំ ន ករោតិ។ ឯកច្ចោ អត្តានុវាទភយំ បរានុវាទភយំ ទណ្ឌភយំ ទុគ្គតិភយន្តិ ចតូហាការេហិ វជ្ជភីរុកភាវទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ សមុដ្ឋាបេត្វា បាបំ ន ករោតិ។ តត្ថ ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណាទីនិ ចេវ អត្តានុវាទភយាទីនិ ច វិត្ថារេត្វា កថេតព្ពានិ។ ឯវំ វុត្តំ សត្តវិធំ ពលំ យស្ស បុគ្គលស្ស នត្ថិ, តេ កិលេសា តំ បុគ្គលំ សហន្តិ…បេ…. បរិយាទិយន្តិ មទ្ទន្តីតិ។

ទ្វេ បរិស្សយាតិ បាកដាបាកដវសេន ទ្វេ ឯវ ឧបទ្ទវា, ន ឯកំ, ន តីណិ។ តេ វិភាគតោ ទស្សេតុំ “**កតមេ បាកដបរិស្សយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កោកា**តិ កេកា។ អយមេវ វា បាឋោ។ **ចោរា**តិ ចោរិយកម្មេហិ យុត្តា។ **មាណវា**តិ សាហសិកកម្មេហិ យុត្តា។ **កតកម្មា**តិ សន្ធិច្ឆេទាទិកតចោរិកកម្មា។ **អកតកម្មា**តិ តំ កម្មំ កាតុំ និក្ខន្តា។ ឯត្ថ **អស្សូ**តិ ភវេយ្យុន្តិ អត្ថោ។ **ចក្ខុរោគោ**តិ ចក្ខុស្មិំ ឧប្បន្នរោគោ, រុជតីតិ រោគោ។ ចក្ខុរោគោតិអាទយោ វត្ថុវសេន វេទិតព្ពា។ និព្ពត្តិតបសាទានញ្ហិ រោគោ នាម នត្ថិ។ **កណ្ណរោគោ**តិ ពហិកណ្ណរោគោ។ **មុខរោគោ**តិ មុខេ ឧប្បន្នរោគោ។ **ទន្តរោគោ**តិ ទន្តសូលំ។ **កាសោ**តិ ខយរោគោ។ **សាសោ**តិ ស្វាសោ ឧគ្គារ

រោគោ។ **បិនាសោ**តិ ពហិនាសិកាយ រោគោ។ **ឌាហោ**តិ អព្ភន្តរេ ឧប្បជ្ជនកោ ឧណ្ហោ។ **មុច្ឆា**តិ សតិវិស្សជ្ជនកា។ **បក្ខន្ទិកា**តិ លោហិតបក្ខន្ទិកា អតិសារោ។ **សូលា**តិ អាមសូលា កុច្ឆិវាតោ។ **វិសូចិកា**តិ មហាន្តោ វិរេចនកោ។ **កិលាសោ**តិ សពលោ។ **សោសោ**តិ សុក្ខនកោ សោសព្យាធិ។ **អបមារោ**តិ អមនុស្សគ្គាហោ វេរិយក្ខាពាធោ។ **ទទ្ទូ**តិ ទទ្ទុបីឡកា។ **កណ្ឌូ**តិ ខុទ្ទកបីឡកា។ **កច្ឆូ**តិ មហាកច្ឆុ។ **រខសា**តិ នខេហិ វិលិខិតដ្ឋានេ រោគោ។ “នខសា”តិបិ បាឡិ។ **វិតច្ឆិកា**តិ ហត្ថតលបាទតលេសុ ហីរំ ហីរំ កត្វា ផាលេន្តោ ឧប្បជ្ជនករោគោ។ **លោហិតបិត្តន្តិ** សោណិតបិត្តំ, រត្តបិត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **មធុមេហោ**តិ សរីរព្ភន្តរេ ឧក្កដ្ឋរោគោ។ វុត្តញ្ចេតំ “អបិ ច មធុមេហោ អាពាធោ ឧក្កដ្ឋោ”តិ (បាចិ. ១៥)។

អំសាតិ អរិសរោគោ។ **បីឡកា**តិ លោហិតបីឡកា។ ភគំ ទាលយតីតិ **ភគន្ទលា,** វច្ចមគ្គំ ផាលេតីតិ អត្ថោ។ **បិត្តសមុដ្ឋានា**តិ បិត្តេន សមុដ្ឋានំ ឧប្បត្តិ ឯតេសន្តិ បិត្តសមុដ្ឋានា។ តេ កិរ ទ្វត្តឹស ហោន្តិ។ **សេម្ហសមុដ្ឋានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សន្និបាតិកា**តិ វាតបិត្តសេម្ហានំ សន្និបាតេន ឯកីភាវេន ឧប្បន្នា។ អាពាធង្គេន **អាពាធា។ ឧតុបរិណាមជា**តិ ឧតុបរិណាមេន។ **អច្ចុណ្ហា**តិ សីតេន ឧប្បជ្ជនករោគា។ **វិសមបរិហារជា**តិ អតិដ្ឋាននិសជ្ជាទិនា វិសមបរិហារេន ជាតា។ **ឱបក្កមិកា**តិ វធពន្ធនាទិនា ឧបក្កមេន ជាតា។ **កម្មវិបាកជា**តិ ពលវកម្មវិបាកសម្ភូតា។ **សីតំ ឧណ្ហំ…បេ…. សម្ផស្សោ**តិ ឥមេ បាកដា ឯវ។ **ឥតិ វា**តិ ឯវំ វា។ **ឥមេ វុច្ចន្តី**តិ និគមេន្តោ អាហ។

កតមេ បដិច្ឆន្នបរិស្សយាតិ អបាកដា អច្ឆាទិតឧបទ្ទវា កតមេតិ បុច្ឆតិ។ តត្ថ **កាយទុច្ចរិតន្តិ** បាណាតិបាតអទិន្នាទានមិច្ឆាចារចេតនា វេទិតព្ពា។ **វចីទុច្ចរិតន្តិ** មុសាវាទបិសុណវាចាផរុសវាចាសម្ផប្បលាបចេតនា វេទិតព្ពា។ **មនោទុច្ចរិតន្តិ** អភិជ្ឈាព្យាបាទមិច្ឆាទិដ្ឋិយោ វេទិតព្ពា។ កាយេ បវត្តំ, កាយតោ វា បវត្តំ, ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កិលេសបូតិកត្តា វា ទុដ្ឋុ ចរិតន្តិ កាយទុច្ចរិតំ។ វចីមនោទុច្ចរិតេសុបិ ឯសេវ នយោ។

កាមីយន្តីតិ កាមា, បញ្ច កាមគុណា។ កាមេសុ ឆន្ទោ កាមច្ឆន្ទោ។ កាមយតីតិ វា កាមោ, កាមោ ឯវ ឆន្ទោ, កាមច្ឆន្ទោ ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ, ន ធម្មច្ឆន្ទោ វា។ កាមតណ្ហាវ ឯវំនាមិកា។ កុសលធម្មេ នីវរតីតិ នីវរណំ, កាមច្ឆន្ទោ ឯវ នីវរណំ **កាមច្ឆន្ទនីវរណំ**។ ឯវំ សេសេសុបិ។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តំ បូតិភាវំ ឧបគច្ឆតិ, ព្យាបាទយតិ វា វិនយាចាររូបសម្បត្តិហិតសុខាទីនីតិ វា **ព្យាបាទោ**។ ថិននតា ថិនំ។ មិទ្ធនតា មិទ្ធំ, អនុស្សាហសំហនានតា អសត្តិវិឃាតតា ចាតិ អត្ថោ។ ថិនញ្ច មិទ្ធញ្ច **ថិនមិទ្ធំ**។ តត្ថ ថិនំ អនុស្សាហនលក្ខណំ, វីរិយវិនោទនរសំ, សំសីទនបច្ចុបដ្ឋានំ។ មិទ្ធំ អកម្មញ្ញតាលក្ខណំ, ឱនហនរសំ, លីនភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, បចលាយិកានិទ្ទាបច្ចុបដ្ឋានំ វា។ ឧភយម្បិ អរតិតន្ទីវិជម្ភិតាទីសុ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានន្តិ។

ឧទ្ធតស្ស ភាវោ **ឧទ្ធច្ចំ**។ តំ អវូបសមលក្ខណំ វាតាភិឃាតចលជលំ វិយ, អនវដ្ឋានរសំ វាតាភិឃាតចលធជបដាកំ វិយ, ភន្តត្តបច្ចុបដ្ឋានំ បាសាណាភិឃាតសមុទ្ធតភស្មំ វិយ , ចេតសោ អវូបសមេ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ។ ចិត្តវិក្ខេបោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កុច្ឆិតំ កតំ កុកតំ, តស្ស ភាវោ **កុក្កុច្ចំ**។ តំ បច្ឆានុតាបលក្ខណំ, កតាកតានុសោចនរសំ, វិប្បដិសារបច្ចុបដ្ឋានំ, កតាកតបទដ្ឋានំ ទាសព្យំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ ។ ឧទ្ធច្ចញ្ច កុក្កុច្ចញ្ច **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ**។ វិគតា ចិកិច្ឆាតិ **វិចិកិច្ឆា,** សភាវំ វា វិចិនន្តោ ឯតាយ កិច្ឆតិ កិលមតីតិ **វិចិកិច្ឆា,** សា សំសយលក្ខណា, សំសប្បនរសា, អនិច្ឆយបច្ចុបដ្ឋានា, អនេកំសគ្គាហបច្ចុបដ្ឋានា វា, អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានា។ បដិបត្តិអន្តរាយករាតិ ទដ្ឋព្ពា។

រជ្ជនលក្ខណោ **រាគោ**។ ទុស្សនលក្ខណោ **ទោសោ**។ មុយ្ហនលក្ខណោ **មោហោ**។ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ,** ចណ្ឌិក្កលក្ខណោ វា, អាឃាតករណរសោ, ទូសនបច្ចុបដ្ឋានោ។ ឧបនន្ធនលក្ខណោ **ឧបនាហោ,** វេរអប្បដិនិស្សជ្ជនរសោ, កោធានុពន្ធភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។ វុត្តញ្ចេតំ “បុព្ពកាលំ កោធោ, អបរកាលំ ឧបនាហោ”តិអាទិ (វិភ. ៨៩១)។

បរគុណមក្ខនលក្ខណោ **មក្ខោ**។ តេសំ វិនាសនរសោ, តទច្ឆាទនបច្ចុបដ្ឋានោ។ យុគគ្គាហលក្ខណោ **បឡាសោ,** បរគុណេហិ អត្តនោ គុណានំ សមីករណរសោ, បរេសំ គុណប្បមាណេន ឧបដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានោ។

បរសម្បត្តិខីយនលក្ខណា **ឥស្សា,** តស្សេវ អក្ខមនលក្ខណា វា, តត្ថ អនភិរតិរសា, តតោ វិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា។ អត្តនោ សម្បត្តិនិគូហនលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ,** អត្តនោ សម្បត្តិយា បរេហិ សាធារណភាវំ អក្ខមនរសំ, សង្កោចនបច្ចុបដ្ឋានំ។

កតបាបបដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**, តស្ស និគូហនរសា, តទាវរណបច្ចុបដ្ឋានា។ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**, តេសំ សមុទាហរណរសំ, សរីរាការេហិបិ តេសំ វិភូតករណបច្ចុបដ្ឋានំ។

ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវលក្ខណោ **ថម្ភោ**, អប្បតិស្សវវុត្តិរសោ, អមទ្ទវបច្ចុបដ្ឋានោ។ ករណុត្តរិយលក្ខណោ **សារម្ភោ**, វិបច្ចនីកតារសោ, អគារវបច្ចុបដ្ឋានោ។

ឧណ្ណតិលក្ខណោ **មានោ**, អហំការរសោ, ឧទ្ធុមាតភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។ អព្ភុណ្ណតិលក្ខណោ **អតិមានោ**, អតិវិយ អហំការរសោ, អច្ចុទ្ធុមាតភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។

មត្តភាវលក្ខណោ **មទោ**, មទគ្គាហណរសោ, ឧម្មាទបច្ចុបដ្ឋានោ ។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ ចិត្តស្ស វោស្សគ្គលក្ខណោ **បមាទោ**, វោស្សគ្គានុប្បទានរសោ, សតិវិប្បវាសបច្ចុបដ្ឋានោតិ ឯវំ ឥមេសំ ធម្មានំ លក្ខណាទីនិ វេទិតព្ពានិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន “តត្ថ កតមោ កោធោ”តិអាទិនា វិភង្គេ (វិភ. ៨៩១) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

វិសេសតោ ចេត្ថ អាមិសគិទ្ធោ អត្តនា អលភន្តោ អញ្ញស្ស លាភិនោ កុជ្ឈតិ, តស្ស សកិំ ឧប្បន្នោ កោធោ កោធោយេវ។ តទុត្តរិ ឧបនាហោ។ សោ ឯវំ កុទ្ធោ ឧបនយ្ហន្តោ ច សន្តេបិ អញ្ញស្ស លាភិនោ គុណេ មក្ខេតិ “អហម្បិ តាទិសោ”តិ ច យុគគ្គាហំ គណ្ហាតិ។ អយមស្ស មក្ខោ ច បលាសោ ច, សោ ឯវំ មក្ខី បលាសី តស្ស លាភសក្ការាទីសុ “កិំ ឥមស្ស ឥមិនា”តិ ឥស្សតិ បទុស្សតិ, អយមស្ស ឥស្សា។ សចេ បនស្ស កាចិ សម្បត្តិ ហោតិ, តស្សា តេន សាធារណភាវំ ន សហតិ, ឥទមស្ស មច្ឆេរំ។ លាភហេតុ ខោ បន អត្តនោ សន្តេបិ ទោសេ បដិច្ឆាទេតិ, អយមស្ស មាយា។ អសន្តេបិ គុណេ បកាសេតិ, ឥទមស្ស សាឋេយ្យំ។ សោ ឯវំ បដិបន្នោ សចេ បន យថាធិប្បាយំ លាភំ លភតិ, តេន ថទ្ធោ ហោតិ អមុទុចិត្តោ “ន ឥទំ ឯវំ កាតព្ព”ន្តិ ឱវទិតុំ អសក្កុណេយ្យោ, អយមស្ស ថម្ភោ។ សចេ បន នំ កោចិ កិញ្ចិ វទតិ “ន ឥទំ ឯវំ កាតព្ព”ន្តិ, តេន សារទ្ធចិត្តោ ហោតិ, ភាកុដិកមុខោ “កោ មេ ត្វ”ន្តិ បសយ្ហភាណី, អយមស្ស សារម្ភោ។ តតោ ថម្ភេន “អហមេវ សេយ្យោ”តិ អត្តានំ មញ្ញន្តោ មានី ហោតិ។ សារម្ភេន “កេ ឥមេ”តិ បរេ អតិមញ្ញន្តោ អតិមានី, អយមស្ស មានោ ច អតិមានោ ច។ សោ តេហិ មានាតិមានេហិ ជាតិមទាទិអនេករូបំ មទំ ជនេតិ, មត្តោ សមានោ កាមគុណាទិភេទេសុ វត្ថូសុ បមជ្ជតិ, អយមស្ស មទោ ច បមាទោ ចាតិ វេទិតព្ពំ។

សព្ពេ កិលេសាតិ សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា។ ឧបតាបនដ្ឋេន វិពាធនដ្ឋេន ច **កិលេសា**។ កិលេសបូតិកត្តា **ទុច្ចរិតា**។ កិលេសទរថករណដ្ឋេន **ទរថា**។ អន្តោឌាហាទិករណដ្ឋេន **បរិឡាហា**។ សទា តាបនដ្ឋេន **សន្តាបា**។ អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន អភិសង្ខរណដ្ឋេន ច សព្ពេ **អកុសលាភិសង្ខារា**។

កេនដ្ឋេនាតិ កេន អត្ថេន។ អភិភវនាទិតិវិធំ អត្ថំ ទស្សេតុំ **“បរិសហន្តីតិ បរិស្សយា”**តិអាទិមាហ។ **បរិសហន្តី**តិ ទុក្ខំ ឧប្បាទេន្តិ អភិភវន្តិ។ **បរិហានាយ សំវត្តន្តី**តិ កុសលានំ ធម្មានំ បរិច្ចជនាយ សំវត្តន្តិ។ **តត្រាសយា**តិ តស្មិំ សរីរេ អកុសលា ធម្មា អាសយន្តិ និវសន្តិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **តេ បរិស្សយា**តិ កាយទុច្ចរិតាទយោ ឧបទ្ទវា។ **កុសលានំ ធម្មានំ អន្តរាយាយា**តិ ឧបរិ វត្តព្ពានំ សម្មាបដិបទាទិតោ កោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ អន្តរធានាយ អទស្សនត្ថាយ សំវត្តន្តិ។ **សម្មាបដិបទាយា**តិ សុន្ទរាយ បសដ្ឋាយ វា បដិបទាយ, ន មិច្ឆាបដិបទាយ។ **អនុលោមបដិបទាយា**តិ អវិរុទ្ធបដិបទាយ, ន បដិលោមបដិបទាយ។ **អបច្ចនីកបដិបទាយា**តិ ន បច្ចនីកបដិបទាយ, អបច្ចត្ថិកបដិបទាយ។ **អន្វត្ថបដិបទាយា**តិ អត្ថអនុគតាយ បដិបទាយ, ឧបរូបរិ វឌ្ឍិតាយ បដិបទាយ។ យថា អត្ថោ, តថា បដិបជ្ជិតព្ពាយ បដិបទាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “អត្តត្ថបដិបទាយា”តិបិ បាឡិ, តំ ន សុន្ទរំ។ **ធម្មានុធម្មបដិបទាយា**តិ ធម្មោ នាម នវ លោកុត្តរធម្មោ។ អនុធម្មោ នាម វិបស្សនាទិ។ តស្ស ធម្មស្ស អនុរូបា ធម្មបដិបទា ធម្មានុធម្មបដិបទា, តស្សា ធម្មានុធម្មបដិបទាយ។

សីលេសុ បរិបូរិការិតាយាតិ បាតិមោក្ខសីលេសុ បារិបូរិំ កត្វា បិតតាយ។ **ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតាយា**តិ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៣; អ. និ. ៣.១៦; ម. និ. ២.២៤; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១៨) នយេន វុត្តេសុ មនច្ឆដ្ឋេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សុគោបិតទ្វារភាវស្ស។ **ភោជនេ មត្តញ្ញុតាយា**តិ បដិគ្គហណាទីសុ បមាណយុត្តតាយ។ អលំសាដកាទី មុញ្ចិត្វា មិតភោជនតាយ។

ជាគរិយានុយោគស្សាតិ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហី”តិ (អ. និ. ៣.១៦; ម. និ. ២.២៤) ឯវមាទិនា នយេន បញ្ច ជាគរណធម្មេ អនុយោគស្ស។ **សតិសម្បជញ្ញស្សា**តិ សព្ពកម្មដ្ឋាន

ភាវនានុយុត្តានំ សព្ពយោគីនំ សព្ពទា ឧបការកស្ស សតិសម្បជញ្ញស្ស។

សតិបដ្ឋានានន្តិ អារម្មណេសុ ឱក្កន្តិត្វា បក្កន្ទិត្វា ឧបដ្ឋានតោ បដ្ឋានំ, សតិយេវ បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ។ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ បនស្សា អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តាការគហណវសេន សុភសុខនិច្ចត្តសញ្ញាបហានកិច្ចសាធនវសេន ច បវត្តិតោ ចតុធា បភេទោ ហោតិ, តេសំ ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ។

ចតុន្នំ សម្មប្បធានានន្តិ បទហន្តិ ឯតេនាតិ បធានំ, សោភនំ បធានំ សម្មប្បធានំ, សម្មា វា បទហន្តិ ឯតេនាតិ សម្មប្បធានំ, សោភនំ វា តំ កិលេសវិរូបត្តវិរហតោ, បធានញ្ច ហិតសុខនិប្ផាទកដ្ឋេន សេដ្ឋភាវាវហនតោ, បធានភាវករណតោ ចាតិ សម្មប្បធានំ, វីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧប្បន្នុប្បន្នានំ អនុប្បន្នុប្បន្នានញ្ច ចតុន្នំ អកុសលកុសលានំ បហានានុប្បត្តិឧប្បាទដ្ឋិតិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តិតោ បនស្ស ចតុធា បភេទោ ហោតិ, តេសំ ចតុន្នំ សម្មប្បធានានំ។

ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទានន្តិ ឯត្ថ ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសាសុ ឯកេកោ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥទ្ធិ។ បឋមេន អត្ថេន ឥទ្ធិយេវ បាទោតិ ឥទ្ធិបាទោ, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេន អត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោតិ ឥទ្ធិបាទោ, បាទោតិ បតិដ្ឋា អធិគមុបាយោតិ អត្ថោ។ តេន ហិ យស្មា ឧបរូបរិវិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធី បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ, តស្មា បាទោតិ វុច្ចតិ។ តេសំ ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទានំ។

សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានន្តិ ពោធិយា, ពោធិស្ស វា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ, យា ឯសា ធម្មសាមគ្គី យាយ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានាយ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតាយ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតាយ ធម្មសាមគ្គិយា អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតីតិ កត្វា “ពោធី”តិ វុច្ចតិ, **ពុជ្ឈតី**តិ កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ ឧដ្ឋហតិ, ចត្តារិ វា អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតិ, តស្សា ធម្មសាមគ្គិសង្ខាតាយ ពោធិយា អង្គាតិបិ ពោជ្ឈង្គា ឈានង្គមគ្គង្គាទីនិ វិយ។ យោ បនេស យថាវុត្តប្បការាយ ឯតាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា អរិយសាវកោ “ពោធី”តិ វុច្ចតិ, តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិបិ ពោជ្ឈង្គា សេនង្គរថង្គាទយោ វិយ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា “ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា”តិ។ តេសំ សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ។

អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្សាតិ អរិយោតិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ អារកត្តា អរិយភាវករត្តា អរិយផលបដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ អដ្ឋង្គានិ អស្សាតិ អដ្ឋង្គិកោ។ ស្វាយំ ចតុរង្គិកា វិយ សេនា, បញ្ចង្គិកំ វិយ ច តូរិយំ អង្គមត្តមេវ ហោតិ, អង្គវិនិមុត្តោ នត្ថិ។ និព្ពានំ មគ្គតិ, កិលេសេ វា មារេន្តោ គច្ឆតីតិ មគ្គោ, តស្ស អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស ភាវនានុយោគស្ស។ **ឥមេសំ កុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ វុត្តប្បការានំ លោកិយលោកុត្តរកុសលធម្មានំ។ **អន្តរាយាយា**តិ លោកុត្តរកុសលធម្មានំ អន្តរាយាយ អន្តរជានាយ លោកិយកុសលធម្មានំ បរិច្ចាគាយ។

តេសុ លោកុត្តរកុសលធម្មានំ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានដ្ឋេន **បរិស្សយា** នាម។ តេ ហិ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈមានា ឧបទ្ទវំ នាវហន្តិ។ **តត្ថេតេ**តិ តស្មឹ អត្តភាវេ ឯតេ។ **បាបកា**តិ លាមកា។ **អត្តភាវសន្និស្សយា**តិ អត្តភាវំ ឧបនិស្សាយ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្តភាវសន្និស្សយា។ **ទកេ**តិ ឧទកេ។

វុត្តំ ហោតន្តិ កថិតញ្ហិ ឯតំ។ **សាន្តេវាសិកោ**តិ អន្តេវាសិកសង្ខាតេន កិលេសេន សហ វសតីតិ សាន្តេវាសិកោ។ **សាចរិយកោ**តិ សមុទាចរណសង្ខាតេន កិលេសេន សហ វសតីតិ សាចរិយកោ។

ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ បស្សិត្វា។ ឧបរិ **សោតេន សទ្ទំ សុត្វា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ សមុទាចរន្តិ។ **សរសង្កប្បា**តិ នានារម្មណេ សំសរណវសេន ឧប្បន្នា បរិកប្បា។ **សំយោជនិយា**តិ អារម្មណភាវំ ឧបគន្ត្វា សំយោជនសម្ពន្ធនេន សំយោជនានំ ហិតា។ **ត្យស្សា**តិ តេ បាបកា អស្ស បុគ្គលស្ស។ **អន្តោ វសន្តី**តិ អព្ភន្តរេ ចិត្តេ និវសន្តិ។ **អន្វាសវន្តី**តិ កិលេសសន្តានំ អនុគន្ត្វា ភុសំ សវន្តិ អនុពន្ធន្តិ។ **តេ ន**ន្តិ តំ បុគ្គលំ ឯតេ អកុសលា ធម្មា។ **សមុទាចរន្តី**តិ សម្មា អាចរន្តិ បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។

កិលិស្សនដ្ឋេន **មលា**។ សត្តុអត្ថេន **អមិត្តា**។ វេរិអត្ថេន **សបត្តា**។ ហននដ្ឋេន **វធកា**។ បច្ចាមិត្តដ្ឋេន **បច្ចត្ថិកា**។ អថ វា **មលា** សូរិយស្សោបក្កិលេសវលាហកា វិយ។ **អមិត្តា** សូរិយស្ស ធូមំ វិយ។ សបត្តា សូរិយស្ស ហិមំ

វិយ។ **វធកា** សូរិយស្ស រថំ វិយ។ **បច្ចត្ថិកា** សូរិយស្ស រាហុ វិយ។ “**មលា** សុវណ្ណស្ស មលំ វិយ ចិត្តប្បភានាសកា។ **អមិត្តា** កាឡលោហមលំ វិយ ចិត្តេ សិនិទ្ធភាវនាសកា, **សបត្តា** យុគនទ្ធំ យុជ្ឈន្តា សបត្តា វិយ ចិត្តេ បតិដ្ឋិតធម្មធំសកា។ **វធកា** មនុស្សឃាតកា វិយ ធម្មឃាតកា។ **បច្ចត្ថិកា** រញ្ញោ ឧបគតស្ស វិនាសោ វិយ មោក្ខមគ្គស្ស បដិសេធកា”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

អនត្ថជននោតិ ន អត្ថំ អនត្ថំ, តំ អនត្ថំ ឧប្បាទេតីតិ អនត្ថជននោ។ កោ សោ? លោភោ។ **ចិត្តប្បកោបនោ**តិ ចិត្តស្ស បកោបនោ ចលនោ, កុសលំ និវារេត្វា ចិត្តំ រុន្ធតីតិ អត្ថោ។ **ភយមន្តរតោ ជាត**ន្តិ អព្ភន្តរេ អត្តនោ ចិត្តេយេវ ជាតំ, អនត្ថជននាទិភយហេតុ។ **តំ ជនោ នាវពុជ្ឈតី**តិ តំ ភយំ ពាលមហាជនោ អវគន្ត្វា ឱតរិត្វា ន ជានាតិ។ **អត្ថ**ន្តិ លុទ្ធោ បុគ្គលោ លោកិយលោកុត្តរអត្ថំ ន ជានាតិ។ **ធម្ម**ន្តិ តស្ស ហេតុំ។ **អន្ធតម**ន្តិ ពហលន្ធការំ។ **យ**ន្តិ យស្មា, យំ នរំ វា។ **សហតេ**តិ អភិភវតិ។

អជ្ឈត្តន្តិ សកសន្តានេ។ **ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជន្តី**តិ បុព្ពន្តតោ ឧទ្ធំ ឧប្បជ្ជមានា អហិតាយ ឧប្បជ្ជន្តិ ទុក្ខាយ ។ តទុភយេន អផាសុវិហារាយ។ **អហិតាយា**តិ ចេតសិកទុក្ខត្ថាយ។ **ទុក្ខាយា**តិ កាយិកទុក្ខត្ថាយ។ **អផាសុវិហារាយា**តិ តទុភយេន ន សុខវិហារត្ថាយ។ អថ វា “**ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ភវង្គចលនតោ បដ្ឋាយ យាវ វោដ្ឋព្ពនា, តាវ ឧប្បជ្ជមានា នាម។ វោដ្ឋព្ពនំ បន បត្វា អនិវត្តនភាវេន ឧប្បជ្ជន្តិ នាមា”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

តចសារំវ សម្ផលន្តិ អត្តនោ ផលេន នាសិតំ តចសារសង្ខាតំ វេឡុ វិយ។ **អរតី**តិ កុសលេសុ ធម្មេសុ ឧក្កណ្ឋិតតា។ **រតី**តិ បញ្ចកាមគុណេ អភិរតិ។ **លោមហំសោ**តិ កណ្ដកសទិសោ ហុត្វា ឧទ្ធគ្គលោមោ។ **ឥតោនិទានា**តិ អយំ អត្តភាវោ និទានំ បច្ចយោ ឯតេសន្តិ ឥតោនិទានា។ **ឥតោជា**តិ ឥតោ អត្តភាវតោ ជាតា។ **ឥតោ សមុដ្ឋាយ មនោវិតក្កា**តិ យថា ទីឃសុត្តកេន បាទេ ពទ្ធំ កាកំ កុមារកា តស្ស សុត្តស្ស បរិយន្តំ អង្គុលិ វេឋេត្វា ឱស្សជ្ជន្តិ, សោ ទូរំ គន្ត្វាបិ បុន តេសំ បាទមូលេយេវ បតតិ, ឯវមេវ ឥតោ អត្តភាវតោ សមុដ្ឋាយ បាបវិតក្កា ចិត្តំ ឱស្សជ្ជន្តិ។

“សាន្តេវាសិកោ”តិអាទិកំ បឋមសុត្តំ កិលេសេន សហវាសំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “តយោមេ, ភិក្ខវេ, អន្តរាមលា”តិអាទិកំ ទុតិយំ កុសលធម្មមលីនករណវសេន អត្ថានត្ថស្ស អជាននវសេន ច។ “តយោ ខោ, មហារាជ, បុរិសស្ស ធម្មា អជ្ឈត្តំ ឧប្បជ្ជមានា”តិអាទិកំ តតិយំ អត្តនោ និស្សយឃាតនវសេន។ “រាគោ ច ទោសោ ច ឥតោនិទានា”តិអាទិកំ ចតុត្ថំ កិលេសានំ បតិដ្ឋានទស្សនវសេន វុត្តន្តិ ញាតព្ពំ។

តតោ តតោ បរិស្សយតោតិ តម្ហា តម្ហា ឧបទ្ទវា។ **តំ បុគ្គល**ន្តិ វុត្តប្បការកិលេសសមង្គីបុគ្គលំ។ **ទុក្ខំ អន្វេតី**តិ ទុក្ខំ អនុ ឯតិ មាតុ បច្ឆតោ ខីរបិវកោ វិយ។ **អនុគច្ឆតី**តិ សមីបំ គច្ឆតិ ចោរឃាតកោ វិយ វជ្ឈប្បត្តស្ស ។ **អន្វាយិកំ ហោតី**តិ សម្បត្តំ ហោតិ ធម្មគន្ថិកាយ បរិច្ឆេទោ វិយ។ **ជាតិទុក្ខ**ន្តិ ជាតិសទ្ទស្ស តាវ អនេកេ អត្ថា បវេទិតា។ យថា –

ភវោ កុលំ និកាយោ ច, សីលំ បញ្ញត្តិ លក្ខណំ;
បសូតិ សន្ធិ ចេវាតិ, ជាតិអត្ថា បវេទិតា។

តថា ហិស្ស “ឯកម្បិ ជាតឹ ទ្វេបិ ជាតិយោ”តិអាទីសុ (បារា. ១២; ទី. និ. ១.៣១; ម. និ. ២.២៥៧) ភវោ អត្ថោ។ “អក្ខិត្តោ អនុបក្កុដ្ឋោ ជាតិវាទេនា”តិ (ទី. និ. ១.៣០៣) ឯត្ថ កុលំ។ “អត្ថិ, វិសាខេ, និគណ្ឋា នាម សមណជាតី”តិ (អ. និ. ៣.៧១) ឯត្ថ និកាយោ។ “យតោហំ, ភគិនិ, អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ នាភិជានាមី”តិ (ម. និ. ២.៣៥១) ឯត្ថ អរិយសីលំ។ “តិរិយា នាម តិណជាតិ នាភិយា ឧគ្គន្ត្វា នភំ អាហច្ច ឋិតា អហោសី”តិ (អ. និ. ៥.១៩៦) ឯត្ថ បញ្ញត្តិ។ “ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតា”តិ (ធាតុ. ៧១) ឯត្ថ សង្ខតលក្ខណំ។ “សម្បតិជាតោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ”តិ (ទី. និ. ២.៣១; ម. និ. ៣.២០៧) ឯត្ថ បសូតិ។ “ភវបច្ចយា ជាតី”តិ (មហាវ. ១; ឧទា. ១; ម. និ. ១.៤០៣; សំ. និ. ២.៥៣; វិភ. ២២៥; កថា. ៤៥០) ច, “ជាតិបិ ទុក្ខា”តិ (មហាវ. ១៤; វិភ. ១៩០; ទី. និ. ២.៣៨៧; ម. និ. ២.៣៧៣; សំ. និ. ៥.១០៨១; បដិ. ម. ២.៣០) ច ឯត្ថ បរិយាយតោ បដិសន្ធិក្ខណោ, និប្បរិយាយតោ បន តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តមានានំ សត្តានំ យេ យេ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តេសំ តេសំ បឋមបាតុភាវោ ជាតិ នាម។

កស្មា បនេសា ជាតិ ទុក្ខាតិ ចេ? អនេកេសំ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវតោ។ អនេកានិ ហិ ទុក្ខានិ។ សេយ្យថិទំ – ទុក្ខទុក្ខំ វិបរិណាមទុក្ខំ សង្ខារទុក្ខំ បដិច្ឆន្នទុក្ខំ អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ បរិយាយទុក្ខំ និប្បរិយាយទុក្ខន្តិ។

តត្ថ កាយិកចេតសិកា ទុក្ខវេទនា សភាវតោ ច នាមតោ ច ទុក្ខត្តា “**ទុក្ខទុក្ខ**”ន្តិ វុច្ចតិ។

សុខវេទនា វិបរិណាមេន ទុក្ខុប្បត្តិហេតុតោ **វិបរិណាមទុក្ខំ**។ ឧបេក្ខាវេទនា ចេវ អវសេសា ច តេភូមកា សង្ខារា ឧទយព្ពយបីឡិតត្តា **សង្ខារទុក្ខំ**។

កណ្ណសូលទន្តសូលរាគជបរិឡាហទោសមោហជបរិឡាហាទិ កាយិកចេតសិកោ អាពាធោ បុច្ឆិត្វា ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច អបាកដភាវតោ **បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**។ អបាកដទុក្ខន្តិបិ វុច្ចតិ។

ទ្វត្តឹសកម្មការណាទិសមុដ្ឋានោ អាពាធោ អបុច្ឆិត្វាវ ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច បាកដភាវតោ **អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**។ បាកដទុក្ខន្តិបិ វុច្ចតិ។

ឋបេត្វា ទុក្ខទុក្ខំ សេសំ ទុក្ខសច្ចវិភង្គេ អាគតំ ជាតិអាទិ សព្ពម្បិ តស្ស តស្ស ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ **បរិយាយទុក្ខំ**។ ទុក្ខទុក្ខំ បន **និប្បរិយាយទុក្ខ**ន្តិ វុច្ចតិ។

តត្រាយំ ជាតិ យំ តំ **ពាលបណ្ឌិតសុត្តាទីសុ** (ម. និ. ៣.២៤៦ អាទយោ) ភគវតាបិ ឧបមាវសេន បកាសិតំ អាបាយិកំ ទុក្ខំ, យញ្ច សុគតិយម្បិ មនុស្សលោកេ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វត្ថុភាវតោ ទុក្ខា។

តត្រិទំ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ – អយញ្ហិ សត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តមានោ ន ឧប្បលបទុមបុណ្ឌរិកាទីសុ និព្ពត្តតិ, អថ ខោ ហេដ្ឋា អាមាសយស្ស ឧបរិ បក្កាសយស្ស ឧទរបដលបិដ្ឋិកណ្ដកានំ វេមជ្ឈេ បរមសម្ពាធេ តិព្ពន្ធការេ នានាកុណបគន្ធបរិភាវិតេ អសុចិបរមទុគ្គន្ធបវនវិចរិតេ អធិមត្តជេគុច្ឆេ កុច្ឆិប្បទេសេ បូតិមច្ឆបូតិកុម្មាសចន្ទនិកាទីសុ កិមិ វិយ និព្ពត្តតិ។ សោ តត្ថ និព្ពត្តោ ទស មាសេ មាតុកុច្ឆិសម្ភវេន ឧស្មនា បុដបាកំ វិយ បច្ចមានោ បិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ សេទិយមានោ សមិញ្ជនបសារណាទិវិរហិតោ អធិមត្តំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតីតិ, ឥទំ តាវ **គព្ភោក្កន្តិមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន សោ មាតុ សហសា ឧបក្ខលនគមននិសីទនវុដ្ឋានបរិវត្តនាទីសុ សុរាធុត្តហត្ថគតោ ឯឡកោ វិយ អហិតុណ្ឌិកហត្ថគតោ សប្បបោតកោ វិយ ច អាកឌ្ឍនបរិកឌ្ឍនឱធុននិទ្ធុននាទិនា ឧបក្កមេន អធិមត្តំ ទុក្ខំ អនុភវតិ, យញ្ច មាតុ សីតុទកបានកាលេ សីតនរកុបបន្នោ វិយ ឧណ្ហយាគុភត្តាទិអជ្ឈោហរណកាលេ អង្គារវុដ្ឋិសម្បរិកិណ្ណោ វិយ លោណម្ពិលាទិអជ្ឈោហរណកាលេ ខារាបដិច្ឆកាទិកម្មការណបត្តោ វិយ តិព្ពំ ទុក្ខំ អនុភោតិ, ឥទំ **គព្ភបរិហរណមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បនស្ស មូឡ្ហគព្ភាយ មាតុយា មិត្តាមច្ចសុហជ្ជាទីហិបិ អទស្សនារហេ ទុក្ខុប្បត្តិដ្ឋានេ ឆេទនផាលនាទីហិ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ **គព្ភវិបត្តិមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ វិជាយមានាយ មាតុយា កម្មជេហិ វាតេហិ បរិវត្តេត្វា នរកបបាតំ វិយ អតិភយានកំ យោនិមគ្គំ បដិបាតិយមានស្ស បរមសម្ពាធេន ច យោនិមុខេន តាឡច្ឆិគ្គឡេន វិយ មហានាគស្ស និកឌ្ឍិយមានស្ស នរកសត្តស្ស វិយ ច សង្ឃាតបព្ពតេហិ វិចុណ្ណិយមានស្ស ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ **វិជាយនមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន ជាតស្ស តរុណវណសទិសសុខុមាលសរីរស្ស ហត្ថគ្គហណន្ហាបនធោវនចោឡបរិមជ្ជនាទិកាលេ សូចិមុខខុរធារាហិ វិជ្ឈនផាលនសទិសំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ មាតុកុច្ឆិតោ **ពហិនិក្ខមនមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន តតោ បរំ បវត្តិយំ អត្តនាវ អត្តានំ វធេន្តស្ស អចេលកវតាទិវសេន អាតាបនបរិតាបនានុយោគមនុយុត្តស្ស កោធវសេន អភុញ្ជន្តស្ស ឧព្ពន្ធន្តស្ស ច ទុក្ខំ ហោតិ, ឥទំ **អត្តូបក្កមមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន បរតោ វធពន្ធនាទីនិ អនុភវន្តស្ស ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ **បរូបក្កមមូលកំ** ទុក្ខន្តិ។

ឥតិ ឥមស្ស សព្ពស្សាបិ ទុក្ខស្ស អយំ ជាតិ វត្ថុមេវ ហោតិ, ឥទំ **ជាតិទុក្ខំ** អន្វេតិ។

ជរាទុក្ខន្តិ ទុវិធា ជរា – សង្ខតលក្ខណញ្ច ខណ្ឌិច្ចាទិសម្មតោ សន្តតិយំ ឯកភវបរិយាបន្នោ ខន្ធបុរាណភាវោ ច, សា ឥធ អធិប្បេតា។ សា បនេសា ទុក្ខា សង្ខារទុក្ខភាវតោ ចេវ ទុក្ខវត្ថុតោ ច។ យំ ហិទំ អង្គបច្ចង្គ

សិថិលភាវតោ ឥន្ទ្រិយវិការវិរូបតា យោព្ពនវិនាសពលូបឃាតសតិមតិវិប្បវាសបរបរិភវាទិអនេកបច្ចយំ កាយិកចេតសិកំ ទុក្ខមុប្បជ្ជតិ, ជរា តស្ស វត្ថុ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“អង្គានំ សិថិលភាវា, ឥន្ទ្រិយានំ វិការតោ;
យោព្ពនស្ស វិនាសេន, ពលស្ស ឧបឃាតតោ។

“វិប្បវាសា សតាទីនំ, បុត្តទារេហិ អត្តនោ;
អប្បសាទនីយតោ ចេវ, ភិយ្យោ ពាលត្តបត្តិយា។

“បប្បោតិ ទុក្ខំ យំ មច្ចោ, កាយិកំ មានសំ តថា;
សព្ពមេតំ ជរាហេតុ, យស្មា តស្មា ជរា ទុខា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩២; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤២);

ឥទំ ជរាទុក្ខំ អន្វេតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ព្យាធី**តិ វិវិធំ ទុក្ខំ អាទហតិ វិទហតីតិ ព្យាធិ។ ព្យាធយតិ តាបយតិ កម្បយតីតិ វា **ព្យាធិ**។

មរណទុក្ខន្តិ ឯត្ថាបិ ទុវិធំ មរណំ សង្ខតលក្ខណញ្ច, យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ជរាមរណំ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ៧១)។ ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយបពន្ធវិច្ឆេទោ ច, យំ សន្ធាយ វុត្តំ “និច្ចំ មរណតោ ភយ”ន្តិ (សុ. និ. ៥៨១; ជា. ១.១១.៨៨)។ តំ ឥធ អធិប្បេតំ។ ជាតិបច្ចយា មរណំ ឧបក្កមមរណំ សរសមរណំ អាយុក្ខយមរណំ បុញ្ញក្ខយមរណន្តិបិ តស្សេវ នាមំ។ បុន ខណិកមរណំ សម្មុតិមរណំ សមុច្ឆេទមរណន្តិ អយម្បិ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ បវត្តេ រូបារូបធម្មានំ ភេទោ **ខណិកមរណំ** នាម។ តិស្សោ មតោ ផុស្សោ មតោតិ ឥទំ បរមត្ថតោ សត្តស្ស អភាវា, សស្សំ មតំ, រុក្ខោ មតោតិ ឥទម្បិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស អភាវា **សម្មុតិមរណំ** នាម។ ខីណាសវស្ស អប្បដិសន្ធិកា កាលកិរិយា **សមុច្ឆេទមរណំ** នាម។ ពាហិរសម្មុតិមរណំ ឋបេត្វា ឥតរំ សម្មុតិមរណញ្ច ឥធ យថាវុត្តប្បពន្ធវិច្ឆេទនភាវេន សង្គហិតំ, ទុក្ខស្ស បន វត្ថុភាវតោ ទុក្ខំ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បាបស្ស បាបកម្មាទិ-និមិត្តមនុបស្សតោ;
ភទ្ទស្សាបសហន្តស្ស, វិយោគំ បិយវត្ថុកំ;
មីយមានស្ស យំ ទុក្ខំ, មានសំ អវិសេសតោ។

“សព្ពេសញ្ចាបិ យំ សន្ធិ-ពន្ធនច្ឆេទនាទិកំ;
វិតុជ្ជមានមម្មានំ, ហោតិ ទុក្ខំ សរីរជំ។

“អសយ្ហមប្បតិការំ, ទុក្ខស្សេតស្សិទំ យតោ;
មរណំ វត្ថុ តេនេតំ, ទុក្ខមិច្ចេវ ភាសិត”ន្តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៣; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៣);

សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសទុក្ខន្តិ ឯត្ថ សោកាទីសុ **សោកោ** នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណោ ចិត្តសន្តាបោ។ ទុក្ខោ បនស្ស ទុក្ខទុក្ខត្តា ចេវ ទុក្ខស្ស ច វត្ថុភាវតោ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“សត្តានំ ហទយំ សោកោ, សល្លំ វិយ វិតុជ្ជតិ;
អគ្គិតត្តោវ នារាចោ, ភុសញ្ច ឌហតេ បុន។

“សមាវហតិ ច ព្យាធិ-ជរាមរណភេទនំ;
ទុក្ខម្បិ វិវិធំ យស្មា, តស្មា ទុក្ខោតិ វុច្ចតី”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៤; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៤);

បរិទេវោ នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស វចីបលាបោ។ ទុក្ខោ បនស្ស សំសារទុក្ខភាវតោ ទុក្ខវត្ថុតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“យំ សោកសល្លវិហតោ បរិទេវមានោ, កណ្ឋោដ្ឋតាលុតលសោសជមប្បសយ្ហំ;
ភិយ្យោធិមត្តមធិគច្ឆតិយេវ ទុក្ខំ, ទុក្ខោតិ តេន ភគវា បរិទេវមាហា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៥; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៥);

ទុក្ខំ នាម កាយបីឡនលក្ខណំ កាយិកំ ទុក្ខំ។ ទុក្ខំ បនស្ស ទុក្ខទុក្ខត្តា ចេវ មានសទុក្ខាវហនតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បីឡេតិ កាយិកមិទំ, ទុក្ខំ ទុក្ខញ្ច មានសំ ភិយ្យោ;
ជនយតិ យស្មា តស្មា, ទុក្ខន្តិ វិសេសតោ វុត្ត”ន្តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៦-១៩៧; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៦);

ទោមនស្សំ នាម ចិត្តបីឡនលក្ខណំ មានសំ ទុក្ខំ។ ទុក្ខំ បនស្ស ទុក្ខទុក្ខត្តា ចេវ កាយិកទុក្ខាវហនតោ ច។ ចេតោទុក្ខសមប្បិតា ហិ កេសេ បកិរិយ កន្ទន្តិ, ឧរានិ បតិបិសេន្តិ, អាវដ្ដន្តិ, វិវដ្ដន្តិ, ឆិន្នបបាតំ បបតន្តិ, សត្ថំ អាហរន្តិ, វិសំ ខាទន្តិ, រជ្ជុយា ឧព្ពន្ធន្តិ, អគ្គិំ បវិសន្តិ, នានប្បការំ ទុក្ខំ អនុភវន្តិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បីឡេតិ យតោ ចិត្តំ, កាយស្ស ច បីឡនំ សមាវហតិ;
ទុក្ខន្តិ ទោមនស្សម្បិ, ទោមនស្សំ តតោ អហូ”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៦-១៩៧; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៧);

ឧបាយាសោ នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ទោសោយេវ។ **សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នោ ឯកោ ធម្មោ**តិ ឯកេ។ ទុក្ខោ បនស្ស សង្ខារទុក្ខភាវតោ ចិត្តំ បរិទហនតោ កាយស្ស វិហននតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ចិត្តស្ស ច បរិទហនា, កាយស្ស វិហននតោ ច អធិមត្តំ;
យំ ទុក្ខមុបាយាសោ, ជនេតិ ទុក្ខោ តតោ វុត្តោ”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩៨; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤៨);

ឯត្ថ ច មន្ទគ្គិនា អន្តោភាជនេ បាកោ វិយ **សោកោ,** តិក្ខគ្គិនា បច្ចមានស្ស ភាជនតោ ពហិ និក្ខមនំ វិយ **បរិទេវោ,** ពហិ និក្ខន្តាវសេសស្ស និក្ខមិតុម្បិ អប្បហោន្តស្ស អន្តោភាជនេយេវ យាវ បរិក្ខយា បាកោ វិយ **ឧបាយាសោ** ទដ្ឋព្ពោ។

នេរយិកំ ទុក្ខន្តិ និរយេ បញ្ចវិធពន្ធនាទិកំ ទុក្ខំ អន្វេតិ, តំ ទេវទូតសុត្តេន ទីបេតព្ពំ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ជាយេថ នោ ចេ នរកេសុ សត្តោ, តត្ថគ្គិទាហាទិកមប្បសយ្ហំ;
លភេថ ទុក្ខំ នុ កុហឹ បតិដ្ឋំ, ឥច្ចាហ ទុក្ខាតិ មុនីធ ជាតិ”ន្តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩១; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤១);

តិរច្ឆានយោនិកំ ទុក្ខន្តិ តិរច្ឆានេសុ កសាបតោទតាឡនវិជ្ឈនាទិកំ អនេកវិធំ ទុក្ខំ អន្វេតិ, តំ ពាលបណ្ឌិតសុត្តតោ គហេតព្ពំ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ទុក្ខំ តិរច្ឆេសុ កសាបតោទទណ្ឌាភិឃាតាទិភវំ អនេកំ;
យំ តំ កថំ តត្ថ ភវេយ្យ ជាតឹ, វិនា តហឹ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩១; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤១);

បេត្តិវិសយិកំ ទុក្ខន្តិ បេតេសុ បន ខុប្បិបាស វាតាតបាទិនិព្ពត្តំ ទុក្ខញ្ច លោកន្តរេ តិព្ពន្ធការេ អសយ្ហសីតាទិទុក្ខញ្ច អន្វេតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បេតេសុ ទុក្ខំ បន ខុប្បិបាសាវាតាតបាទិប្បភវំ វិចិត្តំ;
យស្មា អជាតស្ស ន តត្ថ អត្ថិ, តស្មាបិ ទុក្ខំ មុនិ ជាតិមាហ។

“តិព្ពន្ធការេ ច អសយ្ហសីតេ, លោកន្តរេ យំ អសុរេសុ ទុក្ខំ;
ន តំ ភវេ តត្ថ ន ចស្ស ជាតិ, យតោ អយំ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩១; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤១);

មានុសិកំ ទុក្ខន្តិ មនុស្សេសុ វធពន្ធនាទិកំ ទុក្ខំ។ **គព្ភោក្កន្តិមូលកំ ទុក្ខ**ន្តិ “អយញ្ហិ សត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តមានោ ន ឧប្បលបទុមបុណ្ឌរិកាទីសុ និព្ពត្តតី”តិអាទិនា នយេន យំ ជាតិទុក្ខំ វុត្តំ, ឥទំ តាវ គព្ភោក្កន្តិមូលកំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **គព្ភេ ឋិតិមូលកំ ទុក្ខ**ន្តិ យំ បន “សោ មាតុ សហសា ឧបក្ខលនគមននិសីទនា”តិអាទិនា នយេន យំ តិព្ពំ ទុក្ខំ វុត្តំ, ឥទំ គព្ភេ ឋិតិមូលកំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **គព្ភា វុដ្ឋានមូលកំ ទុក្ខ**ន្តិ “យំ បនស្ស មូឡ្ហគព្ភាយ មាតុយា មិត្តាមច្ចសុហជ្ជាទីហិបិ អទស្សនារហេ ទុក្ខុប្បត្តិដ្ឋានេ”តិអាទិនា នយេន យំ ទុក្ខំ វុត្តំ, ឥទំ មាតុកុច្ឆិតោ ពហិ និក្ខន្តមូលកំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“យញ្ចាបិ គូថនរកេ វិយ មាតុគព្ភេ,
សត្តោ វសំ ចិរមតោ ពហិ និក្ខមនញ្ច;
បប្បោតិ ទុក្ខមតិឃោរមិទម្បិ នត្ថិ,
ជាតឹ វិនា ឥតិបិ ជាតិ អយញ្ហិ ទុក្ខា។

“កឹ ភាសិតេន ពហុនា ននុ យំ កុហិញ្ចិ,
អត្ថីធ កិញ្ចិរបិ ទុក្ខមិទំ កទាចិ;
នេវត្ថិ ជាតិវិរហេ យទតោ មហេសិ,
ទុក្ខាតិ សព្ពបឋមំ ឥមមាហ ជាតិ”ន្តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ១៩១; វិសុទ្ធិ. ២.៥៤១);

ជាតស្សូបនិពន្ធកំ ទុក្ខន្តិ ជាតស្ស ឧបនិពន្ធនំ ទ្ធានលេបនខាទនបរិវនាទិជគ្គនទុក្ខំ អន្វេតិ។ **ជាតស្ស បរាធេយ្យកំ ទុក្ខ**ន្តិ បរស្ស អញ្ញស្ស អាយត្តំ ឥស្សរិយទុក្ខំ អន្វេតិ។ “សព្ពំ បរវសំ ទុក្ខ”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ **អត្តូបក្កមំ ទុក្ខ**ន្តិ យំ អត្តនាវ អត្តានំ វធេន្តស្ស អចេលកវតាទិវសេន អាតាបនបរិតាបនានុយោគមនុយុត្តស្ស កោធវសេន អភុញ្ជន្តស្ស ឧព្ពន្ធន្តស្ស ច ទុក្ខំ ហោតិ, តទំ អត្តូបក្កមំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **បរូបក្កមំ ទុក្ខ**ន្តិ យំ បរតោ វធពន្ធនាទីនិ អនុភវន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តទំ បរូបក្កមំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **ទុក្ខទុក្ខ**ន្តិ កាយិកចេតសិកា ទុក្ខា វេទនា សភាវតោ ច នាមតោ ច ទុក្ខត្តា ទុក្ខទុក្ខំ, តទំ ទុក្ខទុក្ខំ អន្វេតិ។ **សង្ខារទុក្ខ**ន្តិ ឧបេក្ខាវេទនា ចេវ អវសេសា ច តេភូមកសង្ខារា ឧទយព្ពយបីឡិតត្តា សង្ខារទុក្ខំ, តទំ សង្ខារទុក្ខំ អន្វេតិ។ **វិបរិណាមទុក្ខ**ន្តិ សុខវេទនា វិបរិណាមទុក្ខស្ស ហេតុតោ វិបរិណាមទុក្ខំ, តទំ វិបរិណាមទុក្ខំ អន្វេតិ។

មាតុមរណន្តិ មាតុយា មរណំ។ **បិតុមរណ**ន្តិ បិតុនោ មរណំ។ **ភាតុមរណ**ន្តិ ជេដ្ឋកនិដ្ឋភាតូនំ មរណំ។ **ភគិនិមរណ**ន្តិ ជេដ្ឋកនិដ្ឋភគិនីនំ មរណំ។ **បុត្តមរណ**ន្តិ បុត្តានំ មរណំ។ **ធីតុមរណ**ន្តិ ធីតូនំ មរណំ។ **ញាតិព្យសនំ ទុក្ខ**ន្តិ ញាតីនំ ព្យសនំ, ចោររោគភយាទីហិ ញាតិក្ខយោ, ញាតិវិនាសោតិ អត្ថោ។ តេន ញាតិព្យសនេន ផុដ្ឋស្ស អជ្ឈោត្ថដស្ស អភិភូតស្ស ឧប្បន្នំ ទុក្ខំ ញាតិព្យសនំ ទុក្ខំ, តំ ញាតិព្យសនំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – ភោគានំ ព្យសនំ **ភោគព្យសនំ**, រាជចោរាទិវសេន ភោគក្ខយោ, ភោគវិនាសោតិ អត្ថោ។ វុត្តនយេន តំ ភោគព្យសនំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **រោគព្យសន**ន្តិ រោគោ ឯវ ព្យសនំ រោគព្យសនំ។ រោគោ ហិ អារោគ្យំ ព្យសតិ វិនាសេតីតិ ព្យសនំ, វុត្តនយេន តំ រោគព្យសនំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ **សីលព្យសនំ ទុក្ខ**ន្តិ សីលស្ស ព្យសនំ សីលព្យសនំ, ទុស្សីល្យស្សេតំ នាមំ។ វុត្តនយេន តំ សីលព្យសនំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ សម្មាទិដ្ឋឹ វិនាសយមានា ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិយេវ ព្យសនំ **ទិដ្ឋិព្យសនំ**, វុត្តនយេន តំ ទិដ្ឋិព្យសនំ ទុក្ខំ អន្វេតិ។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ ទ្វេ អនិប្ផន្នានិ, បច្ឆិមានិ តីណិ និប្ផន្នានិ តិលក្ខណាហតានិ។ បុរិមានិ ច តីណិ នេវ កុសលានិ នាកុសលានិ។ សីលទិដ្ឋិព្យសនទ្វយំ អកុសលំ។

យថាតិ ឱបម្មេ។ **ភិន្នំ នាវ**ន្តិ សិថិលពន្ធនំ នាវំ, ជជ្ជរីភូតំ វា បទរុគ្ឃាដិមំ វា។ **ទកមេសិ**ន្តិ ឧទកទាយី ឧទកប្បវេសនី។ **តតោ តតោ ឧទកំ អន្វេតី**តិ តតោ តតោ ភិន្នដ្ឋានតោ ឧទកំ បវិសតិ។ **បុរតោបី**តិ នាវាយ បុរិមភាគតោបិ។ **បច្ឆតោបី**តិ តស្សា បច្ឆិមភាគតោបិ។ **ហេដ្ឋតោបី**តិ អធោភាគតោបិ។ **បស្សតោបី**តិ ឧភយបស្សតោបិ។ យំ អន្តរន្តរា ន វុត្តំ, តំ បាឋានុសារេន វេទិតព្ពំ។

តស្មា កាយគតាសតិអាទិភាវនាយ ជន្តុ, សទា សតោ ហុត្វា វិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទវសេន រូបាទីសុ វត្ថុកាមេសុ សព្ពប្បការម្បិ កិលេសកាមំ បរិវជ្ជេន្តោ កាមានិ បរិវជ្ជេយ្យ។ ឯវំ តេ កាមេ បហាយ តប្បហានករមគ្គេនេវ ចតុព្ពិធម្បិ ឱឃំ តរេយ្យ តរិតុំ សក្កុណេយ្យ។ តតោ យថា បុរិសោ គរុកំ នាវំ ឧទកំ សិញ្ចិត្វា លហុកាយ នាវាយ អប្បកសិរេនេវ បារគូ ភវេយ្យ បារំ គច្ឆេយ្យ, ឯវមេវំ អត្តភាវនាវំ កិលេសូទកគរុកំ សិញ្ចិត្វា លហុកេន អត្តភាវេន បារគូ ភវេយ្យ។ សព្ពធម្មបារំ និព្ពានំ គតោ ភវេយ្យ, អរហត្តប្បត្តិយា គច្ឆេយ្យ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពានេនាតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

តស្មាតិ យស្មា ជាតិអាទិកំ ទុក្ខំ ឯតំ បុគ្គលំ អន្វេតិ, តស្មា។ **តំការណា តំហេតូ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា វុត្តប្បការទុក្ខំ ឯតំ អន្វេតិ, តំហេតុ។ យស្មា អន្វេតិ តប្បច្ចយា, យស្មា អន្វេតិ តំនិទានន្តិ ឯវំ បទយោជនា កាតព្ពា។ **ហេតូ**តិអាទីនិ ការណវេវចនានិ។ ការណញ្ហិ តេន តស្ស ផលំ ហិនោតិ បវត្តតីតិ ហេតុ។ តំ តំ បដិច្ច ផលំ ឯតិ បវត្តតីតិ **បច្ចយោ**។ “ហន្ទ នំ គណ្ហថា”តិ ទស្សេន្តំ វិយ អត្តនោ ផលំ និទេតីតិ **និទានំ**។

“**តំការណា**តិ អការណនិក្ការណបដិសេធោ។ **តំហេតូ**តិ អហេតុមហាភូតហេតុបដិសេធោ។ **តប្បច្ចយា**តិ អប្បច្ចយេន សទ្ធឹ អសាធារណបច្ចយបដិសេធោ ។ **តំនិទានា**តិ អនិទានេន សហ អាគមាធិគមនិទាន

បដិសេធោ”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **ឯតំ អាទីនវំ សម្បស្សមានោ**តិ ឯតំ វុត្តប្បការំ ឧបទ្ទវំ វិបស្សនាញាណេន សម្មា បស្សមានោ ទក្ខមានោ។

សទាតិ មូលបទំ។ បុន **សទា**តិ អត្ថបទំ។ **សទា**តិ សព្ពទិវសេ។ **សព្ពទា**តិ សព្ពស្មឹ កាលេ។ **សព្ពកាល**ន្តិ បុព្ពណ្ហាទិសព្ពកាលំ។ **និច្ចកាល**ន្តិ ទិវសេ ទិវសេ។ **ធុវកាល**ន្តិ អព្ពោច្ឆិន្នកាលំ។ **សតត**ន្តិ និរន្តរំ។ **សមិត**ន្តិ ឯកីភូតំ។ **អព្ពោកិណ្ណ**ន្តិ អញ្ញេន អសម្មិស្សំ។ **បោង្ខានុបោង្ខ**ន្តិ បដិបាដិយា ឃដិតំ “បោង្ខានុបោង្ខំ អវិរាធិតំ ឧបដ្ឋាតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.១១១៥) វិយ។ **ឧទកូមិកជាត**ន្តិ និព្ពត្តឧទកឩមិតរង្គំ វិយ។ **អវីចិ**តិ អវិរឡំ។ **សន្តតី**តិ អនុបច្ឆិន្នំ។ **សហិត**ន្តិ ឃដិតំ ឯកីភូតំ វា “សហិតំ មេ, អសហិតំ តេ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២០២) វិយ។ **ផស្សិត**ន្តិ ផុសិតំ “និវាតេ ផុសិតគ្គលេ”តិអាទីសុ វិយ។ **បុរេភត្តំ បច្ឆាភត្ត**ន្តិ ទ្វេ បទានិ ទិវាកាលវិភាគវសេន។ **បុរិមំ យាមំ មជ្ឈិមំ យាមំ បច្ឆិមំ យាម**ន្តិ តីណិ រត្តិវិភាគវសេន។ **កាឡេ ជុណ្ហេ**តិ អឌ្ឍមាសវសេន។ **វស្សេ...បេ. ... គិម្ហេ**តិ តីណិ ឧតុវសេន។ **បុរិមេ វយោខន្ធេ...បេ.... បច្ឆិមេ វយោខន្ធេ**តិ តីណិ វយោវិភាគវសេន វុត្តានីតិ ញាតព្ពំ។

សតោតិ ចតូហិ ការណេហិ សតោ។ “កាយេ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ភាវេន្តោ សតោ”តិអាទីនិ “ឯវំ សមុច្ឆេទតោ កាមេ បរិវជ្ជេយ្យា”តិ បរិយោសានានិ វុត្តត្ថានេវ។ អបិ ច **សត្តត្ថា សតោ**តិ តីសុ វត្ថូសុ សត្តភាវេន វា តយោ កិលេសេ បដិក្ខមាបេតុំ សត្តិភាវេន វា សតត្ថា **សតោ។ សន្តត្តា**តិ កិលេសោបក្កិលេសេ បលាបេត្វា ឋានេន ច អារម្មណេន ច បមោចេត្វា សន្តត្តា **សតោ។ សមិតត្តា**តិ ឥដ្ឋផលទាយកបុញ្ញេន ច អនិដ្ឋផលទាយកបាបេន ច សមិតត្តា **សតោ។ សន្តធម្មសមន្នាគតោ**តិ សប្បុរិសធម្មេ ភជនតោ ពុទ្ធាទិអរិយបុគ្គលេ សេវនតោ សន្តធម្មសមន្នាគតត្តា **សតោ**។

វត្ថុកាមេ បរិជានិត្វាតិ ឯតេ វុត្តប្បការេ តេភូមកេ វត្ថុកាមេ តីរណបរិញ្ញាយ ជានិត្វា។ **បហាយា**តិ កិលេសកាមេ បហានបរិញ្ញាយ បរិច្ចជិត្វា។ **បជហិត្វា**តិ ឆឌ្ឌេត្វា។ កឹ កចវរំ វិយ បិដកេនាតិ? ន ហិ, អបិ ច ខោ តំ វិនោទេត្វា តុទិត្វា វិជ្ឈិត្វា នីហរិត្វា។ កឹ ពលិពទ្ទមិវ បតោទេនាតិ ? ន ហិ, អថ ខោ តំ **ព្យន្តី ករិត្វា** វិគតន្តំ ករិត្វា។ យថាស្ស អន្តោបិ នាវសិស្សតិ, អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ, តថា តំ ករិត្វា។ កថំ បន តំ តថា កតន្តិ? **អនភាវំ គមេត្វា** អនុ អភាវំ គមេត្វា។ សមុច្ឆេទប្បហានេន យថា សមុច្ឆិន្នា ហោតិ, តថា ករិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯស នយោ កាមច្ឆន្ទនីវរណាទីសុ។

កាមោឃន្តិអាទីសុ បញ្ចកាមគុណិករាគោ អវសីទនដ្ឋេន “កាមោឃោ”តិ វុច្ចតិ។ **ភវោឃោ**តិ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ ឈាននិកន្តិ ច។ **ទិដ្ឋោឃោ**តិ សស្សតទិដ្ឋាទិសហគតា ភវេ បត្ថនាយេវ, ទិដ្ឋោឃោ ភវោឃេ ឯវ សមោធានំ គច្ឆតិ។ អវិជ្ជោឃោ ចតូសុ សច្ចេសុ អញ្ញាណំ។ តត្ថ កាមគុណេ អស្សាទតោ មនសិ ករោតោ អនុប្បន្នោ ច កាមោឃោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច កាមោឃោ សំវឌ្ឍតិ។ មហគ្គតធម្មេ អស្សាទតោ មនសិ ករោតោ អនុប្បន្នោ ច ភវោឃោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច សំវឌ្ឍតិ។ តេភូមកធម្មេសុ ចតុវិបល្លាសបទដ្ឋានភាវេន អនុប្បន្នោ ច អវិជ្ជោឃោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច សំវឌ្ឍតីតិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តនយបច្ចនីកតោ សុក្កបក្ខោ វិត្ថារេតព្ពោ។

អប្បណិហិតវិមោក្ខំ បដិបន្នោ **កាមោឃំ**, អនិមិត្តវិមោក្ខំ បដិបន្នោ **ភវោឃំ**, សុញ្ញតវិមោក្ខំ បដិបន្នោ **អវិជ្ជោឃញ្ច** តរេយ្យ។ បឋមមគ្គវសេន **តរេយ្យ**, ទុតិយមគ្គវសេន **ឧត្តរេយ្យ**, តតិយមគ្គវសេន **បតរេយ្យ**, ចតុត្ថមគ្គវសេន **សមតិក្កមេយ្យ**, ផលវសេន **វីតិវត្តេយ្យា**តិ។ អថ វា “កាមោឃវសេន **តរេយ្យ**, ភវោឃវសេន **ឧត្តរេយ្យ**, ទិដ្ឋោឃវសេន **បតរេយ្យ**, អវិជ្ជោឃវសេន **សមតិក្កមេយ្យ**, សព្ពោឃវសេន **វីតិវត្តេយ្យា**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

គរុកន្តិ ន សល្លហុកំ។ **ភារិក**ន្តិ ភារភណ្ឌំ ឯត្ថ ឋបយន្តីតិ ភារិកំ។ **ឧទកំ សិត្វា**តិ ឧទកំ សិញ្ចិត្វា។ **ឱសិញ្ចិត្វា**តិ អតិរេកំ សិញ្ចិត្វា។ **ឆឌ្ឌេត្វា**តិ បាតេត្វា។ **លហុកាយា**តិ សល្លហុកាយ។ **ខិប្ប**ន្តិ សីឃំ។ **លហុ**ន្តិ តំខណំ។ **អប្បកសិរេនេវា**តិ និទុក្ខេនេវ។ **បារំ វុច្ចតិ អមតំ និព្ពាន**ន្តិ សក្កាយឱរតោ បារភូតំ បារំ។ តណ្ហាវានតោ និក្ខន្តំ និព្ពានំ កថីយតិ។ **យោ សោ**តិ យោ ឯសោ។ **សព្ពសង្ខារសមថោ**តិអាទិ សព្ពំ និព្ពានមេវ។ យស្មា ហិ តំ អាគម្ម សព្ពសង្ខារវិប្ផន្ទិតានិ សមន្តិ វូបសមន្តិ, តស្មា “សព្ពសង្ខារសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ យស្មា ចេតំ អាគម្ម សព្ពេ ឧបធយោ បដិនិស្សដ្ឋា ហោន្តិ, សព្ពា តណ្ហា ខីយន្តិ, សព្ពេ កិលេសរាគា វិរជ្ជន្តិ, សព្ពំ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, តស្មា “សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ, តណ្ហក្ខយោ, វិរាគោ, និរោធោ”តិ វុច្ចតិ។ យា បនេសា តណ្ហា ភវេន ភវំ, ផលេន វា សទ្ធឹ កម្មំ វិនតិ សំសិព្ពតីតិ កត្វា វានន្តិ វុច្ចតិ, តតោ និក្ខន្តំ វានតោតិ និព្ពានំ។ **បារំ គច្ឆេយ្យ** និមិត្តវសេន ឯកតោវុដ្ឋានគោត្រភុញាណេន និព្ពានបារំ បាបុណេយ្យ។ **អធិគច្ឆេយ្យ** និមិត្តបវត្តេហិ ឧភតោវុដ្ឋានមគ្គញាណេន

និព្ពានបារំ វិសេសេន បាបុណេយ្យ។ **ផុសេយ្យ** និព្ពានារម្មណផលចិត្តវសេន និព្ពានបារំ ផុសេយ្យ។ **សច្ឆិករេយ្យ** គុណវសេន ផុសិត្វា បច្ចវេក្ខណញាណេន និព្ពានបារំ បច្ចក្ខំ ករេយ្យ។ អថ វា "បឋមមគ្គេន **បារំ គច្ឆេយ្យ**, ទុតិយេន **អធិគច្ឆេយ្យ**, តតិយេន **ផុសេយ្យ**, ចតុត្ថេន **សច្ឆិ ករេយ្យា**"តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **យោបិ បារំ គន្តុកាមោ**តិ យោ កោចិ វិបស្សនាញាណេ ឋិតោ បុគ្គលោ និព្ពានបារំ គន្តុកាមោ, សោបិ អវស្សំ គត្ថ គមិស្សតីតិ **បារគូ**។ វុត្តញ្ហេតំ – "ឱតិណ្ណោម្ហិ ជាតិយា ជរាយ មរណេន សោកេហិ បរិទេវេហិ ទុក្ខេហិ ទោមនស្សេហិ ឧបាយាសេហី"តិអាទិ ។ បុព្ពភាគេ អជ្ឈាសយវសេន វិបស្សនាយោគេន ច, សោបិ បារគូ នាម។ **យោបិ បារំ គច្ឆតី**តិ យោបិ មគ្គសមង្គី និព្ពានបារំ គច្ឆតិ, សោបិ បារគូ នាម។ **យោបិ បារំ គតោ**តិ យោបិ មគ្គេន កិច្ចំ និដ្ឋាបេត្វា ផលេ ឋិតោ និព្ពានបារង្គតោ, សោបិ បារគូ នាម។

តំ ជិនវចនេន ទស្សេតុំ "**វុត្តម្បិ ហេតំ ភគវតា – តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ**"តិអាទិមាហ។ **អភិញ្ញាបារគូ**តិ អធិគតេន ញាណេន ញាតបរិញ្ញាយ និព្ពានបារំ គន្តុកាមោ គច្ឆតិ, គតោតិ បារគូ។ **បរិញ្ញាបារគូ**តិ សព្ពធម្មានំ តីរណបរិញ្ញាយ សមតិក្កមិត្វា វុត្តនយេន បារគូ។ **បហានបារគូ**តិ សមុទយបក្ខិកានំ កិលេសានំ បហានបរិញ្ញាយ សមតិក្កមិត្វា វុត្តនយេន បារគូ។ យោ ហិ សព្ពធម្មំ បរិជានាតិ, សោ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានាតិ ញាតបរិញ្ញាយ តីរណបរិញ្ញាយ បហានបរិញ្ញាយាតិ។ តត្ថ កតមា ញាតបរិញ្ញា? សព្ពធម្មំ ជានាតិ "ឥមេ អជ្ឈត្តិកា, ឥមេ ពាហិរា, ឥទមស្ស លក្ខណំ, ឥមានិ រសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានី"តិ, អយំ **ញាតបរិញ្ញា**។ កតមា តីរណបរិញ្ញា? ឯវំ ញាតំ កត្វា លព្ភមានវសេន សព្ពធម្មំ តីរេតិ "អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ រោគតោ"តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.១២២), អយំ **តីរណបរិញ្ញា**។ កតមា បហានបរិញ្ញា? ឯវំ តីរយិត្វា អគ្គមគ្គេន ធម្មេសុ ឆន្ទរាគំ បជហតិ, អយំ **បហានបរិញ្ញា**តិ។ ឥមា បរិញ្ញាយោ សន្ធាយ "សោ អភិញ្ញាបារគូ បរិញ្ញាបារគូ បហានបារគូ"តិ អាហ។

ភាវនាបារគូតិ ភាវនាយ កោដឹ បត្វា មគ្គវសេន និព្ពានបារំ គតោ។ **សច្ឆិកិរិយាបារគូ**តិ ផលនិព្ពានវសេន សច្ឆិ កិរិយាផលនិព្ពានបារំ គតោ។ **សមាបត្តិបារគូ**តិ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ បារំ បត្តោ។ **សព្ពធម្មានន្តិ** បញ្ចក្ខន្ធាទិសព្ពធម្មានំ។ **សព្ពទុក្ខានន្តិ** ជាតិទុក្ខាទិសព្ពទុក្ខានំ។ **សព្ពកិលេសានន្តិ** កាយទុច្ចរិតាទិសព្ពកិលេសានំ។ **អរិយមគ្គានន្តិ** សោតាបត្តិមគ្គាទិចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ។ **និរោធស្សា**តិ និព្ពានស្ស។ **សព្ពសមាបត្តីនន្តិ** សព្ពាសម្បិ អដ្ឋន្នំ រូបារូបសមាបត្តីនំ។ **សោ**តិ សោ អរិយោ។ **វសិប្បត្តោ**តិ វសីភាវប្បត្តោ។ អថ វា កន្តភាវំ ឥស្សរិយភាវំ និប្ផន្នភាវំ បត្តោ។ **បារមិប្បត្តោ**តិ បារមីតិ អវសានំ និដ្ឋានំ, ឧត្តមភាវំ វា តំ បត្តោ។ តត្ថ បត្តោតិ អាហ "**អរិយស្មិំ សីលស្មិ**"ន្តិអាទិ។ តត្ថ **អរិយស្មិំ សីលស្មិន្តិ** និទ្ទោសេ សីលស្មិំ។ **អរិយស្មិំ សមាធិស្មិន្តិ** និទ្ទោសេ សមាធិស្មិំ។ **អរិយាយ បញ្ញាយា**តិ និទ្ទោសាយ បញ្ញាយ។ **អរិយាយ វិមុត្តិយា**តិ និទ្ទោសាយ ផលវិមុត្តិយា។ បុរិមេន វាចាកម្មន្តាជីវា គហិតា, ទុតិយេន វាយាមសតិសមាធយោ គហិតា, តតិយេន វិតក្កសម្មាទិដ្ឋិយោ គហិតា, ចតុត្ថេន តំសម្បយុត្តា សេសធម្មា គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

អន្តគតោតិ មគ្គេន សង្ខារលោកន្តំ គតោ។ **អន្តប្បត្តោ**តិ តមេវ លោកន្តំ ផលេន បត្តោ។ **កោដិគតោ**តិ មគ្គេន សង្ខារកោដឹ គតោ។ **កោដិប្បត្តោ**តិ តមេវ កោដឹ ផលេន បត្តោ។ **បរិយន្តគតោ**តិ មគ្គេន ខន្ធាយតនាទិលោកបរិយន្តំ បរិច្ឆេទំ បរិវដុមំ កត្វា គតោ។ **បរិយន្តប្បត្តោ**តិ តមេវ លោកំ ផលេន បរិយន្តំ កត្វា បត្តោ។ **វោសានគតោ**តិ មគ្គេន អវសានំ គតោ។ **វោសានប្បត្តោ**តិ ផលេន អវសានំ បត្តោ។ **តាណគតោ**តិ មគ្គេន តាយនំ គតោ។ **តាណប្បត្តោ**តិ ផលេន តាយនំ បត្តោ។ **លេណគតោ**តិ មគ្គេន និលីយនំ គតោ។ **លេណប្បត្តោ**តិ តំ ផលេន និលីយនំ បត្តោ។ **សរណគតោ**តិ មគ្គេន បតិដ្ឋំ គតោ។ **សរណប្បត្តោ**តិ ផលេន សរណំ បត្តោ ។ **អភយគតោ**តិ មគ្គេន និព្ភយំ គតោ។ **អភយប្បត្តោ**តិ ផលេន និព្ភយំ និព្ពានំ បត្តោ។ **អច្ចុតគតោ**តិ ចុតិវិរហិតំ និព្ពានំ មគ្គេន គតោ។ **អច្ចុតប្បត្តោ**តិ តំ ផលេន បត្តោ។ **អមតគតោ**តិ មរណរហិតំ និព្ពានំ មគ្គេន គតោ។ **អមតប្បត្តោ**តិ តំ ផលេន បត្តោ។ **និព្ពានគតោ**តិ តណ្ហាវានតោ និក្ខន្តំ និព្ពានំ មគ្គេន គតោ។ **និព្ពានប្បត្តោ**តិ តមេវ ផលេន បត្តោ។ **សោ វុដ្ឋវាសោ**តិ សោ អរហា ទសសុ អរិយវាសេសុ វសិ បរិវសិ វុដ្ឋោ វុដ្ឋាតិ ច វុដ្ឋវាសោ។ **ចិណ្ណចរណោ**តិ សីលេន សហ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចិណ្ណវសីតិ ចិណ្ណចរណោ។ **គតទ្ធោ**តិ សំសារទ្ធានំ អតិក្កន្តោ។ **គតទិសោ**តិ សុបិនន្តេនបិ អគតបុព្ពំ និព្ពានទិសំ គតោ។ **គតកោដិកោ**តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានកោដឹ គតោ ហុត្វា ឋិតោ។ **បាលិតព្រហ្មចរិយោ**តិ រក្ខិតព្រហ្មចរិយោ។ **ឧត្តមទិដ្ឋិប្បត្តោ**តិ ឧត្តមំ សម្មាទិដ្ឋឹ បត្តោ។ **បដិវិទ្ធាកុប្បោ**តិ អកុប្បំ អចលនំ អរហត្តផលំ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតោ។ **សច្ឆិកតនិរោធោ**តិ និរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកត្វា ឋិតោ។

ទុក្ខំ តស្ស បរិញ្ញាតន្តិ តិវិធំ ទុក្ខំ តេន សមតិក្កមិត្វា បរិច្ឆិន្នំ។ **អភិញ្ញេយ្យន្តិ** សភាវលក្ខណាវពោធវសេន សោភនេន អាការេន ជានិតព្ពំ។ **អភិញ្ញាតន្តិ** អធិកេន ញាណេន ញាតំ។ **បរិញ្ញេយ្យន្តិ** សាមញ្ញ

លក្ខណាវពោធវសេន កិច្ចសមាបន្នវសេន ច ព្យាបិត្វា បរិជានិតព្ពំ។ **បរិញ្ញាត**ន្តិ សមន្តតោ ញាតំ។ **ភាវេតព្ព**ន្តិ វឌ្ឍេតព្ពំ។ **សច្ឆិកាតព្ព**ន្តិ បច្ចក្ខំ កាតព្ពំ។ ទុវិធា ហិ សច្ឆិកិរិយា បដិលាភសច្ឆិកិរិយា អារម្មណសច្ឆិកិរិយា ចាតិ។

ឧក្ខិត្តបលិឃោតិ ឯត្ថ **បលិឃោ**តិ វដ្ដមូលិកា អវិជ្ជា។ អយញ្ហិ ទុក្ខិបនដ្ឋេន “បលិឃោ”តិ វុច្ចតិ។ តេនេស តស្សា ឧក្ខិត្តត្តា “ឧក្ខិត្តបលិឃោ”តិ វុត្តោ។ **សំកិណ្ណបរិខោ**តិ បរិខា វុច្ចតិ បុនព្ភវទាយកោ ភវេសុ ជាយនវសេន ចេវ សំសរណវសេន ច “ជាតិសំសារោ”តិ លទ្ធនាមានំ បុនព្ភវក្ខន្ធានំ បច្ចយោ កម្មាភិសង្ខារោ។ សោ ហិ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិករណវសេន បរិក្ខិបិត្វា ឋិតត្តា “បរិខា”តិ វុច្ចតិ។ តេនេស តស្សា សំកិណ្ណត្តា វិកិណ្ណត្តា “សំកិណ្ណបរិខោ”តិ វុត្តោ។ **អព្ពូឡ្ហេសិកោ**តិ ឯសិកាតិ វដ្ដមូលិកា តណ្ហា។ អយញ្ហិ គម្ភីរានុគតដ្ឋេន “ឯសិកា”តិ វុច្ចតិ។ តេនេស តស្សា អព្ពូឡ្ហត្តា លុញ្ចិត្វា ឆឌ្ឌិតត្តា “អព្ពូឡ្ហេសិកោ”តិ វុច្ចតិ។ **និរគ្គឡោ**តិ អគ្គឡំ វុច្ចន្តិ ឱរម្ភាគជនកានិ កាមភវេ ឧប្បត្តិបច្ចយានិ ឱរម្ភាគិយានិ។ ឯតានិ ហិ មហាកវាដំ វិយ នគរទ្វារំ ចិត្តំ បិទហិត្វា ឋិតត្តា “អគ្គឡ”ន្តិ វុច្ចន្តិ ។ តេនេស តេសំ និរគ្គឡត្តា ភិន្នត្តា “និរគ្គឡោ”តិ វុត្តោ។ **អរិយោ**តិ និក្កិលេសោ បរិសុទ្ធោ។ **បន្នទ្ធជោ**តិ បាតិតមានទ្ធជោ។ **បន្នភារោ**តិ ខន្ធភារកិលេសភារអភិសង្ខារភារបញ្ចកាមគុណភារា បន្នា ឱរោបិតា អស្សាតិ បន្នភារោ។ អបិ ច ឥធ មានភារស្សេវ ឱរោបិតត្តា “បន្នភារោ”តិ អធិប្បេតោ។ **វិសំយុត្តោ**តិ ចតូហិ យោគេហិ សព្ពកិលេសេហិ ច វិសំយុត្តោ។ ឥធ បន មានយោគេនេវ វិសំយុត្តត្តា “វិសំយុត្តោ”តិ អធិប្បេតោ។

ឯត្តាវតា ថេរេន មគ្គេន កិលេសេ ខេបេត្វា និរោធសយនវរគតស្ស ខីណាសវស្ស និព្ពានារម្មណំ ផលសមាបត្តឹ អប្បេត្វា វិហរណកាលោ ទស្សិតោ។ យថា ហិ ទ្វេ នគរានិ ឯកំ ចោរនគរំ, ឯកំ ខេមនគរំ។ អថ ឯកស្ស មហាយោធស្ស ឯវំ ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជេយ្យ “យាវិមំ ចោរនគរំ តិដ្ឋតិ, តាវ ខេមនគរំ ភយតោ ន មុច្ចតិ។ ចោរនគរំ អនគរំ ករិស្សាមី”តិ សន្នាហំ កត្វា ខគ្គំ គហេត្វា ចោរនគរំ ឧបសង្កមិត្វា នគរទ្វារេ ឧស្សាបិតេ ឯសិកត្ថម្ភេ ខគ្គេន ឆិន្ទិត្វា សទ្ធឹ ទ្វារពាហាហិ កវាដំ ភិន្ទិត្វា បលិឃំ ឧក្ខិបិត្វា បាការំ ភិន្ទន្តោ បរិខំ សំកិរិត្វា នគរសោភនត្ថាយ ឧស្សាបិតេ ធជេ បាតេត្វា នគរំ អគ្គិនា ឈាបេត្វា ខេមនគរំ បវិសិត្វា ឧបរិបាសាទមារុយ្ហ ញាតិគណបរិវុតោ សុរសភោជនំ ភុញ្ជេយ្យ។ ឯវំ ចោរនគរំ វិយ សក្កាយោ, ខេមនគរំ វិយ និព្ពានំ, មហាយោធោ វិយ យោគាវចរោ។ តស្សេវំ ហោតិ “យាវ សក្កាយវដ្ដំ វដ្ដតិ, តាវ ទ្វត្តឹសកម្មការណេហិ អដ្ឋនវុតិរោគេហិ បញ្ចវីសតិមហព្ភយេហិ ច បរិមុច្ចនំ នត្ថី”តិ។ សោ មហាយោធោ វិយ សន្នាហំ សីលសន្នាហំ កត្វា បញ្ញាតិណ្ហខគ្គំ គហេត្វា ខគ្គេន ឯសិកត្ថម្ភេ វិយ អរហត្តមគ្គេន តណ្ហេសិកំ ឆិន្ទិត្វា, សោ យោធោ សទ្វារពាហកំ នគរកវាដំ វិយ បញ្ចោរម្ភាគិយសំយោជនគ្គឡំ ឧគ្ឃាដេត្វា, សោ យោធោ បលិឃំ វិយ អវិជ្ជាបលិឃំ ឧក្ខិបិត្វា, សោ យោធោ បាការំ ភិន្ទន្តោ បរិខំ វិយ កម្មាភិសង្ខារបាការំ ភិន្ទន្តោ ជាតិសំសារបរិខំ សំកិរិត្វា, សោ យោធោ នគរសោភនត្ថាយ ឧស្សាបិតេ ធជេ វិយ មានទ្ធជេ បាតេត្វា សក្កាយនគរំ ឈាបេត្វា, សោ យោធោ ខេមនគរំ បវិសិត្វា ឧបរិបាសាទេ សុរសភោជនំ ភុញ្ជន្តោ វិយ និព្ពាននគរំ បវិសិត្វា អមតនិរោធារម្មណំ ផលសមាបត្តិសុខំ អនុភវមានោ កាលំ វីតិនាមេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា (អ. និ. ៥.៧១) –

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឧក្ខិត្តបលិឃោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អវិជ្ជា បហីនា ហោតិ ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតឹ អនុប្បាទធម្មា។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឧក្ខិត្តបលិឃោ ហោតិ។

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សំកិណ្ណបរិខោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ បោនោភវិកោ ជាតិសំសារោ បហីនោ ហោតិ…បេ…. ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សំកិណ្ណបរិខោ ហោតិ។

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អព្ពូឡ្ហេសិកោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ តណ្ហា បហីនា ហោតិ…បេ…. ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អព្ពូឡ្ហេសិកោ ហោតិ។

“កថញ្ច , ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ និរគ្គឡោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ បញ្ចោរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បហីនានិ ហោន្តិ…បេ…. ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ និរគ្គឡោ ហោតិ។

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរិយោ បន្នទ្ធជោ បន្នភារោ វិសំយុត្តោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អស្មិមានោ បហីនោ ហោតិ ឧច្ឆិន្នមូលោ តាលាវត្ថុកតោ អនភាវំកតោ អាយតឹ អនុប្បាទធម្មោ។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរិយោ បន្នទ្ធជោ បន្នភារោ វិសំយុត្តោ ហោតិ (អ. និ. ៥.៧១)។

“ឯវំ វិមុត្តចិត្តំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុំ សឥន្ទា ទេវា សព្រហ្មកា សបជាបតិកា អន្វេសំ នាធិគច្ឆន្តិ ‘ឥទំ និស្សិតំ តថាគតស្ស វិញ្ញាណ’”ន្តិ (ម. និ. ១.២៤៦)។

បញ្ចង្គវិប្បហីនោតិ កាមច្ឆន្ទាទិបញ្ចង្គានិ វិវិធេហិ ឧបាយេហិ បជហិត្វា ឋិតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កថញ្ចាវុសោ , ភិក្ខុ បញ្ចង្គវិប្បហីនោ ហោតិ? ឥធាវុសោ, ភិក្ខុនោ កាមច្ឆន្ទោ បហីនោ ហោតិ, ព្យាបាទោ បហីនោ ហោតិ, ថិនមិទ្ធំ បហីនំ ហោតិ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីនំ ហោតិ, វិចិកិច្ឆា បហីនា ហោតិ។ ឯវំ ខោ, អាវុសោ, ភិក្ខុ បញ្ចង្គវិប្បហីនោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៨, ៣៦០)។

ឆឡង្គសមន្នាគតោតិ ឆន្នំ អង្គានំ បូរេត្វា ឆសុ ទ្វារេសុ រូបាទិអារម្មណេ បដិឃានុនយំ វជ្ជេត្វា ឧបេក្ខាវសេន សតោ សម្បជានោ ហុត្វា វិហរណវសេន ឆឡង្គានិ បូរេត្វា បរិបុណ្ណំ កត្វា ឋិតត្តា “ឆឡង្គសមន្នាគតោ”តិ វុត្តោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កថញ្ចាវុសោ, ភិក្ខុ ឆឡង្គសមន្នាគតោ ហោតិ? ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ, ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ សោតេន សទ្ទំ សុត្វា…បេ.… ឃានេន គន្ធំ ឃាយិត្វា, ជិវ្ហាយ រសំ សាយិត្វា, កាយេន ផោដ្ឋព្ពំ ផុសិត្វា, មនសា ធម្មំ វិញ្ញាយ នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ, ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឯវំ ខោ, អាវុសោ, ភិក្ខុ ឆឡង្គសមន្នាគតោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៨, ៣៦០)។

ឯការក្ខោតិ សតិអារក្ខេន ឯកោ ឧត្តមោ អារក្ខោ អស្សាតិ ឯការក្ខោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កថញ្ចាវុសោ, ភិក្ខុ ឯការក្ខោ ហោតិ? ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ សតារក្ខេន ចេតសា សមន្នាគតោ វិហរតិ។ ឯវំ ខោ, អាវុសោ, ភិក្ខុ ឯការក្ខោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៨, ៣៦០)។

ចតុរាបស្សេនោតិ បញ្ញាយ បដិសេវនបរិវជ្ជនវិនោទនបជហនានំ វសេន ចតុន្នំ អបស្សយានំ ឥតោ ចិតោ ច អបរិវត្តមានានំ វសេន ចតុរាបស្សេនោ, តេសំ បាបុណិត្វា ឋិតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កថញ្ចាវុសោ, ភិក្ខុ ចតុរាបស្សេនោ ហោតិ? ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ សង្ខាយេកំ បដិសេវតិ, សង្ខាយេកំ បរិវជ្ជេតិ។ សង្ខាយេកំ វិនោទេតិ, សង្ខាយេកំ បជហតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣៤៨, ៣៦០) នយេន វិត្ថារេតព្ពំ។

បណុន្នបច្ចេកសច្ចោតិ “ឥទមេវ ទស្សនំ សច្ចំ, ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ ឯវំ បាដិឯក្កំ គហិតត្តា បច្ចេកសង្ខាតានិ ទិដ្ឋិសច្ចានិ បណុន្នានិ និហដានិ បហីនានិ អស្សាតិ បណុន្នបច្ចេកសច្ចោ។

សមវយសដ្ឋេសនោតិ ឯត្ថ អវយាតិ អនូនា។ សដ្ឋាតិ វិស្សដ្ឋា។ សម្មា អវយា សដ្ឋា ឯសនា អស្សាតិ សមវយសដ្ឋេសនោ។ សម្មា វិស្សដ្ឋសព្ពឯសនោតិ អត្ថោ។ **កេវលី**តិ បរិបុណ្ណោ។ **វុសិតវា**តិ វុសិតព្រហ្មចរិយោ, គរុសំវាសេ អរិយមគ្គេបិ ទសសុ អរិយវាសេសុបិ វុសិតវន្តោ។ **ឧត្តមបុរិសោ**តិ ខីណកិលេសត្តា វិសេសបុរិសោ អាជញ្ញបុរិសោ។ **បរមបុរិសោ**តិ ឧត្តមបុរិសោ, បរមំ វា បដិលាភំ បត្តត្តា ឧត្តមំ បត្តព្ពំ អរហត្តបដិលាភំ បត្តោ អនុត្តរបុញ្ញក្ខេត្តភូតោ ឧត្តមបុរិសោ, តេនេវត្ថេន បរមបុរិសោ។ អនុត្តរំ សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិតុំ អមតំ បដិលាភំ បត្តត្តា **បរមបត្តិប្បត្តោ**។ អថ វា “យរាវាសេ អាទីនវំ សញ្ជានិត្វា សាសនបវិសនវសេន **ឧត្តមបុរិសោ**។ អគ្គភាវេ អាទីនវំ សញ្ជានិត្វា វិបស្សនាបវិសនវសេន **បរមបុរិសោ**។ កិលេសេ អាទីនវំ សញ្ជានិត្វា អរិយភូមន្តរំ បវិដ្ឋោ **បរមបត្តិប្បត្តោ**តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

នេវាចិនតីតិ កុសលាកុសលានំ បហីនត្តា តេសំ វិបាកំ ន វឌ្ឍេតិ។ **នាបចិនតី**តិ ផលេ ឋិតត្តា ន វិទ្ធំសេតិ។ **អបចិនិត្វា ឋិតោ**តិ បដិប្បស្សទ្ធិបហានេ ឋិតត្តា កិលេសេ វិទ្ធំសេត្វា ឋិតោ។ ឥតោ បរំ តីហិបិ បទេហិ មគ្គផលវសេនេវ យោជេតព្ពំ។ **នេវ បជហតី**តិ បហាតព្ពាភាវេន កិលេសេ ន បជហតិ។ **ន ឧបាទិយតី**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋីហិ គហេតព្ពាភាវតោ តេហិ ន គណ្ហាតិ។ **បជហិត្វា ឋិតោ**តិ ចជិត្វា ឋិតោ។ **នេវ សំសិព្វតី**តិ តណ្ហាវសេន នេវ សំសិព្វតិ។ **ន ឧស្សិនេតី**តិ មានវសេន ន ឧក្កំសតិ។ **វិសិនិត្វា ឋិតោ**តិ តណ្ហាសំសិវនំ អកត្វា ឋិតោតិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **នេវ វិធូបេតី**តិ កិលេសគ្គិំ ន និព្ពាបេតិ។ **ន សន្ធូបេតី**តិ កិលេសគ្គិំ ន ជាលាបេតិ។ **វិធូបេត្វា ឋិតោ**តិ តំ និព្ពាបេត្វា ឋិតោ។

អសេក្ខេន សីលក្ខន្ធេនាតិ សិក្ខិតព្ពាភាវេន អសេក្ខេន វាចាកម្មន្តាជីវសីលក្ខន្ធេន សីលរាសិនា សមន្នាគតត្តា ឋិតោ, អបរិហីនភាវេន ឋិតោ។ **សមាធិក្ខន្ធេនា**តិ វាយាមសតីហិ សម្បយុត្តេន សមាធិនា។ **វិមុត្តិក្ខន្ធេនា**តិ ផលវិមុត្តិសម្បយុត្តក្ខន្ធេន។ **វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធេនា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណេន។ **សច្ចំ សម្បដិបាទិយិត្វា**តិ ចតុអរិយសច្ចំ សភាវរសេន សកសន្តានេ សម្បាទិយិត្វា បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតោ។ **ឯជំ សមតិក្កមិត្វា**តិ កម្បនតណ្ហំ អតិក្កមិត្វា។ **កិលេសគ្គិន្តិ** រាគាទិកិលេសគ្គឹ។ **បរិយាទិយិត្វា**តិ ខេបេត្វា និព្ពាបេត្វា។ **អបរិគមនតាយា**តិ សំសារេ អគមនភាវេន បុនាគមនាភាវេនាតិ អត្ថោ។ **កដំ សមាទាយា**តិ ជយគ្គាហំ គហេត្វា។ **មុត្តិបដិសេវនតាយា**តិ សព្ពកិលេសេហិ មុច្ចិត្វា រូបាទិអារម្មណសេវនវសេន។ អថ វា សព្ពកិលេសេហិ មុត្តផលសមាបត្តិសេវនវសេន។ **មេត្តាយ បារិសុទ្ធិយា**តិ ឧបក្កិលេសមុត្តាយ បរិសុទ្ធភាវេ ឋិតាយ មេត្តាយ ឋិតោ។ **ករុណា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

អច្ចន្តបារិសុទ្ធិយាតិ អតិក្កន្តបរិសុទ្ធភាវេន បរិសុទ្ធិយា អន្តំ បាបុណិត្វា ឋិតោ។ **អតម្មយតាយា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិមានា "តម្មយា"តិ វុច្ចន្តិ។ តេសំ អភាវោ អតម្មយតា, តាយ តណ្ហាទិដ្ឋិមានវិរហិតតាយ ឋិតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"សោ តាទិសោ លោកវិទូ សុមេធោ, សព្ពេសុ ធម្មេសុ អតម្មយោ មុនី"តិ (អ. និ. ៣.៤០)។ ឯត្តាបិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិវិរហិតោតិ អត្ថោ។ **វិមុត្តត្តា**តិ សព្ពកិលេសេហិ មុត្តភាវេន។ **សន្តុស្សិតត្តា**តិ យថាលាភយថាពលយថាសារុប្បសន្តោសវសេន សន្តុដ្ឋភាវេន ឋិតោ។

ខន្ធបរិយន្តេតិ ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធានំ តីហិ បរិញ្ញាហិ ឈាបេត្វា អន្តេ អវសានេ ឋិតោ , នត្ថិ ឯតស្ស អន្តោតិ វា បរិយន្តំ, តស្មិំ បរិយន្តេ។ **ធាតុបរិយន្តា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – **ធាតុបរិយន្តេ**តិ អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ បរិយន្តេ។ **អាយតនបរិយន្តេ**តិ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ។ **គតិបរិយន្តេ**តិ និរយាទិបញ្ចន្នំ គតីនំ។ **ឧបបត្តិបរិយន្តេ**តិ សុគតិទុគ្គតីសុ និព្ពត្តិយា។ **បដិសន្ធិបរិយន្តេ**តិ កាមរូបារូបភវេសុ បដិសន្ធិយា ។ **ភវបរិយន្តេ**តិ ឯកវោការចតុបញ្ចសញ្ញាអសញ្ញានេវសញ្ញានាសញ្ញាកាមរូបអរូបភវានំ។ **សំសារបរិយន្តេ**តិ ខន្ធធាតុអាយតនានំ អព្ពោច្ឆិន្នបវត្តិយា។ **វដ្ដបរិយន្តេ**តិ កម្មវិបាកកិលេសវដ្ដានំ បរិយន្តេ។ **អន្តិមេ ភវេ**តិ អវសានេ ឧបបត្តិភវេ។ **អន្តិមេ សមុស្សយេ ឋិតោ**តិ អវសានេ សមុស្សយេ សរីរេ ឋិតោ។ **អន្តិមទេហធរោ**តិ អន្តិមំ អវសានទេហំ សរីរំ ធារេតីតិ អន្តិមទេហធរោ។ **អរហា**តិ អារកត្តា អរីនំ, អរានញ្ច ហតត្តា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា, បាបករណេ រហាភាវា អរហា។

តស្សាយំ បច្ឆិមកោតិ តស្ស ខីណាសវស្ស អយំ សមុស្សយោ អត្តភាវោ អវសានោ។ **ចរិមោ**តិ អប្បោ មន្ទោ ចរិមោ អាលោបោ, ចរិមំ កពឡំ វិយ។ បុន បដិសន្ធិយា នត្ថិភាវំ សន្ធាយ **"ជាតិមរណសំសារោ, នត្ថិ តស្ស បុនព្ភវោ"**តិ អាហ។ ជននំ ជាតិ, មរន្តិ តេនាតិ មរណំ, ខន្ធាទីនំ អព្ពោច្ឆិន្នា សំសារបវត្តិ ច តស្ស ខីណាសវស្ស បុន នត្ថីតិ វុត្តំ គាថំ និគមេន្តោ អាហ **តេនាហ ភគវា** –

"តស្មា ជន្តុ…បេ…. នាវំ សិត្វាវ បារគូ"តិ។

ឥមស្មិំ សុត្តេ យំ អន្តរន្តរា ន វុត្តំ, តំ បាឋានុសារេន គហេតព្ពំ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

កាមសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. គុហដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧. ទុតិយេ – **សត្តោ**តិ លគ្គោ។ **គុហាយ**ន្តិ កាយេ។ កាយោ ហិ រាគាទីនំ វាឡានំ វសនោកាសតោ “គុហា”តិ វុច្ចតិ។ **ពហុនាភិឆន្នោ**តិ ពហុនា រាគាទិកិលេសជាតេន អភិច្ឆន្នោ។ ឯតេន អជ្ឈត្តពន្ធនំ វុត្តំ។ **តិដ្ឋ**ន្តិ រាគាទិវសេន តិដ្ឋន្តោ។ **មោហនស្មិំ បគាឡ្ហោ**តិ មោហនំ វុច្ចតិ កាមគុណោ។ ឯត្ថ ហិ ទេវមនុស្សា មុយ្ហន្តិ តេសុ អជ្ឈោគាឡ្ហា ហុត្វា; ឯតេន ពាហិរពន្ធនំ វុត្តំ។ **ទូរេ វិវេកា ហិ តថាវិធោ សោ**តិ សោ តថារូបោ នរោ តិវិធាបិ កាយវិវេកាទិវិវេកា ទូរេ , អនាសន្នោ។ កិំការណា? **កាមា ហិ លោកេ ន ហិ សុប្បហាយា**តិ យស្មា លោកេ កាមា សុប្បហាយា ន ហោន្តិ, តស្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។

សត្តោតិ ហិ ខោ វុត្តន្តិ “សត្តោ, នរោ, មានវោ”តិ ឯវមាទិនា នយេន កថិតោយេវ។ **គុហា តាវ វត្តព្ពា**តិ គុហា តាវ កថេតព្ពា។ **កាយោតិ វា**តិអាទីសុ អយំ តាវ បទយោជនា – កាយោ ឥតិ វា គុហា ឥតិ វា...បេ.... កុម្ភោ ឥតិ វាតិ។ តត្ថ **កាយោ**តិ “កុច្ឆិតានំ អាយោតិ កាយោ”តិអាទិនា ហេដ្ឋា សតិបដ្ឋានកថាយំ វុត្តោយេវ។ រាគាទិវាឡានំ វសនោកាសដ្ឋេន **គុហា,** “បដិច្ឆាទនដ្ឋេនា”តិបិ ឯកេ។ “ទូរង្គមំ ឯកចរំ, អសរីរំ គុហាសយ”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ៣៧) វិយ។ រាគាទីហិ ឈាបនដ្ឋេន **ទេហោ** “តេ ហិត្វា មានុសំ ទេហ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៣២ ថោកំ វិសទិសំ) វិយ។ បមត្តករណដ្ឋេន **សន្ទេហោ** “ភិជ្ជតិ បូតិសន្ទេហោ, មរណន្តញ្ហិ ជីវិត”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៤៨) វិយ។ សំសារេ សញ្ចរណដ្ឋេន **នាវា** “សិញ្ច ភិក្ខុ ឥមំ នាវំ, សិត្តា តេ លហុមេស្សតី”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៣៦៩) វិយ។ ឥរិយាបថស្ស អត្ថិភាវដ្ឋេន **រថោ** “រថោ សីលបរិក្ខារោ, ឈានក្ខោ ចក្កវីរិយោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤) វិយ។ អច្ចុគ្គតដ្ឋេន **ធជោ** “ធជោ រថស្ស បញ្ញាណ”ន្តិអាទីសុ (ជា. ២.២២.១៨៤១) វិយ។

កិមិកុលានំ អាវាសភាវេន **វម្មិកោ** “វម្មិកោតិ ខោ, ភិក្ខុ, ឥមស្សេតំ ចាតុមហាភូតិកស្ស កាយស្ស អធិវចន”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៥១) វិយ។ យថេវ ហិ ពាហិរកោ វម្មិកោ, វមតីតិ វន្តកោ វន្តុស្សយោ វន្តសិនេហសម្ពន្ធោតិ ចតូហិ ការណេហិ “វម្មិកោ”តិ វុច្ចតិ។ សោ ហិ អហិនកុលឧន្ទុរឃរគោឡិកាទយោ នានប្បការេ បាណកេ វមតីតិ វម្មិកោ។ ឧបចិកាហិ វន្តកោតិ វម្មិកោ។ ឧបចិកាហិ វមិត្វា មុខតុណ្ឌកេហិ ឧក្ខិត្តបំសុចុណ្ណេន កដិប្បមាណេនបិ បោរិសប្បមាណេនបិ ឧស្សិតោតិ វម្មិកោ។ ឧបចិកាហិ វន្តខេឡសិនេហេន អាពទ្ធតាយ សត្តសត្តាហំ ទេវេ វស្សន្តេបិ ន វិប្បកិរីយតិ, និទាឃេបិ តតោ បំសុមុដ្ឋិំ គហេត្វា តស្មិំ មុដ្ឋិនា បីឡិយមានេ សិនេហោ និក្ខមតិ, ឯវំ វន្តសិនេហេន សម្ពន្ធោតិ វម្មិកោ។ ឯវមេវយំ កាយោបិ “អក្ខិម្ហា អក្ខិគូថកោ”តិអាទិនា នយេន នានប្បការំ អសុចិកលិមលំ វមតីតិ វម្មិកោ។ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធខីណាសវា ឥមស្មិំ អត្តភាវេ និកន្តិបរិយាទានេន អត្តភាវំ ឆឌ្ឌេត្វា គតាតិ អរិយេហិ វន្តកោតិបិ វម្មិកោ។ យេហិ ចាយំ តីហិ អដ្ឋិសតេហិ ឧស្សិតោ ន្ហារុសម្ពទ្ធោ មំសាវលេបនោ អល្លចម្មបរិយោនទ្ធោ ឆវិរញ្ជិតោ សត្តេ វញ្ចេតិ, តំ សព្ពំ អរិយេហិ វន្តមេវាតិ វន្តុស្សយោតិបិ វម្មិកោ។ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ, ចិត្តមស្ស វិធាវតី”តិ (សំ. និ. ១.៥៥-៥៧) ឯវំ តណ្ហាយ ជនិតត្តា អរិយេហិ វន្តេនេវ តណ្ហាសិនេហេន សម្ពន្ធោ អយន្តិ វន្តសិនេហេន សម្ពន្ធោតិបិ វម្មិកោ។ យថា ច វម្មិកស្ស អន្តោ នានប្បការា បាណកា តត្ថេវ ជាយន្តិ, ឧច្ចារបស្សាវំ ករោន្តិ, គិលានា សយន្តិ, មតា និបតន្តិ។ ឥតិ សោ តេសំ សូតិឃរំ វច្ចកុដិ គិលានសាលា សុសានញ្ច ហោតិ។ ឯវំ ខត្តិយមហាសាលាទីនម្បិ កាយោ “អយំ គោបិតរក្ខិតោ មណ្ឌិតបសាទិតោ មហានុភាវានំ កាយោ”តិ អចិន្តេត្វា ឆវិនិស្សិតា បាណា ចម្មនិស្សិតា បាណា មំសនិស្សិតា បាណា ន្ហារុនិស្សិតា បាណា អដ្ឋិនិស្សិតា បាណា អដ្ឋិមិញ្ជនិស្សិតា បាណាតិ ឯវំ កុលគណនាយ អសីតិមត្តានិ កិមិកុលសហស្សានិ អន្តោកាយស្មិំយេវ ជាយន្តិ, ឧច្ចារបស្សាវំ ករោន្តិ, គេលញ្ញេន អាតុរិតានិ សយន្តិ, មតាមតា និបតន្តិ។ ឥតិ អយម្បិ តេសំ បាណានំ សូតិឃរំ វច្ចកុដិ គិលានសាលា សុសានញ្ច ហោតីតិ “វម្មិកោ”តិ សង្ខំ គតោ។

មនាបាមនាបបតនដ្ឋេន **នគរំ** “សក្កាយនគរ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ រោគាទីនំ នីឡភាវេន កុលាវកភាវេន **នីឡំ** “រោគនីឡំ បភង្គុរ”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៤៨) វិយ។ បដិសន្ធិយា និវាសគេហដ្ឋេន **កុដិ** “បញ្ចទ្វារាយំ កុដិកាយំ បសក្កិយា”តិអាទីសុ (ថេរគា. ១២៥) វិយ។ បូតិភាវេន **គណ្ឌោ** “រោគោតិ ភិក្ខវេ, គណ្ឌោតិ ភិក្ខវេ, សល្លោតិ ភិក្ខវេ, កាយស្សេតំ អធិវចន”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៩.១៥) វិយ។ ភិជ្ជនដ្ឋេន **កុម្ភោ** “កុម្ភូបមំ កាយមិមំ វិទិត្វា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៤០) វិយ។ **កាយស្សេតំ អធិវចន**ន្តិ ឯតំ វុត្តប្បការំ ចតុមហាភូតមយស្ស កុច្ឆិតធម្មានំ អាយស្ស អធិវចនំ, កថនន្តិ អត្ថោ។ **គុហាយ**ន្តិ សរីរស្មិំ ។ **សត្តោ**តិ អល្លីនោ។ **វិសត្តោ**តិ វណ្ណរាគាទិវសេន វិវិធោ អល្លីនោ។ សណ្ឋានរាគវសេន **អាសត្តោ**។ តត្ថេវ “សុភំ សុខ”ន្តិ គហណវសេន **លគ្គោ**។ អត្តគ្គហណវសេន **លគ្គិតោ។ បលិពុទ្ធោ**តិ ផស្សរាគវសេន អមុញ្ចិត្វា ឋិតោ។ **ភិត្តិខិលេ**តិ ភិត្តិយំ អាកោដិតខាណុកេ។ **នាគទន្តេ**តិ តថេវ ហត្ថិទន្តសទិសេ វង្កទណ្ឌកេ។ **សត្ត**ន្តិ ភិត្តិខិលេ លគ្គំ។ **វិសត្ត**ន្តិ នាគទន្តេ លគ្គំ។ **អាសត្ត**ន្តិ ចីវរវំសេ លគ្គំ។

លគ្គន្តិ ចីវររជ្ជុយា លគ្គំ។ **លគ្គិត**ន្តិ បីឋបាទេ លគ្គំ។ **បលិពុទ្ធ**ន្តិ មញ្ចបាទេ លគ្គន្តិ ឯវមាទិនា នយេន យោជេតព្ពំ។

លគ្គនាធិវចនន្តិ វិសេសេន អល្លីយនកថនំ។ **ឆន្នោ**តិ វុត្តប្បការេហិ កិលេសេហិ ឆាទិតោ។ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេន ឧបរូបរិ ឆន្នោតិ **ឧច្ឆន្នោ។ អាវុតោ**តិ អាវរិតោ។ **និវុតោ**តិ វារិតោ។ **ឱផុតោ**តិ អវត្ថរិត្វា ឆាទិតោ។ **បិហិតោ**តិ ភាជនេន ឧក្ខលិមុខំ វិយ បលិគុណ្ឋិតោ។ **បដិច្ឆន្នោ**តិ អាវដោ។ **បដិកុជ្ជិតោ**តិ អធោមុខំ ឋបិតោ។ តត្ថ តិណបណ្ណាទីហិ ឆាទិតំ វិយ ឆន្នោ។ ឧច្ឆន្នោ នទី អាវរណសេតុ វិយ។ អាវុតោ ជនសញ្ចរណមគ្គាវរណំ វិយ។

វិនិពទ្ធោ មានវសេនាតិ នានាវិធេន មានាតិមានវសេន នានាវិធេ អារម្មណេ ពទ្ធោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ **បរាមដ្ឋោ ទិដ្ឋិវសេនា**តិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋីនំ វសេន បរាមដ្ឋោ អាមសិត្វា គហិតោ។ **វិក្ខេបគតោ ឧទ្ធច្ចវសេនា**តិ អារម្មណេ អសន្តិដ្ឋនវសេន ចិត្តវិក្ខេបំ បត្តោ ឧបគតោ។ **អនិដ្ឋង្គតោ វិចិកិច្ឆាវសេនា**តិ រតនត្តយាទីសុ កង្ខាសង្ខាតាយ វិចិកិច្ឆាយ វសេន សន្និដ្ឋានំ អប្បត្តោ។ **ថាមគតោ អនុសយវសេនា**តិ ទុន្នីហរណ អប្បហីនានុសយវសេន ថិរភាវំ បត្តោ ឧបគតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។

រូបូបយន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋូបយវសេន រូបំ ឧបគន្ត្វា អារម្មណំ កត្វា។ **វិញ្ញាណំ តិដ្ឋមានំ តិដ្ឋតី**តិ តស្មិំ អារម្មណេ រូបារម្មណំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋន្តំ តិដ្ឋតិ។ **រូបារម្មណំ រូបបតិដ្ឋ**ន្តិ រូបមេវ អារម្មណំ អាលម្ពិត្វា រូបមេវ បតិដ្ឋំ កត្វា។ **នន្ទូបសេចន**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហោទកេន អាសិត្តំ វិញ្ញាណំ។ **វុទ្ធិ**ន្តិ វុទ្ធិភាវំ។ **វិរូឡ្ហិ**ន្តិ ជវនវសេន ឧបរិតោ វិរូឡ្ហិភាវំ។ **វេបុល្ល**ន្តិ តទារម្មណវសេន វេបុល្លំ។

អត្ថិ រាគោតិអាទីនិ លោភស្សេវ នាមានិ។ សោ ហិ រញ្ជនវសេន **រាគោ**, នន្ទនវសេន **នន្ទី**, តណ្ហាយនវសេន **តណ្ហា**តិ វុច្ចតិ។ **បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ**ន្តិ កម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនសមត្ថតាយ បតិដ្ឋិតញ្ចេវ វិរូឡ្ហញ្ច។ **យត្ថា**តិ តេភូមកវដ្ដេ ភុម្មំ។ សព្ពត្ថ វា បុរិមបទេ ឯតំ ភុម្មំ។ **អត្ថិ តត្ថ សង្ខារានំ វុទ្ធី**តិ ឥទំ ឥមស្មិំ វិបាកវដ្ដេ ឋិតស្ស អាយតី វដ្ដហេតុកេ សង្ខារេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **យត្ថ អត្ថិ អាយតី បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តី**តិ យស្មិំ ឋានេ អាយតី បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ អត្ថិ។ តត្ថ បុរិមសុត្តំ រូបាទិអារម្មណលគ្គនវសេន វុត្តំ, ទុតិយសុត្តំ តទេវារម្មណំ អភិនន្ទនវសេន វុត្តំ, តតិយំ វិញ្ញាណបតិដ្ឋានវសេន វុត្តំ, ចតុត្ថំ ចតុព្ពិធអាហារវសេន, កុសលាកុសល វិញ្ញាណបតិដ្ឋានវសេន វុត្តន្តិ ញាតព្ពំ។

យេភុយ្យេនាតិ បាយេន។ **មុយ្ហន្តី**តិ មោហំ អាបជ្ជន្តិ។ **សម្មុយ្ហន្តី**តិ វិសេសេន មុយ្ហន្តិ។ **សម្បមុយ្ហន្តី**តិ សព្ពាការេន មុយ្ហន្តិ។ អថ វា រូបារម្មណំ បដិច្ច **មុយ្ហន្តិ**, សទ្ទារម្មណំ បដិច្ច **សម្មុយ្ហន្តិ**, មុតារម្មណំ បដិច្ច **សម្បមុយ្ហន្តិ។ អវិជ្ជាយ អន្ធីកតា**តិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ អញ្ញាណាយ អវិជ្ជាយ អន្ធីកតា។ "គតា"តិ វា បាឋោ, អន្ធភាវំ ឧបគតាតិ អត្ថោ។ **បគាឡ្ហោ**តិ បវិដ្ឋោ។ **ឱគាឡ្ហោ**តិ ហេដ្ឋាភាគំ បវិដ្ឋោ។ **អជ្ឈោគាឡ្ហោ**តិ អធិឱគាហិត្វា អវត្ថរិត្វា វិសេសេន បវិដ្ឋោ **និមុគ្គោ**តិ អធោមុខំ ហុត្វា បវិដ្ឋោ។ អថ វា ទស្សនសំសគ្គេន **ឱគាឡ្ហោ**។ សវនសំសគ្គេន **អជ្ឈោគាឡ្ហោ**។ វចនសំសគ្គេន **និមុគ្គោ**។ សប្បុរិសសំសគ្គវិរហិតោ វា **ឱគាឡ្ហោ**។ សទ្ធម្មសេវនវិរហិតោ វា **អជ្ឈោគាឡ្ហោ**។ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិវិរហិតោ វា **និមុគ្គោ**។

វិវេកាតិ វិវិត្តិ, វិវិច្ចនំ វា វិវេកោ។ **តយោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **កាយវិវេកោ**តិ កាយេន វិវិត្តិ, វិនា អបសក្កនំ។ **ចិត្តវិវេកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ សំសារេ ភយំ ឥក្ខនតោ ភិក្ខុ។ **វិវិត្ត**ន្តិ សុញ្ញំ, អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសន្តិ អត្ថោ។ ឯតទេវ ហិ សន្ធាយ វិភង្គេ "វិវិត្តន្តិ សន្តិកេ ចេបិ សេនាសនំ ហោតិ, តញ្ច អនាកិណ្ណំ គហដ្ឋេហិ បព្ពជិតេហិ, តេន តំ វិវិត្ត"ន្តិ (វិភ. ៥២៦) វុត្តំ។ សេតិ ចេវ អាសតិ ច ឯត្ថាតិ សេនាសនំ, មញ្ចបីឋាទីនមេតមធិវចនំ។ តេនាហ –

> "សេនាសនន្តិ មញ្ចោបិ សេនាសនំ, បីឋម្បិ... ភិសិបិ... ពិម្ពោហនម្បិ... វិហារោបិ... អឌ្ឍយោគោបិ... បាសាទោបិ... អដ្ដោបិ... មាឡោបិ... លេណម្បិ... គុហាបិ... រុក្ខមូលម្បិ... វេឡុគុម្ពោបិ... យត្ថ វា បន ភិក្ខូ បដិក្កមន្តិ, សព្ពមេតំ សេនាសន"ន្តិ (វិភ. ៥២៧)។

អបិ ច វិហារោ អឌ្ឍយោគោ បាសាទោ ហម្មិយំ គុហាតិ ឥទំ **វិហារសេនាសនំ** នាម។ មញ្ចោ បីឋំ ភិសិ ពិម្ពោហនន្តិ ឥទំ **មញ្ចបីឋសេនាសនំ** នាម។ ចិមិលិកា ចម្មខណ្ឌោ តិណសន្ថារោ បណ្ណសន្ថារោតិ ឥទំ **សន្ថតសេនាសនំ** នាម។ យត្ថ វា បន ភិក្ខូ បដិក្កមន្តិ, ឥទំ **ឱកាសសេនាសនំ** នាមាតិ ឯវំ ចតុព្ពិធំ សេនាសនំ ហោតិ។ តំ សព្ពម្បិ សេនាសនគ្គហណេន គហិតមេវ។

ឥធ បនស្ស សកុណសទិសស្ស ចាតុទ្ទិសស្ស ភិក្ខុនោ អនុច្ឆវិកសេនាសនំ ទស្សេន្តោ “**អរញ្ញំ រុក្ខមូល**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អរញ្ញ**ន្តិ “និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា សព្ពមេតំ អរញ្ញ”ន្តិ (វិភ. ៥២៩) ឥទំ ភិក្ខុនីនំ វសេន អាគតំ។ “អារញ្ញកំ នាម សេនាសនំ បញ្ចធនុសតិកំ បច្ឆិម”ន្តិ (បារា. ៦៥៤) ឥទំ បន ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អនុរូបំ។ តស្ស លក្ខណំ វិសុទ្ធិមគ្គេ ធុតង្គនិទ្ទេសេ (វិសុទ្ធិ. ១.៣១) វុត្តំ។ **រុក្ខមូល**ន្តិ យំកិញ្ចិ សន្ទច្ឆាយំ វិវិត្តំ រុក្ខមូលំ។ **បព្ពត**ន្តិ សេលំ។ តត្ថ ហិ ឧទកសោណ្ឌីសុ ឧទកកិច្ចំ កត្វា សីតាយ រុក្ខច្ឆាយាយ និសិន្នស្ស នានាទិសាសុ ខាយមានាសុ សីតេន វាតេន ពីជិយមានស្ស ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ។ **កន្ទរ**ន្តិ កំ វុច្ចតិ ឧទកំ, តេន ទារិតំ, ឧទកេន ភិន្នំ បព្ពតបទេសំ។ យំ “នទីតុម្ព”ន្តិបិ “នទីកុញ្ជ”ន្តិបិ វទន្តិ។ តត្ថ ហិ រជតបដ្ដសទិសា វាលុកា ហោតិ, មត្ថកេ មណិវិតានំ វិយ វនគហនំ, មណិខន្ធសទិសំ ឧទកំ សន្ទតិ។ ឯវរូបំ កន្ទរំ ឱរុយ្ហ បានីយំ បិវិត្វា គត្តានិ សីតានិ កត្វា វាលុកំ ឧស្សាបេត្វា បំសុកូលចីវរំ បញ្ញាបេត្វា និសិន្នស្ស សមណធម្មំ ករោតោ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ។ **គិរិគុហ**ន្តិ ទ្វិន្នំ បព្ពតានំ អន្តរំ, ឯកស្មិំយេវ វា ឧមង្គសទិសំ មហាវិវរំ។ សុសានលក្ខណំ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.៣៤) វុត្តំ។

វនបត្ថន្តិ គាមន្តំ អតិក្កមិត្វា មនុស្សានំ អនុបចារដ្ឋានំ យត្ថ ន កសន្តិ ន វបន្តិ។ តេនេវាហ “វនបត្ថន្តិ ទូរានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិអាទិ (វិភ. ៥៣១)។ **អព្ភោកាស**ន្តិ អច្ឆន្នំ។ អាកង្ខមានោ បនេត្ថ ចីវរកុដិំ កត្វា វសតិ។ **បលាលបុញ្ជ**ន្តិ បលាលរាសិំ។ មហាបលាលបុញ្ជតោ ហិ បលាលំ និក្កឌ្ឍិត្វា បព្ភារលេណសទិសេ អាលយេ ករោន្តិ, គច្ឆគុម្ពាទីនម្បិ ឧបរិ បលាលំ បក្ខិបិត្វា ហេដ្ឋា និសិន្នា សមណធម្មំ ករោន្តិ។ សព្ពមេតំ សន្ធាយ វុត្តំ “កាយេន វិវិត្តោ វិហរតី”តិអាទិ។ ឯកោ ចង្កមំ អធិដ្ឋាតិ បវត្តយតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥរិយតី**តិ ឥរិយាបថំ វត្តយតិ។ **វត្តតី**តិ ឥរិយាបថវុត្តិំ ឧប្បាទេតិ។ **បាលេតី**តិ ឥរិយាបថំ រក្ខតិ។ **យបេតី**តិ យបយតិ។ **យាបេតី**តិ យាបយតិ។

បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្សាតិ កុសលជ្ឈានសមង្គិស្ស។ **នីវរណេហិ ចិត្តំ វិវិត្ត**ន្តិ ឧបចារេន នីវរណេហិ វិវិត្តម្បិ សមានំ អន្តោអប្បនាយំ សុដ្ឋុ វិវិត្តំ នាម ហោតីតិ ទស្សេតុំ “បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្ស នីវរណេហិ ចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតី”តិ វុត្តំ។ ឯសេវ នយោ វិតក្កវិចារបីតិសុខទុក្ខេហិ ទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈានានិ សមាបន្នានន្តិ។ **រូបសញ្ញាយា**តិ កុសលវិបាកកិរិយវសេន បញ្ចទសន្នំ រូបាវចរជ្ឈានានំ សញ្ញាយ។ **បដិឃសញ្ញាយា**តិ ចក្ខុរូបាទិសង្ឃដ្ដនេន ឧប្បន្នាយ កុសលាកុសលវិបាកវសេន ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសង្ខាតាយ បដិឃសញ្ញាយ ច។ **នានត្តសញ្ញាយា**តិ នានារម្មណេ បវត្តាយ ចតុចត្តាលីសកាមាវចរសញ្ញាយ ច ចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតិ សុញ្ញំ ហោតិ។

អាកាសានញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្សាតិ ឯត្ថ នាស្ស អន្តោតិ អនន្តំ, អាកាសំ អនន្តំ អាកាសានន្តំ, អាកាសានន្តមេវ អាកាសានញ្ចំ, តំ អាកាសានញ្ចំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស ទេវានំ ទេវាយតនមិវាតិ អាកាសានញ្ចាយតនំ, កសិណុគ្ឃាដិមាកាសារម្មណឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស កុសលកិរិយឈានំ សមាបន្នស្ស។ **រូបសញ្ញាយា**តិ សញ្ញាសីសេន រូបាវចរជ្ឈានតោ ចេវ តទារម្មណតោ ច។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ “រូប”ន្តិ វុច្ចតិ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.២០៩), តស្ស អារម្មណម្បិ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុបិ (បដិ. ម. ១.២០៩)។ តស្មា ឥធ រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញាតិ ឯវំ សញ្ញាសីសេន រូបាវចរជ្ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ រូបេ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញំ, រូបមស្ស នាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បថវីកសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯតាយ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន បញ្ចទសវិធាយ ឈានសង្ខាតាយ រូបសញ្ញាយ។ ឯតាយ ច បថវីកសិណាទិវសេន អដ្ឋវិធាយ អារម្មណសង្ខាតាយ រូបសញ្ញាយ។

បដិឃសញ្ញាយាតិ ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ រូបាទីនំ អារម្មណានញ្ច បដិឃាតេន សមុប្បន្នា សញ្ញា បដិឃសញ្ញា, រូបសញ្ញាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ យថាហ – “តត្ថ កតមា បដិឃសញ្ញា? រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា គន្ធសញ្ញា រសសញ្ញា ផោដ្ឋព្ពសញ្ញា, ឥមា វុច្ចន្តិ បដិឃសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៣)។ តា កុសលវិបាកា បញ្ច អកុសលវិបាកា បញ្ចាតិ ឯតាយ បដិឃសញ្ញាយ។

នានត្តសញ្ញាយាតិ នានត្តេ គោចរេ បវត្តាយ សញ្ញាយ, នានត្តាយ វា សញ្ញាយ។ យថាហ – “តត្ថ កតមា នានត្តសញ្ញា? អសមាបន្នស្ស មនោធាតុសមង្គិស្ស វា មនោវិញ្ញាណធាតុសមង្គិស្ស វា សញ្ញា សញ្ជាននា សញ្ជានិតត្តំ, ឥមា វុច្ចន្តិ នានត្តសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៤) ឯវំ វិភង្គេ វិភជិត្វា វុត្តា។ តា ឥធ អធិប្បេតា។ អសមាបន្នស្ស មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុសង្គហិតា សញ្ញា រូបសទ្ទាទិភេទេ នានត្តេ នានាសភាវេ គោចរេ បវត្តន្តិ។ យស្មា ចេសា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា, ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា , ឯកាទស កាមាវចរកិរិយសញ្ញាតិ ឯវំ ចតុចត្តាលីសម្បិ សញ្ញា នានត្តា នានាសភាវា អញ្ញមញ្ញំ អសទិសា, តស្មា “នានត្តសញ្ញា”តិ វុត្តា, តាយ នានត្តសញ្ញាយ។

ចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតីតិ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស រូបសញ្ញាបដិឃសញ្ញានានត្តសញ្ញាសង្ខាតាហិ សញ្ញាហិ ឈានចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតិ វិនា ហោតិ អបសក្កនំ ហោតិ។ **វិញ្ញាណញ្ចាយតន**ន្តិ ឯតទេវ វិញ្ញាណំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្សាតិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ, អាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណារម្មណស្ស ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ ឈានំ សមាបន្នស្ស វុត្តប្បការាយ អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាយ ចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតិ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនន្តិ ឯត្ថ បន នាស្ស កិញ្ចនន្តិ អកិញ្ចនំ, អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ អស្ស អវសិដ្ឋំ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អកិញ្ចនស្ស ភាវោ អាកិញ្ចញ្ញំ, អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណាបគមស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ អាកិញ្ចញ្ញំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្សាតិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ, អាកាសេ បវត្តិតវិញ្ញាណាបគមារម្មណឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស តាយ វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញាយ ចិត្តំ វិវិត្តំ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឯត្ថ បន យាយ សញ្ញាយ ភាវតោ តំ “នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន”ន្តិ វុច្ចតិ, យថាបដិបន្នស្ស សា សញ្ញា ហោតិ, តំ តាវ ទស្សេតុំ វិភង្គេ (វិភ. ៦២០) “នេវសញ្ញីនាសញ្ញី”តិ ឧទ្ធរិត្វា តញ្ញេវ “អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សន្តតោ មនសិ ករោតិ, សង្ខារាវសេសសមាបត្តឹ ភាវេតិ, តេន វុច្ចតិ នេវសញ្ញីនាសញ្ញី”តិ វុត្តំ។ តត្ថ សន្តតោ មនសិ ករោតីតិ “សន្តោវតាយំ សមាបត្តិ, យត្រ ហិ នាម នត្ថិភាវម្បិ អារម្មណំ ករិត្វា វសតី”តិ ឯវំ សន្តារម្មណតាយ នំ “សន្តា”តិ មនសិ ករោតិ។ តំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ អប្បេត្វា និសិន្នស្ស តាយ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញាយ ឈានចិត្តំ សុញ្ញំ ហោតិ។

សោតាបន្នស្សាតិ សោតាបត្តិផលំ បត្តស្ស។ **សក្កាយទិដ្ឋិយា**តិ វិសតិវត្ថុកាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា។ **វិចិកិច្ឆាយា**តិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ កង្ខាយ។ **សីលព្ពតបរាមាសា**តិ “សីលេន សុទ្ធិ, វតេន សុទ្ធី”តិ បរាមសិត្វា ឧប្បជ្ជនកទិដ្ឋិ។ **ទិដ្ឋានុសយា**តិ អប្បហីនដ្ឋេន សន្តានេ អនុសយកា ទិដ្ឋានុសយា។ តថា **វិចិកិច្ឆានុសយា។ តទេកដ្ឋេហិ ចា**តិ តេហិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទីហិ ឯកតោ ឋិតេហិ ច។ ឧបតាបេន្តិ វិពាធេន្តិ ចាតិ កិលេសា, តេហិ សក្កាយទិដ្ឋិយាទិកិលេសេហិ ចិត្តំ វិវិត្តំ សុញ្ញំ ហោតិ។ ឯត្ថ “តទេកដ្ឋ”ន្តិ ទុវិធំ ឯកដ្ឋំ បហានេកដ្ឋំ សហជេកដ្ឋញ្ច។ អបាយគមនីយា ហិ កិលេសា យាវ សោតាបត្តិមគ្គេន ន បហីយន្តិ, តាវ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាហិ សហ ឯកស្មិំ បុគ្គលេ ឋិតាតិ បហានេកដ្ឋា។ ទសសុ ហិ កិលេសេសុ ឥធ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆា ឯវ អាគតា។ អនុសយេសុ ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយា អាគតា។ សេសា បន អបាយគមនីយោ លោភោ ទោសោ មោហោ មានោ ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ អដ្ឋ កិលេសា ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាហិ សហ បហានេកដ្ឋា ហុត្វា ទ្វីហិ អនុសយេហិ សទ្ធឹ សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ។ រាគទោសមោហបមុខេសុ វា ទិយឌ្ឍេសុ កិលេសសហស្សេសុ សោតាបត្តិមគ្គេន ទិដ្ឋិយា បហីយមានាយ ទិដ្ឋិយា សហ វិចិកិច្ឆា បហីនា, ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយេហិ សហ អបាយគមនីយា សព្ពកិលេសា បហានេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ។ សហជេកដ្ឋា បន ទិដ្ឋិយា សហ វិចិកិច្ឆាយ ច សហ ឯកេកស្មិំ ចិត្តេ ឋិតា អវសេសកិលេសា។

សោតាបត្តិមគ្គេន ហិ ចត្តារិ ទិដ្ឋិសហគតានិ វិចិកិច្ឆាសហគតញ្ចាតិ បញ្ច ចិត្តានិ បហីយន្តិ។ តត្ថ ទ្វីសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តអសង្ខារិកចិត្តេសុ បហីយមានេសុ តេហិ សហជាតោ លោភោ មោហោ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា សហជេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ, ទ្វីសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តសសង្ខារិកចិត្តេសុ បហីយមានេសុ តេហិ សហជាតោ លោភោ មោហោ ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា សហជេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ, វិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តេ បហីយមានេ តេន សហជាតោ មោហោ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា សហជេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ។ តេហិ ទុវិធេកដ្ឋេហិ កិលេសេហិ ចិត្តំ វិវិត្តំ ហោតីតិ មគ្គចិត្តំ វិវិច្ចតិ, ផលចិត្តំ វិវិត្តំ វិយុត្តំ អបសក្កិតំ សុញ្ញំ ហោតីតិ អត្ថោ។

សកទាគាមិស្ស ឱឡារិកា កាមរាគសញ្ញោជនាតិ ឱឡារិកភូតា កាយទ្វារេ វីតិក្កមស្ស បច្ចយភាវេន ថូលភូតា មេថុនរាគសង្ខាតា សញ្ញោជនា។ សោ ហិ កាមភវេ សញ្ញោជេតីតិ “សញ្ញោជន”ន្តិ វុច្ចតិ។ **បដិឃសញ្ញោជនា**តិ ព្យាបាទសញ្ញោជនា។ សោ ហិ អារម្មណេ បដិហញ្ញតីតិ “បដិឃ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេ ឯវ ថាមគតដ្ឋេន សន្តានេ អនុសេន្តីតិ **អនុសយា។ អណុសហគតា**តិ សុខុមភូតា កាមរាគសញ្ញោជនា បដិឃសញ្ញោជនា អណុសហគតា កាមរាគានុសយា បដិឃានុសយាតិ អប្បហីនដ្ឋេន សន្តានេ អនុសយនវសេន សុខុមភូតា កាមរាគបដិឃានុសយា។ **តទេកដ្ឋេហិ ចា**តិ វុត្តត្ថេហិ ទុវិធេកដ្ឋេហិ កិលេសេហិ ចិត្តំ វិវិត្តំ សុញ្ញំ ហោតិ។

អរហតោតិ កិលេសារីនំ ហតត្តា “អរហា”តិ លទ្ធនាមស្ស។ **រូបរាគា**តិ រូបភវេ ឆន្ទរាគា ។ **អរូបរាគា**តិ អរូបភវេ ឆន្ទរាគា។ **មានា**តិ អរហត្តមគ្គវជ្ឈា មានា ឯវ។ តថា ឧទ្ធច្ចអវិជ្ជាមានានុសយាទយោ អរហត្តមគ្គវជ្ឈា។ ឯតេសុ ឧណ្ណតិលក្ខណោ មានោ។ អវូបសមលក្ខណំ ឧទ្ធច្ចំ។ អន្ធភាវលក្ខណា អវិជ្ជា។ រូបរាគ

អរូបរាគវសេន បវត្តា ភវរាគានុសយា។ **តទេកដ្ឋេហិ ចា**តិ តេហិ ឯកតោ ឋិតេហិ ច កិលេសេហិ។ **ពហិទ្ធា ច សព្ពនិមិត្តេហី**តិ អជ្ឈត្តចិត្តសន្តានេ អកុសលក្ខន្ធេ ឧបាទាយ “ពហិទ្ធា”តិ សង្ខំ គតេហិ អជ្ឈត្តំ មុញ្ចិត្វា ពហិទ្ធា បវត្តេហិ សព្ពសង្ខារនិមិត្តេហិ មគ្គចិត្តំ វិវិច្ចតិ វិនា ហោតិ អបសក្កតិ, ផលចិត្តំ វិវិត្តំ វិយុត្តំ អបសក្កិតំ ហោតិ។

តត្ថ កិលេសបដិបាដិយា មគ្គបដិបាដិយា ចាតិ ទ្វិធា អនុសយានំ អភាវោ វេទិតព្ពោ។ កិលេសបដិបាដិយា ហិ កាមរាគានុសយបដិឃានុសយានំ តតិយមគ្គេន អភាវោ ហោតិ, មានានុសយស្ស ចតុត្ថមគ្គេន, ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយានំ បឋមមគ្គេន, ភវរាគានុសយាវិជ្ជានុសយានំ ចតុត្ថមគ្គេនេវ។ មគ្គបដិបាដិយា បន បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយានំ អភាវោ ហោតិ, ទុតិយមគ្គេន កាមរាគានុសយបដិឃានុសយានំ តនុភាវោ, តតិយមគ្គេន សព្ពសោ អភាវោ, ចតុត្ថមគ្គេន មានានុសយភវរាគានុសយាវិជ្ជានុសយានំ អភាវោ ហោតិ។ **ចិត្តវិវេកោ**តិ មហគ្គតលោកុត្តរចិត្តានំ កិលេសេហិ សុញ្ញភាវោ, តុច្ឆភាវោតិ អត្ថោ។

ឧបធិវិវេកោតិ កិលេសក្ខន្ធអភិសង្ខារសង្ខាតានំ ឧបធីនំ សុញ្ញភាវោ។ ឧបធី តាវ ទស្សេតុំ “**ឧបធិ វុច្ចន្តិ កិលេសា ចា**”តិអាទិមាហ។ រាគាទយោ យស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ ឧបតាបេន្តិ វិពាធេន្តីតិ **កិលេសា** ច។ ឧបាទានគោចរា រូបាទយោ **បញ្ចក្ខន្ធា** ច។ ឧបាទានសម្ភូតា បុញ្ញាបុញ្ញអានេញ្ជា**ភិសង្ខារា** ច។ **អមត**ន្តិ នត្ថិ ឯតស្ស មរណសង្ខាតំ មតន្តិ អមតំ, កិលេសវិសបដិបក្ខត្តា អគទន្តិបិ អមតំ។ សំសារយោនិគតិឧបបត្តិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សំសិព្ពតិ វិនតីតិ តណ្ហា “វាន”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ តត្ថ នត្ថីតិ **និព្ពានំ។ វិវេកដ្ឋកាយាន**ន្តិ គណសង្គណិកាយ អបគតសរីរានំ។ **នេក្ខម្មាភិរតាន**ន្តិ នេក្ខម្មេ កាមាទិតោ និក្ខន្តេ បឋមជ្ឈានាទិកេ អភិរតានំ តន្និន្នានំ។ **បរមវោទានប្បត្តាន**ន្តិ ឧត្តមបរិសុទ្ធភាវផលំ បាបុណិត្វា ឋិតានំ។ “ឧបក្កិលេសាភាវេន បរិសុទ្ធចិត្តានំ, កិលេសេហិ មុត្តភាវេន **បរមវោទានប្បត្តានំ**។ វិក្ខម្ភនប្បហានេន បរិសុទ្ធចិត្តានំ, សមុច្ឆេទប្បហានេន **បរមវោទានប្បត្តាន**”ន្តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **និរូបធីន**ន្តិ វិគតូបធីនំ។ **វិសង្ខារគតាន**ន្តិ សង្ខារារម្មណំ ចជិត្វា វិគតសង្ខារំ និព្ពានំ អារម្មណវសេន ឧបគតានំ។ **វិសង្ខារគតំ ចិត្ត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ហិ និព្ពានមេវ “វិសង្ខារ”ន្តិ វុត្តំ។

វិទូរេតិ វិវិធេ ទូរេ។ **សុវិទូរេ**តិ សុដ្ឋុ វិទូរេ។ **ន សន្តិកេ**តិ ន សមីបេ។ **ន សាមន្តា**តិ ន ឯកបស្សេ។ **អនាសន្នេ**តិ អនច្ចាសន្នសមីបេ។ **វិវេកដ្ឋេ**តិ អតិទូរេ, វិគតេតិ អត្ថោ។ **តាទិសោ**តិ តំសទិសោ។ **តស្សណ្ឋិតោ**តិ តេន អាការេន ឋិតោ។ **តប្បការោ**តិ តេន បការេន ឋិតោ។ **តប្បដិភាគោ**តិ តំកោដ្ឋាសិកោ។ អថ វា “អត្តភាវគុហាយ លគ្គភាវេន **តាទិសោ**។ កិលេសេហិ ឆន្នភាវេន **តស្សណ្ឋិតោ**។ មោហនស្មិំ បគាឡ្ហភាវេន **តប្បការោ**។ តីហិ វិវេកេហិ ទូរភាវេន **តប្បដិភាគោ**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

ទុប្បហាយាតិ សុខេន បហាតព្ពា ន ហោន្តិ។ **ទុច្ចជ្ជា**តិ សុខេន ជហិតុំ ន សក្កា។ **ទុប្បរិច្ចជ្ជា**តិ សព្ពាការេន ជហិតុំ ន សក្កា។ **ទុន្និម្មទយា**តិ និម្មទំ អមទំ កាតុំ ន សក្កា។ **ទុព្ពិនិវេឋយា**តិ វិនិវេឋនំ មោចនំ កាតុំ ន សក្កា។ **ទុត្តរា**តិ ឧត្តរិត្វា អតិក្កន្តុំ ន សក្កា។ **ទុប្បតរា**តិ វិសេសេត្វា តរិតុំ ន សក្កា។ **ទុស្សមតិក្កមា**តិ ទុក្ខេន អតិក្កមិតព្ពា។ **ទុព្ពិនិវត្តា**តិ និវត្តេតុំ ទុក្ខា។ អថ វា “បកតិវសេន ទុប្បរិច្ចជ្ជា។ គោណបតាសំ វិយ **ទុន្និម្មទយា**។ នាគបាសំ វិយ **ទុព្ពិនិវេឋយា**។ គិម្ហសមយេ មរុកន្តារំ វិយ **ទុត្តរា ទុប្បតរា**។ ព្យគ្ឃបរិគ្គហិតា អដវី វិយ **ទុស្សមតិក្កមា**។ សមុទ្ទវីចិ វិយ **ទុព្ពិនិវត្តា**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

៨. ឯវំ បឋមគាថាយ “ទូរេ វិវេកា ហិ តថាវិធោ”តិ សាធេត្វា បុន តថាវិធានំ សត្តានំ ធម្មតំ អាវិករោន្តោ “**ឥច្ឆានិទានា**”តិអាទិគាថមាហ។ តត្ថ **ឥច្ឆានិទានា**តិ តណ្ហាហេតុកា។ **ភវសាតពទ្ធា**តិ សុខវេទនាទិម្ហិ ភវសាតេន ពទ្ធា។ **តេ ទុប្បមុញ្ចា**តិ តេ ភវសាតវត្ថុភូតា ធម្មា។ តេ វា តត្ថ ពទ្ធា ឥច្ឆានិទានា សត្តា ទុប្បមោចយា។ **ន ហិ អញ្ញមោក្ខា**តិ អញ្ញេ ច មោចេតុំ ន សក្កោន្តិ។ ការណវចនំ វា ឯតំ។ តេ សត្តា ទុប្បមុញ្ចា។ កស្មា? យស្មា អញ្ញេន មោចេតព្ពា ន ហោន្តិ។ យទិ សត្តា មុញ្ចេយ្យុំ, សកេន ថាមេន មុញ្ចេយ្យុន្តិ អយមស្ស អត្ថោ។ **បច្ឆា បុរេ វាបិ អបេក្ខមានា**តិ អនាគតេ អតីតេ វា កាមេ អបេក្ខមានា។ **ឥមេ វ កាមេ បុរិមេ វ ជប្ប**ន្តិ ឥមេ វា បច្ចុប្បន្នេ កាមេ បុរិមេ វា ទុវិធេបិ អតីតានាគតេ ពលវតណ្ហាយ បត្ថយមានា។ ឥមេសញ្ច ទ្វិន្នំ បទានំ “តេ ទុប្បមុញ្ចា ន ហិ អញ្ញមោក្ខា”តិ ឥមិនាវ សហ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឥតរថា អបេក្ខមានា ជប្បំ កឹ ករោន្តិ, កឹ វា កតាតិ ន បញ្ញាយេយ្យុំ។

ភវសាតពទ្ធាតិ ភវេ សាតំ ភវសាតំ, តេន ភវសាតេន សុខស្សាទេន ពទ្ធា ហុត្វា ឋិតា។ តំ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ “**ឯកំ ភវសាតំ – សុខា វេទនា**”តិអាទិមាហ។ យោព្ពនភាវោ **យោព្ពញ្ញំ**។ អរោគភាវោ **អារោគ្យំ**។ ជីវិតិន្ទ្រិ

យស្ស បវត្តកភាវោ **ជីវិតំ។ លាភោ**តិ ចតុន្នំ បច្ចយានំ លាភោ។ **យសោ**តិ បរិវារោ។ **បសំសា**តិ កិត្តិ។ **សុខន្តិ** កាយិកចេតសិកំ សុខំ។ **មនាបិកា រូបា**តិ មនវឌ្ឍនកា រូបា។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ចក្ខុសម្បទាតិ ចក្ខុស្ស សម្បទា។ “មយ្ហំ ចក្ខុ សម្បន្នំ មណិវិមានេ ឧគ្ឃាដិតសីហបញ្ជរំ វិយ ខាយតី”តិ ឧប្បន្នំ សុខស្សាទំ សន្ធាយ “ចក្ខុសម្បទា”តិ វុត្តំ។ **សោតសម្បទា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សុខាយ វេទនាយ សាតពទ្ធា...បេ.... វិពទ្ធា**តិ វិវិធាការេន **ពទ្ធា។ អាពទ្ធា**តិ វិសេសេន អាទិតោ ពទ្ធា។ **លគ្គា**តិ អារម្មណេន សទ្ធឹ អប្បិតា។ **លគ្គិតា**តិ នាគទន្តេ ផាណិតវារកោ វិយ លគ្គិតា។ យមេត្ថ ច អវុត្តំ, តំ សត្តោ វិសត្តោតិអាទិម្ហិ វុត្តនយេន គហេតព្ពំ។

ន ហិ អញ្ញមោក្ខាតិ ន បរេហិ មោក្ខា។ **តេ វា ភវសាតវត្ថុ ទុប្បមុញ្ចា**តិ ភវេ សុខស្សាទវត្ថុភូតា ធម្មា តេ មុញ្ចិតុំ ទុក្ខា។ **សត្តា វា ឯត្តោ ទុម្មោចយា**តិ សត្តា ឯវ វា ឯតស្មា ភវសាតវត្ថុតោ មោចេតុំ ទុក្ខា។

ទុរុទ្ធរាតិ ឧទ្ធរិតុំ ទុក្ខា។ **ទុស្សមុទ្ធរា**តិ សមន្តតោ ឆិន្នតដេ នរកាវាដេ បតិតោ វិយ ឧទ្ធំ កត្វា ឧទ្ធរិតុំ ទុក្ខា។ **ទុព្ពុដ្ឋាបយា**តិ ឧដ្ឋាបេតុំ ទុក្ខា។ **ទុស្សមុដ្ឋាបយា**តិ សុខុមអត្តភាវំ បថវិយំ បតិដ្ឋាបនំ វិយ ឧស្សាបេតុំ អតិវិយ ទុក្ខា។

តេ អត្តនា បលិបបលិបន្នាតិ គម្ភីរកទ្ទមេ យាវ សីសតោ និមុគ្គា ន សក្កោន្តិ។ **បរំ បលិបបលិបន្នំ ឧទ្ធរិតុន្តិ** អបរំ តថេវ និមុគ្គំ ហត្ថេ វា សីសេ វា គហេត្វា ឧទ្ធរិត្វា ថលេ បតិដ្ឋាបេតុំ ន សក្កោន្តិ។ **សោ វត ចុន្ទា**តិ **សោ**តិ វត្តព្ពាការបុគ្គលនិទ្ទេសោ។ តស្ស “យោ”តិ ឥមំ ឧទ្ទេសវចនំ អាហរិត្វា យោ អត្តនា បលិបបលិបន្នោ, សោ វត , ចុន្ទ, បរំ បលិបបលិបន្នំ ឧទ្ធរិស្សតីតិ។ ឯវំ សេសបទេសុ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **បលិបបលិបន្នោ**តិ គម្ភីរកទ្ទមេ និមុគ្គោ វុច្ចតិ។ យថា, ចុន្ទ, កោចិ បុរិសោ យាវ សីសតោ គម្ភីរកទ្ទមេ និមុគ្គោ, បរម្បិ តថេវ និមុគ្គំ ហត្ថេ វា សីសេ វា គហេត្វា ឧទ្ធរិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ន ហិ តំ ការណមត្ថិ, យេន សោ តំ ឧទ្ធរិត្វា ថលេ បតិដ្ឋាបេយ្យាតិ។ **អទន្តោ អវិនីតោ អបរិនិព្ពុតោ**តិ ឯត្ថ បន អនិព្ពិសេវនតាយ **អទន្តោ**។ អសិក្ខិតវិនយតាយ **អវិនីតោ**។ អនិព្ពុតកិលេសតាយ **អបរិនិព្ពុតោ**តិ វេទិតព្ពោ។ **សោ** តាទិសោ បរំ **ទមេស្សតិ** និព្ពិសេវនំ ករិស្សតិ, **វិនេស្សតិ** តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខាបេស្សតិ។ **បរិនិព្ពាបេស្សតិ** តស្ស កិលេសេ និព្ពាបេស្សតិ។

នត្ថញ្ញោ កោចីតិ អញ្ញោ កោចិ បុគ្គលោ មោចេតុំ សមត្ថោ នត្ថិ។ **សកេន ថាមេនា**តិ អត្តនោ ញាណថាមេន។ **ពលេនា**តិ ញាណពលេន។ **វីរិយេនា**តិ ញាណសម្បយុត្តចេតសិកវីរិយេន។ **បុរិសបរក្កមេនា**តិ បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនេន មហន្តវីរិយេន។

នាហំ សហិស្សាមីតិ អហំ ន សហិស្សាមិ ន សក្កោមិ, ន វាយមិស្សាមីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បមោចនាយា**តិ បមោចេតុំ។ **កថំកថិន្តិ** សកង្ខំ។ **ធោតកា**តិ អាលបនំ។ **តរេសី**តិ តរេយ្យាសិ។

> “អត្តនា ហិ កតំ បាបំ, អត្តនា សំកិលិស្សតិ;
> អត្តនា អកតំ បាបំ, អត្តនាវ វិសុជ្ឈតិ;
> សុទ្ធី អសុទ្ធិ បច្ចត្តំ, នាញ្ញោ អញ្ញំ វិសោធយេ”តិ។ (ធ. ប. ១៦៥; កថា. ៧៤៣) –

ឯត្ថាយមត្ថោ – យេន អត្តនា អកុសលំ កម្មំ កតំ ហោតិ, សោ ចតូសុ អបាយេសុ ទុក្ខំ អនុភវន្តោ អត្តនាវ សំកិលិស្សតិ។ យេន បន អត្តនា អកតំ បាបំ, សោ សុគតិញ្ចេវ អគតិញ្ច គច្ឆន្តោ អត្តនាវ វិសុជ្ឈតិ។ កុសលកម្មសង្ខាតា សុទ្ធិ អកុសលកម្មសង្ខាតា ច អសុទ្ធិ បច្ចត្តំ ការកសត្តានំ អត្តនិយេវ វិបច្ចតិ។ អញ្ញោ បុគ្គលោ អញ្ញំ បុគ្គលំ ន វិសោធយេ នេវ វិសោធេតិ, ន កិលេសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

តិដ្ឋតេវ និព្ពានន្តិ អមតមហានិព្ពានំ តិដ្ឋតិយេវ។ **និព្ពានគាមិមគ្គោ**តិ បុព្ពភាគវិបស្សនាតោ បដ្ឋាយ អរិយមគ្គោ។ **តិដ្ឋាមហំ សមាទបេតា**តិ អហំ គណ្ហាបេតា បតិដ្ឋាបេតា តិដ្ឋាមិ។ **ឯវំ ឱវទិយមានា ឯវំ អនុសាសិយមានា**តិ មយា ឯវំ ឱវទិយមានា ឯវំ អនុសាសិយមានា។ ឯត្ថ ឧប្បន្នេ វត្ថុស្មិំ វទន្តោ **ឱវទតិ** នាម, អនុប្បន្នេ វត្ថុស្មិំ អនុសាសន្តោ “អយសោបិ តេ ភវិស្សតី”តិអាទិវសេន អនាគតំ ទស្សេន្តោ **អនុសាសតិ** នាម។ សម្មុខា វទន្តោបិ **ឱវទតិ** នាម, បរម្មុខា ទូតសាសនំ វា បេសេន្តោ **អនុសាសតិ** នាម។ សកឹ វទន្តោបិ **ឱវទតិ** នាម, បុនប្បុនំ វទន្តោ **អនុសាសតិ** នាម។ ឱវទន្តោ ឯវ វា **អនុសាសតិ** នាម។ **អប្បេកច្ចេ**តិ អបិ ឯកច្ចេ, ឯកេតិ អត្ថោ។ **អច្ចន្តនិដ្ឋំ និព្ពានំ អារាធេន្តី**តិ ខយវយសង្ខាតំ អន្តំ អតីតន្តិ អច្ចន្តំ, អច្ចន្តញ្ច តំ សព្ពសង្ខារានំ

អប្បវត្តិដ្ឋានត្តា និដ្ឋញ្ញាតិ អច្ចន្តនិដ្ឋំ, ឯកន្តនិដ្ឋំ, សតតនិដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ តំ អច្ចន្តនិព្ពានំ អារាធេន្តិ សម្បាទេន្តិ។ **នារាធេន្តី**តិ ន សម្បាទេន្តិ, ន បដិលភន្តីតិ អត្ថោ។ **ឯត្ថ ក្យាហ**ន្តិ ឯតេសុ កឹ អហំ, កឹ ករោមីតិ អត្ថោ។ **មគ្គក្ខាយី**តិ បដិបទាមគ្គក្ខាយី ។ **អាចិក្ខតិ** កថេតិ។ **អត្តនា បដិបជ្ជមានា មុញ្ចេយ្យុ**ន្តិ បដិបជ្ជន្តា មយំ មុញ្ចេយ្យុំ។

អតីតំ ឧបាទាយាតិ អតីតំ បដិច្ច។ **កថំ បុរេ អបេក្ខំ ករោតី**តិ កេន បការេន ឥក្ខំ ឱលោកនំ ករោតិ។ **ឯវំរូបោ អហោសិ**ន្តិ ទីឃរស្សអណុកថូលាទិវសេន ឯវំជាតិកោ ឯវំរូបោ អភវិំ។ **តត្ថ នន្ទឹ សមន្វានេតី**តិ តស្មឹ រូបារម្មណេ តណ្ហំ សម្មា អានយតិ ឧបនេតិ។ **វេទនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

“**ឥតិ មេ ចក្ខុ**”តិអាទយោ វត្ថុអារម្មណវសេន តណ្ហុប្បត្តិំ ទស្សេន្តោ អាហ។ **ឥតិ រូបាតី**តិ ឯវំ រូបា ឥតិ។ **តត្ថ ឆន្ទរាគបដិពទ្ធ**ន្តិ តេសុ ចក្ខុរូបេសុ ទុព្ពលសង្ខាតោ ឆន្ទោ ច ពលវសង្ខាតោ រាគោ ច, តេន ឆន្ទរាគេន បដិពទ្ធំ អល្លីនំ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ ជវនចិត្តំ។ **ឆន្ទរាគបដិពទ្ធត្តា វិញ្ញាណស្សា**តិ តស្ស ជវនវិញ្ញាណស្ស ឆន្ទរាគេន ពទ្ធភាវា។ **តទភិនន្ទតី**តិ តំ អារម្មណំ តណ្ហាវសេន អភិនន្ទតិ។

យានិស្ស តានីតិ យានិ អស្ស តានិ។ **បុព្ពេ**តិ អតីតេ។ **សទ្ធិ**ន្តិ ឯកតោ។ **ហសិតលបិតកីឡិតានី**តិ ទន្តវិទំសាទិហសិតានិ ច, វចីភេទំ កត្វា លបិតានិ ច, កាយខិឌ្ឌាទិកីឡិតានិ ច។ **តទស្សាទេតី**តិ តំ អស្សាទយតិ អស្សាទំ វិន្ទតិ សាទិយតិ។ **តំ និកាមេតី**តិ តំ និកាមយតិ បច្ចាសីសតិ។ **វិត្តឹ អាបជ្ជតី**តិ តុដ្ឋឹ បាបុណាតិ។

សិយន្តិ ភវេយ្យំ។ **អប្បដិលទ្ធស្ស បដិលាភាយា**តិ អប្បត្តស្ស បាបុណនត្ថាយ។ **ចិត្តំ បណិទហតី**តិ ចិត្តំ ឋបេតិ។ **ចេតសោ បណិធានបច្ចយា**តិ ចិត្តស្ស ឋបនការណា។

សីលេន វាតិ បញ្ចសីលាទិសីលេន វា។ **វតេន វា**តិ ធុតង្គសមាទានេន វា។ **តបេន វា**តិ វីរិយសមាទានេន វា។ **ព្រហ្មចរិយេន វា**តិ មេថុនវិរតិយា វា។ **ទេវោ វា**តិ មហានុភាវោ ទេវរាជា វា។ **ទេវញ្ញតរោ វា**តិ តេសំ អញ្ញតរោ វា។

ជប្បន្តាតិ គុណវសេន កថេន្តា។ **បជប្បន្តា**តិ បការេន កថេន្តា។ **អភិជប្បន្តា**តិ វិសេសេន កថេន្តា, ឧបសគ្គវសេន វា វឌ្ឍិតំ។

៨. ឯវំ បឋមគាថាយ “ទូរេ វិវេកា ហិ តថាវិធោ”តិ សាធេត្វា ទុតិយគាថាយ ច តថាវិធានំ ធម្មតំ អាវិ កត្វា ឥទានិ តេសំ បាបករណំ អាវិ ករោន្តោ “**កាមេសុ គិទ្ធា**”តិ គាថមាហ។

តស្សត្ថោ – **តេ** សត្តា កាមេសុ បរិភោគតណ្ហាយ **គិទ្ធា**, បរិយេសនាទិមនុយុត្តត្តា **បសុតា**, សម្មោហមាបន្នត្តា **បមូឡ្ហា**, អវគមនតាយ មច្ឆរិយតាយ ពុទ្ធាទីនំ វចនំ អនាទិយតាយ ច **អវទានិយា**, កាយវិសមាទិម្ហិ **វិសមេ** និវិដ្ឋា, អន្តកាលេ មរណ**ទុក្ខូបនីតា**, “កឹសុ ភវិស្សាម ឥតោ ចុតាសេ”តិ បរិទេវយន្តីតិ។

គិទ្ធាតិ កាមរាគេន គិទ្ធា។ **គធិតា**តិ សង្កប្បរាគេន បច្ចាសីសមានា ហុត្វា គធិតា។ **មុច្ឆិតា**តិ កាមតណ្ហាយ មុច្ឆាបរេតា។ **អជ្ឈោសន្នា**តិ កាមនន្ទិយា អធិឱសន្នា អជ្ឈោត្ថដា។ **លគ្គា**តិ កាមសិនេហេន អល្លីនា។ **លគ្គិតា**តិ កាមបរិឡាហេន ឯកីភូតា។ **បលិពុទ្ធា**តិ កាមសញ្ញាយ អាវដ្ដិតា។ អថ វា “ទិដ្ឋិទស្សនេ **គិទ្ធា**។ អភិណ្ហទស្សនេ **គធិតា**។ សំសគ្គកិរិយស្មឹ **មុច្ឆិតា**។ វិស្សាសកិរិយស្មឹ **អជ្ឈោសន្នា**។ សិនេហវឡញ្ជស្មឹ **លគ្គា**។ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិម្ហិ **លគ្គិតា**។ អបរាបរំ អមុញ្ចមានា ហុត្វា **បលិពុទ្ធា**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

ឯសន្តីតិ បច្ចាសីសន្តិ។ **គវេសន្តី**តិ មគ្គយន្តិ។ **បរិយេសន្តី**តិ សព្ពាការេន ឥច្ឆន្តិ បត្ថេន្តិ។ អថ វា ទិដ្ឋារម្មណេ សុភាសុភំ អត្ថិ, នត្ថីតិ **ឯសន្តិ**។ សុភាសុភារម្មណេ បច្ចក្ខំ កត្វា វឡញ្ជនត្ថាយ បិយំ ករោន្តា **គវេសន្តិ**។ ចិត្តវសេន **ឯសន្តិ**។ បយោគវសេន **គវេសន្តិ**។ ករណវសេន **បរិយេសន្តិ**។ តេ ទុវិធេ កាមេ បដិច្ច ឱតរិត្វា ចរន្តីតិ **តច្ចរិតា**។ តេ ច កាមេ ពហុលំ យេភុយ្យេន វឡញ្ជន្តិ បវត្តយន្តីតិ **តព្ពហុលា**។ តេ ច កាមេ គរុំ កត្វា វហន្តីតិ **តគ្គរុកា**។ តេសុ កាមេសុ និន្នា នមិតា ហុត្វា វសន្តីតិ **តន្និន្នា**។ តេសុ កាមេសុ សន្និន្នា ហុត្វា វសន្តីតិ **តប្បោណា**។ តេសុ កាមេសុ អវលម្ពិតា ហុត្វា តេសុយេវ នមិតា វសន្តីតិ **តប្បព្ភារា**។ តេសុ កាមេសុ អវត្ថរិត្វា មុច្ឆាបរេតប្បសង្គា ហុត្វា វទន្តីតិ **តទធិមុត្តា**។ តេ ច កាមេ អធិបតឹ ជេដ្ឋកំ កត្វា វសន្តីតិ **តទធិបតេយ្យា**។ អថ វា “អារម្មណស្ស ឥដ្ឋភាវេន **តច្ចរិតា**។ អារម្មណស្ស កន្តភាវេន **តព្ពហុលា**។ អារម្មណស្ស មនាបភាវេន

តគ្គរុកា។ អារម្មណស្ស បិយភាវេន **តន្និន្នា**។ អារម្មណស្ស កាមុបសំហិតភាវេន **តប្បោណា**។ អារម្មណស្ស រជនីយភាវេន **តប្បព្ភារា**។ អារម្មណស្ស មុច្ឆនីយភាវេន **តទធិមុត្តា**។ អារម្មណស្ស ពន្ធនីយភាវេន **តទធិបតេយ្យា**"តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

រូបេ បរិយេសន្តីតិអាទីសុ **បរិយេសន្តី**តិ អលទ្ធស្ស លាភាយ ឯសនវសេន។ **បដិលភន្តី**តិ ហត្ថគតវសេន។ **បរិភុញ្ជន្តី**តិ វឡញ្ជនវសេន វុត្តន្តិ ញាតព្ពំ។ កលហំ វិវាទំ ករោតីតិ **កលហការកោ**។ តស្មឹ និយុត្តោតិ **កលហបសុតោ។ កម្មការកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **គោចរេ ចរន្តោ**តិ វេសិយាទិគោចរេ, សតិបដ្ឋានាទិគោចរេ វា ចរមានោ។ តេសុ និយុត្តោ **គោចរបសុតោ**។ អារម្មណូបនិជ្ឈានវសេន ឈានំ អស្ស អត្ថីតិ **ឈាយី**។ តស្មឹ និយុត្តោ **ឈានបសុតោ**។

អវគច្ឆន្តីតិ អបាយំ គច្ឆន្តិ។ **មច្ឆរិនោ**តិ សកសម្បត្តិ និគុហន្តា។ **វចន**ន្តិ កថនំ។ **ព្យបថ**ន្តិ វាក្យបថំ។ **ទេសន**ន្តិ វិស្សជ្ជនឱវាទំ។ **អនុសិដ្ឋិ**ន្តិ អនុសាសនី។ **នាទិយន្តី**តិ ន គណ្ហន្តិ ន គរុំ ករោន្តិ។ "ន បដិស្សុន្តី"តិ វា បាឋោ, សោយេវ អត្ថោ។ វុត្តោតោ មច្ឆរិយទស្សនត្ថំ "**បញ្ច មច្ឆរិយានិ អាវាសមច្ឆរិយ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អាវាសេ មច្ឆរិយំ **អាវាសមច្ឆរិយំ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

អាវាសោ នាម សកលារាមោបិ បរិវេណម្បិ ឯកោវរកោបិ រត្តិដ្ឋានាទីនិបិ។ តេសុ វសន្តា សុខំ វសន្តិ, បច្ចយេ លភន្តិ។ ឯកោ ភិក្ខុ វត្តសម្បន្នស្សេវ បេសលស្ស ភិក្ខុនោ តត្ថ អាគមនំ ន ឥច្ឆតិ, អាគតោបិ "ខិប្បំ គច្ឆតូ"តិ ចិន្តេតិ, ឥទំ **អាវាសមច្ឆរិយំ** នាម។ ភណ្ឌនការកាទីនំ បន តត្ថ វាសំ អនិច្ឆតោ អាវាសមច្ឆរិយំ នាម ន ហោតិ។

កុលន្តិ ឧបដ្ឋាកកុលម្បិ ញាតិកុលម្បិ។ តត្ថ អញ្ញស្ស ឧបសង្កមនំ អនិច្ឆតោ **កុលមច្ឆរិយំ** ហោតិ។ បាបបុគ្គលស្ស បន ឧបសង្កមនំ អនិច្ឆតោបិ មច្ឆរិយំ នាម ន ហោតិ។ សោ ហិ តេសំ បសាទភេទាយ បដិបជ្ជតិ។ បសាទំ រក្ខិតុំ សមត្ថស្សេវ បន ភិក្ខុនោ តត្ថ ឧបសង្កមនំ អនិច្ឆតោ មច្ឆរិយំ នាម ហោតិ។

លាភោតិ ចតុបច្ចយលាភោវ។ តំ អញ្ញស្មឹ សីលវន្តេយេវ លភន្តេ "មា លភតូ"តិ ចិន្តេន្តស្ស **លាភមច្ឆរិយំ** ហោតិ។ យោ បន សទ្ធាទេយ្យំ វិនិបាតេតិ, អបរិភោគទុប្បរិភោគាទិវសេន វិនាសេតិ, បូតិភាវំ គច្ឆន្តម្បិ អញ្ញស្ស ន ទេតិ, តំ ទិស្វា "សចេ ឥមំ ឯស ន លភេយ្យ, អញ្ញោ សីលវា លភេយ្យ, បរិភោគំ គច្ឆេយ្យា"តិ ចិន្តេន្តស្ស មច្ឆរិយំ នាម នត្ថិ។

វណ្ណោ នាម សរីរវណ្ណោបិ គុណវណ្ណោបិ។ តត្ថ សរីរវណ្ណេ មច្ឆរី "បរោ បាសាទិកោ រូបវា"តិ វុត្តេ តំ ន កថេតុកាមោ ហោតិ។ គុណវណ្ណមច្ឆរី បរស្ស សីលេន ធុតង្គេន បដិបទាយ អាចារេន វណ្ណំ ន កថេតុកាមោ ហោតិ។

ធម្មោតិ បរិយត្តិធម្មោ ច បដិវេធធម្មោ ច។ តត្ថ អរិយសាវកា បដិវេធធម្មំ ន មច្ឆរាយន្តិ, អត្តនា បដិវិទ្ធធម្មេ សទេវកស្ស លោកស្ស បដិវេធំ ឥច្ឆន្តិ។ តំ បន បដិវេធំ "បរេ ជានន្តូ"តិ ឥច្ឆន្តិ, តន្តិធម្មេយេវ បន **ធម្មមច្ឆរិយំ** នាម ហោតិ។ តេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ យំ គុឡ្ហំ គន្ថំ វា កថាមគ្គំ វា ជានាតិ, តំ អញ្ញេ ន ជានាបេតុកាមោ ហោតិ។ យោ បន បុគ្គលំ ឧបបរិក្ខិត្វា ធម្មានុគ្គហេន ធម្មំ វា ឧបបរិក្ខិត្វា បុគ្គលានុគ្គហេន ន ទេតិ, អយំ ធម្មមច្ឆរី នាម ន ហោតិ។ តត្ថ ឯកច្ចោ បុគ្គលោ លោលោ ហោតិ, កាលេន សមណោ ហោតិ , កាលេន ព្រាហ្មណោ, កាលេន និគណ្ឋោ។ យោ ហិ ភិក្ខុ "អយំ បុគ្គលោ បវេណិអាគតំ តន្តឹ សណ្ហំ សុខុមំ ធម្មន្តរំ ភិន្ទិត្វា អាលុឡេស្សតី"តិ ន ទេតិ, អយំ បុគ្គលំ ឧបបរិក្ខិត្វា ធម្មានុគ្គហេន ន ទេតិ នាម។ យោ បន "អយំ ធម្មោ សណ្ហោ សុខុមោ, សចាយំ បុគ្គលោ គណ្ហិស្សតិ, អញ្ញំ ព្យាករិត្វា អត្តានំ អាវិ កត្វា នស្សិស្សតី"តិ ន ទេតិ, អយំ ធម្មំ ឧបបរិក្ខិត្វា បុគ្គលានុគ្គហេន ន ទេតិ នាម។ យោ បន "សចាយំ ឥមំ ធម្មំ គណ្ហិស្សតិ, អម្ហាកំ សមយំ ភិន្ទិតុំ សមត្ថោ ភវិស្សតី"តិ ន ទេតិ, អយំ ធម្មមច្ឆរី នាម ហោតិ។

ឥមេសុ បញ្ចសុ មច្ឆរិយេសុ អាវាសមច្ឆរិយេន តាវ យក្ខោ វា បេតោ វា ហុត្វា តស្សេវ អាវាសស្ស សង្ការំ សីសេន ឧក្ខិបិត្វា វិចរតិ។ កុលមច្ឆរិយេន តស្មឹ កុលេ អញ្ញេសំ ទានមាននាទីនិ ករោន្តេ ទិស្វា "ភិន្នំ វតិទំ កុលំ មមា"តិ ចិន្តយតោ លោហិតម្បិ មុខតោ ឧគ្គច្ឆតិ, កុច្ឆិវិរេចនម្បិ ហោតិ, អន្តានិបិ ខណ្ឌាខណ្ឌានិ ហុត្វា និក្ខមន្តិ។ លាភមច្ឆរិយេន សង្ឃស្ស វា គណស្ស វា សន្តកេ លាភេ មច្ឆរាយិត្វា បុគ្គលិកបរិភោគំ វិយ បរិភុញ្ជិត្វា យក្ខោ វា បេតោ វា មហាអជគរោ វា ហុត្វា និព្ពត្តតិ។ សរីរវណ្ណគុណវណ្ណមច្ឆរេន បន បរិយត្តិធម្មមច្ឆរិយេន ច

អត្តនោវ វណ្ណំ វណ្ណេតិ, បរេសំ វណ្ណេ “កឹ វណ្ណោ ឯសោ”តិ តំ តំ ទោសំ វទន្តោ បរិយត្តិធម្មញ្ច កស្សចិ កិញ្ចិ អទេន្តោ ទុព្ពណ្ណោ ចេវ ឯឡមូគោ ច ហោតិ។

អបិ ច អាវាសមច្ឆរិយេន លោហគេហេ បច្ចតិ, កុលមច្ឆរិយេន អប្បលាភោ ហោតិ, លាភមច្ឆរិយេន គូថនិរយេ និព្ពត្តតិ, វណ្ណមច្ឆរិយេន ភវេ ភវេ និព្ពត្តស្ស វណ្ណោ នាម ន ហោតិ, ធម្មមច្ឆរិយេន កុក្កុឡនិរយេ និព្ពត្តតីតិ។

មច្ឆរាយនវសេន **មច្ឆរិយំ**។ មច្ឆរាយនាការោ **មច្ឆរាយនា**។ មច្ឆរេន អយិតស្ស មច្ឆេរសមង្គិនោ ភាវោ **មច្ឆរាយិតត្តំ**។ “មយ្ហមេវ ហោន្តុ, មា អញ្ញស្សា”តិ សព្ពាបិ អត្តនោ សម្បត្តិយោ ព្យាបេតុំ ន ឥច្ឆតីតិ វិវិច្ឆោ, វិវិច្ឆស្ស ភាវោ **វេវិច្ឆំ**, មុទុមច្ឆរិយស្សេតំ នាមំ។ កទរិយោ វុច្ចតិ អនាទរោ, តស្ស ភាវោ **កទរិយំ**, ថទ្ធមច្ឆរិយស្សេតំ នាមំ។ តេន ហិ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ បរម្បិ បរេសំ ទទមានំ និវារេតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“កទរិយោ បាបសង្កប្បោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិអនាទរោ;
ទទមានំ និវារេតិ, យាចមានាន ភោជន”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.១៣២);

យាចកេ ទិស្វា កដុកភាវេន ចិត្តំ អញ្ចតិ សង្កោចេតីតិ កដុកញ្ចុកោ, តស្ស ភាវោ **កដុកញ្ចុកតា**។ អបរោ នយោ – កដុកញ្ចុកតា វុច្ចតិ កដច្ឆុគ្គាហោ។ សមតិត្តិកបុណ្ណាយ ហិ ឧក្ខលិយា ភត្តំ គណ្ហន្តោ សព្ពតោភាគេន សង្កុដិតេន អគ្គកដច្ឆុនា គណ្ហាតិ បូរេត្វា គហេតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ មច្ឆរិបុគ្គលស្ស ចិត្តំ សង្កុចតិ, តស្មិំ សង្កុចិតេ កាយោបិ តថេវ សង្កុចតិ បដិកុដតិ បដិនិវដ្តតិ ន សម្បសារិយតីតិ មច្ឆេរំ “កដុកញ្ចុកតា”តិ វុត្តំ។

អគ្គហិតត្តំ ចិត្តស្សាតិ បរេសំ ឧបការករណេ ទានាទិនា អាការេន យថា ន សម្បសារិយតិ, ឯវំ អាវរិត្វា គហិតភាវោ ចិត្តស្ស។ យស្មា បន មច្ឆរិបុគ្គលោ អត្តនោ សន្តកំ បរេសំ អទាតុកាមោ ហោតិ, បរសន្តកំ គណ្ហិតុកាមោ។ តស្មា “ឥទំ អច្ឆរិយំ មយ្ហមេវ ហោតុ, មា អញ្ញស្សា”តិ បវត្តិវសេនស្ស អត្តសម្បត្តិនិគូហនលក្ខណតា បរសម្បត្តិគ្គហណលក្ខណតា ច វេទិតព្ពា។

ខន្ធមច្ឆរិយម្បិ មច្ឆរិយន្តិ អត្តនោ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតំ ឧបបត្តិភវំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ “អច្ឆរិយំ មយ្ហមេវ ហោតុ, មា អញ្ញស្សា”តិ បវត្តំ មច្ឆរិយំ ខន្ធមច្ឆរិយំ នាម។ **ធាតុអាយតនមច្ឆរិយេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **គាហោ**តិ គាហនិច្ចយវសេន គហណំ។ **អវទញ្ញុតាយា**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានម្បិ កថិតំ អជាននភាវេន។ យាចកានំ អទទមានោ ហិ តេហិ កថិតំ ន ជានាតិ នាម។ **ជនា បមត្តា**តិ សតិវិប្បវាសា ជនា។ **វចន**ន្តិ សង្ខេបវចនំ។ **ព្យប្បថ**ន្តិ វិត្ថារវចនំ។ **ទេសន**ន្តិ ឧបមំ ទស្សេត្វា អត្ថសន្ទស្សនវចនំ។ **អនុសិដ្ឋិ**ន្តិ បុនប្បុនំ សំលក្ខាបនវចនំ។ អថ វា ទស្សេត្វា កថនំ **វចនំ** នាម។ គណ្ហាបេត្វា កថនំ **ព្យប្បថំ** នាម។ តោសេត្វា កថនំ **ទេសនំ** នាម។ បទស្សេត្វា កថនំ **អនុសិដ្ឋិ** នាម។ អថ វា បរិតាបទុក្ខំ នាសេត្វា កថនំ **វចនំ** នាម។ បរិឡាហទុក្ខំ នាសេត្វា កថនំ **ព្យប្បថំ** នាម។ អបាយទុក្ខំ នាសេត្វា កថនំ **ទេសនំ** នាម។ ភវទុក្ខំ នាសេត្វា កថនំ **អនុសិដ្ឋិ** នាម។ អថ វា ទុក្ខសច្ចបរិញ្ញាបដិវេធយុត្តំ **វចនំ**។ សមុទយសច្ចបហានបដិវេធយុត្តំ **ព្យប្បថំ**។ និរោធសច្ចសច្ឆិកិរិយបដិវេធយុត្តំ **ទេសនំ**។ មគ្គសច្ចភាវនាបដិវេធយុត្តំ **អនុសិដ្ឋី**តិ ឯវមាទិនា នយេន ឯកេ វណ្ណយន្តិ។

ន សុស្សូសន្តីតិ ន សុណន្តិ។ **ន សោតំ ឱទហន្តី**តិ សវនត្ថំ កណ្ណសោតំ ន ឋបេន្តិ។ **ន អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេន្តី**តិ ជាននត្ថំ ចិត្តំ ន បតិដ្ឋបេន្តិ។ **អនស្សវា**តិ ឱវាទំ អសុណមានា។ **អវចនករា**តិ សុណមានាបិ វចនំ ន ករោន្តីតិ អវចនករា។ **បដិលោមវុត្តិនោ**តិ បដាណី ហុត្វា បវត្តនកា ។ **អញ្ញេនេវ មុខំ ករោន្តី**តិ ករោន្តាបិ មុខំ ន ទេន្តីតិ អត្ថោ។

វិសមេតិ កាយសុចរិតាទិសម្មតស្ស សមស្ស បដិបក្ខត្តា វិសមំ, តស្មិំ វិសមេ។ **និវិដ្ឋា**តិ បវិដ្ឋា ទុន្និហរា។ **កាយកម្មេ**តិ កាយតោ បវត្តេ, កាយេន វា បវត្តេ កាយកម្មេ។ **វចីកម្មា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ កាយកម្មវចីកម្មមនោកម្មានិ ទុច្ចរិតវសេន វិភត្តានិ, បាណាតិបាតាទយោ ទសអកុសលកម្មបថវសេន វិភត្តាតិ ញាតព្ពំ។ អយំ តាវេត្ថ សាធារណបទវណ្ណនា, អសាធារណេសុ បន បាណស្ស អតិបាតោ **បាណាតិបាតោ**, បាណវធោ បាណឃាតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បាណោតិ ចេត្ថ វោហារតោ សត្តោ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ តស្មិំ បន បាណេ បាណសញ្ញិនោ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានំ អញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា វធកចេតនា បាណាតិបាតោ។ សោ គុណវិរហិតេសុ តិរច្ឆានគតាទីសុ បាណេសុ ខុទ្ទកេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាសរីរេ មហាសាវជ្ជោ។ កស្មា? បយោគមហន្តតាយ, បយោគសមត្តេបិ វត្ថុមហន្តតាយ។ គុណ

វន្តេសុ មនុស្សាទីសុ អប្បគុណេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណេ មហាសាវជ្ជោ។ សរីគុណានំ បន សមភាវេ សតិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជោ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជោតិ វេទិតព្ពោ។

តស្ស បញ្ច សម្ភារា ហោន្តិ – បាណោ បាណសញ្ញិតា វធកចិត្តំ ឧបក្កមោ តេន មរណន្តិ។ ឆប្បយោគា – សាហត្ថិកោ អាណត្តិកោ និស្សគ្គិយោ ថាវរោ វិជ្ជាមយោ ឥទ្ធិមយោតិ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ វិត្ថារិយមានេ អតិប បញ្ចោ ហោតិ, តស្មា នំ ន វិត្ថារយិស្សាម។ អញ្ញញ្ច ឯវរូបំ , អត្ថិកេហិ បន សមន្តបាសាទិកំ វិនយដ្ឋកថំ (បារា. អដ្ឋ. ២.១៧២) ឱលោកេត្វា គហេតព្ពំ។

អទិន្នស្ស អាទានំ **អទិន្នាទានំ,** បរស្ស ហរណំ ថេយ្យំ ចោរិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **អទិន្ន**ន្តិ បរបរិគ្គហិតំ, យត្ថ បរោ យថាកាមការិតំ អាបជ្ជន្តោ អទណ្ឌារហោ អនុបវជ្ជោ ច ហោតិ, តស្មិំ បន បរបរិគ្គហិតេ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិនោ តទាទាយកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា ថេយ្យចេតនា អទិន្នាទានំ។ តំ ហីនេ បរសន្តកេ វត្ថុស្មិំ អប្បសាវជ្ជំ, បណីតេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុបណីតតាយ, វត្ថុសមត្តេ សតិ គុណាធិកានំ សន្តកេ វត្ថុស្មិំ ម ហាសាវជ្ជំ។ តំ តំ គុណាធិកំ ឧបាទាយ តតោ តតោ ហីនគុណស្ស សន្តកេ វត្ថុស្មិំ អប្បសាវជ្ជំ។

តស្ស បញ្ច សម្ភារា ហោន្តិ – បរបរិគ្គហិតំ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា ថេយ្យចិត្តំ ឧបក្កមោ តេន ហរណន្តិ។ ឆប្បយោគា សាហត្ថិកាទយោវ។ តេ ច ខោ យថានុរូបំ ថេយ្យាវហារោ បសយ្ហាវហារោ បដិច្ឆន្នាវហារោ បរិកប្បាវហារោ កុសាវហារោតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ អវហារានំ វសេន បវត្តន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន សមន្តបាសាទិកាយំ វុត្តោ។

កាមេសុមិច្ឆាចារោតិ ឯត្ថ បន **កាមេសូ**តិ មេថុនសមាចារេសុ។ **មិច្ឆាចារោ**តិ ឯកន្តនិន្ទិតោ លាមកាចារោ។ លក្ខណតោ បន អសទ្ធម្មសេវនាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា កាមេសុមិច្ឆាចារោ។

តត្ថ អគមនីយដ្ឋានំ នាម បុរិសានំ តាវ មាតុរក្ខិតា បិតុរក្ខិតា មាតាបិតុរក្ខិតា ភាតុរក្ខិតា ភគិនិរក្ខិតា ញាតិរក្ខិតា គោត្តរក្ខិតា ធម្មរក្ខិតា សារក្ខា សបរិទណ្ឌាតិ មាតុរក្ខិតាទយោ ទស, ធនក្កីតា ឆន្ទវាសិនី ភោគវាសិនី បដវាសិនី ឱទបត្តកិនី ឱភតចុម្ពដកា ទាសី ច ភរិយា កម្មការី ច ភរិយា ធជាហដា មុហុត្តិកាតិ ឯតា ធនក្កីតាទយោ ទសាតិ វីសតិ ឥត្ថិយោ។ ឥត្ថីសុ បន ទ្វិន្នំ សារក្ខសបរិទណ្ឌានំ ទសន្នញ្ច ធនក្កីតាទីនន្តិ ទ្វាទសន្នំ ឥត្ថីនំ អញ្ញេ បុរិសា, ឥទំ អគមនីយដ្ឋានំ នាម។

សោ បនេស មិច្ឆាចារោ សីលាទិគុណរហិតេ អគមនីយដ្ឋានេ អប្បសាវជ្ជោ, សីលាទិគុណសម្បន្នេ មហាសា វជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អគមនីយវត្ថុ តស្មិំ សេវនចិត្តំ សេវនបយោគោ មគ្គេន មគ្គបដិបត្តិ អធិវាសនន្តិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោ ឯវ។

មុសាតិ វិសំវាទនបុរេក្ខារស្ស អត្ថភញ្ជនកោ វចីបយោគោ កាយបយោគោ វា។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន បរស្ស បរវិសំវាទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ អបរោ នយោ – **មុសា**តិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថុ។ **វាទោ**តិ តស្ស ភូតតោ តច្ឆតោ វិញ្ញាបនំ។ លក្ខណតោ បន អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថា វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ សោ យមត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តតាយ ម ហាសាវជ្ជោ។ អបិ ច គហដ្ឋានំ អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ "នត្ថី"តិអាទិនយប្បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, សក្ខិនា ហុត្វា អត្ថភញ្ជនត្ថំ វុត្តោ មហាសាវជ្ជោ។ បព្ពជិតានំ អប្បកម្បិ តេលំ វា សប្បិំ វា លភិត្វា ហសាធិប្បាយេន "អជ្ជ គាមេ តេលំ នទី មញ្ញេ សន្ទតី"តិ បូរណកថានយេន បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, អទិដ្ឋំយេវ បន ទិដ្ឋន្តិអាទិនា នយេន វទន្តានំ មហាសាវជ្ជោ។

តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា ហោន្តិ – អតថំ វត្ថុ វិសំវាទនចិត្តំ តជ្ជោ វាយាមោ បរស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោវ។ សោ ច កាយេន វា កាយបដិពទ្ធេន វា វាចាយ វា បរវិសំវាទកកិរិយាករណេ ទដ្ឋព្ពោ។ តាយ ចេ កិរិយាយ បរោ តមត្ថំ ជានាតិ, អយំ កិរិយសមុដ្ឋាបិកា ចេតនាក្ខណេយេវ មុសាវាទកម្មុនា ពជ្ឈតិ។

បិសុណវាចាតិអាទីសុ យាយ វាចាយ យស្ស តំ វាចំ ភាសតិ, តស្ស ហទយេ អត្តនោ បិយភាវំ បរស្ស ច សុញ្ញភាវំ ករោតិ, សា **បិសុណវាចា**។ យាយ បន អត្តានម្បិ បរម្បិ ផរុសំ ករោតិ, យា វាចា សយម្បិ ផរុសា នេវ កណ្ណសុខា ន ហទយង្គមា, អយំ **ផរុសវាចា**។ យេន សម្ផំ បលបតិ និរត្ថកំ, សោ **សម្ផប្បលាបោ**។ តេសំ មូលភូតាបិ ចេតនា បិសុណវាចាទិនាមមេវ លភតិ, សា ឯវ ឥធ អធិប្បេតាតិ។

តត្ថ សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បរេសំ វា ភេទាយ អត្តនោ បិយកម្យតាយ វា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **បិសុណវាចា**។ សា យស្ស ភេទំ ករោតិ , តស្ស អប្បគុណាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។

តស្សា ចត្តារោ សម្ភារា ហោន្តិ – ភិន្ទិតព្ពោ បរោ “ឥតិ ឥមេ នានា ភវិស្សន្តិ វិនា ភវិស្សន្តី”តិ ភេទបុរេក្ខារតា វា, “ឥតិ អហំ បិយោ ភវិស្សាមិ វិស្សាសិកោ”តិ វិយកម្យតា វា, តជ្ជោ វាយាមោ, តស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។

បរស្ស មម្មច្ឆេទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសចេតនា **ផរុសវាចា**។ មម្មច្ឆេទកោបិ បយោគោ ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ។ មាតាបិតរោ ហិ កទាចិ បុត្តកេ ឯវម្បិ វទន្តិ “ចោរា វោ ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ករោន្តូ”តិ, ឧប្បលបត្តម្បិ ច នេសំ ឧបរិ បតន្តំ ន ឥច្ឆន្តិ។ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច កទាចិ និស្សិតកេ ឯវំ វទន្តិ “កឹ ឥមេ អហិរិកា អនោត្តប្បិនោ ចរន្តិ, និទ្ធមថ នេ”តិ។ អថ ច នេសំ អាគមាធិគមសម្បត្តឹ ឥច្ឆន្តិ។ យថា ច ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ, ឯវំ វចនសណ្ហតាយ អផរុសវាចាបិ ន ហោតិ។ ន ហិ មារាបេតុកាមស្ស “ឥមំ សុខំ សយាបេថា”តិ វចនំ អផរុសវាចា ហោតិ, ចិត្តផរុសតាយ បនេសា ផរុសវាចាវ, សា យំ សន្ធាយ បវត្តិតា។ តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា តយោ សម្ភារា – អក្កោសិតព្ពោ បរោ កុបិតចិត្តំ អក្កោសនន្តិ។

អនត្ថវិញ្ញាបិកា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា អកុសលចេតនា **សម្ផប្បលាបោ**។ សោ អាសេវនមន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជោ, អាសេវនមហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា ហោន្តិ – ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិនិរត្ថកកថាបុរេក្ខារតា តថារូបីកថាកថនញ្ចាតិ។

អភិជ្ឈាយតីតិ **អភិជ្ឈា**, បរភណ្ឌាភិមុខី ហុត្វា តន្និន្នតាយ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សា “អហោ វត ឥទំ មមស្សា”តិ ឯវំ បរភណ្ឌាភិជ្ឈាយនលក្ខណា។ អទិន្នាទានំ វិយ អប្បសាវជ្ជា មហាសាវជ្ជា ច។ តស្សា ទ្វេ សម្ភារា ហោន្តិ – បរភណ្ឌំ អត្តនោ បរិណាមនញ្ចាតិ។ បរភណ្ឌវត្ថុកេ ហិ លោភេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ “អហោ វតិទំ មមស្សា”តិ អត្តនោ ន បរិណាមេតិ។

ហិតសុខំ ព្យាបាទយតីតិ **ព្យាបាទោ**, សោ បរវិនាសាយ មនោបទោសលក្ខណោ។ ផរុសវាចា វិយ អប្បសាវជ្ជោ មហាសាវជ្ជោ ច។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា ហោន្តិ – បរសត្តោ ច តស្ស ច វិនាសចិន្តាតិ។ បរសត្តវត្ថុកេ ហិ កោធេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ “អហោ វតាយំ ឧច្ឆិជ្ជេយ្យ វិនស្សេយ្យា”តិ តស្ស វិនាសំ ន ចិន្តេសិ។

យថាភុច្ចគហណាភាវេន មិច្ឆា បស្សតីតិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**។ សា “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតទស្សនលក្ខណា។ សម្ផប្បលាបោ វិយ អប្បសាវជ្ជា មហាសាវជ្ជា ច។

សញ្ញី, អសញ្ញី, នេវសញ្ញីនាសញ្ញី ភវិស្សាមាតិ រូបាទិវសេន កង្ខន្តិ។ **ភវិស្សាម នុ ខោ មយ**ន្តិអាទិនា អត្តានំ កង្ខន្តិ។ តត្ថ **ភវិស្សាម នុ ខោ។ ន នុ ខោ ភវិស្សាមា**តិ តស្ស សស្សតាការញ្ច ឧច្ឆេទាការញ្ច និស្សាយ អនាគតេ អត្តានំ វិជ្ជមានតញ្ច អវិជ្ជមានតញ្ច កង្ខន្តិ។ **កឹ នុ ខោ ភវិស្សាមា**តិ ជាតិលិង្គុបបត្តិយោ និស្សាយ “ខត្តិយា នុ ខោ ភវិស្សាម, ព្រាហ្មណវេស្សសុទ្ទគហដ្ឋបព្ពជិតទេវមនុស្សានំ អញ្ញតរា”តិ កង្ខន្តិ។ **កថំ នុ ខោ ភវិស្សាមា**តិ សណ្ឋានាការំ និស្សាយ “ទីឃា នុ ខោ ភវិស្សាម, រស្សឱទាតកណ្ហបមាណិកអប្បមាណិកាទីនំ អញ្ញតរា”តិ កង្ខន្តិ។ កេចិ បន “ឥស្សរនិម្មានាទីនិ និស្សាយ ‘កេន នុ ខោ ការណេន ភវិស្សាមា’តិ ហេតុតោ កង្ខន្តី”តិ វទន្តិ។ **កឹ ហុត្វា កឹ ភវិស្សាម នុ ខោ មយ**ន្តិ ជាតិអាទីនិ និស្សាយ “ខត្តិយា ហុត្វា នុ ខោ ព្រាហ្មណា ភវិស្សាម…បេ…. ទេវា ហុត្វា មនុស្សា”តិ អត្តនោ បរម្បរំ កង្ខន្តិ។ សព្ពត្ថេវ បន **អទ្ធាន**ន្តិ កាលាធិវចនមេតំ។

១០. យស្មា ឯតទេវ **តស្មា ហិ សិក្ខេថ…បេ…. អាហុ ធីរា**តិ។ តត្ថ **សិក្ខេថា**តិ តិស្សោ សិក្ខា អាវជ្ជេយ្យ។ **ឥធេវា**តិ ឥមស្មឹយេវ សាសនេ។ តត្ថ សិក្ខិតព្ពាតិ **សិក្ខា។ តិស្សោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **អធិសីលសិក្ខា**តិ អធិកំ ឧត្តមំ សីលន្តិ អធិសីលំ, អធិសីលញ្ច តំ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន សិក្ខា ចាតិ អធិសីលសិក្ខា។ ឯស នយោ អធិចិត្តអធិបញ្ញាសិក្ខាសុ។

កតមំ បនេត្ថ សីលំ, កតមំ អធិសីលំ, កតមំ ចិត្តំ, កតមំ អធិចិត្តំ, កតមា បញ្ញា, កតមា អធិបញ្ញាតិ? វុច្ចតេ – បញ្ចង្គទសង្គសីលំ តាវ សីលមេវ ។ តញ្ហិ ពុទ្ធេ ឧប្បន្នេបិ អនុប្បន្នេបិ លោកេ បវត្តតិ ។ ឧប្បន្នេ ពុទ្ធេ តស្មឹ សីលេ ពុទ្ធាបិ សាវកាបិ មហាជនំ សមាទបេន្តិ, អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ បច្ចេកពុទ្ធា ច កម្មវាទិនោ ច ធម្មិកា

សមណព្រាហ្មណា ច ចក្កវត្តី ច មហារាជានោ មហាពោធិសត្តា ច សមាទបេន្តិ, សាមម្បិ បណ្ឌិតា សមណព្រាហ្មណា សមាទិយន្តិ។ តេ តំ កុសលំ ធម្មំ បរិបូរេត្វា ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សម្បត្តិំ អនុភោន្តិ។

បាតិមោក្ខសំវរសីលំ បន "អធិសីល"ន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ហិ សូរិយោ វិយ បជ្ជោតានំ សិនេរុ វិយ បព្វតានំ សព្ពលោកិយសីលានំ អធិកញ្ចេវ ឧត្តមញ្ច, ពុទ្ធុប្បាទេយេវ ច បវត្តតិ, ន វិនា ពុទ្ធុប្បាទា។ ន ហិ តំ បញ្ញត្តិំ ឧទ្ធរិត្វា អញ្ញោ សត្តោ ឋបេតុំ សក្កោតិ។ ពុទ្ធាយេវ បន សព្ពសោ កាយវចីទ្វារអជ្ឈាចារសោតំ ឆិន្ទិត្វា តស្ស តស្ស វីតិក្កមស្ស អនុច្ឆវិកំ តំ សីលសំវរំ បញ្ញបេន្តិ។ បាតិមោក្ខសំវរតោបិ ច មគ្គផលសម្បយុត្តមេវ សីលំ អធិសីលំ។

កាមាវចរានិ បន អដ្ឋ កុសលចិត្តានិ លោកិយអដ្ឋសមាបត្តិចិត្តានិ ច ឯកជ្ឈំ កត្វា ចិត្តមេវាតិ វេទិតព្ពានិ។ ពុទ្ធុប្បាទានុប្បាទេ ចស្ស បវត្តិ, សមាទបនំ សមាទានញ្ច សីលេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

វិបស្សនាបាទកំ អដ្ឋសមាបត្តិចិត្តំ បន "អធិចិត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ហិ អធិសីលំ វិយ សីលានំ, សព្ពលោកិយចិត្តានំ អធិកញ្ចេវ ឧត្តមញ្ច, ពុទ្ធុប្បាទេយេវ ច ហោតិ, ន វិនា ពុទ្ធុប្បាទា។ តតោបិ ច មគ្គផលចិត្តមេវ អធិចិត្តំ។

"អត្ថិ ទិន្នំ អត្ថិ យិដ្ឋ"ន្តិអាទិនយប្បវត្តំ (ម. និ. ២.៩៤) បន កម្មស្សកតាញាណំ បញ្ញា។ សា ហិ ពុទ្ធេ ឧប្បន្នេបិ អនុប្បន្នេបិ លោកេ បវត្តតិ។ ឧប្បន្នេ ពុទ្ធេ តស្សា បញ្ញាយ ពុទ្ធាបិ សាវកាបិ មហាជនំ សមាទបេន្តិ, អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ បច្ចេកពុទ្ធា ច កម្មវាទិនោ ច ធម្មិកា សមណព្រាហ្មណា ច ចក្កវត្តី ច មហារាជានោ មហាពោធិសត្តា ច សមាទបេន្តិ, សាមម្បិ បណ្ឌិតា សត្តា សមាទិយន្តិ។ តថា ហិ អង្កុរោ ទសវស្សសហស្សានិ មហាទានំ អទាសិ។ វេលាមោ វេស្សន្តរោ អញ្ញេ ច ពហូ បណ្ឌិតមនុស្សា មហាទានានិ អទំសុ។ តេ តំ កុសលំ ធម្មំ បរិបូរេត្វា ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សម្បត្តិំ អនុភវិំសុ។

តិលក្ខណាការបរិច្ឆេទកំ បន វិបស្សនាញាណំ "អធិបញ្ញា"តិ វុច្ចតិ។ សា ហិ អធិសីលអធិចិត្តានិ វិយ សីលចិត្តានំ, សព្ពលោកិយបញ្ញានំ អធិកា ចេវ ឧត្តមា ច, ន ច វិនា ពុទ្ធុប្បាទា លោកេ បវត្តតិ។ តតោបិ ច មគ្គផលបញ្ញាវ អធិបញ្ញា។

ឥទានិ ឯកេកំ ទស្សេន្តោ "**កតមា អធិសីលសិក្ខា – ឥធ ភិក្ខុ សីលវា ហោតិ, បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតី**"តិអាទិមាហ។ **ឥធា**តិ វចនំ បុព្ពភាគករណីយសម្បទាយ សម្បន្នស្ស សព្ពបការសីលបរិបូរកស្ស បុគ្គលស្ស សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនំ, អញ្ញសាសនស្ស ច តថាភាវបដិសេធនំ។ វុត្តញ្ចេតំ – "ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ…បេ… សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី"តិ (ម. និ. ១.១៣៩-១៤០)។ **ភិក្ខូ**តិ តស្ស សីលស្ស បរិបូរកស្ស បុគ្គលស្ស បរិទីបនំ។ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខសំវរេ បតិដ្ឋិតភាវបរិទីបនំ។ **វិហរតី**តិ ឥទមស្ស តទនុរូបវិហារសមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខសំវរស្ស ឧបការកធម្មបរិទីបនំ។ **អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខតោ អចវនធម្មតាបរិទីបនំ។ **សមាទាយា**តិ ឥទមស្ស សិក្ខាបទានំ អនវសេសតោ អាទានបរិទីបនំ។ **សិក្ខតី**តិ ឥទមស្ស សិក្ខាយ សមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ ឥទមស្ស សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបនំ។

តត្ថ **ភិក្ខូ**តិ សំសារេ ភយំ ឥក្ខតីតិ ភិក្ខុ។ សីលមស្ស អត្ថីតិ សីលវាតិ ឯត្ថ **សីល**ន្តិ សីលនដ្ឋេន សីលំ។ កិមិទំ សីលនំ នាម? សមាធានំ វា, កាយកម្មាទីនំ សុសីល្យវសេន អវិប្បកិណ្ណតាតិ អត្ថោ។ ឧបធារណំ វា, កុសលានំ ធម្មានំ បតិដ្ឋាវសេន អាធារភាវោតិ អត្ថោ។ ឯតទេវ ហិ ឯត្ថ អត្ថទ្វយំ សទ្ទលក្ខណវិទូ អនុជានន្តិ។ អញ្ញេ បន "អធិសេវនដ្ឋេន អាចារដ្ឋេន សីលនដ្ឋេន សិរដ្ឋេន សីតលដ្ឋេន សិវដ្ឋេន **សីល**"ន្តិ វណ្ណយន្តិ។

សីលនំ លក្ខណំ តស្ស, ភិន្នស្សាបិ អនេកធា;
សនិទស្សនត្តំ រូបស្ស, យថា ភិន្នស្សនេកធា។

យថា ហិ នីលបីតាទិភេទេននេកធា ភិន្នស្សាបិ រូបាយតនស្ស សនិទស្សនត្តំ លក្ខណំ នីលាទិភេទេន ភិន្នស្សាបិ សនិទស្សនភាវានតិក្កមនតោ។ តថា សីលស្ស ចេតនាទិភេទេន អនេកធា ភិន្នស្សាបិ យទេតំ កាយកម្មាទីនំ សមាធានវសេន, កុសលានញ្ច ធម្មានំ បតិដ្ឋាវសេន វុត្តំ សីលនំ, តទេវ លក្ខណំ ចេតនាទិភេទេន ភិន្នស្សាបិ សមាធានបតិដ្ឋាភាវានតិក្កមនតោ។ ឯវំ លក្ខណស្ស បនស្ស –

ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនតា, អនវជ្ជគុណោ តថា;

កិច្ចសម្បត្តិអត្ថេន, រសោ នាម បវុច្ចតិ។

តស្មា ឥទំ សីលំ នាម កិច្ចដ្ឋេន រសេន ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនរសំ, សម្បត្តិអត្ថេន រសេន អនវជ្ជរសន្តិ វេទិតព្វំ។

សោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានំ, តយិទំ តស្ស វិញ្ញុភិ;
ឱត្តប្បញ្ច ហិរី ចេវ, បទដ្ឋានន្តិ វណ្ណិតំ។

តញ្ហិទំ សីលំ “កាយសោចេយ្យំ វចីសោចេយ្យំ មនោសោចេយ្យ”ន្តិ ឯវំ វុត្តសោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានំ, សោចេយ្យភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតិ គហណភាវំ គច្ឆតិ។ ហិរោត្តប្បញ្ច បន តស្ស វិញ្ញូហិ បទដ្ឋានន្តិ វណ្ណិតំ, អាសន្នការណន្តិ អត្ថោ។ ហិរោត្តប្បេ ហិ សតិ សីលំ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ តិដ្ឋតិ ច, អសតិ នេវ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ ន តិដ្ឋតិ ចាតិ ឯវំវិធេន សីលេន សីលវា ហោតិ។ ឯតំ សីលំ នាម បាណាតិបាតាទីហិ វា វិរមន្តស្ស, វត្តបដិបត្តិំ វា បូរេន្តស្ស ចេតនាទយោ ធម្មា វេទិតព្វា។ វុត្តញ្ហេតំ បដិសម្ភិទាយំ “កឹ សីលន្តិ? ចេតនា សីលំ, ចេតសិកំ សីលំ, សំវរោ សីលំ, អវីតិក្កមោ សីល”ន្តិ (បដិ. ម. ១.៣៩)។

តត្ថ **ចេតនា សីលំ** នាម បាណាតិបាតាទីហិ វា វិរមន្តស្ស វត្តបដិបត្តិំ វា បូរេន្តស្ស ចេតនា។ **ចេតសិកំ សីលំ** នាម បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស វិរតិ។ អបិ ច ចេតនា សីលំ នាម បាណាតិបាតាទីនិ បជហន្តស្ស សត្តកម្មបថចេតនា។ ចេតសិកំ សីលំ នាម “អភិជ្ឈំ បហាយ វិគតាភិជ្ឈេន ចេតសា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៧) នយេន សំយុត្តមហាវគ្គេ វុត្តា អនភិជ្ឈាព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិធម្មា។ **សំវរោ សីល**ន្តិ ឯត្ថ បញ្ចវិធេន សំវរោ វេទិតព្វោ – បាតិមោក្ខសំវរោ សតិសំវរោ ញាណសំវរោ ខន្តិសំវរោ វីរិយសំវរោ។ តស្ស នានាករណំ ឧបរិ អាវិភវិស្សតិ។ **អវីតិក្កមោ សីល**ន្តិ សមាទិន្នសីលស្ស កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ។ ឯត្ថ ច សំវរសីលំ, អវីតិក្កមសីលន្តិ ឥទមេវ និប្បរិយាយតោ សីលំ។ ចេតនាសីលំ, ចេតសិកំ សីលន្តិ បរិយាយតោ សីលន្តិ វេទិតព្វំ។

បាតិមោក្ខន្តិ សិក្ខាបទសីលំ។ តញ្ហិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហិ, តស្មា “បាតិមោក្ខ”ន្តិ វុត្តំ។ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរសីលេន សមន្នាគតោ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ អាចារេន ចេវ គោចរេន ច សម្បន្នោ។ **អណុមត្តេសូ**តិ អប្បមត្តកេសុ។ **វជ្ជេសូ**តិ អកុសលធម្មេសុ។ **ភយទស្សាវី**តិ ភយទស្សី។ **សមាទាយា**តិ សម្មា អាទិយិត្វា។ **សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ តំ តំ សិក្ខាបទំ សមាទិយិត្វា សិក្ខតិ។ អបិ ច សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូតិ យំកិញ្ចិ សិក្ខាបទេសុ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសុ សិក្ខិតព្វំ កាយិកំ វា ចេតសិកំ វា, តំ សព្វំ សមាទាយ សិក្ខតិ។

ឧទ្ទកោ សីលក្ខន្ធោតិ សង្ឃាទិសេសាទិសាវសេសោ សីលក្ខន្ធោ។ **មហន្តោ**តិ បារាជិកាទិនិរវសេសោ។ យស្មា បន បាតិមោក្ខសីលេន ភិក្ខុ សាសនេ បតិដ្ឋាតិ នាម , តស្មា តំ “បតិដ្ឋា”តិ វុត្តំ។ បតិដ្ឋហតិ វា ឯត្ថ ភិក្ខុ, កុសលា ធម្មា ឯវ វា ឯត្ថ បតិដ្ឋហន្តីតិ បតិដ្ឋា។ អយមត្ថោ “សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ”តិ (សំ. និ. ១.២៣, ១៩២) ច, “បតិដ្ឋានលក្ខណំ, មហារាជ, សីលំ សព្វេសំ កុសលានំ ធម្មាន”ន្តិ (មិ. ប. ២.១.៩) ច , “សីលេ បតិដ្ឋិតោ ខោ, មហារាជ…បេ…. សព្វេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តី”តិ (មិ. ប. ២.១.៩) ច អាទិសុត្តវសេន វេទិតព្វោ។

តទេតំ បុព្វុប្បត្តិអត្ថេន **អាទិ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ “តស្មាតិហ ត្វំ ឧត្តិយ អាទិមេវ វិសោធេហិ កុសលេសុ ធម្មេសុ។ កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ, សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ ទិដ្ឋិ ច ឧជុកា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៨២)។ យថា ហិ នគរវឌ្ឍកី នគរំ មាបេតុកាមោ បឋមំ នគរដ្ឋានំ សោធេតិ, តតោ អបរភាគេ វីថិចតុក្កសិង្ឃាដកាទិបរិច្ឆេទេន វិភជិត្វាវ នគរំ មាបេតិ។ ឯវមេវ យោគាវចរោ អាទិតោ សីលំ វិសោធេតិ, តតោ អបរភាគេ សមាធិវិបស្សនាមគ្គផលនិព្វានានិ សច្ឆិករោតិ។ យថា វា បន រជកោ បឋមំ តីហិ ខារេហិ វត្ថំ ធោវិត្វា បរិសុទ្ធេ វត្ថេ យទិច្ឆកំ រង្គជាតំ ឧបនេតិ, យថា វា បន ឆេកោ ចិត្តការោ រូបំ លិខិតុកាមោ អាទិតោវ ភិត្តិបរិកម្មំ ករោតិ, តតោ អបរភាគេ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯវមេវ យោគាវចរោ អាទិតោវ សីលំ វិសោធេត្វា អបរភាគេ សមថវិបស្សនាទយោ ធម្មេ សច្ឆិករោតិ។ តស្មា សីលំ “អាទី”តិ វុត្តំ។

តទេតំ ចរណសរិក្ខតាយ **ចរណំ**។ ចរណាតិ ហិ បាទា វុច្ចន្តិ។ យថា ហិ ឆិន្នចរណស្ស បុរិសស្ស ទិសំ គមនាភិសង្ខារោ ន ជាយតិ, បរិបុណ្ណបាទស្សេវ ជាយតិ, ឯវមេវ យស្ស សីលំ ភិន្នំ ហោតិ ខណ្ឌំ អបរិបុណ្ណំ, តស្ស និព្វានគមនាយ ញាណគមនំ ន សម្បជ្ជតិ។ យស្ស បន តំ អភិន្នំ ហោតិ អខណ្ឌំ បរិបុណ្ណំ, តស្ស និព្វានគមនាយ ញាណគមនំ សម្បជ្ជតិ។ តស្មា សីលំ “ចរណ”ន្តិ វុត្តំ។

តទេតំ សំយមនវសេន **សំយមោ**។ សំវរណវសេន **សំវរោ**តិ ឧភយេនាបិ សីលសំយមោ ចេវ សីលសំវរោ ច កថិតោ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ សំយមេតិ វីតិក្កមវិប្ផន្ទនំ , បុគ្គលំ វា សំយមេតិ វីតិក្កមវសេន តស្ស វិប្ផន្ទិតុំ ន ទេតីតិ សំយមោ។ វីតិក្កមស្ស បវេសនទ្វារំ សំវរតិ បិទហតីតិ សំវរោ។

មោក្ខន្តិ ឧត្តមំ មុខភូតំ វា។ យថា ហិ សត្តានំ ចតុព្ពិធោ អាហារោ មុខេន បវិសិត្វា អង្គមង្គានិ ផរតិ, ឯវំ យោគិនោបិ ចតុភូមកកុសលំ សីលមុខេន បវិសិត្វា អត្ថសិទ្ធឹ សម្បាទេតិ។ តេន “មោក្ខ”ន្តិ។ បមុខេ សាធូតិ **បាមោក្ខំ**, បុព្ពង្គមំ សេដ្ឋំ បធានន្តិ អត្ថោ។ **កុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា**តិ ចតុភូមកកុសលានំ បដិលាភត្ថាយ បាមោក្ខំ បុព្ពង្គមំ សេដ្ឋំ បធានន្តិ វេទិតព្ពំ។

វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ កាមេហិ វិវិច្ច វិនា ហុត្វា អបក្កមិត្វា។ យោ បនាយមេត្ថ ឯវការោ, សោ និយមត្ថោតិ វេទិតព្ពោ។ យស្មា ច និយមត្ថោ, តស្មា តស្មឹ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរណសមយេ អវិជ្ជមានានម្បិ កាមានំ តស្ស បឋមជ្ឈានស្ស បដិបក្ខភាវំ កាមបរិច្ចាគេនេវ ចស្ស អធិគមំ ទីបេតិ។ កថំ? “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ ឯវញ្ហិ និយមេ ករិយមានេ ឥទំ បញ្ញាយតិ, នូនិមស្ស ឈានស្ស កាមា បដិបក្ខភូតា, យេសុ សតិ ឥទំ ន បវត្តតិ អន្ធការេ សតិ បទីបោភាសោ វិយ, តេសំ បរិច្ចាគេនេវ ចស្ស អធិគមោ ហោតិ ឱរិមតីរបរិច្ចាគេន បារិមតីរស្សេវ។ តស្មា និយមំ ករោតីតិ។

តត្ថ សិយា “កស្មា បនេស បុព្ពបទេយេវ វុត្តោ ន ឧត្តរបទេ, កឹ អកុសលេហិ ធម្មេហិ អវិវិច្ចាបិ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យា”តិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ តំនិស្សរណតោ ហិ បុព្ពបទេ ឯវ ឯស វុត្តោ។ កាមធាតុសមតិក្កមនតោ ហិ កាមរាគបដិបក្ខតោ ច ឥទំ ឈានំ កាមានមេវ និស្សរណំ។ យថាហ – “កាមានមេតំ និស្សរណំ យទិទំ នេក្ខម្ម”ន្តិ (ឥតិវុ. ៧២)។ ឧត្តរបទេបិ បន យថា “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ, ឥធ ទុតិយោ សមណោ”តិ (ម. និ. ១.១៣៩) ឯត្ថ ឯវការោ អានេត្វា វុច្ចតិ, ឯវំ វត្តព្ពោ។ ន ហិ សក្កា ឥតោ អញ្ញេហិបិ នីវរណសង្ខាតេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ អវិវិច្ច ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុំ។ តស្មា វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ចេវ អកុសលេហិ ធម្មេហីតិ ឯវំ បទទ្វយេបិ ឯស ទដ្ឋព្ពោ។ បទទ្វយេបិ ច កិញ្ចាបិ វិវិច្ចាតិ ឥមិនា សាធារណវចនេន តទង្គវិវេកាទយោ កាយវិវេកាទយោ ច សព្ពេបិ វិវេកា សង្គហំ គច្ឆន្តិ, តថាបិ បុព្ពភាគេ កាយវិវេកចិត្តវិវេកវិក្ខម្ភនវិវេកា ទដ្ឋព្ពា។ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ កាយវិវេកចិត្តវិវេកសមុច្ឆេទវិវេកនិស្សរណវិវេកា។

កាមេហីតិ ឥមិនា បន បទេន យេ ច ឥធ “កតមេ វត្ថុកាមា មនាបិកា រូបា”តិអាទិនា នយេន វត្ថុកាមា វុត្តា, យេ ច ឥធេវ វិភង្គេ “ឆន្ទោ កាមោ រាគោ កាមោ ឆន្ទរាគោ កាមោ សង្កប្បោ កាមោ រាគោ កាមោ សង្កប្បរាគោ កាមោ”តិ ឯវំ កិលេសកាមា វុត្តា, តេ សព្ពេបិ សង្គហិតា ឥច្ចេវ ទដ្ឋព្ពា។ ឯវញ្ហិ សតិ វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ វត្ថុកាមេហិបិ វិវិច្ចេវាតិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ តេន កាយវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។

វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហីតិ កិលេសកាមេហិ សព្ពាកុសលេហិ វា វិវិច្ចាតិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ តេន ចិត្តវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។ បុរិមេន ចេត្ថ វត្ថុកាមេហិ វិវេកវចនតោ ឯវ កាមសុខបរិច្ចាគោ, ទុតិយេន កិលេសកាមេហិ វិវេកវចនតោ នេក្ខម្មសុខបរិគ្គហោ វិភាវិតោ ហោតិ ។ ឯវំ វត្ថុកាមកិលេសកាមវិវេកវចនតោយេវ ច ឯតេសំ បឋមេន សំកិលេសវត្ថុប្បហានំ, ទុតិយេន សំកិលេសប្បហានំ។ បឋមេន លោលភាវស្ស ហេតុបរិច្ចាគោ, ទុតិយេន ពាលភាវស្ស។ បឋមេន ច បយោគសុទ្ធិ, ទុតិយេន អាសយបោសនំ វិភាវិតំ ហោតីតិ ញាតព្ពំ ។ ឯស តាវ នយោ “កាមេហី”តិ ឯត្ថ វុត្តកាមេសុ វត្ថុកាមបក្ខេ ។

កិលេសកាមបក្ខេ បន ឆន្ទោតិ ច រាគោតិ ច ឯវមាទីហិ អនេកភេទោ កាមច្ឆន្ទោវ “កាមោ”តិ អធិប្បេតោ។ សោ ច អកុសលបរិយាបន្នោបិ សមានោ “តត្ថ កតមោ កាមច្ឆន្ទោ, កាមោ”តិអាទិនា នយេន វិភង្គេ ឈានបដិបក្ខតោ វិសុំ វុត្តោ។ កិលេសកាមត្តា វា បុរិមបទេ វុត្តោ, អកុសលបរិយាបន្នត្តា ទុតិយបទេ។ អនេកភេទតោ ចស្ស កាមតោតិ អវត្វា កាមេហីតិ វុត្តំ។ អញ្ញេសម្បិ ច ធម្មានំ អកុសលភាវេ វិជ្ជមានេ “តត្ថ កតមេ អកុសលា ធម្មា, កាមច្ឆន្ទោ”តិអាទិនា នយេន វិភង្គេ (វិភ. ៥៦៤) ឧបរិឈានង្គានំ បច្ចនីកបដិបក្ខភាវទស្សនតោ នីវរណានេវ វុត្តានិ។ នីវរណានិ ហិ ឈានង្គបច្ចនីកានិ តេសំ ឈានង្គានេវ បដិបក្ខានិ, វិទ្ធំសកានិ វិឃាតកានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ “សមាធិ កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ, បីតិ ព្យាបាទស្ស, វិតក្កោ ថិនមិទ្ធស្ស, សុខំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស, វិចារោ វិចិកិច្ឆាយា”តិ បេដកេ វុត្តំ។

ឯវមេត្ថ វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ ឥមិនា កាមច្ឆន្ទស្ស វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ, វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហីតិ ឥមិនា បញ្ចន្នម្បិ នីវរណានំ។ អគ្គហិតគ្គហណេន បន បឋមេន កាមច្ឆន្ទស្ស, ទុតិយេន សេសនីវរណានំ។ តថា បឋមេន តីសុ អកុសលមូលេសុ បញ្ចកាមគុណភេទវិសយស្ស លោភស្ស, ទុតិយេន អាឃាតវត្ថុភេទាទិវិសយានំ

ទោសមោហានំ។ ឱឃាទីសុ វា ធម្មេសុ បឋមេន កាមោឃកាមយោគកាមាសវកាមុបាទានអភិជ្ឈាកាយគន្ថកាមរាគសំយោជនានំ, ទុតិយេន អវសេសឱឃយោគាសវឧបាទានគន្ថសំយោជនានំ។ បឋមេន ច តណ្ហាយ តំសម្បយុត្តកានញ្ច, ទុតិយេន អវិជ្ជាយ តំសម្បយុត្តកានញ្ច។ អបិ ច បឋមេន លោភសម្បយុត្តអដ្ឋចិត្តុប្បាទានំ, ទុតិយេន សេសានំ ចតុន្នំ អកុសលចិត្តុប្បាទានំ វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតា ច បឋមស្ស ឈានស្ស បហានង្គំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្បយោគង្គំ ទស្សេតុំ “**សវិតក្កំ សវិចារ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនលក្ខណោ វិតក្កោ, អារម្មណានុមជ្ជនលក្ខណោ វិចារោ។ សន្តេបិ ច នេសំ កត្ថចិ អវិយោគេ ឱឡារិកដ្ឋេន បុព្ពង្គមដ្ឋេន ច ឃណ្ឌាភិឃាតោ វិយ ចេតសោ បឋមាភិនិបាតោ វិតក្កោ, សុខុមដ្ឋេន អនុមជ្ជនសភាវេន ច ឃណ្ឌានុរវោ វិយ អនុបពន្ធោ វិចារោ។ វិប្ផារវា ចេត្ថ វិតក្កោ បឋមុប្បត្តិកាលេ បរិប្ផន្ទនភូតោ ចិត្តស្ស, អាកាសេ ឧប្បតិតុកាមស្ស បក្ខិនោ បក្ខវិក្ខេបោ វិយ, បទុមាភិមុខបាតោ វិយ ច គន្ធានុពន្ធចេតសោ ភមរស្ស។ សន្តវុត្តិ វិចារោ នាតិបរិប្ផន្ទនភាវោ ចិត្តស្ស, អាកាសេ ឧប្បតិតស្ស បក្ខិនោ បក្ខប្បសារណំ វិយ, បរិព្ភមនំ វិយ ច បទុមាភិមុខបតិតស្ស ភមរស្ស បទុមស្ស ឧបរិភាគេ។

ទុកនិបាតដ្ឋកថាយំ បន “អាកាសេ គច្ឆតោ មហាសកុណស្ស ឧភោហិ បក្ខេហិ វាតំ គហេត្វា បក្ខេ សន្និសីទាបេត្វា គមនំ វិយ អារម្មណេ ចេតសោ អភិនិរោបនភាវេន បវត្តោ វិតក្កោ, វាតគ្គហណត្ថំ បក្ខេ ផន្ទាបយមានស្ស គមនំ វិយ អនុមជ្ជនភាវេន បវត្តោ វិចារោ”តិ វុត្តំ។ តំ អនុប្បពន្ធេន បវត្តិយំ យុជ្ជតិ។ សោ បន នេសំ វិសេសោ បឋមទុតិយជ្ឈានេសុ បាកដោ ហោតិ។ អបិ ច មលគ្គហិតំ កំសភាជនំ ឯកេន ហត្ថេន ទឡ្ហំ គហេត្វា ឥតរេន ហត្ថេន ចុណ្ណតេលវាលណ្ឌុបកេន បរិមជ្ជន្តស្ស ទឡ្ហគ្គហណហត្ថោ វិយ វិតក្កោ។ បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា កុម្ភការស្ស ទណ្ឌប្បហារេន ចក្កំ ភមយិត្វា ភាជនំ ករោន្តស្ស ឧប្បីឡនហត្ថោ វិយ វិតក្កោ។ ឥតោ ចិតោ ច សញ្ចរណហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា មណ្ឌលំ ករោន្តស្ស មជ្ឈេ សន្និរុម្ភិត្វា ឋិតកណ្ដកោ វិយ អភិនិរោបនោ វិតក្កោ។ ពហិ បរិព្ភមនកណ្ដកោ វិយ អនុមជ្ជមានោ វិចារោ។ ឥតិ ឥមិនា ច វិតក្កេន ឥមិនា ច វិចារេន សហ វត្តតិ រុក្ខោ វិយ បុប្ផេន ច ផលេន ចាតិ ឥទំ ឈានំ “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិ វុច្ចតិ។

វិវេកជន្តិ ឯត្ថ វិវិត្តិ វិវេកោ, នីវរណវិគមោតិ អត្ថោ។ វិវិត្តោតិ វា វិវេកោ, នីវរណវិវិត្តោ ឈានសម្បយុត្តធម្មរាសីតិ អត្ថោ។ តស្មា វិវេកា, តស្មិំ វា វិវេកេ ជាតន្តិ វិវេកជំ។ **បីតិសុខ**ន្តិ ឯត្ថ បិណយតីតិ បីតិ, សា សម្បិយាយនលក្ខណា។ សា បនេសា ខុទ្ទិកាបីតិ , ខណិកាបីតិ, ឱក្កន្តិកាបីតិ, ឧព្ពេគាបីតិ, ផរណាបីតីតិ បញ្ចវិធា ហោតិ។

តត្ថ ខុទ្ទិកាបីតិ សរីរេ លោមហំសមត្តមេវ កាតុំ សក្កោតិ។ ខណិកាបីតិ ខណេ ខណេ វិជ្ជុប្បាទសទិសា ហោតិ។ ឱក្កន្តិកាបីតិ សមុទ្ទតីរំ វីចិ វិយ, កាយំ ឱក្កមិត្វា ឱក្កមិត្វា ភិជ្ជតិ។ ឧព្ពេគាបីតិ ពលវតី ហោតិ, កាយំ ឧទ្ធគ្គំ កត្វា អាកាសេ លង្ឃាបនប្បមាណបត្តា។

ផរណាបីតិ អតិពលវតី ហោតិ។ តាយ ហិ ឧប្បន្នាយ សកលសរីរំ ធមិត្វា បូរិតវត្ថិ វិយ មហតា ឧទកោឃេន បក្ខន្ទបព្ពតកុច្ឆិ វិយ ច អនុបរិប្ផុដំ ហោតិ។ សា បនេសា បញ្ចវិធា បីតិ គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី ទុវិធំ បស្សទ្ធឹ បរិបូរេតិ កាយបស្សទ្ធិញ្ច ចិត្តបស្សទ្ធិញ្ច, បស្សទ្ធិ គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី ទុវិធម្បិ សុខំ បរិបូរេតិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច, សុខំ គព្ភំ គណ្ហន្តំ បរិបាកំ គច្ឆន្តំ តិវិធំ សមាធឹ បរិបូរេតិ ខណិកសមាធឹ ឧបចារសមាធឹ អប្បនាសមាធិញ្ចាតិ។ តាសុ យា អប្បនាសមាធិស្ស មូលំ ហុត្វា វឌ្ឍមានា សមាធិសម្បយោគង្គតា ផរណាបីតិ, អយំ ឥមស្មឹ អត្ថេ អធិប្បេតា បីតីតិ។

ឥតរំ បន សុខយតីតិ **សុខំ**, យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុខនំ វា សុខំ, សុដ្ឋុ វា ខាទតិ ខណតិ ច កាយចិត្តាពាធន្តិ សុខំ, សោមនស្សវេទនាយេតំ នាមំ។ តំ សាតលក្ខណំ។ សន្តេបិ ច នេសំ កត្ថចិ អវិប្បយោគេ ឥដ្ឋារម្មណបដិលាភតុដ្ឋិ បីតិ, បដិលទ្ធរសានុភវនំ សុខំ។ យត្ថ បីតិ, តត្ថ សុខំ, យត្ថ សុខំ, តត្ថ ន និយមតោ បីតិ។ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហិតា បីតិ, វេទនាក្ខន្ធសង្គហិតំ សុខំ។ កន្តារខិន្នស្ស វនន្តោទកទស្សនសវនេសុ វិយ បីតិ, វនច្ឆាយប្បវេសនឧទកបរិភោគេសុ វិយ សុខំ។ តស្មិំ តស្មិំ សមយេ បាកដភាវតោ ចេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥតិ អយញ្ច បីតិ ឥទញ្ច សុខំ អស្ស ឈានស្ស, អស្មិំ វា ឈានេ អត្ថីតិ ឥទំ ឈានំ “បីតិសុខ”ន្តិ វុច្ចតិ។

អថ វា បីតិ ច សុខញ្ច បីតិសុខំ ធម្មវិនយាទយោ វិយ។ វិវេកជំ បីតិសុខំ អស្ស ឈានស្ស, អស្មិំ វា ឈានេ អត្ថីតិ ឯវម្បិ វិវេកជំបីតិសុខំ។ យថេវ ហិ ឈានំ, ឯវំ បីតិសុខម្បេត្ថ វិវេកជមេវ ហោតិ, តញ្ចស្ស អត្ថិ, តស្មា អលោបសមាសំ កត្វា ឯកបទេនេវ “វិវេកជំបីតិសុខ”ន្តិបិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

បឋមន្តិ គណនានុបុព្ពតា បឋមំ, ឥទំ បឋមំ ឧប្បន្នន្តិបិ បឋមំ។ **ឈាន**ន្តិ ទុវិធំ ឈានំ អារម្មណូបនិជ្ឈានំ លក្ខណូបនិជ្ឈានញ្ចាតិ។ តត្ថ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បថវីកសិណាទិអារម្មណំ ឧបនិជ្ឈាយន្តីតិ **អារម្មណូបនិជ្ឈាន**ន្តិ សង្ខំ គតា។ វិបស្សនាមគ្គផលានិ បន **លក្ខណូបនិជ្ឈានំ** នាម។ តត្ថ វិបស្សនា អនិច្ចាទិលក្ខណស្ស ឧបនិជ្ឈានតោ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ។ វិបស្សនាយ កតកិច្ចស្ស មគ្គេន ឥជ្ឈនតោ មគ្គោ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ, ផលំ បន និរោធសច្ចំ តថលក្ខណំ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ។ តេសុ ឥធ បុព្ពភាគេ អារម្មណូបនិជ្ឈានំ, លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ អធិប្បេតំ។ តស្មា អារម្មណូបនិជ្ឈានតោ ច លក្ខណូបនិជ្ឈានតោ ច បច្ចនីកឈាបនតោ ច ឈានន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឧបសម្បជ្ជាតិ ឧបគន្ត្វា, បាបុណិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបសម្បាទយិត្វា វា, និប្ផាទេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិហរតី**តិ តទនុរូបេន ឥរិយាបថវិហារេន ឥរិយតិ, វុត្តប្បការឈានសមង្គី ហុត្វា អត្តភាវស្ស ឥរិយនំ វុត្តិំ អភិនិប្ផាទេតិ។

តំ បនេតំ បឋមជ្ឈានំ បញ្ចង្គវិប្បហីនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ តិវិធកល្យាណំ, ទសលក្ខណសម្បន្នំ។ តត្ថ កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ថិនមិទ្ធំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ វិចិកិច្ឆាតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ នីវរណានំ បហានវសេន បញ្ចង្គវិប្បហីនតា វេទិតព្ពា។ ន ហិ ឯតេសុ អប្បហីនេសុ ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនស្សេតានិ បហានង្គានីតិ វុច្ចន្តិ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឈានក្ខណេ អញ្ញេបិ អកុសលា ធម្មា បហីយន្តិ, តថាបិ ឯតានេវ វិសេសេន ឈានន្តរាយករានិ។ កាមច្ឆន្ទេន ហិ នានាវិសយប្បលោភិតំ ចិត្តំ ន ឯកត្តារម្មណេ សមាធិយតិ, កាមច្ឆន្ទាភិភូតំ វា, តំ ន កាមធាតុប្បហានាយ បដិបទំ បដិបជ្ជតិ។ ព្យាបាទេន វា អារម្មណេ បដិហញ្ញមានំ ន និរន្តរំ បវត្តតិ។ ថិនមិទ្ធាភិភូតំ អកម្មញ្ញំ ហោតិ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចបរេតំ អវូបសន្តមេវ ហុត្វា បរិព្ភមតិ។ វិចិកិច្ឆាយ ឧបហតំ ឈានាធិគមសាធិកំ បដិបទំ នារោហតិ។ ឥតិ វិសេសេន ឈានន្តរាយករត្តា ឯតានេវ បហានង្គានីតិ វុត្តានិ។

យស្មា បន វិតក្កោ អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបេតិ, វិចារោ អនុប្បពន្ធតិ, តេហិ អវិក្ខេបាយ សម្បាទិតបយោគស្ស ចេតសោ បយោគសម្បត្តិសម្ភវា បីតិ បីណនំ សុខញ្ច ឧបព្រូហនំ ករោតិ។ អថស្ស សេសសម្បយុត្តធម្មា ឯតេហិ អភិនិរោបនានុពន្ធនបីណនុបព្រូហនេហិ អនុគ្គហិតា ឯកគ្គតា ឯកត្តារម្មណេ សមំ សម្មា ច អាធិយតិ។ តស្មា វិតក្កោ វិចារោ បីតិ សុខំ ចិត្តេកគ្គតាតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឧប្បត្តិវសេន បញ្ចង្គសមន្នាគតតា វេទិតព្ពា។ ឧប្បន្នេសុ ហិ ឯតេសុ បញ្ចសុ ឈានំ ឧប្បន្នំ នាម ហោតិ។ តេនស្ស ឯតានិ បញ្ចង្គសមន្នាគតានីតិ វុច្ចន្តិ។ តស្មា ន ឯតេហិ សមន្នាគតំ អញ្ញទេវ ឈានំ នាម អត្ថីតិ គហេតព្ពំ។ យថា បន អង្គមត្តវសេនេវ ចតុរង្គិនី សេនា, បញ្ចង្គិកំ តូរិយំ, អដ្ឋង្គិកោ ច មគ្គោតិ វុច្ចតិ, ឯវមិទម្បិ អង្គមត្តវសេនេវ បញ្ចង្គិកន្តិ វា បញ្ចង្គសមន្នាគតន្តិ វា វុច្ចតីតិ វេទិតព្ពំ។

ឯតានិ ច បញ្ចង្គានិ កិញ្ចាបិ ឧបចារក្ខណេបិ អត្ថិ, អថ ខោ ឧបចារេ បកតិចិត្តតោ ពលវតរានិ។ ឥធ បន ឧបចារតោបិ ពលវតរានិ រូបាវចរលក្ខណប្បត្តានិ និប្ផន្នានិ។ ឯត្ថ ហិ វិតក្កោ សុវិសទេន អាការេន អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបយមានោ ឧប្បជ្ជតិ។ វិចារោ អតិវិយ អារម្មណំ អនុមជ្ជមានោ។ បីតិសុខំ សព្ពាវន្តម្បិ កាយំ ផរមានំ ។ តេនេវាហ – “នាស្ស កិញ្ចិ សព្ពាវតោ កាយស្ស វិវេកជេន បីតិសុខេន អប្ផុដំ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.២២៦)។ ចិត្តេកគ្គតាបិ ហេដ្ឋិមម្ហិ សមុគ្គបដលេ ឧបរិមំ សមុគ្គបដលំ វិយ អារម្មណេសុ ផុសិតា ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, អយមេតេសំ ឥតរេហិ វិសេសោ។ តត្ថ ចិត្តេកគ្គតា កិញ្ចាបិ “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិ ឥមស្មិំ បាឋេ ន និទ្ទិដ្ឋា, តថាបិ វិភង្គេ (វិភ. ៥៦៥) “ឈានន្តិ វិតក្កោ វិចារោ បីតិ សុខំ ចិត្តេកគ្គតា”តិ ឯវំ វុត្តត្តា អង្គមេវ។ យេន ហិ អធិប្បាយេន ភគវតា ឧទ្ទេសោ កតោ, សោយេវ តេន វិភង្គេ បកាសិតោតិ។

តិវិធកល្យាណំ

តិវិធកល្យាណំ ទសលក្ខណសម្បន្នន្តិ ឯត្ថ បន អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេនតិវិធកល្យាណតា។ តេសំយេវ ច អាទិមជ្ឈបរិយោសានានំ លក្ខណវសេន ទសលក្ខណសម្បន្នតា វេទិតព្ពា។ តត្រាយំ បាឡិ –

> “បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ, ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ, សម្បហំសនា បរិយោសានំ, បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ។ អាទិស្ស កតិ លក្ខណានិ? អាទិស្ស តីណិ លក្ខណានិ – យោ តស្ស បរិបន្ថោ, តតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ, វិសុទ្ធត្តា ចិត្តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ, បដិបន្នត្តា តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ។ យញ្ច បរិបន្ថតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ, យញ្ច វិសុទ្ធត្តា ចិត្តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ, យញ្ច បដិបន្នត្តា តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ។ បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ, អាទិស្ស ឥមានិ តីណិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ – ‘បឋមំ ឈានំ អាទិកល្យាណញ្ចេវ ហោតិ តិលក្ខណសម្បន្នញ្ចា’តិ។

“បឋមស្ស ឈានស្ស ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ។ មជ្ឈស្ស កតិ លក្ខណានិ? មជ្ឈស្ស តីណិ លក្ខណានិ – វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ។ យញ្ច វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, យញ្ច សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, យញ្ច ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ។ បឋមស្ស ឈានស្ស ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ, មជ្ឈស្ស ឥមានិ តីណិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ – ‘បឋមំ ឈានំ មជ្ឈេ កល្យាណញ្ចេវ ហោតិ តិលក្ខណសម្បន្នញ្ចា’តិ។

“បឋមស្ស ឈានស្ស សម្បហំសនា បរិយោសានំ។ បរិយោសានស្ស កតិ លក្ខណានិ? បរិយោសានស្ស ចត្តារិ លក្ខណានិ – តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេន សម្បហំសនា, ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសដ្ឋេន សម្បហំសនា, តទុបគវីរិយវាហនដ្ឋេន សម្បហំសនា, អាសេវនដ្ឋេន សម្បហំសនា។ បឋមស្ស ឈានស្ស សម្បហំសនា បរិយោសានំ, បរិយោសានស្ស ឥមានិ ចត្តារិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ ‘បឋមំ ឈានំ បរិយោសានកល្យាណញ្ចេវ ហោតិ ចតុលក្ខណសម្បន្នញ្ចា’”តិ (បដិ. ម. ១.១៥៨)។

“តត្រ **បដិបទាវិសុទ្ធិ** នាម សសម្ភារិកោ ឧបចារោ។ **ឧបេក្ខានុព្រូហនា** នាម អប្បនា។ **សម្បហំសនា** នាម បច្ចវេក្ខណា”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ យស្មា បន “ឯកត្តគតំ ចិត្តំ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទញ្ចេវ ហោតិ ឧបេក្ខានុព្រូហិតញ្ច ញាណេន ច សម្បហំសិត”ន្តិ បាឡិយំ វុត្តំ, តស្មា អន្តោអប្បនាយមេវ អាគមនវសេន **បដិបទាវិសុទ្ធិ**, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន **ឧបេក្ខានុព្រូហនា**, ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិភាវសាធនេន បរិយោទាបកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន **សម្បហំសនា** ច វេទិតព្ពា។

កថំ ? យស្មិញ្ហិ វារេ អប្បនា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មិំ យោ នីវរណសង្ខាតោ កិលេសគណោ តស្ស ឈានស្ស បរិបន្ថោ, តតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ។ វិសុទ្ធត្តា អាវរណវិរហិតំ ហុត្វា មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ។ **មជ្ឈិមសមថនិមិត្តំ** នាម សមប្បវត្តោ អប្បនាសមាធិយេវ។ តទនន្តរំ បន បុរិមចិត្តំ ឯកសន្តតិបរិណាមនយេន តថត្តំ ឧបគច្ឆមានំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ នាម, ឯវំ បដិបន្នត្តា តថត្តុបគមនេន តត្ថ បក្ខន្ទតិ នាម។ ឯវំ តាវ បុរិមចិត្តេ វិជ្ជមានាការនិប្ផាទិកា បឋមស្ស ឈានស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ អាគមនវសេន បដិបទាវិសុទ្ធិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ វិសុទ្ធស្ស បន តស្ស បុន វិសោធេតព្ពាភាវតោ វិសោធនេ ព្យាបារំ អករោន្តោ វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ នាម។ សមថភាវូបគមនេន សមថបដិបន្នស្ស បុន សមាធានេ ព្យាបារំ អករោន្តោ សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ នាម។ សមថបដិបន្នភាវតោ ឯវ ចស្ស កិលេសសំសគ្គំ បហាយ ឯកត្តេន ឧបដ្ឋិតស្ស បុន ឯកត្តុបដ្ឋានេ ព្យាបារំ អករោន្តោ ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ នាម។ ឯវំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឧបេក្ខានុព្រូហនា វេទិតព្ពា។

យេ បនេតេ ឯវំ ឧបេក្ខានុព្រូហិតេ តត្ថ ជាតា សមាធិបញ្ញាសង្ខាតា យុគនទ្ធធម្មា អញ្ញមញ្ញំ អនតិវត្តមានា ហុត្វា បវត្តា, យានិ ច សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិរសេន ឯករសានិ ហុត្វា បវត្តានិ, យញ្ចេស តទុបគំ តេសំ អនតិវត្តនឯករសភាវានំ អនុច្ឆវិកំ វីរិយំ វាហយតិ, យា ចស្ស តស្មិំ ខណេ បវត្តា អាសេវនា, សព្ពេបិ តេ អាការា យស្មា ញាណេន សំកិលេសវោទានេសុ តំ តំ អាទីនវញ្ច អានិសំសញ្ច ទិស្វា តថា តថា សម្បហំសិតត្តា វិសោធិតត្តា បរិយោទាបិតត្តា និប្ផន្នាវ, តស្មា “ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិភាវសាធនេន បរិយោទាបកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន សម្បហំសនា វេទិតព្ពា”តិ វុត្តំ។

វិតក្កវិចារានំ វូបសមាតិ វិតក្កស្ស ច វិចារស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ វូបសមា សមតិក្កមា, ទុតិយជ្ឈានក្ខណេ អបាតុភាវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ទុតិយជ្ឈានេ សព្ពេបិ បឋមជ្ឈានធម្មា ន សន្តិ, អញ្ញេយេវ ហិ បឋមជ្ឈានេ ផស្សាទយោ, អញ្ញេ ឥធ។ ឱឡារិកស្ស បន ឱឡារិកស្ស អង្គស្ស សមតិក្កមា បឋមជ្ឈានតោ បរេសំ ទុតិយជ្ឈានាទីនំ អធិគមោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ ឥធ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ, ***វិភង្គេ*** បន “អជ្ឈត្តំ បច្ចត្ត”ន្តិ (វិភ. ៥៧៣) ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ យស្មា និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ, តស្មា អត្តនិ ជាតំ, អត្តនោ សន្តានេ និព្ពត្តន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

សម្បសាទនន្តិ សម្បសាទនំ វុច្ចតិ សទ្ធា។ សម្បសាទនយោគតោ ឈានម្បិ សម្បសាទនំ, នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយ។ យស្មា វា តំ ឈានំ សម្បសាទនសមន្នាគតត្តា វិតក្កវិចារក្ខោភវូបសមនេន ច ចេតោ សម្បសាទយតិ, តស្មាបិ “សម្បសាទន”ន្តិ វុត្តំ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ សម្បសាទនំ ចេតសោតិ ឯវំ បទសម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ បុរិមស្មិំ បន អត្ថវិកប្បេ ចេតសោតិ ឯតំ ឯកោទិភាវេន សទ្ធិំ យោជេតព្ពំ។

តត្រាយំ អត្ថយោជនា – ឯកោ ឧទេតីតិ **ឯកោទិ**, វិតក្កវិចារេហិ អនជ្ឈារូឡ្ហត្តា អគ្គោ សេដ្ឋោ ហុត្វា ឧទេតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋោបិ ហិ លោកេ ឯកោតិ វុច្ចតិ។ វិតក្កវិចារវិរហិតោ វា ឯកោ អសហាយោ ហុត្វាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ អថ វា សម្បយុត្តធម្មេ ឧទាយតីតិ ឧទិ, ឧដ្ឋាបេតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋដ្ឋេន ឯកោ ច សោ ឧទិ ចាតិ **ឯកោទិ**, សមាធិស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥតិ ឥមំ ឯកោទី ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ ឥទំ ទុតិយជ្ឈានំ **ឯកោទិភាវំ**។ សោ បនាយំ ឯកោទិ យស្មា ចេតសោ, ន សត្តស្ស, ន ជីវស្ស។ តស្មា ឯតំ “**ចេតសោ ឯកោទិភាវ**”ន្តិ វុត្តំ។

ននុ ចាយំ សទ្ធា បឋមជ្ឈានេបិ អត្ថិ, អយញ្ច ឯកោទិនាមកោ សមាធិ, អថ កស្មា ឥទមេវ “សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ វុត្តន្តិ? វុច្ចតេ – អទុញ្ហិ បឋមជ្ឈានំ វិតក្កវិចារក្ខោភេន វីចិតរង្គសមាកុលមិវ ជលំ ន សុប្បសន្នំ ហោតិ, តស្មា សតិយាបិ សទ្ធាយ សម្បសាទនន្តិ ន វុត្តំ។ ន សុប្បសន្នត្តាយេវ ចេត្ថ សមាធិបិ ន សុដ្ឋុ បាកដោ, តស្មា ឯកោទិភាវន្តិបិ ន វុត្តំ។ ឥមស្មិំ បន ឈានេ វិតក្កវិចារបលិពោធាភាវេន លទ្ធោកាសា ពលវតី សទ្ធា, ពលវសទ្ធាសហាយបដិលាភេនេវ ច សមាធិបិ បាកដោ។ តស្មា ឥទមេវ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អវិតក្កំ អវិចារន្តិ ភាវនាយ បហីនត្តា ឯតស្មិំ, ឯតស្ស វា វិតក្កោ នត្ថីតិ អវិតក្កំ។ ឥមិនាវ នយេន អវិចារំ។ ឯត្ថាហ “ននុ ច ‘វិតក្កវិចារានំ វូបសមា’តិ ឥមិនាបិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ។ អថ កស្មា បុន វុត្តំ ‘អវិតក្កំ អវិចារ’”ន្តិ? វុច្ចតេ – ឯវមេតំ, សិទ្ធោវាយមត្ថោ។ ន បនេតំ តទត្ថទីបកំ, ននុ អវោចុម្ហ “ឱឡារិកស្ស បន ឱឡារិកស្ស អង្គស្ស សមតិក្កមា បឋមជ្ឈានតោ បរេសំ ទុតិយជ្ឈានាទីនំ សមធិគមោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ ‘វិតក្កវិចារានំ វូបសមា’តិ ឯវំ វុត្ត”ន្តិ។

អបិ ច វិតក្កវិចារានំ វូបសមា ឥទំ សម្បសាទនំ, ន កិលេសកាលុស្សិយស្ស។ វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមា ឯកោទិភាវំ, ន ឧបចារជ្ឈានមិវ នីវរណប្បហានា, ន បឋមជ្ឈានមិវ ច អង្គបាតុភាវាតិ ឯវំ សម្បសាទនឯកោទិភាវានំ ហេតុបរិទីបកមិទំ វចនំ។ តថា វិតក្កវិចារានំ វូបសមា ឥទំ អវិតក្កំ អវិចារំ, ន តតិយចតុត្ថជ្ឈានានិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ វិយ ច អភាវាតិ, ឯវំ អវិតក្កអវិចារភាវស្ស ហេតុបរិទីបកញ្ច, ន វិតក្កវិចារាភាវមត្តបរិទីបកំ។ វិតក្កវិចារាភាវមត្តបរិទីបកមេវ បន “អវិតក្កំ អវិចារ”ន្តិ ឥទំ វចនំ។ តស្មា បុរិមំ វត្វាបិ បុន វត្តព្ពមេវាតិ។

សមាធិជន្តិ បឋមជ្ឈានសមាធិតោ សម្បយុត្តសមាធិតោ វា ជាតន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ បឋមម្បិ សម្បយុត្តសមាធិតោ ជាតំ, អថ ខោ អយមេវ សមាធិ “សមាធី”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, វិតក្កវិចារក្ខោភវិរហេន អតិវិយ អចលត្តា សុប្បសន្នត្តា ច។ តស្មា ឥមស្ស វណ្ណភណនត្ថំ ឥទមេវ “សមាធិជ”ន្តិ វុត្តំ។ **បីតិសុខ**ន្តិ ឥទំ វុត្តនយមេវ។

ទុតិយន្តិ គណនានុបុព្ពតា ទុតិយំ។ ឥទំ ទុតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ ទុតិយំ។

បីតិយា ច វិរាគាតិ វិរាគោ នាម វុត្តប្បការាយ បីតិយា ជិគុច្ឆនំ វា សមតិក្កមោ វា ។ ឧភិន្នំ បន អន្តរា **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, សោ វូបសមំ វា សម្បិណ្ឌេតិ វិតក្កវិចារវូបសមំ វា។ តត្ថ យទា វូបសមមេវ សម្បិណ្ឌេតិ, តទា បីតិយា វិរាគា ច, កិញ្ច ភិយ្យោ វូបសមា ចាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឥមិស្សា ច យោជនាយ វិរាគោ ជិគុច្ឆនត្ថោ ហោតិ, តស្មា បីតិយា ជិគុច្ឆនា ច សមតិក្កមា ចាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យទា បន វិតក្កវិចារវូបសមំ សម្បិណ្ឌេតិ, តទា បីតិយា ច វិរាគា, កិញ្ច ភិយ្យោ វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឥមិស្សា ច យោជនាយ វិរាគោ សមតិក្កមនត្ថោ ហោតិ, តស្មា បីតិយា ច សមតិក្កមា វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

កាមញ្ចេតេ វិតក្កវិចារា ទុតិយជ្ឈានេយេវ វូបសន្តា, ឥមស្ស បន ឈានស្ស មគ្គបរិទីបនត្ថំ វណ្ណភណនត្ថញ្ចេតំ វុត្តំ។ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ហិ វុត្តេ ឥទំ បញ្ញាយតិ “នូន វិតក្កវិចារវូបសមោ មគ្គោ ឥមស្ស ឈានស្សា”តិ។ យថា ច តតិយេ អរិយមគ្គេ អប្បហីនានម្បិ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា”តិ (ម. និ. ២.១៣២-១៣៣) ឯវំ បហានំ វុច្ចមានំ វណ្ណភណនំ ហោតិ, តទធិគមាយ ឧស្សុក្កានំ ឧស្សាហជនកំ, ឯវមេវ ឥធ អវូបសន្តានម្បិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ វុច្ចមានោ វណ្ណភណនំ ហោតិ, តេនាយមត្ថោ វុត្តោ “បីតិយា ច សមតិក្កមា វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមា”តិ។

ឧបេក្ខកោ ច វិហរតីតិ ឯត្ថ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតីតិ ឧបេក្ខា, សមំ បស្សតិ, អបក្ខបតិតា ហុត្វា បស្សតីតិ អត្ថោ។ តាយ វិសទាយ វិបុលាយ ថាមគតាយ សមន្នាគតត្តា តតិយជ្ឈានសមង្គី “ឧបេក្ខកោ”តិ វុច្ចតិ។

ឧបេក្ខា បន ទសវិធា ហោតិ – ឆឡង្គុបេក្ខា ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា វីរិយុបេក្ខា សង្ខារុបេក្ខា វេទនុបេក្ខា វិបស្សនុបេក្ខា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ឈានុបេក្ខា បារិសុទ្ធុបេក្ខាតិ។

តត្ថ យា "ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ, ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ"តិ (ម. និ. ៦.១) ឯវមាគតា ខីណាសវស្ស ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋឆឡារម្មណាបាថេ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ឆឡង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន "ឧបេក្ខាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី"តិ (ទី. និ. ១.៥៥៦; ម. និ. ១.៧៧) ឯវមាគតា សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា** នាម។

យា បន "ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិត"ន្តិ (ម. និ. ២.២៤៧) ឯវមាគតា សហជាតានំ ធម្មានំ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន "កាលេន កាលំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិ ករោតី"តិ (អ. និ. ៣.១០៣) ឯវមាគតា អនច្ចារទ្ធនាតិសិថិលវីរិយសង្ខាតា ឧបេក្ខា, អយំ **វីរិយុបេក្ខា** នាម។

យា បន "កតិ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, កតិ សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ? អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តី"តិ (បដិ. ម. ១.៥៧) ឯវមាគតា នីវរណាទិបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនាគហណេ មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **សង្ខារុបេក្ខា** នាម។

យា បន "យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគត"ន្តិ (ធ. ស. ១៥០) ឯវមាគតា អទុក្ខមសុខសង្ខាតា ឧបេក្ខា, អយំ **វេទនុបេក្ខា** នាម។

យា បន "យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ, ឧបេក្ខំ បដិលភតី"តិ (ម. និ. ៣.៧១-៧២; អ. និ. ៧.៥៥) ឯវមាគតា វិចិននេ មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **វិបស្សនុបេក្ខា** នាម។

យា បន ឆន្ទាទីសុ យេវាបនកេសុ អាគតា សហជាតានំ សមវាហិតភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា** នាម។

យា បន "ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី"តិ ឯវមាគតា អគ្គសុខេបិ តស្មឹ អបក្ខបាតជននី ឧបេក្ខា, អយំ **ឈានុបេក្ខា** នាម។

យា បន "ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធឹ ចតុត្ថំ ឈាន"ន្តិ (ធ. ស. ១៦៥; ទី. និ. ១.២៣២) ឯវមាគតា សព្ពបច្ចនីកបរិសុទ្ធា បច្ចនីកវូបសមនេបិ អព្យាបារភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **បារិសុទ្ធុបេក្ខា** នាម។

តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា ច ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ច ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា ច តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ច ឈានុបេក្ខា ច បារិសុទ្ធុបេក្ខា ច អត្ថតោ ឯកា, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ហោតិ។ តេន តេន អវត្ថាភេទេន បនស្សា អយំ ភេទោ ។ ឯកស្សាបិ សតោ សត្តស្ស កុមារយុវថេរសេនាបតិរាជាទិវសេន ភេទោ វិយ, តស្មា តាសុ យត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ពោជ្ឈង្គុបេក្ខាទយោ។ យត្ថ វា បន ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខាទយោ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។

យថា ចេតាសំ អត្ថតោ ឯកីភាវោ, ឯវំ សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនុបេក្ខានម្បិ។ បញ្ញា ឯវ ហិ ឯសា, កិច្ចវសេន ទ្វិធា ភិន្នា, យថា ហិ បុរិសស្ស សាយំ គេហំ បវិដ្ឋំ សប្បំ អជបទទណ្ឌំ គហេត្វា បរិយេសមានស្ស តំ ថុសកោដ្ឋកេ និបន្នំ ទិស្វា "សប្បោ នុ ខោ នោ"តិ អវលោកេន្តស្ស សោវត្ថិកត្តយំ ទិស្វា និព្ពេមតិកស្ស "សប្បោ ន សប្បោ"តិ វិចិននេ មជ្ឈត្តតា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវមេវ យា អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាញាណេន លក្ខណត្តយេ ទិដ្ឋេ សង្ខារានំ អនិច្ចភាវាទិវិចិននេ មជ្ឈត្តតា ឧប្បជ្ជតិ, អយំ វិបស្សនុបេក្ខា។ យថា បន តស្ស បុរិសស្ស អជបទទណ្ឌកេន គាឡ្ហំ សប្បំ គហេត្វា "កិន្តាហំ ឥមំ សប្បំ អវិហេឋេន្តោ អត្តានញ្ច ឥមិនា អឌំសាបេន្តោ មុញ្ចេយ្យ"ន្តិ មុញ្ចនាការមេវ បរិយេសតោ គហណេ មជ្ឈត្តតា ហោតិ, ឯវមេវ យា លក្ខណត្តយស្ស ទិដ្ឋត្តា អាទិត្តេ វិយ តយោ ភវេ បស្សតោ សង្ខារគ្គហណេ មជ្ឈត្តតា, អយំ សង្ខារុបេក្ខា។ ឥតិ វិបស្សនុបេក្ខាយ សិទ្ធាយ សង្ខារុបេក្ខាបិ សិទ្ធាវ ហោតិ។ ឥមិនា បនេសា វិចិននគ្គហណេសុ មជ្ឈត្តតាសង្ខាតេន កិច្ចេន ទ្វិធា ភិន្នាតិ។ វីរិយុបេក្ខា បន វេទនុបេក្ខា ច អញ្ញមញ្ញញ្ច អវសេសាហិ ច អត្ថតោ ភិន្នាយេវាតិ។ អាហ ចេត្ថ –

“មជ្ឈត្តព្រហ្មពោជ្ឈង្គឆឡង្គឈានសុទ្ធិយោ;
វិបស្សនា ច សង្ខារវេទនាវីរិយំ ឥតិ។

“វិត្ថារតោ ទសោបេក្ខា-ឆមជ្ឈត្តាទិតោ តតោ;
ទុវេ បញ្ញា តតោ ទ្វីហិ, ចតស្សោវ ភវន្តិមា”តិ។

ឥតិ ឥមាសុ ឧបេក្ខាសុ ឈានុបេក្ខា ឥធ អធិប្បេតា។ សា មជ្ឈត្តលក្ខណា, អនាភោគរសា , អព្យាបារបច្ចុបដ្ឋានា, បីតិវិរាគបទដ្ឋានាតិ។ ឯត្ថាហ – “ននុ ចាយំ អត្ថតោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ហោតិ, សា ច បឋមទុតិយជ្ឈានេសុបិ អត្ថិ។ តស្មា តត្រាបិ ‘ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី’តិ ឯវមយំ វត្តព្ពា សិយា, សា កស្មា ន វុត្តា”តិ? អបរិព្យត្តកិច្ចតោ។ អបរិព្យត្តញ្ហិ តស្សា តត្ថ កិច្ចំ, វិតក្កាទីហិ អភិភូតត្តា។ ឥធ បនាយំ វិតក្កវិចារបីតីហិ អនភិភូតត្តា ឧក្ខិត្តសិរា វិយ ហុត្វា បរិព្យត្តកិច្ចា ជាតា, តស្មា វុត្តាតិ។

សតោ ច សម្បជានោតិ ឯត្ថ សរតីតិ **សតោ**។ សម្បជានាតីតិ **សម្បជានោ**។ ឥតិ បុគ្គលេន សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច វុត្តំ។ តត្ថ សរណលក្ខណា សតិ, អសម្មុស្សនរសា អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា។ អសម្មោហលក្ខណំ សម្បជញ្ញំ, តីរណរសំ, បវិចយបច្ចុបដ្ឋានំ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ ឥទំ សតិសម្បជញ្ញំ បុរិមជ្ឈានេសុបិ អត្ថិ, មុដ្ឋស្សតិស្ស ហិ អសម្បជានស្ស ឧបចារមត្តម្បិ ន សម្បជ្ជតិ, បគេវ អប្បនា។ ឱឡារិកត្តា បន តេសំ ឈានានំ ភូមិយំ វិយ បុរិសស្ស ចិត្តស្ស គតិ សុខា ហោតិ, អព្យត្តំ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញកិច្ចំ។ ឱឡារិកង្គប្បហានេន បន សុខុមត្តា ឥមស្ស ឈានស្ស បុរិសស្ស ខុរធារាយំ វិយ សតិសម្បជញ្ញកិច្ចបរិគ្គហិតា ឯវ ចិត្តស្ស គតិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ ឥធេវ វុត្តំ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – យថា ធេនុបគោ វច្ឆោ ធេនុតោ អបនីតោ អរក្ខិយមានោ បុនទេវ ធេនុំ ឧបគច្ឆតិ, ឯវមិទំ តតិយជ្ឈានសុខំ បីតិតោ អបនីតម្បិ សតិសម្បជញ្ញារក្ខេន អរក្ខិយមានំ បុនទេវ បីតឹ ឧបគច្ឆេយ្យ, បីតិសម្បយុត្តមេវ សិយា, សុខេ វាបិ សត្តា សារជ្ជន្តិ។ ឥទញ្ច អតិមធុរសុខំ, តតោ បរំ សុខាភាវា។ សតិសម្បជញ្ញានុភាវេន បនេត្ថ សុខេ អសារជ្ជនា ហោតិ, នោ អញ្ញថាតិ ឥមម្បិ អត្ថវិសេសំ ទស្សេតុំ ឥទមិធេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ **សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី**តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ តតិយជ្ឈានសមង្គិនោ សុខបដិសំវេទនាភោគោ នត្ថិ, ឯវំ សន្តេបិ យស្មា តស្ស នាមកាយេន សម្បយុត្តំ សុខំ។ យំ វា តំ នាមកាយសម្បយុត្តំ សុខំ, តំសមុដ្ឋានេនស្ស យស្មា អតិបណីតេន រូបេន រូបកាយោ ផុដោ, យស្ស ផុដត្តា ឈានា វុដ្ឋិតោបិ សុខំ បដិសំវេទេយ្យ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី”តិ អាហ។

ឥទានិ **យំ តំ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី**តិ ឯត្ថ យំឈានហេតុ យំឈានការណា តំ តតិយជ្ឈានសមង្គីបុគ្គលំ ពុទ្ធាទយោ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ទេសេន្តិ បញ្ញបេន្តិ បដ្ឋបេន្តិ វិវរន្តិ វិភជន្តិ ឧត្តានីករោន្តិ បកាសេន្តិ, បសំសន្តីតិ អធិប្បាយោ។ កិន្តិ? ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារីតិ។ តំ តតិយជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

កស្មា បន តំ តេ ឯវំ បសំសន្តីតិ? បសំសារហតោ។ អយញ្ហិ យស្មា អតិមធុរសុខេ សុខបារមិប្បត្តេបិ តតិយជ្ឈានេ ឧបេក្ខកោ, ន តត្ថ សុខាភិសង្គេន អាកឌ្ឍីយតិ។ យថា ច បីតិ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧបដ្ឋិតសតិតាយ សតិមា។ យស្មា ច អរិយកន្តំ អរិយជនសេវិតមេវ ច អសំកិលិដ្ឋំ សុខំ នាមកាយេន បដិសំវេទេតិ, តស្មា បសំសារហោ។ ឥតិ បសំសារហតោ នំ អរិយា តេ ឯវំ បសំសាហេតុភូតេ គុណេ បកាសេន្តោ “ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី”តិ ឯវំ បសំសន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ **តតិយ**ន្តិ គណនានុបុព្ពតា តតិយំ, ឥទំ តតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ តតិយំ។

សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានាតិ កាយិកសុខស្ស ច កាយិកទុក្ខស្ស ច បហានា។ **បុព្ពេវា**តិ តញ្ច ខោ បុព្ពេវ, ន ចតុត្ថជ្ឈានក្ខណេ។ **សោមនស្សទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា**តិ ចេតសិកសុខស្ស ច ចេតសិកទុក្ខស្ស ចាតិ ឥមេសម្បិ ទ្វិន្នំ បុព្ពេវ អត្ថង្គមា, បហានា ឥច្ចេវ វុត្តំ ហោតិ។

កទា បន នេសំ បហានំ ហោតិ? ចតុន្នំ ឈានានំ ឧបចារក្ខណេ។ សោមនស្សញ្ហិ ចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ បហីយតិ, ទុក្ខទោមនស្សសុខានិ បឋមទុតិយតតិយជ្ឈានានំ ឧបចារក្ខណេសុ។ ឯវមេតេសំ បហានក្កមេន អវុត្តានំ, **ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ** បន ឥន្ទ្រិយានំ ឧទ្ទេសក្កមេនេវ ឥធាបិ វុត្តានំ សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សានំ បហានំ វេទិតព្ពំ។

យទិ បនេតានិ តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ បហីយន្តិ, អថ កស្មា “កត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ…. បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, ឯត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ។ កត្ថ ចុប្បន្នំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ… សុខិន្ទ្រិយំ… សោមនស្សិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ, សុខស្ស ច បហានា…បេ…. ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឯត្ថ ចុប្បន្នំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី”តិ (សំ. និ. ៥.៥១០) ឯវំ ឈានេស្វេវ និរោធោ វុត្តោតិ។ អតិសយនិរោធត្តា។ អតិសយនិរោធោ ហិ នេសំ បឋមជ្ឈានាទីសុ, ន និរោធោយេវ។ និរោធោយេវ បន ឧបចារក្ខណេ នាតិសយនិរោធោ។

តថា ហិ នានាវជ្ជនេ បឋមជ្ឈានូបចារេ និរុទ្ធស្សាបិ ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស ឌំសមកសាទិសម្ផស្សេន វា វិសមាសនុបតាបេន វា សិយា ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ អន្តោអប្បនាយំ។ ឧបចារេ វា និរុទ្ធម្បេតំ ន សុដ្ឋុ និរុទ្ធំ ហោតិ, បដិបក្ខេន អវិហតត្តា។ អន្តោអប្បនាយំ បន បីតិផរណេន សព្ពោ កាយោ សុខោក្កន្តោ ហោតិ, សុខោក្កន្តកាយស្ស ច សុដ្ឋុ និរុទ្ធំ ហោតិ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ, បដិបក្ខេន វិហតត្តា។ នានាវជ្ជនេយេវ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ បហីនស្សាបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស យស្មា ឯតំ វិតក្កវិចារបច្ចយេបិ កាយកិលមថេ ចិត្តុបឃាតេ ច សតិ ឧប្បជ្ជតិ, វិតក្កវិចារាភាវេ នេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យត្ថ បន ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ វិតក្កវិចារភាវេ។ អប្បហីនាយេវ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ វិតក្កវិចារាតិ តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ ទុតិយជ្ឈានេ, បហីនប្បច្ចយត្តា។ តថា តតិយជ្ឈានូបចារេ បហីនស្សាបិ សុខិន្ទ្រិយស្ស បីតិសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដកាយស្ស សិយា ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ តតិយជ្ឈានេ។ តតិយជ្ឈានេ ហិ សុខស្ស បច្ចយភូតា បីតិ សព្ពសោ និរុទ្ធាតិ។ តថា ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ បហីនស្សាបិ សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស អាសន្នត្តា, អប្បនាបត្តាយ ឧបេក្ខាយ អភាវេន សម្មា អនតិក្កន្តត្តា ច សិយា ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ ចតុត្ថជ្ឈានេ។ តស្មា ឯវំ ច “ឯត្ថុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី”តិ តត្ថ តត្ថ អបរិសេសគ្គហណំ កតន្តិ។

ឯត្ថាហ – “អថេវំ តស្ស តស្ស ឈានស្សុបចារេ បហីនាបិ ឯតា វេទនា ឥធ កស្មា សមាហដា”តិ? សុខគ្គហណត្ថំ។ យា ហិ អយំ **អទុក្ខមសុខ**ន្តិ ឯត្ថ អទុក្ខមសុខា វេទនា វុត្តា, សា សុខុមា ទុព្ពិញ្ញេយ្យា, ន សក្កា សុខេន គហេតុំ, តស្មា យថា នាម ទុដ្ឋស្ស យថា វា តថា វា ឧបសង្កមិត្វា គហេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស គោណស្ស សុខគហណត្ថំ គោបោ ឯកស្មិំ វជេ សព្ពា គាវោ សមាហរតិ, អថេកេកំ នីហរន្តោ បដិបាដិយា អាគតំ “អយំ សោ គណ្ហថ ន”ន្តិ តម្បិ គាហាបេតិ, ឯវមេវ ភគវា សុខគ្គហណត្ថំ សព្ពា ឯតា សមាហរិ។ ឯវញ្ហិ សមាហដា ឯតា ទស្សេត្វា “យំ នេវ សុខំ, ន ទុក្ខំ, ន សោមនស្សំ, ន ទោមនស្សំ, អយំ អទុក្ខមសុខា វេទនា”តិ សក្កា ហោតិ ឯសា គាហយិតុំ។

អបិ ច អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា បច្ចយទស្សនត្ថញ្ចាបិ ឯតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ទុក្ខប្បហានាទយោ ហិ តស្សា បច្ចយា។ យថាហ – “ចត្តារោ ខោ, អាវុសោ, បច្ចយា អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា សមាបត្តិយា។ ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ សុខស្ស ច បហានា …បេ…. ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឥមេ ខោ, អាវុសោ, ចត្តារោ បច្ចយា អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា សមាបត្តិយា”តិ (ម. និ. ១.៤៥៨)។ យថា វា អញ្ញត្ថ បហីនាបិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ តតិយមគ្គស្ស វណ្ណភណនត្ថំ “តត្ថ បហីនា”តិ វុត្តា, ឯវំ វណ្ណភណនត្ថម្បេតស្ស ឈានស្សេតា ឥធ វុត្តាតិបិ វេទិតព្ពា។ បច្ចយឃាតេន វា ឯត្ថ រាគទោសានំ អតិទូរភាវំ ទស្សេតុម្បេតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ឯតាសុ ហិ សុខំ សោមនស្សស្ស បច្ចយោ, សោមនស្សំ រាគស្ស, ទុក្ខំ ទោមនស្សស្ស, ទោមនស្សំ ទោសស្ស។ សុខាទិឃាតេន ច តេ សប្បច្ចយា រាគទោសា ហតាតិ អតិទូរេ ហោន្តីតិ។

អទុក្ខមសុខន្តិ ទុក្ខាភាវេន អទុក្ខំ, សុខាភាវេន អសុខំ។ ឯតេនេត្ថ សុខទុក្ខបដិបក្ខភូតំ តតិយវេទនំ ទីបេតិ, ន ទុក្ខសុខាភាវមត្តំ។ តតិយវេទនា នាម អទុក្ខមសុខា, ឧបេក្ខាតិបិ វុច្ចតិ។ សា ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតានុភវនលក្ខណា, មជ្ឈត្តរសា, អវិភូតបច្ចុបដ្ឋានា, សុខនិរោធបទដ្ឋានាតិ វេទិតព្ពា។

ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិន្តិ ឧបេក្ខាយ ជនិតសតិបារិសុទ្ធិំ។ ឥមស្មិញ្ហិ ឈានេ សុបរិសុទ្ធា សតិ, យា ច តស្សា សតិយា បារិសុទ្ធិ, សា ឧបេក្ខាយ កតា, ន អញ្ញេន។ តស្មា ឯតំ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យាយ ច ឧបេក្ខាយ ឯត្ថ សតិ បារិសុទ្ធិ ហោតិ, សា អត្ថតោ តត្រមជ្ឈត្តតាតិ វេទិតព្ពា។ ន កេវលញ្ចេត្ថ តាយ សតិយេវ បរិសុទ្ធា, អបិ ច ខោ សព្ពេបិ សម្បយុត្តធម្មា, សតិសីសេន បន ទេសនា វុត្តា។

តត្ថ កិញ្ចាបិ អយំ ឧបេក្ខា ហេដ្ឋាបិ តីសុ ឈានេសុ វិជ្ជតិ, យថា បន ទិវា សូរិយប្បភាភិភវា សោម្មភាវេន ច អត្តនោ ឧបការកត្តេន វា សភាគាយ រត្តិយា អលាភា ទិវា វិជ្ជមានាបិ ចន្ទលេខា អបរិសុទ្ធា ហោតិ អបរិយោទាតា, ឯវមយម្បិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាចន្ទលេខា វិតក្កាទិបច្ចនីកធម្មតេជាភិភវា សភាគាយ ច

ឧបេក្ខាវេទនាវត្តិយា អបដិលាភា វិជ្ជមានាបិ បឋមជ្ឈានាទិភេទេសុ អបរិសុទ្ធា ហោតិ។ តស្សា ច អបរិសុទ្ធាយ ទិវា អបរិសុទ្ធចន្ទលេខាយ បភា វិយ សហជាតាបិ សតិអាទយោ អបរិសុទ្ធាវ ហោន្តិ។ តស្មា តេសុ ឯកម្បិ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ ន វុត្តំ។ ឥធ បន វិតក្កាទិបច្ចនីកធម្មតេជាភិភវាភាវា សភាគាយ ច ឧបេក្ខាវេទនាវត្តិយា បដិលាភា អយំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាចន្ទលេខា អតិវិយ បរិសុទ្ធា, តស្សា បរិសុទ្ធត្តា បរិសុទ្ធចន្ទលេខាយ បភា វិយ សហជាតាបិ សតិអាទយោ បរិសុទ្ធា ហោន្តិ បរិយោទាតា។ តស្មា ឥទមេវ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ចតុត្ថន្តិ** គណនានុបុព្ពតា ចតុត្ថំ។ ឥទំ ចតុត្ថំ ឧប្បន្នន្តិបិ ចតុត្ថំ។

បញ្ញវា ហោតីតិ បញ្ញា អស្ស អត្ថីតិ បញ្ញវា។ **ឧទយត្ថគាមិនិយាតិ** ឧទយគាមិនិយា ចេវ អត្ថគាមិនិយា ច។ **សមន្នាគតោតិ** បរិបុណ្ណោ។ **អរិយាយាតិ** និទ្ទោសាយ។ **និព្ពេធិកាយាតិ** និព្ពេធបក្ខិកាយ។ **ទុក្ខក្ខយគាមិនិយាតិ** និព្ពានគាមិនិយា។ **សោ ឥទំ ទុក្ខន្តិ** ឯវមាទីសុ “ឯត្តកំ ទុក្ខំ ន តតោ ភិយ្យោ”តិ សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ចំ សរសលក្ខណបដិវេធេន យថាភូតំ បជានាតិ បដិវិជ្ឈតិ។ តស្ស ច ទុក្ខស្ស និព្ពត្តិកំ តណ្ហំ **“អយំ ទុក្ខសមុទយោ”**តិ។ តទុភយម្បិ យំ ឋានំ បត្វា និរុជ្ឈតិ, តំ តេសំ អប្បវត្តិ និព្ពានំ **“អយំ ទុក្ខនិរោធោ”**តិ។ តស្ស ច សម្បាបកំ អរិយមគ្គំ **“អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា”**តិ សរសលក្ខណបដិវេធេន យថាភូតំ បជានាតិ បដិវិជ្ឈតីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ សរូបតោ សច្ចានិ ទស្សេត្វា ឥទានិ កិលេសវសេន បរិយាយតោ ទស្សេន្តោ **“ឥមេ អាសវា”**តិអាទិមាហ។ តេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ ឯវំ តិស្សោ សិក្ខាយោ ទស្សេត្វា ឥទានិ តាសំ បារិបូរិក្កមំ ទស្សេតុំ **“ឥមា តិស្សោ សិក្ខាយោ អាវជ្ជន្តោ សិក្ខេយ្យា”**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – បច្ចេកំ បរិបូរេតុំ អាវជ្ជន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, អាវជ្ជិត្វាបិ “អយំ នាម សិក្ខា”តិ ជានន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, ជានិត្វា បុនប្បុនំ បស្សន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, បស្សិត្វា យថាទិដ្ឋំ បច្ចវេក្ខន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, បច្ចវេក្ខិត្វា តត្ថេវ ចិត្តំ អចលំ កត្វា បតិដ្ឋបេន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, តំតំសិក្ខាសម្បយុត្តសទ្ធាវីរិយសតិសមាធិបញ្ញាហិ សកសកកិច្ចំ ករោន្តោបិ សិក្ខេយ្យ, អភិញ្ញេយ្យាភិជាននកាលេបិ តំ តំ កិច្ចំ ករោន្តោបិ តិស្សោ សិក្ខាយោ សិក្ខេយ្យ, អធិសីលំ អាចរេយ្យ, អធិចិត្តំ សម្មា ចរេយ្យ, អធិបញ្ញំ សមាទាយ វត្តេយ្យ។

ឥធាតិ មូលបទំ។ **ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយាតិ**អាទីហិ ទសហិ បទេហិ សិក្ខត្តយសង្ខាតំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនមេវ កថិតំ។ តញ្ហិ ពុទ្ធេន ភគវតា ទិដ្ឋត្តា **ទិដ្ឋីតិ** វុច្ចតិ។ តស្សេវ ខមនវសេន **ខន្តិ**, រុច្ចនវសេន **រុចិ**, គហណវសេន **អាទាយោ**, សភាវដ្ឋេន **ធម្មោ**, សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន **វិនយោ**, តទុភយេនបិ **ធម្មវិនយោ**, បវុត្តវសេន **បាវចនំ**, សេដ្ឋចរិយដ្ឋេន **ព្រហ្មចរិយំ**, អនុសិដ្ឋិទានវសេន **សត្ថុសាសនន្តិ** វុច្ចតិ។ តស្មា “ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា”តិអាទីសុ ឥមិស្សា ពុទ្ធទិដ្ឋិយា ឥមិស្សា ពុទ្ធខន្តិយា ឥមិស្សា ពុទ្ធរុចិយា ឥមស្មឹ ពុទ្ធអាទាយេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធធម្មេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធវិនយេ។

> “យេ ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ ‘ឥមេ ធម្មា សរាគាយ សំវត្តន្តិ, នោ វិរាគាយ, សញ្ញោគាយ សំវត្តន្តិ, នោ វិសញ្ញោគាយ, អាចយាយ សំវត្តន្តិ, នោ អបចយាយ, មហិច្ឆតាយ សំវត្តន្តិ, នោ អប្បិច្ឆតាយ, អសន្តុដ្ឋិយា សំវត្តន្តិ, នោ សន្តុដ្ឋិយា, សង្គណិកាយ សំវត្តន្តិ , នោ បវិវេកាយ, កោសជ្ជាយ សំវត្តន្តិ, នោ វីរិយារម្ភាយ, ទុព្ភរតាយ សំវត្តន្តិ, នោ សុភរតាយា’តិ។ ឯកំសេន, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ ‘នេសោ ធម្មោ, នេសោ វិនយោ, នេតំ សត្ថុសាសន’ន្តិ។
>
> “យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ ‘ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ, នោ សរាគាយ…បេ… សុភរតាយ សំវត្តន្តិ, នោ ទុព្ភរតាយា’តិ។ ឯកំសេន, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ ‘ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ, ឯតំ សត្ថុសាសន’”ន្តិ (អ. និ. ៨.៥៣; ចូឡវ. ៤០៦) –

ឯវំ វុត្តេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធធម្មវិនយេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធបាវចនេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធព្រហ្មចរិយេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធសាសនេតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អបិ ចេតំ សិក្ខត្តយសង្ខាតំ សកលំ សាសនំ ភគវតា ទិដ្ឋត្តា សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយត្តា សម្មាទិដ្ឋិបុព្ពង្គមត្តា ច ទិដ្ឋិ។ ភគវតោ ខមនវសេន ខន្តិ។ រុច្ចនវសេន រុចិ។ គហណវសេន អាទាយោ។ អត្តនោ ការកំ អបាយេសុ អបតមានំ កត្វា ធារេតីតិ ធម្មោ។ សោវ សំកិលេសបក្ខំ វិនេតីតិ វិនយោ។ ធម្មោ ច សោ វិនយោ ចាតិ ធម្មវិនយោ។ កុសលធម្មេហិ វា អកុសលធម្មានំ ឯស វិនយោតិ ធម្មវិនយោ។ តេនេវ វុត្តំ –

> “យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ ‘ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ, នោ សរាគាយ…បេ… ឯកំសេន គោតមិ ធារេយ្យាសិ ‘ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ, ឯតំ សត្ថុសាសន’”ន្តិ (អ. និ. ៨.៥៣;

ចូឡវ. ៤០៦)។

ធម្មេន វា វិនយោ, ន ទណ្ឌាទីហីតិ ធម្មវិនយោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ទណ្ឌេនេកេ ទមយន្តិ, អង្កុសេហិ កសាហិ ច;
អទណ្ឌេន អសត្ថេន, នាគោ ទន្តោ មហេសិនា”តិ។ (ចូឡវ. ៣៤២; ម. និ. ២.៣៥២);

តថា –

“ធម្មេន នីយមានានំ, កា ឧសូយា វិជានត”ន្តិ។ (មហាវ. ៦៣);

ធម្មាយ វា វិនយោ ធម្មវិនយោ។ អនវជ្ជធម្មត្ថញ្ហេស វិនយោ, ន ភវភោគាមិសត្ថំ។ តេនាហ ភគវា “នយិទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ ជនកុហនត្ថ”ន្តិ (អ. និ. ៤.២៥) វិត្ថារោ។ បុណ្ណត្ថេរោបិ អាហ “អនុបាទា បរិនិព្ពានត្ថំ ខោ, អាវុសោ, ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៥៩)។ វិសិដ្ឋំ វា នយតីតិ វិនយោ។ ធម្មតោ វិនយោ ធម្មវិនយោ។ សំសារធម្មតោ ហិ សោកាទិធម្មតោ វា ឯស វិសិដ្ឋំ និព្ពានំ នយតិ។ ធម្មស្ស វា វិនយោ, ន តិត្ថករានន្តិ ធម្មវិនយោ។ ធម្មភូតោ ហិ ភគវា, តស្សេវ វិនយោ។

យស្មា វា ធម្មា ឯវ អភិញ្ញេយ្យា បរិញ្ញេយ្យា បហាតព្ពា ភាវេតព្ពា សច្ឆិកាតព្ពា ច, តស្មា ឯស ធម្មេសុ វិនយោ, ន សត្តេសុ ន ជីវេសុ ចាតិ ធម្មវិនយោ។ សាត្ថសព្យញ្ជនតាទីហិ អញ្ញេសំ វចនតោ បធានំ វចនន្តិ បវចនំ, បវចនមេវ បាវចនំ។ សព្ពចរិយាហិ វិសិដ្ឋចរិយភាវេន ព្រហ្មចរិយំ។ ទេវមនុស្សានំ សត្ថុភូតស្ស ភគវតោ សាសនន្តិ សត្ថុសាសនំ។ សត្ថុភូតំ វា សាសនន្តិបិ សត្ថុសាសនំ។ “សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថាតិ (ទី. និ. ២.២១៦) ហិ ធម្មវិនយោវ សត្ថា”តិ វុត្តោតិ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

យស្មា បន ឥមស្មិំយេវ សាសនេ សព្ពប្បការជ្ឈាននិព្ពត្តកោ ភិក្ខុ ទិស្សតិ, ន អញ្ញត្រ, តស្មា តត្ថ តត្ថ “ឥមិស្សា”តិ ច “ឥមស្មិ”ន្តិ ច អយំ និយមោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។

ជីវន្តិ តេន តំសម្បយុត្តកា ធម្មាតិ ជីវិតំ។ អនុបាលនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ។ ជីវិតមេវ ឥន្ទ្រិយំ **ជីវិតិន្ទ្រិយំ**។ តំ បវត្តសន្តតាធិបតេយ្យំ ហោតិ។ លក្ខណាទីហិ បន អត្តនា អវិនិភុត្តានំ ធម្មានំ អនុបាលនលក្ខណំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, តេសំ បវត្តនរសំ, តេសំយេវ ឋបនបច្ចុបដ្ឋានំ, យាបយិតព្ពធម្មបទដ្ឋានំ។ សន្តេបិ ច អនុបាលនលក្ខណាទិម្ហិ វិធានេ អត្ថិក្ខណេយេវ តំ តេ ធម្មេ អនុបាលេតិ, ឧទកំ វិយ ឧប្បលាទីនិ។ យថាសកំ បច្ចយេហិ ឧប្បន្នេបិ ច ធម្មេ បាលេតិ, ធាតិ វិយ កុមារំ, សយំបវត្តិតធម្មសម្ពន្ធេនេវ ច បវត្តតិ, និយាមកោ វិយ នាវំ។ ន ភង្គតោ ឧទ្ធំ បវត្តយតិ, អត្តនោ ច បវត្តយិតព្ពានញ្ច អភាវា។ ន ភង្គក្ខណេ ឋបេតិ, សយំ ភិជ្ជមានត្តា, ខីយមានោ វិយ វដ្ដិសិនេហោ បទីបសិខំ, ន ច អនុបាលនបវត្តនដ្ឋបនានុភាវវិរហិតំ , យថាវុត្តក្ខណេ តស្ស តស្ស សាធនតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឋិតិបរិត្តតាយ វា**តិ ឋិតិក្ខណស្ស មន្ទតាយ ថោកតាយ។ **អប្បកន្តិ** មន្ទំ លាមកំ។ **សរសបរិត្តតាយ វា**តិ អត្តនោ បច្ចយភូតានំ កិច្ចានំ សម្បត្តីនំ វា អប្បតាយ ទុព្ពលតាយ។

តេសំ ទ្វិន្នំ ការណំ វិភាគតោ ទស្សេតុំ **“កថំ ឋិតិបរិត្តតាយា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ “អតីតេ ចិត្តក្ខណេ ជីវិត្ថាតិ ឯវមាទិ បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំ ចិត្តស្ស និរុជ្ឈនកាលេ សព្ពស្សិ រូបារូបធម្មេ អនិរុជ្ឈន្តេបិ រូបតោ អរូបស្ស បដ្ឋានភាវេន អរូបជីវិតំ សន្ធាយ, ចុតិចិត្តេន វា សទ្ធិំ សព្ពេសំ រូបារូបានំ និរុជ្ឈនភាវេន បញ្ចវោការភវេ ចុតិចិត្តំ សន្ធាយ, ចតុវោការភវេ រូបស្ស អភាវេន ចតុវោការភវំ សន្ធាយ កថិត”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អតីតេ ចិត្តក្ខណេ**តិ អតីតចិត្តស្ស ភង្គក្ខណសមង្គីកាលេ តំសមង្គីបុគ្គលោ “ជីវិត្ថ” ឥតិ វត្តុំ លព្ភតិ។ **ន ជីវតី**តិ “ជីវតី”តិបិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។ **ន ជីវិស្សតី**តិ “ជីវិស្សតី”តិបិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។ **អនាគតេ ចិត្តក្ខណេ ជីវិស្សតី**តិ អនាគតចិត្តស្ស អនុប្បជ្ជនក្ខណសមង្គីកាលេ “ជីវិស្សតី”តិ វត្តុំ លព្ភតិ។ **ន ជីវតី**តិ “ជីវតី”តិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។ **ន ជីវិត្ថា**តិ “ជីវិត្ថ”ឥតិបិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។ **បច្ចុប្បន្នេ ចិត្តក្ខណេ**តិ បច្ចុប្បន្នចិត្តក្ខណសមង្គីកាលេ។ **ជីវតី**តិ “ឥទានិ ជីវតី”តិ វត្តុំ លព្ភតិ។ **ន ជីវិត្ថា**តិ “ជីវិត្ថ”ឥតិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។ **ន ជីវិស្សតី**តិ “ជីវិស្សតី”តិបិ វត្តុំ ន លព្ភតិ។

ជីវិតំ អត្តភាវោ ច សុខទុក្ខា ចាតិ អយំ គាថា បញ្ចវោការភវំ អមុញ្ចិត្វា លព្ភមានាយ ទុក្ខាយ វេទនាយ គហិតត្តា បញ្ចវោការភវមេវ សន្ធាយ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ កថំ? **ជីវិត**ន្តិ ជីវិតសីសេន សង្ខារក្ខន្ធោ។ **អត្តភាវោ**តិ រូបក្ខន្ធោ។ “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៣២) វុត្តត្តា ឧបេក្ខាវេទនា អន្តោគធិត្វា **សុខទុក្ខា ចា**តិ វេទនាក្ខន្ធោ, ចិត្តំ ឥតិ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ វុត្តោ។ ឥមេសំ ចតុន្នំ ខន្ធានំ កថិតត្តាយេវ ខន្ធ

លក្ខណេន ឯកលក្ខណភាវេន លក្ខណាការវសេន សញ្ញាក្ខន្ធោបិ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ វុត្តេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អរូបធម្មំ មុញ្ចិត្វា កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបស្ស អប្បវត្តនភាវេន **ឯកចិត្តសមាយុត្តា**តិ អរូបបធានភាវោ កថិតោ ហោតិ។ កថំ? អសញ្ញសត្តេ រូបម្បិ ឥធុបចិតកម្មពលំ អមុញ្ចិត្វាវ បវត្តតិ, និរោធសមាបន្នានំ រូបម្បិ បឋមសមាបន្នសមាបត្តិពលំ អមុញ្ចិត្វាវ បវត្តតិ។ ឯវំ អត្តនោ អប្បវត្តិដ្ឋានេបិ រូបបវត្តី អត្តនោ សន្តកមេវ កត្វា បវត្តនសភាវស្ស អរូបធម្មស្ស អត្តនោ បវត្តិដ្ឋានេ រូបបវត្តិយា បធានការណភាវេន ឯកចិត្តសមាយុត្តាតិ ចិត្តបធានភាវោ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំ រូបបវត្តិយា បធានភូតចិត្តនិរោធេន រូបេ ធរមានេយេវ បវត្តានំ និរោធោ នាម ហោតីតិ អរូបធម្មវសេន ឯវ **“លហុសោ វត្តតេ ខណោ”**តិ វុត្តំ។ អថ វា បញ្ចវោការភវេ ចុតិចិត្តំ សន្ធាយ កថិតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ កថិយមានេ សុខទុក្ខា ចាតិ កាយិកចេតសិកសុខវេទនា ច កាយិកចេតសិកទុក្ខវេទនា ច ចុតិចិត្តក្ខណេ អហោន្តីបិ ឯកសន្តតិវសេន ចុតិចិត្តេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតីតិ កថិតា។ ចតុវោការភវំ វា សន្ធាយ កថិតាតិបិ វេទិតព្ពា។ កថំ ? អញ្ញស្មឹ ឋានេ អត្តភាវោតិ សញ្ញាក្ខន្ធស្ស វុត្តភាវេន អត្តភាវោតិ សញ្ញាក្ខន្ធោវ គហិតោ។ ព្រហ្មលោកេ កាយិកសុខទុក្ខទោមនស្សំ អហោន្តម្បិ សុខទុក្ខា ចាតិ វេទនាសាមញ្ញតោ លព្ភមានោ វេទនាក្ខន្ធោ គហិតោតិ វេទិតព្ពំ។ សេសំ វុត្តសទិសមេវ។ ឥមេសុ ច តីសុ វិកប្បេសុ **កេវលា**តិ ធុវសុខសុភអត្តា នត្ថិ, កេវលំ តេហិ អវោមិស្សា។ **លហុសោ វត្តតិ ខណោ**តិ វុត្តនយេន ឯកចិត្តក្ខណិកតាយ លហុកោ អតិបរិត្តោ ជីវិតាទីនំ ខណោ វត្តតិ។

ឯកតោ ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ អប្បវត្តឹ ទស្សេន្តោ **“ចុល្លាសីតិសហស្សានី”**តិ គាថមាហ។ **ចុល្លាសីតិសហស្សានិ, កប្បា តិដ្ឋន្តិ យេ មរូ**តិ យេ ទេវគណា ចតុរាសីតិ កប្បសហស្សានិ អាយុំ គហេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ តិដ្ឋន្តិ។ “យេ នរា”តិបិ បាឡិ។ **ន ត្វេវ តេបិ ជីវន្តិ, ទ្វីហិ ចិត្តសមោហិតា**តិ តេបិ ទេវា ទ្វីហិ ចិត្តេហិ សមោហិតា ឯកតោ ហុត្វា យុគនទ្ធេន ចិត្តេន ន តុ ឯវ ជីវន្តិ, ឯកេនេកេន ចិត្តេន ជីវន្តីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ មរណកាលំ ទស្សេន្តោ **“យេ និរុទ្ធា”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **យេ និរុទ្ធា**តិ យេ ខន្ធា និរុទ្ធា អត្ថង្គតា។ **មរន្តស្សា**តិ មតស្ស។ **តិដ្ឋមានស្ស វា**តិ ធរមានស្ស វា។ **សព្ពេបិ សទិសា ខន្ធា**តិ ចុតិតោ ឧទ្ធំ និរុទ្ធក្ខន្ធា វា បវត្តេ និរុទ្ធក្ខន្ធា វា បុន យដេតុំ អសក្កុណេយ្យដ្ឋេន សព្ពេបិ ខន្ធា សទិសា។ **គតា អប្បដិសន្ធិកា**តិ និរុទ្ធក្ខន្ធានំ បុន អាគន្ត្វា បដិសន្ធានាភាវេន គតា អប្បដិសន្ធិកាតិ វុច្ចន្តិ។

ឥទានិ តីសុ កាលេសុ និរុទ្ធក្ខន្ធានំ នានត្តំ នត្ថីតិ ទស្សេតុំ **“អនន្តរា”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អនន្តរា ច យេ ភគ្គា, យេ ច ភគ្គា អនាគតា**តិ យេ ខន្ធា អនន្តរាតីតា ហុត្វា ភិន្នា និរុទ្ធា, យេ ច អនាគតា ខន្ធា ភិជ្ជិស្សន្តិ។ **តទន្តរេ**តិ តេសំ អន្តរេ និរុទ្ធានំ បច្ចុប្បន្នខន្ធានំ។ **វេសមំ នត្ថិ លក្ខណេ**តិ វិសមស្ស ភាវោ វេសមំ, តំ វេសមំ នត្ថិ, តេហិ នានត្តំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ លក្ខីយតីតិ លក្ខណំ, តស្មឹ លក្ខណេ។

ឥទានិ អនាគតក្ខន្ធានំ វត្តមានក្ខន្ធេហិ អសម្មិស្សភាវំ កថេន្តោ **“អនិព្ពត្តេន ន ជាតោ”**តិ គាថមាហ។ **អនិព្ពត្តេន ន ជាតោ**តិ អជាតេន អបាតុភូតេន អនាគតក្ខន្ធេន ន ជាតោ ន និព្ពត្តោ។ ឯតេន អនាគតក្ខន្ធស្ស វត្តមានក្ខន្ធេន អសម្មិស្សភាវំ កថេសិ។ **បច្ចុប្បន្នេន ជីវតី**តិ ខណបច្ចុប្បន្នេន វត្តមានក្ខន្ធេន ជីវតិ។ ឯតេន ឯកក្ខណេ ទ្វីហិ ចិត្តេហិ ន ជីវតីតិ កថិតំ។ **ចិត្តភគ្គា មតោ**តិ ទ្វីហិ ចិត្តេហិ ឯកក្ខណេ អជីវនភាវេន ចិត្តភង្គេន មតោ។ “ឧបរិតោ ចិត្តភង្គា”តិបិ បាឡិ, តំ ឧជុកមេវ។ **បញ្ញត្តិ បរមត្ថិយា**តិ “រូបំ ជីវតិ មច្ចានំ, នាមគោត្តំ ន ជីរតី”តិ (សំ. និ. ១.៧៦) វចនក្កមេន បណ្ណត្តិមត្តំ ន ជីរណសភាវេន បរមា ឋិតិ ឯតិស្សាតិ បរមត្ថិយា, សភាវដ្ឋិតិកាតិ អត្ថោ។ “ទត្តោ មតោ, មិត្តោ មតោ”តិ បណ្ណត្តិមត្តមេវ ហិ តិដ្ឋតិ។ អថ វា **បរមត្ថិយា**តិ បរមត្ថិកា។ បរមោ អត្ថោ ឯតិស្សាតិ បរមត្ថិកា។ អជដាកាសោតិ បញ្ញត្តិយា នត្ថិធម្មំ បដិច្ច កថនំ វិយ មតោតិ បញ្ញត្តិ នត្ថិធម្មំ បដិច្ច ន កថិយតិ, ជីវិតិន្ទ្រិយភង្គសង្ខាតំ ធម្មំ បដិច្ច កថិយតិ។

អនិធានគតា ភគ្គាតិ យេ ខន្ធា ភិន្នា, តេ និធានំ និហិតំ និចយំ ន គច្ឆន្តីតិ អនិធានគតា។ **បុញ្ជោ នត្ថិ អនាគតេ**តិ អនាគតេបិ នេសំ បុញ្ជភាវោ រាសិភាវោ នត្ថិ។ **និព្ពត្តាយេវ តិដ្ឋន្តី**តិ បច្ចុប្បន្នវសេន ឧប្បន្នា ឋិតិក្ខណេ វយធម្មាវ ហុត្វា តិដ្ឋន្តិ។ កិមិវ? **អារគ្គេ សាសបូបមា**តិ សូចិមុខេ សាសបោ វិយ។

ឥទានិ ខន្ធានំ ទស្សនភាវំ ទស្សេន្តោ **“និព្ពត្តាន”**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **និព្ពត្តានំ ធម្មាន**ន្តិ បច្ចុប្បន្នានំ ខន្ធានំ។ **ភង្គោ នេសំ បុរក្ខតោ**តិ ឯតេសំ ភេទោ បុរតោ កត្វា ឋបិតោ។ **បលោកធម្មា**តិ នស្សនសភាវា។ **បុរាណេហិ អមិស្សិតា**តិ បុរេ ឧប្បន្នេហិ ខន្ធេហិ ន មិស្សិតា ន សំសត្ថា។

ឥទានិ ខន្ធានំ អទស្សនភាវំ ទស្សេន្តោ “**អទស្សនតោ អាយន្តី**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អទស្សនតោ អាយន្តី**តិ អទិស្សមានាយេវ អាគច្ឆន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ភង្គា គច្ឆន្តិទស្សន**ន្តិ ភេទា ភង្គតោ ឧទ្ធំ អទស្សនភាវំ គច្ឆន្តិ។ **វិជ្ជុប្បាទោវ អាកាសេ**តិ វិវដាកាសេ វិជ្ជុលតានិច្ឆរណំ វិយ។ **ឧប្បជ្ជន្តិ វយន្តិ ចា**តិ បុព្ពន្តតោ ឧទ្ធំ ឧប្បជ្ជន្តិ ច ភិជ្ជន្តិ ច, នស្សន្តីតិ អត្ថោ។ “ឧទេតិ អាបូរតិ វេតិ ចន្ទោ”តិ (ជា. ១.៥.៣) ឯវមាទីសុ វិយ។

ឯវំ ឋិតិបរិត្តតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សរសបរិត្តតំ ទស្សេន្តោ “**កថំ សរសបរិត្តតាយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អស្សាសូបនិពន្ធំ ជីវិត**ន្តិ អព្ភន្តរបវិសននាសិកវាតបដិពទ្ធំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ **បស្សាសោ**តិ ពហិនិក្ខមននាសិកវាតោ។ **អស្សាសបស្សាសោ**តិ តទុភយំ។ **មហាភូតូបនិពន្ធ**ន្តិ ចតុសមុដ្ឋានិកានំ បថវីអាបតេជវាយានំ មហាភូតានំ បដិពទ្ធំ ជីវិតំ។ **កពឡីការាហារូបនិពន្ធ**ន្តិ អសិតបីតាទិកពឡីការអាហារេន ឧបនិពទ្ធំ។ **ឧស្មូបនិពន្ធ**ន្តិ កម្មជតេជោធាតូបនិពទ្ធំ។ **វិញ្ញាណូបនិពន្ធ**ន្តិ ភវង្គវិញ្ញាណូបនិពទ្ធំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “អាយុ ឧស្មា ច វិញ្ញាណំ, យទា កាយំ ជហន្តិម”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៩៥)។

ឥទានិ នេសំ ទុព្ពលការណំ ទស្សេន្តោ “**មូលម្បិ ឥមេសំ ទុព្ពល**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មូលម្បី**តិ បតិដ្ឋង្គេន មូលភូតម្បិ។ អស្សាសបស្សាសានញ្ហិ ករជកាយោ មូលំ។ មហាភូតាទីនំ អវិជ្ជាកម្មតណ្ហាហារា។ **ឥមេស**ន្តិ វុត្តប្បការានំ អស្សាសាទីនំ ជីវិតិន្ទ្រិយបវត្តិការណវសេន វុត្តានំ។ ឯតេសុ ហិ ឯកេកស្មឹ អសតិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន តិដ្ឋតិ។ **ទុព្ពល**ន្តិ អប្បថាមំ។ **បុព្ពហេតូបី**តិ អតីតជាតិយំ ឥមស្ស វិបាកវដ្ដស្ស ហេតុភូតា ការណសង្ខាតា អវិជ្ជាសង្ខារតណ្ហុបាទានភវាបិ។ **ឥមេសំ ទុព្ពលា យេ បច្ចយា តេបិ ទុព្ពលា**តិ យេ អារម្មណាទិសាធារណបច្ចយា។ **បភាវិកា**តិ បធានំ ហុត្វា ឧប្បាទិកា ភវតណ្ហា។ **សហភូមី**តិ សហភវិកាបិ រូបារូបធម្មា។ **សម្បយោគាបី**តិ ឯកតោ យុត្តាបិ អរូបធម្មា។ **សហជាបី**តិ សទ្ធឹ ឯកចិត្តេ ឧប្បន្នាបិ។ **យាបិ បយោជិកា**តិ ចុតិបដិសន្ធិវសេន យោជេតុំ និយុត្តាតិ បយោជិកា, វដ្ដមូលកា តណ្ហា។ វុត្តញ្ហេតំ “តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ”តិ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥)។ **និច្ចទុព្ពលា**តិ និរន្តរេន ទុព្ពលា។ **អនវដ្ឋិតា**តិ ន អវដ្ឋិតា, ឱតរិត្វា ន ឋិតា។ **បរិបាតយន្តិ ឥមេ**តិ ឥមេ អញ្ញមញ្ញំ បាតយន្តិ ខេបយន្តិ។ **អញ្ញមញ្ញស្សា**តិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស, ឯកោ ឯកស្សាតិ អត្ថោ។ **ហិ**-ឥតិ ការណត្ថេ និបាតោ។ **នត្ថិ តាយិតា**តិ តាយនោ រក្ខកោ នត្ថិ។ **ន ចាបិ ឋបេន្តិ អញ្ញមញ្ញ**ន្តិ អញ្ញោ អញ្ញំ ឋបេតុំ ន សក្កោន្តិ។ **យោបិ និព្ពត្តកោ សោ ន វិជ្ជតី**តិ យោបិ ឥមេសំ ឧប្បាទកោ ធម្មោ, សោ ឥទានិ នត្ថិ។

ន ច កេនចិ កោចិ ហាយតីតិ កោចិ ឯកោបិ កស្សចិ វសេន ន បរិហាយតិ។ **គន្តព្ពា ច ឥមេ ហិ សព្ពសោ**តិ សព្ពេ ហិ ឥមេ ខន្ធា សព្ពាការេន ភង្គំ បាបុណិតុំ យុត្តា។ **បុរិមេហិ បភាវិតា ឥមេ**តិ បុព្ពហេតុបច្ចយេហិ ឥមេ វត្តមានកា ឧប្បាទិកា។ **យេបិ បភាវិកា**តិ យេបិ ឥមេ វត្តមានកា ឧប្បាទកា បុព្ពហេតុបច្ចយា។ **តេ បុរេ មតា**តិ តេ វុត្តប្បការបច្ចយា វត្តមានំ អបាបុណិត្វា បឋមមេវ មរណំ បត្តា។ **បុរិមាបិ ច បច្ឆិមាបិ ចា**តិ បុរិមា បុព្ពហេតុបច្ចយាបិ ច បច្ឆិមា វត្តមានេ បច្ចយសមុប្បន្នា ច។ **អញ្ញមញ្ញំ ន កទាចិ មទ្ទសំសូ**តិ អញ្ញមញ្ញំ កិស្មិញ្ចិ កាលេ ន ទិដ្ឋបុព្ពា។ **ម**-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។

ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានន្តិ ធតរដ្ឋវិរូឡ្ហកវិរូបក្ខកុវេរសង្ខាតា ចតុមហារាជា ឥស្សរា ឯតេសន្តិ ចាតុមហារាជិកា។ រូបាទីហិ ទិព្ពន្តិ កីឡន្តីតិ **ទេវា**។ តេ សិនេរុបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេ ហោន្តិ។ តេសុ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកាបិ, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកាបិ។ តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ ខិឌ្ឌាបទោសិកា មនោបទោសិកា សីតវលាហកា ឧណ្ហវលាហកា ចន្ទិមា ទេវបុត្តោ សូរិយោ ទេវបុត្តោតិ ឯតេ សព្ពេបិ ចាតុមហារាជិកទេវលោកដ្ឋា ឯវ តេសំ ចាតុមហារាជិកានំ ជីវិតំ។ **ឧបាទាយា**តិ បដិច្ច។ **បរិត្តក**ន្តិ វុទ្ធិបដិសេធោ។ **ថោក**ន្តិ មន្ទកាលំ, ទីឃទិវសបដិសេធោ។ **ខណិក**ន្តិ មន្ទកាលំ, កាលន្តរបដិសេធោ។ **លហុក**ន្តិ សល្លហុកំ, អលសបដិសេធោ។ **ឥត្តរ**ន្តិ សីឃពលវបដិសេធោ ។ **អនទ្ធនីយ**ន្តិ កាលវសេន ន អទ្ធានក្ខមំ។ **នចិរដ្ឋិតិក**ន្តិ ទិវសេន ចិរំ ន តិដ្ឋតីតិ នចិរដ្ឋិតិកំ, ទិវសបដិសេធោ។

តាវតឹសានន្តិ តេត្តឹសជនា តត្ថ ឧបបន្នាតិ តាវតឹសា។ អបិ ច តាវតឹសាតិ តេសំ ទេវានំ នាមមេវាតិបិ វុត្តំ។ តេបិ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា, តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ តថា **យាមា**ទីនំ។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ ទិព្ពសុខំ យាតា បយាតា សម្បត្តាតិ **យាមា**។ តុដ្ឋា បហដ្ឋាតិ **តុសិតា**។ បកតិបដិយត្តារម្មណតោ អតិរេកេន និម្មិតុកាមកាលេ យថារុចិតេ ភោគេ និម្មិនិត្វា រមន្តីតិ **និម្មានរតី**។ ចិត្តាចារំ ញត្វា បរេហិ និម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តី**។ ព្រហ្មកាយេ ព្រហ្មឃដាយ និយុត្តាតិ **ព្រហ្មកាយិកា**។ សព្ពេបិ បញ្ចវោការព្រហ្មានោ គហិតា។

គមនិយោតិ គន្តព្ពោ។ **សម្បរាយោ**តិ បរលោកោ។ **យោ ភិក្ខវេ ចិរំ ជីវតិ, សោ វស្សសត**ន្តិ យោ ចិរំ តិដ្ឋមានោ, សោ វស្សសតមត្តំ តិដ្ឋតិ។ **អប្បំ វា ភិយ្យោ**តិ វស្សសតតោ ឧបរិ តិដ្ឋមានោ ទ្វេ វស្សសតានិ តិដ្ឋមានោ

នាម នត្ថិ។ **ហីឡេយ្យ ន**ន្តិ នំ ជីវិតំ អវញ្ញាតំ ករេយ្យ, លាមកតោ ចិន្តេយ្យ។ “ហីឡេយ្យាន”ន្តិ ច បឋន្តិ។ **អច្ចយន្តី**តិ អតិក្កមន្តិ។ **អហោរត្តា**តិ រត្តិន្ទិវបរិច្ឆេទា។ **ឧបរុជ្ឈតី**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ, អភាវំ ឧបគច្ឆតិ។ **អាយុ ខិយ្យតិ មច្ចាន**ន្តិ សត្តានំ អាយុសង្ខារោ ខយំ យាតិ។ **កុន្នទីនំវ ឱទក**ន្តិ យថា ឧទកច្ឆិន្នាយ កុន្នទិយា ឧទកំ, ឯវំ មច្ចានំ អាយុ ខិយ្យតិ។ បរមត្ថតោ ហិ អតិបរិត្តោ សត្តានំ ជីវិតក្ខណោ ឯកចិត្តក្ខណិកមត្តោយេវ។ យថា នាម រថចក្កំ បវត្តមានម្បិ ឯកេនេវ នេមិបទេសេន បវត្តតិ, តិដ្ឋមានម្បិ ឯកេនេវ តិដ្ឋតិ, ឯវមេវ ឯកចិត្តក្ខណិកំ សត្តានំ ជីវិតំ តស្មិំ ចិត្តេ និរុទ្ធមត្តេ សត្តោ និរុទ្ធោតិ វុច្ចតិ។

ធីរាតិ ធីរា ឥតិ។ បុន **ធីរា**តិ បណ្ឌិតា។ **ធិតិមា**តិ ធិតិ អស្ស អត្ថីតិ ធិតិមា។ **ធិតិសម្បន្នា**តិ បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា។ **ធីកតបាបា**តិ គរហិតបាបា។ តំយេវ បរិយាយំ ទស្សេតុំ **“ធី វុច្ចតិ បញ្ញា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បជានាតីតិ **បញ្ញា**។ កិំ បជានាតិ? “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា នយេន អរិយសច្ចានិ។ អដ្ឋកថាយំ បន “បញ្ញាបនវសេន បញ្ញា”តិ វុត្តា។ កិន្តិ បញ្ញាបេតិ? “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ បញ្ញាបេតិ។ សាវ អវិជ្ជាយ អភិភវនតោ អធិបតិយដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយំ, ទស្សនលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិបិ ឥន្ទ្រិយំ, បញ្ញាវ ឥន្ទ្រិយំ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ សា បនេសា ឱភាសនលក្ខណា, បជាននលក្ខណា ច; យថា ហិ ចតុភិត្តិកេ គេហេ រត្តិភាគេ ទីបេ ជលិតេ អន្ធការំ និរុជ្ឈតិ, អាលោកោ បាតុភវតិ, ឯវមេវ ឱភាសនលក្ខណា បញ្ញា។ បញ្ញោភាសសមោ ឱភាសោ នាម នត្ថិ។ បញ្ញវតោ ហិ ឯកបល្លង្កេន និសិន្នស្ស ទសសហស្សិលោកធាតុ ឯកាលោកា ហោតិ។ តេនាហ ថេរោ –

“យថា, មហារាជ, បុរិសោ អន្ធការេ គេហេ តេលប្បទីបំ បវេសេយ្យ, បវិដ្ឋោ បទីបោ អន្ធការំ វិទ្ធំសេតិ, ឱភាសំ ជនេតិ, អាលោកំ វិទំសេតិ, បាកដានិ ច រូបានិ ករោតិ; ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា ឧប្បជ្ជមានា អវិជ្ជន្ធការំ វិទ្ធំសេតិ, វិជ្ជោភាសំ ជនេតិ, ញាណាលោកំ វិទំសេតិ, បាកដានិ អរិយសច្ចានិ ករោតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ឱភាសនលក្ខណា បញ្ញា”តិ (មិ. ប. ២.១.១៥)។

យថា បន ឆេកោ ភិសក្កោ អាតុរានំ សប្បាយាសប្បាយានិ ភោជនាទីនិ ជានាតិ, ឯវំ បញ្ញា ឧប្បជ្ជមានា កុសលាកុសលេ សេវិតព្ពាសេវិតព្ពេ ហីនប្បណីតកណ្ហសុក្កសប្បដិភាគអប្បដិភាគេ ធម្មេ បជានាតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ធម្មសេនាបតិនា “បជានាតិ បជានាតីតិ ខោ, អាវុសោ, តស្មា បញ្ញវាតិ វុច្ចតិ។ កិញ្ច បជានាតិ? ឥទំ ទុក្ខន្តិ បជានាតី”តិ (ម. និ. ១.៤៤៩) វិត្ថារេតព្ពំ។ ឯវមស្សា បជាននលក្ខណតា វេទិតព្ពា។

អបរោ នយោ – យថាសភាវបដិវេធលក្ខណា បញ្ញា, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណា វា, កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ។ វិសយោភាសរសា, បទីបោ វិយ។ អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា, អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ។

ខន្ធធីរាតិ បញ្ចសុ ខន្ធេសុញាណំ បវត្តេន្តីតិ ខន្ធធីរា។ អដ្ឋារសសុ ធាតូសុ ញាណំ បវត្តេន្តីតិ **ធាតុធីរា**។ សេសេសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ នេតព្ពោ។ **តេ ធីរា ឯវមាហំសូ**តិ ឯតេ បណ្ឌិតា ឯវំ កថយីសុ។ **កថេន្តី**តិ “អប្បកំ បរិត្តក”ន្តិ កថយន្តិ។ **ភណន្តី**តិ “ថោកំ ខណិក”ន្តិ ភាសន្តិ។ **ទីបយន្តី**តិ “លហុកំ ឥត្តរ”ន្តិ បតិដ្ឋបេន្តិ។ **វោហរន្តី**តិ “អនទ្ធនិកំ នចិរដ្ឋិតិក”ន្តិ នានាវិធេន ព្យវហរន្តិ។

១១. ឥទានិ យេ តថា ន ករោន្តិ, តេសំ ព្យសនុប្បត្តិំ ទស្សេន្តោ **“បស្សាមី”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បស្សាមី**តិ មំសចក្ខុអាទីហិ បេក្ខាមិ។ **លោកេ**តិ អបាយាទិម្ហិ។ **បរិផន្ទមាន**ន្តិ ឥតោ ចិតោ ច ផន្ទមានំ។ **បជំ ឥម**ន្តិ ឥមំ សត្តកាយំ។ **តណ្ហាគត**ន្តិ តណ្ហាយ គតំ អភិភូតំ និបាតិតន្តិ អធិប្បាយោ។ **ភវេសូ**តិ កាមភវាទីសុ។ **ហីនា នរា**តិ ហីនកម្មន្តា នរា។ **មច្ចុមុខេ លបន្តី**តិ អន្តកាលេ សម្បត្តេ មរណមុខេ បរិទេវន្តិ។ **អវីតតណ្ហាសេ**តិ អវិគតតណ្ហា។ **ភវា**តិ កាមភវាទិកា។ **ភវេសូ**តិ កាមភវាទិកេសុ។ អថ វា **ភវាភវេសូ**តិ ភវាភវេសុ, បុនប្បុនភវេសូតិ វុត្តំ ហោតិ។

បស្សាមីតិ មំសចក្ខុនាបិ បស្សាមីតិ ទុវិធំ មំសចក្ខុ – សសម្ភារចក្ខុ បសាទចក្ខូតិ។ តត្ថ យោយំ អក្ខិកូបកេ បតិដ្ឋិតោ ហេដ្ឋា អក្ខិកូបកដ្ឋិកេន ឧបរិ ភមុកដ្ឋិកេន ឧភតោ អក្ខិកូដេហិ ពហិទ្ធា អក្ខិលោមេហិ បរិច្ឆិន្នោ អក្ខិកូបកមជ្ឈា និក្ខន្តេន ន្ហារុសុត្តកេន មត្ថលុង្គេ អាពទ្ធោ សេតកណ្ហមណ្ឌលវិចិត្តោ មំសបិណ្ឌោ, ឥទំ **សសម្ភារចក្ខុ** នាម។ យោ បន ឯត្ថ សិតោ ឯត្ថ បដិពទ្ធោ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ, ឥទំ **បសាទចក្ខុ** នាម។ ឥទមធិប្បេតំ។ តទេតំ តស្ស សសម្ភារចក្ខុនោ សេតមណ្ឌលបរិក្ខិត្តស្ស កណ្ហមណ្ឌលស្ស មជ្ឈេ អភិមុខេ ឋិតានំ សរីរសណ្ឋានុប្បត្តិបទេសេ ទិដ្ឋមណ្ឌលេ សត្តសុ បិចុបដលេសុ អាសិត្តតេលំ

បិចុបដលានិ វិយ សត្តក្ខិបដលានិ ព្យាបេត្វា បមាណតោ ឧកាសិរមត្តំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។

តំ ចក្ខតីតិ ចក្ខុ, តេន មំសចក្ខុនា បស្សាមិ។ **ទិព្ពចក្ខុនា**តិ "អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេនា"តិ (ម. និ. ១.២៨៤) ឯវំវុត្តេន ទិព្ពចក្ខុនា។ **បញ្ញាចក្ខុនា**តិ "វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទី"តិ (ម. និ. ២.៣៩៥; មហាវ. ១៦) ឯវំ អាគតេន បញ្ញាចក្ខុនា។ **ពុទ្ធចក្ខុនា**តិ "អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេន្តោ"តិ (ម. និ. ១.២៨៣) ឯវមាគតេន ពុទ្ធចក្ខុនា។ **សមន្តចក្ខុនា**តិ "សមន្តចក្ខុ វុច្ចតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ"ន្តិ (ចូឡនិ. ធោតកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៣២; មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) ឯវមាគតេន សមន្តចក្ខុនា។ **បស្សាមី**តិ មំសចក្ខុនា ហត្ថតលេ ឋបិតាមលកំ វិយ រូបគតំ មំសចក្ខុនា។ **ទក្ខាមី**តិ សញ្ញានាមិ ទិព្ពេន ចក្ខុនា ចុតូបបាតំ។ **ឱលោកេមី**តិ អវលោកេមិ បញ្ញាចក្ខុនា ចតុសច្ចំ។ **និជ្ឈាយាមី**តិ ចិន្តេមិ ពុទ្ធចក្ខុនា សទ្ធាបញ្ចមកានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ **ឧបបរិក្ខាមី**តិ សមន្តតោ ឥក្ខាមិ បរិយេសាមិ សមន្តចក្ខុនា បញ្ញេយ្យបថេ។

តណ្ហាផន្ទនាយ ផន្ទមានន្តិ តណ្ហាចលនាយ ចលមានំ។ ឥតោ បរំ ទិដ្ឋិផន្ទនាទិទិដ្ឋិព្យសនេន ទុក្ខេន ផន្ទមានបរិយោសានំ វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។ **សម្ផន្ទមាន**ន្តិ បុនប្បុនំ ផន្ទមានំ។ **វិប្ផន្ទមាន**ន្តិ នានាវិធេន ចលមានំ។ **វេធមាន**ន្តិ កម្បមានំ។ **បវេធមាន**ន្តិ បធានេន កម្បមានំ។ **សម្បវេធមាន**ន្តិ បុនប្បុនំ កម្បមានំ។ ឧបសគ្គេន វា បទំ វឌ្ឍិតំ។

តណ្ហានុគតន្តិ តណ្ហាយ អនុបវិដ្ឋំ។ **តណ្ហាយានុសដ**ន្តិ តណ្ហាយ អនុបត្ថដំ។ **តណ្ហាយាសន្ន**ន្តិ តណ្ហាយ និមុគ្គំ។ **តណ្ហាយ បាតិត**ន្តិ តណ្ហាយ ខិត្តំ។ "បរិបាតិត"ន្តិ វា បាឋោ។ **អភិភូត**ន្តិ តណ្ហាយ មទ្ទិតំ អជ្ឈោត្ថដំ។ **បរិយាទិន្នចិត្ត**ន្តិ ខេបេត្វា គហិតចិត្តំ។ អថ វា ឱឃេន គតំ វិយ **តណ្ហាគតំ**។ ឧបាទិណ្ណករូបបច្ចយេហិ បតិត្វា គតំ វិយ **តណ្ហានុគតំ**។ ឧទកបិដ្ឋិ ឆាទេត្វា បត្ថដនីលិកា ឧទកបិដ្ឋិ វិយ **តណ្ហានុសដំ**។ វច្ចកូបេ និមុគ្គំ វិយ **តណ្ហាយាសន្នំ**។ រុក្ខគ្គតោ បតិត្វា នរកេ បតិតំ វិយ **តណ្ហាបាតិតំ**។ ឧបាទិណ្ណករូបំ សំយោគំ វិយ **តណ្ហាយ អភិភូតំ**។ ឧបាទិណ្ណករូបបរិគ្គាហកស្ស ឧប្បន្នវិបស្សនំ វិយ តណ្ហាយ **បរិយាទិន្នចិត្តំ**។ អថ វា កាមច្ឆន្ទេន **តណ្ហាគតំ**។ កាមបិបាសាយ **តណ្ហានុគតំ**។ កាមាសវេន **តណ្ហានុសដំ**។ កាមបរិឡាហេន **តណ្ហាយាសន្នំ**។ កាមជ្ឈោសានេន **តណ្ហាយ បាតិតំ**។ កាមោឃេន **តណ្ហាយ អភិភូតំ**។ កាមុបាទានេន តណ្ហាយ **បរិយាទិន្នចិត្ត**ន្តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **កាមភវេ**តិ កាមាវចរេ។ **រូបភវេ**តិ រូបាវចរេ។ **អរូបភវេ**តិ អរូបាវចរេ។ តេសំ នានត្តំ ហេដ្ឋា បកាសិតំយេវ។

ភវាភវេសូតិ ភវាភវេតិ **ភវោ**តិ កាមធាតុ។ **អភវោ**តិ រូបារូបធាតុ។ អថ វា **ភវោ**តិ កាមធាតុ រូបធាតុ។ **អភវោ**តិ អរូបធាតុ។ តេសុ ភវាភវេសុ។ **កម្មភវេ**តិ កម្មវដ្ដេ។ **បុនព្ភវេ**តិ បោនោភវិកេ វិបាកវដ្ដេ។ **កាមភវេ**តិ កាមធាតុយា។ **កម្មភវេ**តិ កម្មវដ្ដេ។ តត្ថ កម្មភវោ ភាវយតីតិ ភវោ។ **កាមភវេ បុនព្ភវេ**តិ កាមធាតុយា ឧបបត្តិភវេ វិបាកវដ្ដេ។ វិបាកភវោ ភវតីតិ ភវោ។ **រូបភវា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច "កាមភវេ រូបភវេ អរូបភវេ"តិ ឱកាសភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តីសុបិ "កម្មភវេ"តិ កម្មភវំ , តថា "បុនព្ភវេ"តិ ឧបបត្តិភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **បុនប្បុនព្ភវេ**តិ អបរាបរំ ឧប្បត្តិយំ។ **គតិយា**តិ បញ្ចគតិយា អញ្ញតរាយ។ **អត្តភាវាភិនិព្ពត្តិយា**តិ អត្តភាវានំ អភិនិព្ពត្តិយា។ **អវីតតណ្ហា**តិ មូលបទំ។ **អវិគតតណ្ហា**តិ ខណិកសមាធិ វិយ ខណិកប្បហានាភាវេន ន វិគតា តណ្ហា ឯតេសន្តិ អវិគតតណ្ហា។ **អចត្តតណ្ហា**តិ តទង្គប្បហានាភាវេន អបរិច្ចត្តតណ្ហា។ **អវន្តតណ្ហា**តិ វិក្ខម្ភនប្បហានាភាវេន ន វន្តតណ្ហាតិ អវន្តតណ្ហា។ **អមុត្តតណ្ហា**តិ អច្ចន្តសមុច្ឆេទប្បហានាភាវេន ន មុត្តតណ្ហា។ **អប្បហីនតណ្ហា**តិ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានាភាវេន ន បហីនតណ្ហា។ **អប្បដិនិស្សដ្ឋតណ្ហា**តិ និស្សរណប្បហានាភាវេន ភវេ បតិដ្ឋិតំ អនុសយកិលេសំ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា ឋិតត្តា អប្បដិនិស្សដ្ឋតណ្ហា។

១២. ឥទានិ យស្មា អវិគតតណ្ហា ឯវំ ផន្ទន្តិ ច លបន្តិ ច, តស្មា តណ្ហាវិនយេ សមាទបេន្តោ **"មមាយិតេ"**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **មមាយិតេ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិមមត្តេហិ "មម"ន្តិ បរិគ្គហិតេ វត្ថុស្មឹ។ **បស្សថា**តិ សោតារេ អាលបន្តោ អាហ។ **ឯតម្បី**តិ ឯតម្បិ អាទីនវំ។ សេសំ បាកដមេវ។

ទ្វេ មមត្តាតិ ទ្វេ អាលយា។ **យាវតា**តិ បរិច្ឆេទនិយមត្ថេ និបាតោ។ **តណ្ហាសង្ខាតេនា**តិ តណ្ហាកោដ្ឋាសេន, សង្ខា សង្ខាតន្តិ អត្ថតោ ឯកំ "សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា"តិអាទីសុ (សុ. និ. ៨៨០) វិយ។ **សីមកត**ន្តិ អបរិច្ឆេទទោសវិរហិតំ មរិយាទកតំ "តិយោជនបរមំ សីមំ សម្មន្និតុ"ន្តិ អាទីសុ (មហាវ. ១៤០) វិយ។ **ឱធិកត**ន្តិ វចនបរិច្ឆេទទោសវិរហិតំ បរិច្ឆេទកតំ សីមន្តរិកុរុក្ខោ វិយ។ **បរិយន្តកត**ន្តិ បរិច្ឆេទកតំ។ សីមន្តរិកុរុក្ខោ បន ទ្វិន្នំ សាធារណំ, អយំ បន ឯកាពទ្ធតាលបន្តិ វិយ កតន្តិ បរិយន្តកតំ។ **បរិគ្គហិត**ន្តិ កាលន្តរេបិ បរាយត្តំ មុញ្ចិ

ត្វា សព្ពាការេន គហិតំ។ **មមាយិតន្តិ** អាលយកតំ វស្សូបគតំ សេនាសនំ វិយ។ **ឥទំ មមន្តិ** សមីបេ ឋិតំ។ **ឯតំ មមន្តិ** ទូរេ ឋិតំ។ **ឯត្តកន្តិ** បរិក្ខារនិយមនំ "ឯត្តកម្បិ នប្បដិភាសេយ្យា"តិ វិយ។ **ឯត្តាវតាតិ** បរិច្ឆេទត្ថេបិ និបាតនិយមនំ "ឯត្តាវតា ខោ មហានាមា"តិ វិយ។ **កេវលម្បិ មហាបថវិន្តិ** សកលម្បិ មហាបថវឹ។

អដ្ឋសតំ តណ្ហាវិចរិតន្តិ អដ្ឋុត្តរសតំ តណ្ហាគមនវិត្ថារំ។ អដ្ឋុត្តរសតំ កថំ ហោតីតិ ចេ? រូបតណ្ហា...បេ.... ធម្មតណ្ហាតិ ឯវំ ចក្ខុទ្វារាទីសុ ជវនវីថិយា បវត្តា តណ្ហា "សេដ្ឋិបុត្តោ, ព្រាហ្មណបុត្តោ"តិ ឯវមាទីសុ បិតិតោ លទ្ធនាមា វិយ បិតុសទិសារម្មណេ ភូតា។ ឯត្ថ ច រូបារម្មណា រូបេ តណ្ហាតិ រូបតណ្ហា។ សា កាមរាគភាវេន រូបំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា កាមតណ្ហា។ សស្សតទិដ្ឋិសហគតរាគភាវេន "រូបំ និច្ចំ ធុវំ សស្សត"ន្តិ ឯវំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា ភវតណ្ហា។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតរាគភាវេន "រូបំ ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ បច្ចេទំ ភវិស្សតី"តិ ឯវំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា វិភវតណ្ហាតិ ឯវំ តិវិធា ហោតិ។ យថា ច រូបតណ្ហា, តថា សទ្ទតណ្ហាទយោបីតិ ឯតានិ អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានិ ហោន្តិ។ តានិ អជ្ឈត្តរូបាទីសុ អដ្ឋារស, ពហិទ្ធារូបាទីសុ អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស, ឥតិ អតីតានិ ឆត្តឹស, អនាគតានិ ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នានិ ឆត្តឹសាតិ អដ្ឋសតំ។ អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ "អស្មី"តិ ហោតិ, "ឥត្ថស្មី"តិ ហោតីតិ វា ឯវមាទីនិ អជ្ឈត្តិករូបាទិនិស្សិតានិ អដ្ឋារស, ពាហិរស្សុបាទាយ ឥមិនា "អស្មី"តិ ហោតិ, ឥមិនា "ឥត្ថស្មី"តិ ហោតីតិ ពាហិររូបាទិនិស្សិតានិ អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស។ ឥតិ អតីតានិ ឆត្តឹស, អនាគតានិ ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នានិ ឆត្តឹសាតិ ឯវម្បិ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតានិ ហោន្តិ។

វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋីតិ រូបាទីនំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឯកេកម្បិ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៣០-១៣១) នយេន ចតុធា គាហវសេន បវត្តានិ វត្ថូនិ កត្វា ឧប្បន្នា វិជ្ជមានដ្ឋេន សតិ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតេ កាយេ ទិដ្ឋីតិ សក្កាយទិដ្ឋិ។ **ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ** "នត្ថិ ទិន្នំ, នត្ថិ យិដ្ឋ"ន្តិអាទិនយប្បវត្តា មិច្ឆាទិដ្ឋិ, អយាថាវទិដ្ឋិ វិរជ្ឈិត្វា គហណតោ វា វិតថា ទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ, អនត្ថាវហត្តា បណ្ឌិតេហិ កុច្ឆិតា ទិដ្ឋីតិបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ សា អយោនិសោ អភិនិវេសលក្ខណា, បរាមាសរសា, មិច្ឆាភិនិវេសបច្ចុបដ្ឋានា, អរិយានមទស្សនកាមតាទិបទដ្ឋានា, បរមវជ្ជាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **ទសវត្ថុកា អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋីតិ** សស្សតោ លោកោ, អសស្សតោ លោកោ, អន្តវា លោកោ"តិ អាទិនយប្បវត្តា ឯកេកំ កោដ្ឋាសំ បតិដ្ឋំ កត្វា គហណវសេន ឯវំ បវត្តា ទិដ្ឋិ ទសវត្ថុកា អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋិ។ **យា ឯវរូបា ទិដ្ឋីតិ** យា ឯវំជាតិកា ទិដ្ឋិ។ **ទិដ្ឋិគតន្តិ** ទិដ្ឋីសុ គតំ។ ឥទំ ទស្សនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិអន្តោគធត្តាតិ ទិដ្ឋិគតំ, ទិដ្ឋិយេវ ទុរតិក្កមនដ្ឋេន គហនំ **ទិដ្ឋិគហនំ** តិណគហនវនគហនបព្ពតគហនានិ វិយ។ សាសង្កសប្បដិភយដ្ឋេន **ទិដ្ឋិកន្តារំ** ចោរកន្តារវាឡកន្តារនិរុទកកន្តារទុព្ភិក្ខកន្តារា វិយ។ សម្មាទិដ្ឋិយា វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន វិលោមនដ្ឋេន ច **ទិដ្ឋិវិសូកាយិកំ**។ មិច្ឆាទស្សនញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានំ សម្មាទស្សនំ វិនិវិជ្ឈតិ ចេវ វិលោមេតិ ច។ កទាចិ សស្សតស្ស, កទាចិ ឧច្ឆេទស្ស គហណតោ ទិដ្ឋិយា វិរូបំ ផន្ទិតន្តិ **ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតំ**។ ទិដ្ឋិគតិកោ ហិ ឯកស្មិំ បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ។ កទាចិ សស្សតំ អនុស្សរតិ, កទាចិ ឧច្ឆេទំ។ ទិដ្ឋិយេវ ពន្ធនដ្ឋេន សំយោជនន្តិ **ទិដ្ឋិសំយោជនំ**។ សុសុមារាទយោ វិយ បុរិសំ អារម្មណំ ទឡ្ហំ គណ្ហាតីតិ **គាហោ**។ បតិដ្ឋហនតោ **បតិដ្ឋាហោ**។ អយញ្ហិ ពលវប្បវត្តិភាវេន បតិដ្ឋហិត្វា គណ្ហាតិ។ និច្ចាទិវសេន អភិនិវិសតីតិ **អភិនិវេសោ**។ ធម្មសភាវំ អតិក្កមិត្វា និច្ចាទិវសេន បរតោ អាមសតីតិ **បរាមាសោ**។ អនត្ថាវហត្តា កុច្ឆិតោ មគ្គោ, កុច្ឆិតានំ វា អបាយានំ មគ្គោតិ **កុម្មគ្គោ**។ អយាថាវបថតោ **មិច្ឆាបថោ**។ យថា ហិ ទិសាមូឡ្ហេន "អយំ អសុកគាមស្ស នាម បថោ"តិ គហិតោបិ តំ គាមំ ន សម្បាបេតិ, ឯវំ ទិដ្ឋិគតិកេន "សុគតិបថោ"តិ គហិតាបិ ទិដ្ឋិ សុគតឹ ន បាបេតីតិ អយាថាវបថតោ មិច្ឆាបថោ។ មិច្ឆាសភាវតោ **មិច្ឆត្តំ**។ តត្ថេវ បរិព្ភមនតោ តរន្តិ ឯត្ថ ពាលាតិ តិត្ថំ, តិត្ថញ្ច តំ អនត្ថានញ្ច អាយតនន្តិ **តិត្ថាយតនំ**, តិត្ថិយានំ វា សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន និវាសដ្ឋានដ្ឋេន ច អាយតនន្តិបិ **តិត្ថាយតនំ**។ វិបរិយេសភូតោ គាហោ, វិបរិយេសតោ វា គាហោតិ **វិបរិយេសគ្គាហោ**។ អសភាវគាហោតិ **វិបរីតគ្គាហោ**។ "អនិច្ចេ និច្ច"ន្តិ អាទិនយប្បវត្តវសេន បរិវត្តេត្វា គាហោ **វិបល្លាសគ្គាហោ**។ អនុបាយគាហោ **មិច្ឆាគាហោ**។ អយាថាវកស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន សភាវស្មិំ វត្ថុស្មិំ តថំ យាថាវកំ សភាវន្តិ គាហោ **"អយាថាវកស្មិំ យាថាវក"ន្តិ គាហោ**។ **យាវតាតិ** យត្តកា។ **ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានីតិ** ព្រហ្មជាលេ (ទី. និ. ១.២៨ អាទយោ) អាគតានិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានិ។

អច្ឆេទសំកិនោបិ ផន្ទន្តីតិ អច្ឆិន្ទិត្វា បសយ្ហ ពលក្ការេន គណ្ហិស្សន្តីតិ ឧប្បន្នសំកិនោបិ ចលន្តិ។ **អច្ឆិន្ទន្តេបីតិ** វុត្តនយេន អច្ឆិជ្ជន្តេបិ។ **អច្ឆិន្នេបីតិ** វុត្តនយេន អច្ឆិន្ទិត្វា គហិតេបិ។ **វិបរិណាមសំកិនោបីតិ** បរិវត្តេត្វា អញ្ញថាភាវេន អាសំកិនោបិ ។ **វិបរិណាមន្តេបីតិ** វិបរិវត្តនកាលេបិ។ **វិបរិណតេបីតិ** វិបរិវត្តិតេបិ។ **ផន្ទន្តីតិ** ចលន្តិ។ **សម្ផន្ទន្តីតិ** សព្ពាការេន ចលន្តិ។ **វិប្ផន្ទន្តីតិ** វិវិធាការេន ផន្ទន្តិ។ **វេធន្តីតិ** ភយំ ទិស្វា កម្បន្តិ។ **បវេធន្តីតិ** ឆម្ភិតត្តា ភយេន វិសេសេន កម្បន្តិ។ **សម្បវេធន្តីតិ** លោមហំសនភយេន សព្ពាការេន កម្បន្តិ។ **ផន្ទមានេតិ** ឧបយោគពហុវចនំ។ **អប្បោទកេតិ** មន្ទោទកេ។ **បរិត្តោទកេតិ** លុឡិតោទកេ។ **ឧទកបរិយាទានេតិ** ខីណោទកេ។ **ពលាកាហិ វាតិ** វុត្តាវសេសាហិ បក្ខិជាតីហិ។ **បរិបាតិយមានាតិ** វិហីសិយមានា ឃដ្ដិយមានា។ **ឧក្ខិបិយមានាតិ** កទ្ទមន្តរតោ នីហរិយមានា គិលិយមានា វា។ **ខជ្ជមានាតិ** ខាទិយមានា។ **ផន្ទន្តិ** កាកេហិ។

សម្ផន្ទន្តិ កុលលេហិ។ **វិប្ផន្ទន្តិ** ពលាកាហិ។ **វេធន្តិ** តុណ្ឌេន គហិតកាលេ មរណវសេន។ **បវេធន្តិ** វិជ្ឈនកាលេ។ **សម្បវេធន្តិ** មរណសមីបេ។

បស្សិត្វាតិ អគុណំ បស្សិត្វា។ **តុលយិត្វា**តិ គុណាគុណំ តុលយិត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ គុណាគុណំ វិត្ថារេត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ វត្ថុហានភាគី មុញ្ចិត្វា វជ្ជេត្វា។ **វិភូតំ កត្វា**តិ និប្ផត្តឹ បាបេត្វា អាវេណិកំ កត្វា។ អថ វា សំកិណ្ណទោសំ មោចេត្វា វត្ថុវិភាគករណេន **បស្សិត្វា**។ អបរិច្ឆេទទោសំ មោចេត្វា បមាណករណវសេន **តុលយិត្វា**។ វត្ថុទោសំ មោចេត្វា វិភាគករណវសេន **តីរយិត្វា**។ សម្មោហទោសំ មោចយិត្វា អគ្គវិភាគករណវសេន **វិភាវយិត្វា**។ ឃនទោសំ មោចេត្វា បកតិវិភាគករណេន **វិភូតំ កត្វា**។ **បហាយា**តិ បជហិត្វា។ **បដិនិស្សជ្ជិត្វា**តិ និស្សជ្ជិត្វា។ **អមមាយន្តោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អាលយំ អករោន្តោ។ **អគណ្ហន្តោ**តិ ទិដ្ឋិយា បុព្ពភាគេ បញ្ញាយ តំ ន គណ្ហន្តោ។ **អបរាមសន្តោ**តិ វិតក្កេន ឩហនំ អករោន្តោ។ **អនភិនិវេសន្តោ**តិ និយាមោក្កន្តិទិដ្ឋិវសេន នប្បវិសន្តោ។

អកុព្ពមានោតិ បរិគ្គាហតណ្ហាវសេន អករោន្តោ។ **អជនយមានោ**តិ បោនោភវិកតណ្ហាវសេន អជនយមានោ។ **អសញ្ជនយមានោ**តិ វិសេសេន អសញ្ជនយមានោ។ **អនិព្ពត្តយមានោ**តិ បត្ថនាតណ្ហាវសេន ន និព្ពត្តយមានោ។ **អនភិនិព្ពត្តយមានោ**តិ សព្ពាការេន ន អភិនិព្ពត្តយមានោ។ ឧបសគ្គវសេន វា ឯតានិ បទានិ វឌ្ឍិតានិ។ ឯវមេត្ថ បឋមគាថាយ អស្សាទំ។

១៣. តតោ បរាហិ ចតូហិ គាថាហិ អាទីនវញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ សឧបាយំ និស្សរណំ និស្សរណានិសំសញ្ច ទស្សេតុំ, សព្ពាហិ វា ឯតាហិ កាមានំ អាទីនវំ ឱការំ សំកិលេសញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ នេក្ខម្មេ អានិសំសំ ទស្សេតុំ "**ឧភោសុ អន្តេសូ**"តិ គាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **ឧភោសុ អន្តេសូ**តិ ផស្សផស្សសមុទយាទីសុ ទ្វីសុ, ទ្វីសុ បរិច្ឆេទេសុ។ **វិនេយ្យ ឆន្ទ**ន្តិ ឆន្ទរាគំ វិនេត្វា។ **ផស្សំ បរិញ្ញាយា**តិ ចក្ខុសម្ផស្សាទិផស្សំ, ផស្សានុសារេន វា តំសម្បយុត្តេ សព្ពេបិ អរូបធម្មេ, តេសំ វត្ថុទ្វារារម្មណវសេន រូបធម្មេ ចាតិ សកលម្បិ នាមរូបំ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានិត្វា។ **អនានុគិទ្ធោ**តិ រូបាទីសុ សព្ពធម្មេសុ អគិទ្ធោ។ **យទត្តគរហី តទកុព្ពមានោ**តិ យំ អត្តនា គរហតិ, តំ អកុរុមានោ។ **ន លិម្បតី ទិដ្ឋសុតេសុ ធីរោ**តិ សោ ឯវរូបោ ធិតិសម្បន្នោ ធីរោ ទិដ្ឋេសុ ច សុតេសុ ច ធម្មេសុ ទ្វិន្នំ លេបានំ ឯកេនាបិ លេបេន ន លិម្បតិ, អាកាសមិវ និរុបលិត្តោ អច្ចន្តវោទានប្បត្តោ ហោតិ។

ផស្សោ ឯកោ អន្តោតិ ផស្សោ ឯកបរិច្ឆេទោ។ ផុសតីតិ ផស្សោ។ ស្វាយំ ផុសនលក្ខណោ, សង្ឃដ្ដនរសោ, សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ, អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោ។ អយញ្ហិ អរូបធម្មោបិ សមានោ អារម្មណេ ផុសនាការេនេវ បវត្តតីតិ ផុសនលក្ខណោ។ ឯកទេសេនេវ អនល្លីយមានោបិ រូបំ វិយ ចក្ខុំ, សទ្ទោ វិយ ច សោតំ ចិត្តំ អារម្មណញ្ច សង្ឃដ្ដេតីតិ សង្ឃដ្ដនរសោ, វត្ថារម្មណសង្ឃដ្ដនតោ វា ឧប្បន្នត្តា សម្បត្តិអត្ថេនបិ រសេន "សង្ឃដ្ដនរសោ"តិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ **អដ្ឋកថាយំ** –

> "ចតុភូមកផស្សោ នោ ផុសនលក្ខណោ នាម នត្ថិ, សង្ឃដ្ដនរសោ បន បញ្ចទ្វារិកោវ ហោតិ។ បញ្ចទ្វារិកស្ស ហិ ផុសនលក្ខណោតិបិ សង្ឃដ្ដនរសោតិបិ នាមំ។ មនោទ្វារិកស្ស ផុសនលក្ខណោត្វេវ នាមំ, ន សង្ឃដ្ដនរសោ"តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១, កាមាវចរកុសល, ធម្មុទ្ទេសកថា)។

ឥទញ្ច វត្វា ឥទំ សុត្តំ (មិ. ប. ២.៣.៨) អាភតំ –

> "យថា, មហារាជ, ទ្វេ មេណ្ឌា យុជ្ឈេយ្យុំ, យថា ឯកោ មេណ្ឌោ, ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ទុតិយោ មេណ្ឌោ, ឯវំ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា តេសំ សន្និបាតោ, ឯវំ ផស្សោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវំ ផុសនលក្ខណោ ច ផស្សោ សង្ឃដ្ដនរសោ ច។ យថា, មហារាជ, ទ្វេ សម្មា វជ្ជេយ្យុំ, ទ្វេ បាណី វជ្ជេយ្យុំ។ យថា ឯកោ បាណិ, ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ទុតិយោ បាណិ, ឯវំ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា តេសំ សន្និបាតោ, ឯវំ ផស្សោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវំ ផុសនលក្ខណោ ច ផស្សោ សង្ឃដ្ដនរសោ ចា"តិ វិត្ថារោ។

យថា វា "ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា"តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៣៥២, ១៣៥៤) ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ ចក្ខុអាទិនាមេន វុត្តានិ, ឯវមិធាបិ តានិ ចក្ខុអាទិនាមេនេវ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តស្មា "ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ព"ន្តិអាទីសុ ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទដ្ឋព្ពន្តិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ សន្តេ ចិត្តារម្មណសង្ឃដ្ដនតោ ឥមស្មិម្បិ សុត្តេ កិច្ចដ្ឋេនេវ រសេន "សង្ឃដ្ដនរសោ"តិ សិទ្ធោ ហោតិ។ តិណ្ណំ សន្និបាតសង្ខាតស្ស បន អត្តនោ ការណស្ស វសេន បវេទិតត្តា សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ។ អយញ្ហិ តត្ថ តត្ថ "តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ"តិ ឯវំ ការណស្សេវ វសេន បវេទិតោតិ។ ឥមស្ស ច សុត្តបទស្ស តិណ្ណំ សង្គតិយា ផស្សោតិ អយមត្ថោ, ន សង្គតិមត្តមេវ ផស្សោ។

ឯវំ បវេទិតត្តា បន តេនេវាការេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ “សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ”តិ វុត្តោ។ ផលដ្ឋេន បន បច្ចុបដ្ឋានេនេស វេទនាបច្ចុបដ្ឋានោ នាម ហោតិ។ វេទនំ ហេស បច្ចុបដ្ឋាបេតិ, ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ ឧប្បាទយមានោ ច យថា ពហិទ្ធា ឧណ្ហបច្ចយាបិ សមានា លាខាសង្ខាតធាតុនិស្សិតា ឧស្មា អត្តនោ និស្សយេ មុទុភាវការី ហោតិ, ន អត្តនោ បច្ចយភូតេបិ ពហិទ្ធា វីតច្ចិតង្គារសង្ខាតេ ឧណ្ហភាវេ។ ឯវំ វត្ថារម្មណសង្ខាតអញ្ញបច្ចយោបិ សមានោ ចិត្តនិស្សិតត្តា អត្តនោ និស្សយភូតេ ចិត្តេ ឯវ ឯស វេទនុប្បាទកោ ហោតិ, ន អត្តនោ បច្ចយភូតេបិ វត្ថុម្ហិ អារម្មណេវាតិ វេទិតព្ពោ។ តជ្ជេន សមន្នាហារេន បន ឥន្ទ្រិយេន ច បរិក្ខតេ វិសយេ អនន្តរាយេន ឧប្បជ្ជនតោ ឯស “អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោ”តិ វុច្ចតិ។

ផស្សោ យតោ សមុទេតិ ឧប្បជ្ជតិ, សោ “ផស្សសមុទយោ”តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ចេតំ – “សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ”តិ (មហាវ. ១; វិភ. ២២៥)។ អតីតទុកោ កាលវសេន វុត្តោ។ វេទនាទុកោ “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៣២) វុត្តត្តា ឧបេក្ខាវេទនំ សុខមេវ កត្វា សុខទុក្ខវសេន, នាមរូបទុកោ រូបារូបវសេន, អាយតនទុកោ សំសារបវត្តិវសេន, សក្កាយទុកោ បញ្ចក្ខន្ធវសេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ សុខយតីតិ **សុខា**។ វេទយតីតិ **វេទនា**។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខា**។ នមនលក្ខណំ **នាមំ**។ រុប្បនលក្ខណំ **រូបំ**។ ចក្ខាយតនាទីនិ **ឆ អជ្ឈត្តិកានិ**។ រូបាយតនាទីនិ **ឆ ពាហិរានិ**។ រូបក្ខន្ធាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា វិជ្ជមានដ្ឋេន **សក្កាយោ**។ អវិជ្ជាកម្មតណ្ហាអាហារផស្សនាមរូបា **សក្កាយសមុទយោ**។

ចក្ខុសម្ផស្សោតិ ចក្ខតីតិ ចក្ខុ, រូបំ អស្សាទេតិ វិភាវេតិ ចាតិ អត្ថោ។ ចក្ខុតោ បវត្តោ សម្ផស្សោ ចក្ខុសម្ផស្សោ។ សោ បន អត្តនា សម្បយុត្តាយ វេទនាយ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ។ សុណាតីតិ **សោតំ**។ តំ សសម្ភារសោតពិលស្ស អន្តោ តនុតម្ពលោមាចិតេ អង្គុលិវេឋកសណ្ឋានេ បទេសេ សោតវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ សោតតោ បវត្តោ សម្ផស្សោ **សោតសម្ផស្សោ។ ឃានសម្ផស្សា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឃាយតីតិ ឃានំ ។ តំ សសម្ភារពិលស្ស អន្តោ អជបទសណ្ឋានេ បទេសេ ឃានវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ ជីវិតមវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**, សាយនដ្ឋេន វា **ជិវ្ហា**។ សា សសម្ភារជិវ្ហាយ អតិអគ្គមូលបស្សានិ វជ្ជេត្វា ឧបរិមតលមជ្ឈេ ភិន្នឧប្បលទលគ្គសណ្ឋានេ បទេសេ ជិវ្ហាវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានា តិដ្ឋតិ។ កុច្ឆិតានំ សាសវធម្មានំ អាយោតិ **កាយោ**។ អាយោតិ ឧប្បត្តិទេសោ។ យាវតា ឥមស្មឹ កាយេ ឧបាទិណ្ណបវត្តិ នាម អត្ថិ, តត្ថ យេភុយ្យេន កាយប្បសាទោ កាយវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានោ តិដ្ឋតិ។ មុនាតីតិ **មនោ**, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ **មនោ**តិ សហាវជ្ជនភវង្គំ; មនតោ បវត្តោ សម្ផស្សោ **មនោសម្ផស្សោ**។

ឆព្ពិធម្បិ ផស្សំ ទុវិធមេវ ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**អធិវចនសម្ផស្សោ បដិឃសម្ផស្សោ**”តិ អាហ ។ មនោទ្វារិកោ **អធិវចនសម្ផស្សោ**។ បញ្ចទ្វារិកោ វត្ថារម្មណាទិបដិឃេន ឧប្បជ្ជនតោ **បដិឃសម្ផស្សោ**។

សុខវេទនាយ អារម្មណោ **សុខវេទនីយោ**។ ទុក្ខវេទនាយ អារម្មណោ **ទុក្ខវេទនីយោ**។ អទុក្ខមសុខវេទនាយ អារម្មណោ **អទុក្ខមសុខវេទនីយោ**។ តត្ថ សុខយតីតិ សុខំ, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខនតិ, ខាទតិ ច កាយចិត្តាពាធន្តិ សុខំ។ ទុក្ខយតីតិ ទុក្ខំ, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ ទុក្ខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ន ទុក្ខំ ន សុខន្តិ អទុក្ខមសុខំ, **ម**-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។

កុសលោតិអាទយោ ជាតិវសេន វុត្តា។ តត្ថ **កុសលោ**តិ ឯកវីសតិកុសលចិត្តសម្បយុត្តោ។ **អកុសលោ**តិ ទ្វាទសាកុសលចិត្តសម្បយុត្តោ។ **អព្យាកតោ**តិ អវសេសវិបាកកិរិយាព្យាកតចិត្តសម្បយុត្តោ។

បុន ភវប្បភេទវសេន និទ្ទិសន្តោ “**កាមាវចរោ**”តិអាទិមាហ។ ចតុបញ្ញាសកាមាវចរចិត្តសម្បយុត្តោ **កាមាវចរោ**។ កាមំ បហាយ រូបេ អវចរតីតិ **រូបាវចរោ**, កុសលាព្យាកតវសេន បញ្ចទសរូបាវចរចិត្តសម្បយុត្តោ។ កាមញ្ច រូបញ្ច បហាយ អរូបេ អវចរតីតិ **អរូបាវចរោ**, កុសលាព្យាកតវសេន ទ្វាទសារូបាវចរចិត្តសម្បយុត្តោ។

ឥទានិ អភិនិវេសវសេន ទស្សេន្តោ “**សុញ្ញតោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុញ្ញតោ**តិ រាគទោសមោហេហិ សុញ្ញត្តា សុញ្ញតោ។ រាគទោសមោហនិមិត្តេហិ អនិមិត្តត្តា **អនិមិត្តោ**។ រាគទោសមោហបណិធីនំ អភាវតោ **អប្បណិហិតោ**តិ វុច្ចតិ។

ឥទានិ វដ្ដបរិយាបន្នអបរិយាបន្នវសេន ទស្សេន្តោ “**លោកិយោ**”តិអាទិមាហ។ លោកោ វុច្ចតិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន វដ្ដំ , តស្មឹ បរិយាបន្នភាវេន លោកេ និយុត្តោតិ **លោកិយោ**។ ឧត្តិណ្ណោតិ ឧត្តរោ, លោកេ

អបរិយាបន្នភាវេន លោកតោ ឧត្តរោតិ **លោកុត្តរោ។ ផុសនា**តិ ផុសនាការោ។ **សម្មសនា សម្មសិតត្តន្តិ** ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។

ឯវំ ញាតំ កត្វាតិ ឯវំ បាកដំ កត្វា ជានន្តោ **តីរេតិ** តីរយតិ, ឧបរិ វត្តព្ពាការេន ចិន្តេតិ។ អនិច្ចន្តិកតាយ អាទិអន្តវន្តតាយ ច **អនិច្ចតោ** តីរេតិ។ ឧប្បាទវយបដិបីឡនតាយ ទុក្ខវត្ថុតាយ ច **ទុក្ខតោ**។ បច្ចយយាបនីយតាយ រោគមូលតាយ ច **រោគតោ**។ ទុក្ខតាសូលយោគិតាយ កិលេសាសុចិបគ្ឃរតាយ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបភិន្នតាយ ច **គណ្ឌតោ**។ បីឡាជនកតាយ អន្តោតុទនតាយ ទុន្នីហរណីយតាយ ច **សល្លតោ**។ វិគរហណីយតាយ អវឌ្ឍិអាវហនតាយ អឃវត្ថុតាយ ច **អឃតោ**។ អសេរិភាវជនកតាយ អាពាធបទដ្ឋានតាយ ច **អាពាធតោ**។ អវសតាយ អវិធេយ្យតាយ ច **បរតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ លុជ្ជនបលុជ្ជនតាយ **បលោកតោ**។ អនេកព្យសនាវហនតាយ **ឦតិតោ**។ អវិទិតានំយេវ វិបុលានំ អនត្ថានំ អាវហនតោ សព្ពូបទ្ទវវត្ថុតាយ ច **ឧបទ្ទវតោ**។ សព្ពភយានំ អាករតាយ ច ទុក្ខវូបសមសង្ខាតស្ស បរមស្សាសស្ស បដិបក្ខភូតតាយ ច **ភយតោ**។ អនេកេហិ អនត្ថេហិ អនុពទ្ធតាយ ទោសូបសដ្ឋតាយ, ឧបសគ្គោ វិយ អនធិវាសនារហតាយ ច **ឧបសគ្គតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ ចេវ លាភាទីហិ ច លោកធម្មេហិ បចលិតតាយ **ចលតោ**។ ឧបក្កមេន ចេវ សរសេន ច បភង្គុបគមនសីលតាយ **បភង្គុតោ**។ សព្ពាវត្ថាវិនិបាតិតាយ, ថិរភាវស្ស ច អភាវតាយ **អធុវតោ**។ អតាយនតាយ ចេវ អលព្ភនេយ្យខេមតាយ ច **អតាណតោ**។ អល្លីយិតុំ អនរហតាយ, អល្លីនានម្បិ ច លេណកិច្ចាការិតាយ **អលេណតោ**។ និស្សិតានំ ភយសារកត្តាភាវេន **អសរណតោ**។ យថាបរិកប្បិតេហិ ធុវសុភសុខត្តភាវេហិ រិត្តតាយ **រិត្តតោ**។ រិត្តតាយេវ **តុច្ឆតោ,** អប្បកត្តា វា។ អប្បកម្បិ ហិ លោកេ “តុច្ឆ”ន្តិ វុច្ចតិ។ សាមិនិវាសិវេទក ការកាធិដ្ឋាយកវិរហិតតាយ **សុញ្ញតោ**។

សយញ្ច អសាមិកភាវាទិតាយ **អនត្តតោ**។ បវត្តិទុក្ខតាយ, ទុក្ខស្ស ច អាទីនវតាយ **អាទីនវតោ**។ អថ វា អាទីនំ វាតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អាទីនវោ, កបណមនុស្សស្សេតំ អធិវចនំ។ ខន្ធាបិ ច កបណាយេវាតិ អាទីនវសទិសតាយ **អាទីនវតោ**។ ជរាយ ចេវ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា បរិណាមបកតិតាយ **វិបរិណាមធម្មតោ**។ ទុព្ពលតាយ, ផេគ្គុ វិយ សុខភញ្ជនីយតាយ ច **អសារកតោ**។ អឃហេតុតាយ **អឃមូលតោ**។ មិត្តមុខសបត្តោ វិយ វិស្សាសឃាតិតាយ **វធកតោ**។ វិគតភវតាយ វិភវសម្ភូតតាយ ច **វិភវតោ**។ អាសវបទដ្ឋានតាយ **សាសវតោ**។ ហេតុបច្ចយេហិ អភិសង្ខតតាយ **សង្ខតតោ**។ មច្ចុមារកិលេសមារានំ អាមិសភូតតាយ **មារាមិសតោ**។ ជាតិជរាព្យាធិមរណបកតិតាយ **ជាតិជរាព្យាធិមរណធម្មតោ**។ សោកបរិទេវឧបាយាសហេតុតាយ **សោកបរិទេវឧបាយាសធម្មតោ**។ តណ្ហាទិដ្ឋិទុច្ចរិតសំកិលេសានំ វិសយធម្មតាយ **សំកិលេសធម្មតោ**។ អវិជ្ជាកម្មតណ្ហាសង្ខាយតនរសេន ឧប្បត្តិតោ **សមុទយតោ**។ តេសំ អភាវេន **អត្ថង្គមតោ**។ ផស្សេ ឆន្ទរាគវសេន មធុរស្សាទេន **អស្សាទតោ**។ ផស្សស្ស វិបរិណាមេន **អាទីនវតោ**។ ឧភិន្នំ និស្សរណេន **និស្សរណតោ តីរេតី**តិ សព្ពេសុ ច តមេសុ “តីរេតី”តិ បាឋសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

បជហតីតិ សកសន្តានតោ នីហរតិ។ **វិនោទេតី**តិ តុទតិ។ **ព្យន្តី ករោតី**តិ វិគតន្តំ ករោតិ។ **អនភាវំ គមេតី**តិ អនុ អនុ អភាវំ គមេតិ។ អរិយមគ្គសត្ថេន ឧច្ឆិន្នំ តណ្ហាអវិជ្ជាមយំ មូលមេតេសន្តិ **ឧច្ឆិន្នមូលា**។ តាលវត្ថុ វិយ នេសំ វត្ថុ កតន្តិ **តាលាវត្ថុកតា**។ យថា ហិ តាលរុក្ខំ សមូលំ ឧទ្ធរិត្វា តស្ស វត្ថុមត្តេ តស្មឹ បទេសេ កតេន បុន តស្ស តាលស្ស ឧប្បត្តិ បញ្ញាយតិ, ឯវំ អរិយមគ្គសត្ថេន សមូលេ រូបាទិរសេ ឧទ្ធរិត្វា តេសំ បុព្ពេ ឧប្បន្នបុព្ពភាវេន វត្ថុមត្តេ ចិត្តសន្តានេ កតេ សព្ពេបិ តេ “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុច្ចន្តិ។ **យស្សេសោ**តិ យស្ស បុគ្គលស្ស ឯសោ គេធោ។ **សមុច្ឆិន្នោ**តិ ឧច្ឆិន្នោ។ **វូបសន្តោ**តិ ផលេន វូបសន្តោ។ **បដិបស្សទ្ធោ**តិ បដិបស្សទ្ធិប្បហានេន បដិបស្សម្ភិតោ។ ឧបសគ្គេន វា បទំ វឌ្ឍិតំ។ **អភព្ពុប្បត្តិកោ**តិ បុន ឧប្បជ្ជិតុំ អភព្ពោ។ **ញាណគ្គិនា ទឌ្ឍោ**តិ មគ្គញាណគ្គិនា ឈាបិតោ។ អថ វា វិសនិគ្គិត្តំ ភាជនេន សហ ឆឌ្ឌិតំ វិយ វត្ថុនា សហ បហីនោ។ មូលច្ឆិន្នវិសវល្លិ វិយ សមូលច្ឆិន្នោតិ **សមុច្ឆិន្នោ**។ ឧទ្ធនេ ឧទកំ សិញ្ចិត្វា និព្ពាបិតអង្គារំ វិយ **វូបសន្តោ**។ និព្ពាបិតអង្គារេ បតិតឧទកផុសិតំ វិយ **បដិបស្សទ្ធោ**។ អង្កុរុប្បត្តិយា ហេតុច្ឆិន្នពីជំ វិយ **អភព្ពុប្បត្តិកោ**។ អសនិបាតវិសរុក្ខោ វិយ **ញាណ**គ្គិនា **ទឌ្ឍោ**តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។

វីតគេធោតិ ឥទំ សកភាវបរិច្ចជនវសេន វុត្តំ។ **វិគតគេធោ**តិ ឥទំ អារម្មណេ សាលយភាវបរិច្ចជនវសេន។ **ចត្តគេធោ**តិ ឥទំ បុន អនាទិយនភាវទស្សនវសេន។ **មុត្តគេធោ**តិ ឥទំ សន្តតិតោ វិនិមោចនវសេន។ **បហីនគេធោ**តិ ឥទំ មុត្តស្សាបិ ក្វចិ អនវដ្ឋានទស្សនវសេន។ **បដិនិស្សដ្ឋគេធោ**តិ ឥទំ អាទិន្នបុព្ពស្ស និស្សគ្គទស្សនវសេន វុត្តំ។ **វីតរាគោ វិគតរាគោ ចត្តរាគោ**តិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ តត្ថ គិជ្ឈនវសេន **គេធោ**។ រញ្ជនវសេន **រាគោ។ និច្ឆាតោ**តិ និត្តណ្ហោ។ “និច្ឆទោ”តិបិ បាឋោ, តណ្ហាឆទនវិរហិតោតិ អត្ថោ។ **និព្ពុតោ**តិ និព្ពុតសភាវោ។ **សីតិភូតោ**តិ សីតសភាវោ។ **សុខបដិសំវេទី**តិ កាយិកចេតសិកសុខំ អនុភវនសភាវោ។ **ព្រហ្មភូតេនា**តិ ឧត្តមសភាវេន។ **អត្តនា**តិ ចិត្តេន។

កតត្តា ចាតិ បាបកម្មានំ កតភាវេន ច។ **អកតត្តា ចាតិ** កុសលានំ អកតភាវេន ច។ **កតំ មេ កាយទុច្ចរិតំ, អកតំ មេ កាយសុចរិតន្តិ**អាទយោ ទ្វារវសេន អវិរតិវិរតិវសេន កម្មបថវសេន ច វុត្តា។ **សីលេសុម្ហិ ន បរិបូរការីតិ**អាទយោ ចតុបារិសុទ្ធិសីលវសេន។ **ជាគរិយមននុយុត្តោ**តិ បញ្ចជាគរណវសេន។ **សតិសម្បជញ្ញេនា**តិ សាត្ថកាទិសម្បជញ្ញវសេន ។ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**តិអាទយោ ពោធិបក្ខិយធម្មា លោកិយលោកុត្តរវសេន។ **ទុក្ខំ មេ អបរិញ្ញាត**ន្តិអាទយោ ចត្តារោ អរិយសច្ចវសេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ តេ អត្ថតោ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយត្តា បាកដាយេវ។

ធីរោ បណ្ឌិតោតិ សត្ត បទា វុត្តត្ថាយេវ។ អបិ ច ទុក្ខេ អកម្បិយដ្ឋេន **ធីរោ**។ សុខេ អនុប្បិលវដ្ឋេន **បណ្ឌិតោ**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេ គតបរិចយដ្ឋេន **បញ្ញវា**។ អត្តត្ថបរត្ថេ និច្ចលដ្ឋេន **ពុទ្ធិមា**។ គម្ភីរឧត្តានត្ថេ អបច្ចោសក្កនដ្ឋេន **ញាណី**។ កុទ្ធប្បដិច្ឆន្នត្ថេ ឱភាសនដ្ឋេន **វិភាវី**។ និក្កិលេសព្យវទានដ្ឋេន តុលាសទិសោតិ **មេធាវី**។ **ន លិម្បតីតិ** សជាតិយា ន លិម្បតិ អាកាសេ លេខា វិយ។ **ន បលិម្បតីតិ** វិសេសេន ន លិម្បតិ។ **ន ឧបលិម្បតីតិ** សញ្ញោគោ ហុត្វាបិ ន លិម្បតិ ហត្ថតលេ លេខា វិយ។ **អលិត្តោ**តិ សញ្ញោគោ ហុត្វាបិ ន កិលិស្សតិ កាសិកវត្ថេ ឋបិតមណិរតនំ វិយ។ **អបលិត្តោ**តិ វិសេសេន ន កិលិស្សតិ មណិរតនេ បលិវេឋិតកាសិកវត្ថំ វិយ។ **អនុបលិត្តោ**តិ ឧបគន្ត្វាបិ ន អល្លីយតិ បោក្ខរបត្តេ ឧទកពិន្ទុ វិយ។ **និក្ខន្តោ**តិ ពហិ និក្ខន្តោ ពន្ធនាគារតោ បលាតោ វិយ។ **និស្សដោ**តិ បាបបហីនោ អមិត្តស្ស បដិច្ឆាបិតកិលិដ្ឋវត្ថុ វិយ។ **វិប្បមុត្តោ**តិ សុដ្ឋុ មុត្តោ គយ្ហូបគេ វត្ថុម្ហិ រតី នាសេត្វា បុន នាគមនំ វិយ។ **វិសញ្ញុត្តោ**តិ កិលេសេហិ ឯកតោ ន យុត្តោ ព្យាធិនា មុត្តគិលានោ វិយ។ **វិមរិយាទិកតេន ចេតសា**តិ វិគតមរិយាទកតេន ចិត្តេន, សព្ពភវេន សព្ពារម្មណេន សព្ពកិលេសេហិ មុត្តចិត្តេនាតិ អត្ថោ។

១៤. សញ្ញំ បរិញ្ញាតិ គាថាយ បន អយំ សង្ខេបត្ថោ – ន កេវលញ្ច ផស្សមេវ, អបិ ច ខោ បន កាមសញ្ញាទិភេទំ សញ្ញំ, សញ្ញានុសារេន វា បុព្វេ វុត្តនយេនេវ នាមរូបំ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានិត្វា ឥមាយ បដិបទាយ ចតុព្ពិធម្បិ វិតរេយ្យ **ឱឃំ**, តតោ សោ តិណ្ណោឃោ តណ្ហាទិដ្ឋិបរិគ្គហេសុ តណ្ហាទិដ្ឋិកិលេសប្បហានេន អនុបលិត្តោ ខីណាសវមុនិ រាគាទិសល្លានំ អព្ពូឡ្ហត្តា **អព្ពូឡ្ហសល្លោ**, សតិវេបុល្លប្បត្តិយា **អប្បមត្តោ ចរំ**, បុព្ពភាគេ វា អប្បមត្តោ ចរន្តោ តេន អប្បមាទចារេន អព្ពូឡ្ហសល្លោ ហុត្វា សកបរត្តភាវាទិភេទំ **នាសីសតិ លោកមិមំ បរញ្ច**, អញ្ញទត្ថុ ចរិមចិត្តនិរោធា និរុបាទានោវ ជាតវេទោ បរិនិព្ពាតីតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ, ធម្មនេត្តិឋបនមេវ ករោន្តោ; ន តុ ឥមាយ ទេសនាយ មគ្គំ វា ផលំ វា ឧប្បាទេសិ, ខីណាសវស្ស ទេសិតត្តាតិ។

នីលាទិភេទំ អារម្មណំ សញ្ជានាតីតិ **សញ្ញា**។ សា សញ្ជាននលក្ខណា បច្ចាភិញ្ញាណរសា។ ចតុភូមិកសញ្ញា ហិ នោសញ្ជាននលក្ខណា នាម នត្ថិ, សព្ពា សញ្ជាននលក្ខណាវ។ យា បនេត្ថ អភិញ្ញាណេន សញ្ជានាតិ, សា បច្ចាភិញ្ញាណរសា នាម ហោតិ។ តស្សា វឌ្ឍកិស្ស ទារុម្ហិ អភិញ្ញាណំ កត្វា បុន តេន អភិញ្ញាណេន តំ បច្ចាភិជាននកាលេ, បុរិសស្ស កាឡតិលកាទិអភិញ្ញាណំ សល្លក្ខេត្វា បុន តេន អភិញ្ញាណេន "អសុកោ នាម ឯសោ"តិ តស្ស បច្ចាភិជាននកាលេ, រញ្ញោ បិឡន្ធនគោបកភណ្ឌាគារិកស្ស តស្មិំ តស្មិំ បិឡន្ធនេ នាមបណ្ណកំ ពន្ធិត្វា "អសុកំ បិឡន្ធនំ នាម អាហរា"តិ វុត្តេ ទីបំ ជាលេត្វា សារគព្ភំ បវិសិត្វា បណ្ណំ វាចេត្វា តស្ស តស្សេវ បិឡន្ធនស្ស អាហរណកាលេ ច បវត្តិ វេទិតព្ពា។

អបរោ នយោ – សព្ពសង្គាហិកវសេន ហិ សញ្ជាននលក្ខណា សញ្ញា, បុនសញ្ជាននបច្ចយនិមិត្តករណរសា ទារុអាទីសុ តច្ឆកាទយោ វិយ, យថាគហិតនិមិត្តវសេន អភិនិវេសករណបច្ចុបដ្ឋានា ហត្ថិទស្សកអន្ធា វិយ, អារម្មណេ អនោគាឡ្ហវុត្តិតាយ អចិរដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានា វា វិជ្ជុ វិយ, យថាឧបដ្ឋិតវិសយបទដ្ឋានា តិណបុរិសកេសុ មិគបោតកានំ បុរិសាតិ ឧប្បន្នសញ្ញា វិយ។ យា បនេត្ថ ញាណសម្បយុត្តា ហោតិ, សា ញាណមេវ អនុវត្តតិ, សសម្ភារបថវីអាទីសុ សេសធម្មា បថវីអាទីនិ វិយាតិ វេទិតព្ពា។

កាមបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **កាមសញ្ញា**។ ព្យាបាទបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **ព្យាបាទសញ្ញា**។ វិហឹសាបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **វិហឹសាសញ្ញា** ។ តេសុ ទ្វេ សត្តេសុបិ សង្ខារេសុបិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កាមសញ្ញា ហិ បិយេ មនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា វិតក្កេន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ។ ព្យាបាទសញ្ញា អប្បិយេ អមនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា កុជ្ឈិត្វា ឱលោកនកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ វិនាសនា ឧប្បជ្ជតិ។ វិហឹសាសញ្ញា សង្ខារេសុ ន ឧប្បជ្ជតិ។ សង្ខារោ ហិ ទុក្ខាបេតព្ពោ នាម នត្ថិ។ "ឥមេ សត្តា ហញ្ញន្តុ វា, ឧច្ឆិជ្ជន្តុ វា, វិនស្សន្តុ វា, មា វា អហេសុ"ន្តិ ចិន្តនកាលេ បន សត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ។ នេក្ខម្មបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **នេក្ខម្មសញ្ញា**, សា អសុភបុព្ពភាគេ កាមាវចរា ហោតិ, អសុភឈានេ រូបាវចរា, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរា។ អព្យាបាទបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **អព្យាបាទសញ្ញា**, សា មេត្តាបុព្ពភាគេ កាមាវចរា ហោតិ, មេត្តាឈានេ រូបាវចរា, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរា។ អវិហឹសាបដិសញ្ញុត្តា សញ្ញា **អវិហឹសាសញ្ញា**, សា ករុណាបុព្ពភាគេ កាមាវចរា, ករុណាឈានេ

រូបាវចរា, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរា។ យទា អលោភោ សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។ យទា មេត្តា សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។ យទា ករុណា សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។ រូបារម្មណំ អារព្ភ ឧប្បន្នា សញ្ញា **រូបសញ្ញា។ សទ្ទសញ្ញា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទំ តស្សាយេវ អារម្មណតោ នាមំ។ អារម្មណានំ វុត្តត្តា ចក្ខុសម្ផស្សជាទិវត្ថូនិបិ វុត្តានេវ ហោន្តិ។

យា ឯវរូបា សញ្ញាតិ អញ្ញាបិ "បដិឃសម្ផស្សជា សញ្ញា អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញា"តិ ឯវមាទិកា វេទិតព្ពា។ តត្ថ អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញាតិបិ បរិយាយេន ឆទ្វារិកាយេវ ។ តយោ ហិ អរូបិនោ ខន្ធា សយំ បិដ្ឋិវដ្ដកា ហុត្វា អត្តនា សហជាតសញ្ញាយ "អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញា"តិ នាមំ ករោន្តិ, និប្បរិយាយេន បន បដិឃសម្ផស្សជា សញ្ញា នាម បញ្ចទ្វារិកា សញ្ញា, អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញា នាម មនោទ្វារិកា សញ្ញា។ ឯតា អតិរេកសញ្ញា បរិគ្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

សញ្ញាតិ សភាវនាមំ។ **សញ្ជាននា**តិ សញ្ជាននាការោ។ **សញ្ជានិតត្ត**ន្តិ សញ្ជានិតភាវោ។

អវិជ្ជោឃន្តិ បូរេតុំ អយុត្តដ្ឋេន កាយទុច្ចរិតាទិ អវិន្ទិយំ នាម, អលទ្ធព្ពន្តិ អត្ថោ។ តំ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ តព្ពិបរីតតោ កាយសុចរិតាទិ វិន្ទិយំ នាម, តំ វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ ខន្ធានំ រាសដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញដ្ឋំ, ឥន្ទ្រិយានំ អធិបតិយដ្ឋំ, សច្ចានំ តថដ្ឋំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា។ ទុក្ខាទីនំ បីឡនាទិវសេន វុត្តំ ចតុព្ពិធំ អត្ថំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា។ អន្តវិរហិតេ សំសារេ យោនិគតិភវវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សត្តេ ជវាបេតីតិ អវិជ្ជា។ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេសុ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ ជវតិ, វិជ្ជមានេសុ ខន្ធាទីសុ ន ជវតីតិ អវិជ្ជា។ អបិ ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថារម្មណានំ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នានញ្ច ធម្មានំ ឆាទនតោបិ អវិជ្ជា, តំ អវិជ្ជោឃំ។ កាមោឃវសេន **ឧត្តរេយ្យ**។ ភវោឃវសេន **បតរេយ្យ**។ ទិដ្ឋោឃវសេន **សមតិក្កមេយ្យ**។ អវិជ្ជោឃវសេន **វីតិវត្តេយ្យ**។ អថ វា សោតាបត្តិមគ្គេន បហានវសេន **ឧត្តរេយ្យ**។ សកទាគាមិមគ្គេន បហានវសេន **បតរេយ្យ**។ អនាគាមិមគ្គេន បហានវសេន **សមតិក្កមេយ្យ**។ អរហត្តមគ្គេន បហានវសេន **វីតិវត្តេយ្យ**។ អថ វា "**តរេយ្យាទិ**បញ្ចបទំ តទង្គាទិបញ្ចបហានេន យោជេតព្ព"ន្តិ កេចិ វទន្តិ។

"**មោនំ វុច្ចតិ ញាណ**"ន្តិ វត្វា តំ បភេទតោ ទស្សេតុំ "**យា បញ្ញា បជាននា**"តិអាទិមាហ។ តំ វុត្តនយមេវ បបេត្វា "អមោហោ ធម្មវិចយោ"តិ បទំ។ **អមោហោ** កុសលេសុ ធម្មេសុ អភាវនាយ បដិបក្ខោ ភាវនាហេតុ។ អមោហេន អវិបរីតំ គណ្ហាតិ មូឡ្ហស្ស វិបរីតគ្គហណតោ។ អមោហេន យាថាវំ យាថាវតោ ធារេន្តោ យថាសភាវេ បវត្តតិ។ មូឡ្ហោ ហិ "តច្ឆំ អតច្ឆំ, អតច្ឆញ្ច តច្ឆ"ន្តិ គណ្ហាតិ; តថា ឥច្ឆិតាលាភទុក្ខំ ន ហោតិ។ អមូឡ្ហស្ស "តំ កុតេត្ថ លព្ភា"តិ ឯវមាទិបច្ចវេក្ខណសម្ភវតោ មរណទុក្ខំ ន ហោតិ។ សម្មោហមរណញ្ហិ ទុក្ខំ, ន ច តំ អមូឡ្ហស្ស ហោតិ។ បព្ពជិតានំ សុខសំវាសោ ហោតិ, តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តិ ន ហោតិ។ មោហេន ហិ និច្ចសម្មូឡ្ហា តិរច្ឆានយោនីំ ឧបបជ្ជន្តិ ។ មោហបដិបក្ខោ ច អមោហោ មោហវសេន អមជ្ឈត្តភាវស្ស អភាវករោ។ អមោហេន អវិហឹសាសញ្ញា ធាតុសញ្ញា មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បដិបជ្ជនំ, បច្ឆិមគន្ថទ្វយស្ស បភេទនញ្ច ហោតិ។ បច្ឆិមានិ ទ្វេ សតិបដ្ឋានានិ តស្សេវ អានុភាវេន ឥជ្ឈន្តិ។ អមោហោ ទីឃាយុកតាយ បច្ចយោ ហោតិ។ អមូឡ្ហោ ហិ ហិតាហិតំ ញត្វា អហិតំ បរិវជ្ជេន្តោ ហិតញ្ច បដិសេវមានោ ទីឃាយុកោ ហោតិ, អត្តសម្បត្តិយា អបរិហីនោ ហោតិ។ អមូឡ្ហោ ហិ អត្តនោ ហិតមេវ ករោន្តោ អត្តានំ សម្បាទេតិ។ អរិយវិហារស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ឧទាសិនបក្ខេសុ និព្ពុតោ ហោតិ អមូឡ្ហស្ស សព្ពាភិសង្គតាយ អភាវតោ។ អមោហេន អនត្តទស្សនំ ហោតិ។ អសម្មូឡ្ហោ ហិ យាថាវគហណកុសលោ អបរិណាយកំ ខន្ធបញ្ចកំ អបរិណាយកតោ ពុជ្ឈតិ។ យថា ច ឯតេន អនត្តទស្សនំ, ឯវំ អត្តទស្សនំ មោហេន។ កោ ហិ នាម អត្តសុញ្ញតំ ពុជ្ឈិត្វា បុន សម្មោហំ អាបជ្ជេយ្យាតិ។

តេន ញាណេន សមន្នាគតោតិ ឯតេន វុត្តប្បការេន ញាណេន សមង្គីភូតោ សេក្ខាទយោ មុនិ។ **មោនប្បត្តោ**តិ បដិលទ្ធញាណោ មុនិភាវំ បត្តោ។ **តីណី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **មោនេយ្យានី**តិ មុនិភាវករា មោនេយ្យករា បដិបទា ធម្មា។ **កាយមោនេយ្យ**ន្តិអាទីសុ វិញ្ញត្តិកាយរូបកាយវសេន បញ្ញាបេតព្ពំ **កាយមោនេយ្យំ**។ វិញ្ញត្តិវាចាសទ្ទវាចាវសេន បញ្ញាបេតព្ពំ **វចីមោនេយ្យំ**។ មនោទ្វារិកចិត្តាទិវសេន បញ្ញាបេតព្ពំ **មនោមោនេយ្យំ។ តិវិធកាយទុច្ចរិតានំ បហាន**ន្តិ បាណាតិបាតាទិវិធានំ កាយតោ បវត្តានំ ទុដ្ឋ ចរិតានំ បជហនំ។ **កាយសុចរិត**ន្តិ កាយតោ បវត្តំ សុដ្ឋុ ចរិតំ។ **កាយារម្មណេ ញាណ**ន្តិ កាយំ អារម្មណំ កត្វា អនិច្ចាទិវសេន បវត្តំ កាយារម្មណេ ញាណំ។ **កាយបរិញ្ញា**តិ កាយំ ញាតតីរណប្បហានបរិញ្ញាហិ ជាននវសេន បវត្តំ ញាណំ។ **បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ**តិ អដ្ឋង្គិកំ កាយំ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គោ បរិញ្ញាសហគតោ។ **កាយេ ឆន្ទរាគស្ស បហាន**ន្តិ កាយេ តណ្ហាឆន្ទរាគស្ស បជហនំ។ **កាយសង្ខារនិរោធោ**តិ អស្សាសបស្សាសានំ និរោធោ អាវរណោ, ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិសមាបជ្ជនំ។ **វចីសង្ខារនិរោធោ**តិ វិតក្កវិចារានំ និរោធោ អាវរណោ,

ទុតិយជ្ឈានសមាបត្តិសមាបជ្ជនំ។ **ចិត្តសង្ខារនិរោធោ**តិ សញ្ញាវេទនានំ និរោធោ អាវរណោ, សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិសមាបជ្ជនំ។

បឋមគាថាយ **កាយមុនិ**ន្តិអាទីសុ កាយទុច្ចរិតប្បហានវសេន **កាយមុនិ**។ វចីទុច្ចរិតប្បហានវសេន **វាចាមុនិ**។ មនោទុច្ចរិតប្បហានវសេន **មនោមុនិ**។ សព្ពាកុសលប្បហានវសេន **អនាសវមុនិ**។ **មោនេយ្យសម្បន្ន**ន្តិ ជាតិគព្ភំ ជាតិត្វា ផលេ ឋិតត្តា មោនេយ្យសម្បន្នំ។ **អាហុ សព្ពប្បហាយិន**ន្តិ សព្ពកិលេសេ បជហិត្វា ឋិតត្តា សព្ពប្បហាយិនំ កថយន្តិ។

ទុតិយគាថាយ **និន្ហាតបាបក**ន្តិ យោ អជ្ឈត្តពហិទ្ធសង្ខាតេ សព្ពស្មិម្បិ អាយតនេ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន ឧប្បត្តិរហានិ សព្ពបាបកានិ មគ្គញាណេន និន្ហាយ ធោវិត្វា ឋិតត្តា និន្ហាតបាបកំ អាហូតិ ឯវមេត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អគារមជ្ឈេ វសន្តា **អគារមុនិនោ**។ បព្ពជ្ជូបគតា **អនគារមុនិនោ**។ តត្ថ សេក្ខា **សេក្ខមុនិនោ**។ អរហន្តោ **អសេក្ខមុនិនោ**។ បច្ចេកពុទ្ធា **បច្ចេកមុនិនោ**។ សម្មាសម្ពុទ្ធា **មុនិមុនិនោ**។

បុន កថេតុកម្យតាបុច្ឆាវសេន “**កតមេ អគារមុនិនោ**”តិ អាហ។ **អគារិកា**តិ កសិគោរក្ខាទិអគារិកកម្មេ និយុត្តា។ **ទិដ្ឋបទា**តិ ទិដ្ឋនិព្ពានា ។ **វិញ្ញាតសាសនា**តិ វិញ្ញាតំ សិក្ខត្តយសាសនំ ឯតេសន្តិ វិញ្ញាតសាសនា។ **អនគារា**តិ កសិគោរក្ខាទិអគារិយកម្មំ ឯតេសំ នត្ថីតិ បព្ពជិតា “អនគារា”តិ វុច្ចន្តិ។ **សត្ត សេក្ខា**តិ សោតាបន្នាទយោ សត្ត។ តីសុ សិក្ខាសុ សិក្ខន្តីតិ សេក្ខា។ អរហន្តោ ន សិក្ខន្តីតិ អសេក្ខា។ តំ តំ ការណំ បដិច្ច ឯកកាវ អនាចរិយកាវ ចតុសច្ចំ ពុជ្ឈិតវន្តោតិ **បច្ចេកពុទ្ធា បច្ចេកមុនិនោ**។

មុនិមុនិនោ វុច្ចន្តិ តថាគតាតិ ឯត្ថ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ – តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោតិ។

កថំ ភគវា **តថា អាគតោតិ តថាគតោ**? យថា សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នា បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា អាគតា។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យេនាភិនីហារេន បុរិមកា ភគវន្តោ អាគតា, តេនេវ អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោ។ អថ វា យថា បុរិមកា ភគវន្តោ ទានសីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចាធិដ្ឋានមេត្តុបេក្ខាសង្ខាតា ទស បារមិយោ ទស ឧបបារមិយោ ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹសបារមិយោ បូរេត្វា អង្គបរិច្ចាគំ នយនធនរជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគន្តិ ឥមេ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជិត្វា បុព្ពយោគបុព្ពចរិយធម្មក្ខានញាតត្ថចរិយាទយោ បូរេត្វា ពុទ្ធិចរិយាយ កោដឹ បត្វា អាគតា, តថា អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោ។ យថា ច បុរិមកា ភគវន្តោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ, ចត្តារោ សម្មប្បធានេ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទេ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គេ, អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេត្វា បូរេត្វា អាគតា, តថា អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោ។ ឯវំ តថា អាគតោតិ តថាគតោ។

> “យថា ច ទីបង្ករពុទ្ធអាទយោ, សព្ពញ្ញុភាវំ មុនយោ ឥធាគតា;
> តថា អយំ សក្យមុនីបិ អាគតោ, តថាគតោ វុច្ចតិ តេន ចក្ខុមា”តិ។

កថំ **តថា គតោតិ តថាគតោ**? យថា សម្បតិជាតា បុរិមកា ភគវន្តោ គតា។ កថញ្ច តេ គតា? តេ ហិ សម្បតិជាតា សមេហិ បាទេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋាយ ឧត្តរាភិមុខា សត្តបទវីតិហារេន គតា។ យថាហ –

> “សម្បតិជាតោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ សមេហិ បាទេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋហិត្វា ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គច្ឆតិ, សេតម្ហិ ឆត្តេ អនុធារិយមានេ សព្ពា ច ទិសា អនុវិលោកេតិ, អាសភិញ្ច វាចំ ភាសតិ – ‘អគ្គោហមស្មិ លោកស្ស, ជេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្ស, សេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្ស, អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ’”តិ (ទី. និ. ២.៣១; ម. និ. ៣.២០៧)។

តញ្ចស្ស គមនំ តថំ អហោសិ អវិតថំ អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេន។ យញ្ហិ សោ សម្បតិជាតោ សមេហិ បាទេហិ បតិដ្ឋាតិ, ឥទមស្ស ចតុរិទ្ធិបាទបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ ឧត្តរមុខភាវោ បនស្ស សព្ពលោកុត្តរភាវស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ សត្តបទវីតិហារោ សត្តពោជ្ឈង្គរតនបដិលាភស្ស។ “សុវណ្ណទណ្ឌា វីតិបតន្តិ ចាមរា”តិ (សុ. និ. ៦៩៣) ឯត្ថ វុត្តចាមរុក្ខេបោ បន សព្ពតិត្ថិយនិម្មទនស្ស។ សេតច្ឆត្តធារណំ អរហត្តវិមុត្តិវរវិមលសេតច្ឆត្តបដិលាភស្ស។ សព្ពទិសានុវិលោកនំ សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណបដិលាភស្ស។ អាសភិវាចាភាសនំ

បន អប្បដិវត្តិយវរធម្មចក្កប្បវត្តនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ តថា អយំ ភគវាបិ គតោ។ តញ្ចស្ស គមនំ តថំ អហោសិ អវិតថំ តេសំយេវ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេន។ តេនាហុ បោរាណា –

> “មុហុត្តជាតោវ គវម្បតី យថា, សមេហិ បាទេហិ ផុសី វសុន្ធរំ;
> សោ វិក្កមី សត្ត បទានិ គោតមោ, សេតញ្ច ឆត្តំ អនុធារយុំ មរូ។
>
> “គន្ត្វាន សោ សត្ត បទានិ គោតមោ, ទិសា វិលោកេសិ សមា សមន្តតោ;
> អដ្ឋង្គុបេតំ គិរមព្ភុទីរយិ, សីហោ យថា បព្ពតមុទ្ធនិដ្ឋិតោ”តិ។ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៣៧; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨);

ឯវំ តថា គតោតិ តថាគតោ។

អថ វា យថា បុរិមកា ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថេវ នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទំ…បេ… បឋមជ្ឈានេន នីវរណេ…បេ… អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចសញ្ញំ…បេ… អរហត្តមគ្គេន សព្ពកិលេសេ បហាយ គតោ, ឯវម្បិ តថា គតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ**? បថវីធាតុយា កក្ខឡត្តលក្ខណំ តថំ អវិតថំ, អាបោធាតុយា បគ្ឃរណលក្ខណំ, តេជោធាតុយា ឧណ្ហត្តលក្ខណំ, វាយោធាតុយា វិត្ថម្ភនលក្ខណំ, អាកាសធាតុយា អសម្ផុដ្ឋលក្ខណំ, វិញ្ញាណធាតុយា វិជាននលក្ខណំ។

រូបស្ស រុប្បនលក្ខណំ, វេទនាយ វេទយិតលក្ខណំ, សញ្ញាយ សញ្ជាននលក្ខណំ, សង្ខារានំ អភិសង្ខរណលក្ខណំ, វិញ្ញាណស្ស វិជាននលក្ខណំ។

វិតក្កស្ស អភិនិរោបនលក្ខណំ, វិចារស្ស អនុមជ្ជនលក្ខណំ, បីតិយា ផរណលក្ខណំ, សុខស្ស សាតលក្ខណំ, ចិត្តេកគ្គតាយ អវិក្ខេបលក្ខណំ, ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ។

សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមោក្ខលក្ខណំ, វីរិយិន្ទ្រិយស្ស បគ្គហលក្ខណំ, សតិន្ទ្រិយស្ស ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សមាធិន្ទ្រិយស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បជាននលក្ខណំ។

សទ្ធាពលស្ស អស្សទ្ធិយេ អកម្បិយលក្ខណំ, វីរិយពលស្ស កោសជ្ជេ, សតិពលស្ស មុដ្ឋស្សច្ចេ, សមាធិពលស្ស ឧទ្ធច្ចេ, បញ្ញាពលស្ស អវិជ្ជាយ អកម្បិយលក្ខណំ។

សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បវិចយលក្ខណំ, វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បគ្គហលក្ខណំ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ផរណលក្ខណំ, បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧបសមលក្ខណំ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បដិសង្ខានលក្ខណំ។

សម្មាទិដ្ឋិយា ទស្សនលក្ខណំ, សម្មាសង្កប្បស្ស អភិនិរោបនលក្ខណំ, សម្មាវាចាយ បរិគ្គហលក្ខណំ, សម្មាកម្មន្តស្ស សមុដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មាអាជីវស្ស វោទានលក្ខណំ, សម្មាវាយាមស្ស បគ្គហលក្ខណំ, សម្មាសតិយា ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មាសមាធិស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ។

អវិជ្ជាយ អញ្ញាណលក្ខណំ, សង្ខារានំ ចេតនាលក្ខណំ, វិញ្ញាណស្ស វិជាននលក្ខណំ, នាមស្ស នមនលក្ខណំ, រូបស្ស រុប្បនលក្ខណំ, សឡាយតនស្ស អាយតនលក្ខណំ, ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ, វេទនាយ វេទយិតលក្ខណំ, តណ្ហាយ ហេតុលក្ខណំ, ឧបាទានស្ស គហណលក្ខណំ, ភវស្ស អាយូហនលក្ខណំ, ជាតិយា និព្ពត្តិលក្ខណំ, ជរាយ ជីរណលក្ខណំ, មរណស្ស ចុតិលក្ខណំ។

ធាតូនំ សុញ្ញតលក្ខណំ, អាយតនានំ អាយតនលក្ខណំ, សតិបដ្ឋានានំ ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មប្បធានានំ បទហនលក្ខណំ, ឥទ្ធិបាទានំ ឥជ្ឈនលក្ខណំ, ឥន្ទ្រិយានំ អធិបតិលក្ខណំ, ពលានំ អកម្បិយលក្ខណំ, ពោជ្ឈង្គានំ និយ្យានលក្ខណំ, មគ្គស្ស ហេតុលក្ខណំ។

សច្ចានំ តថលក្ខណំ, សមថស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, វិបស្សនាយ អនុបស្សនាលក្ខណំ, សមថវិបស្សនានំ ឯករសលក្ខណំ, យុគនទ្ធានំ អនតិវត្តនលក្ខណំ។

សីលវិសុទ្ធិយា សំវរណលក្ខណំ, ចិត្តវិសុទ្ធិយា អវិក្ខេបលក្ខណំ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយា ទស្សនលក្ខណំ, ខយេ ញាណស្ស សមុច្ឆេទលក្ខណំ, អនុប្បាទេ ញាណស្ស បស្សទ្ធិលក្ខណំ, ឆន្ទស្ស មូលលក្ខណំ។

មនសិការស្ស សមុដ្ឋានលក្ខណំ, ផស្សស្ស សមោធានលក្ខណំ, វេទនាយ សមោសរណលក្ខណំ, សមាធិស្ស បមុខលក្ខណំ, សតិយា អាធិបតេយ្យលក្ខណំ, បញ្ញាយ តតុត្តរិយលក្ខណំ, វិមុត្តិយា សារលក្ខណំ, អមតោគធស្ស និព្ពានស្ស បរិយោសានលក្ខណំ តថំ អវិតថំ, ឯតំ តថលក្ខណំ ញាណគតិយា អាគតោ អវិរជ្ឈិត្វា បត្តោ អនុប្បត្តោតិ តថាគតោ។ ឯវំ តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ**? តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ –

> “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ‘ឥទំ ទុក្ខ’ន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ វិត្ថារោ (សំ. និ. ៥.១០៩០)។

តានិ ច ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថានំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោតិ វុច្ចតិ។ អភិសម្ពុទ្ធត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។

អបិ ច ជរាមរណស្ស ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ…បេ…. សង្ខារានំ អវិជ្ជាបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ។ តថា អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ…បេ…. ជាតិយា ជរាមរណស្ស បច្ចយដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ។ តំ សព្ពំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្សាបិ តថានំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោ។ ឯវំ តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថទស្សិតាយ តថាគតោ**? ភគវា យំ សទេវកេ លោកេ…បេ…. សទេវមនុស្សាយ បជាយ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តំ រូបារម្មណំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពាការេន ជានាតិ បស្សតិ។ ឯវំ ជានតា បស្សតា ច តេន តំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិវសេន វា ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតេសុ លព្ភមានកបទវសេន វា “កតមំ តំ រូបំ រូបាយតនំ? យំ រូបំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៦) នយេន អនេកេហិ នាមេហិ តេរសហិ វារេហិ ទ្វិបញ្ញាសាយ នយេហិ វិភជ្ជមានំ តថមេវ ហោតិ, វិតថំ នត្ថិ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុបិ អាបាថមាគច្ឆន្តេសុ សទ្ទាទីសុ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

> “យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ…. សទេវមនុស្សាយ បជាយ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តមហំ ជានាមិ…បេ…. តមហំ អព្ភញ្ញាសឹ។ តំ តថាគតស្ស វិទិតំ, តំ តថាគតោ ន ឧបដ្ឋាសី”តិ (អ. និ. ៤.២៤)។

ឯវំ តថទស្សិតាយ តថាគតោ។ តត្ថ តថទស្សីអត្ថេ តថាគតោតិ បទសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

កថំ **តថវាទិតាយ តថាគតោ**? យំ រត្តិំ ភគវា ពោធិមណ្ឌេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ ចតុន្នំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តិំ យមកសាលានមន្តរេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិ, ឯត្ថន្តរេ បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណេ កាលេ បឋមពោធិយម្បិ មជ្ឈិមពោធិយម្បិ បច្ឆិមពោធិយម្បិ យំ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តំ គេយ្យំ…បេ…. វេទល្លំ។ សព្ពំ តំ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច អនុបវជ្ជំ អនូនមនធិកំ សព្ពាការបរិបុណ្ណំ រាគមទនិម្មទនំ ទោសមោហមទនិម្មទនំ, នត្ថិ តត្ថ វាលគ្គមត្តម្បិ បក្ខលិតំ, សព្ពំ តំ ឯកមុទ្ទិកាយ លញ្ឆិតំ វិយ, ឯកនាឡិយា មិតំ វិយ, ឯកតុលាយ តុលិតំ វិយ ច តថមេវ ហោតិ អវិតថំ អនញ្ញថំ។ យថាហ –

> “យញ្ច, ចុន្ទ, រត្តិំ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈតិ, យញ្ច រត្តិំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ, យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ភាសតិ លបតិ និទ្ទិសតិ, សព្ពំ តំ តថេវ ហោតិ នោ អញ្ញថា, តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨៨)។

គទអត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។ ឯវំ តថវាទិតាយ តថាគតោ។

អបិ ច អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តថោ អវិបរីតោ អាគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ ឯវមេតស្មិំ អត្ថេ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

កថំ **តថាការិតាយ តថាគតោ?** ភគវតោ ហិ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ, កាយស្សាបិ វាចា។ តស្មា យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ។ ឯវំភូតស្ស ចស្ស យថា វាចា , កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោតិ អត្ថោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតា បវត្តាតិ តថាគតោ។ តេនេវាហ – "យថាវាទី, ភិក្ខវេ, តថាគតោ តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ ឥតិ យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ 'តស្មា តថាគតោ'តិ វុច្ចតី"តិ (អ. និ. ៤.២៣)។ ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ។

កថំ **អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ?** ឧបរិ ភវគ្គំ ហេដ្ឋា អវីចិំ បរិយន្តំ កត្វា តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេន សមាធិនា បញ្ញាយ វិមុត្តិយា វិមុត្តិញាណទស្សនេន, ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ, អថ ខោ អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ រាជាតិរាជា ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា។ តេនាហ –

"សទេវកេ , ភិក្ខវេ, លោកេ…បេ… សទេវមនុស្សាយ បជាយ តថាគតោ អភិភូ អនភិភូតោ អញ្ញទត្ថុទសោ វសវត្តី, តស្មា 'តថាគតោ'តិ វុច្ចតី"តិ (អ. និ. ៤.២៣)។

តត្ថេវំ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា – អគទោ វិយ អគទោ។ កោ បនេស? ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេន ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ ទិព្ពាគទេន សប្បេ វិយ សព្ពបរប្បវាទិនោ សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ ទេសនាវិលាសមយោ ចេវ បុញ្ញមយោ ច អគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ។

អបិ ច តថាយ គតោតិបិ តថាគតោ, តថំ គតោតិបិ តថាគតោ។ **គតោ**តិ អវគតោ, អតីតោ បត្តោ បដិបន្នោតិ អត្ថោ។ តត្ថ សកលំ លោកំ តីរណបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អវគតោតិ តថាគតោ, លោកសមុទយំ បហានបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អតីតោតិ តថាគតោ, លោកនិរោធំ សច្ឆិកិរិយាយ តថាយ គតោ បត្តោតិ តថាគតោ, លោកនិរោធគាមិនិំ បដិបទំ តថំ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោ។ តេន យំ វុត្តំ ភគវតា –

"លោកោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកស្មា តថាគតោ វិសំយុត្តោ។ លោកសមុទយោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកសមុទយោ តថាគតស្ស បហីនោ។ លោកនិរោធោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកនិរោធោ តថាគតស្ស សច្ឆិកតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធា, លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា តថាគតស្ស ភាវិតា។ យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ… អនុវិចរិតំ មនសា, សព្ពំ តំ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធំ។ តស្មា 'តថាគតោ'តិ វុច្ចតី"តិ (អ. និ. ៤.២៣)។

តស្ស ឯវម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥទម្បិ ច តថាគតស្ស តថាគតភាវទីបនេ មុខមត្តមេវ។ សព្ពាការេន បន តថាគតោវ តថាគតស្ស តថាគតភាវំ វណ្ណេយ្យ។ យស្មា បន សព្ពពុទ្ធា តថាគតគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសំ វសេន "តថាគតា"តិ អាហ។

អរហន្តោតិ កិលេសេហិ អារកត្តា, អរីនំ អរានញ្ច ហតត្តា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា, បាបករណេ រហាភាវា តថាគតោ អរហំ។ អារកា ហិ សោ សព្ពកិលេសេហិ សុវិទូរវិទូរេ ឋិតោ មគ្គេន សវាសនានំ កិលេសានំ វិទ្ធំសិតត្តាតិ អារកត្តា អរហំ។

"សោ តតោ អារកា នាម, យស្ស យេនាសមង្គិតា;
អសមង្គី ច ទោសេហិ, នាថោ តេនារហំ មតោ"។

តេ ចានេន កិលេសារយោ មគ្គេន ហតាតិ អរីនំ ហតត្តាបិ អរហំ។

"យស្មា រាគាទិសង្ខាតា, សព្ពេបិ អរយោ ហតា;
បញ្ញាសត្ថេន នាថេន, តស្មាបិ អរហំ មតោ"។

យញ្ចេតំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាមយនាភិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារានំ ជរាមរណនេមិ អាសវសមុទយមយេន អក្ខេន វិជ្ឈិត្វា តិភវរថេ សមាយោជិតំ អនាទិកាលប្បវត្តំ សំសារចក្កំ, តស្សានេន ពោធិមណ្ឌេ វីរិយបាទេហិ សីលបថវិយំ បតិដ្ឋាយ សទ្ធាហត្ថេន កម្មក្ខយករំ ញាណផរសុំ គហេត្វា សព្ពេ អរា ហតាតិ អរហំ។

“អរា សំសារចក្កស្ស, ហតា ញាណាសិនា យតោ;
លោកនាថេន តេនេស, ‘អរហ’ន្តិ បវុច្ចតិ”។

អគ្គទក្ខិណេយ្យត្តា ច ចីវរាទិបច្ចយេ អរហតិ បូជាវិសេសញ្ច, តេនេវ ច ឧប្បន្នេ តថាគតេ យេ កេចិ មហេសក្ខា ទេវមនុស្សា, ន តេ អញ្ញត្ថ បូជំ ករោន្តិ។ តថា ហិ ព្រហ្មា សហម្បតិ សិនេរុមត្តេន រតនទាមេន តថាគតំ បូជេសិ, យថាពលញ្ច អញ្ញេ ទេវា ច មនុស្សា ច ពិម្ពិសារកោសលរាជាទយោ។ បរិនិព្ពុតម្បិ ច ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស ឆន្នវុតិកោដិធនំ វិស្សជ្ជេត្វា អសោកមហារាជា សកលជម្ពុទីបេ ចតុរាសីតិវិហារសហស្សានិ បតិដ្ឋាបេសិ។ កោ បន វាទោ អញ្ញេសំ បូជាវិសេសានន្តិ បច្ចយាទីនំ អរហត្តាបិ អរហំ។

“បូជាវិសេសំ សហ បច្ចយេហិ, យស្មា អយំ អរហតិ លោកនាថោ;
អត្ថានុរូបំ អរហន្តិ លោកេ, តស្មា ជិនោ អរហតិ នាមមេតំ”។

យថា ច លោកេ យេ កេចិ បណ្ឌិតមានិនោ ពាលា អសិលោកភយេន រហោ បាបំ ករោន្តិ, ឯវមេស ន កទាចិ បាបំ ករោតីតិ បាបករណេ រហាភាវតោបិ អរហំ។

“យស្មា នត្ថិ រហោ នាម, បាបកម្មេសុ តាទិនោ;
រហាភាវេន តេនេស, អរហំ ឥតិ វិស្សុតោ”។

ឯវំ សព្ពថាបិ –

“អារកត្តា ហតត្តា ច, កិលេសារីន សោ មុនិ;
ហតសំសារចក្ការោ, បច្ចយាទីន ចារហោ;
ន រហោ ករោតិ បាបានិ, អរហំ តេន វុច្ចតី”តិ។

យស្មា បន សព្ពេ ពុទ្ធា អរហត្តគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសម្បិ វសេន “អរហន្តោ”តិ អាហ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធា**តិ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ តថា ហេស សព្ពធម្មេ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ អភិញ្ញេយ្យតោ, បរិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ បរិញ្ញេយ្យតោ, បហាតព្ពេ ធម្មេ បហាតព្ពតោ, សច្ឆិកាតព្ពេ ធម្មេ សច្ឆិកាតព្ពតោ, ភាវេតព្ពេ ធម្មេ ភាវេតព្ពតោ។ តេនេវាហ –

“អភិញ្ញេយ្យំ អភិញ្ញាតំ, ភាវេតព្ពញ្ច ភាវិតំ;
បហាតព្ពំ បហីនំ មេ, តស្មា ពុទ្ធោស្មិ ព្រាហ្មណា”តិ។ (សុ. និ. ៥៦៣; ម. និ. ២.៣៩៩);

អថ វា ចក្ខុ ទុក្ខសច្ចំ, តស្ស មូលការណភាវេន សមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហា សមុទយសច្ចំ, ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ, និរោធបជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចន្តិ ឯវំ ឯកេកបទុទ្ធារេនាបិ សព្ពធម្មេ សម្មា សាមញ្ច ពុទ្ធោ។ ឯស នយោ សោតឃានជិវ្ហាកាយមនេសុ។ ឯតេនេវ ច នយេន រូបាទីនិ ឆ អាយតនានិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ ឆ វិញ្ញាណកាយា, ចក្ខុសម្ផស្សាទយោ ឆ ផស្សា, ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនាទយោ ឆ វេទនា, រូបសញ្ញាទយោ ឆ សញ្ញា, រូបសញ្ចេតនាទយោ ឆ ចេតនា, រូបតណ្ហាទយោ ឆ តណ្ហាកាយា, រូបវិតក្កាទយោ ឆ វិតក្កា, រូបវិចារាទយោ ឆ វិចារា, រូបក្ខន្ធាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា, ទស កសិណានិ, ទស អនុស្សតិយោ, ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាទិវសេន ទស សញ្ញា, កេសាទយោ ទ្វត្តឹសាការា, ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោ, កាមភវាទយោ នវ ភវា, បឋមាទីនិ ចត្តារិ ឈានានិ, មេត្តាភាវនាទយោ ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ, ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ, បដិលោមតោ ជរាមរណាទីនិ, អនុលោមតោ អវិជ្ជាទីនិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ ច យោជេតព្ពានិ។

តត្រាយំ ឯកបទយោជនា – ជរាមរណំ ទុក្ខសច្ចំ, ជាតិ សមុទយសច្ចំ, ឧភិន្នំ និស្សរណំ និរោធសច្ចំ, និរោធបជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចន្តិ ឯវំ ឯកេកបទុទ្ធារេន សព្ពធម្មេ សម្មា សាមញ្ច ពុទ្ធោ អនុពុទ្ធោ បដិវិទ្ធោ។ យំ វា បន កិញ្ចិ អត្ថិ នេយ្យំ នាម, សព្ពស្ស សម្មា សម្ពុទ្ធត្តា វិមោក្ខន្តិកញាណវសេន សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ តេសំ បន វិភាគោ ឧបរិ អាវិ ភវិស្សតិ។ យស្មា បន សព្ពពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសម្បិ វសេន “សម្មាសម្ពុទ្ធា”តិ អាហ។

មោនេនាតិ កាមញ្ចិ មោនេយ្យបដិបទាសង្ខាតេន មគ្គញាណមោនេន មុនិ នាម ហោតិ, ឥធ បន តុណ្ហីភាវំ សន្ធាយ “ន មោនេនា”តិ វុត្តំ។ **មូឡ្ហរូបោ**តិ តុច្ឆរូបោ។ **អវិទ្ទសូ**តិ អវិញ្ញូ។ ឯវរូបោ ហិ តុណ្ហីភូតោបិ

មុនិ នាម ន ហោតិ។ អថ វា មោនេយ្យមុនិ នាម ន ហោតិ, តុច្ឆភាវោ ច បន អញ្ញាណី ច ហោតីតិ អត្ថោ។ **យោ ច តុលំវ បគ្គយ្ហា**តិ យថា ហិ តុលំ គហេត្វា ឋិតោ អតិរេកំ ចេ ហោតិ, ហរតិ, ឩនំ ចេ ហោតិ, បក្ខិបតិ; ឯវមេវ សោ អតិរេកំ ហរន្តោ វិយ បាបំ ហរតិ បរិវជ្ជេតិ, ឩនកេ បក្ខិបន្តោ វិយ កុសលំ បរិបូរេតិ។ ឯវញ្ច បន ករោន្តោ សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនសង្ខាតំ **វរំ** ឧត្តមមេវ អាទាយ **បាបានិ** អកុសលកម្មានិ **បរិវជ្ជេតិ ស មុនិ** នាមាតិ អត្ថោ។ **តេន សោ មុនី**តិ កស្មា បន សោ មុនីតិ ចេ? យំ ហេដ្ឋា វុត្តការណំ, តេន សោ មុនីតិ អត្ថោ។ **យោ មុនាតិ ឧភោ លោកេ**តិ យោ បុគ្គលោ ឥមស្មិំ ខន្ធាទិលោកេ តុលំ អារោបេត្វា មិនន្តោ វិយ “ឥមេ អជ្ឈត្តិកា ខន្ធា, ឥមេ ពាហិរា”តិអាទិនា នយេន ឥមេ ឧភោ អត្ថេ មុនាតិ។ **មុនិ តេន បវុច្ចតី**តិ តេន បន ការណេន “មុនី”តិ វុច្ចតិយេវាតិ អត្ថោ។

អសតញ្ចាតិ គាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យ្វាយំ អកុសលកុសលប្បភេទោ, អសតញ្ច សតញ្ច ធម្មោ, តំ “អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា”តិ ឥមស្មិំ សព្ពលោកេ បវិចយញាណេន អសតញ្ច សតញ្ច ញត្វា ធម្មំ។ តស្ស ញាតត្តា ឯវ, រាគាទិភេទតោ សត្តវិធំ **សង្គំ** តណ្ហាទិដ្ឋិភេទតោ ទុវិធំ **ជាល**ញ្ច **អតិច្ច** អតិក្កមិត្វា ឋិតោ, សោ តេន មោនេសង្ខាតេន បវិចយញាណេន សមន្នាគតត្តា **មុនិ។ ទេវមនុស្សេហិ បូជិតោ**តិ ឥទំ បនស្ស ថុតិវចនំ។ សោ ហិ ខីណាសវមុនិត្តា ទេវមនុស្សានំ បូជារហោ ហោតិ, តស្មា ឯវំ វុត្តោតិ។

សល្លន្តិ មូលបទំ។ **សត្ត សល្លានី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **រាគសល្ល**ន្តិ វិជ្ឈនដ្ឋេន រាគោ ច បីឡាជនកតាយ អន្តោតុទនតាយ ទុន្នីហរណតាយ សល្លញ្ចាតិ រាគសល្លំ។ **ទោសសល្លា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អព្ពូឡ្ហសល្លោ**តិ មូលបទំ។ **អព្ពហិតសល្លោ**តិ នីហដសល្លោ។ **ឧទ្ធតសល្លោ**តិ ឧទ្ធំ ហដសល្លោ ឧទ្ធរិតសល្លោ។ **សមុទ្ធតសល្លោ**តិ ឧបសគ្គវសេន វុត្តោ។ **ឧប្បាដិតសល្លោ**តិ លុញ្ចិតសល្លោ។ **សមុប្បាដិតសល្លោ**តិ ឧបសគ្គវសេនេវ។

សក្កច្ចការីតិ ទានាទីនំ កុសលធម្មានំ ភាវនាយ បុគ្គលស្ស វា ទេយ្យធម្មស្ស វា សក្កច្ចករណវសេន សក្កច្ចការី។ សតតភាវករណេន **សាតច្ចការី**។ អដ្ឋិតករណេន **អដ្ឋិតការី**។ យថា នាម កកណ្ដកោ ថោកំ គន្ត្វា ថោកំ តិដ្ឋតិ, ន និរន្តរំ គច្ឆតិ; ឯវមេវ យោ បុគ្គលោ ឯកទិវសំ ទានំ ទត្វា បូជំ វា កត្វា ធម្មំ វា សុត្វា សមណធម្មំ វា កត្វា បុន ចិរស្សំ ករោតិ, តំ ន និរន្តរំ បវត្តេតិ។ សោ “អសាតច្ចការី, អនដ្ឋិតការី”តិ វុច្ចតិ។ អយំ ឯវំ ន ករោតីតិ អដ្ឋិតការី។ **អនោលីនវុត្តិកោ**តិ និរន្តរករណសង្ខាតស្ស វិប្ផារស្ស ភាវេន ន លីនវុត្តិកោតិ អនោលីនវុត្តិកោ។ **អនិក្ខិត្តច្ឆន្ទោ**តិ កុសលករណេ វីរិយច្ឆន្ទស្ស អនិក្ខិត្តភាវេន អនិក្ខិត្តច្ឆន្ទោ។ **អនិក្ខិត្តធុរោ**តិ វីរិយធុរស្ស អនោរោបនេន អនិក្ខិត្តធុរោ, អនោសក្កិតមានសោតិ អត្ថោ។ **យោ តត្ថ ឆន្ទោ ច វាយាមោ ចា**តិ យោ តេសុ កុសលធម្មេសុ កត្តុកម្យតាធម្មច្ឆន្ទោ ច បយត្តសង្ខាតោ វាយាមោ ច។ ឧស្សហនវសេន **ឧស្សាហោ ច**។ អធិមត្តុស្សហនវសេន **ឧស្សោឡ្ហី ច**។ វាយាមោ ចេសោ ថាមំ គមនដ្ឋេន។ ឧស្សាហោ ចេសោ បុព្ពង្គមនដ្ឋេន។ ឧស្សោឡ្ហី ចេសោ អធិមត្តដ្ឋេន។ **អប្បដិវានិ ចា**តិ អនិវត្តនា ច។ **សតិ ច សម្បជញ្ញ**ន្តិ សរតីតិ សតិ។ សម្បជានាតីតិ សម្បជញ្ញំ, សមន្តតោ បការេហិ ជានាតីតិ អត្ថោ។ សាត្ថកសម្បជញ្ញំ សប្បាយសម្បជញ្ញំ គោចរសម្បជញ្ញំ អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ ឥមស្ស សម្បជានស្ស វសេន ភេទោ វេទិតព្ពោ។ **អាតប្ប**ន្តិ កិលេសតាបនវីរិយំ។ **បធាន**ន្តិ ឧត្តមវីរិយំ។ **អធិដ្ឋាន**ន្តិ កុសលករណេ បតិដ្ឋាភាវោ។ **អនុយោគោ**តិ អនុយុញ្ជនំ។ **អប្បមាទោ**តិ នប្បមជ្ជនំ, សតិយា អវិប្បវាសោ។

ឥមំ លោកំ នាសីសតីតិ មូលបទំ។ **សកត្តភាវ**ន្តិ អត្តនោ អត្តភាវំ។ **បរត្តភាវ**ន្តិ បរលោកេ អត្តភាវំ។ សករូបវេទនាទយោ អត្តនោ បញ្ចក្ខន្ធេ, បររូបវេទនាទយោ ច បរលោកេ បញ្ចក្ខន្ធេ។ **កាមធាតុ**ន្តិ កាមភវំ។ **រូបធាតុ**ន្តិ រូបភវំ។ **អរូបធាតុ**ន្តិ អរូបភវំ។ បុន រូបារូបវសេន ទុកំ ទស្សេតុំ កាមធាតុំ រូបធាតុំ ឯកំ កត្វា, អរូបធាតុំ ឯកំ កត្វា វុត្តំ។ **គតិំ វា**តិ បតិដ្ឋានវសេន បញ្ចគតិ វុត្តា។ **ឧបបត្តិំ វា**តិ និព្ពត្តិវសេន ចតុយោនិ វុត្តា។ **បដិសន្ធិំ វា**តិ តិណ្ណំ ភវានំ ឃដនវសេន បដិសន្ធិ វុត្តា។ **ភវំ វា**តិ កម្មភវវសេន។ **សំសារំ វា**តិ ខន្ធាទីនំ អព្ពោច្ឆិន្នវសេន។ **វដ្ដំ វា**តិ តេភូមកវដ្ដំ **នាសីសតី**តិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

គុហដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ទុដ្ឋដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥. ទុដ្ឋដ្ឋកេ បឋមគាថាយំ តាវ តត្ថ **វទន្តី**តិ ភគវន្តំ ភិក្ខុសង្ឃញ្ច ឧបវទន្តិ។ **ទុដ្ឋមនាបិ ឯកេ, អថោបិ វេ សច្ចមនា**តិ ឯកច្ចេ ទុដ្ឋចិត្តា, ឯកច្ចេ តថសញ្ញិនោបិ ហុត្វា តិត្ថិយា តុដ្ឋចិត្តា, យេ តេសំ សុត្វា សទ្ទហឹសុ, តេ សច្ចមនាតិ អធិប្បាយោ។ **វាទញ្ច ជាត**ន្តិ ឯតំ អក្កោសវាទំ ឧប្បន្នំ។ **មុនិ នោ ឧបេតី**តិ អការកតាយ ច អកុប្បនតាយ ច ពុទ្ធមុនិ ន ឧបេតិ។ **តស្មា មុនី នត្ថិ ខិលោ កុហិញ្ចី**តិ តេន ការណេន អយំ មុនិ, រាគាទិខិលេហិ នត្ថិ ខិលោ កុហិញ្ចីតិ វេទិតព្ពោ។

ទុដ្ឋមនាតិ ឧប្បន្នេហិ ទោសេហិ ទូសិតចិត្តា។ **វិរុទ្ធមនា**តិ តេហិ កិលេសេហិ កុសលស្ស ទ្វារំ អទត្វា អាវរិតចិត្តា។ **បដិវិរុទ្ធមនា**តិ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **អាហតមនា**តិ បដិឃេន អាហតំ ចិត្តំ ឯតេសន្តិ អាហតមនា។ **បច្ចាហតមនា**តិ ឧបសគ្គវសេនេវ។ **អាឃាតិតមនា**តិ វិហឹសាវសេន អាឃាតិតំ មនំ ឯតេសន្តិ អាឃាតិតមនា។ **បច្ចាឃាតិតមនា**តិ ឧបសគ្គវសេនេវ។ អថ វា "កោធវសេន **ទុដ្ឋមនា**, ឧបនាហវសេន **បទុដ្ឋមនា**, មក្ខវសេន **វិរុទ្ធមនា**, បឡាសវសេន **បដិវិរុទ្ធមនា**, ទោសវសេន **អាហតបច្ចាហតមនា**, ព្យាបាទវសេន **អាឃាតិតបច្ចាឃាតិតមនា**។ បច្ចយានំ អលាភេន **ទុដ្ឋមនា បទុដ្ឋមនា**, អយសេន **វិរុទ្ធមនា បដិវិរុទ្ធមនា**, គរហេន **អាហតបច្ចាហតមនា**, ទុក្ខវេទនាសមង្គីភាវេន **អាឃាតិតបច្ចាឃាតិតមនា**"តិ ឯវមាទិនា នយេន ឯកេ វណ្ណយន្តិ។ **ឧបវទន្តី**តិ គរហំ ឧប្បាទេន្តិ។ **អភូតេនា**តិ អសំវិជ្ជមានេន។

សទ្ទហន្តាតិ បសាទវសេន សទ្ធំ ឧប្បាទេន្តា។ **ឱកប្បេន្តា**តិ គុណវសេន ឱតរិត្វា អវកប្បយន្តា។ **អធិមុច្ចន្តា**តិ សម្បសាទនវសេន សន្និដ្ឋានំ កត្វា តេសំ កថំ អធិវាសេន្តា។ **សច្ចមនា**តិ តច្ឆមនា។ **សច្ចសញ្ញិនោ**តិ តច្ឆសញ្ញិនោ។ **តថមនា**តិ អវិបរីតមនា។ **ភូតមនា**តិ ភូតត្ថមនា។ **យាថាវមនា**តិ និច្ចលមនា។ **អវិបរីតមនា**តិ និច្ឆយមនា។ តត្ថ "សច្ចមនា សច្ចសញ្ញិនោ"តិ សច្ចវាទិគុណំ, "តថមនា តថសញ្ញិនោ"តិ សច្ចសទ្ទាគុណំ, "ភូតមនា ភូតសញ្ញិនោ"តិ ឋិតគុណំ, "យាថាវមនា យាថាវសញ្ញិនោ"តិ បច្ចយិកគុណំ, "អវិបរីតមនា អវិបរីតសញ្ញិនោ"តិ អវិសំវាទគុណំ កថិតន្តិ ញាតព្ពំ។

បរតោឃោសោតិ អញ្ញេសំ សន្តិកា ឧប្បន្នសទ្ទោ។ **អក្កោសោ**តិ ជាតិអាទីសុ ទសសុ អក្កោសេសុ អញ្ញតរោ។ **យោ វាទំ ឧបេតី**តិ យោ បុគ្គលោ ឧបវាទំ ឧបគច្ឆតិ។ **ការកោ វា**តិ កតទោសោ វា។ **ការកតាយា**តិ ទោសស្ស កតភាវេន **វុច្ចមានោ**តិ កថិយមានោ។ **ឧបវទិយមានោ**តិ ទោសំ ឧបវជ្ជមានោ។ **កុប្បតី**តិ កោបំ ករោតិ។

ខីលជាតតាបិ នត្ថីតិ ចិត្តពន្ធភាវចិត្តកចវរភាវសង្ខាតំ បដិឃខិលំ ជាតំ អស្សាតិ ខិលជាតោ, តស្ស ភាវោ ខិលជាតតា, តាបិ នត្ថិ ន សន្តិ។ **បញ្ចបិ ចេតោខិលា**តិ កាមេ អវីតរាគោ, កាយេ អវីតរាគោ, រូបេ អវីតរាគោ, យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតិ "ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ, ទេវញ្ញតរោ វា"តិ (ម. និ. ១.១៨៦) ឯវរូបា បញ្ចបិ ចិត្តស្ស ពន្ធភាវកចវរភាវសង្ខាតា ចេតោខិលា នត្ថិ។

១៦. ឥមញ្ច គាថំ វត្វា ភគវា អានន្ទត្ថេរំ បុច្ឆិ – "ឯវំ ខុំសេត្វា វម្ភេត្វា វុច្ចមានា ភិក្ខូ, អានន្ទ, កិំ វទន្តី"តិ, "ន កិញ្ចិ ភគវា"តិ។ "ន, អានន្ទ, 'អហំ សីលវា'តិ សព្ពត្ថ តុណ្ហី ភវិតព្ពំ។ លោកេ ហិ នាភាសមានំ ជានន្តិ, មិស្សំ ពាលេហិ បណ្ឌិត"ន្តិ (សំ. និ. ២.២៤១) វត្វា "ភិក្ខូ, អានន្ទ, តេ មនុស្សេ ឯវំ បដិចោទេន្តូ"តិ ធម្មទេសនត្ថាយ "អភូតវាទី និរយំ ឧបេតី"តិ (ធ. ប. ៣០៦; ឧទា. ៣៨; ឥតិវុ. ៤៨; សុ. និ. ៦៦៦) ឥមំ គាថំ អភាសិ។ ថេរោ តំ ឧគ្គហេត្វា ភិក្ខូ អាហ – "មនុស្សា តុម្ហេហិ ឥមាយ គាថាយ បដិចោទេតព្ពា"តិ។ ភិក្ខូ តថា អកំសុ។ បណ្ឌិតមនុស្សា តុណ្ហី អហេសុំ។ រាជាបិ រាជបុរិសេ សព្ពត្ថ បេសេត្វា យេសំ ធុត្តានំ លញ្ជំ ទត្វា តិត្ថិយា តំ មារាបេសុំ, តេ គហេត្វា និគ្គយ្ហ តំ បវត្តិំ ញត្វា តិត្ថិយេ បរិភាសិ។ មនុស្សាបិ តិត្ថិយេ ទិស្វា លេឌ្ឌុនា ហនន្តិ, បំសុនា ឱកិរន្តិ "ភគវតោ អយសំ ឧប្បាទេសុ"ន្តិ។ អានន្ទត្ថេរោ តំ ទិស្វា ភគវតោ អារោចេសិ, ភគវា ថេរស្ស ឥមំ គាថមភាសិ **"សកញ្ហិ ទិដ្ឋឹ...បេ.... វទេយ្យា"**តិ។

តស្ស អត្ថោ – យាយំ ទិដ្ឋិ តិត្ថិយជនស្ស "សុន្ទរិំ មារេត្វា សមណានំ សក្យបុត្តិយានំ អវណ្ណំ បកាសេត្វា ឯតេនុបាយេន លទ្ធំ សក្ការំ សាទិយិស្សាមា"តិ សោ តំ ទិដ្ឋឹ កថំ អតិក្កមេយ្យ? អថ ខោ សោ អយសោ តមេវ តិត្ថិយជនំ បច្ចាគតោ តំ ទិដ្ឋឹ អច្ចេតុំ អសក្កោន្តំ។ យោ វា សស្សតាទិវាទី, សោបិ **សកំ ទិដ្ឋឹ កថមច្ចយេយ្យ,**

តេន ទិដ្ឋិ**ឆន្ទេន អនុនីតោ** តាយ ច ទិដ្ឋិរុចិយា **និវិដ្ឋោ**, អបិ ច ខោ បន **សយំ សមត្តានិ បកុព្ពមានោ** អត្តនាវ បរិបុណ្ណានិ តានិ ទិដ្ឋិគតានិ ករោន្តោ **យថា ជានេយ្យ, តថេវ វទេយ្យា**តិ។

អវណ្ណំ បកាសយិត្វាតិ អគុណំ បាកដំ កត្វា។ **សក្ការ**ន្តិ ចតុន្នំ បច្ចយានំ សក្កច្ចករណំ។ **សម្មាន**ន្តិ ចិត្តេន ពហុមាននំ។ **បច្ចាហរិស្សាមា**តិ ឯតំ លាភាទី និព្ពត្តេស្សាម។ **ឯវំទិដ្ឋិកា**តិ ឯវំលទ្ធិកា។ យថា តំ “លាភាទី និព្ពត្តេស្សាមា”តិ ឯវំ អយំ លទ្ធិ តេសំ អត្ថិ, តថា “អត្ថិ មេ វុត្តប្បការោ ធម្មោ”តិ ឯតេសំ ខមតិ ចេវ រុច្ចតិ ច, ឯវំសភាវមេវ វា តេសំ ចិត្តំ “អត្ថិ មេ ចិត្ត”ន្តិ។ តទា តេសំ ទិដ្ឋិ វា, ទិដ្ឋិយា សហ ខន្តិ វា, ទិដ្ឋិខន្តីហិ សទ្ធឹ រុចិ វា, ទិដ្ឋិខន្តិរុចីហិ សទ្ធឹ លទ្ធិ វា, ទិដ្ឋិខន្តិរុចិលទ្ធីហិ សទ្ធឹ អជ្ឈាសយោ វា, ទិដ្ឋិខន្តិរុចិលទ្ធិអជ្ឈាសយេហិ សទ្ធឹ អធិប្បាយោ វា ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **“ឯវំទិដ្ឋិកា…បេ…. ឯវំអធិប្បាយា”**តិ អាហ។ **សកំ ទិដ្ឋិ**ន្តិ អត្តនោ ទស្សនំ។ **សកំ ខន្តិ**ន្តិ អត្តនោ សហនំ។ **សកំ រុចិ**ន្តិ អត្តនោ រុចឹ។ **សកំ លទ្ធិ**ន្តិ អត្តនោ លទ្ធឹ។ **សកំ អជ្ឈាសយ**ន្តិ អត្តនោ អជ្ឈាសយំ។ **សកំ អធិប្បាយ**ន្តិ អត្តនោ ភាវំ។ **អតិក្កមិតុ**ន្តិ សមតិក្កមិតុំ។ **អថ ខោ ស្វេវ អយសោ**តិ សោ ឯវ អយសោ ឯកំសេន។ **តេ បច្ចាគតោ**តិ តេសំ បតិអាគតោ។ **តេ**តិ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ។

អថ វាតិ អត្ថន្តរទស្សនំ។ **សស្សតោ**តិ និច្ចោ ធុវោ។ **លោកោ**តិ អត្តភាវោ។ **ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ**ន្តិ ឥទំ ឯវ តច្ឆំ តថំ, អញ្ញំ តុច្ឆំ។ **សមត្តា**តិ សម្បុណ្ណា។ **សមាទិន្នា**តិ សម្មា អាទិន្នា។ **គហិតា**តិ ឧបគន្ត្វា គហិតា។

បរាមដ្ឋាតិ សព្ពាការេន បរាមសិត្វា គហិតា។ **អភិនិវិដ្ឋា**តិ វិសេសេន លទ្ធប្បតិដ្ឋា។ **អសស្សតោ**តិ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។

អន្តវាតិ សអន្តោ។ **អនន្តវា**តិ វុទ្ធិអនន្តវា។ **តំ ជីវ**ន្តិ សោ ជីវោ, លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **ជីវោ**តិ ច អត្តាយេវ។ **តថាគតោ**តិ សត្តោ, “អរហ”ន្តិ ឯកេ។ **បរំ មរណា**តិ មរណតោ ឧទ្ធំ, បរលោកេតិ អត្ថោ។ **ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ មរណតោ ឧទ្ធំ ន ហោតិ។ **ហោតិ ច ន ច ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ មរណតោ ឧទ្ធំ ហោតិ ច ន ហោតិ ច។ **នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ ឧច្ឆេទវសេន នេវ ហោតិ, តក្កិកវសេន ន ន ហោតិ។

សកាយ ទិដ្ឋិយាតិអាទយោ ករណវចនំ។ **អល្លីនោ**តិ ឯកីភូតោ។

សយំ សមត្តំ ករោតីតិ អត្តនា ឩនភាវំ មោចេត្វា សម្មា អត្តំ សមត្តំ ករោតិ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ អតិរេកទោសំ មោចេត្វា សម្បុណ្ណំ។ **អនោម**ន្តិ ហីនទោសំ មោចេត្វា អលាមកំ។ **អគ្គ**ន្តិ អាទឹ។ **សេដ្ឋ**ន្តិ បធានំ និទ្ទោសំ។ **វិសេស**ន្តិ ជេដ្ឋកំ ។ **បាមោក្ខ**ន្តិ អធិកំ។ **ឧត្តម**ន្តិ វិសេសំ ន ហេដ្ឋិមំ។ **បវរំ ករោតី**តិ អតិរេកេន ឧត្តមំ ករោតិ។ អថ វា “អាសយទោសមោចនេន **អគ្គំ**, សំកិលេសទោសមោចនេន **សេដ្ឋំ**, ឧបក្កិលេសទោសមោចនេន **វិសេសំ**, បមត្តទោសមោចនេន **បាមោក្ខំ**, មជ្ឈិមទោសមោចនេន **ឧត្តមំ**, ឧត្តមមជ្ឈិមទោសមោចនេន **បវរំ ករោតី**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **អយំ សត្ថា សព្ពញ្ញូ**តិ អយំ អម្ហាកំ សត្ថា សព្ពជាននវសេន សព្ពញ្ញូ។ **អយំ ធម្មោ ស្វាក្ខាតោ**តិ អយំ អម្ហាកំ ធម្មោ សុដ្ឋុ អក្ខាតោ។ **អយំ គណោ សុប្បដិបន្នោ**តិ អយំ អម្ហាកំ គណោ សុដ្ឋុ បដិបន្នោ។ **អយំ ទិដ្ឋិ ភទ្ទិកា**តិ អយំ អម្ហាកំ លទ្ធិ សុន្ទរា។ **អយំ បដិបទា សុបញ្ញត្តា**តិ អយំ អម្ហាកំ បុព្ពភាគា អត្តន្ត បាទិបដិបទា សុដ្ឋុ បញ្ញត្តា។ **អយំ មគ្គោ និយ្យានិកោ**តិ អយំ អម្ហាកំ និយ្យាមោក្ខន្តិកោ មគ្គោ និយ្យានិកោតិ **សយំ សមត្តំ ករោតិ**។

កថេយ្យ “សស្សតោ លោកោ”តិ។ **ភណេយ្យ** “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ។ **ទីបេយ្យ** “អន្តវា លោកោ”តិ។ **វោហរេយ្យ** នានាវិធេន គណ្ហាបេយ្យ “ហោតិ ច ន ច ហោតី”តិ។

១៧. អថ រាជា សត្ថាហច្ចយេន តំ កុណបំ ឆឌ្ឌាបេត្វា សាយន្ហសមយំ វិហារំ គន្ត្វា ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា អាហ – “ននុ, ភន្តេ, ឦទិសេ អយសេ ឧប្បន្នេ មយ្ហម្បិ អារោចេតព្ពំ សិយា”តិ? ឯវំ វុត្តេ ភគវា “ន, មហារាជ, ‘អហំ សីលវា គុណសម្បន្នោ’តិ បរេសំ អារោចេតុំ អរិយានំ បដិរូប”ន្តិ វត្វា តស្សា អដ្ឋុប្បត្តិយា **“យោ អត្តនោ សីលវតានី**តិ អវសេសគាថាយោ អភាសិ។

តត្ថ **សីលវតានី**តិ បាតិមោក្ខាទីនិ សីលានិ, អារញ្ញិកាទីនិ ធុតង្គវតានិ ច។ **អនានុបុដ្ឋោ**តិ អបុច្ឆិតោ។ **បាវា**តិ វទតិ។ **អនរិយធម្មំ កុសលា តមាហុ, យោ អាតុមានំ សយមេវ បាវា**តិ យោ ឯវំ អត្តានំ សយមេវ វទតិ, តស្ស តំ វាទំ “អនរិយធម្មោ ឯសោ”តិ កុសលា ឯវំ កថេន្តិ។

អត្ថិ សីលញ្ចេវ វតញ្ចាតិ សីលនដ្ឋេន សីលញ្ចេវ អត្ថិ, សមាទានដ្ឋេន វតញ្ច អត្ថិ, **វតំ ន សីល**ន្តិ វុត្តត្ថេន វតំ អត្ថិ, តំ ន សីលំ។ **កតម**ន្តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ឥធ ភិក្ខុ សីលវា**តិអាទយោ វុត្តនយា ឯវ។ **សំវរដ្ឋេនា**តិ សំវរណដ្ឋេន, វីតិក្កមទ្វារំ បិទហនដ្ឋេន។ **សមាទានដ្ឋេនា**តិ តំ តំ សិក្ខាបទំ សម្មា អាទានដ្ឋេន។ **អារញ្ញិកង្គ**ន្តិ អរញ្ញេ និវាសោ សីលំ អស្សាតិ អារញ្ញិកោ, តស្ស អង្គំ អារញ្ញិកង្គំ។ **បិណ្ឌបាតិកង្គ**ន្តិ ភិក្ខាសង្ខាតានំ បរអាមិសបិណ្ឌានំ បាតោ បិណ្ឌបាតោ, បរេហិ ទិន្នានំ បិណ្ឌានំ បត្តេ និបតនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តំ បិណ្ឌបាតំ ឧញ្ឆតិ តំ តំ កុលំ ឧបសង្កមន្តោ គវេសតីតិ បិណ្ឌបាតិកោ, បិណ្ឌាយ វា បតិតុំ វតមេតស្សាតិ បិណ្ឌបាតី។ **បតិតុ**ន្តិ ចរិតុំ។ បិណ្ឌបាតី ឯវ បិណ្ឌបាតិកោ, តស្ស អង្គំ បិណ្ឌបាតិកង្គំ។ **អង្គ**ន្តិ ការណំ វុច្ចតិ។ តស្មា យេន សមាទានេន សោ បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ, តស្សេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯតេនេវ នយេន រថិកាសុសានសង្ការកូដាទីនំ យត្ថ កត្ថចិ បំសូនំ ឧបរិ ឋិតត្តា អព្ភុគ្គតដ្ឋេន តេសុ បំសុកូលមិវាតិ បំសុកូលំ។ អថ វា បំសុ វិយ កុច្ឆិតភាវំ ឧលតីតិ បំសុកូលំ, កុច្ឆិតភាវំ គច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ លទ្ធនិព្ពចនស្ស បំសុកូលស្ស ធារណំ បំសុកូលំ, បំសុកូលំ សីលមស្សាតិ បំសុកូលិកោ, បំសុកូលិកស្ស អង្គំ **បំសុកូលិកង្គំ**។ សង្ឃាដិឧត្តរាសង្គអន្តរវាសកសង្ខាតំ តិចីវរំ សីលមស្សាតិ តេចីវរិកោ, តេចីវរិកស្ស អង្គំ **តេចីវរិកង្គំ។ សបទានចារិកង្គ**ន្តិ **ទានំ** វុច្ចតិ អវខណ្ឌនំ, អបេតំ ទានតោ អបទានំ, អនវខណ្ឌនន្តិ អត្ថោ។ សហ អបទានេន សបទានំ, អវខណ្ឌនវិរហិតំ, អនុឃរន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សបទានំ ចរិតុំ ឥទមស្ស សីលន្តិ សបទានចារី, សបទានចារីយេវ សបទានចារិកោ, តស្ស អង្គំ សបទានចារិកង្គំ។ **ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គ**ន្តិ **ខលូ**តិ បដិសេធនត្ថេ និបាតោ។ បវារិតេន សតា បច្ឆា លទ្ធំ ភត្តំ បច្ឆាភត្តំ នាម, តស្ស បច្ឆាភត្តស្ស ភោជនំ បច្ឆាភត្តភោជនំ, តស្មិំ បច្ឆាភត្តភោជនេ បច្ឆាភត្តសញ្ញំ កត្វា បច្ឆាភត្តំ សីលមស្សាតិ បច្ឆាភត្តិកោ, ន បច្ឆាភត្តិកោ ខលុបច្ឆាភត្តិកោ, សមាទានវសេន បដិក្ខិត្តាតិរិត្តភោជនស្សេតំ នាមំ, តស្ស អង្គំ ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គំ ។ **នេសជ្ជិកង្គ**ន្តិ សយនំ បដិក្ខិបិត្វា និសជ្ជាយ វិហរិតុំ សីលមស្សាតិ នេសជ្ជិកោ, តស្ស អង្គំ នេសជ្ជិកង្គំ។ **យថាសន្ថតិកង្គ**ន្តិ យទេវ សន្ថតំ យថាសន្ថតំ, “ឥទំ តុយ្ហំ បាបុណាតី”តិ ឯវំ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋសេនាសនស្សេតំ អធិវចនំ។ តស្មិំ យថាសន្ថតេ វិហរិតុំ សីលមស្សាតិ យថាសន្ថតិកោ, តស្ស អង្គំ យថាសន្ថតិកង្គំ។ សព្ពានេវ បនេតានិ តេន តេន សមាទានេន ធុតកិលេសត្តា ធុតស្ស ភិក្ខុនោ អង្គានិ, កិលេសធុននតោ វា ធុតន្តិ លទ្ធវោហារំ ញាណំ អង្គំ ឯតេសន្តិ **ធុតង្គានិ**។ អថ វា ធុតានិ ច តានិ បដិបក្ខានំ ធុននតោ អង្គានិ ច បដិបត្តិយាតិបិ **ធុតង្គានិ**។ ឯវំ តាវេត្ថ អត្ថតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ សព្ពានេវ ចេតានិ សមាទានចេតនាលក្ខណានិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “យោ សមាទិយតិ, សោ បុគ្គលោ។ យេន សមាទិយតិ, ចិត្តចេតសិកា ឯតេ ធម្មា។ យា សមាទានចេតនា, តំ ធុតង្គំ។ យំ បដិក្ខិបតិ, តំ វត្ថុ”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៣)។

សព្ពានេវ ច លោលុប្បវិទ្ធំសនរសានិ, និល្លោលុប្បភាវបច្ចុបដ្ឋានានិ, អប្បិច្ឆតាទិអរិយធម្មបទដ្ឋានានិ។ ឯវមេត្ថ លក្ខណាទីហិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

វីរិយសមាទានម្បីតិ វីរិយគ្គហណម្បិ។ **កាម**ន្តិ ឯកំសត្ថេ និបាតោ។ **តចោ ច ន្ហារុ ចា**តិ ឆវិ ច ន្ហារុវល្លិយោ ច។ **អដ្ឋិ ចា**តិ សព្ពា អដ្ឋិយោ ច។ **អវសិស្សតូ**តិ តិដ្ឋតុ។ **ឧបសុស្សតុ មំសលោហិត**ន្តិ សព្ពំ មំសញ្ច លោហិតញ្ច សុក្ខតុ។ “តចោ”តិ ឯកំ អង្គំ, “ន្ហារូ”តិ ឯកំ, “អដ្ឋី”តិ ឯកំ, “ឧបសុស្សតុ មំសលោហិត”ន្តិ ឯកំ អង្គំ។ **យំ ត**ន្តិ ឧបរិ វត្តព្ពបទេន សម្ពន្ធោ។ **បុរិសថាមេនា**តិ បុរិសស្ស កាយិកេន ពលេន, **ពលេនា**តិ ញាណពលេន។ **វីរិយេនា**តិ ចេតសិកញាណវីរិយតេជេន។ **បរក្កមេនា**តិ បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនេន ឧស្សាហប្បត្តវីរិយេន។ **បត្តព្ព**ន្តិ យំ តំ បាបុណិតព្ពំ។ **ន តំ អបាបុណិត្វា**តិ តំ បត្តព្ពំ អប្បត្វា។ **វីរិយស្ស សណ្ឋានំ ភវិស្សតី**តិ វុត្តប្បការស្ស វីរិយស្ស សិថិលត្តំ ឱសីទនំ ន ភវិស្សតិ។ “បដ្ឋាន”ន្តិបិ បាឋោ, អយមេវត្ថោ។ **ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតី**តិ ចិត្តំ ឧស្សាហំ គណ្ហាបេតិ។ **បទហតី**តិ បតិដ្ឋាបេតិ។

នាសិស្សន្តិ ន ខាទិស្សាមិ ន ភុញ្ជិស្សាមិ។ **ន បិវិស្សាមី**តិ យាគុបានាទីនិ ន បិវិស្សាមិ។ **វិហារតោ ន និក្ខមេ**តិ សេនាសនតោ ពហិ ន និក្ខមេយ្យំ។ **នបិ បស្សំ និបាតេស្ស**ន្តិ បស្សំ មញ្ចេ វា បីឋេ វា ភូមិយំ វា កដសន្ថរកេ វា បាតនំ ឋបនំ ន ករិស្សាមិ។ **តណ្ហាសល្លេ អនូហតេ**តិ តណ្ហាសង្ខាតេ កណ្ឌេ អនុទ្ធដេ, អវិគតេតិ អត្ថោ។

ឥមំ បល្លង្កន្តិ សមន្តតោ អាភុជិតំ ឩរុពទ្ធាសនំ។ **ន ភិន្ទិស្សាមី**តិ ន វិជហិស្សាមិ។ **យាវ មេ ន អនុបាទាយា**តិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ គហណំ អគ្គហេត្វា។ **អាសវេហី**តិ កាមាសវាទីហិ ចតូហិ អាសវេហិ។ **វិមុច្ចិស្សតី**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា ន មុច្ចិស្សតិ។ **ន តាវាហំ ឥមម្ហា អាសនា វុដ្ឋហិស្សាមី**តិ អាទី កត្វា យាវ **រុក្ខមូលា និក្ខមិស្សាមី**តិ ឱកាសវសេន វុត្តា។ **ឥមស្មិញ្ចេវ បុព្ពណ្ហសមយំ អរិយធម្មំ អាហរិស្សាមី**តិ អាទី កត្វា យាវ **គិម្ហេ**តិ កាលវសេន វុត្តា។ **បុរិមេ វយោខន្ធេ**តិអាទយោ វយវសេន វុត្តា។ តត្ថ **អាសនា ន វុដ្ឋហិស្សាមី**តិ និសិន្នាសនា ន ឧដ្ឋហិស្សាមិ។ **អឌ្ឍយោគា**តិ និកុណ្ឌគេហា។ **បាសាទា**តិ ទីឃបាសាទា។ **ហម្មិយា**តិ មុណ្ឌច្ឆទន

គេហា។ **គុហាយា**តិ បំសុគុហាយ។ **លេណា**តិ មរិយាទឆិន្នច្ឆិន្នា បព្ពតលេណា។ **កុដិយា**តិ ឧល្លិត្តាទិកុដិយា។ **កូដាគារា**តិ កណ្ណិកំ អារោបេត្វា កតគេហតោ។ **អដ្ដា**តិ ទ្វារដ្ដាលកា។ **មាឡា**តិ វដ្ដគេហា។ ឧទ្ទណ្ឌោ នាម ឯកោ បតិស្សយវិសេសោ។ “តិឆទនគេហោ”តិបិ ឯកេ។ **ឧបដ្ឋានសាលា**តិ សន្និបាតសាលា ភោជនសាលា វា។ **មណ្ឌបា**ទយោ បាកដាយេវ។ **អរិយធម្ម**ន្តិ អនវជ្ជធម្មំ, អរិយានំ វា ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានំ ធម្មំ។ **អាហរិស្សាមី**តិ មម ចិត្តសមីបំ អានយិស្សាមិ សីលេន។ **សមាហរិស្សាមី**តិ វិសេសេន អានយិស្សាមិ សមាធិនា។ **អធិគច្ឆិស្សាមី**តិ បដិលាភវសេន គមិស្សាមិ តទង្គេន។ **ផស្សយិស្សាមី**តិ ផុសិស្សាមិ មគ្គេន។ **សច្ឆិករិស្សាមី**តិ បច្ចក្ខំ ករិស្សាមិ ផលេន។ អថ វា សោតាបត្តិមគ្គេន **អាហរិស្សាមិ**។ សកទាគាមិមគ្គេន **សមាហរិស្សាមិ**, អនាគាមិមគ្គេន **អធិគច្ឆិស្សាមិ**, អរហត្តមគ្គេន **ផស្សយិស្សាមិ**, បច្ចវេក្ខណេន **សច្ឆិករិស្សាមិ**។ ទ្វីសុបិ នយេសុ ផស្សយិស្សាមីតិ នាមកាយេន និព្ពានំ ផុសិស្សាមីតិ អត្ថោ។

អបុដ្ឋោតិ មូលបទំ, តស្ស អបុច្ឆិតោតិ អត្ថោ។ **អបុច្ឆិតោ**តិ អជានាបិតោ។ **អយាចិតោ**តិ អនាយាចិតោ។ **អនជ្ឈេសិតោ**តិ អនាណាបិតោ , “ន ឥច្ឆិតោ”តិ ឯកេ។ **អបសាទិតោ**តិ ន បសាទាបិតោ។ **បាវទតី**តិ កថយតិ។ **អហមស្មី**តិ អហំ អស្មិ ភវាមិ។ **ជាតិយា វា**តិ ខត្តិយព្រាហ្មណជាតិយា វា។ **គោត្តេន វា**តិ គោតមាទិគោត្តេន វា។ **កោលបុត្តិយេន វា**តិ កុលបុត្តភាវេន វា។ **វណ្ណបោក្ខរតាយ វា**តិ សរីរសុន្ទរតាយ វា។ **ធនេន វា**តិ ធនសម្បត្តិយា វា។ **អជ្ឈេនេន វា**តិ អជ្ឈាយករណេន វា។ **កម្មាយតនេន វា**តិ កម្មមេវ កម្មាយតនំ, តេន កម្មាយតនេន, កសិគោរក្ខកម្មាទិនា វា។ **សិប្បាយតនេន វា**តិ ធនុសិប្បាទិនា វា។ **វិជ្ជាដ្ឋានេន វា**តិ អដ្ឋារសវិជ្ជាដ្ឋានេន វា។ **សុតេន វា**តិ ពហុស្សុតគុណេន វា។ **បដិភានេន វា**តិ ការណាការណបដិភានសង្ខាតញាណេន វា។ **អញ្ញតរញ្ញតរេន វា វត្ថុនា**តិ ជាតិអាទីនំ ឯកេកេន វត្ថុនា វា។

ឧច្ចា កុលាតិ ខត្តិយព្រាហ្មណកុលា, ឯតេន ជាតិគោត្តមហត្តំ ទីបេតិ។ **មហាភោគកុលា**តិ គហបតិមហាសាលកុលា, ឯតេន អឌ្ឍមហត្តំ ទីបេតិ។ **ឧឡារភោគកុលា**តិ អវសេសវេស្សាទិកុលា, ឯតេន បហូតជាតរូបរជតាទី ទីបេតិ។ ចណ្ឌាលាបិ ហិ ឧឡារភោគា ហោន្តិ។ **ញាតោ**តិ បាកដោ។ **យសស្សី**តិ បរិវារសម្បន្នោ។ **សុត្តន្តិកោ**តិ សុត្តន្តេ និយុត្តោ។ **វិនយធរោ**តិ វិនយបិដកធរោ។ **ធម្មកថិកោ**តិ អាភិធម្មិកោ។ **អារញ្ញិកោ**តិអាទយោ ធុតង្គបុព្ពង្គមបដិបត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តា។ **បឋមស្ស ឈានស្ស លាភី**តិអាទយោ រូបារូបអដ្ឋសមាបត្តិយោ ទស្សេត្វា បដិវេធទស្សនវសេន វុត្តា។ **បាវទតី**តិ មូលបទំ។ **កថេតី**តិ “បិដកាចរិយោស្មី”តិ កថយតិ។ **ភណតី**តិ “ធុតង្គិកោម្ហី”តិ បាកដំ ករោតិ។ **ទីបយតី**តិ “រូបជ្ឈានំ លាភីម្ហី”តិ បរិទីបយតិ។ **វោហរតី**តិ “អរូបជ្ឈានំ លាភីម្ហី”តិ វាក្យភេទំ ករោតិ។

ខន្ធកុសលាតិ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណេសុ ឆេកា, ញាតតីរណបហានវសេន កុសលាតិ អត្ថោ។ **ធាតុអាយតនបដិច្ចសមុប្បាទា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **និព្ពានកុសលា**តិ និព្ពានេ ឆេកា។ **អនរិយាន**ន្តិ ន អរិយានំ។ **ឯសោ ធម្មោ**តិ ឯសោ សភាវោ។ **ពាលាន**ន្តិ អបណ្ឌិតានំ។ **អសប្បុរិសាន**ន្តិ ន សោភនបុរិសានំ។ **អត្តា**តិ អត្តានំ។

១៨. សន្តោតិ រាគាទិកិលេសូបសមេន សន្តោ។ តថា **អភិនិព្ពុតត្តោ។ ឥតិ’ហន្តិ សីលេសុ អកត្ថមានោ**តិ “អហមស្មិ សីលសម្បន្នោ”តិអាទិនា នយេន ឥតិ សីលេសុ អកត្ថមានោ, សីលនិមិត្តំ អត្តុបនាយិកំ វាចំ អភាសមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តមរិយធម្មំ កុសលា វទន្តី**តិ តស្ស តំ អកត្ថនំ “អរិយធម្មោ ឯសោ”តិ ពុទ្ធាទយោ ខន្ធាទិកុសលា វទន្តិ។ **យស្សុស្សទា នត្ថិ កុហិញ្ចិ លោកេ**តិ យស្ស ខីណាសវស្ស រាគាទយោ សត្តុស្សទា កុហិញ្ចិ លោកេ នត្ថិ។ តស្ស តំ អកត្ថនំ “អរិយធម្មោ ឯសោ”តិ ឯវំ កុសលា វទន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

សន្តោតិ មូលបទំ។ **រាគស្ស សមិតត្តា**តិ រញ្ជនលក្ខណស្ស រាគស្ស សមិតភាវេន។ **ទោសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វិជ្ឈាតត្តា**តិ សព្ពបរិឡាហានំ ឈាបិតត្តា។ **និព្ពុតត្តា**តិ សព្ពសន្តាបានំ និព្ពាបិតភាវេន។ **វិគតត្តា**តិ សព្ពាកុសលាភិសង្ខារានំ វិគតភាវេន ទូរភាវេន។ **បដិបស្សទ្ធត្តា**តិ សព្ពាការេន អភព្ពុប្បត្តិកភាវេន។ **សត្តន្នំ ធម្មានំ ភិន្នត្តា ភិក្ខូ**តិ ឧបរិ វត្តព្ពានំ សត្តធម្មានំ ភិន្ទិត្វា ឋិតភាវេន ភិក្ខុ។ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសោតិ ឥមេ តយោ កិលេសា សោតាបត្តិមគ្គេន ភិន្នា, រាគោ ទោសោតិ ឥមេ ទ្វេ កិលេសា ឱឡារិកា សកទាគាមិមគ្គេន ភិន្នា, តេ ឯវ អណុសហគតា អនាគាមិមគ្គេន ភិន្នា, មោហោ មានោតិ ឥមេ ទ្វេ កិលេសា អរហត្តមគ្គេន ភិន្នា។ អវសេសេ កិលេសេ ទស្សេតុំ **“ភិន្នាស្ស ហោន្តិ បាបកា អកុសលា ធម្មា**”តិ អាហ។ **សំកិលេសិកា**តិ កិលេសបច្ចយា។ **បោនោភវិកា**តិ បុនព្ភវទាយិកា។ **សទរា**តិ កិលេសទរថា ឯត្ថ សន្តីតិ សទរា។ “សទ្ទរា”តិបិ បាឋោ, សហទរថាតិ អត្ថោ។ **ទុក្ខវិបាកា**តិ ផលកាលេ ទុក្ខទាយិកា។ **អាយតី ជាតិជរាមរណិយា**តិ អនាគតេ ជាតិជរាមរណស្ស បច្ចយា។

បជ្ជេន កតេន អត្តនាតិ គាថាយ អយំ បិណ្ឌត្ថោ – យោ អត្តនា ភាវិតេន មគ្គេន បរិនិព្ពានំ គតោ, កិលេសបរិនិព្ពានំ បត្តោ, បរិនិព្ពានគតត្តា ឯវ ច **វិតិណ្ណកង្ខោ,** វិបត្តិសម្បត្តិហានិវុទ្ធិឧច្ឆេទសស្សតអបុញ្ញបុញ្ញប្បភេទំ **ភវញ្ច វិភវញ្ច វិប្បហាយ** មគ្គវាសំ **វុសិតវា** ខីណបុនព្ភវោតិ ឯតេសំ ថុតិវចនានំ អរហោ **សោ ភិក្ខូ**តិ។

ឥតិហន្តិ , **ឥទហន្តី**តិ ទុវិធោ បាឋោ។ **ឥតីតិ បទសន្ធិ**អាទយោ សន្ធាយ “ឥទហ”ន្តិ បាឋំ ន រោចេន្តិ។ តត្ថ **ឥតី**តិ យំ វុត្តំ។ **បទសន្ធី**តិ បទានំ សន្ធិ បទសន្ធិ, បទឃដនន្តិ អត្ថោ។ **បទសំសគ្គោ**តិ បទានំ ឯកីភាវោ។ **បទបារិបូរី**តិ បទានំ បរិបូរណំ ទ្វិន្នំ បទានំ ឯកីភាវោ។ **អក្ខរសមវាយោ**តិ ឯកីភូតោបិ អបរិបុណ្ណោបិ ហោតិ, អយំ ន ឯវំ។ អក្ខរានំ សមវាយោ សន្និបាតោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ “អក្ខរសមវាយោ”តិ អាហ។ **ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតា**តិ ព្យញ្ជនសមុច្ចយោ បទមីតិ វុត្តានំ ព្យញ្ជនានំ អត្ថព្យញ្ជនានំ អត្ថព្យត្តិការណានំ វា មធុរភាវត្ថា បាឋស្ស មុទុភាវោ។ **បទានុបុព្ពតា មេត**ន្តិ បទានំ អនុបុព្ពភាវោ បទានុបុព្ពតា, បទបដិបាដិភាវោតិ អត្ថោ។ **មេត**ន្តិ ឯតំ។ កតមន្តិ ចេ? **ឥតី**តិ ឥទំ។ **មេត**ន្តិ ឯត្ថ ម-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ **កត្ថី ហោតី**តិ “អហមស្មិ សីលសម្បន្នោ”តិ អត្តានំ ឧក្កំសេត្វា កថនសីលោ ហោតិ។ **កត្ថតី**តិ វុត្តនយេន កថយតិ។ **វិកត្ថតី**តិ វិវិធា កថយតិ។ **កត្ថនា**តិ កថនា។ **អារតោ**តិ ទូរតោ រតោ។ **វិរតោ**តិ ឋានសង្កន្តិវសេន វិគតភាវេន រតោ។ **បដិវិរតោ**តិ តតោ និវត្តិត្វា សព្ពាការេន វិយុត្តោ ហុត្វា រតោ។ តត្ថ បិសាចំ វិយ ទិស្វា បលាតោ អារតោ។ ហត្ថិម្ហិ មទ្ទន្តេ វិយ បរិធាវិត្វា គតោ វិរតោ។ យោធសម្បហារំ វិយ បោថេត្វា មទ្ទេត្វា គតោ បដិវិរតោ។

ខីណាសវស្សាតិ ខីណកិលេសាសវស្ស។ **កម្មុស្សទោ**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារអបុញ្ញាភិសង្ខារអានេញ្ជាភិសង្ខារសង្ខាតានំ កម្មានំ ឧស្សទោ ឧស្សន្នតា។ **យស្សិមេ**តិ យស្ស ខីណាសវស្ស ឥមេ ឧស្សទា។

១៨. ឯវំ ខីណាសវបដិបត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ទិដ្ឋិគតិកានំ តិត្ថិយានំ បដិបត្តិញ្ច ទស្សេន្តោ អាហ **“បកប្បិតា សង្ខតា”**តិ។ តត្ថ **បកប្បិតា**តិ បរិកប្បិតា។ **សង្ខតា**តិ បច្ចយាភិសង្ខតា។ **យស្សា**តិ យស្ស កស្សចិ ទិដ្ឋិគតិកស្ស។ **ធម្មា**តិ ទិដ្ឋិយោ។ **បុរក្ខតា**តិ បុរតោ កតា។ **សន្តី**តិ សំវិជ្ជន្តិ។ **អវីវទាតា**តិ អវោទាតា។ **យទត្តនិ បស្សតិ អានិសំសំ, តំ និស្សិតោ កុប្បបដិច្ចសន្តិ**ន្តិ យស្សេតេ ទិដ្ឋិធម្មា ‘បុរក្ខតា អវោទាតា សន្តិ, សោ ឯវំវិធោ យស្មា អត្តនិ តស្សា ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋធម្មិកញ្ច សក្ការាទី, សម្បរាយិកញ្ច គតិវិសេសាទី អានិសំសំ សម្បស្សតិ, តស្មា តញ្ច អានិសំសំ, តញ្ច កុប្បតាយ ច បដិច្ចសមុប្បន្នតាយ ច សម្មុតិសន្តិតាយ ច កុប្បបដិច្ចសន្តិសង្ខាតំ ទិដ្ឋី និស្សិតោ ច ហោតិ។ សោ តំ និស្សិតត្តា អត្តានំ វា ឧក្កំសេយ្យ, បរេ វា វម្ភេយ្យ អភូតេហិបិ គុណទោសេហិ។

សង្ខតាតិ មូលបទំ។ **សង្ខតា**តិ បច្ចយេហិ សមាគន្ត្វា កតា។ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **អភិសង្ខតា**តិ បច្ចយេហិ អភិកតា។ **សណ្ឋបិតា**តិ បច្ចយវសេនេវ សម្មា ឋបិតា។ **អនិច្ចា**តិ ហុត្វា អភាវេន។ **បដិច្ចសមុប្បន្នា**តិ វត្ថារម្មណំ បដិច្ច ឧប្បន្នា។ **ខយធម្មា**តិ កមេន ខយសភាវា។ **វយធម្មា**តិ បវត្តិវសេន បរិហាយនសភាវា។ **វិរាគធម្មា**តិ អនិវត្តី ហុត្វា វិគច្ឆនសភាវា។ **និរោធធម្មា**តិ និរុជ្ឈនសភាវា, អនុប្បត្តិធម្មា ហុត្វា និរុជ្ឈនសភាវាតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋិគតិកស្សា**តិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិយោ គហេត្វា ឋិតបុគ្គលស្ស។

បុរេក្ខារាតិ បុរេ កតា។ **តណ្ហាធជោ**តិ ឧស្សាបិតដ្ឋេន តណ្ហាធជោ, តណ្ហាបដាកា អស្ស អត្ថីតិ តណ្ហាធជោ។ បុរេចារិកដ្ឋេន តណ្ហា ឯវ កេតុ អស្សាតិ **តណ្ហាកេតុ។ តណ្ហាធិបតេយ្យោ**តិ ឆន្ទាធិបតិវសេន, តណ្ហា អធិបតិតោ អាគតាតិ វា តណ្ហាធិបតេយ្យោ, តណ្ហាធិបតិ វា ឯតស្ស អត្ថីតិ តណ្ហាធិបតេយ្យោ។ **ទិដ្ឋិធជា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អវោទាតា**តិ អបរិសុទ្ធា។ **សំកិលិដ្ឋា**តិ សយំ កិលិដ្ឋា។ **សំកិលេសិកា**តិ តបនីយា។

ទ្វេ អានិសំសេ បស្សតីតិ ទ្វេ គុណេ ទក្ខតិ។ **ទិដ្ឋធម្មិកញ្ច អានិសំស**ន្តិ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ បច្ចក្ខធម្មានិសំសញ្ច។ **សម្បរាយិក**ន្តិ បរលោកេ បត្តព្ពំ អានិសំសញ្ច។ **យំទិដ្ឋិកោ សត្ថា ហោតី**តិ សត្ថា យថាលទ្ធិកោ ភវតិ។ **តំទិដ្ឋិកា សាវកា ហោន្តី**តិ តស្ស វចនំ សុណន្តា សាវកាបិ តថាលទ្ធិកា ហោន្តិ។ **សក្ករោន្តី**តិ សក្ការប្បត្តំ ករោន្តិ។ **គរុំ ករោន្តី**តិ គរុការប្បត្តំ ករោន្តិ។ **មានេន្តី**តិ មនសា បិយាយន្តិ។ **បូជេន្តី**តិ ចតុបច្ចយាភិហារបូជាយ បូជេន្តិ។ **អបចិតី ករោន្តី**តិ អបចិតិប្បត្តំ ករោន្តិ។ តត្ថ យស្ស ចត្តារោ បច្ចយេ សក្ករិត្វា សុអភិសង្ខតេ បណីតេ កត្វា ទេន្តិ, សោ សក្កតោ។ យស្មឹ គរុភាវំ បដ្ឋបេត្វា ទេន្តិ, សោ គរុកតោ។ យំ មនសា បិយាយន្តិ, សោ មានិតោ។ យស្ស សព្ពម្បេតំ ករោន្តិ, សោ បូជិតោ។ យស្ស អភិវាទនបច្ចុបដ្ឋានអញ្ជលិកម្មាទិវសេន បរមនិបច្ចការំ ករោន្តិ, សោ អបចិតោ។ កេចិ **“សក្ករោន្តិ** កាយេន, **គរុំ ករោន្តិ** វាចាយ, **មានេន្តិ** ចិត្តេន, **បូជេន្តិ** លាភេនា”តិ វណ្ណយន្តិ។ **អលំ នាគត្តាយ វា**តិ នាគភាវាយ នាគរាជភាវាយ វា អលំ បរិយត្តំ។ **សុបណ្ណត្តាយ វា**តិ សុបណ្ណរាជភាវាយ។ **យក្ខត្តាយ វា**តិ យក្ខសេនាបតិភាវាយ។ **អសុរត្តាយ វា**តិ អសុរភាវាយ។ **គន្ធព្ពត្តាយ វា**តិ គន្ធព្ពទេវឃដេ និព្ពត្តភាវាយ។ **មហារាជត្តាយ វា**តិ ចតុន្នំ មហារាជានំ អញ្ញតរភាវាយ។

ឥន្ទត្តាយ វាតិ សក្កភាវាយ។ **ព្រហ្មត្តាយ វា**តិ ព្រហ្មកាយិកាទីនំ អញ្ញតរភាវាយ។ **ទេវត្តាយ វា**តិ សម្មុតិទេវាទីនំ អញ្ញតរភាវាយ។ **សុទ្ធិយា**តិ បរិសុទ្ធភាវាយ អលំ បរិយត្តំ។ **វិសុទ្ធិយា**តិ សព្ពមលរហិតអច្ចន្តបរិសុទ្ធភាវាយ។ **បរិសុទ្ធិយា**តិ សព្ពាការេន បរិសុទ្ធភាវាយ។

តត្ថ តិរច្ឆានយោនិយំ អធិបច្ចត្តំ សុទ្ធិយា។ ទេវលោកេ អធិបច្ចត្តំ វិសុទ្ធិយា។ ព្រហ្មលោកេ អធិបច្ចត្តំ បរិសុទ្ធិយា។ ចតុរាសីតិកប្បសហស្សានិ អតិក្កមិត្វា មុច្ចនត្ថំ **មុត្តិយា**។ អន្តរាយាភាវេន មុច្ចនត្ថំ **វិមុត្តិយា**។ សព្ពាការេន មុត្តិយា **បរិមុត្តិយា។ សុជ្ឈន្តី**តិ តស្មិំ សមយេ បព្ពជិតភាវេន សុទ្ធិំ បាបុណន្តិ។ **វិសុជ្ឈន្តី**តិ បព្ពជ្ជំ គហេត្វា បដិបត្តិយា យុត្តភាវេន វិវិធេន សុជ្ឈន្តិ។ **បរិសុជ្ឈន្តី**តិ និព្ពត្តិំ បាបេត្វា សព្ពាការេន សុជ្ឈន្តិ។ **មុច្ចន្តិ** តេសំ សមយន្តរធម្មេន។ **វិមុច្ចន្តិ** ឯតស្ស សត្ថុនោ ឱវាទេន។ **បរិមុច្ចន្តិ** ឯតស្ស សត្ថុនោ អនុសាសនេន។ **សុជ្ឈិស្សាមី**តិអាទយោ អនាគតវសេន វុត្តា។ **អាយតិំ ផលបាដិកង្ខី**តិ អនាគតេ វិបាកផលមាកង្ខមានោ។ ឥទំ ទិដ្ឋិគតិកានំ ឥច្ឆាមត្តំ។ ទិដ្ឋិគតញ្ហិ ឥជ្ឈមានំ និរយំ វា តិរច្ឆានយោនិំ វា និប្ផាទេតិ។

អច្ចន្តសន្តីតិ អតិអន្តនិស្សរណសន្តិ។ **តទង្គសន្តី**តិ បឋមជ្ឈានាទិគុណង្គេន នីវរណាទិអគុណង្គំ សមេតីតិ ឈានំ តទង្គសន្តិ។ **សម្មុតិសន្តី**តិ សមាហារវសេន ទិដ្ឋិសន្តិ។ តា វិភាគតោ ទស្សេតុំ “**កតមា អច្ចន្តសន្តី**”តិអាទិមាហ។ **អមតំ និព្ពាន**ន្តិ ឯវមាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថាយេវ។ **បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្ស នីវរណា សន្តា ហោន្តី**តិ ឯវមាទយោ អន្តោ អប្បនាយំ អតិសយវសេន វុត្តា។ អបិ ច សម្មុតិសន្តិ ឥមស្មិំ អត្ថេ អធិប្បេតា, សន្តីតិ ឥតរេ ទ្វេ សន្តិយោ បដិក្ខិបិត្វា សម្មុតិសន្តិមេវ ទីបេតិ។ **កុប្បសន្តិ**ន្តិ វិបាកជនកវសេន បរិវត្តនវសេន ចលសន្តិំ ។ **បកុប្បសន្តិ**ន្តិ វិសេសេន ចលសន្តិំ។ **ឯរិតសន្តិ**ន្តិ កម្បនសន្តិំ។ **សមេរិតសន្តិ**ន្តិ វិសេសេន កម្បិតសន្តិំ។ **ចលិតសន្តិ**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ឃដ្ដិតសន្តិ**ន្តិ បីឡិតសន្តិំ។ **សន្តិំ និស្សិតោ**តិ ទិដ្ឋិសង្ខាតំ សន្តិំ និស្សិតោ។ **អស្សិតោ**តិ អាសិតោ វិសេសេន និស្សិតោ។ **អល្លីនោ**តិ ឯកីភូតោ។

២០. ឯវំ និស្សិតេ តាវ “**ទិដ្ឋីនិវេសា...បេ.... អាទិយតី ច ធម្ម**”ន្តិ តត្ថ **ទិដ្ឋីនិវេសា**តិ ឥទំ សច្ចាភិនិវេសសង្ខាតានិ ទិដ្ឋិនិវេសនានិ។ **ន ហិ ស្វាតិវត្តា**តិ សុខេន អតិវត្តិតព្ពា ន ហោន្តិ។ **ធម្មេសុ និច្ឆេយ្យ សមុគ្គហីត**ន្តិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតេសុ តំ តំ សមុគ្គហិតំ អភិនិវិដ្ឋធម្មំ និច្ឆិនិត្វា បវត្តា ទិដ្ឋិនិវេសា ន ហិ ស្វាតិវត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តស្មា នរោ តេសុ និវេសនេសុ, និរស្សតី អាទិយតី ច ធម្ម**ន្តិ យស្មា ន ហិ ស្វាតិវត្តា, តស្មា នរោ តេសុយេវ ទិដ្ឋិនិវេសនេសុ អជសីលគោសីលកុក្កុរសីលបញ្ចាតបមរុប្បបាតឧក្កុដិកប្បធានកណ្ដកាបស្សយាទិភេទំ សត្ថារំ ធម្មក្ខានំ គណាទិភេទញ្ច តំ តំ ធម្មំ និរស្សតិ ច អាទិយតិ ច ជហាតិ ច គណ្ហាតិ ច វនមក្កដោ វិយ តំ តំ សាខន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំ និរស្សន្តោ ច អាទិយន្តោ ច អនវដ្ឋិតចិត្តត្តា អសន្តេហិបិ គុណទោសេហិ អត្តនោ វា បរស្ស វា យសាយសំ ឧប្បាទេយ្យ។ **ទុរតិវត្តា**តិ អតិក្កមិតុំ ទុក្ខា។ **ទុត្តរា**តិ ទុឧត្តរា។ **ទុប្បតរា ទុស្សមតិក្កមា ទុព្ពិនិវត្តា**តិ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតា។

និច្ឆិនិត្វាតិ សស្សតវសេន និច្ឆយំ កត្វា។ **វិនិច្ឆិនិត្វា**តិ អត្តវសេន នានាវិធេន វិនិច្ឆយំ កត្វា។ **វិចិនិត្វា**តិ បរិយេសិត្វា។ **បវិចិនិត្វា**តិ អត្តនិយវសេន សព្ពាការេន បរិយេសិត្វា។ “និចិនិត្វា វិច្ឆិនិត្វា”តិបិ បាឋោ។ **ឱធិគ្គាហោ**តិ អវធិយិត្វា គាហោ។ **ពិលគ្គាហោ**តិ កោដ្ឋាសវសេន គាហោ “ពិលសោ វិភជិត្វា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៨; ម. និ. ១.១១១) វិយ។ **វរគ្គាហោ**តិ ឧត្តមគាហោ។ **កោដ្ឋាសគ្គាហោ**តិ អវយវវសេន គាហោ។ **ឧច្ចយគ្គាហោ**តិ រាសិវសេន គាហោ។ **សមុច្ចយគ្គាហោ**តិ កោដ្ឋាសវសេន រាសិវសេន ច គាហោ។ **ឥទំ សច្ច**ន្តិ ឥទមេវ សភាវំ។ **តច្ឆ**ន្តិ តថភាវំ អវិបរីតសភាវំ។ **តថ**ន្តិ វិបរិណាមរហិតំ។ **ភូត**ន្តិ វិជ្ជមានំ។ **យាថាវ**ន្តិ យថាសភាវំ។ **អវិបរីត**ន្តិ ន វិបរីតំ។

និរស្សតីតិ និអស្សតិ វិក្ខិបតិ។ **បរវិច្ឆិន្ទនាយ វា**តិ បរេហិ វិស្សជ្ជាបនេន។ **អនភិសម្ភុណន្តោ វា**តិ អសម្បាបុណន្តោ វា អសក្កោន្តោ វា វិស្សជ្ជេតិ។ **បរោ វិច្ឆិន្ទេតី**តិ អញ្ញោ វិយោគំ ករោតិ។ **នត្ថេត្ថា**តិ នត្ថិ ឯត្ថ។ **សីលំ អនភិសម្ភុណន្តោ**តិ សីលំ អសម្បាទេន្តោ។ **សីលំ និរស្សតី**តិ សីលំ វិស្សជ្ជេតិ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។

២១. យោ បនាយំ សព្ពទិដ្ឋិគតាទិទោសធុននាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតត្តា ធោនោ, តស្ស **ធោនស្ស ហិ... បេ.... អនូបយោ សោ**។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? ធោនធម្មសមន្នាគមា **ធោនស្ស** ធុតសព្ពបាបស្ស អរហតោ កត្ថចិ **លោកេ** តេសុ តេសុ **ភវេសុ** សំកប្បនា **ទិដ្ឋិ នត្ថិ**។ សោ តស្សា ទិដ្ឋិយា អភាវា, យាយ ច អត្តនា កតំ បាបកម្មំ បដិច្ឆាទេន្តា តិត្ថិយា មាយាយ វា មានេន វា ឯវំ អគតិំ គច្ឆន្តិ, តម្បិ **មាយញ្ច មានញ្ច បហាយ ធោនោ**

រាគាទីនំ ទោសានំ **កេន គច្ឆេយ្យ**, ទិដ្ឋធម្មេ សម្បរាយេ វា និរយាទីសុ គតិវិសេសេសុ កេន សង្ខំ គច្ឆេយ្យ, **អនូបយោ សោ**, សោ ហិ តណ្ហាទិដ្ឋិឧបយានំ ទ្វិន្នំ អភាវេន អនូបយោតិ។

កី ការណាតិ កេន ការណេន។ **ចោទនា វុច្ចតិ បញ្ញា**តិ ចោទនា ឥតិ កីការណា បញ្ញា កថីយតិ។ **តាយ បញ្ញាយ កាយទុច្ចរិត**ន្តិ តាយ វុត្តប្បការាយ បញ្ញាយ កាយតោ បវត្តំ ទុដ្ឋុ កិលេសបូតិកត្តា វា ចរិតន្តិ កាយទុច្ចរិតំ។ **ចុតញ្ច ចោតញ្ចា**តិ កម្បិតញ្ច ចោរិតញ្ច។ **សន្ទោតញ្ចា**តិ សម្មា ចោរិតញ្ច។ **និទ្ទោតញ្ចា**តិ វិសេសេន សុដ្ឋុ និទ្ទោតញ្ច។ **រាគោ ធុតោ ចា**តិអាទយោ ចតុន្នំ មគ្គានំ វសេន យោជេតព្ពា។

សម្មាទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិ ធុតា ចាតិ មគ្គសម្បយុត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិ កម្បិតា ចលិតា ចោរិតា។ **សម្មាសង្កប្បា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ វុត្តញ្ហេតំ "សម្មាទិដ្ឋិកស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ហោតី"តិ សុត្តំ (អ. និ. ១០.១០៦; ទី. និ. ៣.៣៦០) វិត្ថារេតព្ពំ។ **សម្មាញាណេនា**តិ មគ្គសម្បយុត្តញាណេន, បច្ចវេក្ខណញាណេន វា។ **មិច្ឆាញាណ**ន្តិ វិបរីតញាណំ អយាថាវញាណំ, បាបកិរិយាសុ ឧបចិន្តាវសេន បាបំ កត្វា "សុកតំ មយា"តិ បច្ចវេក្ខណាការេន ច ឧប្បន្នោ មោហោ។ **សម្មាវិមុត្តិយា មិច្ឆាវិមុត្តី**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិបរីតា អយាថាវវិមុត្តិយេវ ចេតោវិមុត្តិសញ្ញិតា។

អរហា ឥមេហិ ចោទនេយ្យេហិ ធម្មេហីតិ រាគាទីហិ កិលេសេហិ ទូរេ ឋិតោ អរហា ឥមេហិ វុត្តប្បការេហិ កិលេសចោរនេហិ ធម្មេហិ ឧបេតោ ហោតិ។ **ចោទនោ**តិ ចោទនោ បុគ្គលោ, តេនេវ **"សោ ធុតរាគោ"**តិអាទយោ អាហ។

មាយា វុច្ចតិ វញ្ចនិកាចរិយាតិ វញ្ចនកិរិយំ វញ្ចនករណំ អស្សា អត្ថីតិ វញ្ចនិកាចរិយា។ **តស្ស បដិច្ឆាទនហេតូ**តិ តេសំ ទុច្ចរិតានំ អប្បកាសនការណា។ **បាបិកំ ឥច្ឆំ បណិទហតី**តិ លាមកំ បត្ថនំ បតិដ្ឋាបេតិ។ **"មា មំ ជញ្ញា"តិ ឥច្ឆតី**តិ "មយ្ហំ កតំ បាបំ បរេ មា ជានីសូ"តិ បច្ចាសីសតិ។ **សង្កប្បេតី**តិ វិតក្កំ ឧប្បាទេតិ។ **វាចំ ភាសតី**តិ ជានំយេវ បណ្ណត្តិំ វីតិក្កមន្តោ ភិក្ខុ ភារិយំ ករោតិ។ "អម្ហាកំ វីតិក្កមដ្ឋានំ នាម នត្ថី"តិ ឧបសន្តោ វិយ ភាសតិ។ **កាយេន បរក្កមតី**តិ "មយា កតំ ឥទំ បាបកម្មំ មា កេចិ ជានីសូ"តិ កាយេន វត្តំ ករោតិ។ វិជ្ជមានទោសបដិច្ឆាទនតោ ចក្ខុមោហនមាយា អស្សាតិ មាយាវី, មាយាវិនោ ភាវោ **មាយាវិតា**។ កត្វា បាបំ បុន បដិច្ឆាទនតោ អតិច្ច អស្សរតិ ឯតាយ សត្តោតិ **អច្ចសរា**។ កាយវាចាកិរិយាហិ អញ្ញថា ទស្សនតោ វញ្ចេតីតិ **វញ្ចនា** ។ ឯតាយ សត្តា និករោន្តីតិ **និកតិ,** មិច្ឆា ករោន្តីតិ អត្ថោ។ "នាហំ ឯវំ ករោមី"តិ បាបានំ វិក្ខិបនតោ **និកិរណា។** "នាហំ ឯវំ ករោមី"តិ បរិវជ្ជនតោ **បរិហរណា**។ កាយាទីហិ សំហរណតោ **គូហនា**។ សមភាគេន គូហនា **បរិគូហនា**។ តិណបណ្ណេហិ វិយ គូថំ កាយវចីកម្មេហិ បាបំ ឆាទេតីតិ **ឆាទនា**។ សព្ពតោ ភាគេន ឆាទនា **បរិច្ឆាទនា**។ ន ឧត្តានី កត្វា ទស្សេតីតិ **អនុត្តានិកម្មំ**។ ន បាកដំ កត្វា ទស្សេតីតិ **អនាវិកម្មំ**។ សុដ្ឋុ ឆាទនា **វោច្ឆាទនា**។ កតបដិច្ឆាទនវសេន បុនបិ បាបស្ស ករណតោ **បាបកិរិយា។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ កតបដិច្ឆាទនលក្ខណា មាយា នាម វុច្ចតិ, យាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ភស្មបដិច្ឆន្នោ វិយ អង្គារោ, ឧទកបដិច្ឆន្នោ វិយ ខាណុ, បិលោតិកបលិវេឋិតំ វិយ ច សត្ថំ ហោតិ។

ឯកវិធេន មានោតិ ឯកបរិច្ឆេទេន ឯកកោដ្ឋាសេន មានោ។ **យា ចិត្តស្ស ឧន្នតី**តិ យា ចិត្តស្ស អព្ភុស្សាបនា, អយំ មានោតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ បុគ្គលំ អនាមសិត្វា និព្ពត្តិតមានោវ វុត្តោ។

អត្តុក្កំសនមានោតិ អត្តានំ ឧបរិ ឋបនមានោ។ **បរវម្ភនមានោ**តិ បរេ លាមកករណមានោ។ ឥមេ ទ្វេ មានា យេភុយ្យេន តថា បវត្តាការវសេន វុត្តា។

"សេយ្យោហមស្មី"តិ មានោតិ ជាតិអាទីនិ និស្សាយ "អហមស្មិ សេយ្យោ"តិ ឧប្បន្នោ មានោ។ **សទិសមានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមិមេបិ តយោ មានា បុគ្គលវិសេសំ អនិស្សាយ តថា បវត្តាការវសេន វុត្តា។ តេសុ ឯកេកោ តិណ្ណម្បិ សេយ្យសទិសហីនានំ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ "សេយ្យោហមស្មី"តិ មានោ សេយ្យស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។ "សទិសោហមស្មី"តិ មានោ សទិសស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។ "ហីនោហមស្មី"តិ មានោ ហីនស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។

ចតុព្ពិធេន មានោ លោកធម្មវសេន វុត្តោ។ បញ្ចវិធេន មានោ បញ្ចកាមគុណវសេន វុត្តោ។ ឆព្ពិធេន មានោ ចក្ខាទិសម្បត្តិវសេន វុត្តោ។ តត្ថ **មានំ ជនេតី**តិ មានំ ឧប្បាទេតិ។

សត្តវិធេន មាននិទ្ទេសេ **មានោ**តិ ឧន្នមោ។ **អតិមានោ**តិ “ជាតិអាទីហិ មយា សទិសោ នត្ថី”តិ អតិក្កមិត្វា មញ្ញនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ។ **មានាតិមានោ**តិ “អយំ បុព្ពេ មយា សទិសោ, ឥទានិ អហំ សេដ្ឋោ, អយំ ហីនតរោ”តិ ឧប្បន្នោ មានោ។ អយំ ភារាតិភារោ វិយ បុរិមំ សទិសមានំ ឧបាទាយ មានាតិមានោ នាមាតិ ទស្សេតុំ “**មានាតិមានោ**”តិ អាហ។ **ឱមានោ**តិ ហីនមានោ។ យោ “ហីនោហមស្មី”តិ មានោ នាម វុត្តោ, អយំ ឱមានោ នាម។ អបិ ចេត្ថ “ត្វំ ជាតិមា, កាកជាតិ វិយ តេ ជាតិ។ ត្វំ គោត្តវា, ចណ្ឌាលគោត្តំ វិយ តេ គោត្តំ។ តុយ្ហំ សរោ អត្ថិ, កាកសរោ វិយ តេ សរោ”តិ ឯវំ អត្តានំ ហេដ្ឋា កត្វា បវត្តនវសេន អយំ “ឱមានោ”តិ វេទិតព្ពោ។

អធិមានោតិ ចត្តារិ សច្ចានិ អប្បត្វា បត្តសញ្ញិស្ស, ចតូហិ មគ្គេហិ កត្តព្ពេ កិច្ចេ អកតេយេវ កតសញ្ញិស្ស, ចតុសច្ចធម្មេ អនធិគតេ អធិគតសញ្ញិស្ស , អរហត្តេ អសច្ឆិកតេ សច្ឆិកតសញ្ញិស្ស ឧប្បន្នោ អធិគតមានោ អធិមានោ នាម។ អយំ បន កស្ស ឧប្បជ្ជតិ, កស្ស ន ឧប្បជ្ជតីតិ? អរិយសាវកស្ស តាវ ន ឧប្បជ្ជតិ។ សោ ហិ មគ្គផលនិព្ពានបហីនកិលេសាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណេន សញ្ជាតសោមនស្សោ អរិយគុណបដិវេធេ និក្កង្ខោ, តស្មា សោតាបន្នាទីនំ “អហំ សកទាគាមី”តិអាទិវសេន មានោ ន ឧប្បជ្ជតិ, ទុស្សីលស្ស ច ន ឧប្បជ្ជតិ។ សោ ហិ អរិយគុណាធិគមេ និរាសោវ។ សីលវតោបិ បរិច្ចត្តកម្មដ្ឋានស្ស និទ្ទារាមតាទិមនុយុត្តស្ស ន ឧប្បជ្ជតិ , បរិសុទ្ធសីលស្ស បន កម្មដ្ឋានេ អប្បមត្តស្ស នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា បច្ចយបរិគ្គហេន វិតិណ្ណកង្ខស្ស តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នេ ច សុទ្ធសមថលាភី សុទ្ធវិបស្សនាលាភី វា អន្តរា ឋបេតិ។ សោ ហិ ទសបិ វស្សានិ វីសម្បិ វស្សានិ តឹសម្បិ វស្សានិ អសីតិបិ វស្សានិ កិលេសសមុទាចារំ អបស្សន្តោ “អហំ សោតាបន្នោ”តិ វា “សកទាគាមី”តិ វា “អនាគាមី”តិ វា មញ្ញតិ, សមថវិបស្សនាលាភី បន អរហត្តេយេវ ឋបេតិ។ តស្ស ហិ សមាធិពលេន កិលេសា វិក្ខម្ភិតា, វិបស្សនាពលេន សង្ខារា សុបរិគ្គហិតា, តស្មា សដ្ឋិបិ វស្សានិ អសីតិបិ វស្សានិ វស្សសតម្បិ កិលេសា ន សមុទាចរន្តិ, ខីណាសវស្សេវ ចិត្តាចារោ ហោតិ។ សោ ឯវំ ទីឃរត្តំ កិលេសសមុទាចារំ អបស្សន្តោ អន្តរា អដ្ឋត្វាវ “អរហា អហ”ន្តិ មញ្ញតិ។

អស្មិមានោតិ រូបេ អស្មីតិអាទិនា នយេន បញ្ចសុ ខន្ធេសុ “អហំ រូបាទយោ”តិ ឧប្បន្នោ មានោ។ **មិច្ឆាមានោ**តិ បាបកេហិ កម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានសុតបដិភានសីលព្ពតេហិ, បាបិកាយ ច ទិដ្ឋិយា ឧប្បន្នោ មានោ។ តត្ថ **បាបកំ កម្មាយតនំ** នាម កេវដ្ដមច្ឆពន្ធនេសាទានំ កម្មំ។ **បាបកំ សិប្បាយតនំ** នាម មច្ឆជាលខិបកុមីនករណេសុ ចេវ បាសឱឌ្ឌនសូលារោបនាទីសុ ច ឆេកតា។ **បាបកំ វិជ្ជាដ្ឋានំ** នាម យា កាចិ បរូបឃាតវិជ្ជា។ **បាបកំ សុតំ** នាម ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិបដិសំយុត្តំ។ **បាបកំ បដិភានំ** នាម ទុព្ភាសិតយុត្តំ កប្បនាដកវិលប្បនាទិបដិភានំ ។ **បាបកំ សីលំ** នាម អជសីលំ គោសីលំ។ **វតម្បិ** អជវតគោវតមេវ។ **បាបិកា ទិដ្ឋិ** បន ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតេសុ យាកាចិ ទិដ្ឋិ។ **អដ្ឋវិធមានោ** ឧត្តានត្ថោយេវ។

នវវិធេន មាននិទ្ទេសេ **សេយ្យស្ស “សេយ្យោហមស្មី”**តិអាទយោ នវ មានា បុគ្គលំ និស្សាយ វុត្តា។ ឯត្ថ បន **សេយ្យស្ស “សេយ្យោហមស្មី”តិ មានោ** រាជានញ្ចេវ បព្ពជិតានញ្ច ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ “រដ្ឋេន វា ធនវាហនេហិ វា កោ មយា សទិសោ អត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ “សីលធុតង្គាទីហិ កោ មយា សទិសោ អត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សេយ្យស្ស “សទិសោហមស្មី”តិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ “រដ្ឋេន វា ធនវាហនេហិ វា អញ្ញរាជូហិ សទ្ធឹ មយ្ហំ កឹ នានាករណ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ “សីលធុតង្គាទីហិ អញ្ញេន ភិក្ខុនា មយ្ហំ កឹ នានាករណ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សេយ្យស្ស “ហីនោហមស្មី”តិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស ហិ រញ្ញោ រដ្ឋំ វា ធនវាហនាទីនិ វា នាតិសម្បន្នានិ ហោន្តិ, សោ “មយ្ហំ រាជាតិ វោហារសុខមត្តកមេវ, កឹ រាជា នាម អហ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ អប្បលាភសក្ការោ “អហំ ធម្មកថិកោ, ពហុស្សុតោ, មហាថេរោតិ កថាមត្តមេវ, កឹ ធម្មកថិកោ នាមាហំ, កឹ ពហុស្សុតោ នាមាហំ, កឹ មហាថេរោ នាមាហំ, យស្ស មេ លាភសក្ការោ នត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សទិសស្ស “សេយ្យោហមស្មី”តិ មានាទយោ អមច្ចាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អមច្ចោ វា ហិ រដ្ឋិយោ វា “ភោគយានវាហនាទីហិ កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ រាជបុរិសោ អត្ថី”តិ វា, “មយ្ហំ អញ្ញេហិ សទ្ធឹ កឹ នានាករណ”ន្តិ វា, “អមច្ចោតិ នាមមេវ មយ្ហំ, ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ មេ នត្ថិ, កឹ អមច្ចោ នាមាហ”ន្តិ វា ឯតេ មានេ ករោតិ។

ហីនស្ស "សេយ្យោហមស្មី"តិ មានាទយោ ទាសាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ទាសោ ហិ "មាតិតោ វា បិតិតោ វា កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ ទាសោ នាម អត្ថិ, អញ្ញេ ជីវិតុំ អសក្កោន្តា កុច្ឆិហេតុ ទាសា នាម ជាតា, អហំ បន បវេណិអាគតត្តា សេយ្យោ"តិ វា, "បវេណិអាគតភាវេន ឧភតោសុទ្ធិកទាសត្តេន អសុកទាសេន នាម សទ្ធឹ កិ មយ្ហំ នានាករណ"ន្តិ វា, "កុច្ឆិវសេនាហំ ទាសព្យំ ឧបគតោ, មាតាបិតុកោដិយា បន មេ ទាសដ្ឋានំ នត្ថិ , កិំ ទាសោ នាម អហ"ន្តិ វា ឯតេ មានេ ករោតិ។ យថា ច ទាសោ, ឯវំ បុក្កុសចណ្ឌាលាទយោបិ ឯតេ មានេ ករោន្តិយេវ។

ឯត្ថ ច សេយ្យស្ស "សេយ្យោហមស្មី"តិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តថា សទិសស្ស "សទិសោហមស្មី"តិ, ហីនស្ស "ហីនោហមស្មី"តិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តត្ថ យាថាវមានា អរហត្តមគ្គវជ្ឈា, អយាថាវមានា សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈា។

ឯត្ថ ច សេយ្យស្ស "សេយ្យោហមស្មី"តិ មានោ ឧត្តមស្ស ឧត្តមដ្ឋេន "អហំ សេយ្យោ"តិ ឯវំ ឧប្បន្នមានោ, សេយ្យស្ស "សទិសោហមស្មី"តិ មានោ ឧត្តមស្ស សមដ្ឋេន "អហំ សទិសោ"តិ ឯវំ ឧប្បន្នមានោ។ សេយ្យស្ស "ហីនោហមស្មី"តិ មានោ ឧត្តមស្ស លាមកដ្ឋេន "អហំ ហីនោ"តិ ឯវំ ឧប្បន្នមានោ។ ឯវំ សេយ្យមានោ សទិសមានោ ហីនមានោតិ ឥមេ តយោ មានា សេយ្យស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ។ សទិសស្សាបិ អហំ សេយ្យោ, សទិសោ, ហីនោតិ តយោ មានា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ហីនស្សាបិ អហំ ហីនោ, សទិសោ, សេយ្យោតិ តយោ មានា ឧប្បជ្ជន្តិ។

ទសវិធមាននិទ្ទេសេ **ឥធេកច្ចោ មានំ ជនេតីតិ** ឯកច្ចោ បុគ្គលោ មានំ ជនយតិ។ **ជាតិយា វា**តិ ខត្តិយភាវាទិជាតិសម្បត្តិយា វា។ **គោត្តេន វា**តិ គោតមគោត្តាទិនា ឧក្កដ្ឋគោត្តេន វា។ **កោលបុត្តិយេន វា**តិ មហាកុលភាវេន វា។ **វណ្ណបោក្ខរតាយ វា**តិ វណ្ណសម្បន្នសរីរតាយ វា។ សរីរញ្ហិ "បោក្ខរ"ន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស វណ្ណសម្បត្តិយា អភិរូបភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ធនេន វា**តិ ធនសម្បន្នភាវេន វា, មយ្ហំ និធានគតស្ស ធនស្ស បមាណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **អជ្ឈេនេន វា**តិ អជ្ឈាយនវសេន វា។ **កម្មាយតនេន វា**តិ "អវសេសា សត្តា ឆិន្នបក្ខកាកសទិសា, អហំ បន មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ"តិ វា, "អហំ យំ យំ កម្មំ ករោមិ, តំ តំ សមិជ្ឈតី"តិ វា ឯវមាទិនយប្បវត្តេន កម្មាយតនេន វា។ **សិប្បាយតនេន វា**តិ "អវសេសា សត្តា និសិប្បា, អហំ សិប្បវា"តិ ឯវមាទិនយប្បវត្តេន សិប្បាយតនេន វា។ **វិជ្ជាដ្ឋានេន វា**តិ ឥទំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **សុតេន វា**តិ "អវសេសា សត្តា អប្បស្សុតា, អហំ បន ពហុស្សុតោ"តិ ឯវមាទិសុតេន វា។ **បដិភានេន វា**តិ "អវសេសា សត្តា អប្បដិភានា, មយ្ហំ បន បដិភានប្បមាណំ នត្ថី"តិ ឯវមាទិបដិភានេន វា។ **អញ្ញតរញ្ញតរេន វា វត្ថុនា**តិ អវុត្តេន អញ្ញេន វត្ថុនា វា។ **យោ ឯវរូបោ មានោ**តិ មានករណវសេន មានោ។ **មញ្ញនា មញ្ញិតត្ត**ន្តិ អាការភាវនិទ្ទេសោ។ ឧស្សិតដ្ឋេន **ឧន្នតិ**។ យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ បុគ្គលំ ឧន្នាមេតិ ឧក្ខិបិត្វា បបេតីតិ **ឧន្នាមោ**។ សមុស្សិតដ្ឋេន **ធជោ**។ ឧក្ខិបនដ្ឋេន ចិត្តំ សម្បគ្គណ្ហាតីតិ **សម្បគ្គាហោ**។ កេតុ វុច្ចតិ ពហូសុ ធជេសុ អច្ចុគ្គតធជោ ។ មានោបិ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជមានោ អបរាបរេ ឧបាទាយ អច្ចុគ្គតដ្ឋេន កេតុ វិយាតិ កេតុ, តំ កេតុំ ឥច្ឆតីតិ កេតុកម្យំ, តស្ស ភាវោ **កេតុកម្យតា**។ សា បន ចិត្តស្ស, ន អត្តនោ។ តេន វុត្តំ "កេតុកម្យតា ចិត្តស្សា"តិ។ មានសម្បយុត្តញ្ហិ ចិត្តំ កេតុំ ឥច្ឆតិ, តស្ស ភាវោ, កេតុសង្ខាតោ មានោតិ។ **ធោនោ មាយញ្ច មានញ្ច បហាយ បជហិត្វា** យោ សោ ធោនោ អរហា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វិនោទនព្យន្តិករណាទិវសេន កិលេសេ បជហិត្វា ឋិតោ, សោ តេន រាគាទិនា កិលេសេន គច្ឆេយ្យ។

នេរយិកោតិ វាតិ និរយេ និព្ពត្តកសត្តោតិ វា។ **តិរច្ឆានយោនិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សោ ហេតុ នត្ថី**តិ យេន ជនកហេតុនា គតិយាទីសុ និព្ពត្តេយ្យ, សោ ហេតុ នត្ថិ។ **បច្ចយោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ការណ**ន្តិ ឋានំ។ ការណញ្ហិ តទាយត្តវុត្តិតាយ អត្តនោ ផលស្ស ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មា យេន ហេតុនា យេន បច្ចយេន គតិយាទីសុ និព្ពត្តេយ្យ, តំ ការណំ នត្ថិ។

២២. យោ បន នេសំ ទ្វិន្នំ ឧបយានំ ភាវេន ឧបយោ ហោតិ, សោ **ឧបយោ ហិ…បេ…. ទិដ្ឋិមិធេវ សព្ព**ន្តិ។ តត្ថ **ឧបយោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សិតោ។ **ធម្មេសុ ឧបេតិ វាទ**ន្តិ "រត្តោ"តិ វា "ទុដ្ឋោ"តិ វា ឯវំ តេសុ តេសុ ធម្មេសុ ឧបេតិ វាទំ។ **អនូបយំ កេន កថំ វទេយ្យា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិប្បហានេន បន អនូបយំ ខីណាសវំ កេន រាគេន វា ទោសេន វា កថំ "រត្តោ"តិ វា "ទុដ្ឋោ"តិ វា វទេយ្យ។ ឯវំ អនុបវជ្ជោ ច សោ កឹ តិត្ថិយា វិយ កតបដិច្ឆាទកោ ភវិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **អត្តា និរត្តា ន ហិ តស្ស អត្ថី**តិ តស្ស ហិ អត្តទិដ្ឋិ វា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ វា នត្ថិ, គហណមុញ្ចនំ វាបិ អត្តនិរត្តសញ្ញិតំ នត្ថិ។ កឹ ការណា នត្ថីតិ ចេ? **អធោសិ សោ ទិដ្ឋិមិធេវ សព្ព**ន្តិ។ យស្មា សោ ឥធេវ អត្តភាវេ ញាណម្ពុនា សព្ពទិដ្ឋិគតំ អធោសិ បជហិ វិនោទេសីតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។ តំ សុត្វា រាជា អត្តមនោ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា បក្កាមីតិ។

រត្តោតិ វាតិ រាគេន រត្តោតិ វា។ **ទុដ្ឋោតិ វា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តេ អភិសង្ខារា អប្បហីនា**តិ យេ បុញ្ញាបុញ្ញអានេញ្ជាភិសង្ខារា, តេ អប្បហីនា។ **អភិសង្ខារានំ អប្បហីនត្តា**តិ តេសំ វុត្តប្បការានំ កម្មាភិសង្ខារានំ ន បហីនភាវេន។ **គតិយា វាទំ ឧបេតី**តិ បញ្ចន្នំ គតីនំ អញ្ញតរាយ កថនំ ឧបគច្ឆតិ។ តេនេវាហ – “**នេរយិកោតិ វា...បេ.... វាទំ ឧបេតិ ឧបគច្ឆតី**”តិ។ **វទេយ្យា**តិ កថេយ្យ។ **គហិតំ នត្ថី**តិ គហេតព្ពំ នត្ថិ។ **មុញ្ចិតព្ពំ នត្ថី**តិ មុញ្ចិត្វា ឋិតត្តា មោចេតព្ពំ នត្ថិ។

យស្សត្ថិ គហិតន្តិ យស្ស បុគ្គលស្ស “អហំ មមា”តិ គហិតំ អត្ថិ។ **តស្សត្ថិ មុញ្ចិតព្ព**ន្តិ តស្ស បុគ្គលស្ស មោចេតព្ពំ អត្ថិ។ ឧបរិ បទានិ បរិវត្តេត្វា យោជេតព្ពានិ។ **គហណំ មុញ្ចនា សមតិក្កន្តោ**តិ គហណមោចនា អរហា អតិក្កន្តោ។ **ពុទ្ធិបរិហានិវីតិវត្តោ**តិ វឌ្ឍិញ្ច បរិហានិញ្ច អតិក្កមិត្វា បវត្តោ។ **សោ វុដ្ឋវាសោ**តិអាទី កត្វា **ញាណគ្គិនា ទឌ្ឍានី**តិ បរិយោសានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **អធោសី**តិ កន្តេសិ។ **ធុនិ សន្ធុនិ និទ្ធុនី**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

ទុដ្ឋដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សុទ្ធដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៣. ចតុត្ថេ សុទ្ធដ្ឋកេ បឋមគាថាយ តាវត្ថោ – ន, ភិក្ខវេ, ឯវរូបេន ទស្សនេន សុទ្ធិ ហោតិ, អបិ ច ខោ កិលេសមលិនត្តា អសុទ្ធំ, កិលេសរោគានំ អធិគមា សរោគមេវ ចន្ទាភំ ព្រាហ្មណំ, អញ្ញំ វា ឯវរូបំ ទិស្វា ទិដ្ឋិគតិកោ ពាលោ អភិជានាតិ “**បស្សាមិ សុទ្ធំ បរមំ អរោគំ**, តេន ច ទិដ្ឋិសង្ខាតេន ទស្សនេន **សំសុទ្ធិ នរស្ស ហោតី**”តិ, សោ ឯវំ អភិជានន្តោ តំ ទស្សនំ “**បរម**”**ន្តិ ញត្វា** តស្មឹ ទស្សនេ **សុទ្ធានុបស្សី** សមានោ តំ ទស្សនំ “មគ្គញាណ”ន្តិ **បច្ចេតិ**។ តំ បន មគ្គញាណំ ន ហោតិ។

បរមំ អារោគ្យប្បត្តន្តិ ឧត្តមំ និព្យាធិ បាបុណិត្វា ឋិតំ។ **តាណប្បត្ត**ន្តិ តថា បាលនប្បត្តំ។ **លេណប្បត្ត**ន្តិ និលីយនប្បត្តំ។**សរណប្បត្ត**ន្តិ បតិដ្ឋាបត្តំ, ទុក្ខនាសនំ វា បត្តំ។ **អភយប្បត្ត**ន្តិ និព្ភយភាវប្បត្តំ។ **អច្ចុតប្បត្ត**ន្តិ និច្ចលភាវំ បត្តំ។ **អមតប្បត្ត**ន្តិ អមតំ មហានិព្ពានំ បត្តំ។ **និព្ពានប្បត្ត**ន្តិ វានវិរហិតំ បត្តំ។

អភិជានន្តោតិ វិសេសេន ជានន្តោ។ **អាជានន្តោ**តិ អាជានមានោ។ **វិជានន្តោ**តិ អនេកវិធេន ជានមានោ។ **បដិវិជានន្តោ**តិ តំ តំ បដិច្ច វិជានមានោ។ **បដិវិជ្ឈន្តោ**តិ ហទយេ កុរុមានោ។

ចក្ខុវិញ្ញាណំ រូបទស្សនេនាតិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបទស្សនំ។ **ញាណន្តិ បច្ចេតី**តិ បញ្ញា ឥតិ សទ្ទហតិ។ **មគ្គោតិ បច្ចេតី**តិ “ឧបាយោ”តិ សទ្ទហតិ។ **បថោ**តិ សញ្ចារោ។ **នីយាន**ន្តិ គហេត្វា យាតីតិ នីយានំ។ “និយ្យាន”ន្តិ វា បាឋោ។

២៤. “**ទិដ្ឋេន ចេ សុទ្ធី**”តិ ទុតិយគាថា។ តស្សត្ថោ – តេន រូបទស្សនសង្ខាតេន **ទិដ្ឋេន** យទិ កិលេស**សុទ្ធិ នរស្ស ហោតិ**, តេន **វា ញាណេន សោ** យទិ ជាតិអាទិ**ទុក្ខំ បជហាតិ**, ឯវំ សន្តេ អរិយមគ្គតោ **អញ្ញេន** អសុទ្ធិមគ្គេនេវ **សោ សុជ្ឈតិ**, រាគាទីហិ ឧបធីហិ សឧបធិកោ ឯវ សមានោ សុជ្ឈតីតិ វត្តព្ពតំ អាបន្នោ ហោតិ, ន ច ឯវំវិធោ សុជ្ឈតិ។ តស្មា **ទិដ្ឋី ហិ នំ បាវ តថា វទានំ**, សា នំ ទិដ្ឋិយេវ “មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ អយ”ន្តិ កថេតិ, ទិដ្ឋិអនុរូបំ “សស្សតោ លោកោ”តិអាទិនា នយេន តថា តថា វទតីតិ។

រាគេន សហ វត្តតីតិ **សរាគោ**, រាគវាតិ អត្ថោ។ **សទោសោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

២៥. **ន ព្រាហ្មណោ**តិ តតិយគាថា។ តស្សត្ថោ – យោ បន ពាហិតបាបត្តា **ព្រាហ្មណោ** ហោតិ, សោ មគ្គេន អធិគតាសវក្ខយោ ខីណាសវព្រាហ្មណោ អរិយមគ្គញាណតោ អញ្ញេន អភិមង្គលសម្មតរូបសង្ខាតេ **ទិដ្ឋេ**, តថាវិធសទ្ទសង្ខាតេ **សុតេ**, អវីតិក្កមសង្ខាតេ **សីលេ**, ហត្ថិវតាទិភេទេ **វតេ**, បថវិអាទិភេទេ **មុតេ** ច ឧប្បន្នេន មិច្ឆាញាណេន **សុទ្ធី ន** អាហាតិ។ សេសមស្ស ព្រាហ្មណស្ស វណ្ណភណនាយ វុត្តំ។ សោ ហិ តេធាតុក**បុញ្ញេ** សព្ពស្មិញ្ច **បាបេ អនូបលិត្តោ**, កស្មា? តស្ស បហីនត្តា តស្ស អត្តទិដ្ឋិយា, យស្ស កស្សចិ វា គហណស្ស បហីនត្តា **អត្តញ្ជហោ**, បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ អករណតោ “**នយិធ បកុព្ពមានោ**”តិ វុច្ចតិ។ តស្មា នំ ឯវំ បសំសន្តោ អាហ។ សព្ពស្សេវ ចស្ស បុរិមបាទេន សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ – បុញ្ញេ ច បាបេ ច អនូបលិត្តោ អត្តញ្ជហោ នយិធ បកុព្ពមានោ ន ព្រាហ្មណោ អញ្ញតោ សុទ្ធិមាហាតិ។ **នាតិ បដិក្ខេបោ**តិ ន ឥតិ បដិសេធោ។

ពាហិត្វា សព្ពបាបកានីតិ គាថាយត្ថោ – យោ ចតុត្ថមគ្គេន ពាហិត្វា សព្ពបាបកានិ **ឋិតត្តោ** ឋិតោឥច្ចេវ វុត្តំ ហោតិ។ ពាហិតបាបត្តា ឯវ ច **វិមលោ** វិមលភាវំ ព្រហ្មភាវំ សេដ្ឋភាវំ បត្តោ, បដិនិស្សដ្ឋសមាធិវិក្ខេបករកិលេសមលេន អគ្គមគ្គផលសមាធិនា **សាធុសមាហិតោ**, សំសារហេតុសមតិក្កមេន **សំសារមតិច្ច** បរិនិដ្ឋិតកិច្ចតាយ **កេវលី**តិ ច, តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អនិស្សិតត្តា **អនិស្សិតោ**តិ ច, លោកធម្មេហិ និព្ពិការត្តា **តាទី**តិ ច បវុច្ចតិ។ ឯវំ ថុតិរហោ **ស ព្រហ្មា** សោ ព្រាហ្មណោតិ។

អញ្ញត្រ សតិបដ្ឋានេហីតិ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ មុញ្ចិត្វា។ **សម្មប្បធានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

សន្តេកេ សមណព្រាហ្មណាតិ ឯកច្ចេ លោកសង្កេតេន “សមណព្រាហ្មណា”តិ លទ្ធវោហារា សំវិជ្ជន្តិ។ **ទិដ្ឋសុទ្ធិកា**តិ ទិដ្ឋេន សុទ្ធី ឥច្ឆមានា។ **តេ ឯកច្ចានំ រូបានំ ទស្សន**ន្តិ ឯតេ ទិដ្ឋសុទ្ធិកា ឯតេសំ រូបារម្មណានំ ឱលោកនំ។ **មង្គលំ បច្ចេន្តី**តិ ឥទ្ធិការណំ ពុទ្ធិការណំ សព្ពសម្បត្តិការណំ បតិដ្ឋាបេន្តិ។ **អមង្គលំ បច្ចេន្តី**តិ អនិទ្ធិការណំ ន ពុទ្ធិការណំ ន សម្បត្តិការណំ បតិដ្ឋាបេន្តិ។ **តេ កាលតោ វុដ្ឋហិត្វា**តិ ឯតេ ទិដ្ឋាទិមង្គលិកា បុរេតរមេវ ឧដ្ឋហិត្វា។ **អភិមង្គលគតានី**តិ វិសេសេន វុឌ្ឍិការណគតានិ។ **រូបានិ បស្សន្តី**តិ នានាវិធានិ រូបារម្មណានិ

ទក្ខន្តិ។ **ចាដកសកុណា**ន្តិ ឯវំនាមកំ។ **ផុស្សវេឡុវលដ្ឋិ**ន្តិ ផុស្សនក្ខត្តេន ឧប្បន្នំ តរុណពេឡុវលដ្ឋឹ។ **គព្ភិនិត្ថិ**ន្តិ សគព្ភំ ឥត្ថឹ។ **កុមារកំ ខន្ធេ អារោបេត្វា គច្ឆន្ត**ន្តិ តរុណទារកំ អំសេ ឧស្សាបេត្វា គច្ឆមានំ។ **បុណ្ណឃដ**ន្តិ ឧទកបុណ្ណឃដំ។ **រោហិតមច្ឆ**ន្តិ រត្តរោហិតមច្ឆំ។ **អាជញ្ញរថ**ន្តិ សិន្ធវយុត្តរថំ។ **ឧសភ**ន្តិ មង្គលឧសភំ។ **គោកបិល**ន្តិ កបិលគាវឹ។

បលាលបុញ្ជន្តិ ថុសរាសឹ។ **តក្កឃដ**ន្តិ គោតក្កាទិបូរិតចាដឹ។ **រិត្តឃដ**ន្តិ តុច្ឆឃដំ។ **នដ**ន្តិ នដកាទឹ។ “ធុត្តកិរិយ”ន្តិ ឯកេ។ **នគ្គសមណក**ន្តិ និច្ចោឡសមណំ ។ **ខរ**ន្តិ គទ្រភំ។ **ខរយាន**ន្តិ គទ្រភយុត្តំ វយ្ហាទិកំ។ **ឯកយុត្តយាន**ន្តិ ឯកេន វាហនេន សំយុត្តំ យានំ។ **កាណ**ន្តិ ឯកក្ខិឧភយក្ខិកាណំ។ **កុណិ**ន្តិ ហត្ថកុណឹ។ **ខញ្ជ**ន្តិ ខញ្ជបាទំ តិរិយគតបាទំ។ **បក្ខហត**ន្តិ បីឋសប្បឹ។ **ជិណ្ណក**ន្តិ ជរាជិណ្ណំ។ **ព្យាធិក**ន្តិ ព្យាធិបីឡិតំ។ **មត**ន្តិ កាលង្កតំ។

សុតសុទ្ធិកាតិ សោតវិញ្ញាណេន សុតេន សុទ្ធឹ ឥច្ឆមានា។ **សទ្ទានំ សវន**ន្តិ សទ្ទារម្មណានំ សវនំ។ **វឌ្ឍាតិ វា**តិអាទយោ លោកេ បវត្តសទ្ទមត្តានិ គហេត្វា វុត្តា។ អមង្គលំ បន “**កាណោ**”តិអាទិនា តេន តេន នាមេន វុត្តសទ្ទាយេវ។ **“ឆិន្ទ”ន្តិ វា**តិ ហត្ថបាទាទិច្ឆិន្នន្តិ វា។ **“ភិន្ទ”ន្តិ វា**តិ សីសាទិភិន្នន្តិ វា។ **“ទឌ្ឍ”ន្តិ វា**តិ អគ្គិនា ឈាបិតន្តិ វា។ **“នដ្ឋ”ន្តិ វា**តិ ចោរាទីហិ វិនាសិតន្តិ វា។ **“នត្ថី”តិ វា**តិ ន វិជ្ជតីតិ វា។

សីលសុទ្ធិកាតិ សីលេន វិសុទ្ធឹ ឥច្ឆនកា។ **សីលមត្តេនា**តិ សំវរណមត្តេន។ **សំយមមត្តេនា**តិ ឧបរមមត្តេន។ **សំវរមត្តេនា**តិ ទ្វារថកនមត្តេន។ **អវីតិក្កមមត្តេនា**តិ ន អតិក្កមិតមត្តេន។ **សមណោ មុណ្ឌិកាបុត្តោ**តិ មាតិតោ លទ្ធនាមំ។ **សម្បន្នកុសល**ន្តិ បរិបុណ្ណកុសលំ។ **បរមកុសល**ន្តិ ឧត្តមកុសលំ។ **ឧត្តមបត្តិប្បត្ត**ន្តិ ឧត្តមំ អរហត្តំ បាបុណិតព្ពតំ បត្វា ឋិតំ។ **អយោជ្ឈ**ន្តិ បរាជេតុំ អសក្កុណេយ្យំ សមណំ។

វតសុទ្ធិកាតិ សមាទានេន វតេន សុទ្ធឹ ឥច្ឆនកា។ **ហត្ថិវតិកា វា**តិ សមាទិន្នំ ហត្ថិវតំ ឯតេសំ អត្ថីតិ ហត្ថិវតិកា, សព្ពហត្ថិកិរិយំ ករោន្តីតិ អត្ថោ។ កថំ? “អជ្ជ បដ្ឋាយ ហត្ថីហិ កាតព្ពំ ករិស្សាមី”តិ ឯវំ ឧប្បន្នចិត្តា ហត្ថីនំ គមនាការំ តិដ្ឋនាការំ និសីទនាការំ សយនាការំ ឧច្ចារបស្សាវករណាការំ, អញ្ញេ ហត្ថី ទិស្វា សោណ្ឌំ ឧស្សាបេត្វា គមនាការញ្ច សព្ពំ ករោន្តីតិ **ហត្ថិវតិកា។ អស្សវតិកា**ទីសុបិ លព្ភមានវសេន យថាយោគំ យោជេតព្ពំ។ តេសុ អវសានេ **ទិសាវតិកា វា**តិ បុរត្ថិមាទិទិសានំ នមស្សនវសេន សមាទិន្នទិសាវតិកា, ឯតេសំ វុត្តប្បការានំ សមណព្រាហ្មណានំ វតសមាទានំ សម្បជ្ជមានំ ហត្ថិអាទីនំ សហព្យតំ ឧបនេតិ។ សចេ ខោ បនស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិ ហោតិ “ឥមិនាហំ សីលវតសមាទានព្រហ្មចរិយេន ទេវោ វា ទេវញ្ញតរោ វា ហោមី”តិ ចិន្តយន្តស្ស និរយតិរច្ឆានយោនីនំ អញ្ញតរោ ហោតីតិ ញាតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា (ម. និ. ២.៧៨) –

> “ឥធ , បុណ្ណ, ឯកច្ចោ កុក្កុរវតំ ភាវេតិ បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរសីលំ ភាវេតិ បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរចិត្តំ ភាវេតិ បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរាកប្បំ ភាវេតិ បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ។ សោ កុក្កុរវតំ ភាវេត្វា បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរសីលំ ភាវេត្វា បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរចិត្តំ ភាវេត្វា បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ, កុក្កុរាកប្បំ ភាវេត្វា បរិបុណ្ណំ អព្ពោកិណ្ណំ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា កុក្កុរានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជតិ។ សចេ ខោ បនស្ស ឯវំទិដ្ឋិ ហោតិ ‘ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា’តិ, សាស្ស ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិស្ស ខោ អហំ, បុណ្ណ, ទ្វិន្នំ គតីនំ អញ្ញតរំ គតឹ វទាមិ និរយំ វា តិរច្ឆានយោនឹ វា។ ឥតិ ខោ, បុណ្ណ, សម្បជ្ជមានំ កុក្កុរវតំ កុក្កុរានំ សហព្យតំ ឧបនេតិ, វិបជ្ជមានំ និរយ”ន្តិ។

គន្ធព្ពវតិកាទយោ គន្ធព្ពាទីនំ សហព្យតំ ឧបគច្ឆន្តីតិ អត្ថោ ន គហេតព្ពោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិយា គហិតត្តា និរយតិរច្ឆានយោនិមេវ ឧបគច្ឆន្តីតិ គហេតព្ពោ។

មុតសុទ្ធិកាតិ ផុសិតេន សុទ្ធិកា។ **បថវឹ អាមសន្តី**តិ សសម្ភារិកំ មហាបថវឹ កាយេន ផុសន្តិ។ **ហរិត**ន្តិ អល្លនីលសទ្ទលំ។ **គោមយ**ន្តិ គវាទិគោមយំ។ **កច្ឆប**ន្តិ អដ្ឋិកច្ឆបាទិអនេកវិធំ។ **ផាលំ អក្កមន្តី**តិ អយផាលំ មទ្ទន្តិ។ **តិលវាហ**ន្តិ តិលសកដំ តិលរាសឹ វា។ **ផុស្សតិលំ ខាទន្តី**តិ មង្គលបដិសំយុត្តំ តិលំ ខាទន្តិ។ **ផុស្សតេលំ មក្ខេន្តី**តិ តថារូបំ តិលតេលំ សរីរព្ភញ្ជនំ ករោន្តិ។ **ទន្តកដ្ឋ**ន្តិ ទន្តបោណំ។ **មត្តិកាយ ន្ហាយន្តី**តិ កុង្កុដ្ឋាទិកាយ សណ្ហមត្តិកាយ សរីរំ ឧព្ពដ្ដេត្វា ន្ហាយន្តិ។ **សាដកំ និវាសេន្តី**តិ មង្គលបដិសំយុត្តំ វត្ថំ បរិទហន្តិ។ **វេឋនំ វេឋេន្តី**តិ សីសវេឋនំ បត្តុណ្ណាទិបដំ សីសេ វេឋេន្តិ បដិមុច្ចន្តិ។

តេធាតុកំ កុសលាភិសង្ខារន្តិ កាមធាតុរូបធាតុអរូបធាតូសុ បដិសន្ធិទាយកំ កោសល្លសម្ភូតំ បច្ចយាភិសង្ខារំ។ **សព្ពំ អកុសល**ន្តិ ទ្វាទសវិធំ អកោសល្លសម្ភូតំ អកុសលំ។ **យតោ**តិ យទា។ តេ ទសវិធោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ ច, ទ្វាទសវិធោ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ ច, ចតុព្ពិធោ អានេញ្ជាភិសង្ខារោ ច យថានុរូបំ សមុច្ឆេទប្បហានេន បហីនា ហោន្តិ។ **អត្តទិដ្ឋិជហោ**តិ "ឯសោ មេ អត្តា"តិ គហិតទិដ្ឋឹ ជហោ។ **គាហំ ជហោ**តិ "ឯសោហមស្មី"តិ មានសម្បយុត្តគហណំ ជហោ។ បុន **អត្តញ្ជហោ**តិ "ឯតំ មមា"តិ តណ្ហាគហណវសេន ច ទិដ្ឋិគហណវសេន ច បរាមសិត្វា គហិតំ, បរតោ អាមដ្ឋញ្ច, តស្មិំ អភិនិវិដ្ឋញ្ច, ពលវតណ្ហាវសេន គិលិត្វា អជ្ឈោសិតញ្ច, ពលវមុច្ឆិតញ្ច។ **សព្ពំ តំ ចត្តំ ហោតី**តិអាទយោ វុត្តនយាយេវ។

២៦. ឯវំ "ន ព្រាហ្មណោ អញ្ញតោ សុទ្ធិមាហា"តិ វត្វា ឥទានិ យេ ទិដ្ឋិគតិកា អញ្ញតោ សុទ្ធឹ ព្រូវន្តិ, តេសំ តស្សា ទិដ្ឋិយា អនិព្ពាហកភាវំ ទស្សេន្តោ **"បុរិមំ បហាយា"**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – តេហិ អញ្ញតោ សុទ្ធិវាទា សមានាបិ យស្សា ទិដ្ឋិយា អប្បហីនត្តា គហណមុញ្ចនំ ហោតិ, តាយ **បុរិមំ** សត្ថារាទឹ **បហាយ អបរំ** និស្សិតា, **ឯជា**សង្ខាតាយ តណ្ហាយ **អនុគតា** អភិភូតា រាគាទិភេទំ **ន តរន្តិ សង្គំ**, តញ្ច អតរន្តា តំ តំ ធម្មំ ឧគ្គណ្ហន្តិ ច **និរស្សជន្តិ** ច មក្កដោវ **សាខ**ន្តិ។

បុរិមំ សត្ថារំ បហាយាតិ បុរិមគហិតំ សត្ថុបដិញ្ញំ វជ្ជេត្វា។ **បរំ សត្ថារំ និស្សិតា**តិ អញ្ញំ សត្ថុបដិញ្ញំ និស្សិតា អល្លីនា។ **បុរិមំ ធម្មក្ខានំ បហាយា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯជានុគាតិ តណ្ហាយ អនុគា។ **ឯជានុគតា**តិ តណ្ហាយ អនុគតា។ **ឯជានុសដា**តិ តណ្ហាយ អនុសដា បក្ខន្ទា វា។ **ឯជាយ បន្នា បតិតា**តិ តណ្ហាយ និមុគ្គា ច និក្ខិបិតា ច។

មក្កដោតិ វានរោ។ **អរញ្ញេ**តិ វិបិនេ។ **បវនេ**តិ មហាវនេ។ **ចរមានោ**តិ គច្ឆមានោ។ **ឯវមេវា**តិ ឱបម្មសំសន្ទនំ។ **បុថូ**តិ នានា។ **បុថុទិដ្ឋិគតានី**តិ នានាវិធានិ ទិដ្ឋិគតានិ។ **គណ្ហន្តិ ច មុញ្ចន្តិ ចា**តិ គហណវសេន គណ្ហន្តិ ច ចជនវសេន មុញ្ចន្តិ ច។ **អាទិយន្តិ ច និរស្សជន្តិ ចា**តិ បលិពោធំ ករោន្តិ ច វិស្សជ្ជេន្តិ ច ខិបន្តិ ច។

២៧. បញ្ចមគាថាយ ច សម្ពន្ធោ – យោ ច សោ "ទិដ្ឋី ហិ នំ បាវ តថា វទាន"ន្តិ វុត្តោ, សោ សយំ សមាទាយាតិ។ តត្ថ **សយ**ន្តិ សាមំ ។ **សមាទាយា**តិ គហេត្វា។ **វតានី**តិ ហត្ថិវតាទីនិ។ **ឧច្ចាវច**ន្តិ អបរាបរំ, ហីនបណីតំ វា សត្ថារតោ សត្ថារាទឹ។ **សញ្ញសត្តោ**តិ កាមសញ្ញាទីសុ លគ្គោ។ **វិទ្វា ច វេទេហិ សមេច្ច ធម្ម**ន្តិ បរមត្ថវិទ្វា ច អរហា ចតូហិ មគ្គញាណវេទេហិ ចតុសច្ចធម្មំ អភិសមេច្ចាតិ។ សេសំ បាកដមេវ។

សាមំ សមាទាយាតិ សយមេវ គហេត្វា។ **អាទាយា**តិ អាទិយិត្វា គណ្ហិត្វា។ **សមាទាយា**តិ សម្មា អាទាយ។ **អាទិយិត្វា**តិ បលិពោធំ កត្វា។ **សមាទិយិត្វា**តិ សម្មា បលិពោធំ កត្វា។ **គណ្ហិត្វា**តិ អវិស្សជ្ជេត្វា។ **បរាមសិត្វា**តិ ទស្សិត្វា។ **អភិនិវិសិត្វា**តិ បតិដ្ឋហិត្វា។ **កាមសញ្ញាទយោ** វុត្តនយា ឯវ។

វិទ្វាតិ មេធាវី។ **វិជ្ជាគតោ**តិ វិជាននភាវំ គតោ។ **ញាណី**តិ បញ្ញាសម្បន្នោ។ **វិភាវី**តិ ញាណេន វីមំសកោ។ **មេធាវី**តិ អនិច្ចាទីហិ តុលិតញាណោ។ **បញ្ញា**តិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយាយេវ។ ចតុសច្ចធម្មំ វិចិនាតីតិ **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ**។ ពោជ្ឈង្គត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោវ។ **វីមំសា**តិ ចតុសច្ចធម្មវិចិននា បញ្ញាវ។ "វីមំសា ធម្មចិន្តនា"តិ ហិ វុត្តា។ **វិបស្សនា**តិ មគ្គសម្បយុត្តា វិវិធាការេន បស្សនា បញ្ញាវ។ **សម្មាទិដ្ឋី**តិ សោភនា បសដ្ឋា សុន្ទរា មគ្គសម្បយុត្តា សម្មាទិដ្ឋិ។ **តេហិ វេទេហី**តិ ឯតេហេវ ចតូហិ មគ្គញាណេហិ។ **អន្តគតោ**តិ ជាតិជរាមរណស្ស បរិយោសានំ គតោ។ **កោដិគតោ**តិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយាវ។ **វេទានំ វា អន្តគតោ**តិ ជានិតព្ពានំ អវសានប្បត្តោ។ **វេទេហិ វា អន្តគតោ**តិ ចតូហិ មគ្គញាណវេទេហិ វដ្ដទុក្ខស្ស បរិយន្តភាវេន អន្តសង្ខាតំ និព្ពានំ គតោ។ **វិទិតត្តា**តិ វិទិតភាវេន ជានិតភាវេន។

វេទានិ វិចេយ្យ កេវលានីតិ គាថាយ អយមត្ថោ – យោ ចតូហិ មគ្គញាណវេទេហិ កិលេសក្ខយំ ករោន្តោ គតោ, សោ បរមត្ថតោ វេទគូ នាម ហោតិ។ **សោវ** សព្ព**សមណព្រាហ្មណានំ** សត្ថសញ្ញិតានិ **វេទានិ** តាយេវ មគ្គភាវនាយ កិច្ចតោ អនិច្ចាទិវសេន **វិចេយ្យ**។ តត្ថ ឆន្ទរាគប្បហានេន តមេវ **សព្ពំ វេទមតិច្ច** យាបិ វេទបច្ចយា, អញ្ញថា វា ឧប្បជ្ជន្តិ វេទនា, តាសុ **សព្ពវេទនាសុ វីតរាគោ** ហោតិ។ តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ "កឹ បត្តិនមាហុ វេទគុ"ន្តិ (សុ. និ. ៥៣៣) បុដ្ឋោ "ឥទំ បត្តិន"ន្តិ អវត្វា "វេទានិ វិចេយ្យ...បេ.... វេទគូ សោ"តិ អាហ។ យស្មា វា យោ បរិចយបញ្ញាយ **វេទានិ វិចេយ្យ**, តត្ថ ឆន្ទរាគប្បហានេន **សព្ពំ វេទមតិច្ច** វត្តតិ។ **សោ** សត្ថសញ្ញិតានិ **វេទានិ** គតោ ញាតោ អតិក្កន្តោវ ហោតិ។ យោ **វេទនាសុ វីតរាគោ**, សោបិ វេទនាសញ្ញិតានិ **វេទានិ** គតោ

អតិក្កន្តោ, អតិវេទនំ គតោតិបិ **វេទគូ**។ តស្មា តម្បិ អត្ថំ ទស្សេន្តោ “តទំ បត្តិន”ន្តិ អវត្វា “វេទានិ វិចេយ្យ... បេ.... វេទគូ សោ”តិ អាហ។

សមេច្ចាតិ ញាណេន សមាគន្ត្វា។ **អភិសមេច្ចា**តិ ញាណេន បដិវិជ្ឈិត្វា។ **ធម្មន្តិ** ចតុសច្ចធម្មំ។ **សព្ពេ សង្ខារា**តិ សព្ពេ សប្បច្ចយា ធម្មា។ តេ ហិ សង្ខតសង្ខារា នាម។ បច្ចយេហិ សង្គម្ម ករិយន្តីតិ សង្ខារា, តេ ឯវ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតត្តា “សង្ខតា”តិ វិសេសេត្វា វុត្តា។ “កម្មនិព្ពត្តា តេភូមករូបារូបធម្មា អភិសង្ខតសង្ខារា”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៨៧) អដ្ឋកថាសុ វុត្តា។ តេបិ “អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២២១, ២៧២; សំ. និ. ១.១៨៦) សង្ខតសង្ខារេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ “អវិជ្ជាគតោយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ បុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៥១) អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាវ អាគតា។ តេភូមិកកុសលាកុសលចេតនា អភិសង្ខរណកសង្ខារា នាម។ “យាវតិកា អភិសង្ខារស្ស គតិ, តាវតិកំ គន្ត្វា អក្ខាហតំ មញ្ញេ អដ្ឋាសី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១៥) អាគតំ កាយិកចេតសិកវីរិយំ បយោគាភិសង្ខារោ នាម។ “សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នស្ស ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ភិក្ខុនោ បឋមំ និរុជ្ឈតិ វចីសង្ខារោ, តតោ កាយសង្ខារោ, តតោ ចិត្តសង្ខារោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៦៤) អាគតា វិតក្កវិចារា វាចំ សង្ខរោន្តីតិ វចីសង្ខារា, អស្សាសបស្សាសា កាយេន សង្ខរីយន្តីតិ កាយសង្ខារា, សញ្ញា ច វេទនា ច ចិត្តេន សង្ខរីយន្តីតិ ចិត្តសង្ខារា។ ឥធ បន សង្ខតសង្ខារា អធិប្បេតា។ **អនិច្ចា** ហុត្វា អភាវដ្ឋេន។ **ទុក្ខា** បដិបីឡនដ្ឋេន។ **សព្ពេ ធម្មា**តិ និព្ពានម្បិ អន្តោកត្វា វុត្តា។ **អនត្តា** អវសវត្តនដ្ឋេន។ **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា**តិ ឯត្ថ យំ បដិច្ច ផលមេតិ, សោ បច្ចយោ។ **បដិច្ចា**តិ ន វិនា, អបច្ចក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯតី**តិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចាតិ អត្ថោ។ អបិច ឧបការកដ្ឋោ បច្ចយដ្ឋោ។ អវិជ្ជា ច សា បច្ចយោ ចាតិ អវិជ្ជាបច្ចយោ, តស្មា អវិជ្ជាបច្ចយា។ សង្ខារា **សម្ភវន្តី**តិ និព្ពត្តន្តិ, ឯវំ សម្ភវន្តិសទ្ទស្ស សេសបទេហិបិ យោជនា កាតព្ពា។

តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? ទុក្ខេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តេ អញ្ញាណំ, អបរន្តេ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ, ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណំ។ កតមេ សង្ខារា? បុញ្ញាភិសង្ខារោ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ អានេញ្ជាភិសង្ខារោ, កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ ចិត្តសង្ខារោ, អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា, បញ្ច រូបាវចរកុសលចេតនា បុញ្ញាភិសង្ខារោ, ទ្វាទស អកុសលចេតនា អបុញ្ញាភិសង្ខារោ, ចតស្សោ អរូបាវចរកុសលចេតនា អានេញ្ជាភិសង្ខារោ, កាយសញ្ចេតនា កាយសង្ខារោ, វចីសញ្ចេតនា វចីសង្ខារោ, មនោសញ្ចេតនា ចិត្តសង្ខារោ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តី”តិ? អវិជ្ជាភាវេ ភាវតោ។ យស្ស ហិ ទុក្ខាទីសុ អវិជ្ជាសង្ខាតំ អញ្ញាណំ អប្បហីនំ ហោតិ, សោ ទុក្ខេ តាវ បុព្ពន្តាទីសុ ច អញ្ញាណេន សំសារទុក្ខំ សុខសញ្ញាយ គហេត្វា តស្សេវ ហេតុភូតេ តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ។ សមុទយេ អញ្ញាណេន ទុក្ខហេតុភូតេបិ តណ្ហាបរិក្ខារេ សង្ខារេ សុខហេតុតោ មញ្ញមានោ អារភតិ។ និរោធេ បន មគ្គេ ច អញ្ញាណេន ទុក្ខស្ស អនិរោធភូតេបិ គតិវិសេសេ ទុក្ខនិរោធសញ្ញី ហុត្វា និរោធស្ស ច អមគ្គភូតេសុបិ យញ្ញាមរតបាទីសុ និរោធមគ្គសញ្ញី ហុត្វា ទុក្ខនិរោធំ បត្ថយមានោ យញ្ញាមរតបាទិមុខេន តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ។

អបិ ច សោ តាយ ចតូសុ សច្ចេសុ អប្បហីនាវិជ្ជតាយ វិសេសតោ ជាតិជរារោគមរណាទិអនេកាទីនវវោកិណ្ណម្បិ បុញ្ញផលសង្ខាតំ ទុក្ខំ ទុក្ខតោ អជានន្តោ តស្ស អធិគមាយ កាយវចីចិត្តសង្ខារភេទំ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ទេវច្ឆរកាមកោ វិយ មរុប្បបាតំ។ សុខសម្មតស្សាបិ ច តស្ស បុញ្ញផលស្ស អន្តេ មហាបរិឡាហជនិកំ វិបរិណាមទុក្ខតំ អប្បស្សាទតញ្ច អបស្សន្តោបិ តប្បច្ចយំ វុត្តប្បការមេវ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ សលភោ វិយ ទីបសិខាភិនិបាតំ, មធុពិន្ទុគិទ្ធោ វិយ ច មធុលិត្តសត្ថធារាលេហនំ។

កាមុបសេវនាទីសុ ច សវិបាកេសុ អាទីនវំ អបស្សន្តោ សុខសញ្ញាយ ចេវ កិលេសាភិភូតតាយ ច ទ្វារត្តយប្បវត្តម្បិ អបុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ពាលោ វិយ គូថកីឡនំ, មរិតុកាមោ វិយ ច វិសខាទនំ។ អារុប្បវិបាកេសុ ចាបិ សង្ខារវិបរិណាមទុក្ខតំ អនវពុជ្ឈមានោ សស្សតាទិវិបល្លាសេន ចិត្តសង្ខារភូតំ អានេញ្ជាភិសង្ខារំ អារភតិ ទិសាមូឡ្ហោ វិយ បិសាចនគរាភិមុខមគ្គគមនំ។ ឯវំ យស្មា អវិជ្ជាភាវតោវ សង្ខារភាវោ, ន អភាវតោ។ តស្មា ជានិតព្ពមេតំ “ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តី”តិ។

ឯត្ថាហ – គណ្ហាម តាវ ឯតំ “អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ”តិ, កឹ បនាយមេកាវ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ, ឧទាហុ អញ្ញេបិ បច្ចយា សន្តីតិ? កឹ បនេត្ថ យទិ តាវ ឯកាវ, ឯកការណវាទោ អាបជ្ជតិ។ អថ អញ្ញេបិ សន្តិ, “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឯកការណនិទ្ទេសោ នុបបជ្ជតីតិ? ន នុបបជ្ជតិ។ កស្មា? យស្មា –

“ឯកំ ន ឯកតោ ឥធ, នានេកមនេកតោបិ នោ ឯកំ;
ផលមត្ថិ អត្ថិ បន ឯក-ហេតុផលទីបនេ អត្ថោ”។ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៦, សង្ខារបទនិទ្ទេស; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.១០៥; វិសុទ្ធិ. ២.៦១៧);

ភគវា ហិ កត្ថចិ បធានត្តា, កត្ថចិ បាកដត្តា, កត្ថចិ អសាធារណត្តា ទេសនាវិលាសស្ស ច វេនេយ្យានញ្ច អនុរូបតោ ឯកមេវ ហេតុំ វា ផលំ វា ទីបេតិ។ តស្មា អយមិធ អវិជ្ជា វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ វត្ថារម្មណសហជាតធម្មាទីសុ សង្ខារការណេសុ “អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ២.៥២) ច, “អវិជ្ជាសមុទយា អាសវសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៤) ច វចនតោ អញ្ញេសម្បិ តណ្ហាទីនំ សង្ខារហេតូនំ ហេតូតិ បធានត្តា, “អវិទ្វា, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាគតោ បុញ្ញាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតី”តិ បាកដត្តា, អសាធារណត្តា ច សង្ខារានំ ហេតុភាវេន ទីបិតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯតេនេវ ច ឯកេកហេតុផលទីបនបរិហារវចនេន សព្ពត្ថ ឯកេកហេតុផលទីបនេ បយោជនំ វេទិតព្ពន្តិ។

ឯត្ថាហ – ឯវំ សន្តេបិ ឯកន្តានិដ្ឋផលាយ សាវជ្ជាយ អវិជ្ជាយ កថំ បុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារបច្ចយត្តំ យុជ្ជតិ? ន ហិ និម្ពពីជតោ ឧច្ឆុ ឧប្បជ្ជតីតិ។ កថំ ន យុជ្ជិស្សតិ? លោកស្មិញ្ហិ –

“វិរុទ្ធោ ចា វិរុទ្ធោ ច, សទិសាសទិសោ តថា;
ធម្មានំ បច្ចយោ សិទ្ធោ, វិបាកា ឯវ តេ ច ន”។

ឥតិ អយំ អវិជ្ជា វិបាកវសេន ឯកន្តានិដ្ឋផលា, សភាវវសេន ច សាវជ្ជាបិ សមានា សព្ពេសម្បិ ឯតេសំ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ យថានុរូបំ ឋានកិច្ចសភាវវិរុទ្ធាវិរុទ្ធបច្ចយវសេន, សទិសាសទិសបច្ចយវសេន ច បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ អបិ ច អយំ អញ្ញោបិ បរិយាយោ –

“ចុតូបបាតេ សំសារេ, សង្ខារានញ្ច លក្ខណេ;
យោ បដិច្ចសមុប្បន្ន-ធម្មេសុ ច វិមុយ្ហតិ។

“អភិសង្ខរោតិ សោ ឯតេ, សង្ខារេ តិវិធេ យតោ;
អវិជ្ជា បច្ចយោ តេសំ, តិវិធានម្បយំ តតោ។

“យថាបិ នាម ជច្ចន្ធោ, នរោ អបរិណាយកោ;
ឯកទា យាតិ មគ្គេន, ឧម្មគ្គេនាបិ ឯកទា។

“សំសារេ សំសរំ ពាលោ, តថា អបរិណាយកោ;
ករោតិ ឯកទា បុញ្ញំ, អបុញ្ញមបិ ឯកទា។

“យទា ច ញត្វា សោ ធម្មំ, សច្ចានិ អភិសមេស្សតិ;
តទា អវិជ្ជូបសមា, ឧបសន្តោ ចរិស្សតី”តិ។

សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណន្តិ ឆវិញ្ញាណកាយា ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណំ ឃានវិញ្ញាណំ ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ កាយវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ។ តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណំ កុសលវិបាកំ អកុសលវិបាកន្តិ ទុវិធំ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណានិ។ មនោវិញ្ញាណំ បន ទ្វេ វិបាកមនោធាតុយោ, តិស្សោ អហេតុកវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ, អដ្ឋ សហេតុកវិបាកចិត្តានិ, បញ្ច រូបាវចរវិបាកចិត្តានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរវិបាកចិត្តានីតិ ពាវីសតិវិធំ។ ឥតិ សព្ពានិ ពាត្តឹស លោកិយវិបាកវិញ្ញាណានិ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ឥទំ វុត្តប្បការំ វិញ្ញាណំ សង្ខារបច្ចយា ហោតី”តិ? ឧបចិតកម្មាភាវេ វិបាកាភាវតោ។ វិបាកញ្ហេតំ, វិបាកញ្ច ន ឧបចិតកម្មាភាវេ ឧប្បជ្ជតិ, យទិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សព្ពេសំ សព្ពវិបាកានិ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, ន ច ឧប្បជ្ជន្តីតិ ជានិតព្ពមេតំ “សង្ខារបច្ចយា ឥទំ វិញ្ញាណំ ហោតី”តិ។ សព្ពមេវ ហិ ឥទំ បវត្តិបដិសន្ធិវសេន ទ្វេធា បវត្តតិ ។ តត្ថ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ, ទ្វេ មនោធាតុយោ, សោមនស្សសហគតា អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឥមានិ តេរស បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំយេវ បវត្តន្តិ។ សេសានិ ឯកូនវីសតិ តីសុ ភវេសុ យថានុរូបំ បវត្តិយម្បិ បដិសន្ធិយម្បិ បវត្តន្តិ។

“លទ្ធប្បច្ចយមិតិ ធម្ម-មត្តមេតំ ភវន្តរមុបេតិ;

នាស្ស តតោ សង្កន្តិ, ន តតោ ហេតុំ វិនា ហោតិ”។

ឥតិ ហេតុំ លទ្ធប្បច្ចយំ រូបារូបធម្មមត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ “ភវន្តរមុបេតី”តិ វុច្ចតិ, ន សត្តោ ន ជីវោ។ តស្ស ច នាបិ អតីតភវតោ ឥធ សង្កន្តិ អត្ថិ, នាបិ តតោ ហេតុំ វិនា ឥធ បាតុភាវោ។ ឯត្ថ ច បុរិមំ ចវនតោ ចុតិ, បច្ឆិមំ ភវន្តរាទិបដិសន្ធានតោ បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ។

ឯត្ថាហ – ននុ ឯវំ អសង្កន្តិបាតុភាវេ សតិ យេ ឥមស្មិំ មនុស្សត្តភាវេ ខន្ធា, តេសំ និរុទ្ធត្តា, ផលបច្ចយស្ស ច កម្មស្ស តត្ថ អគមនតោ, អញ្ញស្ស អញ្ញតោ ច តំ ផលំ សិយា, ឧបភុញ្ជកេ ច អសតិ កស្ស តំ ផលំ សិយា, តស្មា ន សុន្ទរមិទំ វិធានន្តិ? តត្រិទំ វុច្ចតិ –

“សន្តានេ យំ ផលំ ឯតំ, នាញ្ញស្ស ន ច អញ្ញតោ;
ពីជានំ អភិសង្ខារោ, ឯតស្សត្ថស្ស សាធកោ។

“ផលស្សុប្បត្តិយា ឯវ, សិទ្ធា ភុញ្ជកសម្មុតិ;
ផលុប្បាទេន រុក្ខស្ស, យថា ផលតិ សម្មុតី”តិ។

យោបិ វទេយ្យ “ឯវំ សន្តេបិ ឯតេ សង្ខារា វិជ្ជមានា វា ផលស្ស បច្ចយា សិយុំ, អវិជ្ជមានា វា។ យទិ ច វិជ្ជមានា, បវត្តិក្ខណេយេវ នេសំ វិបាកេន ភវិតព្ពំ។ អថ អវិជ្ជមានា, បវត្តិតោ បុព្ពេ បច្ឆា ច និច្ចំ ផលាវហា សិយុ”ន្តិ។ សោ ឯវំ វត្តព្ពោ –

“កតត្តា បច្ចយា ឯតេ, ន ច និច្ចំ ផលាវហា;
បាដិភោគាទិកំ តត្ថ, វេទិតព្ពំ និទស្សន”ន្តិ។

វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ ឥធ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធា នាមំ, ចត្តារិ មហាភូតានិ ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបំ រូបំ។ អភាវកគព្ភសេយ្យកានំ អណ្ឌជានញ្ច បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុទសកំ កាយទសកន្តិ វីសតិ រូបរូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេវីសតិ ធម្មា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ វេទិតព្ពា។ សភាវកានំ ភាវទសកំ បក្ខិបិត្វា តេត្តឹស, ឱបបាតិកសត្តេសុ ព្រហ្មកាយិកាទីនំ បដិសន្ធិក្ខណេ ចក្ខុសោតវត្ថុទសកានិ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកញ្ចាតិ ឯកូនចត្តាលីស រូបរូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ ពាចត្តាលីស ធម្មា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ វេទិតព្ពា។ កាមភវេ បន សេសឱបបាតិកានំ, សំសេទជានំ វា សភាវកបរិបុណ្ណាយតនានំ បដិសន្ធិក្ខណេ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវត្ថុភាវទសកានីតិ សត្តតិ រូបរូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេសត្តតិ ធម្មា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ វេទិតព្ពា។ ឯស ឧក្កំសោ, អវកំសេន បន តំតំទសកវិកលានំ តស្ស តស្ស វសេន ហាបេត្វា ហាបេត្វា បដិសន្ធិយំ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបសង្ខា វេទិតព្ពា។ អរូបីនំ បន តយោវ អរូបិនោ ខន្ធា។ អសញ្ញីនំ រូបតោ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកមេវាតិ។ ឯស តាវ បដិសន្ធិយំ នយោ។

បវត្តេ បន សព្ពត្ថ រូបបវត្តិទេសេ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណេ បដិសន្ធិចិត្តេន សហ បវត្តឧតុតោ ឧតុសមុដ្ឋានំ សុទ្ធដ្ឋកំ បាតុភវតិ។ បឋមភវង្គតោ បភុតិ ចិត្តសមុដ្ឋានំ សុទ្ធដ្ឋកំ, សទ្ទបាតុភាវកាលេ ឧតុតោ ចេវ ចិត្តតោ ច សទ្ទនវកំ, កពឡីការាហារូបជីវីនំ អាហារសមុដ្ឋានំ សុទ្ធដ្ឋកន្តិ ឯវំ អាហារសមុដ្ឋានស្ស, សុទ្ធដ្ឋកស្ស, ឧតុចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច ទ្វិន្នំ នវកានំ វសេន ឆព្ពីសតិវិធំ, ឯកេកចិត្តេ តិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជមានំ វុត្តកម្មសមុដ្ឋានញ្ច សត្តតិវិធន្តិ ឆន្នវុតិវិធំ រូបំ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ នវនវុតិធម្មា យថាសម្ភវំ “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ វេទិតព្ពា។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “បដិសន្ធិនាមរូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា ហោតី”តិ? សុត្តតោ យុត្តិតោ ច។ សុត្តេ ហិ “ចិត្តានុបរិវត្តិនោ ធម្មា”តិអាទិនា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៦២) នយេន ពហុធា វេទនាទីនំ វិញ្ញាណបច្ចយតា សិទ្ធា។ យុត្តិតោ បន –

“ចិត្តជេន ហិ រូបេន, ឥធ ទិដ្ឋេន សិជ្ឈតិ;
អទិដ្ឋស្សាបិ រូបស្ស, វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ឥតី”តិ។

នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនន្តិ នាមំ វុត្តមេវ។ ឥធ បន រូបំ និយមតោ ចត្តារិ មហាភូតានិ, ឆ វត្ថូនិ, ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ឯកាទសវិធំ។ សឡាយតនំ បន ចក្ខាយតនំ សោតឃានជិវ្ហាកាយមនាយតនំ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “នាមរូបំ សឡាយតនស្ស បច្ចយោ”តិ? នាមរូបភាវេ ភាវតោ។ តស្ស តស្ស ហិ នាមស្ស រូបស្ស ច ភាវេ តំ តំ អាយតនំ ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ។

សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ –

“ឆឡេវ ផស្សា សង្ខេបា, ចក្ខុសម្ផស្សអាទយោ;
វិញ្ញាណមិវ ពាត្តឹស, វិត្ថារេន ភវន្តិ តេ”។

ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ –

“ទ្វារតោ វេទនា វុត្តា, ចក្ខុសម្ផស្សជាទិកា;
ឆឡេវ តា បភេទេន, ឥធ ពាត្តឹស វេទនា”។

វេទនាបច្ចយា តណ្ហាតិ –

“រូបតណ្ហាទិភេទេន, ឆ តណ្ហា ឥធ ទីបិតា;
ឯកេកា តិវិធា តត្ថ, បវត្តាការតោ មតា។

“ទុក្ខី សុខំ បត្ថយតិ, សុខី ភិយ្យោបិ ឥច្ឆតិ;
ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា។

“តណ្ហាយ បច្ចយា តស្មា, ហោន្តិ តិស្សោបិ វេទនា;
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, ឥតិ វុត្តា មហេសិនា”តិ។

តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានំ។ **ឧបាទានបច្ចយា ភវោ**តិ ឥធ កម្មភវោ អធិប្បេតោ, ឧបបត្តិភវោ បន បទុទ្ធារវសេន វុត្តោ។ **ភវបច្ចយា ជាតី**តិ កម្មភវបច្ចយា ជាតិ បដិសន្ធិខន្ធានំ បាតុភាវោ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ”តិ ចេ? ពាហិរបច្ចយសមត្តេបិ ហីនបណីតតាទិវិសេសទស្សនតោ។ ពាហិរានញ្ហិ ជនកជននិសុក្កសោណិតាហារាទីនំ បច្ចយានំ សមត្តេបិ សត្តានំ យមកានម្បិ សតំ ហីនបណីតតាទិវិសេសោ ទិស្សតិ។ សោ ច ន អហេតុកោ សព្ពទា ច សព្ពេសញ្ច អភាវតោ, ន កម្មភវតោ អញ្ញហេតុកោ តទភិនិព្ពត្តកសត្តានំ អជ្ឈត្តសន្តានេ អញ្ញស្ស ការណស្ស អភាវតោតិ កម្មភវហេតុកោវ។ កម្មញ្ហិ សត្តានំ ហីនបណីតតាទិវិសេសស្ស ហេតុ។ តេនាហ ភគវា – “កម្មំ សត្តេ វិភជតិ យទិទំ ហីនបណីតតាយា”តិ (ម. និ. ៣.២៨៩)។ តស្មា ជានិតព្ពមេតំ “ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ”តិ។

ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិអាទីសុ យស្មា អសតិ ជាតិយា ជរាមរណញ្ចេវ សោកាទយោ ច ធម្មា ន ហោន្តិ, ជាតិយា បន សតិ ជរាមរណញ្ចេវ ជរាមរណសង្ខាតទុក្ខធម្មផុដ្ឋស្ស ពាលស្ស ជរាមរណាទិសម្ពន្ធា វា តេន តេន ទុក្ខធម្មេន ផុដ្ឋស្ស អនភិសម្ពន្ធា វា សោកាទយោ ច ធម្មា ហោន្តិ។ តស្មា ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ។ **សមេច្ច អភិសមេច្ច ធម្ម**ន្តិ ញាណេន សមាគន្ត្វា ចតុសច្ចធម្មំ បដិវិជ្ឈិត្វា។

ឯវំ ទ្វាទសបទិកំ បច្ចយាការប្បវត្តឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិវដ្ដវសេន អវិជ្ជាទីនំ និរោធទស្សនត្ថំ “**អវិជ្ជានិរោធា សង្ខារនិរោធោតិ សមេច្ច អភិសមេច្ច ធម្ម**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អវិជ្ជានិរោធា**តិ អវិជ្ជាយ អនុប្បាទនិរោធា បុនអប្បវត្តិនិរោធេន។ **សង្ខារនិរោធោ**តិ សង្ខារានំ អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ។ ឯវំ សេសបទេសុបិ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិអាទយោ បុព្ពេ វុត្តនយា ឯវ។ **ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យា**តិ ឥមេ តេភូមកា ធម្មា សភាវលក្ខណាវពោធវសេន សោភនាការេន, អធិកេន ញាណេន វា សភាវតោ ជានិតព្ពា។ **បរិញ្ញេយ្យា**តិ សាមញ្ញលក្ខណាវពោធវសេន, កិច្ចសមាបនវសេន ច ព្យាបិត្វា ជានិតព្ពា។ **ឥមេ ធម្មា បហាតព្ពា**តិ ឥមេ សមុទយបក្ខិកា ធម្មា តេន តេន គុណង្គេន បហាតព្ពា។ **ភាវេតព្ពា**តិ វឌ្ឍេតព្ពា។ **សច្ឆិកាតព្ពា**តិ បច្ចក្ខំ កាតព្ពា។ ទុវិធា សច្ឆិកិរិយា បដិលាភសច្ឆិកិរិយា ច អារម្មណសច្ឆិកិរិយា ច។ **ឆន្នំ ផស្សាយតនាន**ន្តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ អាយតនានំ។ **សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ចា**តិ ឧប្បាទញ្ច និរោធញ្ច។

ភូរិបញ្ញោតិ ភូរិ វិយាតិ ភូរិ, តាយ ភូរិបញ្ញាយ សមន្នាគតោ ភូរិបញ្ញោ។ **មហាបញ្ញោ**តិអាទីសុ មហាបញ្ញាទីហិ សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។

តត្រិទំ មហាបញ្ញាទីនំ នានត្តំ – កតមា មហាបញ្ញា? មហន្តេ អត្ថេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា។ មហន្តេ ធម្មេ...បេ.... មហន្តា និរុត្តិយោ... មហន្តានិ បដិភានានិ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា។ មហន្តេ សីលក្ខន្ធេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា។ មហន្តេ សមាធិក្ខន្ធេ...បេ.... បញ្ញាក្ខន្ធេ... វិមុត្តិក្ខន្ធេ... វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា។ មហន្តានិ ឋានាឋានានិ...បេ.... មហាវិហារសមាបត្តិយោ... មហន្តានិ អរិយសច្ចានិ... មហន្តេ សតិបដ្ឋានេ... សម្មប្បធានេ... ឥទ្ធិបាទេ... មហន្តានិ ឥន្ទ្រិយានិ ... ពលានិ... ពោជ្ឈង្គានិ... មហន្តេ អរិយមគ្គេ... មហន្តានិ សាមញ្ញផលានិ... មហាអភិញ្ញាយោ... មហន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា។

កតមា បុថុបញ្ញា? បុថុនានាខន្ធេសុ ញាណំ បវត្តតីតិ បុថុបញ្ញា។ បុថុនានាធាតូសុ...បេ.... បុថុនានាអាយតនេសុ... បុថុនានាបដិច្ចសមុប្បាទេសុ... បុថុនានាសុញ្ញតមនុបលព្ភេសុ... បុថុនានាអត្ថេសុ... ធម្មេសុ... និរុត្តីសុ... បដិភានេសុ... បុថុនានាសីលក្ខន្ធេសុ... បុថុនានាសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធេសុ... បុថុនានាឋានាឋានេសុ... បុថុនានាវិហារសមាបត្តីសុ... បុថុនានាអរិយសច្ចេសុ... បុថុនានាសតិបដ្ឋានេសុ... សម្មប្បធានេសុ... ឥទ្ធិបាទេសុ... ឥន្ទ្រិយេសុ... ពលេសុ... ពោជ្ឈង្គេសុ... បុថុនានាអរិយមគ្គេសុ... សាមញ្ញផលេសុ... អភិញ្ញាសុ... បុថុនានាជនសាធារណេ ធម្មេ សមតិក្កម្ម បរមត្ថេ និព្ពានេ ញាណំ បវត្តតីតិ បុថុបញ្ញា។

កតមា ហាសបញ្ញា? ឥធេកច្ចោ ហាសពហុលោ វេទពហុលោ តុដ្ឋិពហុលោ បាមោជ្ជពហុលោ សីលំ បរិបូរេតិ។ ឥន្ទ្រិយសំវរំ បរិបូរេតិ។ ភោជនេ មត្តញ្ញុតំ...បេ.... ជាគរិយានុយោគំ... សីលក្ខន្ធំ... សមាធិក្ខន្ធំ... បញ្ញាក្ខន្ធំ... វិមុត្តិក្ខន្ធំ... វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធំ បរិបូរេតីតិ ហាសបញ្ញា។ ហាសពហុលោ...បេ.... បាមោជ្ជពហុលោ ឋានាឋានំ បដិវិជ្ឈតីតិ ហាសបញ្ញា។ ហាសពហុលោ វិហារសមាបត្តិយោ បរិបូរេតីតិ ហាសបញ្ញា។ ហាសពហុលោ អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតីតិ ហាសបញ្ញា។ សតិបដ្ឋានេ ភាវេតិ សម្មប្បធានេ... ឥទ្ធិបាទេ... ឥន្ទ្រិយានិ... ពលានិ... ពោជ្ឈង្គេ... អរិយមគ្គំ ភាវេតីតិ ហាសបញ្ញា, ហាសពហុលោ សាមញ្ញផលានិ សច្ឆិករោតីតិ ហាសបញ្ញា, អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតីតិ ហាសបញ្ញា, ហាសពហុលោ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតីតិ ហាសបញ្ញា។

កតមា ជវនបញ្ញា? យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា ឱឡារិកំ វា សុខុមំ វា ហីនំ វា បណីតំ វា យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ រូបំ អនិច្ចតោ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។ ទុក្ខតោ, អនត្តតោ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។ យា កាចិ វេទនា...បេ.... យា កាចិ សញ្ញា... យេ កេចិ សង្ខារា... យំ កិញ្ចិ វិញ្ញាណំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ...បេ.... យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ វិញ្ញាណំ អនិច្ចតោ... ទុក្ខតោ... អនត្តតោ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។ ចក្ខុំ...បេ.... ជរាមរណំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចតោ... ទុក្ខតោ... អនត្តតោ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។

រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, ទុក្ខំ ភយដ្ឋេន, អនត្តា អសារកដ្ឋេនាតិ តុលយិត្វា តីរយិត្វា វិភាវយិត្វា វិភូតំ កត្វា រូបនិរោធេ និព្ពានេ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។ វេទនា... សញ្ញា... សង្ខារា... វិញ្ញាណំ... ចក្ខុំ...បេ.... ជរាមរណំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, ទុក្ខំ ភយដ្ឋេន, អនត្តា អសារកដ្ឋេនាតិ តុលយិត្វា...បេ.... វិភូតំ កត្វា ជរាមរណនិរោធេ និព្ពានេ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។

រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិ តុលយិត្វា...បេ.... វិភូតំ កត្វា រូបនិរោធេ និព្ពានេ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។ វេទនា...បេ.... សញ្ញា... សង្ខារា... វិញ្ញាណំ... ចក្ខុំ...បេ.... ជរាមរណំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ...បេ.... និរោធធម្មន្តិ តុលយិត្វា...បេ.... វិភូតំ កត្វា ជរាមរណនិរោធេ និព្ពានេ ខិប្បំ ជវតីតិ ជវនបញ្ញា។

កតមា តិក្ខបញ្ញា? ខិប្បំ កិលេសេ ឆិន្ទតីតិ តិក្ខបញ្ញា។ ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតិ។ ឧប្បន្នំ ព្យាបាទវិតក្កំ... ឧប្បន្នំ វិហឹសាវិតក្កំ... ឧប្បន្នុប្បន្នេ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេ... ឧប្បន្នំ រាគំ... ឧប្បន្នំ ទោសំ... មោហំ... កោធំ... ឧបនាហំ... មក្ខំ... បឡាសំ... ឥស្សំ... មច្ឆរិយំ... មាយំ... សាឋេយ្យំ... ថម្ភំ... សារម្ភំ... មានំ... អតិមានំ... មទំ... បមាទំ... សព្ពេ កិលេសេ... សព្ពេ ទុច្ចរិតេ... សព្ពេ អភិសង្ខារេ... សព្ពេ ភវគាមិកម្មេ នាធិវាសេតិ បជហតិ វិនោទេតិ ព្យន្តីករោតិ អនភាវំ គមេតីតិ តិក្ខបញ្ញា។ ឯកម្ហិ អាសនេ ចត្តារោ

អរិយមគ្គា, ចត្តារិ ច សាមញ្ញផលានិ, ចតស្សោ ច បដិសម្ភិទាយោ, ឆ អភិញ្ញាយោ អធិគតា ហោន្តិ សច្ឆិកតា ផស្សិតា បញ្ញាយាតិ តិក្ខបញ្ញោ។

កតមា និព្ពេធិកបញ្ញា? ឥធេកច្ចោ សព្ពសង្ខារេសុ ឧព្ពេគពហុលោ ហោតិ ឧត្តាសពហុលោ ឧក្កណ្ឋនពហុលោ អរតិពហុលោ អនភិរតិពហុលោ ពហិមុខោ ន រមតិ សព្ពសង្ខារេសុ, អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ អបទាលិតបុព្ពំ លោភក្ខន្ធំ និព្ពិជ្ឈតិ បទាលេតីតិ និព្ពេធិកបញ្ញា។ អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ អបទាលិតបុព្ពំ ទោសក្ខន្ធំ... បេ.... មោហក្ខន្ធំ... កោធំ... ឧបនាហំ...បេ.... សព្ពេ ភវគាមិកម្មេ និព្ពិជ្ឈតិ បទាលេតីតិ និព្ពេធិកបញ្ញា។

២៨. ស សព្ពធម្មេសុ វិសេនិភូតោ, យំ កិញ្ចិ ទិដ្ឋំ វ សុតំ មុតំ វាតិ សោ ភូរិបញ្ញោ ខីណាសវោ យំ កិញ្ចិ ទិដ្ឋំ វា សុតំ វា មុតំ វា តេសុ សព្ពធម្មេសុ មារសេនំ វិនាសេត្វា ឋិតភាវេន វិសេនិភូតោ។ **តមេវ ទស្សិ**ន្តិ តំ ឯវ វិសុទ្ធទស្សិំ។ **វិវដំ ចរន្ត**ន្តិ តណ្ហាឆទនាទិវិគមេន វិវដំ ហុត្វា ចរន្តំ។ **កេនីធ លោកស្មិ វិកប្បយេយ្យា**តិ កេន ឥធ លោកេ តណ្ហាកប្បេន វា ទិដ្ឋិកប្បេន វា កោចិ វិកប្បេយ្យ, តេសំ វា បហីនត្តា រាគាទិនា បុព្ពេ វុត្តេនាតិ។

កាមា តេ បឋមា សេនាតិអាទីសុ ចតូសុ គាថាសុ អយមត្ថោ – យស្មា អាទិតោវ អគារិយភូតេ សត្តេ វត្ថុកាមេសុ កិលេស**កាមា** មោហយន្តិ, តេ អភិភុយ្យ អនគារិយភាវំ ឧបគតានំ បន្តេសុ វា សេនាសនេសុ, អញ្ញតរញ្ញតរេសុ វា អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ **អរតិ** ឧប្បជ្ជតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “បព្ពជិតេន ខោ, អាវុសោ, អភិរតិ ទុក្ករា”តិ (សំ. និ. ៤.៣៣១)។ តតោ តេ បរបដិពទ្ធជីវិកត្តា **ខុប្បិបាសា** ពាធេតិ, តាយ ពាធិតានំ បរិយេសន**តណ្ហា** ចិត្តំ កិលមយតិ, អថ នេសំ កិលន្តចិត្តានំ **ថិនមិទ្ធំ** ឱក្កមតិ តតោ វិសេសមនធិគច្ឆន្តានំ ទុរភិសម្ភវេសុ អរញ្ញវនបត្ថេសុ សេនាសនេសុ វិហរតំ ឧត្រាសសញ្ញិតា **ភីរុ** ជាយតិ, តេសំ ឧស្សង្កិតបរិសង្កិតានំ ទីឃរត្តំ វិវេករសមនស្សាទយមានានំ វិហរតំ “ន សិយា នុ ខោ ឯស មគ្គោ”តិ បដិបត្តិយំ **វិចិកិច្ឆា** ឧប្បជ្ជតិ, តំ វិនោទេត្វា វិហរតំ អប្បមត្តកេន វិសេសាធិគមេន **មានមក្ខថម្ភា** ជាយន្តិ, តេបិ វិនោទេត្វា វិហរតំ តតោ អធិកតរំ វិសេសាធិគមំ និស្សាយ **លាភសក្ការសិលោកា** ឧប្បជ្ជន្តិ, លាភាទិមុច្ឆិតា ធម្មបដិរូបកានិ បកាសេន្តា **មិច្ឆាយសំ** អធិគន្ត្វា តត្ថ ឋិតា ជាតិអាទីហិ **អត្តានំ ឧក្កំសេន្តិ, បរំ វម្ភេន្តិ**។ តស្មា កាមាទីនំ បឋមសេនាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។

ឯវមេតំ ទសវិធំ សេនំ ឧទ្ទិសិត្វា យស្មា សា កណ្ហធម្មសមន្នាគតត្តា កណ្ហស្ស នមុចិនោ ឧបការាយ សំវត្តតិ, តស្មា នំ “តវ សេនា”តិ និទ្ទិសន្តោ អាហ – “**ឯសា នមុចិ តេ សេនា, កណ្ហស្សាភិប្បហារិនី**”តិ។ តត្ថ **អភិប្បហារិនី**តិ សមណព្រាហ្មណានំ ឃាតិនី និប្បោថិនី, អន្តរាយករីតិ អត្ថោ។ **ន នំ អសូរោ ជិនាតិ, ជេត្វាវ លភតេ សុខ**ន្តិ ឯវំ តវ សេនំ អសូរោ កាយេ ច ជីវិតេ ច សាបេក្ខោ បុរិសោ ន ជិនាតិ, សូរោ បន ជិនាតិ, ជេត្វាវ មគ្គសុខំ ផលសុខញ្ច អធិគច្ឆតិ។

យតោ ចតូហិ អរិយមគ្គេហីតិ យទា ចតូហិ និទ្ទោសនិព្ពានមគ្គនសង្ខាតេហិ មគ្គេហិ។ **មារសេនា**តិ មារស្ស សេនា វចនករា កិលេសា។ **បដិសេនិករា**តិ បដិបក្ខករា។ **ជិតា ចា**តិ បរាជយមានា ហនិតា ច។ **បរាជិតា ចា**តិ និគ្គហិតា ច។ **ភគ្គា**តិ ភិន្នា។ **វិប្បលុគ្គា**តិ ចុណ្ណវិចុណ្ណា។ **បរម្មុខា**តិ វិមុខភាវំ បាបិតា។ **វិសេនិភូតោ**តិ និក្កិលេសោ ហុត្វា ឋិតោ។

វោទាតទស្សិន្តិ ព្យវទាតទស្សិំ។ **តានិ ឆទនានី**តិ ឯតានិ តណ្ហាទិកិលេសឆទនានិ។ **វិវដានី**តិ បាកដីកតានិ។ **វិទ្ធំសិតានី**តិ ឋិតដ្ឋានតោ អបហតានិ។ **ឧគ្ឃាដិតានី**តិ ឧប្បាដិតានិ។ **សមុគ្ឃាដិតានី**តិ វិសេសេន ឧប្បាដិតានិ។

២៩. ន កប្បយន្តីតិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – កិញ្ច ភិយ្យោ? តេ ហិ តាទិសា សន្តោ ទ្វិន្នំ កប្បានំ បុរេក្ខារានញ្ច កេនចិ **ន កប្បយន្តិ, ន បុរេក្ខរោន្តិ**។ បរមត្ថំ អច្ចន្តសុទ្ធិំ អធិគតត្តា អនច្ចន្តសុទ្ធិំយេវ អកិរិយសស្សតទិដ្ឋិំ **“អច្ចន្តសុទ្ធី”តិ ន តេ វទន្តិ**។ **អាទានគន្ថំ គថិតំ វិសជ្ជា**តិ ចតុព្ពិធម្បិ រូបាទីនំ អាទាយកត្តា អាទានគន្ថំ អត្តនោ ចិត្តសន្តានេ គថិតំ ពទ្ធំ អរិយមគ្គសត្ថេន វិស្សជ្ជ ឆិន្ទិត្វា។ សេសំ បាកដមេវ។

អច្ចន្តសុទ្ធិន្តិ អច្ចន្តំ បរមត្ថំ សុទ្ធិំ។ **សំសារសុទ្ធិ**ន្តិ សំសារតោ សុទ្ធិំ។ **អកិរិយទិដ្ឋិ**ន្តិ ករោតោ ន ករីយតិ បាបន្តិ អកិរិយទិដ្ឋិំ។ **សស្សតវាទ**ន្តិ “និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ វចនំ។ **ន វទន្តិ** ន កថេន្តិ។

គន្ថាតិ នាមកាយំ គន្ថេន្តិ, ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ ឃដេន្តីតិ គន្ថា។ អភិជ្ឈា ច សា នាមកាយឃដនវសេន គន្ថោ ចាតិ **អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ**។ ហិតសុខំ ព្យាបាទយតីតិ **ព្យាបាទោ**។ ព្យាបាទោ ច សោ

វុត្តនយេន គន្ថោ ចាតិ **ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ។ សីលព្ពតបរាមាសោ**តិ “ឥតោ ពហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណានំ សីលេន សុទ្ធិ វតេន សុទ្ធី”តិ (ធ. ស. ១១៤៣, ១២២២) បរតោ អាមាសោ។ **ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ**តិ សព្ពញ្ញុភាសិតម្បិ បដិក្ខិបិត្វា “សស្សតោ លោកោ, ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ (ធ. ស. ១១៤៤) ឥមិនា អាការេន អភិនិវេសោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ។ **អត្តនោ ទិដ្ឋិយា រាគោ**តិ អត្តនា អភិនិវិសិត្វា គហិតាយ ទិដ្ឋិយា ឆន្ទរាគោ។ **បរវាទេសុ អាឃាតោ**តិ បរស្ស វចនេសុ កោបោ។ **អប្បច្ចយោ**តិ អតុដ្ឋាការោ។ **អត្តនោ សីលំ វា**តិ អត្តនា សមាទិន្នំ គោសីលាទិសីលំ វា។ **អត្តនោ ទិដ្ឋី**តិ អត្តនា គហិតា បរាមដ្ឋា ទិដ្ឋិ។ **តេហិ គន្ថេហី**តិ ឯតេហិ វុត្តេហិ នាមកាយបដនេហិ។ **រូបំ អាទិយន្តី**តិ ចតុសមុដ្ឋានិកំ រូបារម្មណំ អាទិយន្តិ គណ្ហន្តិ។ **ឧបាទិយន្តី**តិ ឧបគន្ត្វា គណ្ហន្តិ តណ្ហាគហណេន។ **បរាមសន្តិ** ទិដ្ឋិគហណេន។ **អភិនិវិសន្តិ** មានគហណេន។ **វដ្ដន្តិ** តេភូមកវដ្ដំ។ **គន្ថេ**តិ ពន្ធនេ។

វោសជ្ជិត្វា វាតិ សម្មា វិស្សជ្ជិត្វា វា។ **គថិតេ**តិ ពន្ធនេ។ **គន្ថិតេ**តិ គន្ថនេន គន្ថិតេ។ **វិពន្ធេ**តិ វិសេសេន ពន្ធេ។ **អាពន្ធេ**តិ អនេកវិធេន ពន្ធេ។ **បលិពុទ្ធេ**តិ អមុញ្ចិតេ។ **ពន្ធនេ បោដយិត្វា**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិពន្ធនានិ បប្ផោដយិត្វា។ **វិសជ្ជា**តិ ចជិត្វា។

ឥមេ បន ចត្តារោ គន្ថេ កិលេសបដិបាដិយាបិ អាហរិតុំ វដ្ដតិ, មគ្គបដិបាដិយាបិ – កិលេសបដិបាដិយា អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ អរហត្តមគ្គេន បហីយតិ, ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ អនាគាមិមគ្គេន, សីលព្ពតបរាមាសោ កាយគន្ថោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ សោតាបត្តិមគ្គេន។ មគ្គបដិបាដិយា សីលព្ពតបរាមាសោ កាយគន្ថោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ សោតាបត្តិមគ្គេន, ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ អនាគាមិមគ្គេន, អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ អរហត្តមគ្គេនាតិ។ ឯតេ ចត្តារោ គន្ថា យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ គន្ថេន្តិ ឃដេន្តីតិ គន្ថា។ តេ ចតុប្បភេទា អភិជ្ឈាយន្តិ ឯតាយ, សយំ វា អភិជ្ឈាយតិ, អភិជ្ឈាយនមត្តមេវ វា ឯសាតិ **អភិជ្ឈា**។ លោភោយេវ នាមកាយំ គន្ថេតិ ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ ឃដេតីតិ **កាយគន្ថោ**។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តំ បូតិភាវំ គច្ឆតិ, ព្យាបាទយតិ វា វិនយាចាររូបសម្បត្តិហិតសុខាទីនីតិ **ព្យាបាទោ**។ “ឥតោ ពហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណានំ សីលេន សុទ្ធិ វតេន សុទ្ធី”តិ បរាមសនំ សីលព្ពតបរាមាសោ, សព្ពញ្ញុភាសិតម្បិ បដិក្ខិបិត្វា “សស្សតោ លោកោ, ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិអាទិនា អាការេន អភិនិវិសតីតិ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ។ **យថា វច្ឆំ វា**តិអាទី វច្ឆាទិវិសង្ខរណំ គន្ថានំ វិយោគករណេ ឧបមំ ទស្សេន្តោ អាហ។

ន ជនេន្តីតិ ន ឧប្បាទេន្តិ។ **ន សញ្ជនេន្តី**តិ ន និព្ពត្តេន្តិ។ **នាភិនិព្ពត្តេន្តី**តិ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ ន សញ្ជនេន្តីតិ ឧប្បាទក្ខណំ។ ន និព្ពត្តេន្តិ នាភិនិព្ពត្តេន្តីតិ បវត្តិក្ខណំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៣០. **សីមាតិគោ**តិ គាថា ឯកបុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ វុត្តា។ បុព្ពសទិសោ ឯវ បនស្សា សម្ពន្ធោ, សោ ឯវ អត្ថវណ្ណនាយ សទ្ធិំ វេទិតព្ពោ – កិញ្ច ភិយ្យោ? សោ ឦទិសោ ភូរិបញ្ញោ ចតុន្នំ កិលេសសីមានំ អតីតត្តា **សីមាតិគោ**, ពាហិតបាបត្តា ច **ព្រាហ្មណោ**, ឥត្ថម្ភូតស្ស ច **តស្ស នត្ថិ**, បរចិត្តបុព្ពេនិវាសញាណេហិ **ញត្វា** វា មំសទិព្ពចក្ខូហិ **ទិស្វា** វា កិញ្ចិ **សមុគ្គហីតំ**, អភិនិវិដ្ឋន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សោ ច កាមរាគាភាវតោ **ន រាគរាគី** រូបារូបរាគាភាវតោ **ន វិរាគរត្តោ**, យតោ ឯវំវិធស្ស **តស្ស** “ឥទំ បរម”ន្តិ កិញ្ចិ **ឥធ ឧគ្គហីតំ នត្ថី**តិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

ចតស្សោ សីមាយោតិ ចត្តារោ បរិច្ឆេទា។ **ទិដ្ឋានុសយោ**តិ ទិដ្ឋិ ច សា អប្បហីនដ្ឋេន អនុសយោ ចាតិ ទិដ្ឋានុសយោ។ **វិចិកិច្ឆានុសយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ កេនដ្ឋេន អនុសយា? អនុសយនដ្ឋេន។ កោ ឯស អនុសយដ្ឋោ នាមាតិ? អប្បហីនដ្ឋោ។ ឯតេ ហិ អប្បហីនដ្ឋេន តស្ស តស្ស សន្តានេ អនុសេន្តិ នាម, តស្មា “អនុសយា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អនុសេន្តី**តិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ អថាបិ សិយា – អនុសយដ្ឋោ នាម អប្បហីនាការោ, អប្បហីនាការោ ច “ឧប្បជ្ជតី”តិ វត្តុំ ន យុជ្ជតិ, តស្មា ន អនុសយា ឧប្បជ្ជន្តីតិ។ តត្រិទំ បដិវចនំ – អប្បហីនាការោ អនុសយោ, អនុសយោតិ បន អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតា កិលេសា វុច្ចន្តិ។ សោ ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ សប្បច្ចយដ្ឋេន សហេតុកោ ឯកន្តាកុសលោ អតីតោបិ ហោតិ អនាគតោបិ បច្ចុប្បន្នោបិ, តស្មា “ឧប្បជ្ជតី”តិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

តត្រិទំ បមាណំ – **បដិសម្ភិទាយំ** តាវ អភិសមយកថាយំ (បដិ. ម. ៣.២១) “បច្ចុប្បន្នេ កិលេសេ បជហតី”តិ បុច្ឆិត្វា អនុសយានំ បច្ចុប្បន្នភាវស្ស អត្ថិតាយ “ថាមគតោ អនុសយំ បជហតី”តិ វុត្តំ។ **ធម្មសង្គណិយំ** មោហស្ស បទភាជនេ (ធ. ស. ៣៩០) “អវិជ្ជានុសយោ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានំ, អវិជ្ជាលង្គី មោហោ អកុសលមូលំ, អយំ តស្មិំ សមយេ មោហោ ហោតី”តិ អកុសលចិត្តេន សទ្ធិំ អវិជ្ជានុសយស្ស ឧប្បន្នភាវោ វុត្តោ។ **កថាវត្ថុស្មិំ** “អនុសយា អព្យាកតា អនុសយា អហេតុកា អនុសយា ចិត្តវិប្បយុត្តា”តិ (កថា. ៦០៥) សព្ពេ វាទា

បដិសេធិតា។ **អនុសយយមកេ** សត្តន្នំ មហាវារានំ អញ្ញតរស្មឹ ឧប្បជ្ជនវារេ “យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្មា “អនុសេន្តីតិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ យំ វុត្តំ, តំ ឥមិនា តន្តិប្បមាណេន សុវុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ យម្បិ “ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ”តិអាទិ វុត្តំ, តម្បិ សុវុត្តមេវ។ អនុសយោ ហិ នាមេស បរិនិប្ផន្នោ ចិត្តសម្បយុត្តោ អកុសលធម្មោតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្វំ។

តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ ចតូសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ, វិចិកិច្ឆានុសយោ វិចិកិច្ឆាសហគតេ, អវិជ្ជានុសយោ ទ្វាទសសុ អកុសលចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច; តយោបិ អវសេសតេភូមកធម្មេសុ អារម្មណវសេន ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាមោហា។ កាមរាគានុសយោ ចេត្ថ លោភសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច, មនាបេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ អារម្មណវសេន ឧប្បជ្ជមានោ លោភោ។ បដិឃានុសយោ ទោមនស្សសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច, អមនាបេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានោ ទោសោ។ មានានុសយោ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច, ទុក្ខវេទនាវជ្ជេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ រូបារូបាវចរធម្មេសុ ច អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានោ មានោ។ ភវរាគានុសយោ ចតូសុ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេសុ ឧប្បជ្ជមានោបិ សហជាតវសេន វុត្តោ។ អារម្មណវសេនេវ បន រូបារូបាវចរធម្មេសុ ឧប្បជ្ជមានោ លោភោ វុត្តោ។

តត្ថ **ទិដ្ឋានុសយោ**តិ ទ្វាសដ្ឋិវិធា ទិដ្ឋិ។ **វិចិកិច្ឆានុសយោ**តិ អដ្ឋវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា។ **តទេកដ្ឋា ច កិលេសា**តិ សហជេកដ្ឋវសេន ទិដ្ឋិយា វិចិកិច្ឆាយ, សហជេកដ្ឋវសេន ឯកតោ ឋិតា។ **មានានុសយោ**តិ នវវិធមានោ។ **បរមត្ថញាណេន វា ញត្វា**តិ បរេសំ ចិត្តាចារជាននបញ្ញាយ ជានិត្វា, ចេតោបរិយញាណេន ជានិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន វា**តិ អតីតេ និវុដ្ឋក្ខន្ធានុស្សរណញាណេន ជានិត្វា។ **មំសចក្ខុនា វា**តិ បកតិចក្ខុនា។ **ទិព្ពចក្ខុនា វា**តិ ទិព្ពសទិសេន ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតេន វា ទិព្ពចក្ខុនា បស្សិត្វា។ **រាគរត្តា**តិ រាគេន រញ្ជិតា។ **យេ បញ្ចសុ កាមគុណេសូ**តិ យេ បញ្ចសុ រូបាទិវត្ថុកាមកោដ្ឋាសេសុ។ **វិរាគរត្តា**តិ វិរាគសង្ខាតាសុ រូបារូបសមាបត្តីសុ អតិរត្តា អល្លីនា។ **យតោ កាមរាគោ ចា**តិ យទា កាមភវេ រាគោ ច។ **រូបារូបរាគេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

សុទ្ធដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បរមដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣១. បញ្ចមេ បរមដ្ឋកសុត្តេ **បរមន្តិ ទិដ្ឋីសុ បរិព្ពសានោ**តិ ឥទំ បរមន្តិ គហេត្វា សកាយ សកាយ ទិដ្ឋិយា វសមានោ។ **យទុត្តរិ កុរុតេ**តិ យំ អត្តនោ សត្ថារាទី សេដ្ឋំ ករោតិ។ **ហីនាតិ អញ្ញេ តតោ សព្ពមាហា**តិ តំ អត្តនោ សត្ថារាទី ឋបេត្វា តតោ អញ្ញេ សព្ពេ “ហីនា ឥមេ”តិ អាហ។ **តស្មា វិវាទានិ អវីតិវត្តោ**តិ តេន ការណេន សោ ទិដ្ឋិកលហេ អវីតិវត្តោវ ហោតិ។

វសន្តីតិ បឋមុប្បន្នទិដ្ឋិវសេន វសន្តិ។ **បវសន្តី**តិ បរិសិត្វា វសន្តិ។ **អាវសន្តី**តិ វិសេសេន វសន្តិ។ **បរិវសន្តី**តិ សព្ពភាគេន វសន្តិ។ តំ ឧបមាយ សាធេន្តោ **“យថា អាគារិកា វា”**តិអាទិមាហ។ **អាគារិកា វា**តិ ឃរសាមិកា។ **ឃរេសុ វសន្តី**តិ អត្តនោ ឃរេសុ អាសង្កវិរហិតា ហុត្វា និវសន្តិ។ **សាបត្តិកា វា**តិ អាបត្តិពហុលា។ **សកិលេសា វា**តិ រាគាទិកិលេសពហុលា។ **ឧត្តរិ ករោតី**តិ អតិរេកំ ករោតិ។ **អយំ សត្ថា សព្ពញ្ញូ**តិ ‘អយំ អម្ហាកំ សត្ថា សព្ពំ ជានាតិ’។

សព្ពេ បរប្បវាទេ ខិបតីតិ សព្ពា បរលទ្ធិយោ ឆឌ្ឌេតិ។ **ឧក្ខិបតី**តិ នីហរតិ។ **បរិក្ខិបតី**តិ បរម្មុខេ ករោតិ។ **ទិដ្ឋិមេធគានី**តិ ទិដ្ឋិវិហេសកានិ។

៣២. ទុតិយគាថាយត្ថោ – ឯវំ អវីតិវត្តោ ច **យំ ទិដ្ឋេ សុតេ សីលវតេ មុតេ**តិ ឯតេសុ ចតូសុ វត្ថូសុ ឧប្បន្នទិដ្ឋិសង្ខាតេ **អត្តនិ** បុព្ពេ វុត្តប្បការំ **អានិសំសំ បស្សតិ, តទេវ សោ តត្ថ** សកាយ ទិដ្ឋិយា អានិសំសំ “ឥទំ សេដ្ឋ”ន្តិ អភិនិវិសិត្វា **អញ្ញំ សព្ពំ** បរសត្ថារាទិកំ **និហីនតោ បស្សតិ**។

ទ្វេ អានិសំសេ បស្សតីតិ ទ្វេ គុណេ ឱលោកេតិ។ **ទិដ្ឋធម្មិកញ្ចា**តិ ទិដ្ឋេ បច្ចក្ខេ អត្តភាវេ វិបច្ចនករណំ។ **សម្បរាយិកញ្ចា**តិ បរលោកេ បដិលភិតព្ពគុណញ្ច។ **យំទិដ្ឋិកោ សត្ថា**តិ យំលទ្ធិកោ តិត្ថាយតនសាមិកោ។ **អលំ នាគត្តាយ វា**តិ នាគរាជភាវាយ វា បរិយត្តំ។ **សុបណ្ណត្តា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ទេវត្តាយ វា**តិ សម្មុតិទេវាទិភាវាយ។ **អាយតី ផលបាដិកង្ខី ហោតី**តិ អនាគតេ វិបាកផលំ បត្ថយានោ ហោតិ។ **ទិដ្ឋសុទ្ធិយាបិ ទ្វេ អានិសំសេ បស្សតី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទិដ្ឋរូបាយតនស្ស វសេន សុទ្ធិយា ហេតុត្តាបិ អត្តនោ គហិតគហណេន ទ្វេ គុណេ ឱលោកេតិ។ **សុតសុទ្ធិយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៣៣. តតិយគាថាយត្ថោ – ឯវំ បស្សតោ ច **យំ** អត្តនោ សត្ថារាទី **និស្សិតោ អញ្ញំ** បរសត្ថារាទី **ហីនំ បស្សតិ, តំ** បន ទស្សនំ **គន្ថ**មេវ **កុសលា វទន្តិ**, ពន្ធនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា ឯតទេវ, **តស្មា ហិ ទិដ្ឋំ វ សុតំ មុតំ វា, សីលព្ពតំ ភិក្ខុ ន និស្សយេយ្យ**, នាភិនិវេសេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។

កុសលាតិ ខន្ធាទិជានេ ឆេកា។ **ខន្ធកុសលា**តិ រូបាទីសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ កុសលា។ **ធាតុអាយតនបដិច្ចសមុប្បាទសតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គផលនិព្ពានេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ **មគ្គកុសលា**តិ ចតូសុ មគ្គេសុ។ **ផលកុសលា**តិ ចតូសុ ផលេសុ។ **និព្ពានកុសលា**តិ ទុវិធេ និព្ពានេ ឆេកា។ **តេ កុសលា**តិ តេ ឯតេសុ វុត្តប្បការេសុ ឆេកា។ **ឯវំ វទន្តី**តិ ឯវំ កថេន្តិ។ **គន្ថោ ឯសោ**តិ បស្សតោ ច អត្តនោ សត្ថារាទិនិស្សិតញ្ច អញ្ញំ បរសត្ថារាទី ហីនតោ ទស្សនញ្ច គន្ថោ ពន្ធនោ ឯសោតិ វទន្តិ។ **លគ្គនំ ឯត**ន្តិ ឯតំ វុត្តប្បការំ នាគទន្តេ លគ្គិតំ វិយ អជោលម្ពនំ។ **ពន្ធនំ ឯត**ន្តិ និច្ឆិន្ទិតុំ ទុក្ខរដ្ឋេន សង្ខលិកាទិពន្ធនំ វិយ ឯតំ ពន្ធនំ។ **បលិពោធោ ឯសោ**តិ សំសារតោ និក្ខមិតុំ អប្បទានដ្ឋេន ឯសោ បលិពោធោ។

៣៤. ចតុត្ថគាថាយត្ថោ – ន កេវលំ ទិដ្ឋសុតាទីសុ ន និស្សយេយ្យ, អបិច ខោ បន អសញ្ញាតំ ឧបរូបរិ **ទិដ្ឋិម្បិ លោកស្មឹ ន កប្បយេយ្យ**, ន ជនេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កីទិសំ? **ញាណេន វា សីលវតេន វាបិ**, សមាបត្តិញាណាទិញាណេន វា សីលវតេន វា យា កប្បិយតិ, ឯតំ ទិដ្ឋឹ ន កប្បេយ្យ។ ន កេវលញ្ច ទិដ្ឋឹ ន កប្បយេយ្យ, អបិច ខោ បន មានេនបិ ជាតិអាទីហិ វត្ថូហិ **សមោតិ អត្តានមនូបនេយ្យ, ហីនោ ន មញ្ញេថ វិសេសិ វាបី**តិ។

អដ្ឋសមាបត្តិញាណេន វាតិ បឋមជ្ឈានាទីនំ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ សម្បយុត្តបញ្ញាយ វា។ **បញ្ចាភិញ្ញាញាណេន វា**តិ លោកិយានំ បញ្ចន្នំ អភិញ្ញានំ សម្បយុត្តបញ្ញាយ វា។ **មិច្ឆាញាណេន វា**តិ វិបរីតសភាវេន បវត្តាយ បញ្ញាយ អមុត្តេ មុត្តំ បស្សាតិ ឯវំ ឧប្បន្នេន មិច្ឆាញាណេន វា។

៣៥. បញ្ចមគាថាយត្ថោ – ឯវញ្ហិ ទិដ្ឋី អកប្បេន្តោ អមញ្ញមានោ ច **អត្តំ បហាយ អនុបាទិយានោ** យំ បុព្ពេ គហិតំ, តំ បហាយ បរំ អគ្គណ្ហន្តោ តស្មិម្បិ វុត្តប្បការេ ញាណេ ទុវិធំ **និស្សយំ នោ ករោតិ**, អករោន្តោ ច **ស វេ វិយត្តេសុ** នានាទិដ្ឋិវសេន ភិន្នេសុ សត្តេសុ **ន វគ្គសារី** ឆន្ទាទិវសេន អគច្ឆនធម្មោ ហុត្វា ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋីសុ **កិញ្ចិ ទិដ្ឋឹ ន បច្ចេតិ**, ន បច្ចាគច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ចតូហិ ឧបាទានេហីតិ កាមុបាទានាទីហិ ចតូហិ ភុសំ គហណេហិ **ស វេ វិយត្តេសូ**តិ សោ បុគ្គលោ និច្ឆិតេសុ។ **ភិន្នេសូ**តិ ទ្វិធា ភិន្នេសុ។

៣៦. ឥទានិ យោ សោ ឥមាយ គាថាយ វុត្តោ ខីណាសវោ, តស្ស វណ្ណភណនត្ថំ “**យស្សូភយន្តេ**”តិអាទិកា តិស្សោ គាថាយោ អាហ។ តត្ថ បឋមគាថាយ **យស្សូភយន្តេ**តិ បុព្ពេ វុត្តេ ផស្សាទិភេទេ។ **បណិធី**តិ តណ្ហា។ **ភវាភវាយា**តិ បុនប្បុនភវាយ ។ **ឥធ វា ហុរំ វា**តិ សកត្តភាវាទិភេទេ ឥធ វា បរត្តភាវាទិភេទេ បរត្ថ វា។

ផស្សោ ឯកោ អន្តោតិ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ឯកោ កោដ្ឋាសោ។ **ផស្សសមុទយោ**តិ វត្ថារម្មណោ។ យតោ សមុទេតិ ឧប្បជ្ជតិ, សោ សមុទយោ។ **ទុតិយោ អន្តោ**តិ ទុតិយោ កោដ្ឋាសោ។ **អតីតន្តិ** អតិ ឥតំ អតីតំ, អតិក្កន្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនាគតន្តិ** ន អាគតំ, អនុប្បន្នន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **សុខា វេទនា**ទយោ វិសភាគវសេន។ **នាមរូប**ទុកំ នមនរុប្បនវសេន។ **អជ្ឈត្តិកា**ទយោ អជ្ឈត្តពាហិរវសេន។ **សក្កាយា**ទយោ ខន្ធបញ្ចកានំ បវត្តិសមុទយវសេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

សកត្តភាវោតិ អត្តនោ អត្តភាវោ។ **បរត្តភាវោ**តិ បរស្ស អត្តភាវោ។

៣៧. ទុតិយគាថាយ **ទិដ្ឋេ វា**តិ ទិដ្ឋសុទ្ធិយា វា។ ឯស នយោ **សុតា**ទីសុ។ **សញ្ញា**តិ សញ្ញាសមុដ្ឋាបិកា ទិដ្ឋិ។

អបរាមសន្តន្តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋីហិ ន បរាមសន្តំ។ **អនភិនិវេសន្តន្តិ** តេហេវ អនភិនិវិសន្តំ។

“**វិនិពទ្ធោ**”**តិ វា**តិ មានេន វិនិពទ្ធោតិ វា។ “**បរាមដ្ឋោ**”**តិ វា**តិ បរតោ និច្ចសុខសុភាទីហិ បរាមដ្ឋោតិ វា។ **វិក្ខេបគតោ**តិ ឧទ្ធច្ចវសេន។ **អនិដ្ឋង្គតោ**តិ វិចិកិច្ឆាវសេន។ **ថាមគតោ**តិ អនុសយវសេន។ **គតិយា**តិ គន្តព្ពវសេន។

៣៨. តតិយគាថាយ **ធម្មាបិ តេសំ ន បដិច្ឆិតាសេ**តិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតធម្មាបិ តេសំ “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ (ឧទា. ៥៤) ឯវំ ន បដិច្ឆិតា។ **បារង្គតោ ន បច្ចេតិ តាទី**តិ និព្ពានបារំ គតោ តេន តេន មគ្គេន បហីនេ កិលេសេ បុន នាគច្ឆតិ បញ្ចហិ ច អាការេហិ តាទី ហោតីតិ។ សេសំ បាកដមេវ។

វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋីតិ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៣២) នយេន ឯកេកស្មិំ ខន្ធេ ចតូហិ ចតូហិ អាការេហិ បញ្ចក្ខន្ធេ បតិដ្ឋំ កត្វា បវត្តា វិជ្ជមានេ កាយេ ទិដ្ឋិ។ **ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តា (ធ. ស. ១២២១) ទិដ្ឋិ។ **អន្តគ្គាហិកាទិដ្ឋី**តិ “សស្សតោ លោកោ ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តា (ម. និ. ៣.២៧) ឯកេកំ អន្តំ អគ្គីតិ គហេត្វា បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **យា ឯវរូបា ទិដ្ឋី**តិ ឥទានិ វុច្ចមានានំ ឯកូនវីសបទានំ សាធារណំ មូលបទំ។ យា ទិដ្ឋិ, តទេវ **ទិដ្ឋិគតំ;** យា ទិដ្ឋិ, តទេវ **ទិដ្ឋិគហនន្តិ** សព្ពេសំ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ។ យា អយាថាវទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិ, តទេវ ទិដ្ឋីសុ គតំ ទស្សនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិយា អន្តោគតត្តាតិ **ទិដ្ឋិគតំ**។ ហេដ្ឋាបិស្ស អត្ថោ វុត្តោយេវ។

ទ្វិន្នំ អន្តានំ ឯកន្តគតត្តាតិបិ **ទិដ្ឋិគតំ**។ តត្ថ **សស្សតោ**តិ និច្ចោ។ **លោកោ**តិ អត្តា។ “ឥធ សរីរយេវ នស្សតិ, អត្តា បន ឥធ បរត្ថ ច សោយេវា”តិ មញ្ញន្តិ។ សោ ហិ សាមញ្ញេវ អាលោកេតីតិ កត្វា លោកោតិ មញ្ញតិ។ **អសស្សតោ**តិ អនិច្ចោ។ អត្តា សរីរេនេវ សហ នស្សតីតិ មញ្ញន្តិ។ **អន្តវា**តិ បរិត្តេ កសិណេ ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តំ បរិត្តកសិណារម្មណំ ចេតនំ “សបរិយន្តោ អត្តា”តិ មញ្ញន្តិ។ **អនន្ត វា**តិ ន អន្តវា អប្បមាណេ កសិណេ ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តំ អប្បមាណកសិណារម្មណំ ចេតនំ “អបរិយន្តោ អត្តា”តិ មញ្ញន្តិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរន្តិ** ជីវោ ច សរីរញ្ច តំយេវ។ ជីវោតិ អត្តា, លិង្គវិបល្លាសេន នបុំសកវចនំ កតំ។ **សរីរន្តិ** រាសដ្ឋេន ខន្ធបញ្ចកំ។ **អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ** អញ្ញោ ជីវោ អញ្ញំ ខន្ធបញ្ចកំ ។ **ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ ខន្ធា ឥធេវ វិនស្សន្តិ, សត្តោ មរណតោ បរំ ហោតិ វិជ្ជតិ ន នស្សតិ, **តថាគតោ**តិ ចេតំ សត្តាធិវចនន្តិ។ កេចិ បន “**តថាគតោ**តិ អរហា”តិ វទន្តិ។ ឥមេ **ន ហោតី**តិ បក្ខេ ទោសំ ទិស្វា ឯវំ គណ្ហន្តិ។ **ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ ខន្ធាបិ ឥធេវ នស្សន្តិ , តថាគតោ ច មរណតោ បរំ ន ហោតិ ឧច្ឆិជ្ជតិ។ ឥមេ **ហោតី**តិ បក្ខេ ទោសំ ទិស្វា ឯវំ គណ្ហន្តិ។ **ហោតិ ច ន ច**

ហោតីតិ ឥមេ ឯកេកបក្ខបរិគ្គហេ ទោសំ ទិស្វា ឧភយបក្ខំ គណ្ហន្តិ។ **នេវ ហោតិ ន ន ហោតី**តិ ឥមេ ឧភយបក្ខបរិគ្គហេ ឧភយទោសាបត្តឹ ទិស្វា “ហោតិ ច ន ហោតី”តិ ច “នេវ ហោតិ ន ន ហោតី”តិ ច អមរាវិក្ខេបបក្ខំ គណ្ហន្តិ។

អយំ បនេត្ថ អដ្ឋកថានយោ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១១៣) – “សស្សតោ លោកោ”តិ វាតិអាទីហិ ទសហាការេហិ ទិដ្ឋិបភេទោវ វុត្តោ។ តត្ថ **សស្សតោ លោកោ**តិ ច ខន្ធបញ្ចកំ លោកោតិ គហេត្វា “អយំ លោកោ និច្ចោ ធុវោ សព្ពកាលិកោ”តិ គណ្ហន្តស្ស សស្សតន្តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **អសស្សតោ**តិ តមេវ លោកំ “ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតី”តិ គណ្ហន្តស្ស ឧច្ឆេទគ្គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **អន្តវា**តិ បរិត្តកសិណលាភិនោ សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា កសិណេ សមាបន្នស្ស អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តិតរូបារូបធម្មេ “លោកោ”តិ ច កសិណបរិច្ឆេទន្តេន “អន្តវា”តិ ច គណ្ហន្តស្ស “អន្តវា លោកោ”តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ សា សស្សតទិដ្ឋិបិ ហោតិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិបិ។ វិបុលកសិណលាភិនោ បន តស្មិំ កសិណេ សមាបន្នស្ស អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តិតរូបារូបធម្មេ “លោកោ”តិ ច កសិណបរិច្ឆេទន្តេន ច “អនន្តោ”តិ គណ្ហន្តស្ស “អនន្តវា លោកោ”តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ សា សស្សតទិដ្ឋិ ហោតិ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិបិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ភេទនធម្មស្ស សរីរស្សេវ “ជីវ”ន្តិ គហិតត្តា “សរីរេ ឧច្ឆិជ្ជមានេ ជីវម្បិ ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ ឧច្ឆេទគ្គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ ទុតិយបទេន សរីរតោ អញ្ញស្ស ជីវស្ស គហិតត្តា “សរីរេ ច ឧច្ឆិជ្ជមានេបិ ជីវំ ន ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ សស្សតគហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **ហោតិ តថាគតោ**តិអាទីសុ “សត្តោ តថាគតោ នាម, សោ បរំ មរណា ហោតី”តិ គណ្ហតោ បឋមា សស្សតទិដ្ឋិ។ “ន ហោតី”តិ គណ្ហតោ ទុតិយា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ “ហោតិ ច ន ច ហោតី”តិ គណ្ហតោ តតិយា ឯកច្ចសស្សតទិដ្ឋិ។ “នេវ ហោតិ ន ន ហោតី”តិ គណ្ហតោ ចតុត្ថា អមរាវិក្ខេបទិដ្ឋីតិ វុត្តប្បការា ទសវិធា ទិដ្ឋិ។ យថាយោគំ ភវទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋិ ចាតិ ទ្វិធា ហោតិ។ តាសុ ឯកាបិ តេសំ ខីណាសវានំ ន បដិច្ឆិតាតិ អត្ថោ។

យេ កិលេសាតិ យេ កិលេសា **សោតាបត្តិមគ្គេន បហីនា,** តេ កិលេសេ ។ **ន បុនេតី**តិ ន បុន ឯតិ ។ **ន បច្ចេតី**តិ បុន និព្ពត្តេត្វា ន បដិឯតិ, **ន បច្ចាគច្ឆតី**តិ បច្ចភវេ នាគច្ឆតិ។ **បញ្ចហាការេហិ តាទី**តិ បញ្ចហិ ការណេហិ កោដ្ឋាសេហិ វា សទិសោ។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋេ តាទី**តិ ឥដ្ឋារម្មណេ ច អនិដ្ឋារម្មណេ ច អនុនយបដិឃំ មុញ្ចិត្វា ឋិតត្តា ទ្វីសុ សទិសោ។ **ចត្តាវី**តិ កិលេសេ ចជិតវា។ **តិណ្ណាវី**តិ សំសារំ អតិក្កមិតវា។ **មុត្តាវី**តិ រាគាទិតោ មុត្តវា។ **តំនិទ្ទេសា តាទី**តិ តេន តេន សីលសទ្ធាទិនា និទ្ទិសិត្វា និទ្ទិសិត្វា កថេតព្ពតោ សទិសោ។

តំ បញ្ចវិធំ វិត្ថារេត្វា កថេតុកាមោ “**កថំ អរហា ឥដ្ឋានិដ្ឋេ តាទី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **លាភេបី**តិ ចតុន្នំ បច្ចយានំ លាភេបិ។ **អលាភេបី**តិ តេសំ អលាភេបិ។ **យសេបី**តិ បរិវារេបិ។ **អយសេបី**តិ បរិវារវិបត្តិយាបិ។ **បសំសាយបី**តិ វណ្ណភណនាយបិ។ **និន្ទាយបី**តិ គរហាយបិ។ **សុខេបី**តិ កាយិកសុខេបិ។ **ទុក្ខេបី**តិ កាយិកទុក្ខេបិ។ **ឯកញ្ចេ ពាហំ គន្ធេន លិម្បេយ្យុ**ន្តិ សចេ ឯកំ ពាហំ ចតុជាតិយគន្ធេន លេបំ ឧបរូបរិ ទទេយ្យុំ។ **វាសិយា តច្ឆេយ្យុ**ន្តិ យទិ ឯកំ ពាហំ វឌ្ឍកី វាសិយា តច្ឆេត្វា តច្ឆេត្វា តនុំ ករេយ្យុំ។ **អមុស្មិំ នត្ថិ រាគោ**តិ អមុស្មិំ គន្ធលេបនេ សិនេហោ នត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ **អមុស្មិំ នត្ថិ បដិឃ**ន្តិ អមុស្មិំ វាសិយា តច្ឆនេ បដិហននសង្ខាតំ បដិឃំ កោបំ នត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ **អនុនយបដិឃវិប្បហីនោ**តិ សិនេហញ្ច កោបញ្ច បជហិត្វា ឋិតោ។ **ឧគ្ឃាតិនិឃាតិវីតិវត្តោ**តិ អនុនយវសេន អនុគ្គហញ្ច បដិឃវសេន និគ្គហញ្ច អតិក្កមិត្វា ឋិតោ។ **អនុរោធវិរោធសមតិក្កន្តោ**តិ អនុនយញ្ច បដិឃញ្ច សម្មា អតិក្កន្តោ។

សីលេ សតីតិ សីលេ សំវិជ្ជមានេ។ **សីលវា**តិ សីលសម្បន្នោ។ តេន និទ្ទេសំ កថនំ លភតីតិ **តាទី។ សទ្ធាយ សតិ សទ្ធោ**តិ ឯវមាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

បរមដ្ឋកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ជរាសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៨. ឆដ្ឋេ ជរាសុត្តេ **អប្បំ វត ជីវិតំ ឥទ**ន្តិ ឥទំ វត មនុស្សានំ ជីវិតំ អប្បកំ បរិត្តំ ឋិតិបរិត្តតាយ សរសបរិត្តតាយាតិ គុហដ្ឋកសុត្តេបិ វុត្តនយមេតំ។ **ឱរំ វស្សសតាបិ មិយ្យតី**តិ វស្សសតា ឱរំ កលលាទិកាលេបិ មិយ្យតិ។ **អតិច្ចា**តិ វស្សសតំ អតិក្កមិត្វា។ **ជរសាបិ មិយ្យតី**តិ ជរាយ មិយ្យតិ។ ឥតោ បរំ គុហដ្ឋកសុត្តវណ្ណនាយ វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពំ។

អប្បន្តិ មន្ទំ។ **គមនីយោ សម្បរាយោ**តិ បរលោកោ គន្តព្ពោ។ **កលលកាលេបី**តិ ឯត្ថ កលលកាលំ នាម បដិសន្ធិក្ខណេ តីហិ ជាតិឧណ្ណំសូហិ កតសុត្តគ្គេ ឋិតតេលពិន្ទុប្បមាណំ អច្ឆំ វិប្បសន្នកលលំ ហោតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“តិលតេលស្ស យថា ពិន្ទុ, សប្បិមណ្ឌោ អនាវិលោ;
ឯវំ វណ្ណប្បដិភាគំ, កលលំ សម្បវុច្ចតី”តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៣៥; វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណកកថា);

តស្មិំ កលលកាលេបិ។ **ចវតី**តិ ជីវិតំ គឡតិ។ **មរតី**តិ ជីវិតវិយោគំ អាបជ្ជតិ។ **អន្តរធាយតី**តិ អទស្សនំ បាបុណាតិ។ **វិប្បលុជ្ជតី**តិ ឆិជ្ជតិ។ “អណ្ឌជយោនិយា **ចវតិ**។ ជលាពុជយោនិយា **មរតិ**។ សំសេទជយោនិយា **អន្តរធាយតិ**។ ឱបបាតិកយោនិយា **វិប្បលុជ្ជតី**”តិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ **អព្ពុទកាលេបី**តិ អព្ពុទំ នាម កលលតោ សត្តាហច្ចយេន មំសធោវនឧទកវណ្ណំ ហោតិ, កលលន្តិ នាមំ អន្តរធាយតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“សត្តាហំ កលលំ ហោតិ, បរិបក្កំ សមូហតំ;
វិវដ្ដមានំ តព្ភាវំ, អព្ពុទំ នាម ជាយតី”តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៣៥);

តស្មិំ អព្ពុទកាលេបិ។ **បេសិកាលេបី**តិ តស្មាបិ អព្ពុទា សត្តាហច្ចយេន វិលីនតិបុសទិសា បេសិ នាម សញ្ជាយតិ។ សា មរិចផាណិតេន ទីបេតព្ពា។ គាមទារិកា ហិ សុបក្កានិ មរិចានិ គហេត្វា សាដកន្តេ ភណ្ឌិកំ កត្វា បីឡេត្វា មណ្ឌំ អាទាយ កបាលេ បក្ខិបិត្វា អាតបេ ឋបេន្តិ, តំ សុក្ខមានំ សព្ពភាគេហិ មុច្ចតិ។ ឯវរូបា បេសិ ហោតិ, អព្ពុទន្តិ នាមំ អន្តរធាយតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“សត្តាហំ អព្ពុទំ ហោតិ, បរិបក្កំ សមូហតំ;
វិវដ្ដមានំ តព្ភាវំ, បេសិ នាម បជាយតី”តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៣៥);

តស្មិំ បេសិកាលេបិ។ **ឃនកាលេបី**តិ តតោបិ បេសិតោ សត្តាហច្ចយេន កុក្កុដណ្ឌសណ្ឋានោ ឃនោ នាម មំសបិណ្ឌោ និព្ពត្តតិ, បេសីតិ នាមំ អន្តរធាយតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“សត្តាហំ បេសិ ភវតិ, បរិបក្កំ សមូហតំ;
វិវដ្ដមានំ តព្ភាវំ, ឃនោតិ នាម ជាយតិ។

“យថា កុក្កុដិយា អណ្ឌំ, សមន្តា បរិមណ្ឌលំ;
ឯវំ ឃនស្ស សណ្ឋានំ, និព្ពត្តំ កម្មបច្ចយា”តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៣៥);

តស្មិំ ឃនកាលេបិ។ **បសាខកាលេបី**តិ បញ្ចមេ សត្តាហេ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ហត្ថបាទានំ សីសស្ស ចត្ថាយ បញ្ច បីឡកា ជាយន្តិ, យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “បញ្ចមេ, ភិក្ខវេ, សត្តាហេ បញ្ច បីឡកា សណ្ឋហន្តិ កម្មតោ”តិ។ តស្មិំ បសាខកាលេបិ។ តតោ បរំ ឆដ្ឋសត្តមាទីនិ សត្តាហានិ អតិក្កម្ម ទេសនំ សង្ខិបិត្វា ទ្វាចត្តាលីសសត្តាហេ បរិណតកាលេ កេសលោមនខាទីនំ ឧប្បត្តិកាលញ្ច។ តស្ស ច នាភិតោ ឧដ្ឋិតោ នាឡោ មាតុ ឧទរបដលេន ឯកាពទ្ធោ ហោតិ, សោ ឧប្បលទណ្ឌកោ វិយ ឆិទ្ទោ, តេន អាហាររសោ សំសរិត្វា អាហារសមុដ្ឋានរូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ សោ ទសមាសេ យាបេតិ, តំ សព្ពំ អវត្វា **“សូតិឃរេ”**តិ អាហ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“កេសា លោមា នខានិ ច”;
“យញ្ចស្ស ភុញ្ជតី មាតា, អន្នំ បានញ្ច ភោជនំ;
តេន សោ តត្ថ យាបេតិ, មាតុកុច្ឆិគតោ នរោ”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៥; កថា. ៦៩២);

តត្ថ **សូតិយរេ**តិ សូតិកឃរេ, វិជាយនឃរេតិ អត្ថោ។ “សូតិកាឃរេ”តិ វា បាឋោ, សូតិកាឃាតិ បទច្ឆេទោ។ **អឌ្ឍមាសិកោបី**តិ ជាតទិវសតោ បដ្ឋាយ អឌ្ឍមាសោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អឌ្ឍមាសិកោ។ **ទ្វេមាសិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ជាតទិវសតោ បដ្ឋាយ ឯកំ សំវច្ឆរំ ឯតស្ស អត្ថីតិ សំវច្ឆរិកោ។ ឧបរិ **ទ្វេវស្សិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

យទា ជិណ្ណោ ហោតីតិ យស្មិំ កាលេ ជរាជិណ្ណោ ភវតិ ជជ្ជរីភូតោ។ **វុឌ្ឍោ**តិ វយោវុឌ្ឍោ។ **មហល្លកោ**តិ ជាតិមហល្លកោ។ **អទ្ធគតោ**តិ តយោ អទ្ធេ អតិក្កន្តោ។ **វយោអនុប្បត្តោ**តិ តតិយំ វយំ អនុប្បត្តោ។ **ខណ្ឌទន្តោ**តិ អន្តរន្តរា បតិតា ទន្តា ផាលិតា ច ជរានុភាវេន ខណ្ឌា ទន្តា ជាតា អស្សាតិ ខណ្ឌទន្តោ។ **បលិតកេសោ**តិ បណ្ឌរកេសោ។ **វិលូន**ន្តិ លុញ្ចិត្វា គហិតកេសា វិយ ខល្លាដសីសោ ។ **ខលិតសិរោ**តិ មហាខល្លាដសីសោ។ **វលិន**ន្តិ សញ្ជាតវលិ។ **តិលកាហតគត្តោ**តិ សេតតិលកកាឡតិលកេហិ វិកិណ្ណសរីរោ។ **ភោគ្គោ**តិ ភគ្គោ, ឥមិនាបិស្ស វង្កភាវំ ទីបេតិ។ **ទណ្ឌបរាយណោ**តិ ទណ្ឌបដិស្សរណោ ទណ្ឌទុតិយោ។ **សោ ជរាយបី**តិ សោ បុគ្គលោ ជរាយបិ អភិភូតោ មរតិ។ **នត្ថិ មរណម្ហា មោក្ខោ**តិ មរណតោ មុញ្ចនុបាយោ នត្ថិ នុបលព្ភតិ។

ផលានមិវ បក្កានំ, បាតោ បតនតោ ភយន្តិ បរិបាកគតានំ សិថិលវណ្ដានំ បនសផលាទិបក្កានំ បច្ចូសកាលេ អវស្សំ បតិស្សន្តីតិ ផលសាមិកានំ ភាយមានានំ វិយ។ **ឯវំ ជាតាន មច្ចានំ, និច្ចំ មរណតោ ភយ**ន្តិ ឯវមេវ ឧប្បន្នានំ សត្តានំ មច្ចុសង្ខាតមរណតោ សតតំ កាលំ ភយំ។

យថាបិ កុម្ភការស្សាតិ យថា នាម មត្តិកាភាជនំ ករោន្តស្ស។ **កតំ មត្តិកភាជន**ន្តិ (សុ. និ. ៥៨២) តេន និដ្ឋាបិតភាជនំ។ **សព្ពំ ភេទនបរិយន្ត**ន្តិ បក្កាបក្កំ សព្ពំ ភេទនំ ភិជ្ជបរិយន្តំ អវសានំ អស្សាតិ ភេទនបរិយន្តំ។ **ឯវំ មច្ចាន ជីវិត**ន្តិ ឯវមេវ សត្តានំ អាយុសង្ខារំ។

ទហរា ច មហន្តា ចាតិ តរុណា ច មហល្លកា ច។ **យេ ពាលា យេ ច បណ្ឌិតា**តិ យេ ច អស្សាសបស្សាសាយត្តា ជីវិតា ពាលា យេ ច បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា ពុទ្ធាទយោ។ **សព្ពេ មច្ចុវសំ យន្តី**តិ ឯតេ វុត្តប្បការា ទហរាទយោ សព្ពេ មច្ចុនោ ឥស្សរិយំ ឧបគច្ឆន្តិ។

តេសំ មច្ចុបរេតានន្តិ ឯតេសំ មច្ចុនា បរិវារិតានំ។ **គច្ឆតំ បរលោកតោ**តិ ឥតោ មនុស្សលោកតោ បរលោកំ គច្ឆន្តានំ។ **ន បិតា តាយតេ បុត្ត**ន្តិ បិតា បុត្តំ ន រក្ខតិ។ **ញាតី វា បន ញាតកេ**តិ មាតាបិតិបក្ខិកា ញាតី វា តេយេវ ញាតកេ រក្ខិតុំ ន សក្កោន្តិ។

បេក្ខតញ្ញេវ ញាតីនន្តិ វុត្តវិធានំយេវ ញាតីនំ បេក្ខន្តានំយេវ ឱលោកេន្តានំយេវ។ **បស្ស លាលប្បតំ បុថូ**តិ **បស្សា**តិ អាលបនំ។ លាលបន្តានំ វិលបន្តានំ បុថូនំ នានប្បការានំ។ **ឯកមេកោវ មច្ចានំ, គោវជ្ឈោ វិយ និយ្យតី**តិ សត្តានំ ឯកមេកោ វធាយ និយ្យមានគោណោ វិយ មរណាយ និយ្យតិ បាបុណីយតិ។ **ឯវមព្ភាហតោ លោកោ**តិ ឯវមេវ សត្តលោកោ ភុសំ អាហតោ។ **មច្ចុនា ច ជរាយ ចា**តិ មរណេន ច ជរាយ ច អភិភូតោ។

៤០. មមាយិតេតិ មមាយិតវត្ថុការណា។ **វិនាភាវំ សន្តមេវិទ**ន្តិ សន្តំ វិជ្ជមានំ វិនាភាវមេវ ឥទំ, ន សក្កា អវិនាភាវេន ភវិតុន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

សោចន្តីតិ ចិត្តេន សោចនំ ករោន្តិ។ **កិលមន្តី**តិ កាយេន កិលមថំ បាបុណន្តិ។ **បរិទេវន្តី**តិ នានាវិធំ វាចាវិលាបំ ភណន្តិ។ **ឧរត្តាឡី កន្ទន្តី**តិ ឧរំ តាឡេត្វា តាឡេត្វា កន្ទន្តិ។ **សម្មោហំ អាបជ្ជន្តី**តិ សម្មោហភាវំ បាបុណន្តិ។

អនិច្ចោតិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន។ **សង្ខតោ**តិ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតោ។ **បដិច្ចសមុប្បន្នោ**តិ បច្ចយសាមគ្គិំ បដិច្ច ន បច្ចក្ខាយ សហ សម្មា ច ឧប្បន្នោ។ **ខយធម្មោ**តិ ខយំ គមនសភាវោ។ **វយធម្មោ**តិ វយំ គមនសភាវោ, ភង្គវសេន ភង្គគមនសភាវោតិ អត្ថោ។ **វិរាគធម្មោ**តិ វិរជ្ជនសភាវោ។ **និរោធធម្មោ**តិ និរុជ្ឈនសភាវោ។ **ឃ្វាយំ បរិគ្គហោ**តិ យោ អយំ បរិគ្គហោ។ “យាយ បរិគ្គហោ”តិបិ បាឋោ, អយមេវ បទច្ឆេទោ។ **និច្ចោ**តិ សតតកាលិកោ។ **ធុវោ**តិ ថិរោ។ **សស្សតោ**តិ អចវនោ។ **អវិបរិណាមធម្មោ**តិ បកតិអជហនសភាវោ។ **សស្សតិ សមំ តថេវ ឋស្សតី**តិ ចន្ទសូរិយសិនេរុមហាសមុទ្ទបថវីបព្ពតាទយោ វិយ តិដ្ឋេយ្យ។

នានាភាវោតិ ជាតិយា នានាភាវោ។ **វិនាភាវោ**តិ មរណេន វិយោគភាវោ។ **អញ្ញថាភាវោ**តិ សព្ភាវតោ អញ្ញថាភាវោ។ **បុរិមានំ បុរិមានំ ខន្ធាន**ន្តិ អនន្តរេ បុរេ ឧប្បន្នានំ ខន្ធានំ។ **វិបរិណាមញ្ញថាភាវា**តិ បកតិភាវំ ជហិត្វា អញ្ញថាភាវេន។ បច្ឆិមា បច្ឆិមា ខន្ធាទយោ បវត្តន្តិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

សព្ពំ ឃរាវាសបលិពោធន្តិ សកលំ គិហិភាវជដំ។ **ញាតិមិត្តាមច្ចបលិពោធ**ន្តិ មាតាបិតុបក្ខិកា **ញាតី, មិត្តា** សហាយា, **អមច្ចា** ភច្ចា។ **សន្និធិបលិពោធ**ន្តិ និធានជដំ ឆិន្ទិត្វា។ **កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា**តិ កេសេ ច មស្សូនិ ច ឱរោបយិត្វា។ **កាសាយានិ វត្ថានី**តិ កសាយរសបីតានិ វត្ថានិ។

៩១. មាមកោតិ មម ឧបាសកោ ភិក្ខុ វាតិ សង្ខំ គតោ, ពុទ្ធាទីនិ វា វត្ថូនិ មមាយមានោ។

តេសំ តេសំ សត្តានន្តិ អនេកេសំ សត្តានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ “យញ្ញទត្តស្ស មរណំ, សោមទត្តស្ស មរណ”ន្តិ ឯវញ្ហិ ទិវសម្បិ កថិយមានេ នេវ សត្តា បរិយាទានំ គច្ឆន្តិ, ន សព្ពំ អបរត្តទីបនំ សិជ្ឈតិ។ ឥមេហិ បន ទ្វីហិ បទេហិ ន កោចិ សត្តោ អបរិយាទិន្នោ ហោតិ, ន កិញ្ចិ អបរត្តាទីបនំ ន សិជ្ឈតិ។ **តម្ហា តម្ហា**តិ អយំ គតិវសេន អនេកេសំ និកាយានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ **សត្តនិកាយា**តិ សត្តានំ និកាយា, សត្តឃដា សត្តសមូហាតិ អត្ថោ។ **ចុតី**តិ ចវនវសេន វុត្តំ។ ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធាយ ចុតិយា សាមញ្ញវចនមេតំ។ **ចវនតា**តិ ភាវវចនេន លក្ខណនិទស្សនំ។ **ភេទោ**តិ ចុតិខន្ធានំ ភង្គុប្បត្តិបរិទីបនំ។ **អន្តរធាន**ន្តិ ឃដស្ស វិយ ភិន្នស្ស ភិន្នានំ ខន្ធានំ យេន កេនចិ បរិយាយេន ឋានាភាវបរិទីបនំ។ **មច្ចុមរណ**ន្តិ មច្ចុសង្ខាតំ មរណំ, ន ខណិកមរណំ។ កាលោ នាម អន្តកោ, តស្ស កិរិយាតិ **កាលំកិរិយា**។ ឯត្តាវតា សម្មុតិមរណំ ទីបិតំ។ ឥទានិ បរមត្ថេន ទីបេតុំ **“ខន្ធានំ ភេទោ”**តិអាទិមាហ។ បរមត្ថេន ហិ ខន្ធាយេវ ភិជ្ជន្តិ, ន សត្តោ នាម កោចិ មរតិ។ ខន្ធេសុ បន ភិជ្ជមានេសុ សត្តោ មរតិ, ភិន្នេសុ “មតោ”តិ វោហារោ ហោតិ។

ឯត្ថ ច ចតុវោការបញ្ចវោការវសេន ខន្ធានំ ភេទោ, ឯកវោការវសេន កឡេវរស្ស និក្ខេបោ។ ចតុវោការវសេន វា ខន្ធានំ ភេទោ, សេសទ្វយវសេន កឡេវរស្ស និក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។ កស្មា? កាមរូបភវទ្វយេបិ រូបកាយសង្ខាតស្ស កឡេវរស្ស សព្ភាវតោ។ យស្មា វា ចាតុមហារាជិកាទីសុ ខន្ធា ភិជ្ជន្តេវ, ន កិញ្ចិ និក្ខិបន្តិ, តស្មា តេសំ វសេន ខន្ធានំ ភេទោ, មនុស្សាទីសុ កឡេវរស្ស និក្ខេបោ។ ឯត្ថ ច កឡេវរស្ស និក្ខេបករណតោ មរណំ “កឡេវរស្ស និក្ខេបោ”តិ វុត្តំ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយស្សុបច្ឆេទោ**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្សេវ មរណំ នាម ហោតិ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធស្ស មរណំ នាម នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ “សស្សំ មតំ, រុក្ខោ មតោ”តិ ឥទំ បន វោហារមត្តមេវ។ អត្ថតោ បន ឯវរូបានិ វចនានិ សស្សាទីនំ ខយវយភាវមេវ ទីបេន្តិ។ **រូបគត**ន្តិ រូបមេវ រូបគតំ។ **វេទនាគត**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ **បុព្ពេវ មច្ចុ**ន្តិ មច្ចុំ វា ភោគា បុព្ពេវ បឋមតរញ្ញេវ វិជហន្តិ។ មច្ចោ វា តេ ភោគេ បុព្ពតរំ ជហតិ។ **កាមកាមី**តិ ចោររាជានំ អាលបតិ។ អម្ភោ កាមេ កាមយមាន កាមកាមិ ភោគិនោ នាម លោកេ អសស្សតា, ភោគេសុ វា នដ្ឋេសុ ជីវមានា ច អភោគិនោ ហោន្តិ។ ភោគេ វា បហាយ សយំ នស្សន្តិ, តស្មា អហំ មហាជនស្ស សោកកាលេបិ ន សោចាមីតិ អត្ថោ។

វិទិតា មយា សត្តុក លោកធម្មាតិ ចោររាជានំ អាលបន្តោ អាហ។ អម្ភោ សត្តុក មយា លាភោ អលាភោ យសោ អយសោតិអាទយោ លោកធម្មា វិទិតា។ យថេវ ហិ ចន្ទោ ឧទេតិ ច បូរតិ ច បុន ច ខីយតិ, យថា ច សូរិយោ អន្ធការំ វិធមេន្តោ មហន្តំ លោកប្បទេសំ តបិត្វាន បុន សាយំ អត្ថំ បលេតិ អត្ថំ គច្ឆតិ ន ទិស្សតិ, ឯវមេវ ភោគា ឧប្បជ្ជន្តិ ច វិនស្សន្តិ ច, តត្ថ កឹ សោកេន, តស្មា ន សោចាមីតិ អត្ថោ។

តណ្ហាមញ្ញនាយ មញ្ញតីតិ តណ្ហាយ ជនិតមានមញ្ញនាយ មញ្ញតិ។ **មានំ ករោតិ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយា**តិ ទិដ្ឋី ឧបនិស្សយំ កត្វា ឧប្បន្នាយ មញ្ញនាយ។ **មានមញ្ញនាយា**តិ សហជាតមានមញ្ញនាយ។ **កិលេសមញ្ញនាយា**តិ វុត្តប្បការាយ ឧបតាបនដ្ឋេន កិលេសមញ្ញនាយ មញ្ញតិ។

កុហាតិ វិម្ហាបកា។ **ថទ្ធា**តិ ខាណុ វិយ ថទ្ធា។ **លបា**តិ បច្ចយនិមិត្តេន លបនកា។

៩២. សង្គតន្តិ សមាគតំ, ទិដ្ឋំ ផុដ្ឋំ វា។ **បិយាយិត**ន្តិ បិយកតំ។

សង្គតន្តិ សម្មុខីភូតំ។ **សមាគត**ន្តិ សមីបំ អាគតំ។ **សមាហិត**ន្តិ ឯកីភូតំ។ **សន្និបតិត**ន្តិ បិណ្ឌិតំ។ **សុបិនគតោ**តិ សុបិនំ បវិដ្ឋោ។ **សេនាព្យូហំ បស្សតី**តិ សេនាសន្និវេសំ ទក្ខតិ។ **អារាមរាមណេយ្យក**ន្តិ បុប្ផារាមាទីនំ រមណីយភាវំ។ **វនរាមណេយ្យកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បេត**ន្តិ ឥតោ បរលោកំ គតំ។ **កាលង្កត**ន្តិ មតំ។

៤៣. នាមំយេវាវសិស្សតិ , អក្ខេយ្យន្តិ សព្ពំ រូបាទិធម្មជាតំ បហីយតិ, នាមមត្តមេវ តុ អវសិស្សតិ "ពុទ្ធរក្ខិតោ ធម្មរក្ខិតោ"តិ ឯវំ អក្ខាតុំ កថេតុំ។

យេ ចក្ខុវិញ្ញាណាភិសម្ភូតាតិ យេ សយំ ចក្ខុវិញ្ញាណេន អភិសម្ភូតា រាសិកតា ទិដ្ឋា ចក្ខុសមុដ្ឋានិកា រូបា។ **សោតវិញ្ញាណាភិសម្ភូតា**តិ បរតោឃោសេន សោតវិញ្ញាណេន រាសិកតា សុតា ទ្វិសមុដ្ឋានិកា សទ្ទា។

៤៤. មុនយោតិ ខីណាសវមុនយោ។ **ខេមទស្សិនោ**តិ និព្ពានទស្សិនោ។

សោកោតិ សោកនិទ្ទេសេ – ព្យសតីតិ ព្យសនំ, ហិតសុខំ ខិបតិ វិទ្ធំសេតីតិ អត្ថោ។ ញាតីនំ ព្យសនំ ញាតិព្យសនំ, ចោររោគភយាទីហិ ញាតិក្ខយោ ញាតិវិនាសោតិ អត្ថោ។ តេន **ញាតិព្យសនេន។ ផុដ្ឋស្សា**តិ អជ្ឈោត្ថដស្ស, អភិភូតស្ស សមន្នាគតស្សាតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – ភោគានំ ព្យសនំ **ភោគព្យសនំ,** រាជចោរាទិវសេន ភោគក្ខយោ ភោគវិនាសោតិ អត្ថោ។ រោគោយេវ ព្យសនំ **រោគព្យសនំ**។ រោគោ ហិ អារោគ្យំ ព្យសតិ វិនាសេតីតិ ព្យសនំ។ សីលស្ស ព្យសនំ **សីលព្យសនំ,** ទុស្សីល្យស្សេតំ នាមំ។ សម្មាទិដ្ឋឹ វិនាសយមានា ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិយេវ ព្យសនំ **ទិដ្ឋិព្យសនំ**។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ ទ្វេ អនិប្ផន្នានិ, បច្ឆិមានិ តីណិ និប្ផន្នានិ តិលក្ខណព្ភាហតានិ។ បុរិមានិ ច តីណិ នេវ កុសលានិ នាកុសលានិ, សីលទិដ្ឋិព្យសនទ្វយំ អកុសលំ។

អញ្ញតរញ្ញតរេនាតិ គហិតេសុ វា យេន កេនចិ អគ្គហិតេសុ វា មិត្តាមច្ចព្យសនាទីសុ យេន កេនចិ។ **សមន្នាគតស្សា**តិ សមនុពទ្ធស្ស អបរិមុច្ចមានស្ស។ **អញ្ញតរញ្ញតរេន ទុក្ខធម្មេនា**តិ យេន កេនចិ សោកទុក្ខស្ស ឧប្បត្តិហេតុនា។ **សោកោ**តិ សោចនកវសេន សោកោ។ ឥទំ តេហិ ការណេហិ ឧប្បជ្ជនកសោកស្ស សភាវបច្ចត្តំ។ **សោចនា**តិ សោចនាការោ។ **សោចិតត្ត**ន្តិ សោចិតភាវោ។ **អន្តោសោកោ**តិ អព្ភន្តរសោកោ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ សោ ហិ អព្ភន្តរំ សុក្ខាបេន្តោ វិយ បរិសុក្ខាបេន្តោ វិយ ឧប្បជ្ជតីតិ "អន្តោសោកោ អន្តោបរិសោកោ"តិ វុច្ចតិ។ **អន្តោទាហោ**តិ អព្ភន្តរទាហោ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ **ចេតសោ បរិជ្ឈាយនា**តិ ចិត្តស្ស ឈាននាការោ។ សោកោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ អគ្គិ វិយ ចិត្តំ ឈាបេតិ ទហតិ, "ចិត្តំ មេ ឈាមំ, ន មេ កិញ្ចិ បដិភាតី"តិ វទាបេតិ។ ទុក្ខិតោ មនោ ទុម្មនោ, តស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន សោកោវ សល្លន្តិ **សោកសល្លំ**។

បរិទេវនិទ្ទេសេ – "មយ្ហំ ធីតា, មយ្ហំ បុត្តោ"តិ ឯវំ អាទិស្ស អាទិស្ស ទេវន្តិ រោទន្តិ ឯតេនាតិ **អាទេវោ**។ តំ តំ វណ្ណំ បរិកិត្តេត្វា បរិកិត្តេត្វា ទេវន្តិ ឯតេនាតិ **បរិទេវោ**។ តតោ បរានិ ទ្វេ ទ្វេ បទានិ បុរិមទ្វយស្សេវ អាការភាវនិទ្ទេសវសេន វុត្តានិ។ **វាចា**តិ វចនំ។ **បលាបោ**តិ តុច្ឆំ និរត្ថកវចនំ ។ ឧប្បឌ្ឍភណិតអញ្ញភណិតាទិវសេន វិរូបោ បលាបោ **វិប្បលាបោ។ លាលប្បោ**តិ បុនប្បុនំ លបនំ។ លាលប្បនាការោ **លាលប្បនា**។ លាលប្បិតស្ស ភាវោ **លាលប្បិតត្តំ**។ មច្ចរិយាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។

៤៥. សត្តមគាថា ឯវំ មរណព្ភាហតេ លោកេ អនុរូបបដិបត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តា។ តត្ថ **បតិលីនចរស្សា**តិ តតោ តតោ បតិលីនំ ចិត្តំ កត្វា ចរន្តស្ស។ **ភិក្ខុនោ**តិ កល្យាណបុថុជ្ជនស្ស វា សេក្ខស្ស វា។ **សាមគ្គិយមាហុ តស្ស តំ, យោ អត្តានំ ភវនេ ន ទស្សយេ**តិ តស្សេតំ បតិរូបមាហុ, យោ ឯវំបដិបន្នោ និរយាទិភេទេ ភវនេ អត្តានំ ន ទស្សយេ។ ឯវញ្ហិ សោ ឥមម្ហា មរណា មុច្ចេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

បតិលីនចរា វុច្ចន្តីតិ តតោ តតោ លីនចិត្តាចារា កថីយន្តិ។ **សត្ត សេក្ខា**តិ អធិសីលាទីសុ តីសុ សិក្ខាសុ សិក្ខន្តីតិ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋំ អាទឹ កត្វា យាវ អរហត្តមគ្គដ្ឋា សត្ត សេក្ខា។ **អរហា**តិ ផលដ្ឋោ។ សោ និដ្ឋិតចិត្តត្តា **បតិលីនោ**។ សេក្ខានំ បតិលីនចរណភាវេ ការណំ ទស្សេន្តោ **"កឹ ការណា"**តិអាទិមាហ។ **តេ តតោ តតោ**តិ តេ សត្ត សេក្ខា តេហិ តេហិ អារម្មណេហិ **ចិត្តំ បតិលីនេន្តា**តិ អត្តនោ ចិត្តំ និលីនេន្តា។ **បតិកុដេន្តា**តិ សង្កោចេន្តា។ **បតិវដ្ដេន្តា**តិ កដសារកំ វិយ អាកុដេន្តា។ **សន្និរុទ្ធន្តា**តិ សន្និរុជ្ឈន្តា។ **សន្និគណ្ហន្តា**តិ និគ្គហំ ករុមានា។ **សន្និវារេន្តា**តិ វារយមានា។ **រក្ខន្តា**តិ រក្ខំ ករុមានា។ **គោបេន្តា**តិ ចិត្តមញ្ជូសាយ គោបយមានា។

ឥទានិ ទ្វារវសេន ទស្សេន្តោ **"ចក្ខុទ្វារេ"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចក្ខុទ្វារេ**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណទ្វារេ។ **សោតទ្វារា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ភិក្ខុនោតិ បុថុជ្ជនកល្យាណកស្ស វា ភិក្ខុនោ, សេក្ខស្ស វា ភិក្ខុនោ**តិ ភិក្ខុសទ្ទស្ស វចនត្ថំ អវត្វា ឥធាធិប្បេតភិក្ខុយេវ ទស្សិតោ។ តត្ថ បុថុជ្ជនោ ច សោ កិលេសានំ អសមុច្ឆិន្នត្តា, កល្យាណោ ច សីលាទិបដិបត្តិយុត្តត្តាតិ បុថុជ្ជនកល្យាណោវ បុថុជ្ជនកល្យាណកោ, តស្ស **បុថុជ្ជនកល្យាណកស្ស**។ អធិសីលាទីនិ សិក្ខតីតិ **សេក្ខោ,** តស្ស សេក្ខស្ស វា សោតាបន្នស្ស វា សកទាគាមិនោ វា អនាគាមិនោ វា។

អាសន្តិ និសីទន្តិ ឯត្ថាតិ **អាសនំ។ យត្ថា**តិ យេសុ មញ្ចបីឋាទីសុ។ **មញ្ចោ**តិអាទីនិ អាសនស្ស បភេទវចនានិ។ មញ្ចោបិ ហិ និសជ្ជាយបិ ឱកាសត្តា ឥធ អាសនេសុ វុត្តោ, សោ បន មសារកពុន្ទិកាពទ្ធកុឡីរបាទកអាហច្ចបាទកានំ អញ្ញតរោ។ **បីឋម្បិ** តេសំ អញ្ញតរមេវ។ **ភិសី**តិ ឧណ្ណភិសិ ចោឡភិសិ វាកភិសិ តិណភិសិ បណ្ណភិសីនំ អញ្ញតរា។ **តដ្ដិកា**តិ តាលបណ្ណាទីហិ វិនិត្វា កតា។ **ចម្មខណ្ឌោ**តិ និសជ្ជារហោ យោ កោចិ ចម្មខណ្ឌោ។ **តិណសន្ថារា**ទយោ តិណាទីនិ គុម្ពេត្វា កតា។ **អសប្បាយរូបទស្សនេនា**តិ អសប្បាយានំ ឥដ្ឋរូបានំ ឱលោកនេន។ **រិត្តន្តិ** អព្ភន្តរតោ តុច្ឆំ។ **វិវិត្តន្តិ** ពហិទ្ធាបវេសនេន សុញ្ញំ។ **បវិវិត្តន្តិ** កោចិ គហដ្ឋោ តត្ថ នត្ថីតិ អតិរេកេន សុញ្ញំ។ **អសប្បាយសទ្ទស្សវនេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចហិ កាមគុណេហី**តិ ឥត្ថិរូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពេហិ បញ្ចហិ កាមកោដ្ឋាសេហិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “រូបា សទ្ទា រសា គន្ធា, ផោដ្ឋព្ពា ច មនោរមា;
> បញ្ច កាមគុណា លោកេ, ឥត្ថិរូបស្មិំ ទិស្សរេ”តិ។ (អ. និ. ៥.៥៥);

ភជតោតិ ចិត្តេន សេវនំ ករោន្តស្ស។ **សម្ភជតោ**តិ សម្មា សេវន្តស្ស។ **សេវតោ**តិ ឧបសង្កមន្តស្ស។ **និសេវតោ**តិ និស្សយំ កត្វា សេវន្តស្ស។ **សំសេវតោ**តិ សុដ្ឋុ សេវន្តស្ស។ **បដិសេវតោ**តិ បុនប្បុនំ ឧបសង្កមន្តស្ស។

គណសាមគ្គីតិ សមណានំ ឯកីភាវោ សមគ្គភាវោ។ **ធម្មសាមគ្គី**តិ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មានំ សមូហភាវោ។ **អនភិនិព្ពត្តិសាមគ្គី**តិ អនិព្ពត្តមានានំ អនុប្បជ្ជមានានំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតានំ អរហន្តានំ សមូហោ។ **សមគ្គា**តិ កាយេន អវិយោគា។ **សម្មោទមានា**តិ ចិត្តេន សុដ្ឋុ មោទមានា តុស្សមានា។ **អវិវទមានា**តិ វាចាយ វិវាទំ អកុរុមានា។ **ខីរោទកីភូតា**តិ ខីរេន សំសដ្ឋឧទកសទិសា។

តេ ឯកតោ បក្ខន្ទន្តីតិ តេ ពោធិបក្ខិយធម្មា ឯកំ អារម្មណំ បវិសន្តិ។ **បសីទន្តី**តិ តស្មិំយេវ អារម្មណេ បសាទមាបជ្ជន្តិ។ **អនុបាទិសេសាយា**តិ ឧបាទិវិរហិតាយ។

និព្ពានធាតុយាតិ អមតមហានិព្ពានធាតុយា។ **ឩនត្តំ វា**តិ ឯត្ថ ឧនភាវោ ឩនត្តំ, អបរិបុណ្ណភាវោតិ អត្ថោ។ **បុណ្ណត្តំ វា**តិ បរិបុណ្ណភាវោ បុណ្ណត្តំ, បុណ្ណភាវោ វា ន បញ្ញាយតិ នត្ថីតិ អត្ថោ។

នេរយិកានន្តិ និរយេ និព្ពត្តនកកម្មានំ អត្ថិភាវេន។ និរយំ អរហន្តីតិ នេរយិកា, តេសំ នេរយិកានំ។ **និរយោ ភវន**ន្តិ និរយោ ឯវ តេសំ វសនដ្ឋានំ ឃរំ។ **តិរច្ឆានយោនិកាន**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តស្សេវសា សាមគ្គី**តិ តស្ស ខីណាសវស្ស ឯសា និព្ពានសាមគ្គី។ **ឯតំ ឆន្ទ**ន្តិ ឯតំ អនុច្ឆវិកំ។ **បតិរូប**ន្តិ សទិសំ បដិភាគំ, អសទិសំ អប្បដិភាគំ ន ហោតិ។ **អនុច្ឆវិក**ន្តិ ឯតំ សមណព្រាហ្មណានំ វា ធម្មានំ, មគ្គផលនិព្ពានសាសនធម្មានំ វា អនុច្ឆវិកំ។ តេសំ ឆវឹ ឆាយំ សុន្ទរភាវំ អន្វេតិ អនុគច្ឆតិ, អថ ខោ សន្តិការំ តេហិ ធម្មេហិ អនុច្ឆវិកត្តា ឯវ ច អនុលោមំ។ តេសញ្ច អនុលោមេតិ, អថ ខោ ន វិលោមំ ន បច្ចនីកភាវេ ឋិតំ។

៤៦. ឥទានិ “យោ អត្តានំ ភវនេ ន ទស្សយេ”តិ ឯវំ ខីណាសវោ វិភាវិតោ, តស្ស វណ្ណភណនត្ថំ ឥតោ បរា តិស្សោ គាថាយោ អាហ។ តត្ថ បឋមគាថាយ **សព្ពត្ថា**តិ ទ្វាទសសុ អាយតនេសុ។ ន បិយំ កុព្ពតិ នោបិ អប្បិយន្តិ និទ្ទេសេ **បិយា**តិ ចិត្តេ បីតិករា។ តេ វិភាគតោ ទស្សេន្តោ **“កតមេ សត្តា បិយា, ឥធ យស្ស តេ ហោន្តី”**តិ អាហ។ តត្ថ **យស្ស តេ**តិ យេ អស្ស តេ។ **ហោន្តី**តិ ភវន្តិ។ **អត្ថកាមា**តិ វឌ្ឍិកាមា។ **ហិតកាមា**តិ សុខកាមា។ **ផាសុកាមា**តិ សុខវិហារកាមា។ **យោគក្ខេមកាមា**តិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ និព្ភយំ កាមា។ មមាយតីតិ **មាតា**។ បិយាយតីតិ **បិតា**។ ភជតីតិ **ភាតា**។ **ភគិនី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បុំ តាយតិ រក្ខតីតិ **បុត្តោ**។ កុលវំសំ ធារេតីតិ **ធីតា។ មិត្តា** សហាយា។ **អមច្ចា** ភច្ចា។ **ញាតី** បិតុបក្ខិកា។ **សាលោហិតា** មាតិបក្ខិកា។ **ឥមេ សត្តា បិយា**តិ ឥមេ សត្តា បីតិជនកា។ វុត្តវិបរិយាយេន អប្បិយា វេទិតព្ពា។

៤៧. **យទិទំ ទិដ្ឋសុតមុតេសុ វា**តិ ឯត្ថ បន យទិទំ ទិដ្ឋសុតំ, ឯត្ថ វា មុតេសុ វា ធម្មេសុ; ឯវំ មុនិ ន ឧបលិម្បតីតិ ឯវំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។

ឧទកថេវោតិ ឧទកស្ស ថេវោ។ “ឧទកត្ថេវកោ”តិបិ បាឋោ។ **បទុមបត្តេ**តិ បទុមិនិបត្តេ។

៤៨. **ធោនោ ន ហិ តេន មញ្ញតិ, យទិទំ ទិដ្ឋសុតមុតេសុ វា**តិ អត្រាបិ យទិទំ ទិដ្ឋសុតំ, តេន វត្ថុនា ន មញ្ញតិ, មុតេសុ វា ធម្មេសុ ន មញ្ញតីតិ ឯវមេវ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **ន ហិ សោ រជ្ជតិ, នោ វិរជ្ជតី**តិ ពាល

បុថុជ្ជនោ វិយ ន រជ្ជតិ, កល្យាណបុថុជ្ជនសេក្ខា វិយ ន វិរជ្ជតិ, រាគស្ស ខីណត្តា “វិរត្តោ”ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។ សេសំ បាកដមេវាតិ។

តាយ បញ្ញាយ កាយទុច្ចរិតន្តិ សម្បយុត្តាយ បុព្ពភាគាយេវ វា បញ្ញាយ បរិគ្គហេតព្ពេ បរិគ្គណ្ហន្តោ យោគី តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ សមុច្ឆេទវសេន ធុនាតិ។ អយញ្ហ បុគ្គលោ វិបន្នធម្មំ ទេសនាធម្មេសុ ធុនន្តេសុ តំធម្មសមង្គីបុគ្គលោបិ ធុនាតិ នាម។ តេ ច ធម្មេ បញ្ញាយ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ ធុនិតុមារទ្ធោ ធុតាតិ វុច្ចតិ, យថា ភុញ្ជិតុមារទ្ធោ ភុត្តោតិ វុច្ចតិ។ លក្ខណំ បនេត្ថ សទ្ទសត្ថតោ វេទិតព្ពំ។ **ធុត**ន្តិ កត្តុសាធនំ។ **ធុតំ** បឋមមគ្គេន។ **ធោតំ** ទុតិយមគ្គេន។ **សន្ធោតំ** តតិយមគ្គេន។ **និទ្ធោតំ** ចតុត្ថមគ្គេន។

ធោនោ ទិដ្ឋំ ន មញ្ញតីតិ អរហា មំសចក្ខុនា ទិដ្ឋំ ទិព្ពចក្ខុនា ទិដ្ឋំ រូបាយតនំ ន មញ្ញតិ តីហិ មញ្ញនាហិ, កថំ? រូបាយតនំ សុភសញ្ញាយ សុខសញ្ញាយ ច បស្សន្តោ ន តត្ថ ឆន្ទរាគំ ជនេតិ ន តំ អស្សាទេតិ នាភិនន្ទតិ, ឯវំ ទិដ្ឋំ តណ្ហាមញ្ញនាយ ន មញ្ញតិ។ “ឥតិ មេ រូបំ សិយា អនាគតមទ្ធាន”ន្តិ វា បនេត្ថ នន្ទិំ ន សមន្នានេតិ។ រូបសម្បទំ វា អាកង្ខមានោ ទានំ ន ទេតិ, សីលំ ន សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវម្បិ ទិដ្ឋំ តណ្ហាមញ្ញនាយ ន មញ្ញតិ, អត្តនោ បន បរស្ស ច រូបសម្បត្តិវិបត្តិំ និស្សាយ មានំ ន ជនេតិ។ “តមិនាហំ សេយ្យោស្មីតិ វា, សទិសោស្មីតិ វា, ហីនោស្មីតិ វា”តិ ឯវំ ទិដ្ឋំ មានមញ្ញនាយ ន មញ្ញតិ។ រូបាយតនំ បន “និច្ចំ ធុវំ សស្សត”ន្តិ ន មញ្ញតិ។ អត្តានំ “អត្តនិយ”ន្តិ ន មញ្ញតិ។ មង្គលំ “អមង្គល”ន្តិ ន មញ្ញតិ។ ឯវំ ទិដ្ឋំ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ ន មញ្ញតិ។ **ទិដ្ឋស្មិំ ន មញ្ញតី**តិ រូបស្មិំ អត្តានំ សមនុបស្សននយេន អមញ្ញន្តោ ទិដ្ឋស្មិំ ន មញ្ញតិ។ យថា វា ថនេ ថញ្ញំ, ឯវំ រូបស្មិំ រាគាទយោតិ អមញ្ញន្តោបិ ទិដ្ឋស្មិំ ន មញ្ញតិ។ តស្មិំយេវ បនស្ស ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ អមញ្ញិតេ វត្ថុស្មិំ សិនេហំ មានញ្ច ន ឧប្បាទយតោ តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ នត្ថីតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ ទិដ្ឋស្មិំ ន មញ្ញតិ។ **ទិដ្ឋតោ ន មញ្ញតី**តិ ឯត្ថ បន **ទិដ្ឋតោ**តិ និស្សក្កវចនំ។ តស្មា សឧបការណស្ស អត្តនោ វា បរស្ស វា យថាវុត្តប្បភេទតោ ទិដ្ឋតោ ឧបបត្តិំ វា និគ្គមនំ វា ទិដ្ឋតោ វា អញ្ញោ អត្តាតិ អមញ្ញមានោ ទិដ្ឋតោ ន មញ្ញតីតិ វេទិតព្ពោ។ អយមស្ស ន ទិដ្ឋិមញ្ញនា។ តស្មិំយេវ បនស្ស ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ អមញ្ញិតេ វត្ថុស្មិំ សិនេហំ មានញ្ច ន ឧប្បាទយតោ ន តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ វេទិតព្ពា។

ទិដ្ឋា មេតិ ន មញ្ញតីតិ ឯត្ថ បន “ឯតំ មមា”តិ តណ្ហាវសេន អមមាយមានោ ទិដ្ឋំ តណ្ហាមញ្ញនាយ ន មញ្ញតិ។ **សុត**ន្តិ មំសសោតេនបិ សុតំ, ទិព្ពសោតេនបិ សុតំ, សទ្ទាយតនស្សេតំ អធិវចនំ។ **មុត**ន្តិ មុត្វា មុនិត្វា ច គហិតំ អាហច្ច ឧបគន្ត្វាតិ អត្ថោ។ ឥន្ទ្រិយានំ អារម្មណានញ្ច អញ្ញមញ្ញំ សំកិលេសេ វិញ្ញាតន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនានំ ឯតំ អធិវចនំ។ **វិញ្ញាត**ន្តិ មនសា វិញ្ញាតំ, សេសានំ សត្តានំ អាយតនានមេតំ អធិវចនំ, ធម្មារម្មណស្ស វា, ឥធ បន សក្កាយបរិយាបន្នមេវ លព្ភតិ។ វិត្ថារោ បនេត្ថ ទិដ្ឋវារេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ ភគវតា វុត្តសុត្តវសេន ទស្សេន្តោ **“អស្មីតិ ភិក្ខវេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អស្មី**តិ ភវាមិ, និច្ចស្សេតំ អធិវចនំ។ **មញ្ញិតមេត**ន្តិ ទិដ្ឋិកប្បនំ ឯតំ។ **អយមហមស្មី**តិ អយំ អហំ អស្មិ ភវាមិ។

អញ្ញត្រ សតិបដ្ឋានេហីតិ ឋបេត្វា ចតុសតិបដ្ឋានេ។

សព្ពេ ពាលបុថុជ្ជនា រជ្ជន្តីតិ សកលា អន្ធពាលា នានាជនា លគ្គន្តិ។ **សត្ត សេក្ខា វិរជ្ជន្តី**តិ សោតាបន្នាទយោ សត្ត អរិយជនា វិរាគំ អាបជ្ជន្តិ ។ **អរហា នេវ រជ្ជតិ នោ វិរជ្ជតី**តិ កិលេសានំ បរិនិព្ពាបិតត្តា ឧភយម្បិ ន ករោតិ។ **ខយា រាគស្សា**តិអាទយោ តិវិធាបិ និព្ពានមេវ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

ជរាសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. តិស្សមេត្តេយ្យសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៩. សត្តមេ តិស្សមេត្តេយ្យសុត្តេ **មេថុនមនុយុត្តស្សា**តិ មេថុនធម្មំ សមាយុត្តស្ស។ **ឥតី**តិ ឯវមាហ។ **អាយស្មា**តិ បិយវចនមេតំ។ **តិស្សោ**តិ នាមំ តស្ស ថេរស្ស។ សោបិ ហិ តិស្សោតិ នាមេន។ **មេត្តេយ្យោ**តិ គោត្តំ, គោត្តវសេនេវ ឯស បាកដោ អហោសិ។ តស្មា អដ្ឋុប្បត្តិយំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៨២១) វុត្តំ – “តិស្សមេត្តេយ្យា នាម ទ្វេ សហាយា”តិ។ **វិឃាត**ន្តិ ឧបឃាតំ។ **ព្រូហី**តិ អាចិក្ខ។ **មារិសា**តិ បិយវចនមេតំ, និទ្ទុក្ខាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សុត្វាន តវ សាសន**ន្តិ តវ វចនំ សុត្វា។ **វិវេកេ សិក្ខិស្សាមសេ**តិ សហាយំ អារព្ភ ធម្មទេសនំ យាចន្តោ ភណតិ, សោ បន សិក្ខិតសិក្ខោយេវ។

មេថុនធម្មោ នាមាតិ ឥទំ និទ្ទិសិតព្ពស្ស មេថុនធម្មស្ស ឧបទេសបទំ។ **អសទ្ធម្មោ**តិ អសតំ នីចជនានំ ធម្មោ។ **គាមធម្មោ**តិ គាមវាសីនំ សេវនធម្មោ។ **វសលធម្មោ**តិ វសលានំ ធម្មោ, កិលេសវស្សនតោ វា សយមេវ វសលោ ធម្មោតិ វសលធម្មោ។ **ទុដ្ឋុល្លោ**តិ ទុដ្ឋោ ច កិលេសេហិ ទុដ្ឋត្តា, ថូលោ ច អនិបុណភាវតោតិ ទុដ្ឋុល្លោ។ យស្មា ច តស្ស ធម្មស្ស បរិវារភូតំ ទស្សនម្បិ គហណម្បិ អាមសនម្បិ ផុសនម្បិ ឃដ្ដនម្បិ ទុដ្ឋុល្លំ, តស្មាបិ ទុដ្ឋុល្លោ សោ មេថុនធម្មោ។ **ឱទកន្តិកោ**តិ ឧទកំ អស្ស អន្តេ សុទ្ធត្ថំ អាទិយតីតិ ឧទកន្តោ, ឧទកន្តោយេវ ឱទកន្តិកោ។ រហោ បដិច្ឆន្នេ ឱកាសេ កត្តព្ពតាយ **រហស្សោ**។ វិនយេ បន “ទុដ្ឋុល្លំ ឱទកន្តិកំ រហស្ស”ន្តិ (បារា. ៣៩) បាឋោ។ តត្ថ តីសុ បទេសុ **យោ សោ**តិ បទំ បរិវត្តេត្វា យំ តន្តិ កត្វា យោជេតព្ពំ “យំ តំ ទុដ្ឋុល្លំ, សោ មេថុនធម្មោ, យំ តំ ឱទកន្តិកំ សោ មេថុនធម្មោ, យំ តំ រហស្សំ , សោ មេថុនធម្មោ”តិ។ ឥធ បន “យោ សោ អសទ្ធម្មោ, សោ មេថុនធម្មោ…បេ.… យោ សោ រហស្សោ, សោ មេថុនធម្មោ”តិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ទ្វយេន ទ្វយេន សមាបជ្ជិតព្ពតោ **ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិ**។ តត្ថ យោជនា – យា សា ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិ, សោ មេថុនធម្មោ នាមាតិ។ **កីការណា វុច្ចតិ មេថុនធម្មោ**តិ កេន ការណេន កេន បរិយាយេន មេថុនធម្មោតិ កថីយតិ។ តំ ការណំ ទស្សេន្តោ “**ឧភិន្នំ រត្តាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧភិន្នំ រត្តាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ ឥត្ថិបុរិសានំ រាគេន រញ្ជិតានំ។ **សារត្តាន**ន្តិ វិសេសេន សុដ្ឋុ រញ្ជិតានំ។ **អវស្សុតាន**ន្តិ កិលេសេន តិន្តានំ។ **បរិយុដ្ឋិតាន**ន្តិ កុសលាចារំ បរិយាទិយិត្វា មទ្ទិត្វា ឋិតានំ “មគ្គេ ចោរា បរិយុដ្ឋិតា”តិអាទីសុ វិយ។ **បរិយាទិន្នចិត្តាន**ន្តិ កុសលចិត្តំ បរិយាទិយិត្វា ខេបេត្វា ឋិតចិត្តានំ។ **ឧភិន្នំ សទិសាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ កិលេសេន សទិសានំ។ **ធម្មោ**តិ សភាវោ។ **តំ ការណា**តិ តេន ការណេន។ តំ ឧបមាយ សាធេន្តោ “**ឧភោ កលហការកា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧភោ កលហការកា**តិ បុព្ពភាគេ កលហការកា ទ្វេ។ **មេថុនកាតិ វុច្ចន្តី**តិ សទិសាតិ វុច្ចន្តិ។ **ភណ្ឌនការកា**តិ តត្ថ តត្ថ គន្ត្វា ភណ្ឌនំ ករោន្តា។ **ភស្សការកា**តិ វាចាកលហំ ករោន្តា។ **វិវាទការកា**តិ នានាវចនំ ករោន្តា។ **អធិករណការកា**តិ វិនិច្ឆយបាបុណនវិសេសការណំ ករោន្តា។ **វាទិនោ**តិ វាទបដិវាទិនោ។ **សល្លបកា**តិ វាចំ កថេន្តា **ឯវមេវ**ន្តិ ឧបមាសំសន្ទនំ។

យុត្តស្សាតិ សញ្ញត្តស្ស។ **បយុត្តស្សា**តិ អាទរេន យុត្តស្ស។ **អាយុត្តស្សា**តិ វិសេសេន យុត្តស្ស។ **សមាយុត្តស្សា**តិ ឯកតោ យុត្តស្ស។ **តច្ចរិតស្សា**តិ តំចរិតំ ករោន្តស្ស។ **តព្ពហុលស្សា**តិ តំពហុលំ ករោន្តស្ស។ **តគ្គរុកស្សា**តិ តំគរុំ ករោន្តស្ស។ **តន្និន្នស្សា**តិ តស្មិំ នតចិត្តស្ស។ **តប្បោណស្សា**តិ តស្មិំ នតកាយស្ស។ **តប្បព្ភារស្សា**តិ តស្មិំ អភិមុខកាយស្ស។ **តទធិមុត្តស្សា**តិ តស្មិំ អធិហរិតស្ស។ **តទធិបតេយ្យស្សា**តិ តំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បវត្តស្ស។

វិឃាតន្តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសវចនំ។ **វិឃាត**ន្តិ បីឡនំ។ **ឧបឃាត**ន្តិ សមីបំ កត្វា បីឡនំ។ **បីឡន**ន្តិ ឃដ្ដនំ។ **ឃដ្ដន**ន្តិ បីឡនំ។ សព្ពំ អញ្ញមញ្ញវេវចនំ។ **ឧបទ្ទវ**ន្តិ ហឹសនំ។ **ឧបសគ្គ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ ឧបគន្ត្វា បីឡនាការំ។ **ព្រូហី**តិ កថេហិ។ **អាចិក្ខា**តិ វិស្សជ្ជេហិ។ **ទេសេហី**តិ ទស្សេហិ។ **បញ្ញបេហី**តិ ញាបេហិ។ **បដ្ឋបេហី**តិ ឋបេហិ។ **វិវរា**តិ បាកដំ ករោហិ។ **វិភជា**តិ ភាជេហិ។ **ឧត្តានីករោហី**តិ តីរំ បាបេហិ។ **បកាសេហី**តិ បាកដំ ករោហិ។

តុយ្ហំ វចនន្តិ តវ វាចំ។ **ព្យប្បថ**ន្តិ វចនំ។ **ទេសន**ន្តិ អាចិក្ខនំ។ **អនុសាសន**ន្តិ ឱវាទំ។ **អនុសិដ្ឋ**ន្តិ អនុសាសនំ។ **សុត្វា**តិ សោតេន សុត្វា។ **សុណិត្វា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ សម្មា គហេត្វា។ **ឧបធារយិត្វា**តិ អនាសេត្វា។ **ឧបលក្ខយិត្វា**តិ សល្លក្ខេត្វា។

៥០. **មុស្សតេ វាបិ សាសន**ន្តិ បរិយត្តិបដិបត្តិតោ ទុវិធម្បិ សាសនំ នស្សតិ។ **វាបី**តិ បទបូរណមត្តំ។ **ឯតំ តស្មិំ អនរិយ**ន្តិ តស្មិំ បុគ្គលេ ឯតំ អនរិយំ, យទិទំ មិច្ឆាបដិបទា។ **គារវាធិវចន**ន្តិ គុណវិសិដ្ឋសព្ពសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចនំ។ តេនាហុ បោរាណា –

“ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋំ, ភគវាតិ វចនមុត្តមំ;
គរុ គារវយុត្តោ សោ, **ភគវា** តេន វុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៤២);

ចតុព្ពិធំ វា នាមំ អាវត្ថិកំ, លិង្គិកំ, នេមិត្តិកំ, អធិច្ចសមុប្បន្នន្តិ។ អធិច្ចសមុប្បន្នំ នាម លោកិយវោហារេន “យទិច្ឆក”ន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ វច្ឆោ, ទម្មោ, ពលិពទ្ទោតិ ឯវមាទិ **អាវត្ថិកំ,** ទណ្ឌី, ឆត្តី, សិខី, ករីតិ ឯវមាទិ **លិង្គិកំ,** តេវិជ្ជោ, ឆឡភិញ្ញោតិ ឯវមាទិ **នេមិត្តិកំ,** សិរិវឌ្ឍកោ, ធនវឌ្ឍកោតិ ឯវមាទិ វចនត្ថំ អនបេក្ខិត្វា បវត្តំ **អធិច្ចសមុប្បន្នំ**។ ឥទំ បន **ភគវា**តិ នាមំ នេមិត្តិកំ, ន មហាមាយាយ, ន សុទ្ធោទនមហារាជេន, ន អសីតិយា ញាតិសហស្សេហិ កតំ, ន សក្កសន្តុសិតាទីហិ ទេវតាវិសេសេហិ កតំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ធម្មសេនាបតិនា “ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កតំ…បេ.… បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ភគវា”តិ (មហានិ. ៨៤)។

“ភាគ្យវា ភគ្គវា យុត្តោ, ភគេហិ ច វិភត្តវា;
ភត្តវា វន្តគមនោ, ភវេសុ **ភគវា** តតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៤៤);

តត្ថ –

“វណ្ណាគមោ វណ្ណវិបរិយាយោ, ទ្វេ ចាបរេ វណ្ណវិការនាសា;
ធាតូនមត្ថាតិសយេន យោគោ, តទុច្ចតេ បញ្ចវិធំ និរុត្តិ”ន្តិ។ –

ឯវំ វុត្តនិរុត្តិលក្ខណំ គហេត្វា បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ “នក្ខត្តរាជារិវ តារកាន”ន្តិ ឯត្ថ រការាគមោ វិយ អវិជ្ជមានស្ស អក្ខរស្ស អាគមោ **វណ្ណាគមោ** នាម។ “ហឹសនា, ហឹសោ”តិ វត្តព្ពេ “សីហោ”តិ វិយ វិជ្ជមានក្ខរានំ ហេដ្ឋុបរិយវសេន បរិវត្តនំ **វណ្ណវិបរិយាយោ** នាម។ “នវេ ឆន្នកេ ទានំ ទិយ្យតី”តិ ឯត្ថ អការស្ស ឯការាបជ្ជនតា វិយ អញ្ញក្ខរស្ស អញ្ញក្ខរាបជ្ជនតា **វណ្ណវិការោ** នាម។ “ជីវនស្ស មូតោ ជីវនមូតោ”តិ វត្តព្ពេ “ជីមូតោ”តិ វការនការានំ វិនាសោ វិយ វិជ្ជមានក្ខរវិនាសោ **វណ្ណវិនាសោ** នាម។ “ផរុសាហិ វាចាហិ បក្រុព្ពមានោ អាសជ្ជ មំ ត្វំ វទសិ កុមារា”តិ ឯត្ថ បក្រុព្ពមានោតិ បទស្ស អភិភវមានោតិ អត្ថបដិបាទនំ វិយ តត្ថ តត្ថ យថាយោគំ វិសេសត្ថយោគោ **ធាតូនំ អត្ថាតិសយេន យោគោ** នាម។

ឯវំ និរុត្តិលក្ខណំ គហេត្វា សទ្ទនយេន វា បិសោទរាទិនិស្សិតោ បតិដ្ឋានីតិ បិសោទរាទិបក្ខេបលក្ខណំ គហេត្វា យស្មា លោកិយលោកុត្តរសុខាភិនិព្ពត្តកំ ទានសីលាទិបារប្បត្តំ ភាគ្យមស្ស អត្ថិ, តស្មា “ភាគ្យវា”តិ វត្តព្ពេ “ភគវា”តិ វុច្ចតីតិ ញាតព្ពំ។

យស្មា បន លោភទោសមោហវិបរីតមនសិការអហិរិកានោត្តប្បកោធូបនាហមក្ខបឡាសឥស្សា- មច្ឆរិយមាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភមានាតិមានមទបមាទតណ្ហាអវិជ្ជាតិវិធាកុសលមូលទុច្ចរិត- សំកិលេសមលវិសមសញ្ញាវិតក្កបបញ្ចចតុព្ពិធវិបរិយេសអាសវគន្ថឱឃយោគអគតិ- តណ្ហុប្បាទុបាទានបញ្ចចេតោខីលវិនិពន្ធនីវរណាភិនន្ទនឆវិវាទមូលតណ្ហាកាយសត្តានុសយ- អដ្ឋមិច្ឆត្តនវតណ្ហាមូលកទសាកុសលកម្មបថទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតអដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតប្បភេទសព្ពទរថ- បរិឡាហកិលេសសតសហស្សានិ, សង្ខេបតោ វា បញ្ច កិលេសខន្ធអភិសង្ខារទេវបុត្តមច្ចុមារេ អភញ្ជិ, តស្មា ភគ្គត្តា ឯតេសំ បរិស្សយានំ “ភគ្គវា”តិ វត្តព្ពេ **“ភគវា”**តិ វុច្ចតិ។ អាហ ចេត្ថ –

“ភគ្គរាគោ ភគ្គទោសោ, ភគ្គមោហោ អនាសវោ;
ភគ្គាស្ស បាបកា ធម្មា, **ភគវា** តេន វុច្ចតី”តិ។ (បារា. អដ្ឋ. ១.៩៦; វិសុទ្ធិ. ១.១៤៤);

ភាគ្យវន្តតាយ ចស្ស សតបុញ្ញជលក្ខណធរស្ស រូបកាយសម្បត្តិ ទីបិតា ហោតិ។ ភគ្គទោសតាយ ធម្មកាយសម្បត្តិ។ តថា លោកិយសរិក្ខកានំ ពហុមតភាវោ , គហដ្ឋបព្ពជិតេហិ អភិគមនីយតា, អភិគតានញ្ច នេសំ កាយចិត្តទុក្ខាបនយនេ បដិពលភាវោ, អាមិសទានធម្មទានេហិ ឧបការិតា, លោកិយលោកុត្តរសុខេហិ ច សញ្ញោជនសមត្ថតា ទីបិតា ហោតិ។

យស្មា ច លោកេ ឥស្សរិយធម្មយសសិរិកាមបយត្តេសុ ឆសុ ធម្មេសុ ភគសទ្ទោ បវត្តតិ, បរមញ្ចស្ស សកចិត្តេ **ឥស្សរិយំ,** អណិមាលង្ឃិមាទិកំ វា លោកិយសម្មតំ សព្ពាការបរិបូរំ អត្ថិ, តថា លោកុត្តរោ **ធម្មោ,** លោកត្តយព្យាបកោ យថាភុច្ចគុណាធិគតោ អតិវិយ បរិសុទ្ធោ **យសោ,** រូបកាយទស្សនព្យាវដជននយនប្បសាទជននសមត្ថា សព្ពាការបរិបូរា សព្ពង្គបច្ចង្គ**សិរី,** យំ យំ ឯតេន ឥច្ឆិតំ បត្ថិតំ

អត្ថហិតំ បរហិតំ វា, តស្ស តស្ស តថេវ អភិនិប្ផន្នត្តា ឥច្ឆិតិច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិសញ្ញិតោ **កាមោ**, សព្ពលោកគរុភាវប្បត្តិហេតុភូតោ សម្មាវាយាមសង្ខាតោ **បយត្តោ** ច អត្ថិ, តស្មា ឥមេហិ ភគេហិ យុត្តត្តាបិ **ភគា អស្ស សន្តី**តិ ឥមិនា អត្ថេន "**ភគវា**"តិ វុច្ចតិ។

យស្មា បន កុសលាទីហិ ភេទេហិ សព្ពធម្មេ, ខន្ធាយតនធាតុសច្ចឥន្ទ្រិយបដិច្ចសមុប្បាទាទីហិ វា កុសលាទិធម្មេ, បីឡនសង្ខតសន្តាបវិបរិណាមដ្ឋេន វា **ទុក្ខមរិយសច្ចំ**, អាយូហននិទានសំយោគបលិពោធដ្ឋេន **សមុទយំ**, និស្សរណវិវេកាសង្ខតអមតដ្ឋេន និរោធំ, និយ្យានិកហេតុទស្សនាធិបតេយ្យដ្ឋេន **មគ្គំ** វិភត្តវា, វិភជិត្វា វិវរិត្វា ទេសិតវាតិ វុត្តំ ហោតិ, តស្មា "**វិភត្តវា**"តិ វត្តព្ពេ "**ភគវា**"តិ វុច្ចតិ។

យស្មា ច ឯស ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេ កាយចិត្តឧបធិវិវេកេ សុញ្ញតប្បណិហិតានិមិត្តវិមោក្ខេ អញ្ញេ ច លោកិយលោកុត្តរេ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ ភជិ សេវិ ពហុលមកាសិ, តស្មា "**ភត្តវា**"តិ វត្តព្ពេ "**ភគវា**"តិ វុច្ចតិ។

យស្មា បន តីសុ ភវេសុ តណ្ហាសង្ខាតំ គមនំ អនេន វន្តំ, តស្មា "ភវេសុ វន្តគមនោ"តិ វត្តព្ពេ ភវសទ្ទតោ ភការំ គមនសទ្ទតោ គការំ វន្តសទ្ទតោ វការញ្ច ទីឃំ កត្វា អាទាយ "**ភគវា**"តិ វុច្ចតិ, យថា លោកេ "មេហនស្ស ខស្ស មាលា"តិ វត្តព្ពេ "មេខលា"តិ វុច្ចតិ។

បុន អបរម្បិ បរិយាយំ និទ្ទិសន្តោ "**អបិ ច ភគ្គរាគោតិ ភគវា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ ភគ្គោ រាគោ អស្សាតិ ភគ្គរាគោ។ **ភគ្គទោសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កណ្ដកោ**តិ វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន កិលេសា ឯវ។ **ភជី**តិ ឧទ្ទេសវសេន វិភាគំ កត្វា ភាជេសិ។ **វិភជី**តិ និទ្ទេសវសេន វិវិធា ភាជេសិ។ **បវិភជី**តិ បដិនិទ្ទេសវសេន បការេន វិភជិ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូនំ វសេន **ភជិ**។ វិបញ្ចិតញ្ញូនំ វសេន **វិភជិ**។ នេយ្យានំ វសេន **បវិភជិ**។

ធម្មរតនន្តិ –

> "ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
> អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនំ តេន វុច្ចតី"តិ។ (ខុ. បា. អដ្ឋ. ៦.៣; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣) –

ឯវំ វណ្ណិតំ ធម្មរតនំ តិវិធេន ភាជេសិ។ **ភវានំ អន្តករោ**តិ កាមភវាទីនំ នវន្នំ ភវានំ បរិច្ឆេទំ បរិយន្តំ បរិវដុមំការកោ។ **ភាវិតកាយោ**តិ វឌ្ឍិតកាយោ។ តថា ឥតរេសុបិ។ **ភជី**តិ សេវិ។ **អរញ្ញវនបត្ថានី**តិ គាមស្ស វា នគរស្ស វា ឥន្ទខីលតោ ពហិ អរញ្ញំ។ វនបត្ថានិ មនុស្សូបចារាតិក្កន្តានិ វនសណ្ឌានិ។ **បន្តានី**តិ យត្ថ មនុស្សា ន កសន្តិ ន វបន្តិ ទូរានិ សេនាសនានិ។ កេចិ បន "វនបត្ថានីតិ យស្មា យត្ថ ព្យគ្ឃាទយោ អត្ថិ, តំ វនំ តេ បាលយន្តិ រក្ខន្តិ, តស្មា តេហិ រក្ខិតត្តា វនបត្ថានី"តិ វទន្តិ។ **សេនាសនានី**តិ សេតិ ចេវ អាសតិ ច ឯត្ថាតិ សេនាសនានិ។ **អប្បសទ្ទានី**តិ វចនសទ្ទេន អប្បសទ្ទានិ។ **អប្បនិគ្ឃោសានី**តិ គាមនគរនិគ្ឃោសសទ្ទេន អប្បនិគ្ឃោសានិ។ **វិជនវាតានី**តិ អន្តោសញ្ចរណជនស្ស សរីរវាតេន វិរហិតានិ។ "វិជនវាទានី"តិបិ បាឋោ, "អន្តោជនវាទេន វិរហិតានី"តិ អត្ថោ។ "វិជនបាតានី"តិបិ បាឋោ, "ជនសញ្ចារវិរហិតានី"តិ អត្ថោ។ **មនុស្សរាហស្សេយ្យកានី**តិ មនុស្សានំ រហស្សករណដ្ឋានានិ។ **បដិសល្លានសារុប្បានី**តិ វិវេកានុរូបានិ។ **ភាគី វា**តិ "ភាគោ ចីវរាទិកោដ្ឋាសោ អស្ស អត្ថី"តិ ភាគី។ "បដិលាភវសេន អត្ថរសាទិភាគោ អស្ស អត្ថី"តិ ភាគី។ **អត្ថរសស្សា**តិ ហេតុផលសម្បត្តិសង្ខាតស្ស អត្ថរសស្ស។ **ធម្មរសស្សា**តិ ហេតុសម្បត្តិសង្ខាតស្ស ធម្មរសស្ស។ វុត្តញ្ហេតំ "ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា"តិ (វិភ. ៧២០)។ **វិមុត្តិរសស្សា**តិ ផលសម្បត្តិសង្ខាតស្ស វិមុត្តិរសស្ស។ វុត្តម្បិ ចេតំ "កិច្ចសម្បត្តិអត្ថេន, រសោ នាម បវុច្ចតី"តិ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.២ មាតិកាវណ្ណនា; វិសុទ្ធិ. ១.៨)។

ចតុន្នំ ឈានានន្តិ បឋមជ្ឈានាទីនំ ចតុន្នំ ឈានានំ។ **ចតុន្នំ អប្បមញ្ញាន**ន្តិ មេត្តាទីនំ ផរណប្បមាណវិរហិតានំ ចតុន្នំ ព្រហ្មវិហារានំ។ **ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីន**ន្តិ អាកាសានញ្ចាយតនាទីនំ ចតុន្នំ អរូបជ្ឈានានំ។ **អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខាន**ន្តិ "រូបី រូបានិ បស្សតី"តិអាទិនា (ធ. ស. ២៤៨) នយេន វុត្តានំ អារម្មណវិមុត្តានំ អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ។ **អភិភាយតនាន**ន្តិ ឯត្ថ អភិភូតានិ អាយតនានិ ឯតេសំ ឈានានន្តិ អភិភាយតនានិ, ឈានានិ។ **អាយតនានី**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនសង្ខាតានិ កសិណារម្មណានិ។ ញាណុត្តរិកោ ហិ បុគ្គលោ វិសទញាណោតិ កី ឯត្ថ អារម្មណេ សមាបជ្ជិតព្ពំ, ន មយិ ចិត្តេកគ្គតាករណេ ភារោ អត្ថីតិ តានិ អារម្មណានិ អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតិ។ សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ និព្ពត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ឧប្បាទិតានិ ឈានានិ អភិភាយតនានីតិ វុច្ចន្តិ, តេសំ អដ្ឋន្នំ អភិភាយតនានំ។ **នវន្នំ អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីន**ន្តិ បុព្ពំ បុព្ពំ អនុ អនុបុព្ពំ, អនុបុព្ពំ វិហរិតព្ពតោ សមាបជ្ជិតព្ពតោ អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តិ, អនុបដិបាដិយា សមាបជ្ជិតព្ពាតិ អត្ថោ, តាសំ នវន្នំ

អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីនំ។ **ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានន្តិ** គិរិមានន្ទសុត្តេ (អ. និ. ១០.៦០) អាគតានំ អនិច្ចសញ្ញាទីនំ ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានំ។ **ទសន្នំ កសិណសមាបត្តីនន្តិ** សកលដ្ឋេន កសិណសង្ខាតានំ បថវីកសិណជ្ឈានាទីនំ ទសន្នំ ឈានានំ។ **អានាបានស្សតិសមាធិស្សាតិ** អានាបានស្សតិសម្បយុត្តសមាធិស្ស ។ **អសុភសមាបត្តិយាតិ** អសុភជ្ឈានសមាបត្តិយា។ **ទសន្នំ តថាគតពលានន្តិ** ទសពលពលានំ ទសន្នំ។ **ចតុន្នំ វេសារជ្ជានន្តិ** វិសារទភាវានំ ចតុន្នំ វេសារជ្ជានំ។ **ចតុន្នំ បដិសម្ភិទានន្តិ** បដិសម្ភិទាញាណានំ ចតុន្នំ។ **ឆន្នំ អភិញ្ញាណានន្តិ** ឥទ្ធិវិធាទីនំ ឆន្នំ អភិញ្ញាណានំ។ **ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មានន្តិ** “សព្ពំ កាយកម្មំ ញាណានុបរិវត្តី”តិអាទិនា (ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; នេត្តិ. ១៥) នយេន ឧបរិ អាគតានំ ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មានំ។

តត្ថ ថេរវាទយោ ភាគ្យសម្បត្តិវសេន វុត្តា។ អត្ថវសតិកោ បដិវេធវសេន វុត្តោ។ អធិសីលតិកោ បដិបត្តិវសេន។ ឈានត្តិកោ រូបារូបជ្ឈានវសេន។ វិមោក្ខត្តិកោ សមាបត្តិវសេន។ សញ្ញាចតុក្កោ ឧបចារប្បនាវសេន។ សតិបដ្ឋានាទយោ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មវសេន។ **តថាគតពលានន្តិ**អាទយោ អាវេណិកធម្មវសេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

តតោ បរំ **ភគវាតិ នេតំ នាមន្តិ**អាទិ “អត្ថមនុគតា អយំ បញ្ញត្តី”តិ ញាបនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **សមណា** បព្ពជ្ជូបគតា។ **ព្រាហ្មណា** ភោវាទិនោ សមិតបាបពាហិតបាបា វា។ **ទេវតា** សក្កាទយោ ព្រហ្មានោ ច។ **វិមោក្ខន្តិកន្តិ** វិមោក្ខោ អរហត្តមគ្គោ, វិមោក្ខស្ស អន្តោ អរហត្តផលំ, តស្មិំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ វិមោក្ខន្តិកំ នាមំ។ សព្ពញ្ញុភាវោ ហិ អរហត្តមគ្គេន សិជ្ឈតិ, អរហត្តផលាធិគមេន សិទ្ធោ ហោតិ។ តស្មា សព្ពញ្ញុភាវោ វិមោក្ខន្តេ ភវោ ហោតិ។ តំ នេមិត្តិកម្បិ នាមំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ នាម ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តាន”ន្តិ។ **ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភាតិ** មហាពោធិរុក្ខមូលេ យថាវុត្តក្ខណេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភេន សហ។ **សច្ឆិកា បញ្ញត្តីតិ** អរហត្តផលសច្ឆិកិរិយាយ សព្ពធម្មសច្ឆិកិរិយាយ វា ជាតា បញ្ញត្តិ។ **យទិទំ ភគវាតិ** យា អយំ ភគវាតិ បញ្ញត្តិ។

ទ្វីហិ ការណេហីតិ ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហិ។ **បរិយត្តិសាសនន្តិ** តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ។ **បដិបត្តីតិ** បដិបជ្ជតិ ឯតាយាតិ បដិបត្តិ។ **យំ តស្ស បរិយាបុដន្តិ** តេន បុគ្គលេន យំ បរិយាបុដំ សជ្ឈាយិតំ ករណត្ថេ សាមិវចនំ។ “បរិយាបុដ្ឋ”ន្តិបិ បាឋោ។ **សុត្តន្តិ** ឧភតោវិភង្គនិទ្ទេសខន្ធកបរិវារា, សុត្តនិបាតេ មង្គលសុត្ត- (ខុ. បា. ៥.១ អាទយោ; សុ. និ. ២៦១ អាទយោ) រតនសុត្ត- (ខុ. បា. ៦.១ អាទយោ) តុវដកសុត្តានិ (សុ. និ. ៩២១ អាទយោ), អញ្ញម្បិ ច សុត្តនាមកំ តថាគតវចនំ សុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **គេយ្យន្តិ** សព្ពម្បិ សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យន្តិ វេទិតព្ពំ, វិសេសេន សំយុត្តកេ សកលោបិ សគាថាវគ្គោ។ **វេយ្យាករណន្តិ** សកលំ អភិធម្មបិដកំ និគ្គាថកំ សុត្តំ, យញ្ច អញ្ញម្បិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ អសង្គហិតំ ពុទ្ធវចនំ , តំ “វេយ្យាករណ”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **គាថាតិ** ធម្មបទំ, ថេរគាថា, ថេរីគាថា, សុត្តនិបាតេ នោសុត្តនាមិកា សុទ្ធិកគាថា ច “គាថា”តិ វេទិតព្ពា។ **ឧទានន្តិ** សោមនស្សញាណមយិកគាថាបដិសំយុត្តា ទ្វេអសីតិ សុត្តន្តា “ឧទាន”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឥតិវុត្តកន្តិ** “វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា”តិអាទិនយប្បវត្តា (ឥតិវុ. ១ អាទយោ) ទសុត្តរសតសុត្តន្តា “ឥតិវុត្តក”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ជាតកន្តិ** អបណ្ណកជាតកាទីនិ (ជា. ១.១.១) បណ្ណាសាធិកានិ បញ្ចជាតកសតានិ “ជាតក”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អព្ភុតធម្មន្តិ** “ចត្តារោមេ , ភិក្ខវេ, អច្ឆរិយា អព្ភុតធម្មា អានន្ទេ”តិអាទិនយប្បវត្តា (ទី. និ. ២.២០៩; អ. និ. ៤.១២៩) សព្ពេបិ អច្ឆរិយអព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តា សុត្តន្តា “អព្ភុតធម្ម”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **វេទល្លន្តិ** ចូឡវេទល្ល- (ម. និ. ១.៤៦០ អាទយោ) មហាវេទល្ល- (ម. និ. ១.៤៤៩ អាទយោ) សម្មាទិដ្ឋិ- (ម. និ. ១.៨៩ អាទយោ) សក្កបញ្ហ- (ទី. និ. ២.៣៤៤ អាទយោ) សង្ខារភាជនិយមហាបុណ្ណមសុត្តាទយោ (ម. និ. ៣.៨៥ អាទយោ) សព្ពេបិ វេទញ្ច តុដ្ឋិញ្ច លទ្ធា លទ្ធា បុច្ឆិតសុត្តន្តា “វេទល្ល”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឥទំ បរិយត្តិសាសនន្តិ** ឥទំ វុត្តប្បការំ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ បរិយាបុណិតព្ពដ្ឋេន បរិយត្តិ, អនុសាសនដ្ឋេន សាសនន្តិ កត្វា បរិយត្តិសាសនំ។ **តម្បិ មុស្សតីតិ** តម្បិ បរិយត្តិសាសនំ នស្សតិ។ **សម្មុស្សតីតិ** អាទិតោ នស្សតិ។ **បរិពាហិរោ ហោតីតិ** បរម្មុខោ ហោតិ។

កតមំ បដិបត្តិសាសនន្តិ លោកុត្តរធម្មតោ បុព្ពភាគោ តទត្ថំ បដិបជ្ជីយតីតិ បដិបត្តិ។ សាសីយន្តិ ឯត្ថ វេនេយ្យាតិ សាសនំ។ **សម្មាបដិបទាតិ**អាទយោ វុត្តនយា ឯវ។

បាណម្បិ ហនតីតិ ជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ ឃាតេតិ។ **អទិន្នម្បិ អាទិយតីតិ** បរបរិគ្គហិតម្បិ វត្ថុំ គណ្ហាតិ។ **សន្ធិម្បិ ឆិន្ទតីតិ** ឃរសន្ធិម្បិ ឆិន្ទតិ។ **និល្លោបម្បិ ហរតីតិ** គាមេ បហរិត្វា មហាវិលោបម្បិ ករោតិ។ **ឯកាគារិកម្បិ ករោតីតិ** បណ្ណាសមត្តេហិបិ សដ្ឋិមត្តេហិបិ បរិវារេត្វា ជីវគ្គាហំ គហេត្វាបិ ធនំ អាហរាបេតិ។ **បរិបន្ថេបិ តិដ្ឋតីតិ** បន្ថទូហនកម្មំ ករោតិ។ **បរទារម្បិ គច្ឆតីតិ** បរទារេសុ ចារិត្តំ អាបជ្ជតិ។ **មុសាបិ ភណតីតិ** អត្ថភញ្ជនកំ មុសាបិ វទតិ។ **អនរិយធម្មោតិ** អនរិយសភាវោ។

៥១. ឯកោ បុព្ពេ ចរិត្វានាតិ បព្ពជ្ជាសង្ខាតេន វា គណាវវស្សគ្គដ្ឋេន វា បុព្ពេ លោកេ វិហរិត្វា។ **យានំ ភន្តំវ តំ លោកេ, ហីនមាហុ បុថុជ្ជន**ន្តិ តំ វិព្ភន្តកំ បុគ្គលំ យថា ហត្ថិយានាទិយានំ អទន្តំ វិសមម្បិ អារោហតិ, អារោហនកម្បិ ភញ្ជតិ, បបាតេបិ បបតតិ, ឯវំ កាយទុច្ចរិតាទិវិសមារោហនេន និរយាទីសុ, អត្តភញ្ជនេន ជាតិបបាតាទីសុ បបតនេន ច យានំ ភន្តំវ ហីនំ បុថុជ្ជនញ្ច អាហូតិ។

បព្ពជ្ជាសង្ខាតេន វាតិ បព្ពជ្ជាកោដ្ឋាសេន វា "បព្ពជិតោ សមណោ"តិ គណនារោបនេន វា។ **គណាវវស្សគ្គដ្ឋេន វា**តិ គណសង្គណិការាមតំ វិស្សជ្ជេត្វា វស្សគ្គដ្ឋេន វា។

ឯកោ បដិក្កមតីតិ ឯកកោវ គាមតោ និវត្តតិ។ **យោ និសេវតី**តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **អបរេន សមយេនា**តិ អញ្ញស្មិំ កាលេ អបរភាគេ។ **ពុទ្ធ**ន្តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធំ។ **ធម្ម**ន្តិ ស្វាក្ខាតតាទិគុណយុត្តំ ធម្មំ។ **សង្ឃ**ន្តិ សុប្បដិបន្នតាទិគុណយុត្តំ សង្ឃំ។ **សិក្ខ**ន្តិ អធិសីលាទិសិក្ខិតព្ពំ សិក្ខំ។ **បច្ចក្ខាយា**តិ ពុទ្ធាទី បដិក្ខិបិត្វា។ **ហីនាយា**តិ ហីនត្ថាយ គិហិភាវាយ។ **អាវត្តិត្វា**តិ និវត្តិត្វា។ **សេវតិ** ឯកវារំ សេវតិ។ **និសេវតិ** អនេកវិធេន សេវតិ។ **សំសេវតិ** អល្លីយិត្វា សេវតិ។ **បដិសេវតិ** បុនប្បុនំ សេវតិ។

ភន្តន្តិ វិព្ភន្តំ។ **អទន្ត**ន្តិ ទន្តភាវំ អនុបនីតំ។ **អការិត**ន្តិ សុសិក្ខិតកិរិយំ អសិក្ខាបិតំ។ **អវិនីត**ន្តិ ន វិនីតំ អាចារសម្បត្តិយា អសិក្ខិតំ។ **ឧប្បថំ គណ្ហាតី**តិ វុត្តប្បការំ យានំ អទន្តាតិយុត្តំ ភន្តំ វិសមមគ្គំ ឧបេតិ។ **វិសមំ ខាណុម្បិ បាសាណម្បិ អភិរុហតី**តិ វិសមំ ហុត្វា ឋិតំ ខរខាណុម្បិ តថា បព្ពតបាសាណម្បិ អារោហតិ។ **យានម្បិ អារោហនកម្បិ ភញ្ជតី**តិ វយ្ហាទិយានំ អារោហន្តស្ស បាជេន្តស្ស ហត្ថបាទាទិម្បិ ភិន្ទតិ។ **បបាតេបិ បបតតី**តិ ឯកតោច្ឆិន្នបព្ភារបបាតេបិ បាតេតិ។ **សោ វិព្ភន្តកោ**តិ សោ បដិក្កន្តកោ។ **ភន្តយានបដិភាគោ**តិ អនវដ្ឋិតយានសទិសោ។ **ឧប្បថំ គណ្ហាតី**តិ កុសលកម្មបថតោ បដិក្កមិត្វា អបាយបថភូតំ ឧប្បថំ មិច្ឆាមគ្គំ ឧបេតិ។ **វិសមំ កាយកម្មំ អភិរុហតី**តិ សមស្ស បដិបក្ខំ កាយទុច្ចរិតសង្ខាតំ វិសមំ កាយកម្មំ អារោហតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **និរយេ អត្តានំ ភញ្ជតី**តិ និរស្សាទសង្ខាតេ និរយេ អត្តភាវំ ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ករោតិ។ **មនុស្សលោកេ អត្តានំ ភញ្ជតី**តិ វិវិធកម្មការណវសេន ភញ្ជតិ។ **ទេវលោកេ អត្តានំ ភញ្ជតី**តិ បិយវិប្បយោគាទិទុក្ខវសេន។ **ជាតិបបាតម្បិ បបតតី**តិ ជាតិបបាតេបិ បាតេតិ។ **ជរាបបាតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មនុស្សលោកេ**តិ ឥធ អធិប្បេតលោកមេវ ទស្សេតិ។

បុថុជ្ជនាតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ តត្ថ បុថុជ្ជនាតិ –

បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតិ។

សោ ហិ បុថូនំ នានប្បការានំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិបិ ការណេហិ បុថុជ្ជនោ។ តំ វិភាគតោ ទស្សេតុំ "**បុថុ កិលេសេ ជនេន្តី**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ ពហូនំ នានប្បការានំ សក្កាយទិដ្ឋីនំ អវិហតត្តា វា តា ជនេន្តិ, តាហិ ជនិតាតិ វា បុថុជ្ជនា។ អវិហតមេវត្ថំ ជនសទ្ទោ វទតិ។ **បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកា**តិ ឯត្ថ បុថូ នានាជនា សត្ថុបដិញ្ញា ឯតេសន្តិ បុថុជ្ជនាតិ វចនត្ថោ។ **បុថុ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតា**តិ ឯត្ថ ជនេតព្ពា ជនយន្តិ ឯត្ថាតិ ជនា, គតិយោ។ បុថូ ជនា ឯតេសន្តិ បុថុជ្ជនា។ ឥតោ បរេ ជាយន្តិ ឯតេហីតិ ជនា, អភិសង្ខារាទយោ។ តេ ឯតេសំ វិជ្ជន្តីតិ បុថុជ្ជនា។ អភិសង្ខរណាទិអត្ថោ ឯវ វា ជនសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **នានាសន្តាបេហិ សន្តបន្តី**តិ រាគគ្គិអាទយោ សន្តាបា។ តេ ឯវ វា សព្ពេបិ វា កិលេសា បរិឡាហា។ **បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសូ**តិ ឯត្ថ ជាយតីតិ ជនោ, រាគោ គេធោតិ ឯវមាទិកោ, បុថុ ជនោ ឯតេសន្តិ បុថុជ្ជនា។ បុថុ ជាតា វត្តាតិ ឯវំ រាគាទិអត្ថោ ឯវ វា ជនសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បលិពុទ្ធា**តិ សម្ពទ្ធា។ **អាវុតា**តិ អាវរិតា។ **និវុតា**តិ វារិតា។ **ឱវុតា**តិ ឧបរិតោ បិហិតា។ **បិហិតា**តិ ហេដ្ឋាភាគេន បិហិតា។ **បដិច្ឆន្នា**តិ អបាកដា។ **បដិកុជ្ជិតា**តិ អធោមុខគតា។

អថ វា បុថូនំ វា គណនបថមតីតានំ អរិយធម្មបរម្មុខានំ នីចធម្មសមាចារានំ ជនានំ អន្តោគធត្តាបិ បុថុជ្ជនា។ បុថុ វា អយំ វិសុំយេវ សង្ខំ គតោ, វិសំសដ្ឋោ សីលសុតាទិគុណយុត្តេហិ អរិយេហិ ជនោតិបិ បុថុជ្ជនោ។

ឯវំ យេ តេ –

"ទុវេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
អន្ធោ បុថុជ្ជនោ ឯកោ, កល្យាណេកោ បុថុជ្ជនោ"តិ។ –

ទ្វេវ បុថុជ្ជនា វុត្តា, តេសុ អន្ធបុថុជ្ជនោ វុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

៥២. **យសោ កិត្តិ ចា**តិ លាភសក្ការោ បសំសា ច។ **បុព្ពេ**តិ បព្ពជិតភាវេ។ **ហាយតេ វាបិ តស្ស សា**តិ តស្ស វិព្ភន្តកស្ស សតោ សោ ច យសោ សា ច កិត្តិ ហាយតិ។ **ឯតម្បិ ទិស្វា**តិ ឯតម្បិ បុព្ពេ យសកិត្តីនំ លាភំ បច្ឆា ច ហានឹ ទិស្វា។ **សិក្ខេថ មេថុនំ វិប្បហាតវេ**តិ តិស្សោ សិក្ខាយោ សិក្ខេថ។ កឹ ការណា? **មេថុនំ វិប្បហាតវេ,** មេថុនប្បហានត្ថាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

កិត្តិវណ្ណគតោតិ ភគវា កិត្តិវណ្ណោ, កិត្តិសទ្ទញ្ចេវ គុណញ្ច ឧក្ខិបិត្វា វទន្តោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ចិត្តំ នានានយេន កថនំ អស្ស អត្ថីតិ **ចិត្តកថី។ កល្យាណបដិភានោ**តិ សុន្ទរបញ្ញោ។

ហាយតីតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **បរិហាយតី**តិ សមន្តតោ ហាយតិ។ **បរិធំសតី**តិ អធោបថវិំ បតតិ។ **បរិបតតី**តិ សមន្តតោ អបគច្ឆតិ។ **អន្តរធាយតី**តិ អទស្សនំ យាតិ។ **វិប្បលុជ្ជតី**តិ ឧច្ឆិជ្ជតិ។

ខុទ្ទកោ សីលក្ខន្ធោតិ ចុល្លច្ចយាទិ។ **មហន្តោ សីលក្ខន្ធោ**តិ បារាជិកសំឃាទិសេសោ។

មេថុនធម្មស្ស បហានាយាតិ តទង្គាទិបហានេន បជហនត្ថាយ។ **វូបសមាយា**តិ មលានំ វូបសមនត្ថាយ។ **បដិនិស្សគ្គាយា**តិ បក្ខន្ទនបរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គត្ថាយ។ **បដិបស្សទ្ធិយា**តិ បដិបស្សទ្ធិសង្ខាតស្ស ផលស្ស អត្ថាយ។

៥៣. យោ ហិ មេថុនំ ន វិប្បជហតិ **សង្កប្បេហិ…បេ…. តថាវិធោ**។ តត្ថ **បរេតោ**តិ សមន្នាគតោ។ **បរេសំ និគ្ឃោស**ន្តិ ឧបជ្ឈាយាទីនំ និន្ទាវចនំ។ **មង្កុ ហោតី**តិ ទុម្មនោ ហោតិ។

កាមសង្កប្បេនាតិ កាមបដិសំយុត្តេន វិតក្កេន។ ឧបរិទ្វេបិ ឯសេវ នយោ។ **ផុដ្ឋោ**តិ វិតក្កេហិ ផុសិតោ។ **បរេតោ**តិ អបរិហីនោ។ **សមោហិតោ**តិ សម្មា ឱហិតោ អន្តោ បវិដ្ឋោ។ **កបណោ វិយា**តិ ទុគ្គតមនុស្សោ វិយ។ **មន្ទោ វិយា**តិ អញ្ញាណី វិយ។ **មោមូហោ វិយា**តិ សម្មោហភូតោ វិយ។ **ឈាយតី**តិ ចិន្តេតិ។ **បជ្ឈាយតី**តិ ភុសំ ចិន្តេតិ។ **និជ្ឈាយតី**តិ អនេកវិធេន ចិន្តេតិ។ **អបជ្ឈាយតី**តិ តតោ អបគន្ត្វា ចិន្តេតិ។ **ឧលូកោ**តិ ឧលូកសកុណោ។ **រុក្ខសាខាយ**ន្តិ រុក្ខេ ឧដ្ឋិតសាខាយ, វិដបេ វា។ **មូសិកំ មគយមានោ**តិ មូសិកំ គវេសមានោ, “មគ្គយមានោ”តិបិ បឋន្តិ។ **កោត្ថូ**តិ សិង្គាលោ។ **ពិឡារោ**តិ ពព្ពុ។ **សន្ធិសមលសង្កដិរេ**តិ ទ្វិន្នំ ឃរានំ អន្តរេ ច ឧទកនិទ្ធមនចិក្ខល្លកចវរនិក្ខិបនដ្ឋានេ ច ថណ្ឌិលេ ច។ **វហច្ឆិន្នោ**តិ បិដ្ឋិគីវមំសច្ឆិន្នោ។ ឥតោ បរា គាថា បាកដសម្ពន្ធា ឯវ។

៥៤. តាសុ **សត្ថានី**តិ កាយទុច្ចរិតាទីនិ។ តានិ ហិ អត្តនោ បរេសញ្ច ឆេទនដ្ឋេន “សត្ថានី”តិ វុច្ចន្តិ។ តេសុ វាយំ វិសេសេន តាវ អាទិតោ មុសាវចនសត្ថានេវ ករោតិ, “ឥមិនា ការណេនាហំ វិព្ភន្តោ”តិ ភណន្តោ។ តេនេវាហ – **“ឯស ខ្វស្ស មហាគេធោ , មោសវជ្ជំ បគាហតី”**តិ។ តត្ថ **ឯស ខ្វស្សា**តិ ឯស ខោ អស្ស។ **មហាគេធោ**តិ មហាពន្ធនំ។ កតមោតិ ចេ? យទិទំ មោសវជ្ជំ បគាហតិ, ស្វាយំ មុសាវាទជ្ឈោគាហោ “មហាគេធោ”តិ វេទិតព្ពោ។

តីណិ សត្ថានីតិ តយោ ឆេទកា។ កាយទុច្ចរិតំ **កាយសត្ថំ។ វចីសត្ថា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តំ វិភាគតោ ទស្សេតុំ **“តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ កាយសត្ថ”**ន្តិ អាហ។ **សម្បជានមុសា ភាសតី**តិ ជានន្តោ តុច្ឆំ វាចំ ភាសតិ។ **អភិរតោ អហំ ភន្តេ អហោសិ បព្ពជ្ជាយា**តិ សាសនេ បព្ពជ្ជាយ អនភិរតិវិរហិតោ អហំ អាសឹ។ **មាតា មេ បោសេតព្ពា**តិ មាតា មយា បោសេតព្ពា។ **តេនម្ហិ វិព្ភន្តោតិ ភណតី**តិ តេន ការណេន បដិក្កន្តោ អស្មីតិបិ កថេតិ។ **បិតា មេ បោសេតព្ពោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯសោ តស្ស មហាគេធោតិ តស្ស បុគ្គលស្ស ឯសោ មហាពន្ធោ។ **មហាវន**ន្តិ មហន្តំ ទុដ្ឋវនំ។ **គហន**ន្តិ ទុរតិក្កមំ។ **កន្តារោ**តិ ចោរកន្តារាទិសទិសោ។ **វិសមោ**តិ កណ្ដកវិសមោ។ **កុដិលោ**តិ វង្កកដកសទិសោ។ **បង្កោ**តិ បល្លលសទិសោ។ **បលិបោ**តិ កទ្ទមសទិសោ។ **បលិពោធោ**តិ មហាទុក្ខោ។ **មហាពន្ធន**ន្តិ មហន្តំ ទុមោចយ ពន្ធនំ។ **យទិទំ សម្បជានមុសាវាទោ**តិ យោ អយំ សម្បជានមុសាវាទោ។

សភគ្គតោ វាតិ សភាយំ ឋិតោ វា។ **បរិសគ្គតោ វា**តិ គាមបរិសាយំ ឋិតោ វា។ **ញាតិមជ្ឈគតោ វា**តិ ទាយាទានំ មជ្ឈេ ឋិតោ វា។ **បូគមជ្ឈគតោ វា**តិ សេនីនំ មជ្ឈេ ឋិតោ វា។ **រាជកុលមជ្ឈគតោ វា**តិ រាជកុលស្ស មជ្ឈេ មហាវិនិច្ឆយេ ឋិតោ វា។ **អភិនីតោ**តិ បុច្ឆនត្ថាយ នីតោ។ **សក្ខិបុដ្ឋោ**តិ សក្ខឹ កត្វា បុច្ឆិតោ។ **ឯហម្ភោ**

បុរិសាតិ អាលបនមេតំ។ **អត្តហេតុ វា បរហេតុ វា**តិ អត្តនោ វា បរស្ស វា ហត្ថបាទាទិហេតុ វា ធនហេតុ វា។ **អាមិសកិញ្ចិក្ខហេតុ វា**តិ ឯត្ថ **អាមិស**ន្តិ លាភោ អធិប្បេតោ។ **កិញ្ចិក្ខ**ន្តិ យំ វា តំ វា អប្បមត្តកំ, អន្តមសោ តិត្តិរវដ្ដកសប្បិបិណ្ឌនវនីតបិណ្ឌាទិមត្តកស្សបិ លាភស្ស ហេតូតិ អត្ថោ។ **សម្បជានមុសា ភាសតី**តិ ជានន្តោយេវ មុសាវាទំ ករោតិ។

បុន អញ្ញំ បរិយាយំ ទស្សេន្តោ “**អបិ ច តីហាការេហិ មុសាវាទោ ហោតិ, បុព្ពេវស្ស ហោតី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តីហាការេហី**តិ សម្បជានមុសាវាទស្ស អង្គភូតេហិ តីហិ ការណេហិ។ **បុព្ពេវស្ស ហោតី**តិ បុព្ពភាគេយេវ អស្ស បុគ្គលស្ស ឯវំ ហោតិ “មុសា ភណិស្ស”ន្តិ។ **ភណន្តស្ស ហោតី**តិ ភណមានស្ស ហោតិ។ **ភណិតស្ស ហោតី**តិ ភណិតេ អស្ស ហោតិ។ យំ វត្តព្ពំ តស្មិំ វុត្តេ ហោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា **ភណិតស្សា**តិ វុត្តវតោ និដ្ឋិតវចនស្ស ហោតីតិ។ យោ ឯវំ បុព្ពភាគេបិ ជានាតិ, ភណន្តោបិ ជានាតិ, បច្ឆាបិ ជានាតិ “មុសា មយា ភណិត”ន្តិ, សោ ឯវំ វទន្តោ មុសាវាទកម្មុនា ពជ្ឈតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ ទស្សិតោ។ កិញ្ចាបិ ទស្សិតោ, អថ ខោ អយមេត្ថ វិសេសោ – បុព្ពភាគោ តាវ ហោតិ, “មុសា ភណិស្ស”ន្តិ បុព្ពភាគោ អត្ថិ, “មុសា មយា ភណិត”ន្តិ បច្ឆាភាគោ នត្ថិ។ វុត្តមត្តមេវ ហិ កោចិ បមុស្សតិ កឹ តស្ស មុសាវាទោ ហោតិ, ន ហោតីតិ? សា ឯវំ **អដ្ឋកថាសុ** វិស្សជ្ជិតា – បុព្ពភាគេ “មុសា ភណិស្ស”ន្តិ ច, ភណន្តស្ស “មុសា ភណាមី”តិ ច ជានតោ បច្ឆាភាគេ “មុសា មយា ភណិត”ន្តិ ន សក្កា ន ភវិតុំ, សចេបិ ន ហោតិ, មុសាវាទោយេវ។ បុរិមមេវ ហិ អង្គទ្វយំ បមាណំ។ យស្សាបិ បុព្ពភាគេ “មុសា ភណិស្ស”ន្តិ អាភោគោ នត្ថិ, ភណន្តោ បន “មុសា ភណាមី”តិ ជានាតិ។ ភណិតេបិ “មុសា មយា ភណិត”ន្តិ ជានាតិ។ សោ មុសាវាទេន ន ការេតព្ពោ។ បុព្ពភាគោ ហិ បមាណតរោ។ តស្មិំ អសតិ ទវា ភណិតំ វា, រវា ភណិតំ វា ហោតីតិ។

ឯត្ថ ច តំខណតា ច ញាណសមោធានញ្ច បរិច្ឆិន្ទិតព្ពំ។ **តំខណតា បរិច្ឆិន្ទិតព្ពា**តិ យេន ចិត្តេន “មុសា ភណិស្ស”ន្តិ ជានាតិ, តេនេវ “មុសា ភណាមី”តិ ច, “មុសា មយា ភណិត”ន្តិ ច ជានាតីតិ ឯវំ ឯកចិត្តេនេវ តីសុ ខណេសុ ជានាតីតិ អយំ តំខណតា បរិច្ឆិន្ទិតព្ពា។ ន ហិ សក្កា តេនេវ ចិត្តេន តំ ចិត្តំ ជានិតុំ, យថា ន សក្កា តេនេវ អសិនា សោ អសិ ឆិន្ទិតុន្តិ។ បុរិមំ បុរិមំ បន ចិត្តំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស ចិត្តស្ស តថា ឧប្បត្តិយា បច្ចយោ ហុត្វា និរុជ្ឈតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បមាណំ បុព្ពភាគោវ, តស្មិំ សតិ ន ហេស្សតិ;
សេសទ្វយន្តិ នត្ថេត, មិតិ វាចា តិវង្គិកា”តិ។ (បារា. អដ្ឋ. ២.២០០);

ញាណសមោធានំ បរិច្ឆិន្ទិតព្ពន្តិ ឯតានិ តីណិ ចិត្តានិ ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ន គហេតព្ពានិ។ ឥទញ្ហិ ចិត្តំ នាម –

“អនិរុទ្ធម្ហិ បឋមេ, ន ឧប្បជ្ជតិ បច្ឆិមំ;
និរន្តរុប្បជ្ជនតោ, ឯកំ វិយ បកាសតី”តិ។ (បារា. អដ្ឋ. ២.២០០);

ឥតោ បរំ បន យ្វាយំ អជានំយេវ “ជានាមី”តិអាទិនា នយេន សម្បជានមុសា ភណតិ, យស្មា សោ “ឥទំ អភូត”ន្តិ ឯវំទិដ្ឋិកោ ហោតិ, តស្ស ហិ អត្ថេវ អយំ លទ្ធិ។ តថា “ឥទំ អភូត”ន្តិ ឯវមស្ស ខមតិ ចេវ រុច្ចតិ ច។ ឯវមស្ស សញ្ញា, ឯវំសភាវមេវ ចស្ស ចិត្តំ “ឥទំ អភូត”ន្តិ។ យទា បន មុសា វត្តុកាមោ ហោតិ, តទា តំ ទិដ្ឋិំ វា ទិដ្ឋិយា សហ ខន្តិំ វា ទិដ្ឋិខន្តីហិ សទ្ធិំ រុចិំ វា ទិដ្ឋិខន្តិរុចីហិ សទ្ធិំ សញ្ញំ វា ទិដ្ឋិខន្តិរុចិសញ្ញាហិ សទ្ធិំ ភាវំ វា វិនិធាយ និក្ខិបិត្វា បដិច្ឆាទេត្វា អភូតំ កត្វា ភណតិ។ តស្មា តេសម្បិ វសេន អង្គភេទំ ទស្សេតុំ “**អបិ ច ចតូហាការេហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច **វិនិធាយ ទិដ្ឋិ**ន្តិ ពលវធម្មវិនិធានវសេនេតំ វុត្តំ។ **វិនិធាយ ខន្តិ**ន្តិអាទីនិ តតោ ទុព្ពលទុព្ពលានំ វិនិធានវសេន។ **វិនិធាយ សញ្ញ**ន្តិ ឥទំ បនេត្ថ សព្ពទុព្ពលធម្មវិនិធានវសេន។ សញ្ញាមត្តម្បិ នាម អវិនិធាយ សម្បជានមុសា ភាសិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។

៥៥. មន្ទោវ បរិកិស្សតីតិ បាណវធាទីនិ ករោន្តោ តតោនិទានញ្ច ទុក្ខមនុភោន្តោ ភោគបរិយេសនារក្ខណានិ ច ករោន្តោ មោមូហោ វិយ បរិកិលិស្សតិ។

តមេនំ រាជានោ គហេត្វា វិវិធា កម្មការណា ការេន្តីតិ ន រាជានោ ករោន្តិ, រាជាធីនបុរិសា នានាវិធានិ កម្មការណានិ ករោន្តិ។ **កសាហិបិ តាឡេន្តី**តិ កសាទណ្ឌកេហិបិ វិតជ្ជេន្តិ។ **វេត្តេហី**តិ វេត្តលតាហិ។ **អទ្ធ**

ទណ្ឌកេហីតិ មុគ្គរេហិ, បហារសាធនត្ថំ វា ចតុហត្ថទណ្ឌំ ទ្វេធា ឆេត្វា គហិតទណ្ឌកេហិ។ **ពិលង្គថាលិក**ន្តិ កញ្ជិយឧក្ខលិកកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា សីសកបាលំ ឧប្បាដេត្វា តត្តំ អយោគុឡំ សណ្ឌាសេន គហេត្វា តត្ថ បក្ខិបន្តិ, តេន មត្ថលុង្គំ បក្កុធិត្វា ឧបរិ ឧត្តរតិ។ **សង្ខមុណ្ឌិក**ន្តិ សង្ខមុណ្ឌកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា ឧត្តរោដ្ឋ ឧភតោកណ្ណចូឡិកគលវាដកបរិច្ឆេទេន ចម្មំ ឆិន្ទិត្វា សព្ពកេសេ ឯកតោ គណ្ឋិំ កត្វា ទណ្ឌកេន វេឋេត្វា ឧប្បាដេន្តិ, សហ កេសេហិ ចម្មំ ឧដ្ឋហតិ។ តតោ សីសកដាហំ ថូលសក្ខរាហិ ឃំសិត្វា ធោវន្តា សង្ខវណ្ណំ ករោន្តិ។ **រាហុមុខ**ន្តិ រាហុមុខកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា សង្កុនា មុខំ វិវរិត្វា អន្តោមុខេ ទីបំ ជាលេន្តិ, កណ្ណចូឡិកាហិ វា បដ្ឋាយ មុខំ និខាទនេន ខនន្តិ, លោហិតំ បគ្ឃរិត្វា មុខំ បូរេតិ។

ជោតិមាលិកន្តិ សកលសរីរំ តេលបិលោតិកាយ វេឋេត្វា អាលិម្បេន្តិ។ **ហត្ថបជ្ជោតិក**ន្តិ ហត្ថេ តេលបិលោតិកាយ វេឋេត្វា ទីបំ វិយ បជ្ជាលេន្តិ។ **ឯរកវត្តិក**ន្តិ ឯរកវត្តកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា ហេដ្ឋាគីវតោ បដ្ឋាយ ចម្មវដ្ដេ កន្តិត្វា គោប្ផកេ បាតេន្តិ។ អថ នំ យោត្តេហិ ពន្ធិត្វា កឌ្ឍន្តិ។ សោ អត្តនោ ចម្មវដ្ដេ អក្កមិត្វា អក្កមិត្វា បតតិ។ **ចីរកវាសិក**ន្តិ ចីរកវាសិកកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា តថេវ ចម្មវដ្ដេ កន្តិត្វា កដិយំ ឋបេន្តិ, កដិតោ បដ្ឋាយ កន្តិត្វា គោប្ផកេសុ ឋបេន្តិ, ឧបរិមេហិ ហេដ្ឋិមសរីរំ ចីរកនិវាសននិវត្ថំ វិយ ហោតិ។ **ឯណេយ្យក**ន្តិ ឯណេយ្យកកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា ឧភោសុ កប្បរេសុ ច ឧភោសុ ជណ្ណុកេសុ ច អយវលយានិ ទត្វា អយសូលានិ កោដ្ដេន្តិ, សោ ចតូហិ អយសូលេហិ ភូមិយំ បតិដ្ឋហតិ។ អថ នំ បរិវារេត្វា អគ្គិំ ករោន្តិ។ “ឯណេយ្យកោ ជោតិបរិគ្គហោ យថា”តិ អាគតដ្ឋានេបិ ឥទមេវ វុត្តំ។ តំ សន្ធិតោ សន្ធិតោ សូលានិ អបនេត្វា ចតូហិ អដ្ឋិកោដីហិយេវ ឋបេន្តិ។ ឯវរូបា កម្មការណា នាម នត្ថិ។

ពឡិសមំសិកន្តិ ឧភតោមុខេហិ ពឡិសេហិ បហរិត្វា ចម្មមំសន្ហារូនិ ឧប្បាដេន្តិ។ **កហាបណិក**ន្តិ សកលសរីរំ តិណ្ហាហិ វាសីហិ កោដិតោ បដ្ឋាយ កហាបណមត្តំ កហាបណមត្តំ បាតេន្តា កោដ្ដេន្តិ។ **ខារាបតច្ឆិក**ន្តិ សរីរំ តត្ថ តត្ថ អាវុធេហិ បហរិត្វា កោច្ឆេហិ ខារំ ឃំសេន្តិ, ចម្មមំសន្ហារូនិ បគ្ឃរិត្វា បសវន្តិ, អដ្ឋិកសង្ខលិកាវ តិដ្ឋតិ។ **បលិឃបរិវត្តិក**ន្តិ ឯកេន បស្សេន និបជ្ជាបេត្វា កណ្ណច្ឆិទ្ទេន អយសូលំ កោដ្ដេត្វា បថវិយា ឯកាពទ្ធំ ករោន្តិ។ អថ នំ បាទេ គហេត្វា អាវិញ្ឆន្តិ។ **បលាលបីឋក**ន្តិ ឆេកា ការណិកា ឆវិចម្មំ អច្ឆិន្ទិត្វា និសទបោតកាហិ អដ្ឋីនិ ឆិន្ទិត្វា កេសេសុ គហេត្វា ឧក្ខិបន្តិ, មំសរាសិយេវ ហោតិ។ អថ នំ កេសេហេវ បរិយោនទ្ធិត្វា គណ្ហន្តិ, បលាលបីឋំ វិយ កត្វា បលិវេឋេន្តិ។ **សុនខេហិបី**តិ កតិបយានិ ទិវសានិ អាហារំ អទត្វា ឆាតសុនខេហិ ខាទាបេន្តិ។ តេ មុហុត្តេន អដ្ឋិសង្ខលិកមេវ ករោន្តិ។ **ឯវម្បិ កិស្សតី**តិ ឯវម្បិ វិឃាតំ បាបុណាតិ។ **បរិកិស្សតី**តិ សព្ពភាគេន វិឃាតំ បាបុណាតិ។ **បរិកិលិស្សតី**តិ ឧបតាបំ បាបុណាតិ។

បុន អញ្ញំ ការណំ ទស្សេន្តោ **“អថ វា កាមតណ្ហាយ អភិភូតោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមតណ្ហាយា**តិ បញ្ចកាមគុណិកលោភេន។ **អភិភូតោ**តិ តេន មទ្ទិតោ។ **បរិយាទិន្នចិត្តោ**តិ កុសលាចារំ ខេបេត្វា គហិតចិត្តោ។ **ភោគេ បរិយេសន្តោ**តិ ធនំ គវេសមានោ។ **នាវាយ មហាសមុទ្ទំ បក្ខន្ទតី**តិ តរណិសង្ខាតាយ នាវាយ មហន្តំ លោណសាគរំ បវិសតិ។ **សីតស្ស បុរក្ខតោ**តិ សីតំ បុរតោ កត្វា។ **ឧណ្ហស្ស បុរក្ខតោ**តិ ឧណ្ហំ បុរតោ កត្វា។ **ឌំសា**តិ បិង្គលមក្ខិកា។ **មកសា**តិ មកសា ឯវ។ **បីឡិយមានោ**តិ ឌំសាទិសម្ផស្សេហិ វិហេសិយមានោ។ **ខុប្បិបាសាយ មិយ្យមានោ**តិ ខុទ្ទាបិបាសាយ មរមានោ។ **តិគុម្ពំ គច្ឆតី**តិអាទីនិ **មូលបទំ គច្ឆតី**តិបរិយោសានានិ ចតុវីសតិ បទានិ រដ្ឋនាមេន វុត្តានិ។ **មរុកន្តារំ គច្ឆតី**តិ វាលុកកន្តារំ តារកសញ្ញាយ គច្ឆតិ ។ **ជណ្ណុបថ**ន្តិ ជាណូហិ គន្តព្ពមគ្គំ។ **អជបថ**ន្តិ អជេហិ គន្តព្ពមគ្គំ។ **មេណ្ឌបថេ**បិ ឯសេវ នយោ។

សង្កុបថន្តិ ខាណុកេ កោដ្ដេត្វា តេហិ ឧគ្គមិតព្ពំ ខាណុមគ្គំ, តំ គច្ឆន្តោ បព្ពតបាទេ ឋត្វា អយសិង្ឃាដកំ យោត្តេន ពន្ធិត្វា ឧទ្ធំ ខិបិត្វា បព្ពតេ លគ្គាបេត្វា យោត្តេនារុយ្ហ វជិរគ្គេន លោហទណ្ឌេន បព្ពតំ វិជ្ឈិត្វា ខាណុកំ កោដ្ដេត្វា តត្ថ ឋត្វា សិង្ឃាដកំ អាកឌ្ឍិត្វា បុន ឧបរិ លគ្គាបេត្វា តត្ថ ឋិតោ ចម្មយោត្តំ ឱលម្ពេត្វា តំ អាទាយ ឱតរិត្វា ហេដ្ឋិមខាណុកេ ពន្ធិត្វា វាមហត្ថេន យោត្តំ គហេត្វា ទក្ខិណហត្ថេន មុគ្គរំ អាទាយ យោត្តំ បហរិត្វា ខាណុកំ នីហរិត្វា បុន អភិរុហតិ។ ឯតេនុបាយេន បព្ពតមត្ថកំ អភិរុយ្ហ បរតោ ឱតរន្តោ បុរិមនយេនេវ បឋមំ បព្ពតមត្ថកេ ខាណុកំ កោដ្ដេត្វា ចម្មបសិព្ពកេ យោត្តំ ពន្ធិត្វា ខាណុកេ វេឋេត្វា សយំ អន្តោបសិព្ពកេ និសីទិត្វា មក្កដកានំ សុត្តវិស្សជ្ជនាការេន យោត្តំ វិនិវេឋេត្វា ឱតរតិ។ តេន វុត្តំ – “ខាណុកេ កោដ្ដេត្វា តេហិ ឧគ្គមិតព្ពំ ខាណុមគ្គ”ន្តិ។ **ឆត្តបថ**ន្តិ ចម្មឆត្តេន វាតំ គាហាបេត្វា សកុណេហិ វិយ ឱតរិតព្ពំ មគ្គំ។ **វំសបថ**ន្តិ វេណុគុម្ពឆេទនសត្ថេន ឆិន្ទិត្វា រុក្ខំ ផរសុនា កោដ្ដេត្វា មគ្គំ ករោន្តោ វេឡុវនេ និស្សេណិំ កត្វា វេឡុគុម្ពេ អារុយ្ហ វេឡុំ ឆិន្ទិត្វា អបរស្ស វេឡុគុម្ពស្ស ឧបរិ បាតេត្វា វេឡុគុម្ពមត្ថកេនេវ គន្តព្ពំ មគ្គំ សន្ធាយ “វំសបថំ គច្ឆតី”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

គវេសន្តោ ន វិន្ទតិ, អលាភមូលកម្បិ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតីតិ អវិន្ទនមូលកម្បិ កាយិកចេតសិកំ ទុក្ខំ បដិលភតិ។

លទ្ធាតិ លភិត្វា។ **អារក្ខមូលក**ន្តិ រក្ខណមូលកម្បិ។ **កិន្តិ មេ ភោគេ**តិ កេន ឧបាយេន មម ភោគេ។ **នេវ រាជានោ ហរេយ្យុំ...បេ.... ន អប្បិយា ទាយាទា ហរេយ្យុ**ន្តិ។ **គោបយតោ**តិ មញ្ជូសាទីហិ គោបយន្តស្ស។ **វិប្បលុជ្ជន្តី**តិ វិនស្សន្តិ។

៥៦. **ឯតមាទីនវំ ញត្វា, មុនិ បុព្ពាបរេ ឥធា**តិ ឯតំ "យសោ កិត្តិ ច យា បុព្ពេ, ហាយតេ វាបិ តស្ស សា"តិ ឥតោ បភុតិ វុត្តេ បុព្ពាបរេ ឥធ ឥមស្មឹ សាសនេ បុព្ពតោ អបរេ សមណភាវតោ វិព្ភន្តកភាវេ អាទីនវំ មុនិ ញត្វា។

ទឡ្ហំ ករេយ្យាតិ និទ្ទេសបទស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **ថិរំ ករេយ្យា**តិ អសិថិលំ ករេយ្យ។ **ទឡ្ហំ សមាទានោ អស្សា**តិ ថិរបដិញ្ញោ ភវេយ្យ។ **អវដ្ឋិតសមាទានោ**តិ សន្និដ្ឋានបដិញ្ញោ។

៥៧. **ឯតំ អរិយានមុត្តម**ន្តិ យទិទំ វិវេកចរិយា, ឯតំ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ ឧត្តមំ។ តស្មា វិវេកំយេវ សិក្ខេថាតិ អធិប្បាយោ។ **ន តេន សេដ្ឋោ មញ្ញេថា**តិ តេន ច វិវេកេន អត្តានំ "សេដ្ឋោ អហ"ន្តិ ន មញ្ញេយ្យ, តេន មានថទ្ធោ ន ភវេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឧន្នតិន្តិ ឧស្សាបនំ។ **ឧន្នម**ន្តិ ឧគ្គន្ត្វា បដ្ឋបនំ។ **មាន**ន្តិ អហំការំ។ **ថាម**ន្តិ ពលក្ការំ។ **ថម្ភ**ន្តិ ថទ្ធករណំ។ **ថទ្ធោ**តិ អមទ្ទវោ។ **បត្ថទ្ធោ**តិ វិសេសេន អមទ្ទវោ។ **បគ្គហិតសិរោ**តិ ឧដ្ឋិតសីសោ។ **សាមន្តា**តិ ន អារកា។ **អាសន្នេ**តិ ន ទូរេ។ **អវិទូរេ**តិ សមីបេ។ **ឧបកដ្ឋេ**តិ សន្តិកេ។

៥៨. **រិត្តស្សា**តិ វិវិត្តស្ស, កាយទុច្ចរិតាទីហិ វិរហិតស្ស។ **ឱឃតិណ្ណស្ស បិហយន្តិ, កាមេសុ គធិតា បជា**តិ វត្ថុកាមេសុ លគ្គា សត្តា តស្ស ចតុរោឃតិណ្ណស្ស បិហយន្តិ ឥណាយិកា វិយ អាណណ្យស្សាតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

រិត្តស្សាតិ សព្ពកិលេសេហិ តុច្ឆស្ស។ **វិវិត្តស្សា**តិ សុញ្ញស្ស។ **បវិវិត្តស្សា**តិ ឯកកស្ស។ ឥទានិ យេហិ រិត្តោ ហោតិ, តេ ទស្សេន្តោ "**កាយទុច្ចរិតេន រិត្តស្សា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ កិលេសបដិបាដិយា មគ្គបដិបាដិយាតិ ទ្វិធា រិត្តតា វេទិតព្ពា។ កិលេសបដិបាដិយា តាវ រាគោ មោហោ ថម្ភោ សារម្ភោ មានោ មទោតិ, ឥមេហិ ឆហិ កិលេសេហិ អរហត្តមគ្គេន រិត្តោ ហោតិ; ទោសោ កោធោ ឧបនាហោ បមាទោតិ, ឥមេហិ ចតូហិ កិលេសេហិ អនាគាមិមគ្គេន រិត្តោ ហោតិ; អតិមានោ មក្ខោ បឡាសោ ឥស្សា មច្ឆរិយំ មាយា សាឋេយ្យន្តិ, ឥមេហិ សត្តហិ សោតាបត្តិមគ្គេន រិត្តោ ហោតិ។

មគ្គបដិបាដិយា បន សោតាបត្តិមគ្គេន អតិមានោ មក្ខោ បឡាសោ ឥស្សា មច្ឆរិយំ មាយា សាឋេយ្យន្តិ; ឥមេហិ សត្តហិ រិត្តោ ហោតិ, អនាគាមិមគ្គេន ទោសោ កោធោ ឧបនាហោ បមាទោតិ, ឥមេហិ ចតូហិ រិត្តោ ហោតិ; អរហត្តមគ្គេន រាគោ មោហោ ថម្ភោ សារម្ភោ មានោ មទោតិ, ឥមេហិ ឆហិ រិត្តោ ហោតិ។ តីណិ ទុច្ចរិតានិ សព្ពកិលេសេហីតិអាទិនា នយេន អវសេសាបិ យថាយោគំ យោជេតព្ពា។

វត្ថុកាមេ បរិជានិត្វាតិ តេភូមកេ វត្ថុកាមេ ញាតតីរណបរិញ្ញាហិ សមាបនវសេន ជានិត្វា។ **កិលេសកាមេ បហាយា**តិ ឆន្ទាទយោ កិលេសកាមេ បហានបរិញ្ញាយ ជហិត្វា។ **ព្យន្តី ករិត្វា**តិ វិគតន្តំ វិគតកោដឹ ករិត្វា។

កាមោឃំ តិណ្ណស្សាតិ អនាគាមិមគ្គេន អវសានសង្ខាតំ កាមោឃំ តរិត្វា ឋិតស្ស។ **ភវោឃ**ន្តិ អរហត្តមគ្គេន។ **ទិដ្ឋោឃ**ន្តិ សោតាបត្តិមគ្គេន។ **អវិជ្ជោឃ**ន្តិ អរហត្តមគ្គេន។ **សព្ពំ សំសារបថ**ន្តិ សព្ពខន្ធធាតុអាយតនបដិបាដិសង្ខាតំ បថំ អរហត្តមគ្គេនេវ តរិត្វា ឋិតស្ស។ សោតាបត្តិមគ្គេន **ឧត្តិណ្ណស្ស**។ សកទាគាមិមគ្គេន **និត្តិណ្ណស្ស**។ អនាគាមិមគ្គេន កាមធាតុំ **អតិក្កន្តស្ស**។ អរហត្តមគ្គេន សព្ពភវំ **សមតិក្កន្តស្ស**។ ផលសមាបត្តិវសេន **វីតិវត្តស្ស។ បារំគតស្សា**តិអាទីនិ និព្ពានវសេន វុត្តានិ។ **យថា ឥណាយិកា អាណណ្យ**ន្តិ បរវឌ្ឍកឥណំ អាទាយ វិចរន្តា អាណណ្យំ។ **បត្ថេន្តី**តិ បត្ថនំ ឧប្បាទេន្តិ។ **អាពាធិកា អារោគ្យ**ន្តិ បិត្តាទិរោគាតុរា ភេសជ្ជកិរិយាយ តំរោគវូបសមនត្ថំ អារោគ្យំ។ **យថា ពន្ធនពទ្ធា**តិ នក្ខត្តទិវសេ ពន្ធនាគារេ ពទ្ធបុរិសា។ **យថា ទាសា ភុជិស្ស**ន្តិ យស្មា ភុជិស្សា បុរិសា យំ ឥច្ឆន្តិ, តំ ករោន្តិ, ន នំ កោចិ ពលក្ការេន តតោ និវត្តេតិ, តស្មា ទាសា ភុជិស្សភាវំ បត្ថេន្តិ។ **យថា កន្តារទ្ធានបក្ខន្ទា**តិ យស្មា ពលវន្តោ បុរិសា ហត្ថសារំ គហេត្វា សជ្ជាវុធា ស

បរិវារា កន្តារំ បដិបជ្ជន្តិ, តេ ចោរា ទូរតោវ ទិស្វា បលាយន្តិ។ តេ សោត្ថិនា កន្តារំ និត្ថរិត្វា ខេមន្តំ បត្វា ហដ្ឋតុដ្ឋា ហោន្តិ។ តស្មា កន្តារបក្ខន្ទា ខេមន្តភូមឹ បត្ថេន្តិ។ ទេសនាបរិយោសានេ តិស្សោ សោតាបត្តិផលំ បត្វា បច្ឆា បព្វជិត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។

សទ្ធម្មបជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

តិស្សមេត្តេយ្យសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បសូរសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៩. អដ្ឋមេ បសូរសុត្តនិទ្ទេសេ បឋមគាថាយ តាវ សង្ខេបោ – ឥមេ ទិដ្ឋិគតិកា អត្តនោ ទិដ្ឋឹ សន្ធាយ "ឥធេវ សុទ្ធី"តិ វទន្តិ។ អញ្ញេសុ បន ធម្មេសុ វិសុទ្ធឹ នាហុ, ឯវំ យំ អត្តនោ សត្ថារាទឹ និស្សិតា, តត្ថេវ "ឯស វាទោ សុភោ"តិ ឯវំ សុភវាទា ហុត្វា បុថូ សមណព្រាហ្មណា "សស្សតោ លោកោ"តិអាទីសុ បច្ចេកសច្ចេសុ និវិដ្ឋា។

សព្ពេ បវាទេ ខិបន្តីតិ សព្ពា បរលទ្ធិយោ ឆឌ្ឌេន្តិ។ **ឧក្ខិបន្តី**តិ ទូរតោ ខិបន្តិ។ **បរិក្ខិបន្តី**តិ សមន្តតោ ខិបន្តិ។ **សុភវាទា**តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **សោភនវាទា**តិ "ឯតំ សុន្ទរ"ន្តិ កថេន្តា។ **បណ្ឌិតវាទា**តិ "បណ្ឌិតា មយ"ន្តិ ឯវំ កថេន្តា។ **ធិរវាទា**តិ "និទ្ទោសវាទំ វទាមា"តិ កថេន្តា។ **ញាយវាទា**តិ "យុត្តវាទំ វទាមា"តិ កថេន្តា។ **ហេតុវាទា**តិ "ការណសហិតំ វទាមា"តិ កថេន្តា។ **លក្ខណវាទា**តិ "សល្លក្ខេតព្ពំ វទាមា"តិ វទន្តា។ **ការណវាទា**តិ "ឧទាហរណយុត្តវាទំ វទាមា"តិ កថេន្តា។ **ឋានវាទា**តិ "បក្កមិតុំ អសក្កុណេយ្យវាទំ វទាមា"តិ វទន្តា។

និវិដ្ឋាតិ អន្តោបវិដ្ឋា។ **បតិដ្ឋិតា**តិ តត្ថេវ ឋិតា។

៦០. ឯវំ និវិដ្ឋា ច **"តេ វាទកាមា"**តិ ទុតិយគាថា។ តត្ថ **ពាលំ ទហន្តី មិថុ អញ្ញមញ្ញ**ន្តិ "អយំ ពាលោ, អយំ ពាលោ"តិ ឯវំ ទ្វេបិ ជនា អញ្ញមញ្ញំ ពាលំ ទហន្តិ, ពាលតោ បស្សន្តិ។ **វទន្តិ តេ អញ្ញសិតា កថោជ្ជ**ន្តិ តេ អញ្ញមញ្ញសត្ថារាទិនិស្សិតា កលហំ វទន្តិ។ **បសំសកាមា កុសលាវទានា**តិ បសំសត្ថិកា ឧភោបិ "មយំ កុសលាវទានា បណ្ឌិតវាទា"តិ ឯវំ សញ្ញិនោ ហុត្វា។

វាទត្ថិកាតិ វាទេន អត្ថិកា។ **វាទាធិប្បាយា**តិ វាទជ្ឈាសយា។ **វាទបុរេក្ខារា**តិ វាទមេវ បុរតោ កត្វា ចរមានា។ **វាទបរិយេសនំ ចរន្តា**តិ វាទមេវ គវេសនំ ចរមានា។ **វិគយ្ហា**តិ បវិសិត្វា។ **ឱគយ្ហា**តិ ឱតរិត្វា។ **អជ្ឈោគាហេត្វា**តិ និមុជ្ជិត្វា។ **បវិសិត្វា**តិ អន្តោកត្វា។

អនោជវន្តីតិ និហីនឱជវតី, តេជវិរហិតាតិ អត្ថោ។ **សា កថា**តិ ឯសា វាចា។ **កថោជ្ជំ វទន្តី**តិ និត្តេជំ ភណន្តិ។ ឯវំ វទានេសុ ច តេសុ ឯកោ និយមតោ ឯវំ។

៦១. **យុត្តោ កថាយ**ន្តិ គាថា។ តត្ថ **យុត្តោ កថាយ**ន្តិ វាទកថាយ ឧស្សុក្កោ។ **បសំសមិច្ឆំ វិនិឃាតិ ហោតី**តិ អត្តនោ បសំសំ ឥច្ឆន្តោ "កថំ នុ ខោ និគ្គហេស្សាមី"តិអាទិនា នយេន បុព្វេវ វាទា កថំកថី វិនិឃាតី ហោតិ។ **អបាហតស្មិ**ន្តិ បញ្ហវីមំសកេហិ "អត្ថាបគតំ តេ ភណិតំ, ព្យញ្ជនាបគតំ តេ ភណិត"ន្តិអាទិនា នយេន អបហរិតេ វាទេ។ **និន្ទាយ សោ កុប្បតី**តិ ឯវំ អបាហតស្មិញ្ច វាទេ ឧប្បន្នាយ និន្ទាយ សោ កុប្បតិ។ **រន្ធមេសី**តិ យស្ស រន្ធមេវ គវេសន្តោ។

ថោមនន្តិ វណ្ណភណនំ។ **កិត្តិ**ន្តិ បាកដករណំ។ **វណ្ណហារិយ**ន្តិ គុណវឌ្ឍនំ។ **បុព្វេវ សល្លាបា**តិ សល្លាបតោ បុរេតរមេវ។ "កថមិទំ កថមិទ"ន្តិ កថំកថា អស្ស អត្ថីតិ **កថំកថី។ ជយោ នុ ខោ មេ**តិ មម ជយោ។ **កថំ និគ្គហ**ន្តិ កេន បការេន និគ្គណ្ហនំ។ **បដិកម្មំ ករិស្សាមី**តិ មម លទ្ធឹ បរិសុទ្ធឹ ករិស្សាមិ។ **វិសេស**ន្តិ អតិរេកំ។ **បដិវិសេស**ន្តិ បុនប្បុនំ វិសេសំ។ **អាវេឋិយំ ករិស្សាមី**តិ បរិវេឋនំ ករិស្សាមិ។ **និព្ពេឋិយ**ន្តិ មម និព្ពេឋនំ មោចនំ និក្ខមនំ។ **ឆេទ**ន្តិ វាទឆិន្ទនំ។ **មណ្ឌល**ន្តិ វាទសង្ឃាតំ។ **បារិសជ្ជា**តិ បរិចារិកា។ **បាសារិកា**តិ ការណិតា។ **អបហរន្តី**តិ បដិពាហន្តិ។

អត្ថាបគតន្តិ អត្ថតោ អបគតំ , អត្ថោ នត្ថីតិ។ **អត្ថតោ អបហរន្តី**តិ អត្ថម្ហា បដិពាហន្តិ។ **អត្ថោ តេ ទុន្និតោ**តិ តវ អត្ថោ ន សម្មា ឧបនីតោ។ **ព្យញ្ជនំ តេ ទុរោបិត**ន្តិ តវ ព្យញ្ជនំ ទុប្បតិដ្ឋាបិតំ។ **និគ្គហោ តេ អកតោ**តិ តយា និគ្គហោ ន កតោ។ **បដិកម្មំ តេ ទុក្កដ**ន្តិ តយា អត្តនោ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ ទុដ្ឋុ កតំ។ **វិសមកថំ ទុក្កថិត**ន្តិ ន សម្មា កថិតំ។ **ទុព្ភណិត**ន្តិ ភណន្តេនបិ ទុដ្ឋុ ភណិតំ។ **ទុល្លបិត**ន្តិ ន សម្មា វិស្សជ្ជិតំ។ **ទុរុត្ត**ន្តិ អញ្ញថា ភណិតំ។ **ទុព្ភាសិត**ន្តិ វិរូបំ ភាសិតំ។

និន្ទាយាតិ គរហណេន។ **គរហាយា**តិ ទោសកថនេន។ **អកិត្តិយា**តិ អគុណកថនេន។ **អវណ្ណហារិកាយា**តិ អគុណវឌ្ឍនេន។

កុប្បតីតិ បកតិភាវំ ជហេត្វា ចលតិ។ **ព្យាបជ្ជតី**តិ ទោសវសេន បូតិភាវំ អាបជ្ជតិ។ **បតិដ្ឋីយតី**តិ កោធវសេន គណភាវំ គច្ឆតិ។ **កោបញ្ច**តិ កុបិតភាវំ។ **ទោសញ្ច**តិ ទូសនំ។ **អបច្ចយញ្ចា**តិ អតុដ្ឋាការញ្ច។ **បាតុករោតី**តិ បាកដំ ករោតិ។ **រន្ធមេសី**តិ អន្តរគវេសី។ **វិវន្ធមេសី**តិ ឆិទ្ទគវេសី។ **អបរទ្ធមេសី**តិ គុណំ អបនេត្វា ទោសមេវ គវេសី។ **ខលិតមេសី**តិ បក្ខលនគវេសី។ **គឡិតមេសី**តិ បតនគវេសី។ "យដ្ដិតមេសី"តិបិ បាឋោ, តស្ស បីឡនគវេសីតិ អត្ថោ។ **វិវរមេសី**តិ ទោសគវេសី។

៦២. ន កេវលញ្ច សោ កុប្បតិ, អបិច ខោ បន **"យមស្ស វាទ"**ន្តិ គាថា។ តត្ថ **បរិហីនមាហុ, អបាហត**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនាទិតោ អបាហតំ បរិហីនំ វទន្តិ។ **បរិទេវតី**តិ តតោនិមិត្តំ សោ "អញ្ញំ មយា អាវជ្ជិត"ន្តិអាទីហិ វិប្បលបតិ។ **សោចតី**តិ "តស្ស ជយោ"តិអាទីនិ អារព្ភ សោចតិ។ **"ឧបច្ចគា ម"ន្តិ អនុត្ថុនាតី**តិ "សោ មំ វាទេន វាទំ អតិក្កន្តោ"តិអាទិនា នយេន សុដ្ឋុតរំ វិប្បលបតិ។

បរិហាបិតន្តិ ន វឌ្ឍិតំ។ **អញ្ញំ មយា អាវជ្ជិត**ន្តិ អញ្ញំ ការណំ មយា អវនមិតំ។ **ចិន្តិត**ន្តិ វីមំសិតំ។ **មហាបក្ខោ**តិ មហន្តោ ញាតិបក្ខោ ឯតស្សាតិ មហាបក្ខោ។ **មហាបរិសោ**តិ មហាបរិចារិកបរិសោ។ **មហាបរិវារោ**តិ មហាទាសទាសិបរិវារោ។ **បរិសា ចាយំ វគ្គា**តិ អយញ្ច បរិសា វគ្គា, ន ឯកា។ **បុន ភញ្ជិស្សាមី**តិ បុន ភិន្ទិស្សាមិ។

៦៣. **ឯតេ វិវាទា សមណេសូ**តិ ឯត្ថ បន សមណា វុច្ចន្តិ ពាហិរបរិព្ពាជកា។ **ឯតេសុ ឧគ្ឃាតិនិឃាតិ ហោតី**តិ ឯតេសុ វាទេសុ ជយបរាជយាទិវសេន ចិត្តឧគ្ឃាតនិឃាតំ វា បាបុណន្តោ ឧគ្ឃាតិ ច និឃាតិ ច ហោតិ។ **វិរមេ កថោជ្ជ**ន្តិ បជហេយ្យ កលហំ។ **ន ហញ្ញទត្ថត្ថិ បសំសលាភា**តិ ន ហិ ឯត្ថ បសំសលាភតោ អញ្ញោ អត្ថោ អត្ថិ។ **ឧត្តានោ វា**តិ ន គម្ភីរោតិ អត្ថោ "បញ្ចិមេ កាមគុណា"តិអាទីសុ (អ. និ. ៦.៦៣) វិយ។

គម្ភីរោ វាតិ ទុប្បវេសោ អប្បតិដ្ឋោ បដិច្ចសមុប្បាទោ វិយ។ **គូឡ្ហោ វា**តិ បដិច្ឆន្នោ ហុត្វា ឋិតោ "អភិរមនន្ទ អហំ តេ បាដិភោគោ"តិអាទីសុ (ឧទា. ២២) វិយ។ **បដិច្ឆន្នោ វា**តិ អបាកដោ "មាតរំ បិតរំ ហន្ត្វា"តិអាទីសុ (ធ. ប. ២៩៤; នេត្តិ. ១១៣) វិយ។ **នេយ្យោ វា**តិ នីហរិត្វា កថេតព្ពោ "អសទ្ធោ អកតញ្ញូ ចា"តិអាទីសុ (ធ. ប. ៩៧) វិយ។ **នីតោ វា**តិ បាឡិយា ឋិតនិយាមេន កថេតព្ពោ "ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អរិយវំសា"តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.២៨) វិយ។ **អនវជ្ជោ វា**តិ និទ្ទោសត្ថោ "កុសលា ធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១) វិយ។ **និក្កិលេសោ វា**តិ កិលេសវិរហិតោ វិបស្សនា វិយ។ **វោទានោ វា**តិ បរិសុទ្ធោ លោកុត្តរំ វិយ។ **បរមត្ថោ វា**តិ ឧត្តមត្ថោ ឧត្តមត្ថភូតោ អត្ថោ ខន្ធធាតុអាយតននិព្ពានានិ វិយ។

៦៤. ឆដ្ឋគាថាយត្ថោ – យស្មា ច ន ហញ្ញទត្ថត្ថិ បសំសលាភា, តស្មា បរមំ លាភំ លភន្តោបិ "សុទ្ធោ អយ"ន្តិ **តត្ថ** ទិដ្ឋិយា **បសំសិតោ វា បន ហោតី**តិ តំ **វាទំ បរិសាយ មជ្ឈេ** ទីបេត្វា តតោ សោ តេន ជយត្ថេន តុដ្ឋិំ វា ទន្តវិទំសកំ វា អាបជ្ជន្តោ **ហស្សតិ**, មានេន ច **ឧន្នមតិ**។ កិំ ការណំ? យស្មា តំ ជយត្ថំ **បប្បុយ្យ យថាមនោ** ជាតោ។

ថម្ភយិត្វាតិ បូរេត្វា។ **ព្រូហយិត្វា**តិ វឌ្ឍេត្វា។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោ។

៦៥. ឯវំ ឧន្នមតោ ច **"យា ឧន្នតី"**តិ គាថា។ តត្ថ **មានាតិមានំ វទតេ បនេសោ**តិ ឯសោ បន តំ ឧន្នតិំ "វិឃាតភូមី"តិ អពុជ្ឈមានោ មានញ្ច អតិមានញ្ច វទតិ។ ឯវំ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោ។

៦៦. ឯវំ វាទេ ទោសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស វាទំ អសម្បដិច្ឆន្តោ **"សូរោ"**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **រាជខាទាយា**តិ រាជខាទនីយេន, ភត្តវេតនេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អភិគជ្ជមេតិ បដិសូរមិច្ឆ**ន្តិ យថា សោ បដិសូរំ ឥច្ឆន្តោ អភិគជ្ជន្តោ ឯតិ, ឯវំ ទិដ្ឋិគតិកោ ទិដ្ឋិគតិកន្តិ ទស្សេតិ។ **យេនេវ សោ តេន បលេហី**តិ យេន សោ តុយ្ហំ បដិសូរោ, តេន គច្ឆ។ **បុព្ពេវ នត្ថិ យទិទំ យុធាយា**តិ យំ បន កិលេសជាតំ យុទ្ធាយ សិយា, តំ ឥទំ បុព្ពេវ នត្ថិ, ពោធិមូលេយេវស្ស បហីនន្តិ ទស្សេតិ។

សូរោតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ សុដ្ឋុ ឧរោ សូរោ, វិស្សដ្ឋឧរោ និន្នឧរោតិ អត្ថោ។ **វីរោ**តិ បរក្កមវន្តោ។ **វិក្កន្តោ**តិ សង្គាមំ បវិសន្តោ។ **អភីរូ**តិអាទយោ វុត្តនយា ឯវ។ **បុដ្ឋោ**តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **បោសិតោ**តិ ថូលកតោ។ **អាបាទិតោ**តិ ឧបឌ្ឍពលិតោ បដិបាទិតោ។ **វឌ្ឍិតោ**តិ តតោ តតោ ភារិតោ។

គជ្ជន្តោតិ អព្យត្តសទ្ទេន គជ្ជន្តោ។ **ឧគ្គជ្ជន្តោ**តិ ឧក្កុដ្ឋិំ ករោន្តោ។ **អភិគជ្ជន្តោ**តិ សីហនាទំ ករោន្តោ។ **ឯតី**តិ អាគច្ឆតិ។ **ឧបេតី**តិ តតោ សមីបំ គច្ឆតិ។ **ឧបគច្ឆតី**តិ តតោ សមីបំ គន្ត្វា ន និវត្តតិ។ **បដិសូរ**ន្តិ

និព្ពយំ។ **បដិបុរិស**ន្តិ សត្តុបុរិសំ។ **បដិសត្តុ**ន្តិ សត្តុ ហុត្វា អភិមុខេ ឋិតំ។ **បដិមល្ល**ន្តិ បដិសេជំ ហុត្វា យុជ្ឈន្តំ។ **ឥច្ឆន្តោ**តិ អាកង្ខមានោ។

បលេហីតិ គច្ឆ។ **វជា**តិ មា តិដ្ឋ។ **គច្ឆា**តិ សមីបំ ឧបសង្កម។ **អភិក្កមា**តិ បរក្កមំ ករោហិ។

ពោធិយា មូលេតិ មហាពោធិរុក្ខស្ស សមីបេ។ **យេ បដិសេនិករា កិលេសា**តិ យេ កិលេសា បដិបក្ខករា។ **បដិលោមករា**តិ បដាណិករា។ **បដិកណ្ដកករា**តិ វិនិវិជ្ឈនករា។ **បដិបក្ខករា**តិ សត្តុករា។

៦៧. ឥតោ បរំ សេសគាថា បាកដសម្ពន្ធា ឯវ។ តត្ថ **វិវាទយន្តី**តិ វិវទន្តិ។ **បដិសេនិកត្តា**តិ បដិលោមការកា។ “ន ត្វំ ឥមំ ធម្មវិនយំ អាជានាសី”តិអាទិនា នយេន វិរុទ្ធវចនំ វិវាទោ។

សហិតំ មេតិ មម វចនំ អត្ថសំហិតំ។ **អសហិតំ តេ**តិ តវ វចនំ អនត្ថសំហិតំ។ **អធិចិណ្ណំ តេ វិបរាវត្ត**ន្តិ យំ តំ អធិចិណ្ណំ ចិរកាលសេវនវសេន បគុណំ, តំ មម វាទំ អាគម្ម និវត្តំ។ **អារោបិតោ តេ វាទោ**តិ តុយ្ហំ ឧបរិ មយា ទោសោ អារោបិតោ។ **ចរ វាទប្បមោក្ខាយា**តិ ភត្តបុដំ អាទាយ តំ តំ ឧបសង្កមិត្វា វាទា បមោក្ខត្ថាយ ឧត្តរំ បរិយេសមានោ វិចរ។ **និព្ពេឋេហិ វា**តិ អថ វា មយា អារោបិតទោសតោ អត្តានំ មោចេហិ។ **សចេ បហោសី**តិ សចេ សក្កោសិ។

អាវេឋិយាយ អាវេឋិយន្តិ អាវេឋេត្វា និវត្តនេន និវត្តនំ។ **និព្ពេឋិយាយ និព្ពេឋិយ**ន្តិ ទោសតោ មោចនេន មោចនំ។ **ឆេទេន ឆេទ**ន្តិ ឯវមាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា យថាយោគំ យោជេតព្ពំ។

៦៨. **វិសេនិកត្វា**តិ កិលេសសេនំ វិនាសេត្វា។ **កឹ លភេថា**តិ បដិមល្លំ កឹ លភិស្សសិ។ **បសូរា**តិ តំ បរិព្ពាជកំ អាលបតិ។ **យេសីធ នត្ថី**តិ យេសំ ឥធ នត្ថិ។ ឥមាយបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

៦៩. **បវិតក្ក**ន្តិ “ជយោ នុ ខោ មេ ភវិស្សតី”តិអាទីនិ វិតក្កេន្តោ។ **ធោនេន យុគំ សមាគមា**តិ ធុតកិលេសេន ពុទ្ធេន សទ្ធឹ យុគគ្គាហំ សមាបន្នោ។ **ន ហិ ត្វំ សក្ខសិ សម្បយាតវេ**តិ កោត្ថុអាទយោ វិយ សីហាទីហិ ធោនេន សហ យុគំ គហេត្វា ឯកបទម្បិ សម្បយាតុំ យុគគ្គាហមេវ វា សម្បាទេតុំ ន សក្ខិស្សសីតិ។

មនោតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តតាយ ចិត្តំ។ “អារម្មណំ មិនមានំ ជានាតី”តិ មនោ។ **មានស**ន្តិ មនោ ឯវ។ “អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ”តិ (មហាវ. ៣៣; សំ. និ. ១.១៥១) ហិ ឯត្ថ បន សម្បយុត្តកធម្មោ មានសោតិ វុត្តោ។

> “កថញ្ហិ ភគវា តុយ្ហំ, សាវកោ សាសនេ រតោ;
> អប្បត្តមានសោ សេក្ខោ, កាលំកយិរា ជនេសុតា”តិ។ (សំ. និ. ១.១៥៩) –

ឯត្ថ អរហត្តំ មានសន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បន មនោវ មានសំ, ព្យញ្ជនវសេន ហេតំ បទំ វឌ្ឍិតំ។

ហទយន្តិ ចិត្តំ។ “ចិត្តំ វា តេ ខិបិស្សាមិ, ហទយំ វា តេ ផាលេស្សាមី”តិ (សុ. និ. អាឡវកសុត្ត; សំ. និ. ១.២៣៧) ឯត្ថ ឧរោ ហទយន្តិ វុត្តំ។ “ហទយា ហទយំ មញ្ញេ អញ្ញាយ តច្ឆតី”តិ (ម. និ. ១.៦៣) ឯត្ថ ចិត្តំ។ “វក្កំ ហទយ”ន្តិ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តិំសាការ) ឯត្ថ ហទយវត្ថុ។ ឥធ បន ចិត្តមេវ អព្ភន្តរដ្ឋេន “ហទយ”ន្តិ វុត្តំ។ តមេវ បរិសុទ្ធដ្ឋេន **បណ្ឌរំ**, ភវង្គំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ យថាហ “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៩)។ តតោ និក្ខន្តត្តា បន អកុសលម្បិ គង្គាយ និក្ខន្តា នទី គង្គា វិយ គោធាវរិតោ និក្ខន្តា គោធាវរិ វិយ ច “បណ្ឌរ”ន្តេវ វុត្តំ។

មនោ មនាយតនន្តិ ឥធ បន មនោគហណំ មនស្សេវ អាយតនភាវទីបនត្ថំ។ តេនេតំ ទីបេតិ “នយិទំ ទេវាយតនំ វិយ មនស្ស អាយតនត្តា មនាយតនំ, អថ ខោ មនោ ឯវ អាយតនំ មនាយតន”ន្តិ។ តត្ថ និវាសដ្ឋានដ្ឋេន អាករដ្ឋេន សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន ការណដ្ឋេន ច **អាយតនំ** វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ វាសុទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ ។ “សុវណ្ណាយតនំ រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ, សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៣៨) សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១០២; ម. និ. ៣.១៥៨) ការណំ។ ឥធ បន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន ការណដ្ឋេនាតិ តិធាបិ វដ្ដតិ។

ផស្សាទយោ ហិ ធម្មា ឯត្ថ សញ្ជាយន្តីតិ សញ្ជាតិទេសដ្ឋេនបិ ឯតំ អាយតនំ។ ពហិទ្ធា រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពា អារម្មណភាវេនេត្ថ ឱសរន្តីតិ សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេនបិ អាយតនំ ។ ផស្សាទីនំ បន សហជាតាទិបច្ចយដ្ឋេន ការណត្តា ការណដ្ឋេនាបិ អាយតនន្តិ វេទិតព្ពំ។ **មនិន្ទ្រិយំ** វុត្តត្ថមេវ។

វិជានាតីតិ **វិញ្ញាណំ**។ វិញ្ញាណមេវ ខន្ធោ **វិញ្ញាណក្ខន្ធោ**។ តស្ស រាសិអាទិវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ "មហាឧទកក្ខន្ធោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតី"តិ (អ. និ. ៤.៥១) ឯត្ថ ហិ រាសដ្ឋេន ខន្ធោ វុត្តោ។ "សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ"តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៥៥) គុណដ្ឋេន។ "អទ្ទស ខោ ភគវា មហន្តំ ទារុក្ខន្ធ"ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៤១) ឯត្ថ បណ្ណត្តិមត្តដ្ឋេន។ ឥធ បន រូឡ្ហិតោ ខន្ធោ វុត្តោ។ រាសដ្ឋេន ហិ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសោ ឯកំ វិញ្ញាណំ។ តស្មា យថា រុក្ខស្ស ឯកទេសំ ឆិន្ទន្តោ រុក្ខំ ឆិន្ទតីតិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសភូតំ ឯកម្បិ វិញ្ញាណំ រូឡ្ហិតោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោតិ វុត្តំ។

តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតូតិ តេសំ ផស្សាទីនំ ធម្មានំ អនុច្ឆវិកា មនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឥមស្មិញ្ហិ បទេ ឯកមេវ ចិត្តំ មិននដ្ឋេន មនោ, វិជាននដ្ឋេន វិញ្ញាណំ, សភាវដ្ឋេន និស្សត្តដ្ឋេន វា ធាតូតិ តីហិ នាមេហិ វុត្តំ។

សទ្ធឹ យុគំ សមាគមន្តិ ឯកប្បហារេន សទ្ធឹ។ **សម្មាគន្ត្វា**តិ បាបុណិត្វា។ **យុគគ្គាហំ គណ្ហិត្វា**តិ យុគបដិភាគំ គហេត្វា។ **សាកច្ឆេតុន្តិ** សទ្ធឹ កថេតុំ។ **សល្លបិតុន្តិ** អល្លាបសល្លាបំ កាតុំ។ **សាកច្ឆំ សមាបជ្ជិតុន្តិ** សទ្ធឹ កថនំ បដិបជ្ជិតុំ។ ន បដិពលភាវេ ការណំ ទស្សេតុំ **"តំ កិស្សហេតុ, បសូរោ បរិព្ពាជកោ ហីនោ"**តិអាទិមាហ។ **សោ ហិ ភគវា អគ្គោ ចា**តិ អសទិសទានអគ្គត្តា អសមានបញ្ញត្តា អគ្គោ ច។ **សេដ្ឋោ ចា**តិ សព្ពគុណេហិ អប្បដិសមដ្ឋេន សេដ្ឋោ ច។ **មោក្ខោ ចា**តិ សវាសនេហិ កិលេសេហិ មុត្តត្តា មោក្ខោ ច។ **ឧត្តមោ ចា**តិ អត្តនោ ឧត្តរិតរវិរហិតត្តា ឧត្តមោ ច។ **បវរោ ចា**តិ សព្ពលោកេន អភិបត្ថនីយត្តា បវរោ ច។ **មត្តេន មាតង្គេនា**តិ បភិន្នមទេន ហត្ថិនា។

កោត្ថុកោតិ ជិរណសិង្គាលោ។ **សីហេន មិគរញ្ញា សទ្ធិន្តិ** កេសរសីហេន មិគរាជេន សហ។ **តរុណកោ**តិ ឆាបកោ។ **ធេនុបកោ**តិ ខីរបកោ។ **ឧសភេនា**តិ មង្គលសម្មតេន ឧសភេន។ **ចលកកុនា សទ្ធិន្តិ** ចលមានកកុនា សទ្ធឹ។ **ធង្កោ**តិ កាកោ។ **គរុឡេន វេនតេយ្យេន សទ្ធិន្តិ** ឯត្ថ **គរុឡេនា**តិ ជាតិវសេន នាមំ។ **វេនតេយ្យេនា**តិ គោត្តវសេន។ **ចណ្ឌាលោ**តិ ឆវចណ្ឌាលោ។ **រញ្ញា ចក្កវត្តិនា**តិ ចាតុទ្ទីបិកចក្កវត្តិនា។ **បំសុបិសាចកោ**តិ កចវរឆឌ្ឌនដ្ឋានេ និព្ពត្តកោ យក្ខោ។ **ឥន្ទេន ទេវរញ្ញា សទ្ធិន្តិ** សក្កេន ទេវរាជេន សហ។ **សោ ហិ ភគវា មហាបញ្ញោ**តិអាទីនិ ឆប្បទានិ ហេដ្ឋា វិត្ថារិតានិ។ តត្ថ **បញ្ញាបភេទកុសលោ**តិ អត្តនោ អនន្តវិកប្បេ បញ្ញាភេទេ ឆេកោ។ **បភិន្នញាណោ**តិ អនន្តប្បភេទបត្តញាណោ។ ឯតេន បញ្ញាបភេទកុសលត្តេបិ សតិ តាសំ បញ្ញានំ អនន្តភេទត្តំ ទស្សេតិ។ **អធិគតបដិសម្ភិទោ**តិ បដិលទ្ធអគ្គចតុបដិសម្ភិទញាណោ។ **ចតុវេសារជ្ជប្បត្តោ**តិ ចត្តារិ វិសារទភាវសង្ខាតានិ ញាណានិ បត្តោ។ យថាហ –

> "សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ 'ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា'តិ, តត្រ វត មំ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ វា លោកស្មឹ សហធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, ភិក្ខវេ, ន សមនុបស្សាមិ, ឯតមហំ, ភិក្ខវេ, និមិត្តំ អសមនុបស្សន្តោ ខេមប្បត្តោ អភយប្បត្តោ វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមិ។
>
> "ខីណាសវស្ស តេ បដិជានតោ 'ឥមេ អាសវា អបរិក្ខីណា'តិ...បេ.... 'យេ ខោ បន តេ អន្តរាយិកា ធម្មា វុត្តា, តេ បដិសេវតោ នាលំ អន្តរាយាយា"តិ...បេ.... យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោ, សោ ន និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយាតិ, តត្រ វត មំ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ វា លោកស្មឹ សហធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, ភិក្ខវេ, ន សមនុបស្សាមិ, ឯតមហំ, ភិក្ខវេ, និមិត្តំ អសមនុបស្សន្តោ ខេមប្បត្តោ អភយប្បត្តោ វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមី"តិ (អ. និ. ៤.៨; ម. និ. ១.១៥០)។

ទសពលពលធារីតិ ទស ពលានិ ឯតេសន្តិ ទសពលា, ទសពលានំ ពលានិ ទសពលពលានិ, តានិ ទសពលពលានិ ធារយតីតិ ទសពលពលធារី, ទសពលញាណពលធារីតិ អត្ថោ។ ឯតេហិ តីហិ វចនេហិ អនន្តប្បភេទានំ នេយ្យានំ បភេទមុខមត្តំ ទស្សិតំ។ សោយេវ បញ្ញាបយោគវសេន អភិមង្គលសម្មតដ្ឋេន **បុរិសាសភោ**។ អសន្តាសដ្ឋេន **បុរិសសីហោ**។ មហន្តដ្ឋេន **បុរិសនាគោ**។ បជាននដ្ឋេន **បុរិសាជញ្ញោ**។ លោកកិច្ចធុរវហនដ្ឋេន **បុរិសធោរយ្ហោ**។

អថ តេជាទិកំ អនន្តញាណតោ លទ្ធំ គុណវិសេសំ ទស្សេតុកាមោ តេសំ តេជាទីនំ អនន្តញាណមូលភាវំ ទស្សេន្តោ “**អនន្តញាណោ**”តិ វត្វា “**អនន្តតេជោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនន្តញាណោ**តិ គណនវសេន ច បភាវវសេន ច អន្តវិរហិតញាណោ។ **អនន្តតេជោ**តិ វេនេយ្យសន្តានេ មោហតមវិធមនេន អនន្តញាណតេជោ។ **អនន្តយសោ**តិ បញ្ញាគុណេហេវ លោកត្តយវិត្ថតានន្តកិត្តិឃោសោ។ **អឌ្ឍោ**តិ បញ្ញាធនសមិទ្ធិយា សមិទ្ធោ។ **មហទ្ធនោ**តិ បញ្ញាធនវឌ្ឍត្តេបិ បភាវមហត្តេន មហន្តំ បវត្តបញ្ញាធនមស្សាតិ មហទ្ធនោ។ “មហាធនោ”តិ វា បាឋោ។ **ធនវា**តិ បសំសិតព្ពបញ្ញាធនវន្តា និច្ចយុត្តបញ្ញាធនវន្តា អតិសយភាវេន បញ្ញាធនវន្តា ធនវា។ ឯតេសុបិ ហិ តីសុ អត្ថេសុ ឥទំ វចនំ សទ្ទវិទូ ឥច្ឆន្តិ។

ឯវំ បញ្ញាគុណេន ភគវតោ អត្តសម្បត្តិសិទ្ធឹ ទស្សេត្វា បុន បញ្ញាគុណេនេវ លោកហិតសម្បត្តិសិទ្ធឹ ទស្សេន្តោ “**នេតា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ វេនេយ្យេ សំសារសង្ខាតភយដ្ឋានតោ និព្ពានសង្ខាតំ ខេមដ្ឋានំ **នេតា** ។ តត្ថ នយនកាលេ ឯវំ សំវរវិនយបហានវិនយវសេន វេនេយ្យេ **វិនេតា**។ ធម្មទេសនាកាលេ ឯវំ សំសយច្ឆេទនេន **អនុនេតា**។ សំសយំ ឆិន្ទិត្វា សញ្ញាបេតព្ពំ អត្ថំ **បញ្ញាបេតា**។ តថា បញ្ញាបិតានំ និច្ឆយករណេន **និជ្ឈាបេតា**។ តថា និជ្ឈាបិតស្ស អត្ថស្ស បដិបត្តិបយោជនវសេន **បេក្ខេតា**។ តថាបដិបន្នេ បដិបត្តិពលេន **បសាទេតា**។ **សោ ហិ ភគវា**តិ ឯត្ថ **ហិ**-ការោ អនន្តរំ វុត្តស្ស អត្ថស្ស ការណោបទេសេ និបាតោ។

អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតាតិ សកសន្តានេ នឧប្បន្នបុព្ពស្ស ឆអសាធារណញាណហេតុភូតស្ស អរិយមគ្គស្ស ពោធិមូលេ លោកហិតត្ថំ សកសន្តានេ ឧប្បាទេតា។ **អសញ្ជាតស្ស មគ្គស្ស សញ្ជនេតា**តិ វេនេយ្យសន្តានេ អសញ្ជាតបុព្ពស្ស សាវកបារមីញាណហេតុភូតស្ស អរិយមគ្គស្ស ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ បភុតិ យាវជ្ជកាលា វេនេយ្យសន្តានេ សញ្ជនេតា។ សាវកវេនេយ្យានម្បិ ហិ សន្តានេ ភគវតា វុត្តវចនេនេវ អរិយមគ្គស្ស សញ្ជននតោ ភគវា សញ្ជនេតា នាម ហោតិ។ **អនក្ខាតស្ស មគ្គស្ស អក្ខាតា**តិ អដ្ឋធម្មសមន្នាគតានំ ពុទ្ធភាវាយ កតាភិនីហារានំ ពោធិសត្តានំ ពុទ្ធភាវាយ ព្យាករណំ ទត្វា អនក្ខាតបុព្ពស្ស បារមិតាមគ្គស្ស “ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករណមត្តេនេវ ពោធិមូលេ ឧប្បជ្ជិតព្ពស្ស អរិយមគ្គស្ស អក្ខាតា។ អយំ នយោ បច្ចេកពោធិសត្តព្យាករណេបិ លព្ភតិយេវ។ **មគ្គញ្ញូ**តិ បច្ចវេក្ខណាវសេន អត្តនោ ឧប្បាទិតស្ស អរិយមគ្គស្ស ញាតា។ **មគ្គវិទូ**តិ វេនេយ្យសន្តានេ ជនេតព្ពស្ស អរិយមគ្គស្ស កុសលោ។ **មគ្គកោវិទោ**តិ ពោធិសត្តានំ អក្ខាតព្ពមគ្គេ វិចក្ខណោ។ អថ វា អភិសម្ពោធិបដិបត្តិ **មគ្គញ្ញូ**, បច្ចេកពោធិបដិបត្តិ **មគ្គវិទូ**, សាវកពោធិបដិបត្តិ **មគ្គកោវិទោ**។ អថ វា –

“ឯតេន មគ្គេន តរឹសុ បុព្ពេ,
តរិស្សន្តិ យេ ច តរន្តិ ឱឃ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៥.៤០៩) –

វចនតោ យថាយោគំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ មគ្គវសេន ច សុញ្ញតានិមិត្តអប្បណិហិតមគ្គវសេន ច ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យបុគ្គលានំ មគ្គវសេន ច យថាក្កមេនេត្ថ យោជនំ ករោន្តិ ។ **មគ្គានុគា ច បនស្សា**តិ ភគវតោ គតមគ្គានុគាមិនោ ហុត្វា។ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថេ និបាតោ, ឯតេន ច ភគវតា មគ្គុប្បាទនាទិគុណាធិគមាយ ហេតុ វុត្តោ ហោតិ។ **បន**-សទ្ទោ កតត្ថេ និបាតោ, តេន ភគវតា កតមគ្គករណំ វុត្តំ ហោតិ។ **បច្ឆា សមន្នាគតា**តិ បឋមំ គតស្ស ភគវតោ បច្ឆា សីលាទិគុណេន សមន្នាគតា។ ឥតិ ថេរោ “អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា”តិអាទីហិ យស្មា សព្ពេបិ ភគវតោ សីលាទយោ គុណា អរហត្តមគ្គមេវ និស្សាយ អាគតា, តស្មា អរហត្តមគ្គមេវ និស្សាយ គុណំ កថេសិ។

ជានំ ជានាតីតិ ជានិតព្ពំ ជានាតិ, សព្ពញ្ញុតាយ យំកិញ្ចិ បញ្ញាយ ជានិតព្ពំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពំ បញ្ចនេយ្យបថភូតំ បញ្ញាយ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ បស្សិតព្ពំ បស្សតិ, សព្ពទស្សាវិតាយ តំយេវ នេយ្យបថំ ចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វិយ ករោន្តោ បញ្ញាចក្ខុនា បស្សតីតិ អត្ថោ។ យថា វា ឯកច្ចោ វិបរីតំ គណ្ហន្តោ ជានន្តោបិ ន ជានាតិ, បស្សន្តោបិ ន បស្សតិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន យថាសភាវំ គណ្ហន្តោ ជានន្តោ ជានាតិយេវ, បស្សន្តោ បស្សតិយេវ។ ស្វាយំ នយន បរិណាយកដ្ឋេន **ចក្ខុភូតោ**។ វិទិតតាទិអត្ថេន **ញាណភូតោ**។ អវិបរីតសភាវដ្ឋេន វា បរិយត្តិធម្មបវត្តនតោ ហទយេន ចិន្តេត្វា វាចាយ និច្ឆារិតធម្មមយោតិ វា **ធម្មភូតោ**។ សេដ្ឋដ្ឋេន **ព្រហ្មភូតោ**។ អថ វា ចក្ខុ វិយ ភូតោតិ **ចក្ខុភូតោ**។ ញាណំ វិយ ភូតោតិ **ញាណភូតោ**។ អវិបរីតធម្មោ វិយ ភូតោតិ **ធម្មភូតោ**។ ព្រហ្មា វិយ ភូតោតិ **ព្រហ្មភូតោ**។ ស្វាយំ ធម្មស្ស វចនតោ វត្តនតោ វា **វត្តា**។ នានប្បការេហិ វចនតោ វត្តនតោ វា **បវត្តា**។ អត្ថំ នីហរិត្វា ទស្សនតោ **អត្ថស្ស និន្នេតា**។ អមតាធិគមាយ បដិបត្តិទេសនតោ, អមតប្បកាសនាយ វា ធម្មទេសនាយ អមតស្ស អធិគមាបនតោ **អមតស្ស ទាតា**។ លោកុត្តរស្ស ធម្មស្ស ឧប្បាទិតត្តា វេនេយ្យានុរូបេន យថាសុខំ លោកុត្តរធម្មស្ស ទាននេន ច ធម្មេសុ ឥស្សរោតិ **ធម្មស្សាមី**។ តថាគតបទំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថំ។

ឥទានិ “ឋានំ ឋានាតី”តិអាទីហិ វុត្តគុណំ សព្ពញ្ញុតាយ វិសេសេត្វា ទស្សេតុកាមោ សព្ពញ្ញុតំ សាធេន្តោ **“នត្ថិ”**តិអាទិមាហ។ ឯវំភូតស្ស ហិ តស្ស ភគវតោ បារមិតាបុញ្ញផលប្បភាវនិប្ផន្នេន អរហត្តមគ្គញាណេន សព្ពធម្មេសុ សវាសនស្ស សម្មោហស្ស វិហតត្តា អសម្មោហតោ សព្ពធម្មានំ ញាតត្តា **អញ្ញាតំ** នាម នត្ថិ។ តថេវ ច សព្ពធម្មានំ ចក្ខុនា វិយ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋត្តា **អទិដ្ឋំ** នាម នត្ថិ។ ញាណេន បត្តត្តា **អវិទិតំ** នាម នត្ថិ។ អសម្មោហសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិកតត្តា **អសច្ឆិកតំ** នាម នត្ថិ។ អសម្មោហបញ្ញាយ ផុដ្ឋត្តា បញ្ញាយ **អផស្សិតំ** នាម នត្ថិ។

បច្ចុប្បន្នន្តិ បច្ចុប្បន្នំ កាលំ វា ធម្មំ វា។ **ឧបាទាយា**តិ អាទាយ, អន្តោកត្វាតិ អត្ថោ។ ឧបាទាយវចនេនេវ កាលវិនិមុត្តំ និព្ពានម្បិ គហិតមេវ ហោតិ។ “អតីតា”ទិវចនានិ ច “នត្ថិ”តិអាទិវចនេនេវ យុជ្ជន្តិ, “សព្ពេ”តិអាទិវចនេន វា។ **សព្ពេ ធម្មា**តិ សព្ពសង្ខតាសង្ខតធម្មបរិយាទានំ។ **សព្ពាការេនា**តិ សព្ពធម្មេសុ ឯកេកស្សេវ ធម្មស្ស អនិច្ចាការាទិសព្ពាការបរិយាទានំ។ **ញាណមុខេ**តិ ញាណាភិមុខេ។ **អាបាថំ អាគច្ឆន្តី**តិ ឱសរណំ ឧបេន្តិ។ **ជានិតព្ព**ន្តិ បទំ **នេយ្យ**ន្តិ បទស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ វុត្តំ។

អត្តត្ថោ វាតិអាទីសុ **វា**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ **អត្តត្ថោ**តិ អត្តនោ អត្ថោ។ **បរត្ថោ**តិ បរេសំ តិណ្ណំ លោកានំ អត្ថោ។ **ឧភយត្ថោ**តិ អត្តនោ ច បរេសញ្ចាតិ សកឹយេវ ឧភិន្នំ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋធម្មិកោ**តិ ទិដ្ឋធម្មេ និយុត្តោ, ទិដ្ឋធម្មប្បយោជនោ វា អត្ថោ។ សម្បរាយេ និយុត្តោ, សម្បរាយប្បយោជនោ វា **សម្បរាយិកោ។ ឧត្តានោ**តិអាទីសុ វោហារវសេន វត្តព្ពោ សុខបតិដ្ឋត្តា ឧត្តានោ ។ វោហារំ អតិក្កមិត្វា វត្តព្ពោ សុញ្ញតាបដិសំយុត្តោ ទុក្ខបតិដ្ឋត្តា **គម្ភីរោ**។ លោកុត្តរោ អច្ចន្តតិរោក្ខត្តា **គូឡ្ហោ**។ អនិច្ចតាទិកោ ឃនាទីហិ បដិច្ឆន្នត្តា **បដិច្ឆន្នោ**។ អបច្ចុរវោហារេន វត្តព្ពោ យថារុតំ អគ្គហេត្វា អធិប្បាយស្ស នេតព្ពតោ **នេយ្យោ**។ បច្ចុរវោហារេន វត្តព្ពោ វចនមត្តេនេវ អធិប្បាយស្ស នីតត្តា **នីតោ**។ សុបរិសុទ្ធសីលសមាធិវិបស្សនត្ថោ តទង្គវិក្ខម្ភនវសេន វជ្ជវិរហិតត្តា **អនវជ្ជោ**។ កិលេសសមុច្ឆេទនតោ អរិយមគ្គត្ថោ **នក្កិលេសោ**។ កិលេសបដិប្បស្សទ្ធត្តា អរិយផលត្ថោ **វោទានោ**។ សង្ខតាសង្ខតេសុ អគ្គធម្មត្តា និព្ពានំ **បរមត្ថោ។ បរិវត្តតី**តិ ពុទ្ធញាណស្ស វិសយភាវតោ អពហិភូតត្តា អន្តោពុទ្ធញាណេ ព្យាបិត្វា វា សមន្តា វា អលង្ករិត្វា វា វិសេសេន វា វត្តតិ។

“សព្ពំ កាយកម្ម”ន្តិអាទីហិ ភគវតោ ញាណវិសយតំ ទស្សេតិ។ **ញាណានុបរិវត្តី**តិ ញាណំ អនុបរិវត្តិ, ញាណវិរហិតំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អប្បដិហត**ន្តិ និរាវរណតំ ទស្សេតិ។ បុន សព្ពញ្ញុតំ ឧបមាយ សាធេតុកាមោ **“យាវតក”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជានិតព្ពន្តិ **នេយ្យំ**។ នេយ្យបរិយន្តោ នេយ្យាវសានមស្ស អត្ថីតិ **នេយ្យបរិយន្តិកំ**។ អសព្ពញ្ញូនំ បន នេយ្យាវសានមេវ នត្ថិ។ **ញាណបរិយន្តិកេ**បិ ឯសេវ នយោ។ បុរិមយមកេ វុត្តត្ថមេវ ឥមិនា យមកេន វិសេសេត្វា ទស្សេតិ , តតិយយមកេន បដិសេធវសេន និយមេត្វា ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ច នេយ្យំ ញាណស្ស បថត្តា **នេយ្យបថោ។ អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោ**តិ នេយ្យញ្ច ញាណញ្ច ខេបេត្វា ឋានតោ អញ្ញមញ្ញស្ស បរិយន្តេ ឋានសីលា។

អាវជ្ជនបដិពទ្ធាតិ មនោទ្វារាវជ្ជនាយត្តា, អាវជ្ជិតានន្តរមេវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **អាកង្ខបដិពទ្ធា**តិ រុចិអាយត្តា , អាវជ្ជនានន្តរំ ជវនញាណេន ជានាតីតិ អត្ថោ។ ឥតរានិ ទ្វេ បទានិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បទានំ យថាក្កមេន អត្ថប្បកាសនត្ថំ វុត្តានិ។ **អាសយំ ជានាតី**តិ ឯត្ថ អាសយន្តិ និស្សយន្តិ ឯត្ថាតិ អាសយោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិយា កាមាទីហិ នេក្ខម្មាទីហិ វា បរិភាវិតស្ស សន្តានស្សេតំ អធិវចនំ។ សត្តសន្តានំ អនុសេន្តិ អនុបវត្តេន្តីតិ អនុសយា, ថាមគតានំ កាមរាគាទីនំវ ឯតំ អធិវចនំ។ **អនុសយំ ជានាតី**តិ អនុសយកថា ហេដ្ឋា វុត្តាយេវ។

ចរិតន្តិ បុព្ពេ កតកុសលាកុសលកម្មំ។ **អធិមុត្តិ**ន្តិ សម្បតិ កុសលេ អកុសលេ វា ចិត្តវោសគ្គោ។ **អប្បរជក្ខេ**តិ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ អប្បំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា។ អប្បំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ វា អប្បរជក្ខា, តេ អប្បរជក្ខេ។ **មហារជក្ខេ**តិ ញាណមយេ អក្ខិម្ហិ មហន្តំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ មហារជក្ខា។ មហន្តំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ វា មហារជក្ខា, តេ មហារជក្ខេ។ **តិក្ខិន្ទ្រិយេ មុទិន្ទ្រិយេ**តិ តិក្ខានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឯតេសន្តិ តិក្ខិន្ទ្រិយា។ មុទូនិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឯតេសន្តិ មុទិន្ទ្រិយា។ **ស្វាការេ ទ្វាការេ**តិ សុន្ទរា សទ្ធាទយោ អាការា កោដ្ឋាសា ឯតេសន្តិ ស្វាការា។ កុច្ឆិតា គរហិតា អសទ្ធាទយោ អាការា កោដ្ឋាសា ឯតេសន្តិ ទ្វាការា។ **សុវិញ្ញាបយេ ទុវិញ្ញាបយេ**តិ យេ កថិតំ ការណំ សល្លក្ខេន្តិ សុខេន សក្កា ហោន្តិ វិញ្ញាបេតុំ, តេ សុវិញ្ញាបយា។ តព្ពិបរីតា ទុវិញ្ញាបយា។ **ភព្ពាភព្ពេ**តិ ភព្ពេ ច អភព្ពេ ច។ អរិយាយ ជាតិយា ភវន្តិ ជាយន្តីតិ **ភព្ពា**។ វត្តមានសមីបេ វត្តមានវចនំ។ ភវិស្សន្តិ ជាយិស្សន្តិ វាតិ ភព្ពា, ភាជនភូតាតិ អត្ថោ។ យេ អរិយមគ្គបដិវេធស្ស អនុច្ឆវិកា ឧបនិស្សយសម្បន្នា, តេ ភព្ពា។ វុត្តបដិបក្ខា **អភព្ពា**។

សត្តេ បជានាតីតិ រូបាទិកេ អារម្មណេ លគ្គេ លគ្គិតេ សត្តេ បជានាតិ។ **សទេវកោ លោកោ**តិ សហ ទេវេហិ សទេវកោ។ សហ មារេន **សមារកោ**។ សហ ព្រហ្មុនា **សព្រហ្មកោ**។ សហ សមណព្រាហ្មណេហិ **សស្សមណព្រាហ្មណី**។ បជាតត្តា **បជា**។ សហ ទេវមនុស្សេហិ **សទេវមនុស្សា**។ “បជា”តិ សត្តលោកស្ស បរិយាយវចនមេតំ។ តត្ថ សទេវកវចនេន បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ, សមារកវចនេន ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ។ សព្រហ្មកវចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណំ។ សស្សមណព្រាហ្មណីវចនេន សាសនស្ស បច្ចត្ថិកបច្ចាមិត្តសមណព្រាហ្មណគ្គហណំ សមិតបាបពាហិតបាបសមណព្រាហ្មណគ្គហណញ្ច។ បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណំ។ សទេវមនុស្សវចនេន សម្មុតិទេវអវសេសមនុស្សគ្គហណំ។ ឯវមេត្ថ តីហិ បទេហិ ឱកាសលោកោ។ ទ្វីហិ បជាវសេន សត្តលោកោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

អបរោ នយោ – សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរលោកោ គហិតោ, សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរលោកោ, សព្រហ្មកគ្គហណេន រូបាវចរព្រហ្មលោកោ, សស្សមណព្រាហ្មណាទិគ្គហណេន ចតុបរិសវសេន សម្មុតិទេវេហិ វា សហ មនុស្សលោកោ, អវសេសសព្ពសត្តលោកោ វា។ អបិ ចេត្ថ សទេវកវចនេន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ សព្ពស្សបិ លោកស្ស អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តនភាវំ សាធេតិ។ តតោ យេសំ សិយា “មារោ មហានុភាវោ ឆកាមាវចរិស្សរោ វសវត្តី, កឹ សោបិ អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តតី”តិ។ តេសំ វិមតឹ វិធមេន្តោ “សមារកោ”តិ អាហ។ យេសំ បន សិយា “ព្រហ្មា មហានុភាវោ, ឯកង្គុលិយា ឯកស្មឹ ចក្កវាឡសហស្សេ អាលោកំ ផរតិ។ ទ្វីហិ…បេ.… ទសហិ អង្គុលីហិ ទសសុ ចក្កវាឡសហស្សេសុ អាលោកំ ផរតិ, អនុត្តរញ្ច ឈានសមាបត្តិសុខំ បដិសំវេទេតិ, កឹ សោបិ អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តតី”តិ។ តេសំ វិមតឹ វិធមេន្តោ “សព្រហ្មកោ”តិ អាហ។ តតោ យេសំ សិយា “បុថូ សមណព្រាហ្មណា សាសនបច្ចត្ថិកា, កឹ តេបិ អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តន្តី”តិ។ តេសំ វិមតឹ វិធមេន្តោ “សស្សមណព្រាហ្មណី បជា”តិ អាហ។

ឯវំ ឧក្កដ្ឋានំ អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តនភាវំ បកាសេត្វា អថ សម្មុតិទេវេ អវសេសមនុស្សេ ច ឧបាទាយ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន សេសសត្តលោកស្ស អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តនភាវំ បកាសេន្តោ “សទេវមនុស្សា”តិ អាហ។ អយមេត្ថ អនុសន្ធិក្កមោ។ បោរាណា បនាហុ “**សទេវកោ**តិ ទេវតាហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកោ។ **សមារកោ**តិ មារេន សទ្ធឹ អវសេសលោកោ។ **សព្រហ្មកោ**តិ ព្រហ្មេហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកោ។ ឯវំ សព្ពេបិ តិភវូបគេ សត្តេ តីហាការេហិ តីសុ បទេសុ បក្ខិបិត្វា បុន ទ្វីហាការេហិ បរិយាទាតុំ ‘**សស្សមណព្រាហ្មណី បជា សទេវមនុស្សា**’តិ វុត្តំ។ ឯវំ បញ្ចហិ បទេហិ តេន តេន អាការេន តេធាតុកមេវ បរិយាទិន្នំ ហោតី”តិ។

អន្តមសោតិ ឧបរិមន្តេន។ **តិមិតិមិង្គលន្តិ** ឯត្ថ តិមិ នាម ឯកា មច្ឆជាតិ, តិមឹ គិលិតុំ សមត្ថា តតោ មហន្តសរីរា តិមិង្គលា នាម ឯកា មច្ឆជាតិ, តិមិង្គលម្បិ គិលិតុំ សមត្ថា បញ្ចយោជនសតិកសរីរា តិមិតិមិង្គលា នាម ឯកា មច្ឆជាតិ។ ឥធ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **គរុឡំ វេនតេយ្យន្តិ** ឯត្ថ **គរុឡោ**តិ ជាតិវសេន នាមំ។ **វេនតេយ្យោ**តិ គោត្តវសេន។ **បទេសេ**តិ ឯកទេសេ។ **សារិបុត្តសមា**តិ សព្ពពុទ្ធានំ ធម្មសេនាបតិត្ថេរេ គហេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សេសសាវកា ហិ បញ្ញាយ ធម្មសេនាបតិត្ថេរេន សមា នាម នត្ថិ។ យថាហ – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ មហាបញ្ញានំ យទិទំ សារិបុត្តោ”តិ (អ. និ. ១.១៨៨-១៨៩)។ អដ្ឋកថាយញ្ច (វិសុទ្ធិ. ១.១៧១; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.៣.៥) វុត្តំ –

> “លោកនាថំ ឋបេត្វាន, យេ ចញ្ញេ សន្តិ បាណិនោ;
> បញ្ញាយ សារិបុត្តស្ស, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសិ”ន្តិ។

ផរិត្វាតិ ពុទ្ធញាណំ សព្ពទេវមនុស្សានម្បិ បញ្ញំ បាបុណិត្វា ឋានតោ តេសំ បញ្ញំ ផរិត្វា ព្យាបិត្វា តិដ្ឋតិ។ **អភិភវិត្វា**តិ សព្ពទេវមនុស្សានម្បិ បញ្ញំ អតិក្កមិត្វា, តេសំ អវិសយភូតម្បិ សព្ពំ នេយ្យំ អភិភវិត្វា តិដ្ឋតីតិ អត្ថោ។

បដិសម្ភិទាយំ (បដិ. ម. ៣.៥) បន “អតិឃំសិត្វា”តិ បាឋោ, ឃំសិត្វា តុទិត្វាតិ អត្ថោ។ **យេបិ តេ**តិអាទីហិ ឯវំ ផរិត្វា អភិភវិត្វា ឋានស្ស បច្ចក្ខការណំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **បណ្ឌិតា**តិ បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា ។ **និបុណា**តិ សណ្ហសុខុមពុទ្ធិនោ សុខុមេ អត្ថន្តរេ បដិវិជ្ឈនសមត្ថា។ **កតបរប្បវាទា**តិ វិញ្ញាតបរប្បវាទា ចេវ បរេហិ សទ្ធឹ កតវាទបរិចយា ច។ **វាលវេធិរូបា**តិ វាលវេធិធនុគ្គហសទិសា។ **វោ ភិន្ទន្តា មញ្ញេ ចរន្តិ បញ្ញាគតេន ទិដ្ឋិគតានី**តិ វាលវេធី វិយ វាលំ សុខុមានិបិ បរេសំ ទិដ្ឋិគមនានិ អត្តនោ បញ្ញាគមនេន ភិន្ទន្តា វិយ ចរន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា “គូថគតំ មុត្តគត”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៩.១១) វិយ បញ្ញា ឯវ **បញ្ញាគតំ**។ ទិដ្ឋិយោ ឯវ **ទិដ្ឋិគតានិ**។ **បញ្ហេ អភិសង្ខរិត្វា អភិសង្ខរិត្វា**តិ ទ្វិបទម្បិ តិបទម្បិ ចតុបទម្បិ បុថ្ជុំ រចយិត្វា តេសំ បញ្ហានំ អតិពហុកត្តា សព្ពសង្គហត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ។ **គូឡ្ហានិ ច បដិច្ឆន្នានិ ច** អត្ថជាតានីតិ បាឋសេសោ។ តេសំ តថា វិនយំ ទិស្វា

អត្ថនា អភិសង្ខតំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តីតិ ឯវំ ភគវតា អធិប្បេតត្ថា បញ្ហំ បុច្ឆន្តិ។ អញ្ញេសំ បន បុច្ឆាយ ឱកាសមេវ អទត្វា ភគវា ឧបសង្កមន្តានំ ធម្មំ ទេសេតិ។ យថាហ –

“តេ បញ្ហំ អភិសង្ខរោន្តិ ‘ឥមំ មយំ បញ្ហំ សមណំ គោតមំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិស្សាម, សចេ នោ សមណោ គោតមោ ឯវំ បុដ្ឋោ ឯវំ ព្យាករិស្សតិ, ឯវមស្ស មយំ វាទំ អារោបេស្សាម, ឯវំ ចេបិ នោ បុដ្ឋោ ឯវំ ព្យាករិស្សតិ, ឯវម្បិស្ស មយំ វាទំ អារោបេស្សាមា’តិ។ តេ សុណន្តិ ‘សមណោ ខលុ ភោ គោតមោ អមុកំ នាម គាមំ វា និគមំ វា ឱសដោ’តិ។ តេ យេន សមណោ គោតមោ តេនុបសង្កមន្តិ។ តេ សមណោ គោតមោ ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេតិ សមាទបេតិ សមុត្តេជេតិ សម្បហំសេតិ។ តេ សមណេន គោតមេន ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សិតា សមាទបិតា សមុត្តេជិតា សម្បហំសិតា ន ចេវ សមណំ គោតមំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តិ, កុតោស្ស វាទំ អារោបេស្សន្តិ, អញ្ញទត្ថុ សមណស្សេវ គោតមស្ស សាវកា សម្បជ្ជន្តី”តិ (ម. និ. ១.២៨៩)។

កស្មា បញ្ហេ ន បុច្ឆន្តីតិ ចេ? ភគវា កិរ បរិសមជ្ឈេ ធម្មំ ទេសេន្តោ បរិសាយ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេតិ, តតោ បស្សតិ “ឥមេ បណ្ឌិតា គូឡ្ហំ រហស្សំ បញ្ហំ ឱវដ្ដិកសារំ កត្វា អាគតា”តិ។ សោ តេហិ អបុដ្ឋោយេវ “បញ្ហបុច្ឆាយ ឯត្តកា ទោសា, វិស្សជ្ជនេ ឯត្តកា, អត្ថេ, បទេ, អក្ខរេ ឯត្តកាតិ; ឥមំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តោ ឯវំ បុច្ឆេយ្យ, វិស្សជ្ជេន្តោ ឯវំ វិស្សជ្ជេយ្យា”តិ; ឥតិ ឱវដ្ដិកសារំ កត្វា អានីតេ បញ្ហេ ធម្មកថាយ អន្តរេ បក្ខិបិត្វា ទស្សេតិ។ តេ បណ្ឌិតា “សេយ្យា វត នោ, យេ មយំ ឥមេ បញ្ហេ ន បុច្ឆិម្ហា។ សចេបិ មយំ បុច្ឆេយ្យាម, អប្បតិដ្ឋិតេ នោ កត្វា សមណោ គោតមោ ខិបេយ្យា”តិ អត្តមនា ភវន្តិ។

អបិ ច ពុទ្ធា នាម ធម្មំ ទេសេន្តា បរិសំ មេត្តាយ ផរន្តិ។ មេត្តាផរណេន ទសពលេសុ មហាជនស្ស ចិត្តំ បសីទតិ។ ពុទ្ធា នាម រូបគ្គប្បត្តា ហោន្តិ ទស្សនសម្បន្នា មធុរស្សរា មុទុជិវ្ហា សុផុសិតទន្តាវរណា, អមតេន ហទយំ សិញ្ចន្តា វិយ ធម្មំ កថេន្តិ។ តត្រ នេសំ មេត្តាផរណេន បសន្នចិត្តានំ ឯវំ ហោតិ – “ឯវរូបំ អទ្វេជ្ឈកថំ អមោឃកថំ និយ្យានិកកថំ កថេន្តេន ភគវតា សទ្ធឹ ន សក្ខិស្សាម បច្ចនីកគ្គាហំ គណ្ហិតុ”ន្តិ អត្តនោ បសន្នភាវេនេវ បញ្ហេ ន បុច្ឆន្តីតិ។

កថិតា វិស្សជ្ជិតា វាតិ “ឯវំ តុម្ហេ បុច្ឆថា”តិ អបុច្ឆិតបញ្ហានំ ឧច្ចារណេន តេ បញ្ហា ភគវតា កថិតា ឯវ ហោន្តិ។ យថា ច តេ វិស្សជ្ជេតព្ពា, តថា វិស្សជ្ជិតា ឯវ ហោន្តិ។ **និទ្ទិដ្ឋការណា**តិ ឥមិនា ការណេន ឥមិនា ហេតុនា ឯវំ ហោន្តីតិ ឯវំ សហេតុកំ កត្វា វិស្សជ្ជនេន ភគវតា និទ្ទិដ្ឋការណា ឯវ ហោន្តិ តេ បញ្ហា។ **ឧបក្ខិត្តកា ច តេ ភគវតោ សម្បជ្ជន្តី**តិ ខត្តិយបណ្ឌិតាទយោ ភគវតោ បញ្ហវិស្សជ្ជនេនេវ ភគវតោ សមីបេ ខិត្តកា បក្ខិត្តកា សម្បជ្ជន្តិ; សាវកា វា សម្បជ្ជន្តិ, ឧបាសកា វាតិ អត្ថោ; សាវកសម្បត្តឹ វា បាបុណន្តិ, ឧបាសកសម្បត្តឹ វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អថា**តិ អនន្តរត្ថេ, តេសំ ឧបក្ខិត្តកសម្បត្តិសមនន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ឋានេ, តស្មឹ អធិការេ វា។ **អតិរោចតី**តិ អតិវិយ ជោតតិ បកាសតិ។ **យទិទំ បញ្ញាយា**តិ យាយំ ភគវតោ បញ្ញា, តាយ បញ្ញាយ ភគវាវ អតិរោចតីតិ អត្ថោ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ ការណត្ថោ, ឥមិនា ការណេនាតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវាតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

បសូរសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. មាគណ្ឌិយសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧០. នវមេ មាគណ្ឌិយសុត្តនិទ្ទេសេ បឋមគាថាយ តាវ អជបាលនិគ្រោធមូលេ នានារូបានិ និម្មិនិត្វា អភិកាមំ អាគតំ មារធីតរំ **ទិស្វាន តណ្ហំ អរតឹ រគញ្ច** ឆន្ទមត្តម្បិ **មេថុនស្មឹ នាហោសិ, កិមេវិទំ** តមិស្សា ទារិកាយ **មុត្តករីសបុណ្ណំ** រូបំ ទិស្វា ភវិស្សតិ, សព្ពថា **បាទាបិ នំ សម្ផុសិតុំ ន ឥច្ឆេ,** កុតោនេន សំវសិតុន្តិ។

មុត្តបុណ្ណន្តិ អាហារឧតុវសេន វត្ថិបុដន្តរំ បូរេត្វា ឋិតមុត្តេន បូរិតំ។ **ករីសបុណ្ណ**ន្តិ បក្កាសយសង្ខាតេ ហេដ្ឋានាភិបិដ្ឋិកណ្ដកមូលានំ អន្តរេ ឧព្ពេធេន អដ្ឋង្គុលមត្តេ អន្តវសានេ ឋិតវច្ចេន បុណ្ណំ។ **សេម្ហបុណ្ណ**ន្តិ ឧទរបដលេ ឋិតឯកបត្ថប្បមាណេន សេម្ហេន បូរិតំ។ **រុហិរបុណ្ណ**ន្តិ យកនស្ស ហេដ្ឋាភាគំ បូរេត្វា ហទយវក្កបប្ផាសានំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ បគ្ឃរន្តេន វក្កហទយយកនបប្ផាសេ តេមយមានេន ឋិតេន ឯកបត្តស្ស បូរណមត្តេន សន្និចិតលោហិតសង្ខាតេន ច កេសលោមនខទន្តានំ មំសវិនិមុត្តដ្ឋានញ្ចេវ ថទ្ធសុក្ខចម្មញ្ច ឋបេត្វា ធមនីជាលានុសារេន សព្ពំ ឧបាទិណ្ណកសរីរំ ផរិត្វា ឋិតសំសរណលោហិតសង្ខាតេន ច ទុវិធេន រុហិរេន បុណ្ណំ។

អដ្ឋិសង្ឃាតន្តិ សកលសរីរេ ហេដ្ឋា អដ្ឋីនំ ឧបរិដ្ឋិតានិ សាធិកានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ, តេហិ អដ្ឋីហិ ឃដិតំ។ **ន្ហារុសម្ពន្ធ**ន្តិ សកលសរីរេ អដ្ឋីនិ អាពន្ធិត្វា ឋិតានិ នវ ន្ហារុសតានិ, តេហិ ន្ហារូហិ សម្ពន្ធំ អាពន្ធំ។ **រុធិរមំសាវលេបន**ន្តិ សំសរណលោហិតេន ច សាធិកានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ អនុលិម្បេត្វា ឋិតេន នវមំសបេសិសតេន ច អនុលិត្តំ សរីរំ។ **ចម្មវិនទ្ធ**ន្តិ សកលសរីរំ បរិយោនន្ធិត្វា បាកដកិលោមកស្ស ឧបរិ ឆវិយា ហេដ្ឋា ឋិតំ ចម្មំ, តេន ចម្មេន វិនទ្ធំ បរិយោនទ្ធំ។ “ចម្មាវនទ្ធ”ន្តិបិ បាឡិ។ **ឆវិយា បដិច្ឆន្ន**ន្តិ អតិសុខុមឆវិយា បដិច្ឆន្នំ ឆាទេត្វា ឋិតំ។ **ឆិទ្ទាវឆិទ្ទ**ន្តិ អនេកឆិទ្ទំ។ **ឧគ្ឃរន្ត**ន្តិ អក្ខិមុខាទីហិ ឧគ្ឃរន្តំ។ **បគ្ឃរន្ត**ន្តិ អធោភាគេន បគ្ឃរន្តំ។ **កិមិសង្ឃនិសេវិត**ន្តិ សូចិមុខាទីហិ នានាបាណកុលសមូហេហិ អាសេវិតំ។ **នានាកលិមលបរិបូរ**ន្តិ អនេកវិធេហិ អសុចិកោដ្ឋាសេហិ បូរិតំ។

៧១. តតោ មាគណ្ឌិយោ “បព្ពជិតា នាម មានុសកេ កាមេ បហាយ ទិព្ពកាមត្ថាយ បព្ពជន្តិ, អយញ្ច ទិព្ពេបិ កាមេ ន ឥច្ឆតិ, ឥទម្បិ ឥត្ថិរតនំ, កា នុ អស្ស ទិដ្ឋី”តិ បុច្ឆិតុំ ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **ឯតាទិសំ ចេ រតន**ន្តិ ទិព្ពិត្ថិរតនំ សន្ធាយ ភណតិ។ **នារិ**ន្តិ អត្តនោ ធីតរំ សន្ធាយ។ **ទិដ្ឋិគតំ សីលវតំ នុ ជីវិត**ន្តិ ទិដ្ឋិញ្ច សីលញ្ច វតញ្ច ជីវិតញ្ច។ **ភវូបបត្តិញ្ច វទេសិ កីទិស**ន្តិ អត្តនោ ភវូបបត្តឹ វា តុវំ កីទិសំ វទេសិ។

៧២. ឥតោ បរា ទ្វេ គាថា វិស្សជ្ជនបុច្ឆានយេន បវត្តត្តា បាកដសម្ពន្ធាយេវ។ តាសុ បឋមគាថាយ សង្ខេបត្ថោ – **តស្ស** មយ្ហំ មាគណ្ឌិយ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតធម្មេសុ និច្ឆិនិត្វា “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ (ម. និ. ៣.២៧, ៣០១) ឯវំ **ឥទំ វទាមីតិ សមុគ្គហីតំ ន ហោតិ** នត្ថិ ន វិជ្ជតិ, កឹ ការណា? អហញ្ហិ បស្សន្តោ **ទិដ្ឋីសុ** អាទីនវំ កញ្ចិ ទិដ្ឋឹ អគ្គហេត្វា សច្ចានិ បវិចិនន្តោ អជ្ឈត្តំ រាគាទីនំ សន្តិភាវេន **អជ្ឈត្តសន្តិ**សង្ខាតំ និព្ពានមេវ អទ្ទសន្តិ។

អាទីនវន្តិ ឧបទ្ទវំ។ **សទុក្ខ**ន្តិ កាយិកទុក្ខេន សទុក្ខំ។ **សវិឃាត**ន្តិ ចេតសិកទុក្ខេន សហិតំ។ **សឧបាយាស**ន្តិ ឧបាយាសសហិតំ។ **សបរិឡាហ**ន្តិ សទរថំ។ **ន និព្ពិទាយា**តិ ន វដ្ដេ និព្ពិន្ទនត្ថាយ។ **ន វិរាគាយា**តិ ន វដ្ដេ វិរាគត្ថាយ។ **ន និរោធាយា**តិ ន វដ្ដស្ស និរោធត្ថាយ។ **ន ឧបសមាយា**តិ ន វដ្ដស្ស ឧបសមត្ថាយ។ **ន អភិញ្ញាយា**តិ ន វដ្ដស្ស អភិជាននត្ថាយ។ **ន សម្ពោធាយា**តិ ន កិលេសនិទ្ទាវិគមេន វដ្ដតោ សម្ពុជ្ឈនត្ថាយ ។ **ន និព្ពានាយា**តិ ន អមតនិព្ពានត្ថាយ។ ឯត្ថ បន “និព្ពិទាយា”តិ វិបស្សនា។ “វិរាគាយា”តិ មគ្គោ។ “និរោធាយ ឧបសមាយា”តិ និព្ពានំ។ “អភិញ្ញាយ សម្ពោធាយា”តិ មគ្គោ។ “និព្ពានាយា”តិ និព្ពានមេវ។ ឯវំ ឯកស្មឹ ឋានេ វិបស្សនា, តីសុ មគ្គោ, តីសុ និព្ពានំ វុត្តន្តិ ឯវំ វវត្ថានកថា វេទិតព្ពា។ បរិយាយេន បន សព្ពានិបេតានិ មគ្គវេវចនានិបិ និព្ពានវេវចនានិបិ ហោន្តិយេវ។

អជ្ឈត្តំ រាគស្ស សន្តិន្តិ អជ្ឈត្តរាគស្ស សន្តភាវេន និព្ពុតភាវេន អជ្ឈត្តសន្តិសង្ខាតំ និព្ពានំ ឱលោកេសឹ។ **ទោសស្ស សន្តិ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បចិន**ន្តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **វិចិនន្តោ**តិ សច្ចានិ វេឡេន្តោ វិភាវេន្តោ។ **បវិចិនន្តោ**តិ តានេវ បច្ចេកំ វិភាវេន្តោ ។ កេចិ “គវេសន្តោ”តិ វណ្ណយន្តិ។ **អទស្ស**ន្តិ ឱលោកេសឹ។ **អទក្ខិ**ន្តិ វិនិវិជ្ឈឹ។ **អផស្សិ**ន្តិ បញ្ញាយ ផុសឹ។ **បដិវិជ្ឈិ**ន្តិ ញាណេន បច្ចក្ខំ អកាសឹ។

៧៣. ទុតិយគាថាយ សង្ខេបត្ថោ – **យានិ**មានិ ទិដ្ឋិគតានិ តេហិ តេហិ សត្តេហិ វិនិច្ឆិនិត្វា គហិតត្តា "**វិនិច្ឆយា**"តិ ច អត្តនោ បច្ចយេហិ អភិសង្ខតភាវាទិនា នយេន "**បកប្បិតានិ**"តិ ច វុច្ចន្តិ, **តេ វេ មុនី** ទិដ្ឋិគតធម្មេ អគ្គហេត្វា **អជ្ឈត្តសន្តីតិ យមេតមត្ថំ ព្រូសិ**, អាចិក្ខ មេ, **កថំ នុ ធីរេហិ បវេទិតំ តំ** កថំ បកាសិតំ ធីរេហីតិ វទតិ។

ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោ បបេត្វា បរមត្ថបទំ។ តត្ថ **យំ បរមត្ថ**ន្តិ យំ ឧត្តមំ និព្ពានំ។

៧៤. អថស្ស ភគវា យថា យេន ឧបាយេន តំ បទំ ធីរេហិ បកាសិតំ, តំ ឧបាយំ សបដិបក្ខំ ទស្សេន្តោ "**ន ទិដ្ឋិយា**"តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ន ទិដ្ឋិយា**តិអាទីហិ ទិដ្ឋិសុតិអដ្ឋសមាបត្តិញាណពាហិរសីលព្ពតានិ បដិក្ខិបតិ។ "**សុទ្ធិមាហា**"តិ ឯត្ថ វុត្តំ **អាហ**-សទ្ទំ សព្ពត្ថ នការេន សទ្ធិំ យោជេត្វា បុរិមបទត្ថយំ នេត្វា "ទិដ្ឋិយា សុទ្ធិំ នាហ ន កថេមី"តិ ឯវមេត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឧត្តរបទេសុបិ។ តត្ថ ច **អទិដ្ឋិយា នាហា**តិ ទសវត្ថុកំ សម្មាទិដ្ឋិំ វិនា ន កថេមិ។ តថា **អស្សុតិយា**តិ នវង្គំ សវនំ វិនា។ **អញាណា**តិ កម្មស្សកតសច្ចានុលោមិកញាណំ វិនា។ **អសីលតា**តិ បាតិមោក្ខសំវរំ វិនា។ **អព្ពតា**តិ ធុតង្គវតំ វិនា។ **នោបិ តេនា**តិ តេសុ ឯកមេកេន ទិដ្ឋិអាទិមត្តេនាបិ ន កថេមីតិ ឯវមេត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯតេ ច និស្សជ្ជ អនុគ្គហាយា**តិ ឯតេ ច បុរិមទិដ្ឋិអាទិភេទេ កណ្ហបក្ខិកេ ធម្មេ សមុគ្ឃាតករណេន និស្សជ្ជ, បច្ឆិមេ អទិដ្ឋិអាទិភេទេ សុក្កបក្ខិកេបិ អតម្មយតាបជ្ជនេន អនុគ្គហាយ។ **សន្តោ អនិស្សាយ ភវំ ន ជប្បេ**តិ ឥមាយ បដិបត្តិយា រាគាទិវូបសមេន សន្តោ ចក្ខាទីសុ កញ្ចិ ធម្មំ អនិស្សាយ ឯកម្បិ ភវំ ន ជប្បេ, អបិហេតុំ អបត្ថេតុំ សមត្ថោ សិយា, អយមស្ស អជ្ឈត្តសន្តីតិ អធិប្បាយោ។

សវនម្បិ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ សុត្តាទិវសេន សុណនម្បិ អាកង្ខិតព្ពំ។ **សម្ភារា ឥមេ ធម្មា**តិ សម្មាទិដ្ឋិអាទិកា ឥមេ ធម្មា ឧបការង្គេន សម្ភារា ហោន្តិ ។ **កណ្ហបក្ខិកាន**ន្តិ អកុសលបក្ខេ ភវានំ។ **សមុគ្ឃាតតោ បហានំ ឥច្ឆិតព្ព**ន្តិ សម្មា ហនតោ សមុច្ឆេទតោ បហានំ អាកង្ខិតព្ពំ។ **តេធាតុកេសុ កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ កាមរូបារូបសង្ខាតេសុ តេភូមកេសុ កោសល្លសម្ភូតេសុ។ **អតម្មយតា**តិ និត្តណ្ហភាវោ។

៧៥. ឯវំ វុត្តេ វចនត្ថំ អសល្លក្ខេន្តោ មាគណ្ឌិយោ "**នោ ចេ កិរា**"តិ គាថមាហ។ តត្ថ ទិដ្ឋាទីនិ វុត្តនយានេវ។ កណ្ហបក្ខិកានិយេវ បន សន្ធាយ ឧភយត្រាបិ អាហ។ **អាហ**-សទ្ទំ បន "នោ ចេ"តិ សទ្ទេន យោជេត្វា **នោ ចេ កិរ អាហ** នោ ចេ កិរ កថេសីតិ ឯវំ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មោមូហ**ន្តិ អតិមូឡ្ហំ, មោហនំ វា។ **បច្ចេន្តី**តិ ជានន្តិ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោ។

៧៦. អថស្ស ភគវា តំ ទិដ្ឋិំ និស្សាយ បុច្ឆំ បដិក្ខិបន្តោ "**ទិដ្ឋិញ្ច និស្សាយា**"តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – ត្វំ មាគណ្ឌិយ **ទិដ្ឋិំ និស្សាយ** បុនប្បុនំ បុច្ឆមានោ យានិ តេ ទិដ្ឋិគតានិ សមុគ្គហិតានិ, តេស្វេវ **សមុគ្គហីតេសុ បមោហំ** អាគតោ ត្វំ **ឥតោ** ច មយា វុត្តអជ្ឈត្តសន្តិតោ បដិបត្តិតោ ធម្មទេសនតោ វា **អណុម្បិ** យុត្តសញ្ញំ ន បស្សសិ, តេន ការណេន ត្វំ ឥមំ ធម្មំ **មោមូហតោ** បស្សសីតិ។

លគ្គនំ និស្សាយ លគ្គនន្តិ ទិដ្ឋិលគ្គនំ អល្លីយិត្វា ទិដ្ឋិលគ្គនំ។ **ពន្ធន**ន្តិ ទិដ្ឋិពន្ធនំ។ **បលិពោធ**ន្តិ ទិដ្ឋិបលិពោធំ។

អន្ធការំ បក្ខន្ទោសីតិ ពហលន្ធការំ បវិដ្ឋោសិ។ **យុត្តសញ្ញ**ន្តិ សមណធម្មេ យុត្តសញ្ញំ។ **បត្តសញ្ញ**ន្តិ សមណធម្មេ បដិលទ្ធសញ្ញំ។ **លក្ខនសញ្ញ**ន្តិ សញ្ជានិតសញ្ញំ។ **ការណសញ្ញ**ន្តិ ហេតុសញ្ញំ។ **ឋានសញ្ញ**ន្តិ ការណសញ្ញំ។ **ន បដិលភសី**តិ ន វិន្ទសិ។ **កុតោ ញាណ**ន្តិ មគ្គញាណំ បន កេន ការណេន លភិស្សសិ។ **អនិច្ចំ វា**តិ ហុត្វា អភាវង្គេន បញ្ចក្ខន្ធា អនិច្ចំ។ **អនិច្ចសញ្ញានុលោមំ វា**តិ "បញ្ចក្ខន្ធា អនិច្ចា"តិ ឧប្បន្នា សញ្ញា អនិច្ចសញ្ញា, តាយ សញ្ញាយ អនុលោមំ អប្បដិក្កូលំ អនិច្ចសញ្ញានុលោមំ។ កឹ តំ? វិបស្សនាញាណំ។ ទ្វិន្នំ វិបស្សនាញាណានំ ទុក្ខានត្តសញ្ញានុលោមានម្បិ ឯសេវ នយោ។

៧៧. ឯវំ សមុគ្គហិតេសុ បមោហេន មាគណ្ឌិយស្ស វិវាទាបត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេសុ អញ្ញេសុ ច ធម្មេសុ វិគតប្បមោហស្ស អត្តនោ និព្ពិវាទតំ ទស្សេន្តោ "**សមោ វិសេសី**"តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យោ** ឯវំ តិធា មានេន វា ទិដ្ឋិយា វា បុគ្គលេន វា **មញ្ញតិ, សោ តេន** មានេន តាយ វា ទិដ្ឋិយា តេន វា បុគ្គលេន វិវទេយ្យ។ យោ បន អម្ហាទិសោ ឥមាសុ **តីសុ វិធាសុ អវិកម្បមានោ, សមោ វិសេសីតិ ន តស្ស ហោតិ**, ន ច ហីនោតិ បាឋសេសោ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោវ។

៧៨. កិញ្ច ភិយ្យោ – **“សច្ចន្តិ សោ”**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – **សោ** ឯវរូបោ បហីនមានទិដ្ឋិកោ “មាទិសោ ‘ពាហិតបាបត្តា’ទិនា នយេន **ព្រាហ្មណោ**, ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ **កឹ វទេយ្យ** កឹ វត្តុំ ភណេយ្យ, កេន វា ការណេន ភណេយ្យ, “មយ្ហំ សច្ចំ, តុយ្ហំ មុសា”តិ វា **កេន** មានេន ទិដ្ឋិយា បុគ្គលេន វា វិវទេយ្យ។ **យស្មី** មាទិសេ ខីណាសវេ “សទិសោហមស្មី”តិ បវត្តិយា **សមំ** វា, ឥតរទ្វយភាវេន បវត្តិយា **វិសមំ វា** មញ្ញិតំ **នត្ថិ**, សមានាទីសុ **កេន វាទំ បដិសំយុជេយ្យ** បដិប្ផរេយ្យាតិ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោ។

៧៩. ននុ ឯកំសេនេវ ឯវរូបោ បុគ្គលោ? **“ឱកំ បហាយា”**តិ គាថា។ តត្ថ **ឱកំ បហាយា**តិ រូបធាត្វាទិវិញ្ញាណស្សោកាសំ តត្រ ឆន្ទរាគប្បហានេន ឆឌ្ឌេត្វា។ **អនិកេតសារី**តិ រូបនិមិត្តនិកេតាទីនិ តណ្ហាវសេន អសរន្តោ។ **គាមេ អកុព្ពំ មុនិ សន្ថវានី**តិ គាមេ គិហិសន្ថវានិ អករោន្តោ។ **កាមេហិ រិត្តោ**តិ កាមេសុ ឆន្ទរាគាភាវេន សព្ពកាមេហិ បុថុភូតោ។ **អបុរក្ខរានោ**តិ អាយតឹ អត្តភាវំ អនភិនិព្ពត្តេន្តោ។ **កថំ ន វិគ្គយ្ហ ជនេន កយិរា**តិ ជនេន សទ្ធឹ វិគ្គាហិកកថំ ន កថេយ្យ។

ហាលិទ្ទកានីតិ ឯវំនាមកោ គហបតិ។ **យេនាយស្មា មហាកច្ចានោ តេនុបសង្កមី**តិ **យេនា**តិ ភុម្មត្ថេ ករណវចនំ។ តស្មា យត្ថ មហាកច្ចានោ, តត្ថ ឧបសង្កមីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យេន វា ការណេន មហាកច្ចានោ ទេវមនុស្សេហិ ឧបសង្កមិតព្ពោ, តេន ការណេន ឧបសង្កមីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ កេន ច ការណេន មហាកច្ចានោ ឧបសង្កមិតព្ពោ? នានប្បការគុណវិសេសាធិគមាធិប្បាយេន, សាទុផលូបភោគាធិប្បាយេន ទិជគណេហិ និច្ចផលិតមហារុក្ខោ វិយ។ ឧបសង្កមីតិ ច គតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧបសង្កមិត្វា**តិ ឧបសង្កមនបរិយោសានទីបនំ។ អថ វា ឯវំ គតោ តតោ អាសន្នតរំ ឋានំ មហាកច្ចានស្ស សមីបសង្ខាតំ គន្ត្វាតិបិ វុត្តំ ហោតិ។

អភិវាទេត្វាតិ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា។ ឥទានិ យេនត្ថេន មហាកច្ចានស្ស ឧបដ្ឋានំ អាគតោ, តំ បុច្ឆិតុកាមោ ទសនខសមោធានសមុជ្ជលំ អញ្ជលឹ សិរសិ បតិដ្ឋាបេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ **ឯកមន្ត**ន្តិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ “វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៧) វិយ។ តស្មា យថា និសិន្នោ ឯកមន្តំ និសិន្នោ ហោតិ, ឯវំ និសីទីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ភុម្មត្ថេ វា ឯតំ ឧបយោគវចនំ។ **និសីទី**តិ និសជ្ជំ កប្បេសិ។ បណ្ឌិតា ហិ ទេវមនុស្សា គរុដ្ឋានិយំ ឧបសង្កមិត្វា អាសនកុសលតាយ ឯកមន្តំ និសីទន្តិ។ អយញ្ច គហបតិ តេសំ អញ្ញតរោ, តស្មា ឯកមន្តំ និសីទិ។

កថំ និសិន្នោ ច បន ឯកមន្តំ និសិន្នោ ហោតីតិ? ឆ និសជ្ជទោសេ វជ្ជេត្វា។ សេយ្យថិទំ? អតិទូរំ អច្ចាសន្នំ ឧបរិវាតំ ឧន្នតប្បទេសំ អតិសម្មុខំ អតិបច្ឆាតិ។ អតិទូរេ និសិន្នោ ហិ សចេ កថេតុកាមោ ហោតិ, ឧច្ចាសទ្ទេន កថេតព្ពំ ហោតិ។ អច្ចាសន្នេ និសិន្នោ សង្ឃដ្ដនំ ករោតិ។ ឧបរិវាតេ និសិន្នោ សរីរគន្ធេន ពាធតិ។ ឧន្នតប្បទេសេ និសិន្នោ អគារវំ បកាសេតិ។ អតិសម្មុខា និសិន្នោ សចេ ទដ្ឋុកាមោ ហោតិ, ចក្ខុនា ចក្ខុំ អាហច្ច ទដ្ឋព្ពំ ហោតិ។ អតិបច្ឆា និសិន្នោ សចេ ទដ្ឋុកាមោ ហោតិ, គីវំ បសារេត្វា ទដ្ឋព្ពំ ហោតិ។ តស្មា អយម្បិ ឯតេ ឆ និសជ្ជទោសេ វជ្ជេត្វា និសីទិ។ តេន វុត្តំ – “ឯកមន្តំ និសីទី”តិ។

ឯតទវោចាតិ ឯតំ អវោច។ **វុត្តមិទំ ភន្តេ កច្ចាន ភគវតា អដ្ឋកវគ្គិយេ មាគណ្ឌិយបញ្ហេ**តិ អដ្ឋកវគ្គិយម្ហិ មាគណ្ឌិយបញ្ហោ នាម អត្ថិ, តស្មឹ បញ្ហេ។

រូបធាតូតិ រូបក្ខន្ធោ អធិប្បេតោ។ **រូបធាតុរាគវិនិពន្ធ**ន្តិ រូបធាតុម្ហិ រាគេន វិនិពទ្ធំ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ កម្មវិញ្ញាណំ។ **ឱកសារី**តិ គេហសារី អាលយសារី។ កស្មា បនេត្ថ “វិញ្ញាណធាតុ ខោ គហបតី”តិ ន វុត្តន្តិ? សម្មោហវិឃាតត្ថំ។ “ឱកោ”តិ ហិ អត្ថតោ បច្ចយោ វុច្ចតិ, បុរេជាតញ្ច កម្មវិញ្ញាណំ បច្ឆាជាតស្ស កម្មវិញ្ញាណស្សបិ វិបាកវិញ្ញាណស្សបិ, វិបាកវិញ្ញាណញ្ច វិបាកវិញ្ញាណស្សបិ កម្មវិញ្ញាណស្សបិ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា “កតរំ នុ ខោ ឥធ វិញ្ញាណ”ន្តិ សម្មោហោ ភវេយ្យ។ តស្ស វិឃាតត្ថំ តំ អគ្គហេត្វា អសម្ភិន្នាវ ទេសនា កតាតិ។ អបិច វិបាកអារម្មណវសេន ចតស្សោ អភិសង្ខារវិញ្ញាណដ្ឋិតិយោតិ វុត្តាតិ តា ទស្សេតុម្បិ ឥធ វិញ្ញាណំ ន គហិតំ។

ឧបយុបាទានាតិ តណ្ហូបយទិដ្ឋូបយវសេន ទ្វេ ឧបយា, កាមុបាទានាទីនិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ ច។ **ចេតសោ អធិដ្ឋានាភិនិវេសានុសយា**តិ អកុសលចិត្តស្ស អធិដ្ឋានភូតា ចេវ អភិនិវេសភូតា ច អនុសយភូតា ច។ **តថាគតស្សា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។ សព្ពេសម្បិ ហិ ខីណាសវានំ ឯតេ បហីនាវ, សត្ថុ បន ខីណាសវភាវោ លោកេ អតិបាកដោតិ ឧបរិមកោដិយា ឯវំ វុត្តំ។ **វិញ្ញាណធាតុយា**តិ ឥធ វិញ្ញាណំ កស្មា គហិតំ? កិលេសប្បហានទស្សនត្ថំ។ កិលេសា ហិ ន កេវលំ ចតូសុយេវ ខន្ធេសុ បហីនា បហីយន្តិ, បញ្ចសុបិ បហីយន្តិយេវាតិ

កិលេសប្បហានទស្សនត្ថំ គហិតំ។ **ឯវំ ខោ គហបតិ អនោកសារី ហោតី**តិ ឯវំ កម្មវិញ្ញាណេន ឱកំ អសរន្តេន អនោកសារី នាម ហោតិ។

រូបនិមិត្តនិកេតវិសារវិនិពន្ធាតិ រូបមេវ កិលេសានំ បច្ចយដ្ឋេន និមិត្តំ, អារម្មណកិរិយសង្ខាតេន និវាសដ្ឋេន និកេតន្តិ រូបនិមិត្តនិកេតំ។ វិសារោ ច វិនិពន្ធោ ច វិសារវិនិពន្ធា។ ឧភយេនបិ ហិ កិលេសានំ បត្ថរភាវោ ច វិនិពន្ធនភាវោ ច វុត្តោ, រូបនិមិត្តនិកេតេ វិសារវិនិពន្ធាតិ រូបនិមិត្តនិកេតវិសារវិនិពន្ធា, តស្មា រូបនិមិត្តនិកេតម្ហិ ឧប្បន្នេន កិលេសវិសារេន ចេវ កិលេសវិនិពន្ធនេន ចាតិ អត្ថោ។ **និកេតសារីតិ វុច្ចតី**តិ អារម្មណករណវសេន និវាសដ្ឋានដ្ឋេន និកេតសារីតិ វុច្ចតិ។ **បហីនា**តិ តេ រូបនិមិត្តនិកេតេ កិលេសវិសារវិនិពន្ធា បហីនា។

កស្មា បនេត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា ច “ឱកា”តិ វុត្តា, ឆ អារម្មណានិ “និកេត”ន្តិ? ឆន្ទរាគស្ស ពលវទុព្ពលតាយ។ សមានេបិ ហិ ឯតេសំ អាលយដ្ឋេន វិសយភាវេ **ឱកោ**តិ និប្បរិយាយេន សុទ្ធំ គេហមេវ វុច្ចតិ, **និកេត**ន្តិ “អជ្ជ អសុកដ្ឋានេ កីឡិស្សាមា”តិ កតសង្កេតានំ និវាសនដ្ឋានំ ឧយ្យានាទិ។ តត្ថ យថា បុត្តទារធនធញ្ញបុណ្ណគេហេ ឆន្ទរាគោ ពលវា ហោតិ, ឯវំ អជ្ឈត្តិកេសុ ខន្ធេសុ។ យថា បន ឧយ្យានដ្ឋានាទីសុ តតោ ទុព្ពលតរោ ហោតិ, ឯវំ ពាហិរេសុ ឆសុ អារម្មណេសូតិ ឆន្ទរាគស្ស ពលវទុព្ពលតាយ ឯវំ ទេសនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

សុខិតេសុ សុខិតោតិ ឧបដ្ឋាកេសុ ធនធញ្ញលាភាទិវសេន សុខិតេសុ “ឥទានាហំ មនាបំ ចីវរំ មនាបំ ភោជនំ លភិស្សាមី”តិ គេហស្សិតសុខេន សុខិតោ ហោតិ, តេហិ បត្តសម្បត្តិំ អត្តនា អនុភវមានោ វិយ ចរតិ។ **ទុក្ខិតេសុ ទុក្ខិតោ**តិ តេសំ កេនចិទេវ ការណេន ទុក្ខេ ឧប្បន្នេ សយំ ទ្វិគុណេន ទុក្ខេន ទុក្ខិតោ ហោតិ។ **កិច្ចករណីយេសូ**តិ កិច្ចសង្ខាតេសុ ករណីយេសុ។ **វោយោគំ អាបជ្ជតី**តិ ឧបយោគំ សយំ តេសំ កិច្ចានំ កត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។

កាមេសូតិ វត្ថុកាមេសុ។ **ឯវំ ខោ គហបតិ កាមេហិ អរិត្តោ ហោតី**តិ ឯវំ កិលេសកាមេហិ អរិត្តោ ហោតិ។

អន្តោ កាមានំ ភាវេន អតុច្ឆោ។ សុក្កបក្ខោ តេសំ អភាវេន រិត្តោ តុច្ឆោតិ វេទិតព្ពោ។

បុរក្ខរានោតិ វដ្ដំ បុរតោ កុរុមានោ។ **ឯវំរូបោ សិយ**ន្តិអាទីសុ ទីឃរស្សកាឡោទាតាទីសុ រូបេសុ ឯវំរូបោ នាម ភវេយ្យន្តិ បត្ថេតិ។ សុខាទីសុ វេទនាសុ **ឯវំវេទនោ** នាម។ នីលសញ្ញាទីសុ សញ្ញាសុ **ឯវំសញ្ញោ** នាម។ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីសុ សង្ខារេសុ **ឯវំសង្ខារោ** នាម។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ វិញ្ញាណេសុ **ឯវំវិញ្ញាណោ** នាម ភវេយ្យន្តិ បត្ថេតិ។

អបុរក្ខរានោតិ វដ្ដំ បុរតោ អកុរុមានោ។ **សហិតំ មេ, អសហិតំ តេ**តិ តុយ្ហំ វចនំ អសហិតំ អសិលិដ្ឋំ, មយ្ហំ សហិតំ សិលិដ្ឋំ មធុរំ មធុរបានសទិសំ។ **អធិចិណ្ណំ តេ វិបរាវត្ត**ន្តិ យំ តុយ្ហំ ទីឃេន កាលេន បរិចិតំ សុប្បគុណំ, តំ មម វាទំ អាគម្ម សព្ពំ ខណេន វិបរាវត្តំ និវត្តំ។ **អារោបិតោ តេ វាទោ**តិ តុយ្ហំ ទោសោ មយា អារោបិតោ។ **ចរ វាទប្បមោក្ខាយា**តិ តំ តំ អាចរិយំ ឧបសង្កមិត្វា ឧត្តរំ បរិយេសន្តោ ឥមស្ស វាទស្ស មោក្ខាយ ចរ អាហិណ្ឌ។ **និព្ពេឋេហិ វា សចេ បហោសី**តិ អថ សយមេវ បហោសិ, ឥធេវ និព្ពេឋេហីតិ។

៨០. សោ ឯវរូបោ “**យេហិ វិវិត្តោ**”តិ គាថា។ តត្ថ **យេហី**តិ យេហិ ទិដ្ឋិគតាទីហិ។ **វិវិត្តោ វិចរេយ្យា**តិ រិត្តោ ចរេយ្យ។ **ន តានិ ឧគ្គយ្ហ វទេយ្យ នាគោ**តិ “អាគុំ ន ករោតី”តិអាទិនា (ចូឡនិ. ភទ្រាវុធមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៧០; បារាយនានុគីតិនិទ្ទេស ១០២) នយេន នាគោ តានិ ទិដ្ឋិគតានិ ឧគ្គហេត្វា ន ចរេយ្យ។ **ឯលម្ពុជ**ន្តិ ឯលសញ្ញិតេ អម្ពុម្ហិ ជាតំ កណ្ដកនាឡំ វារិជំ, បទុមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **យថា ជលេន បង្កេន ចនូបលិត្ត**ន្តិ តំ បទុមំ យថា ជលេន ច បង្កេន ច អនុបលិត្តំ ហោតិ។ **ឯវំ មុនិ សន្តិវាទោ អគិទ្ធោ**តិ ឯវំ អជ្ឈត្តសន្តិវាទោ មុនិ គេធាភាវេន អគិទ្ធោ។ **កាមេ ច លោកេ ច អនូបលិត្តោ**តិ ទុវិធេបិ កាមេ អបាយាទិកេ ច លោកេ ទ្វីហិ សិលេសេហិ អនុបលិត្តោ ហោតិ។

អាគុំ ន ករោតីតិ អកុសលាទិទោសំ ន ករោតិ។ **ន គច្ឆតី**តិ អគតិវសេន ន គច្ឆតិ។ **នាគច្ឆតី**តិ បហីនកិលេសេ ន ឧបេតិ។ **បាបកា**តិ លាមកា។ **អកុសលា**តិ អកោសល្លសម្ភូតា។ **តេ កិលេសេ ន បុនេតី**តិ យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ បុន ន ឯតិ។ **ន បច្ចេតី**តិ បដិ ន ឧបេតិ។ **ន បច្ចាគច្ឆតី**តិ បុន ន និវត្តតិ។

ខរទណ្ឌោតិ ខរបត្តទណ្ឌោ ផរុសទណ្ឌោ។ **ចត្តគេធោ**តិ វិស្សដ្ឋគេធោ។ **វន្តគេធោ**តិ វមិតគេធោ។ **មុត្តគេធោ**តិ ឆិន្នពន្ធនគេធោ។ **បហីនគេធោ**តិ បជហិតគេធោ។ **បដិនិស្សដ្ឋគេធោ**តិ យថា ន បុន ចិត្តំ

អារុហតិ, ឯវំ បដិវិស្សជ្ជិតកេធោ។ ឧបរិ **វីតរាគា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពានេវ តានិ គហិតគ្គហណស្ស វិស្សជ្ជភាវវេវចនានិ។

៨១. កិញ្ច ភិយ្យោ – “**ន វេទគូ**”តិ គាថា។ តត្ថ **ន វេទគូ ទិដ្ឋិយាយកោ**តិ ចតុមគ្គវេទគូ មាទិសោ ទិដ្ឋិយាយកោ ន ហោតិ, ទិដ្ឋិយា គច្ឆន្តោ វា, តំ សារតោ បច្ចេន្តោ វា ន ហោតិ។ តត្ថ វចនត្ថោ – យាយតីតិ យាយកោ។ ករណវចនេន ទិដ្ឋិយា យាយតីតិ ទិដ្ឋិយាយកោ។ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនេនបិ ទិដ្ឋិយា យាតីតិបិ ទិដ្ឋិយាយកោ។ **ន មុតិយា ស មានមេតី**តិ មុតរូបាទិភេទាយ មុតិយាបិ សោ មានំ ន ឯតិ។ **ន ហិ តម្មយោ សោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន តម្មយោ ហោតិ តប្បរាយណោ, អយំ បន ន តាទិសោ។ **ន កម្មុនា នោបិ សុតេន នេយ្យោ**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារាទិនា កម្មុនា វា, សុតសុទ្ធិអាទិនា សុតេន វា សោ នេតព្ពោ ន ហោតិ។ **អនូបនីតោ ស និវេសនេសូ**តិ សោ ទ្វិន្នម្បិ ឧបយានំ បហីនត្តា សព្ពេសុ តណ្ហាទិដ្ឋិនិវេសនេសុ អនុបនីតោ។

មុតរូបេន វាតិ ឯត្ថ មុតរូបំ នាម គន្ធរសផោដ្ឋព្ពានិ។ **មានំ នេតី**តិ អស្មិមានំ ន ឯតិ។ **ន ឧបេតី**តិ សមីបំ ន ឯតិ។ **ន ឧបគច្ឆតី**តិ ឧបគន្ត្វា ន តិដ្ឋតិ។ **តម្មយោ**តិ តប្បកតោ។

៨២. តស្ស ច ឯវំវិធស្ស “**សញ្ញាវិរត្តស្សា**”តិ គាថា។ តត្ថ **សញ្ញាវិរត្តស្សា**តិ នេក្ខម្មសញ្ញាបុព្ពង្គមាយ ភាវនាយ បហីនកាមាទិសញ្ញស្ស។ ឥមិនា បទេន ឧភតោភាគវិមុត្តោ សមថយានិកោ អធិប្បេតោ។ **បញ្ញាវិមុត្តស្សា**តិ វិបស្សនាបុព្ពង្គមាយ ភាវនាយ សព្ពកិលេសេហិ វិមុត្តស្ស។ ឥមិនា សុក្ខវិបស្សកោ អធិប្បេតោ។ **សញ្ញញ្ច ទិដ្ឋិញ្ច យេ អគ្គហេសុំ, តេ ឃដ្ដមានា វិចរន្តិ លោកេ**តិ យេ បន កាមសញ្ញាទិកំ សញ្ញំ អគ្គហេសុំ, តេ វិសេសតោ គហដ្ឋា កាមាធិករណំ, យេ ច ទិដ្ឋិំ អគ្គហេសុំ, តេ វិសេសតោ បព្ពជិតា ធម្មាធិករណំ អញ្ញមញ្ញំ ឃដ្ដេន្តា វិចរន្តីតិ។

យោ សមថបុព្ពង្គមំ អរិយមគ្គំ ភាវេតីតិ យោ បុគ្គលោ សមថបុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ កត្វា សហវិបស្សនំ អរិយមគ្គំ ភាវេតិ, បឋមំ សមាធិំ ឧប្បាទេត្វា បច្ឆា សហវិបស្សនំ អរិយមគ្គំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ **តស្ស អាទិតោ**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស បឋមជ្ឈានាទិតោ។ **ឧបាទាយា**តិ បដិច្ច អាគម្ម។ **គន្ថា វិក្ខម្ភិតា ហោន្តី**តិ គន្ថា ទូរីកតា ភវន្តិ។ **អរហត្តេ បត្តេ**តិ អរហត្តផលំ បត្តេ។ **អរហតោ**តិ អរហត្តផលេ ឋិតស្ស។ **គន្ថា ច មោហា ចា**តិអាទយោ សព្ពេ កិលេសា បហីនា ហោន្តិ។

យោ វិបស្សនាបុព្ពង្គមំ អរិយមគ្គំ ភាវេតីតិ យោ បុគ្គលោ វិបស្សនំ បុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ កត្វា អរិយមគ្គំ ភាវេតិ, បឋមំ វិបស្សនំ ឧប្បាទេត្វា បច្ឆា អរិយមគ្គសម្បយុត្តំ សមាធិំ ភាវេតីតិ អត្ថោ។ **តស្ស អាទិតោ ឧបាទាយា**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស វិបស្សនតោ បដ្ឋាយ វិបស្សនំ បដិច្ច។ **មោហា វិក្ខម្ភិតា ហោន្តី**តិ ឯត្ថ **វិក្ខម្ភិតា**តិ ទូរំ បាបិតា សញ្ញាវសេន។ **ឃដ្ដេន្តី**តិ យេ កាមសញ្ញាទី គណ្ហន្តិ, តេ សញ្ញាវសេន បីឡេន្តិ។ **សង្ឃដ្ដេន្តី**តិ តតោ តតោ បីឡេន្តិ ។ ឥទានិ ឃដ្ដេន្តេ ទស្សេតុំ “**រាជានោបិ រាជូហិ វិវទន្តី**”តិអាទិនា នយេន វិត្ថារោ វុត្តោ។ **អញ្ញមញ្ញំ បាណីហិបិ ឧបក្កមន្តី**តិ ឯត្ថ អញ្ញមញ្ញំ ហត្ថេហិ បហរន្តិ។ **លេឌ្ឌូហី**តិ កបាលខណ្ឌេហិ។ **ទណ្ឌេហី**តិ អឌ្ឍទណ្ឌកេហិ។ **សត្ថេហី**តិ ឧភតោធារេហិ សត្ថេហិ។

អភិសង្ខារានំ អប្បហីនត្តាតិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារានំ អប្បហីនភាវេន។ **គតិយា ឃដ្ដេន្តី**តិ គន្តព្ពាយ បតិដ្ឋាភូតាយ គតិយា បីឡេន្តិ ឃដ្ដនំ អាបជ្ជន្តិ។ **និរយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

មាគណ្ឌិយសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បុរាភេទសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៣. ទសមេ បុរាភេទសុត្តនិទ្ទេសេ **កថំទស្សី**តិ ឥមស្ស សុត្តស្ស តតោ បរេសញ្ច បញ្ចន្នំ កលហវិវាទចូឡព្យូហមហាព្យូហតុវដកអត្តទណ្ឌសុត្តានំ សម្មាបរិព្ពាជនីយសុត្តវណ្ណនាយំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៣៦២ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ សាមញ្ញតោ ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពា។ វិសេសតោ បន យថេវ តស្មិំ មហាសមយេ រាគចរិតទេវតានំ សប្បាយវសេន ធម្មំ ទេសេតុំ និម្មិតពុទ្ធេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា សម្មាបរិព្ពាជនីយសុត្តន្ត- (សុ. និ. ៣៦១ អាទយោ) មភាសិ, ឯវំ តស្មិំយេវ មហាសមយេ “កឹ នុ ខោ បុរា សរីរភេទា កត្តព្ព”ន្តិ ឧប្បន្នចិត្តានំ ទេវតានំ ចិត្តំ ញត្វា តាសំ អនុគ្គហត្ថំ អឌ្ឍតេឡសភិក្ខុសតបរិវារំ និម្មិតពុទ្ធំ អាកាសេន អានេត្វា តេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា ឥមំ សុត្តមភាសិ។

កថំ? ពុទ្ធា នាម មហន្តា ឯតេ សត្តវិសេសា, យំ សទេវកស្ស លោកស្ស ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា ន កិញ្ចិ កត្ថចិ នីលាទិវសេន វិភត្តរូបារម្មណេសុ វិភត្តរូបារម្មណំ វា, ភេរិសទ្ទាទិវសេន វិភត្តសទ្ទារម្មណាទីសុ សទ្ទាទិអារម្មណំ វា អត្ថិ, យំ ឯតេសំ ញាណមុខេ អាបាថំ នាគច្ឆតិ។ យថាហ – “យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស...បេ.... សទេវមនុស្សាយ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តមហំ ជានាមិ តមហំ អព្ភញ្ញាសិ”ន្តិ (អ. និ. ៤.២៤)។ ឯវំ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណោ ភគវា សព្ពាបិ តា ទេវតា ភព្ពាភព្ពវសេន ទ្វេ កោដ្ឋាសេ អកាសិ។ “កម្មាវរណេន វា សមន្នាគតា”តិអាទិនា (បុ. ប. ១២) ហិ នយេន វុត្តា សត្តា អភព្ពា នាម។ តេ ឯកវិហារេ វសន្តេបិ ពុទ្ធា ន ឱលោកេន្តិ។ វិបរីតា បន ភព្ពា នាម។ តេ ទូរេ វសន្តេបិ គន្ត្វា សង្គណ្ហន្តិ។ តស្មិំ ទេវតាសន្និបាតេ យេ អភព្ពា, តេ បហាយ ភព្ពេ បរិគ្គហេសិ។ បរិគ្គហេត្វា “ឯត្តកា ឯត្ថ រាគចរិតា, ឯត្តកា ទោសាទិចរិតា”តិ ចរិយវសេន ឆ កោដ្ឋាសេ អកាសិ។ អថ នេសំ សប្បាយធម្មទេសនំ ឧបធារេន្តោ “រាគចរិតានំ ទេវានំ សម្មាបរិព្ពាជនីយសុត្តំ (សុ. និ. ៣៦១ អាទយោ) កថេស្សាមិ, ទោសចរិតានំ កលហវិវាទសុត្តំ (សុ. និ. ៨៦៨ អាទយោ), មោហចរិតានំ មហាព្យូហសុត្តំ (សុ. និ. ៩០១ អាទយោ), វិតក្កចរិតានំ ចូឡព្យូហសុត្តំ (សុ. និ. ៨៨៤ អាទយោ), សទ្ធាចរិតានំ តុវដកសុត្តំ (សុ. និ. ៩២១ អាទយោ), ពុទ្ធិចរិតានំ បុរាភេទសុត្តំ (សុ. និ. ៨៥៤ អាទយោ) កថេស្សាមី”តិ ទេសនំ វវត្ថាបេត្វា បុន តំ បរិសំ មនសាកាសិ “អត្តជ្ឈាសយេន នុ ខោ ជានេយ្យ, បរជ្ឈាសយេន, អដ្ឋុប្បត្តិកេន, បុច្ឆាវសេនា”តិ។ តតោ “បុច្ឆាវសេន ជានេយ្យា”តិ ញត្វា “អត្ថិ នុ ខោ កោចិ ទេវតានំ អជ្ឈាសយំ គហេត្វា ចរិយវសេន បញ្ហំ បុច្ឆិតុំ សមត្ថោ”តិ “តេសុ បញ្ចសតេសុ ភិក្ខូសុ ឯកោបិ ន សក្កោតី”តិ អទ្ទស។ តតោ អសីតិមហាសាវកេ, ទ្វេ អគ្គសាវកេ ច សមន្នាហរិត្វា “តេបិ ន សក្កោន្តី”តិ ទិស្វា ចិន្តេសិ – “សចេ បច្ចេកពុទ្ធោ ភវេយ្យ, សក្កុណេយ្យ នុ ខោ”តិ។ “សោបិ ន សក្កុណេយ្យា”តិ ញត្វា “សក្កសុយាមាទីសុ កោចិ សក្កុណេយ្យា”តិ សមន្នាហរិ។ សចេ ហិ តេសុ កោចិ សក្កុណេយ្យ, តំ បុច្ឆាបេត្វា អត្តនា វិស្សជ្ជេយ្យ។ ន បន តេសុបិ កោចិ សក្កោតិ។ អថស្ស ឯតទហោសិ – “មាទិសោ ពុទ្ធោយេវ សក្កុណេយ្យ, អត្ថិ បន កត្ថចិ អញ្ញោ ពុទ្ធោ”តិ អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តញាណំ បត្ថរិត្វា លោកំ ឱលោកេន្តោ ន អញ្ញំ ពុទ្ធំ អទ្ទស។ អនច្ឆរិយញ្ចេតំ, ឥទានិ អត្តនា សមំ ន បស្សេយ្យ, យោ ជាតទិវសេបិ ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧) វុត្តនយេន អត្តនា សមំ អបស្សន្តោ “អគ្គោហមស្មិ លោកស្សា”តិ (ទី. និ. ២.៣១) អប្បដិវត្តិយំ សីហនាទំ នទិ។ ឯវំ អញ្ញំ អត្តនា សមំ អបស្សិត្វា ចិន្តេសិ “សចេ អហំ បុច្ឆិត្វា អហមេវ វិស្សជ្ជេយ្យំ, ឯវំ តា ទេវតា ន សក្ខិស្សន្តិ បដិវិជ្ឈិតុំ។ អញ្ញស្មិំ បន ពុទ្ធេយេវ បុច្ឆន្តេ មយិ ច វិស្សជ្ជន្តេ អច្ឆេរកំ ភវិស្សតិ, សក្ខិស្សន្តិ ច ទេវតា បដិវិជ្ឈិតុំ, តស្មា និម្មិតពុទ្ធំ មាបេស្សាមី”តិ អភិញ្ញាបាទកំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “បត្តចីវរគ្គហណំ អាលោកិតំ វិលោកិតំ សមិញ្ជិតំ បសារិតញ្ច មម សទិសំយេវ ហោតូ”តិ កាមាវចរចិត្តេហិ បរិកម្មំ កត្វា “បាចីនយុគន្ធរបរិក្ខេបតោ ឧល្លង្ឃយមានំ ចន្ទមណ្ឌលំ ភិន្ទិត្វា និក្ខមន្តោ វិយ អាគច្ឆតូ”តិ រូបាវចរចិត្តេន អធិដ្ឋាសិ។ ទេវសង្ឃោ តំ ទិស្វា “អញ្ញោបិ នុ ខោ ភោ, ចន្ទោ ឧគ្គតោ”តិ អាហ។ អថ ចន្ទំ ឱហាយ អាសន្នតរេ ជាតេ “ន ចន្ទោ, សូរិយោ ឧគ្គតោ”តិ។ បុន អាសន្នតរេ ជាតេ “ន សូរិយោ, ទេវវិមានំ ឯត”ន្តិ។ បុន អាសន្នតរេ ជាតេ “ន ទេវវិមានំ, ទេវបុត្តោ ឯសោ”តិ។ បុន អាសន្នតរេ ជាតេ “ន ទេវបុត្តោ, មហាព្រហ្មា ឯសោ”តិ។ បុន អាសន្នតរេ ជាតេ “ន មហាព្រហ្មា, អបរោបិ ភោ ពុទ្ធោ អាគតោ”តិ អាហ។

តត្ថ បុថុជ្ជនទេវតា ចិន្តយឹសុ – “ឯកពុទ្ធស្ស តាវ អយំ ទេវតាសន្និបាតោ។ ទ្វិន្នំ កីវមហន្តោ ភវិស្សតី”តិ។ អរិយទេវតា ចិន្តយឹសុ – “ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ ពុទ្ធា នាម នត្ថិ, អទ្ធា ភគវា អត្តនា សទិសំ អញ្ញំ ឯកំ ពុទ្ធំ និម្មិនី”តិ។ អថស្ស ទេវសង្ឃស្ស បស្សន្តស្សេវ និម្មិតពុទ្ធោ អាគន្ត្វា ទសពលំ អវន្ទិត្វាវ សម្មុខដ្ឋានេ សមសមំ កត្វា មាបិតេ អាសនេ និសីទិ។ ភគវតោ ពាត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណានិ, និម្មិតស្សាបិ, ភគវតោ សរីរា ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, និម្មិតស្សាបិ, ភគវតោ សរីររស្មិយោ និម្មិតសរីរេ បដិហញ្ញន្តិ, និម្មិតស្ស រស្មិយោ ភគវតោ កាយេ បដិហញ្ញន្តិ។ តា ទ្វិន្នម្បិ ពុទ្ធានំ សរីរតោ ឧគ្គម្ម ភវគ្គំ អាហច្ច តតោ តតោ បដិនិវត្តិត្វា

ទេវតានំ មត្ថកមត្ថកបរិយន្តេន ឱតរិត្វា ចក្កវាឡមុខវដ្ដិយំ បតិដ្ឋហឹសុ។ សកលចក្កវាឡគព្ភំ សុវណ្ណមយវង្កគោបានសិរិនិទ្ទមិវ ចេតិយឃរំ វិរោចិត្ថ។ ទសសហស្សចក្កវាឡទេវតា ឯកចក្កវាឡេ រាសិភូតា ទ្វិន្នំ ពុទ្ធានំ រស្មិអព្ភន្តរំ បវិសិត្វា អដ្ឋំសុ។ និម្មិតោ និសីទន្តោយេវ "**កថំទស្សី កថំសីលោ, ឧបសន្តោតិ វុច្ចតី**"តិអាទិនា នយេន អធិបញ្ញាទិកំ បុច្ឆន្តោ គាថមាហ។

តត្ថ បុច្ឆាយ តាវ សោ និម្មិតោ **កថំទស្សី**តិ អធិបញ្ញំ, **កថំសីលោ**តិ អធិសីលំ, **ឧបសន្តោ**តិ អធិចិត្តំ បុច្ឆតិ។ សេសំ បាកដមេវ។

និម្មិតពុទ្ធាទិវិភាវនត្ថំ បេដកេ –

"ឧបេតិ ធម្មំ បរិបុច្ឆមានោ, កុសលំ អត្ថុបសញ្ហិតំ;
ន ជីវតិ ន និព្ពុតោ ន មតោ, តំ បុគ្គលំ កតមំ វទន្តិ ពុទ្ធា។ (បរិ. ៤៧៩);

"សំសារខីណោ ន ច វន្តរាគោ, ន ចាបិ សេក្ខោ ន ច ទិដ្ឋធម្មោ;
អខីណាសវោ អន្តិមទេហធារី, តំ បុគ្គលំ កតមំ វទន្តិ ពុទ្ធា។

"ន ទុក្ខសច្ចេន សមង្គិភូតោ, ន មគ្គសច្ចេន កុតោ និរោធោ;
សមុទយសច្ចតោ សុវិទូរវិទូរោ, តំ បុគ្គលំ កតមំ វទន្តិ ពុទ្ធា។

"អហេតុកោ នោបិ ច រូបនិស្សិតោ, អបច្ចយោ នោបិ ច សោ អសង្ខតោ;
អសង្ខតារម្មណោ នោបិ ច រូបី, តំ បុគ្គលំ កតមំ វទន្តិ ពុទ្ធា"តិ។ –

វុត្តំ។

តត្ថ បឋមគាថា និម្មិតពុទ្ធំ សន្ធាយ, ទុតិយគាថា បច្ឆិមភវិកពោធិសត្តំ សន្ធាយ, តតិយគាថា អរហត្តផលដ្ឋំ សន្ធាយ, ចតុត្ថគាថា អរូបេ និព្ពានបច្ចវេក្ខណមនោទ្វារបុរេចារិកចិត្តសមង្គី សន្ធាយ វុត្តាតិ ញាតព្ពា។ **កីទិសេន ទស្សនេនា**តិ កីទិសវសេន ទស្សនេន។ **កីសណ្ឋិតេនា**តិ កីសវិក្ខេន។ **កីបការេនា**តិ កីវិធេន។ **កីបដិភាគេនា**តិ កីអាការេន។

យំ បុច្ឆាមីតិ យំ បុគ្គលំ បុច្ឆាមិ, តំ មយ្ហំ វិយាករោហិ។ **យាចាមី**តិ អាយាចាមិ។ **អជ្ឈេសាមី**តិ អាណាបេមិ។ **បសាទេមី**តិ តវ សន្តានេ សោមនស្សំ ឧប្បាទេមិ។ **ព្រូហី**តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **អាចិក្ខា**តិ ទេសេតព្ពានំ "ឥមានិ នាមានី"តិ នាមវសេន កថេហិ។ **ទេសេហី**តិ ទស្សេហិ ។ **បញ្ញបេហី**តិ ជានាបេហិ។ ញាណមុខវសេន ហិ អប្បនំ បបេន្តោ "បញ្ញបេហី"តិ វុច្ចតិ។ **បដ្ឋបេហី**តិ បញ្ញាបេហិ, បវត្តាបេហីតិ អត្ថោ។ ញាណមុខេ ឋបេហីតិ វា។ ***វិវរា***តិ វិវដំ ករោហិ, វិវរិត្វា ទស្សេហីតិ អត្ថោ។ ***វិភជា***តិ វិភាគកិរិយាយ វិភាវេន្តោ ទស្សេហីតិ អត្ថោ។ **ឧត្តានីករោហី**តិ បាកដភាវំ ករោហិ។

អថ វា **អាចិក្ខា**តិ ទេសនាទីនំ ឆន្នំ បទានំ មូលបទំ។ ទេសនាទីនិ ឆ បទានិ ឯតស្ស អត្ថស្ស វិវរណត្ថំ វុត្តានិ។ តត្ថ **ទេសេហី**តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូនំ វសេន សង្ខេបតោ បឋមំ ឧទ្ទេសវសេន ទេសេហិ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ហិ សង្ខេបេន វុត្តំ បឋមំ វុត្តញ្ច បដិវិជ្ឈន្តិ។ **បញ្ញបេហី**តិ វិបញ្ចិតញ្ញូនំ វសេន តេសំ ចិត្តតោសនេន ពុទ្ធិនិសានេន ច បឋមំ សំខិត្តស្ស វិត្ថារតោ និទ្ទេសវសេនេវ បញ្ញបេហិ។ **បដ្ឋបេហី**តិ តេសំយេវ និទ្ទិដ្ឋស្ស និទ្ទេសស្ស បដិនិទ្ទេសវសេន វិត្ថារិតវសេន ឋបេតិ បដ្ឋបេហិ។ ***វិវរា***តិ និទ្ទិដ្ឋស្សបិ បុនប្បុនំ វចនេន វិវរាហិ។ ***វិភជា***តិ បុនប្បុនំ វុត្តស្សាបិ វិភាគករណេន វិភជាហិ។ **ឧត្តានីករោហី**តិ វិវដស្ស វិត្ថារតរវចនេន វិភត្តស្ស ច និទស្សនវចនេន ឧត្តានី ករោហិ។ អយំ ទេសនា នេយ្យានម្បិ បដិវេធាយ ហោតីតិ។

៨៤. វិស្សជ្ជនេ បន ភគវា សរូបេន អធិបញ្ញាទីនិ អវិស្សជ្ជេត្វាវ អធិបញ្ញាទិប្បភាវេន យេសំ កិលេសានំ ឧបសមា "ឧបសន្តោ"តិ វុច្ចតិ, នានាទេវតានំ អាសយានុលោមេន តេសំ ឧបសមមេវ ទីបេន្តោ "***វីតតណ្ហោ***"តិអាទិកា គាថាយោ អភាសិ។ តត្ថ អាទិតោ អដ្ឋន្នំ គាថានំ "តំ ព្រូមិ ឧបសន្តោ"តិ ឥមាយ គាថាយ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ, តតោ បរាសំ "ស វេ សន្តោតិ វុច្ចតី"តិ ឥមិនា សព្ពបច្ឆិមេន បទេន។

អនុបទវណ្ណនានយោ – ***វីតតណ្ហោ*** **បុរាភេទា**តិ យោ សរីរភេទា បុព្ពមេវ បហីនតណ្ហោ។ **បុព្ពមន្តម និស្សិតោ**តិ អតីតទ្ធាទិភេទំ បុព្ពអន្តំ អនិស្សិតោ។ **វេមជ្ឈេ នុបសង្ខេយ្យោ**តិ បច្ចុប្បន្នេបិ អទ្ធនិ

“រត្តោ”តិអាទិនា នយេន ន ឧបសង្ខាតព្ពោ ។ **តស្ស នត្ថិ បុរក្ខតន្តិ** តស្ស អរហតោ ទ្វិន្នំ បុរេក្ខារានំ អភាវា អនាគតេ អទ្ធនិ បុរក្ខតមបិ នត្ថិ, តំ ព្រូមិ ឧបសន្តោតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។

បុរា កាយស្ស ភេទាតិ ករជកាយស្ស ភេទតោ បុព្ពេយេវ។ **អត្តភាវស្សាតិ** សកលត្តភាវស្ស។ **កឡេវរស្ស និក្ខេបាតិ** កឡេវរស្ស និក្ខេបតោ សរីរស្ស ឋបនតោ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទាតិ** ទុវិធស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទតោ បុព្ពមេវ។

បុព្ពន្តោ វុច្ចតិ អតីតោ អទ្ធាតិ បុព្ពសង្ខាតោ អន្តោ កោដ្ឋាសោ “អតីតោ អទ្ធាតិ, អតិក្កន្តោ កាលោ”តិ កថីយតិ។ **អតីតំ អទ្ធានំ អារព្ភាតិ** អតីតកាលំ បដិច្ច តណ្ហា បហីនា។

អបរម្បិ ភទ្ទេករត្តបរិយាយំ (ម. និ. ៣.២៧២ អាទយោ) ទស្សេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯវំរូបោ អហោសិន្តិ** កាឡោបិ សមានោ ឥន្ទនីលមណិវណ្ណោ អហោសិន្តិ ឯវំ មនុញ្ញរូបវសេនេវ ឯវំរូបោ អហោសិ។ កុសលសុខសោមនស្សវេទនាវសេនេវ **ឯវំវេទនោ**។ តំ សម្បយុត្តានំយេវ សញ្ញាទីនំ វសេន **ឯវំសញ្ញោ។ ឯវំសង្ខារោ។ ឯវំវិញ្ញាណោ អហោសិ អតីតមទ្ធានន្តិ តត្ថ នន្ទឹ ន សមន្នានេតីតិ** តេសុ រូបាទីសុ តណ្ហំ វា តណ្ហាសម្បយុត្តទិដ្ឋឹ វា នានុបវត្តយតិ។ អបរេន បរិយាយេន មហាកច្ចានភទ្ទេករត្តបរិយាយំ ទស្សេន្តោ **“អថ វា ឥតិ មេ ចក្ខុ អហោសី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចក្ខូតិ** ចក្ខុបសាទោ។ **រូបាតិ** ចតុសមុដ្ឋានិករូបា។ ឥមិនា នយេន សេសាយតនានិបិ វេទិតព្ពានិ។ **វិញ្ញាណន្តិ** និស្សយវិញ្ញាណំ។ **ន តទភិនន្ទតីតិ** តំ ចក្ខុញ្ចេវ រូបញ្ច តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន នាភិនន្ទតិ។ **ឥតិ មេ មនោ អហោសិ ឥតិ ធម្មាតិ** ឯត្ថ បន **មនោតិ** ភវង្គចិត្តំ។ **ធម្មាតិ** តេភូមកធម្មារម្មណំ។ **ហសិតលបិតកីឡិតានីតិ** ទន្តវិទំសកហសិតញ្ច វាចាលបិតញ្ច កាយកីឡាទិកីឡិតញ្ចាតិ ហសិតលបិតកីឡិតានិ។ **ន តទស្សាទេតីតិ** តានិ ហសិតាទីនិ នាភិនន្ទតិ។ **ន តំ និកាមេតីតិ** កន្តំ ន ករោតិ។ **ន ច តេន វិត្តិំ អាបជ្ជតីតិ** តេន ច តុដ្ឋិំ ន បាបុណាតិ។

តំ តំ បច្ចយំ បដិច្ច ឧប្បន្នោតិ **បច្ចុប្បន្នោ។ រត្តោតិ នុបសង្ខេយ្យោតិ** រាគេន រត្តោតិ គណនំ ន ឧបនេតព្ពោ។ ឧបរិបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវំរូបោ សិយន្តិ**អាទីសុ បណីតមនុញ្ញរូបាទិវសេនេវ តណ្ហាទិដ្ឋិបវត្តនសង្ខាតា នន្ទី សមន្នានយនា វេទិតព្ពា។ **ន បណិទហតីតិ** បត្ថនាវសេន ន ឋបេតិ។ **អប្បណិធានបច្ចយាតិ** ន បត្ថនាឋបនការណេន។

៨៥. អសន្តាសីតិ តេន តេន អលាភតោ អសន្តសន្តោ។ **អវិកត្ថីតិ** សីលាទីហិ អវិកត្ថនសីលោ។ **អកុក្កុចោតិ** ហត្ថកុក្កុច្ចាទិវិរហិតោ។ **មន្តភាណីតិ** មន្តាយ បរិគ្គហេត្វា វាចំ ភាសិតា។ **អនុទ្ធតោតិ** ឧទ្ធច្ចវិរហិតោ។ **ស វេ វាចាយតោតិ** សោ វាចាយ យតោ សំយតោ ចតុទោសវិរហិតំ វាចំ ភាសិតា ហោតិ។

អក្កោធនោតិ យញ្ហិ ខោ វុត្តន្តិ “ន កោធនោ អកោធនោ កោធវិរហិតោ”តិ យំ កថិតំ, តំ បឋមំ តាវ កោធំ កថេតុកាមោ **“អបិច កោធោ តាវ វត្តព្ពោ”**តិ អាហ។ **កោធោ តាវ វត្តព្ពោតិ** បឋមំ កោធោ កថេតព្ពោ។ **ទសហាការេហិ កោធោ ជាយតីតិ** ទសហិ ការណេហិ កោធោ ឧប្បជ្ជតិ។ **អនត្ថំ មេ អចរីតិ** អវឌ្ឍឹ មេ អកាសិ, ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អដ្ឋានេ វា បន កោធោ ជាយតីតិ** អការណេ កោធោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯកច្ចោ ហិ “ទេវោ អតិវស្សតី”តិ កុប្បតិ, “ន វស្សតី”តិ កុប្បតិ, “សូរិយោ តប្បតី”តិ កុប្បតិ, “ន តប្បតី”តិ កុប្បតិ, វាតេ វាយន្តេបិ កុប្បតិ, អវាយន្តេបិ កុប្បតិ, សម្មជ្ជិតុំ អសក្កោន្តោ ពោធិបណ្ណានំ កុប្បតិ, ចីវរំ បារុបិតុំ អសក្កោន្តោ វាតស្ស កុប្បតិ, ឧបក្ខលិត្វា ខាណុកស្ស កុប្បតិ។ ឥទំ សន្ធាយ វុត្តំ – “អដ្ឋានេ វា បន កោធោ ជាយតី”តិ។ តត្ថ ហេដ្ឋា នវសុ ឋានេសុ សត្តេ អារព្ភ ឧប្បន្នត្តា កម្មបថភេទោ ហោតិ។

អដ្ឋានឃាតោ បន សង្ខារេសុ ឧប្បន្នោ កម្មបថភេទំ ន ករោតិ។ ចិត្តំ អាឃាតេន្តោ ឧប្បន្នោតិ **ចិត្តស្ស អាឃាតោ**។ តតោ ពលវតរោ **បដិឃាតោ**។ បដិហញ្ញនវសេន **បដិឃំ**។ បដិវិរុជ្ឈតីតិ **បដិវិរោធោ**។ កុប្បនវសេន **កោបោ។ បកោបោ សម្បកោបោតិ** ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ ទុស្សនវសេន **ទោសោ។ បទោសោ សម្បទោសោតិ** ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **ចិត្តស្ស ព្យាបត្តីតិ** ចិត្តស្ស វិបន្នតា វិបរិវត្តនាការោ។ មនំ បទូសយមានោ ឧប្បជ្ជតីតិ **មនោបទោសោ**។ កុជ្ឈនវសេន **កោធោ**។ កុជ្ឈនាការោ **កុជ្ឈនា**។ កុជ្ឈិតស្ស ភាវោ **កុជ្ឈិតត្តំ**។ ទុស្សតីតិ **ទោសោ។ ទុស្សនាតិ** ទុស្សនាការោ។ **ទុស្សិតត្តន្តិ** ទុស្សិតភាវោ។ បកតិភាវវិជហនដ្ឋេន ព្យាបជ្ជនំ **ព្យាបត្តិ។ ព្យាបជ្ជនាតិ** ព្យាបជ្ជនាការោ។ វិរុជ្ឈតីតិ **វិរោធោ**។ បុនប្បុនំ វិរុជ្ឈតីតិ **បដិវិរោធោ**។ វិរុទ្ធាការបដិវិរុទ្ធាការវសេន វា ឥទំ វុត្តំ។ ចណ្ឌិកោ វុច្ចតិ ចណ្ឌោ, ថទ្ធបុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ **ចណ្ឌិក្កំ**។ ន ឯតេន សុរោបិតំ វចនំ ហោតិ, ទុរុត្តំ អបរិបុណ្ណមេវ ហោតីតិ **អសុរោបោ**។ កុទ្ធកាលេ ហិ បរិបុណ្ណវចនំ នាម នត្ថិ, សចេបិ កស្សចិ ហោតិ, តំ អប្បមាណំ។ អបរេ បន “អស្សុជននដ្ឋេន អស្សុរោបនតោ អស្សុរោបោ”តិ វទន្តិ, តំ អការណំ។

សោមនស្សស្សាបិ អស្សុជននតោ។ ហេដ្ឋាវុត្តអត្តមនតាបដិបក្ខតោ ន អត្តមនតាតិ **អនត្តមនតា**។ សា បន យស្មា ចិត្តស្សេវ, ន សត្តស្ស, តស្មា “**ចិត្តស្សា**”តិ វុត្តំ។

អធិមត្តបរិត្តតា វេទិតព្ពាតិ អធិមត្តភាវោ បរិត្តភាវោ ច, ពលវភាវោ មន្ទភាវោតិ អត្ថោ។ **កញ្ចិ កាលេ**តិ ឯកទា។ “កញ្ចិ កាល”ន្តិបិ បាឋោ។ **ចិត្តាវិលករណមត្តោ ហោតី**តិ ចិត្តស្ស អាវិលករណប្បមាណោ, ចិត្តកិលិដ្ឋករណប្បមាណោតិ អត្ថោ។ “ចិត្តាលសករណមត្តោ”តិបិ បាឋោ, តំ ន សុន្ទរំ។ តស្ស ចិត្តកិលមថករណមត្តោតិ អត្ថោ។ **ន ច តាវ មុខកុលានវិកុលានោ ហោតី**តិ មុខស្ស សង្កោចនវិសង្កោចនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ហនុសញ្ចោបនោ ហោតី**តិ ទ្វិន្នំ ហនូនំ អបរាបរំ ចលនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ផរុសវាចំ និច្ឆារណោ ហោតី**តិ បរេសំ មម្មច្ឆេទកំ ផរុសវាចំ មុខតោ នីហរណេន ពហិ និក្ខមនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ទិសាវិទិសានុវិលោកនោ ហោតី**តិ បរស្ស អក្កោសនត្ថំ ទណ្ឌាទិអត្ថាយ ទិសញ្ច អនុទិសញ្ច បុនប្បុនំ វិលោកនោ ន ច តាវ ហោតិ។

ន ច តាវ ទណ្ឌសត្ថបរាមសនោ ហោតីតិ អាឃាតនត្ថំ ទណ្ឌញ្ច ឯកតោធារាទិសត្ថញ្ច អាទិយនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ទណ្ឌសត្ថអព្ភុក្កិរណោ ហោតី**តិ វុត្តប្បការំ ទណ្ឌសត្ថំ ឧក្ខិបិត្វា បហរណោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ទណ្ឌសត្ថអភិនិបាតនោ ហោតី**តិ ឯតំ ទុវិធំ បរស្ស បហរណត្ថំ ន ច តាវ ខិបនោ ហោតិ។ **ន ច តាវ ឆិន្នវិច្ឆិន្នករណោ ហោតី**តិ ទណ្ឌសត្ថាទិខិបនេន បរសរីរំ ទ្វិធាករណោ ច វិវិធាការេន វណករណោ ច ន តាវ ហោតិ។ “ឆិទ្ទវិច្ឆិទ្ទករណោ”តិបិ បាឋោ។ **ន ច តាវ សម្ភញ្ជនបលិភញ្ជនោ ហោតី**តិ សរីរំ ភញ្ជិត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណករណោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ អង្គមង្គអបកឌ្ឍនោ ហោតី**តិ អង្គបច្ចង្គំ សម្បត្តហេត្វា អបនេត្វា កឌ្ឍនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ ជីវិតា វោរោបនោ ហោតី**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយតោ វោរោបនោ ន ច តាវ ហោតិ។ **ន ច តាវ សព្ពចាគបរិច្ចាគាយ សណ្ឋិតោ ហោតី**តិ សព្ពំ បរស្ស ជីវិតំ នាសេត្វា អត្តនោ ជីវិតនាសនត្ថាយ សណ្ឋិតោ ន ច តាវ ហោតិ។ តទំ វុត្តំ ហោតិ – យទា អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេត្វា អត្តានំ ជីវិតា វោរោបនត្ថាយ ឋិតោ, តទា សព្ពចាគបរិច្ចាគា នាម ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“កោធំ ឆេត្វា សុខំ សេតិ, កោធំ ឆេត្វា ន សោចតិ;
កោធស្ស វិសមូលស្ស, មធុរគ្គស្ស ព្រាហ្មណ;
វធំ អរិយា បសំសន្តិ, តញ្ហិ ឆេត្វា ន សោចតី”តិ។ (សំ. និ. ១.១៨៧, ២៦៧);

យតោតិ យទា។ **បរបុគ្គលំ ឃាដេត្វា**តិ បរបុគ្គលំ នាសេត្វា។ **អត្តានំ ឃាដេតី**តិ អត្តានំ មារេតិ។ **បរមុស្សទគតោ**តិ អតិពលវភាវំ គតោ។ **បរមវេបុល្លប្បត្តោ**តិ អតិវិបុលភាវំ បត្តោ។ **កោធស្ស បហីនត្តា**តិ អនាគាមិមគ្គេន វុត្តប្បការស្ស កោធស្ស បហីនភាវេន។ **កោធវត្ថុស្ស បរិញ្ញាតត្តា**តិ កោធស្ស បតិដ្ឋាភូតស្ស ការណភូតស្ស បិយាបិយអដ្ឋានសង្ខាតស្ស វត្ថុស្ស ញាតតីរណបរិញ្ញាហិ ព្យាបេត្វា ញាតភាវេន។ **កោធហេតុស្ស ឧបច្ឆិន្នត្តា**តិ កោធស្ស ជនកហេតុនោ ទោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទស្ស ឧច្ឆិន្នភាវេន។

តាសីតិ ភាយនសីលោ ហោតិ។ **ឧត្តាសី**តិ អតិភាយនសីលោ។ **បរិត្តាសី**តិ សមន្តតោ ភាយនសីលោ។ **ភាយតី**តិ ភយំ ឧប្បជ្ជតិ។ **សន្តាសំ អាបជ្ជតី**តិ វិរូបភាវំ បាបុណាតិ។ **កត្ថី ហោតី**តិ អត្តនោ វណ្ណភណនសីលោ ហោតិ។ **វិកត្ថី**តិ វិវិធា នានប្បការតោ វណ្ណភណនសីលោ។ **ជាតិយា វា**តិ ខត្តិយភាវាទិជាតិសម្បត្តិយា វា។ **គោត្តេន វា**តិ គោតមគោត្តាទិនា ឧក្កដ្ឋគោត្តេន វា។ **កោលបុត្តិយេន វា**តិ មហាកុលភាវេន វា។ **វណ្ណបោក្ខរតាយ វា**តិ វណ្ណសម្បន្នសរីរតាយ វា។ សរីរញ្ហិ “បោក្ខរ”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស វណ្ណសម្បត្តិយា អភិរូបភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ធនេន វា**តិអាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

កុក្កុច្ចន្តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ តត្ថ **កុក្កុច្ច**ន្តិ កុច្ឆិតំ កតំ កុកតំ, តស្ស ភាវោ កុក្កុច្ចំ។ តំ បច្ឆានុតាបលក្ខណំ, កតាកតានុសោចនរសំ, វិប្បដិសារបច្ចុបដ្ឋានំ, កតាកតបទដ្ឋានំ, ទាសព្យំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ **ហត្ថកុក្កុច្ចម្បី**តិ ហត្ថេហិ កុច្ឆិតំ កតំ កុកតំ, តស្ស ភាវោ ហត្ថកុក្កុច្ចំ។ **បាទកុក្កុច្ចា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញិតាតិ អច្ឆមំសំ សូករមំសន្តិ ខាទតិ, ទីបិមំសំ មិគមំសន្តិ ខាទតិ, អកប្បិយភោជនំ កប្បិយភោជនន្តិ ភុញ្ជតិ, វិកាលេ កាលសញ្ញិតាយ ភុញ្ជតិ, អកប្បិយបានកំ កប្បិយបានកន្តិ បិវតិ។ អយំ អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញិតា។ **កប្បិយេ អកប្បិយសញ្ញិតា**តិ សូករមំសំ អច្ឆមំសន្តិ ខាទតិ, មិគមំសំ ទីបិមំសន្តិ ខាទតិ, កប្បិយភោជនំ អកប្បិយភោជនន្តិ ភុញ្ជតិ, កាលេ វិកាលសញ្ញិតាយ ភុញ្ជតិ, កប្បិយបានកំ អកប្បិយបានកន្តិ បិវតិ។ អយំ កប្បិយេ អកប្បិយសញ្ញិតា។ **អវជ្ជេ វជ្ជសញ្ញិតា**តិ និទ្ទោសេ ទោសសញ្ញិតា។ **វជ្ជេ**

អវជ្ជសញ្ញិតាតិ សទោសេ និទ្ទោសសញ្ញិតា។ **កុក្កុច្ចាយនា**តិ កុក្កុច្ចាយនាការោ។ **កុក្កុច្ចាយិតត្ត**ន្តិ កុក្កុច្ចាយិតភាវោ។ **ចេតសោ វិប្បដិសារោ**តិ ចិត្តស្ស វិរូបោ បដិសរណភាវោ។ **មនោវិលេខោ**តិ ចិត្តស្ស វិលេខោ។

កតត្តា ច អកតត្តា ចាតិ កាយទុច្ចរិតាទីនំ កតភាវេន ច កាយសុចរិតាទីនំ អកតភាវេន ច។ **កតំ មេ កាយទុច្ចរិត**ន្តិ មយា កាយេន កិលេសបូតិកត្តា ទុដ្ឋុ ចរិតំ កាយេន កតំ។ **អកតំ មេ កាយសុចរិត**ន្តិ មយា កាយេន សុដ្ឋុ ចរិតំ ន កតំ។ **វចីទុច្ចរិតវចីសុចរិតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ **និរោធ**បរិយោសានេសុ ។

ចិត្តស្សាតិ ន សត្តស្ស ន បោសស្ស។ **ឧទ្ធច្ច**ន្តិ ឧទ្ធតាការោ។ **អវូបសមោ**តិ ន វូបសមោ។ ចេតោ វិក្ខិបតីតិ **ចេតសោ វិក្ខេបោ, ភន្តត្តំ ចិត្តស្សា**តិ ចិត្តស្ស ភន្តភាវោ ភន្តយានភន្តគោណាទីនំ វិយ។ ឥមិនា ឯការម្មណស្មិំយេវ វិប្ផន្ទនំ កថិតំ។ ឧទ្ធច្ចញ្ហិ ឯការម្មណេ វិប្ផន្ទតិ, វិចិកិច្ឆា នានារម្មណេតិ។ **ឥទំ វុច្ចតិ ឧទ្ធច្ច**ន្តិ អយំ ឧទ្ធតភាវោ កថិយតិ។

មុសាវាទំ បហាយាតិ ឯត្ថ **មុសា**តិ វិសំវាទនបុរេក្ខារស្ស អត្ថភញ្ជកោ វចីបយោគោ កាយបយោគោ វា។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន បនស្ស បរវិសំវាទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោ។

អបរោ នយោ – **មុសា**តិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថុ។ **វាទោ**តិ តស្ស ភូតតោ តច្ឆតោ វិញ្ញាបនំ។ លក្ខណតោ បន អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថាវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោ, តំ **មុសាវាទំ។ បហាយា**តិ ឥមំ មុសាវាទចេតនាសង្ខាតំ ទុស្សីល្យំ បជហិត្វា ។ **បដិវិរតោ**តិ បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ តតោ ទុស្សីល្យតោ ឱរតោ វិរតោវ។ នត្ថិ តស្ស វីតិក្កមិស្សាមីតិ ចក្ខុសោតវិញ្ញេយ្យា ធម្មា, បគេវ កាយវិញ្ញេយ្យាតិ ឥមិនា នយេន អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ បទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សច្ចំ វទតីតិ **សច្ចវាទី**។ សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិ ឃដេតីតិ សច្ចសន្ធោ, ន អន្តរន្តរា មុសា វទតីតិ អត្ថោ។ យោ ហិ បុរិសោ កទាចិ មុសា វទតិ, កទាចិ សច្ចំ, តស្ស មុសាវាទេន អន្តរិតត្តា សច្ចំ សច្ចេន ន ឃដិយតិ, តស្មា សោ ន សច្ចសន្ធោ, អយំ បន ន តាទិសោ, ជីវិតហេតុបិ មុសា អវត្វា សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិយេវាតិ សច្ចសន្ធោ។

ថេតោតិ ថិរោ, ថិរកថោតិ អត្ថោ។ ឯកោ ហិ បុគ្គលោ ហលិទ្ទិរាគោ វិយ, ថុសរាសិម្ហិ និខាតខាណុ វិយ, អស្សបិដ្ឋេ ឋបិតកុម្ភណ្ឌមិវ ច ន ថិរកថោ ហោតិ, ឯកោ បាសាណលេខា វិយ, ឥន្ទខីលោ វិយ ច ថិរកថោ ហោតិ, អសិនា សីសំ ឆិន្ទន្តេបិ ទ្វេ កថា ន កថេតិ, អយំ វុច្ចតិ ថេតោ។

បច្ចយិកោតិ បត្តិយាយិតព្ពកោ, សទ្ធាយិតព្ពកោតិ អត្ថោ។ ឯកច្ចោ ហិ បុគ្គលោ ន បច្ចយិកោ ហោតិ, “ឥទំ កេន វុត្តំ, អសុកេនា”តិ វុត្តេ “មា តស្ស វចនំ សទ្ទហថា”តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ ឯកោ បច្ចយិកោ ហោតិ, “ឥទំ កេន វុត្តំ, អសុកេនា”តិ វុត្តេ “យទិ តេន វុត្តំ, ឥទមេវ បមាណំ, ឥទានិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ នត្ថិ, ឯវមេវ ឥទ”ន្តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ, អយំ វុច្ចតិ បច្ចយិកោ។

អវិសំវាទកោ លោកស្សាតិ តាយ សច្ចវាទិតាយ លោកំ ន វិសំវាទេតីតិ អត្ថោ។

បិសុណំ វាចំ បហាយាតិអាទីសុ យាយ វាចាយ យស្ស តំ វាចំ ភាសតិ, តស្ស ហទយេ អត្តនោ បិយភាវំ បរស្ស ច សុញ្ញភាវំ ករោតិ, សា **បិសុណា វាចា**។ យាយ បន អត្តានម្បិ បរម្បិ ផរុសំ ករោតិ, យា វាចា សយម្បិ ផរុសា, នេវ កណ្ណសុខា ន ហទយង្គមា, អយំ **ផរុសា វាចា**។ យេន សម្ផំ បលបតិ និរត្ថកំ, សោ **សម្ផប្បលាបោ**។ យា តេសំ មូលភូតា ចេតនាបិ បិសុណវាចាទិនាមមេវ លភតិ, សា ឯវ ច ឥធ អធិប្បេតា។

ឥមេសំ ភេទាយាតិ យេសំ ឥតោ វុត្តានំ សន្តិកេ សុតំ, តេសំ ភេទាយ។ **ភិន្នានំ វា សន្ធាតា**តិ ទ្វិន្នំ មិត្តានំ វា សមានុបជ្ឈាយកាទីនំ វា កេនចិទេវ ការណេន ភិន្នានំ ឯកមេកំ ឧបសង្កមិត្វា “តុម្ហាកំ ឦទិសេ កុលេ ជាតានំ ឯវំ ពហុស្សុតានំ ឥទំ ន យុត្ត”ន្តិអាទីនិ វត្វា សន្ធានំ កត្តា អនុកត្តា។

អនុប្បទាតាតិ សន្ធានានុប្បទាតា។ ទ្វេ ជនេ សមគ្គេ ទិស្វា “តុម្ហាកំ ឯវរូបេ កុលេ ជាតានំ ឯវរូបេហិ គុណេហិ សមន្នាគតានំ អនុច្ឆវិកមេត”ន្តិអាទីនិ វត្វា ទឡ្ហីកម្មំ កត្តាតិ អត្ថោ។ សមគ្គោ អារាមោ អស្សាតិ **សមគ្គារាមោ,** យត្ថ សមគ្គា នត្ថិ, តត្ថ វសិតុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ “សមគ្គរាមោ”តិបិ បាឡិ, អយមេវេត្ថ អត្ថោ។ **សមគ្គរតោ**តិ សមគ្គេសុ រតោ, តេ បហាយ អញ្ញត្រ គន្តុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សមគ្គេ ទិស្វាបិ សុត្វាបិ

នន្ទតីតិ **សមគ្គនន្ទី។ សមគ្គករណិ វាចំ ភាសិតា**តិ យា វាចា សត្តេ សមគ្គេយេវ ករោតិ, តំ សាមគ្គិគុណបរិទីបិកមេវ វាចំ ភាសតិ, ន ឥតរន្តិ។

បរស្ស មម្មច្ឆេទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសចេតនា **ផរុសា វាចា, នេលា**តិ ឯលំ វុច្ចតិ ទោសោ, នស្សា ឯលន្តិ នេលា, និទ្ទោសាតិ អត្ថោ "នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ"តិ ឯត្ថ (ឧទា. ៦៥; បេដកោ. ២៥) វុត្តនេលំ វិយ។ **កណ្ណសុខា**តិ ព្យញ្ជនមធុរតាយ កណ្ណានំ សុខា, សូចិវិជ្ឈនំ វិយ កណ្ណសូលំ ន ជនេតិ។ អត្ថមធុរតាយ សកលសរីរេ កោបំ អជនេត្វា បេមំ ជនេតីតិ **បេមនីយា**។ ហទយំ គច្ឆតិ អបដិហញ្ញមានា សុខេន ចិត្តំ បវិសតីតិ **ហទយង្គមា**។ គុណបរិបុណ្ណតាយ បុរេ ភវាតិ **បោរី,** បុរេ សំវឌ្ឍនារី វិយ សុកុមារាតិបិ **បោរី,** បុរស្ស ឯសាតិបិ **បោរី,** នគរវាសីនំ កថាតិ អត្ថោ។ នគរវាសិនោ ហិ យុត្តកថា ហោន្តិ, បិតិមត្តំ បិតាតិ ភាតិមត្តំ ភាតាតិ វទន្តិ។ ឯវរូបី កថា ពហុនោ ជនស្ស កន្តា ហោតីតិ **ពហុជនកន្តា**។ កន្តភាវេនេវ ពហុនោ ជនស្ស មនាបា ចិត្តវុឌ្ឍិករាតិ **ពហុជនមនាបា**។

អនត្ថវិញ្ញាបិកា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា អកុសលចេតនា **សម្ផប្បលាបោ**។ កាលេន វទតីតិ **កាលវាទី,** វត្តព្ពយុត្តកាលំ សល្លក្ខេត្វា វទតីតិ អត្ថោ។ ភូតំ តថំ តច្ឆំ សភាវមេវ វទតីតិ **ភូតវាទី** ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថសន្និស្សិតមេវ កត្វា វទតីតិ **អត្ថវាទី**។ នវលោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **ធម្មវាទី**។ សំវរវិនយបហានវិនយសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **វិនយវាទី**។

និធានំ វុច្ចតិ ឋបនោកាសោ, និធានមស្ស អត្ថីតិ **និធានវតី,** ហទយេ និធាតព្ពយុត្តកំ វាចំ ភាសិតាតិ អត្ថោ។ **កាលេនា**តិ ឯវរូបី ភាសមានោបិ ច "អហំ និធានវតី វាចំ ភាសិស្សាមី"តិ ន អកាលេន ភាសតិ, យុត្តកាលំ បន អបេក្ខិត្វាវ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **សាបទេស**ន្តិ សឧបមំ, សការណន្តិ អត្ថោ។ **បរិយន្តវតិ**ន្តិ បរិច្ឆេទំ ទស្សេត្វា យថាស្សា បរិច្ឆេទោ បញ្ញាយតិ, ឯវំ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **អត្ថសំហិត**ន្តិ អនេកេហិបិ នយេហិ វិភជន្តេន បរិយាទាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អត្ថសម្បន្នំ ភាសតិ។ យំ វា សោ អត្ថវាទី អត្ថំ វទតិ, តេន អត្ថេន សហិតត្តា អត្ថសំហិតំ វាចំ ភាសតិ, ន អញ្ញំ និក្ខិបិត្វា អញ្ញំ ភាសតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចតុទោសាបគតំ វាចំ ភាសតី**តិ មុសាវាទាទីហិ ចតូហិ ទោសេហិ អបគតំ វាចំ ភាសតិ។ **ទុត្តីសាយ តិរច្ឆានកថាយា**តិ ទុត្តីសាយ សគ្គមោក្ខានំ តិរច្ឆានភូតាយ កថាយ។

ទស កថាវត្ថូនីតិ អប្បិច្ឆតាទីនិ ទស វិវដ្ដនិស្សិតាយ កថាយ វត្ថុភូតានិ ការណានិ។ **អប្បិច្ឆកថ**ន្តិ ឯត្ថ អប្បិច្ឆោតិ ឥច្ឆាវិរហិតោ អនិច្ឆោ និត្តណ្ហោ។ ឯត្ថ ហិ ព្យញ្ជនំ សាវសេសំ វិយ, អត្ថោ បន និរវសេសោ។ ន ហិ ខីណាសវស្ស អណុមត្តាបិ ឥច្ឆា នាម អត្ថិ។

អបិចេត្ថ អត្រិច្ឆតា បាបិច្ឆតា មហិច្ឆតា អប្បិច្ឆតាតិ អយំ ភេទោ វេទិតព្ពោ – តត្ថ សកលាភេ អតិត្តស្ស បរលាភបត្ថនា **អត្រិច្ឆតា** នាម, តាយ សមន្នាគតស្ស ឯកភាជនេ បក្កបូវេបិ អត្តនោ បត្តេ បតិតោ ន សុបក្កោ វិយ ខុទ្ទកោ វិយ ច ខាយតិ, ស្វេវ បន បរស្ស បត្តេ បក្ខិត្តោ សុបក្កោ វិយ មហន្តោ វិយ ច ខាយតិ។ អសន្តគុណសម្ភាវនតា បន បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតា **បាបិច្ឆតា** នាម, សា "ឥធេកច្ចោ អសទ្ធោ សមានោ សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ"តិអាទិនា (វិភ. ៨៥១) នយេន អភិធម្មេ អាគតាយេវ។ តាយ ច សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កោហញ្ញេ បតិដ្ឋាតិ។ សន្តគុណសម្ភាវនតា បន បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតា **មហិច្ឆតា** នាម, សាបិ "ឥធេកច្ចោ សទ្ធោ សមានោ សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូតិ ឥច្ឆតិ, សីលវា សមានោ សីលវាតិ មំ ជនោ ជានាតូ"តិ (វិភ. ៨៥១) ឥមិនា នយេន អាគតាយេវ។ តាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ទុស្សន្តប្បយោ ហោតិ, វិជាតមាតាបិស្ស ចិត្តំ គហេតុំ ន សក្កោតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> "អគ្គិក្ខន្ធោ សមុទ្ទោ ច, មហិច្ឆោ ចាបិ បុគ្គលោ;
> សកដេន បច្ចយេ ទេតុ, តយោបេតេ អតប្បយា"តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៥២; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៦៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៣១);

សន្តគុណនិគូហនតា បន បដិគ្គហណេ ច មត្តញ្ញុតា **អប្បិច្ឆតា** នាម, តាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ អត្តនិ វិជ្ជមានម្បិ គុណំ បដិច្ឆាទេតុកាមតាយ សទ្ធោ សមានោ "សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ"តិ ន ឥច្ឆតិ។ សីលវា... បវិវិត្តោ... ពហុស្សុតោ... អារទ្ធវីរិយោ... សមាធិសម្បន្នោ... បញ្ញវា... ខីណាសវោ សមានោ "ខីណាសវោតិ មំ ជនោ ជានាតូ"តិ ន ឥច្ឆតិ សេយ្យថាបិ **មជ្ឈន្តិកត្ថេរោ**។ ឯវំ អប្បិច្ឆោ ច បន ភិក្ខុ អនុប្បន្នំ លាភំ ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នំ ថាវរំ ករោតិ, ទាយកានំ ចិត្តំ អារាធេតិ, យថា យថា ហិ សោ អត្តនោ អប្បិច្ឆតាយ អប្បំ គណ្ហាតិ, តថា តថា តស្ស វត្តេ បសន្នា មនុស្សា ពហូ ទេន្តិ។

អបរោបិ ចតុព្ពិធោ អប្បិច្ឆោ បច្ចយអប្បិច្ឆោ ធុតង្គអប្បិច្ឆោ បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ អធិគមអប្បិច្ឆោតិ ។ តត្ថ ចតូសុ បច្ចយេសុ អប្បិច្ឆោ **បច្ចយអប្បិច្ឆោ**។ សោ ទាយកស្ស វសំ ជានាតិ, ទេយ្យធម្មស្ស វសំ ជានាតិ, អត្តនោ ថាមំ ជានាតិ។ យទិ ហិ ទេយ្យធម្មោ ពហុ ហោតិ, ទាយកោ អប្បំ ទាតុកាមោ, ទាយកស្ស វសេន អប្បំ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោ អប្បោ, ទាយកោ ពហុំ ទាតុកាមោ, ទេយ្យធម្មស្ស វសេន អប្បំ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោបិ ពហុ, ទាយកោបិ ពហុំ ទាតុកាមោ, អត្តនោ ថាមំ ញត្វា បមាណេនេវ គណ្ហាតិ។

ធុតង្គសមាទានស្ស អត្តនិ អត្ថិភាវំ ន ជានាបេតុកាមោ **ធុតង្គអប្បិច្ឆោ** នាម។ យោ បន ពហុស្សុតភាវំ ន ជានាបេតុកាមោ, អយំ **បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ** នាម។ យោ បន សោតាបន្នាទីសុ អញ្ញតរោ ហុត្វា សោតាបន្នាទិភាវំ ជានាបេតុំ ន ឥច្ឆតិ, **អយំ អធិគមអប្បិច្ឆោ** នាម។ ខីណាសវោ បន អត្រិច្ឆតំ បាបិច្ឆតំ មហិច្ឆតំ បហាយ សព្ពសោ ឥច្ឆាបដិបក្ខភូតាយ អលោភសង្ខាតាយ បរិសុទ្ធាយ អប្បិច្ឆតាយ សមន្នាគតត្តា អប្បិច្ឆោ នាម។ “អាវុសោ, អត្រិច្ឆតា បាបិច្ឆតា មហិច្ឆតាតិ, ឥមេ ធម្មា បហាតព្ពាតិ, តេសុ អាទីនវំ ទស្សេត្វា ឯវរូបំ អប្បិច្ឆតំ សមាទាយ វត្តិតព្ព”ន្តិ វទន្តោ អប្បិច្ឆកថំ កថេតិ នាម។

សន្តុដ្ឋិកថន្តិអាទីសុ វិសេសត្ថមេវ ទីបយិស្សាម, យោជនា បន វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ **សន្តុដ្ឋិកថ**ន្តិ ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសំ និស្សិតំ កថំ។ សោ បនេស សន្តោសោ ទ្វាទសវិធោ ហោតិ។ សេយ្យថិទំ – ចីវរេ យថាលាភសន្តោសោ, យថាពលសន្តោសោ, យថាសារុប្បសន្តោសោតិ តិវិធោ។ ឯវំ បិណ្ឌបាតាទីសុបិ។

តស្សាយំ បភេទវណ្ណនា – ឥធ ភិក្ខុ ចីវរំ លភតិ សុន្ទរំ វា អសុន្ទរំ វា។ សោ តេនេវ យាបេតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ។ អយមស្ស ចីវរេ **យថាលាភសន្តោសោ**។ អថ បន យោ បកតិទុព្ពលោ វា ហោតិ, អាពាធជរាភិភូតោ វា, គរុចីវរំ បារុបន្តោ កិលមតិ។ សោ សភាគេន ភិក្ខុនា សទ្ធិំ តំ បរិវត្តេត្វា លហុកេន យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស ចីវរេ **យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ បណីតបច្ចយលាភី ហោតិ។ សោ បត្តុណ្ណចីវរាទីនំ អញ្ញតរំ មហគ្ឃចីវរំ, ពហូនិ វា បន ចីវរានិ លភិត្វា “ឥទំ ថេរានំ ចិរបព្ពជិតានំ, ឥទំ ពហុស្សុតានំ អនុរូបំ, ឥទំ គិលានានំ, ឥទំ អប្បលាភីនំ ហោតូ”តិ ទត្វា តេសំ បុរាណចីវរំ វា សង្ការកូដាទិតោ វា នន្តកានិ ឧច្ចិនិត្វា តេហិ សង្ឃាដិំ កត្វា ធារេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស ចីវរេ **យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

ឥធ បន ភិក្ខុ បិណ្ឌបាតំ លភតិ លូខំ វា បណីតំ វា, សោ តេនេវ យាបេតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ។ អយមស្ស បិណ្ឌបាតេ **យថាលាភសន្តោសោ**។ យោ បន អត្តនោ បកតិវិរុទ្ធំ វា ព្យាធិវិរុទ្ធំ វា បិណ្ឌបាតំ លភតិ, យេនស្ស បរិភុត្តេន អផាសុ ហោតិ, សោ តំ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស ហត្ថតោ សប្បាយភោជនំ ភុញ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស បិណ្ឌបាតេ **យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ ពហុំ បណីតំ បិណ្ឌបាតំ លភតិ, សោ តំ ចីវរំ វិយ ថេរចិរបព្ពជិតពហុស្សុតអប្បលាភីគិលានានំ ទត្វា តេសំ វា សេសកំ បិណ្ឌាយ វា ចរិត្វា មិស្សកាហារំ ភុញ្ជន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស បិណ្ឌបាតេ **យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

ឥធ បន ភិក្ខុ សេនាសនំ លភតិ មនាបំ វា អមនាបំ វា, សោ តេន នេវ សោមនស្សំ ន ទោមនស្សំ ឧប្បាទេតិ, អន្តមសោ តិណសន្ថារកេនាបិ យថាលទ្ធេនេវ តុស្សតិ។ អយមស្ស សេនាសនេ **យថាលាភសន្តោសោ**។ យោ បន អត្តនោ បកតិវិរុទ្ធំ វា ព្យាធិវិរុទ្ធំ វា សេនាសនំ លភតិ, យត្ថស្ស វសតោ អផាសុ ហោតិ, សោ តំ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស សន្តកេ សប្បាយសេនាសនេ វសន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស សេនាសនេ **យថាពលសន្តោសោ**។

អបរោ មហាបុញ្ញោ លេណមណ្ឌបកូដាគារាទីនិ ពហូនិ បណីតសេនាសនានិ លភតិ, សោ តំ ចីវរំ វិយ ថេរចិរបព្ពជិតពហុស្សុតអប្បលាភីគិលានានំ ទត្វា យត្ថ កត្ថចិ វសន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស សេនាសនេ **យថាសារុប្បសន្តោសោ**។ យោបិ “ឧត្តមសេនាសនំ នាម បមាទដ្ឋានំ, តត្ថ និសិន្នស្ស ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមតិ, និទ្ទាភិភូតស្ស បុន បដិពុជ្ឈតោ បាបវិតក្កា បាតុភវន្តី”តិ បដិសញ្ចិក្ខិត្វា តាទិសំ សេនាសនំ បត្តម្បិ ន សម្បដិច្ឆតិ, សោ តំ បដិក្ខិបិត្វា អព្ភោកាសរុក្ខមូលាទីសុ វសន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស សេនាសនេ **យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

ឥធ បន ភិក្ខុ ភេសជ្ជំ លភតិ លូខំ វា បណីតំ វា, សោ យំ លភតិ, តេនេវ តុស្សតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ។ អយមស្ស គិលានបច្ចយេ **យថាលាភសន្តោសោ**។ យោ បន តេលេន អត្ថិកោ ផាណិតំ លភតិ, សោ តំ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស ហត្ថតោ តេលំ គហេត្វា អញ្ញទេវ វា បរិយេសិត្វា ភេសជ្ជំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស គិលានបច្ចយេ **យថាពលសន្តោសោ**។

អបរោ មហាបុញ្ញោ ពហុំ តេលមធុផាណិតាទិបណីតភេសជ្ជំ លភតិ, សោ តំ ចីវរំ វិយ ថេរចិរបព្ពជិតពហុស្សុតអប្បលាភីគិលានានំ ទត្វា តេសំ អាភតេន យេន កេនចិ យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ យោ បន ឯកស្មិំ ភាជនេ ចតុមធុរំ ឋបេត្វា ឯកស្មិំ មុត្តហរីតកំ “គណ្ហ, ភន្តេ, យទិច្ឆសី”តិ វុច្ចមានោ “សចស្ស តេសុ អញ្ញតរេនបិ រោគោ វូបសម្មតិ, អថ មុត្តហរីតកំ នាម ពុទ្ធាទីហិ វណ្ណិត”ន្តិ ចតុមធុរំ បដិក្ខិបិត្វា មុត្តហរីតកេន ភេសជ្ជំ ករោន្តោ បរមសន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ អយមស្ស គិលានបច្ចយេ **យថាសារុប្បសន្តោសោ**។ ឥមេសំ បន បច្ចេកបច្ចយេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ សន្តោសានំ យថាសារុប្បសន្តោសោវ អគ្គោ។ អរហា ឯកេកស្មិំ បច្ចយេ ឥមេហិ តីហិបិ សន្តុដ្ឋោវ។

បវិវេកកថន្តិ បវិវេកនិស្សិតំ កថំ។ តយោ ហិ វិវេកា កាយវិវេកោ ចិត្តវិវេកោ ឧបធិវិវេកោតិ។ តត្ថ ឯកោ គច្ឆតិ, ឯកោ តិដ្ឋតិ, ឯកោ និសីទតិ, ឯកោ សេយ្យំ កប្បេតិ, ឯកោ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសតិ, ឯកោ បដិក្កមតិ, ឯកោ អភិក្កមតិ, ឯកោ ចង្កមំ អធិដ្ឋាតិ, ឯកោ ចរតិ, ឯកោ វិហរតីតិ អយំ **កាយវិវេកោ** នាម។ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បន **ចិត្តវិវេកោ** នាម។ និព្ពានំ **ឧបធិវិវេកោ** នាម។

វុត្តម្បិ ហេតំ – “កាយវិវេកោ ច វិវេកដ្ឋកាយានំ នេក្ខម្មាភិរតានំ។ ចិត្តវិវេកោ ច បរិសុទ្ធចិត្តានំ បរមវោទានប្បត្តានំ។ ឧបធិវិវេកោ ច និរុបធីនំ បុគ្គលានំ វិសង្ខារគតាន”ន្តិ (មហានិ. ៥៧)។

អសំសគ្គកថន្តិ ឯត្ថ បន សវនសំសគ្គោ ទស្សនសំសគ្គោ សមុល្លបនសំសគ្គោ សម្ភោគសំសគ្គោ កាយសំសគ្គោតិ បញ្ចវិធោ សំសគ្គោ។ តេសុ ឥធ ភិក្ខុ សុណាតិ “អមុកស្មិំ គាមេ វា និគមេ វា ឥត្ថី វា កុមារី វា អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតា”តិ, សោ តំ សុត្វា សំសីទតិ វិសីទតិ, ន សក្កោតិ ព្រហ្មចរិយំ សន្ធារេតុំ, សិក្ខាទុព្ពល្យំ អនាវិកត្វា ហីនាយាវត្តតិ។ ឯវំ បរេហិ កថិយមានរូបាទិសម្បត្តិំ អត្តនា វា ហសិតលបិតគីតសទ្ទំ សុណន្តស្ស សោតវិញ្ញាណវីថិវសេន ឧប្បន្នោ រាគោ **សវនសំសគ្គោ** នាម។

“ឥធ ភិក្ខុ ន ហេវ ខោ សុណាតិ, អបិ ច ខោ សាមំ បស្សតិ ឥត្ថិំ វា កុមារិំ វា អភិរូបំ ទស្សនីយំ បាសាទិកំ បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតំ, សោ តំ ទិស្វា សំសីទតិ វិសីទតិ, ន សក្កោតិ ព្រហ្មចរិយំ សន្ធារេតុំ, សិក្ខាទុព្ពល្យំ អនាវិកត្វា ហីនាយាវត្តតិ។ ឯវំ វិសភាគរូបំ ឱលោកេន្តស្ស បន ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិវសេន ឧប្បន្នរាគោ **ទស្សនសំសគ្គោ** នាម។

អញ្ញមញ្ញំ អល្លាបសល្លាបវសេន ឧប្បន្នរាគោ បន **សមុល្លបនសំសគ្គោ** នាម។ ភិក្ខុនោ ភិក្ខុនិយា សន្តកំ ភិក្ខុនិយា វា ភិក្ខុស្ស សន្តកំ គហេត្វា បរិភោគករណវសេន ឧប្បន្នរាគោ **សម្ភោគសំសគ្គោ** នាម។ ហត្ថគ្គាហាទិវសេន ឧប្បន្នរាគោ បន **កាយសំសគ្គោ** នាម។ អរហា ឥមេហិ បញ្ចហិ សំសគ្គេហិ ចតូហិបិ បរិសាហិ សទ្ធិំ អសំសដ្ឋោ, គាហមុត្តកោ ចេវ សំសគ្គមុត្តកោ ច។ អសំសគ្គស្ស វណ្ណំ ភណន្តោ អសំសគ្គកថំ កថេតិ នាម។

វីរិយារម្ភកថន្តិ ឯត្ថ យោ បគ្គហិតវីរិយោ បរិបុណ្ណកាយិកចេតសិកវីរិយោ ហោតិ, គមនេ ឧប្បន្នំ កិលេសំ ឋានំ បាបុណិតុំ ន ទេតិ, ឋានេ ឧប្បន្នំ កិលេសំ និសជ្ជំ, និសជ្ជាយ ឧប្បន្នំ កិលេសំ សយនំ បាបុណិតុំ ន ទេតិ, ទណ្ឌេន កណ្ហសប្បំ ឧប្បីឡេត្វា គណ្ហន្តោ វិយ អមិត្តំ គីវាយ អក្កមន្តោ វិយ ច វិចរតិ, តាទិសស្ស អារទ្ធវីរិយស្ស វណ្ណំ ភណន្តោ វីរិយារម្ភកថំ កថេតិ នាម។

សីលកថន្តិអាទីសុ **សីល**ន្តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **សមាធី**តិ វិបស្សនាបាទកា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ **បញ្ញា**តិ លោកិយលោកុត្តរញាណំ។ **វិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។ **វិមុត្តិញាណទស្សន**ន្តិ ឯកូនវីសតិវិធំ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ សីលាទីនំ គុណំ បកាសេន្តោ សីលាទិកថំ កថេតិ នាម។

សតិបដ្ឋានកថន្តិអាទីនិ **សង្គជាលមតិច្ច សោ មុនី**តិបរិយោសានានិ បុព្ពេ វុត្តានុសារេន វេទិតព្ពានិ។

៨៦. **និរាសត្តី**តិ និត្តណ្ហោ។ **វិវេកទស្សី ផស្សេសូ**តិ បច្ចុប្បន្នេសុ ចក្ខុសម្ផស្សាទីសុ អត្តាទិភាវវិវេកំ បស្សតិ។ **ទិដ្ឋីសុ ច ន នីយតី**តិ ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋីសុ កាយចិ ទិដ្ឋិយា ន នីយតិ។

វិបរិណតំ វា វត្ថុំ ន សោចតីតិ បកតិភាវំ ជហិត្វា នដ្ឋេ កិស្មិញ្ចិ វត្ថុស្មិំ ន សោកំ អាបជ្ជតិ។ **វិបរិណតស្មិំ វា**តិ វិនស្សមានេ វត្ថុម្ហិ។

ចក្ខុសម្ផស្សោតិ ចក្ខុំ វត្ថុំ កត្វា ចក្ខុវិញ្ញាណសហជាតោ ផស្សោ ចក្ខុសម្ផស្សោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកា, មនោសម្ផស្សោ ហទយវត្ថុកោបិ អវត្ថុកោបិ សព្ពោ ចតុភូមកោ ផស្សោ។ **អធិវចនសម្ផស្សោ**តិ បរិយាយេន ឯតស្ស នាមំ ហោតិយេវ ។ តយោ ហិ អរូបិនោ ខន្ធា សយំ បិដ្ឋិវដ្ដកា ហុត្វា អត្តនោ សហជាតសម្ផស្សស្ស អធិវចនសម្ផស្សោតិ នាមំ ករោន្តិ។ **បដិឃសម្ផស្សោ**តិ និប្បរិយាយេន បន បដិឃសម្ផស្សោ នាម បញ្ចទ្វារិកផស្សោ។ អធិវចនសម្ផស្សោ នាម មនោទ្វារិកផស្សោ។ **សុខវេទនីយោ ផស្សោ**តិ សុខវេទនាយ ហិតោ ឧប្បាទកោ ផស្សោ។ ឥតរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **កុសលោ ផស្សោ**តិ ឯកវីសតិកុសលចិត្ត សហជាតោ ផស្សោ។ **អកុសលោ**តិ ទ្វាទសអកុសលសហជាតោ ផស្សោ។ **អព្យាកតោ**តិ ឆប្បញ្ញាសអព្យាកត សហជាតោ ផស្សោ។ **កាមាវចរោ**តិ ចតុបញ្ញាសកាមាវចរសហជាតោ ផស្សោ។ **រូបាវចរោ**តិ កុសលាទិបញ្ចទសរូបាវចរសម្បយុត្តោ ។ **អរូបាវចរោ**តិ កុសលាព្យាកតវសេន ទ្វាទសអរូបាវចរសម្បយុត្តោ។

សុញ្ញតោតិ អនត្តានុបស្សនាវសេន វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ មគ្គោ សុញ្ញតោ, តេន សហជាតោ ផស្សោ សុញ្ញតោ ផស្សោ។ ឥតរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **អនិមិត្តោ**តិ ឯត្ថ អនិច្ចានុបស្សនាវសេន វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ មគ្គោ អនិមិត្តោ។ **អប្បណិហិតោ**តិ ទុក្ខានុបស្សនាវសេន វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ មគ្គោ អប្បណិហិតោ។ **លោកិយោ**តិ លោកោ វុច្ចតិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន វដ្ដោ, តស្មិំ បរិយាបន្នភាវេន លោកេ និយុត្តោតិ លោកិយោ, តេភូមកោ ធម្មោ។ **លោកុត្តរោ**តិ លោកតោ ឧត្តរោ ឧត្តិណ្ណោតិ លោកុត្តរោ, លោកេ អបរិយាបន្នភាវេនបិ លោកុត្តរោ។ **អត្ថេន វា**តិ អត្ថភាវេន វា។ **អត្តនិយេន វា**តិ អត្តាយត្តេន វា។

៨៧. **បតិលីនោ**តិ រាគាទីនំ បហីនត្តា តតោ អបគតោ។ **អកុហកោ**តិ អវិម្ហាបកោ តីហិ កុហនវត្ថូហិ។ **អបិហាលូ**តិ អបិហនសីលោ, បត្ថនាតណ្ហាយ រហិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អមច្ឆរី**តិ បញ្ចមច្ឆេរវិរហិតោ។ **អប្បគព្ភោ**តិ កាយបាគព្ភិយាទិវិរហិតោ។ **អជេគុច្ឆោ**តិ សម្បន្នសីលាទិតាយ អជេគុច្ឆនីយោ អសេចនកោ មនាបោ។ **បេសុណេយ្យេ ច នោ យុតោ**តិ ទ្វីហិ អាការេហិ ឧបសំហរិតព្ពេ បិសុណកម្មេ អយុត្តោ។

រាគស្ស បហីនត្តាតិ អរហត្តមគ្គេន រាគកិលេសស្ស បហីនភាវេន។ **អស្មិមានោ បហីនោ ហោតី**តិ អស្មីតិ ឧន្នតិមានោ សមុច្ឆេទវសេន បហីនោ ហោតិ។

តីណិ កុហនវត្ថូនីតិ តីណិ វិម្ហាបនការណានិ។ **បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ**តិអាទីសុ ចីវរាទីហិ និមន្តិតស្ស តទត្ថិកស្សេវ សតោ បាបិច្ឆតំ និស្សាយ បដិក្ខិបនេន តេ ច គហបតិកេ អត្តនិ សុប្បតិដ្ឋិត បសាទេ ញត្វា បុន តេសំ “អហោ អយ្យោ អប្បិច្ឆោ, ន កិញ្ចិ បដិគ្គណ្ហិតុំ ឥច្ឆតិ, សុលទ្ធំ វត នោ អស្ស, សចេ អប្បមត្តកម្បិ កិញ្ចិ បដិគ្គណ្ហេយ្យា”តិ នានាវិធេហិ ឧបាយេហិ បណីតានិ ចីវរាទីនិ ឧបនេន្តានំ តទនុគ្គហកាមតំយេវ អាវិកត្វា បដិគ្គហណេន ច តតោ បភុតិ អបិ សកដភារេហិ ឧបនាមនហេតុភូតំ វិម្ហាបនំ **បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ**តិ វេទិតព្ពំ។ បាបិច្ឆស្សេវ បន សតោ សម្ភាវនាធិប្បាយេន កតេន ឥរិយាបថេន វិម្ហាបនំ **ឥរិយាបថសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ**តិ វេទិតព្ពំ។ បាបិច្ឆស្សេវ បន សតោ ឧត្តរិមនុស្ស ធម្មាធិគមបរិទីបនវាចាយ តថា តថា វិម្ហាបនំ **សាមន្តជប្បនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ**តិ វេទិតព្ពំ។

កតមំ បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតន្តិ ឯត្ថ បច្ចយបដិសេវនន្តិ ឯវំ សង្ខាតំ បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ។ **និមន្តេន្តី**តិ ឥធ គហបតិកា “ភិក្ខុំ គណ្ហថា”តិ ភិក្ខូ និមន្តេន្តិ។ អយមេវ វា បាឋោ។ “និមន្តេតី”តិ វា “វទន្តី”តិ វា កេចិ បឋន្តិ។ តាទិសេ និមន្តាបេន្តិ។ និមន្តេន្តីតិ បាឋស្ស សម្ភវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចីវរំ បច្ចក្ខាតី**តិ ចីវរំ បដិក្ខិបតិ។ **ឯតំ សារុប្បំ, យំ សមណោ**តិ យំ ចីវរធារណំ សមណោ ករោតិ, ឯតំ សារុប្បំ អនុច្ឆវិកំ។ **បាបណិកា វា នន្តកានី**តិ អាបណទ្វារេ បតិកានិ អន្តវិរហិតានិ បិលោតិកានិ។ **ឧច្ចិនិត្វា**តិ សំកឌ្ឍិត្វា។ **ឧញ្ឆាចរិយាយា**តិ ភិក្ខាចរណេន។ **បិណ្ឌិយាលោបេនា**តិ បិណ្ឌំ កត្វា លទ្ធអាលោបេន។ **បូតិមុត្តេន វា**តិ គោមុត្តេន វា។ **ឱសធំ ករេយ្យា**តិ ភេសជ្ជកិច្ចំ ករេយ្យ។ **តទុបាទាយា**តិ តតោ បដ្ឋាយ។ **ធុតវាទោ**តិ ធុតគុណវាទី។ **ភិយ្យោ ភិយ្យោ និមន្តេន្តី**តិ ឧបរូបរិ និមន្តេន្តិ។ **សម្មុខីភាវា**តិ សម្មុខីភាវេន, វិជ្ជមានតាយាតិ អត្ថោ។ **បសវតី**តិ បដិលភតិ។ សទ្ធាយ សម្មុខីភាវេន សក្កា កាតុន្តិ **“សទ្ធាយ សម្មុខីភាវា”**តិអាទិមាហ។ ទេយ្យធម្មា សុលភា ទក្ខិណេយ្យា ច, សទ្ធា បន ទុល្លភា។ បុថុជ្ជនស្ស ហិ សទ្ធា អថាវរា, បទវារេ បទវារេ នានា ហោតិ។ តេនេវស្ស មហាមោគ្គល្លានសទិសោបិ អគ្គសាវកោ បាដិភោគោ ភវិតុំ អសក្កោន្តោ អាហ “ទ្វិន្នំ ខោ នេសំ អាវុសោ ធម្មានំ បាដិភោគោ ភោគានញ្ច ជីវិតស្ស ច, សទ្ធាយ បន ត្វំ បាដិភោគោ”តិ។

ឯវំ តុម្ហេ បុញ្ញេន បរិពាហិរា ភវិស្សថាតិ ឯត្ថ **បុញ្ញេនា**តិ និស្សក្កត្ថេ ករណវចនំ។ បុញ្ញតោ បរិហីនា បរម្មុខា ភវិស្សថ។ **ភាកុដិកា**តិ មុខានំ បធានបុរិមង្គិតភាវទស្សនេន ភាកុដិករណំ, មុខសង្កោចោតិ វុត្តំ

ហោតិ។ ភាកុដិករណំ សីលមស្សាតិ **ភាកុដិកោ,** ភាកុដិកស្ស ភាវោ **ភាកុដិយំ។ កុហនា**តិ វិម្ហាបនា។ កុហស្ស អាយនា **កុហាយនា**។ កុហិតស្ស ភាវោ **កុហិតត្តំ**។

បាបិច្ឆោតិ អសន្តគុណទីបនកាមោ។ **ឥច្ឆាបកតោ**តិ ឥច្ឆាយ អបកតោ, ឧបទ្ទុតោតិ អត្ថោ។ **សម្ភាវនាធិប្បាយោ**តិ ពហុមានជ្ឈាសយោ។ **គមនំ សណ្ឋបេតី**តិ អភិក្កមាទិគមនំ អភិសង្ខរោតិ, បាសាទិកភាវំ ករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បណិធាយ គច្ឆតី**តិ បត្ថនំ ឋបេត្វា គច្ឆតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សមាហិតោ វិយ គច្ឆតី**តិ ឧបចារប្បត្តោ វិយ គច្ឆតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

អាបាថកជ្ឈាយីវ ហោតីតិ សម្មុខា អាគតានំ មនុស្សានំ ឈានំ សមាបជ្ជន្តោ វិយ សន្តភាវំ ទស្សេតិ។ **ឥរិយាបថស្សា**តិ ចតុឥរិយាបថស្ស។ **អាឋបនា**តិ អាទិដ្ឋបនា, អាទរេន វា ឋបនា។ **ឋបនា**តិ ឋបនាការោ។ **សណ្ឋបនា**តិ អភិសង្ខរណំ, បាសាទិកភាវករណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អរិយធម្មសន្និស្សិត**ន្តិ លោកុត្តរធម្មបដិពទ្ធំ។ **កុញ្ចិក**ន្តិ អវាបុរណំ។ **មិត្តា**តិ សិនេហវន្តោ។ **សន្ទិដ្ឋា**តិ ទិដ្ឋមត្តា។ **សម្ភត្តា**តិ ទឡ្ហមិត្តា។ **ឧទ្ទណ្ឌេ**តិ ឯកោ បតិស្សយវិសេសោ។

កោរជិកកោរជិកោតិ សង្កោចសង្កោចកោ, អតិសង្កោចកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ “កោរចកកោរចកោ”តិ វា បាឋោ។ **ភាកុដិកភាកុដិកោ**តិ អតិវិយ មុខសង្កោចនសីលោ។ **កុហកកុហកោ**តិ អតិវិយ វិម្ហាបកោ។ **លបកលបកោ**តិ អតិវិយ សល្លបកោ។ **មុខសម្ភាវិកោ**តិ អត្តនោ មុខវសេន អញ្ញេហិ សហ សម្ភាវិកោ, អប្បិតចិត្តោតិ ឯកេ។ **សន្តាន**ន្តិ កិលេសសន្តតាយ សន្តានំ។ **សមាបត្តីន**ន្តិ សមាបជ្ជិតព្ពានំ។ **គម្ភីរ**ន្តិ និន្នបតិដ្ឋានំ។ **គូឡ្ហ**ន្តិ ទស្សេតុំ ទុក្ខំ។ **និបុណ**ន្តិ សុខុមំ។ **បដិច្ឆន្ន**ន្តិ បទត្ថេន ទុប្បដិវិជ្ឈាធិប្បាយំ។ **លោកុត្តរ**ន្តិ ធម្មទីបកំ។ **សុញ្ញតាបដិសញ្ញុត្ត**ន្តិ និព្ពានបដិសញ្ញុត្តំ។ អថ វា **លោកុត្តរសុញ្ញតាបដិសញ្ញុត្ត**ន្តិ លោកុត្តរធម្មភូតនិព្ពានបដិសញ្ញុត្តំ។

កាយិកំ បាគព្ភិយន្តិ កាយេ ភវំ កាយិកំ។ វាចសិកចេតសិកេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អចិត្តីការកតោ**តិ ពហុមានកិរិយរហិតោ។ **អនុបាហនានំ ចង្កមន្តាន**ន្តិ ឧបាហនវិរហិតានំ ចង្កមន្តានំ សមីបេ, អនាទរេ វា សាមិវចនំ។ **សឧបាហនោ**តិ ឧបាហនារូឡ្ហោ ហុត្វា ចង្កមតិ។ **នីចេ ចង្កមេ ចង្កមន្តាន**ន្តិ អកតបរិច្ឆេទាយ ភូមិយា ចង្កមន្តេ បរិច្ឆេទំ កត្វា វាលុកំ អាកិរិត្វា អាលម្ពនំ យោជេត្វា កតចង្កមេ នីចេបិ ចង្កមេ ចង្កមន្តេ។ **ឧច្ចេ ចង្កមេ ចង្កមតី**តិ ឥដ្ឋកចយនសម្បន្នេ វេទិកាបរិក្ខិត្តេ ឧច្ចេ ចង្កមេ ចង្កមតិ។ សចេ បាការបរិក្ខិត្តោ ហោតិ ទ្វារកោដ្ឋកយុត្តោ, បព្ពតន្តរវនន្តរភូមន្តរស្ស វា សុប្បដិច្ឆន្នោ, តាទិសេ ចង្កមេ ចង្កមិតុំ វដ្ដតិ, អប្បដិច្ឆន្នេបិ ឧបចារំ មុញ្ចិត្វា វដ្ដតិ។ **ឃដ្ដយន្តោបិ តិដ្ឋតី**តិ អតិសមីបេ តិដ្ឋតិ។ **បុរតោបិ តិដ្ឋតី**តិ បុរត្ថិមតោបិ តិដ្ឋតិ។ **ឋិតកោបិ ភណតី**តិ ខាណុកោ វិយ អនោនមិត្វា ភណតិ។ **ពាហាវិក្ខេបកោ**តិ ពាហុំ ខិបិត្វា ខិបិត្វា ភណតិ។

អនុបខជ្ជាតិ សព្ពេសំ និសិន្នដ្ឋានំ បវិសិត្វា។ **នវេបិ ភិក្ខូ អាសនេន បដិពាហតី**តិ អត្តនោ បត្តាសនេ អនិសីទិត្វា បុរេ វា បច្ឆា វា បវិសន្តោ អាសនេន បដិពាហតិ នាម។

អនាបុច្ឆម្បិ កដ្ឋំ បក្ខិបតីតិ អនាបុច្ឆិត្វា អនបលោកេត្វា អគ្គិម្ហិ ទារុំ ខិបតិ។ **ទ្វារំ បិទហតី**តិ ជន្តាឃរេ បិទហតិ។

ឱតរតីតិ ឧទកតិត្ថំ បវិសតិ។ **ន្ហាយតី**តិ សរីរំ សិនេហេតិ។ **ឧត្តរតី**តិ ឧទកតិត្ថតោ តីរំ ឧគ្គច្ឆតិ។

វោក្កម្មាបីតិ អតិក្កមិត្វាបិ។ **ឱវរកានី**តិ គព្ភេ បតិដ្ឋិតសយនឃរានិ។

គូឡ្ហានីតិ បដិច្ឆន្នានិ។ **បដិច្ឆន្នានី**តិ អញ្ញេហិ បដិច្ឆាទិតានិ។

អនជ្ឈិដ្ឋោ វាតិ ថេរេហិ “ធម្មំ ភណាហី”តិ អនាណត្តោ អនាយាចិតោ ច។

បាបធម្មោតិ លាមកធម្មោ។ **អសុចិសង្កសរសមាចារោ**តិ អញ្ញេហិ “អយំ ទុស្សីលោ”តិ សង្កាយ សរិតព្ពោ អាចារោ សំយោគោ ឯតស្សាតិ អសុចិសង្កសរសមាចារោ។ សង្កស្សរសមាចារោតិ សការំ សំយោគំ កត្វាបិ បបន្តិ។ **បដិច្ឆន្នកម្មន្តោ**តិ បដិច្ឆាទិតកាយវចីកម្មន្តោ។ **អស្សមណោ**តិ ន សមណោ។ **សមណបដិញ្ញោ**តិ “អហំ សមណោ”តិ បដិជានន្តោ។ **អព្រហ្មចារី**តិ សេដ្ឋចរិយា វិរហិតោ។ **ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ**តិ វុត្តបដិបក្ខោ។

អន្តោបូតីតិ អព្ភន្តរេ កុសលធម្មវិរហិតត្តា អន្តោបូតិភាវមាបន្នោ។ **អវស្សុតោ**តិ រាគេន តិន្តោ។ **កសម្ពុជាតោ**តិ សង្ការសភាវោ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ឯត្ថ ភិក្ខុ សគារវោ សប្បតិស្សោ ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ សុនិវត្ថោ សុបារុតោ បាសាទិកេន អភិក្កន្តេន បដិក្កន្តេន អាលោកិតេន វិលោកិតេន សមិញ្ជិតេន បសារិតេន ឱក្ខិត្តចក្ខុ ឥរិយាបថសម្បន្នោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ ជាគរិយមនុយុត្តោ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ អារទ្ធវីរិយោ អាភិសមាចារិកេសុ សក្កច្ចការី គរុចិត្តីការពហុលោ វិហរតិ, អយំ វុច្ចតិ អាចារោ។ ឯវំ តាវ អាចារោ វេទិតព្ពោ។

គោចរោ បន តិវិធោ ឧបនិស្សយគោចរោ អារក្ខគោចរោ ឧបនិពន្ធគោចរោតិ។ តត្ថ កតមោ **ឧបនិស្សយគោចរោ**? ទសកថាវត្ថុគុណសមន្នាគតោ កល្យាណមិត្តោ, យំ និស្សាយ អស្សុតំ សុណាតិ, សុតំ បរិយោទាបេតិ, កង្ខំ វិតរតិ, ទិដ្ឋឹ ឧជុំ ករោតិ, ចិត្តំ បសាទេតិ; យស្ស វា បន អនុសិក្ខមានោ សទ្ធាយ វឌ្ឍតិ, សីលេន, សុតេន, ចាគេន, បញ្ញាយ វឌ្ឍតិ។ អយំ វុច្ចតិ ឧបនិស្សយគោចរោ។

កតមោ **អារក្ខគោចរោ**? ឥធ ភិក្ខុ អន្តរឃរំ បវិដ្ឋោ វីថឹ បដិបន្នោ ឱក្ខិត្តចក្ខុ យុគមត្តទស្សាវី សុសំវុតោ គច្ឆតិ, ន ហត្ថឹ ឱលោកេន្តោ, ន អស្សំ, ន រថំ, ន បត្តឹ, ន ឥត្ថឹ, ន បុរិសំ ឱលោកេន្តោ, ន ឧទ្ធំ ឧល្លោកេន្តោ, ន អធោ ឱលោកេន្តោ, ន ទិសាវិទិសំ បេក្ខមានោ គច្ឆតិ។ អយំ វុច្ចតិ អារក្ខគោចរោ។

កតមោ **ឧបនិពន្ធគោចរោ**? ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា យត្ថ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ គោចរោ សកោ បេត្តិកោ វិសយោ? យទិទំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៧២), អយំ វុច្ចតិ ឧបនិពន្ធគោចរោតិ។ ឥតិ ឥមិនា ច អាចារេន ឥមិនា ច គោចរេន ឧបេតោ…បេ…. សមន្នាគតោ។ តេនបិ វុច្ចតិ អាចារគោចរសម្បន្នោតិ។

អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវីតិ អណុប្បមាណេសុ អសញ្ចិច្ច អាបន្នសេខិយអកុសលចិត្តុប្បាទាទិភេទេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សនសីលោ។ **សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ យំកិញ្ចិ សិក្ខាបទេសុ សិក្ខិតព្ពំ, តំ សព្ពំ សម្មា អាទាយ សិក្ខតិ។ ឯត្ថ ច “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ”តិ ឯត្តាវតា ច បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ ទស្សិតំ។ “អាចារគោចរសម្បន្នោ”តិអាទិ បន សព្ពំ យថាបដិបន្នស្ស តំ សីលំ សម្បជ្ជតិ, តំ បដិបត្តឹ ទស្សេតុំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

៨៨. **សាតិយេសុ អនស្សាវី**តិ សាតវត្ថូសុ កាមគុណេសុ តណ្ហាសន្ថវវិរហិតោ។ **សណ្ហោ**តិ សណ្ហេហិ កាយកម្មាទីហិ សមន្នាគតោ។ **បដិភានវា**តិ បរិយត្តិបរិបុច្ឆាធិគមបដិភានេហិ សមន្នាគតោ។ **ន សទ្ធោ**តិ សាមំ អធិគតធម្មំ ន កស្សចិ សទ្ទហតិ។ **ន វិរជ្ជតី**តិ ខយា រាគស្ស វិរត្តត្តា ឥទានិ ន វិរជ្ជតិ។

យេសំ ឯសាតិ យេសំ បុគ្គលានំ សាតវត្ថូសុ កាមគុណេសុ ឥច្ឆា តណ្ហា។ **អប្បហីនា**តិ សន្ថវសម្បយុត្តា តណ្ហា អរហត្តមគ្គេន អប្បហីនា។ **តេសំ ចក្ខុតោ រូបតណ្ហា សវតី**តិ ឯតេសំ ចក្ខុទ្វារតោ បវត្តជវនវីថិសម្បយុត្តា រូបារម្មណា តណ្ហា ឧប្បជ្ជតិ។ **អាសវតី**តិ ឱកាសតោ យាវ ភវគ្គា ធម្មតោ យាវ គោត្រភូ សវតិ។ **សន្ទតី**តិ នទីសោតំ វិយ អធោមុខំ សន្ទតិ។ **បវត្តតី**តិ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេន បវត្តតិ។ សេសទ្វារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សុក្កបក្ខេ វុត្តវិបរិយាយេន តណ្ហា អរហត្តមគ្គេន សុប្បហីនា។ តេសំ ចក្ខុតោ រូបតណ្ហា ន សវតិ។

សណ្ហេន កាយកម្មេន សមន្នាគតោតិ អផរុសេន មុទុនា កាយកម្មេន សមង្គីភូតោ ឯកីភូតោ។ **វចីកម្មា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សណ្ហេហិ សតិបដ្ឋានេហី**តិអាទីសុ សតិបដ្ឋានាទយោ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា។ បរិយាបុណនអត្ថាទិបរិបុច្ឆាលោកិយលោកុត្តរធម្មាធិគមវសេន សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថា តិស្សោ បដិភានប្បភេទសង្ខាតា បញ្ញា យស្ស អត្ថិ, សោ **បដិភានវា។ តស្ស បរិយត្តឹ និស្សាយ បដិភាយតី**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស បរិយាបុណនំ អល្លីយិត្វា ញាណំ ជាយតិ ញាណំ អភិមុខំ ហោតិ។ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**តិ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកវសេន វុត្តា។ មគ្គផលានិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរវសេន។ ចតស្សោ បដិសម្ភិទាយោ ឆ ច អភិញ្ញាយោ វិមោក្ខន្តិកវសេន វុត្តាតិ ញាតព្ពា។

តត្ថ **ចតស្សោ បដិសម្ភិទាយោ**តិ ចត្តារោ ញាណប្បភេទាតិ អត្ថោ។ ឥទ្ធិវិធាទិអាសវក្ខយបរិយោសានានិ អធិកានិ ឆ ញាណានិ។ **តស្សា**តិ បរស្ស, អត្ថោ បដិភាយតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អត្ថោ**តិ សង្ខេបតោ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ យស្មា ហេតុអនុសារេន អរីយតិ អធិគមីយតិ បាបុណីយតិ, តស្មា អត្ថោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យំកិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្នំ និព្ពានំ ភាសិតត្ថោ វិបាកោ កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អត្ថោតិ វេទិតព្ពា, តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស សោ អត្ថោ បភេទតោ ញាតោ បាកដោ ហោតិ។ **ធម្មោ**តិ សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ វិទហតិ ប

វត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច, តស្មា ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ អរិយមគ្គោ ភាសិតំ កុសលំ អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ធម្មោតិ វេទិតព្ពា, តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស សោ ធម្មោ បភេទតោ ញាតោ បាកដោ ហោតិ, តស្មិំ អត្ថេ ច ធម្មេ ច យា សភាវនិរុត្តិ អព្យភិចារី វោហារោ, តស្ស អភិលាបេ ភាសនេ ឧទីរណេ តំ លបិតំ ភាសិតំ ឧទីរិតំ សភាវនិរុត្តិសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស សា និរុត្តិ ញាតា បាកដា ហោតិ។

ឯត្ថ **អត្ថេ ញាតេ អត្ថោ បដិភាយតីតិ** ឥទានិ តស្ស សទ្ទំ អាហរិត្វា វុត្តប្បភេទេ អត្ថេ បាកដីភូតេ វុត្តប្បភេទោ អត្ថោ តស្ស បុគ្គលស្ស បដិភាយតិ ញាណាភិមុខោ ហោតិ។ **ធម្មេ ញាតេ ធម្មោ បដិភាយតីតិ** វុត្តប្បភេទេ ធម្មេ បាកដីភូតេ វុត្តប្បភេទោ ធម្មោ បដិភាយតិ។ **និរុត្តិយា ញាតាយ និរុត្តិ បដិភាយតីតិ** វុត្តប្បភេទាយ និរុត្តិយា បាកដាយ វុត្តប្បភេទា និរុត្តិ បដិភាយតិ។ **ឥមេសុ តីសុ ញាណេសុ ញាណន្តិ** អត្ថធម្មនិរុត្តីសុ ឥមេសុ តីសុ សព្ពត្ថកញាណមារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តេសុ តីសុ ញាណេសុ បភេទគតំ ញាណំ, យថាវុត្តេសុ វា តេសុ តីសុ ញាណេសុ គោចរកិច្ចាទិវសេន វិត្ថារគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា។ **ឥមាយ បដិភានបដិសម្ភិទាយាតិ** ឥមាយ វុត្តប្បការាយ យថាវុត្តវិត្ថារបញ្ញាយ ឧបេតោ ហោតិ។ **សោ វុច្ចតិ បដិភានវាតិ** និគមេន្តោ អាហ។ **យស្ស បរិយត្តិ នត្ថីតិ** បរិយត្តិ នាម ពុទ្ធវចនំ។ តញ្ហិ ឧគ្គណ្ហន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ យស្ស បុគ្គលស្ស ឯវរូបា បរិយត្តិ នត្ថិ។ **បរិបុច្ឆា នត្ថីតិ** បរិបុច្ឆា នាម បាឡិអដ្ឋកថាទីសុ គណ្ឋិបទអត្ថបទវិនិច្ឆយកថា។ ឧគ្គហិតបាឡិអាទីសុ ហិ អត្ថំ កថេន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **អធិគមោ នត្ថីតិ** អធិគមោ នាម អរហត្តប្បត្តិ។ អរហត្តញ្ហិ បត្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ យស្ស វុត្តប្បការា តិវិធា សម្បត្តិ នត្ថិ។ **កិំ តស្ស បដិភាយិស្សតីតិ** កេន ការណេន តស្ស បុគ្គលស្ស បភេទគតំ ញាណំ ឧបដ្ឋហិស្សតិ។

សាមន្តិ សយមេវ។ **សយំ អភិញ្ញាតន្តិ** សយមេវ តេន ញាណេន អវគមិតំ។ **អត្តបច្ចក្ខំ ធម្មន្តិ** អត្តនា បដិវិជ្ឈិតំ បច្ចវេក្ខិតំ ធម្មំ។ **ន កស្សចិ សទ្ទហតីតិ** អត្តបច្ចក្ខតាយ បរេសំ ន សទ្ទហតិ, សទ្ធាយ ន គច្ឆតិ។ **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ**អាទិកំ ទ្វាទសបទិកបច្ចយាការទស្សនវសេន វុត្តំ។ **អវិជ្ជានិរោធាតិ**អាទយោ សំសារនិវត្តិសន្ទាយ វុត្តា។ **ឥទំ ទុក្ខន្តិ**អាទិ សច្ចទស្សនវសេន។ **ឥមេ អាសវាតិ**អាទយោ អបរេន បរិយាយេន កិលេសវសេន បច្ចយទស្សនវសេន។ **ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យាតិ**អាទយោ
អភិញ្ញេយ្យបរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពភាវេតព្ពសច្ឆិកាតព្ពធម្មានំ ទស្សនវសេន។ **ឆន្នំ ផស្សាយតនានន្តិ**អាទយោ ផស្សាយតនានំ ឧប្បត្តិញ្ច អត្ថង្គមញ្ច អស្សាទញ្ច ឧបទ្ទវញ្ច និស្សរណញ្ច ទស្សនវសេន។ **បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ** បញ្ចវីសតិវិធេន ឧទយញ្ច វយញ្ច, តេសុ ឆន្ទរាគវសេន អស្សាទញ្ច, តេសំ វិបរិណាមំ អាទីនវញ្ច, និស្សរណសង្ខាតំ និព្ពានញ្ច។ **ចតុន្នំ មហាភូតានំ** អវិជ្ជាទិសមុទយញ្ច, អវិជ្ជាទិនិរោធេ អត្ថង្គមញ្ច ឯវមាទិទស្សនវសេន វុត្តា។ ឯតេ ធម្មា តត្ថ តត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។

អមតោគធន្តិ នត្ថិ ឯតស្ស មរណសង្ខាតំ មតន្តិ អមតំ។ កិលេសវិសបដិបក្ខត្តា អគទន្តិបិ អមតំ។ តស្មិំ និន្នតាយ **អមតោគធំ។ អមតបរាយនន្តិ** វុត្តប្បការំ អមតំ បរំ អយនំ គតិ បតិដ្ឋា អស្សាតិ អមតបរាយនំ។ **អមតបរិយោសានន្តិ** តំ អមតំ សំសារស្ស និដ្ឋាភូតត្តា បរិយោសានមស្សាតិ អមតបរិយោសានំ។

៨៩. លាភកម្យា ន សិក្ខតីតិ លាភបត្ថនាយ សុត្តន្តាទីនិ ន សិក្ខតិ។ **អវិរុទ្ធោ ច តណ្ហាយ, រសេសុ នានុគិជ្ឈតីតិ** វិរោធាភាវេន ច អវិរុទ្ធោ ហុត្វា តណ្ហាយ មូលរសាទីសុ គេធំ នាបជ្ជតិ។

កេន នុ ខោតិ លាភបត្ថនាយ ការណចិន្តនេន បិហស្ស បរិយេសនេ និបាតោ។ **លាភាភិនិព្ពត្តិយាតិ** ចតុន្នំ បច្ចយានំ វិសេសេន ឧប្បត្តិយា។ **លាភំ បរិបាចេន្តោតិ** បច្ចយេ បរិបាចយន្តោ។

អត្តទមត្ថាយាតិ វិបស្សនាសម្បយុត្តាយ បញ្ញាយ អត្តនោ ទមនត្ថាយ។ **អត្តសមត្ថាយាតិ** សមាធិសម្បយុត្តាយ បញ្ញាយ អត្តនោ សមាធានត្ថាយ។ **អត្តបរិនិព្ពាបនត្ថាយាតិ** ទុវិធេនាបិ ញាណេន អត្តនោ អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថាយ។ វុត្តញ្ហេតំ "អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថំ ខោ អាវុសោ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី"តិ (ម. និ. ១.២៥៩)។ **អប្បិច្ឆញ្ញេវ និស្សាយាតិ** ឯត្ថ បច្ចយអប្បិច្ឆោ អធិគមអប្បិច្ឆោ បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ ធុតង្គអប្បិច្ឆោតិ ចត្តារោ អប្បិច្ឆា, តេសំ នានត្តំ ហេដ្ឋា វិត្ថារិតំ ឯវ, តំ អប្បិច្ឆំ អល្លីយិត្វា។ **សន្តុដ្ឋិញ្ញេវាតិ** ចតូសុ បច្ចយេសុ ច តិវិធំ សន្តោសំ អល្លីយិត្វា, ឯតេសំ វិភាគោ ហេដ្ឋា វិត្ថារិតោយេវ។ **សល្លេខញ្ញេវាតិ** កិលេសលេខនំ។ **ឥទមត្ថិតញ្ញេវាតិ** ឥមេហិ កុសលធម្មេហិ អត្ថិ ឥទមត្ថិ, តស្ស ភាវោ ឥទមត្ថិតា, តំ ឥទមត្ថិតំយេវ និស្សាយ អល្លីយិត្វា។

រសោតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **មូលរសោ**តិ យំកិញ្ចិ មូលំ បដិច្ច និព្ពត្តរសោ។ **ខន្ធរសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អម្ពិល**ន្តិ តក្កម្ពិលាទិ។ **មធុរ**ន្តិ ឯកន្តតោ គោសប្បិអាទិ។ មធុ បន កសាវយុត្តំ ចិរនិក្ខិត្តំ កសាវំ ហោតិ, ផាណិតំ ខារិយុត្តំ ចិរនិក្ខិត្តំ ខារិយំ ហោតិ។ សប្បិ បន ចិរនិក្ខិត្តំ វណ្ណគន្ធេ ជហន្តម្បិ រសំ ន ជហតីតិ តទេវ ឯកន្តមធុរំ។ **តិត្តក**ន្តិ និម្ពបណ្ណាទិ។ **កដុក**ន្តិ សិង្គិវេរមរិចាទិ។ **លោណិក**ន្តិ សាមុទ្ទិកលោណាទិ។ **ខារិក**ន្តិ វាតិង្គណកឡីរាទិ។ **លម្ពិក**ន្តិ ពទរាមលកកបិដ្ឋសាលវាទិ។ **កសាវ**ន្តិ ហរីតកាទិ។ ឥមេ សព្ពេបិ រសា វត្ថុវសេន វុត្តា។ តំតំវត្ថុកោ បនេត្ថ រសោ ច អម្ពិលាទីនិ នាមេហិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **សាទូ**តិ ឥដ្ឋរសោ។ **អសាទូ**តិ អនិដ្ឋរសោ។ ឥមិនា បទទ្វយេន សព្ពោបិ រសោ បរិយាទិន្នោ។ **សីត**ន្តិ សីតរសោ។ **ឧណ្ហ**ន្តិ ឧណ្ហរសោ។ ឯវមយំ មូលរសាទិនា ភេទេន ភិន្នោបិ រសោ លក្ខណាទីហិ អភិន្នោយេវ។ សព្ពោបិ ហេស ជិវ្ហាបដិហននលក្ខណោ, ជិវ្ហាវិញ្ញាណស្ស វិសយភាវរសោ, តស្សេវ គោចរបច្ចុបដ្ឋានោ។ **តេ ជិវ្ហគ្គេន រសគ្គានី**តិ ឯតេ សមណព្រាហ្មណា បសាទជិវ្ហគ្គេន ឧត្តមរសានិ។ **បរិយេសន្តា**តិ គវេសមានា។ **អាហិណ្ឌន្តី**តិ តត្ថ តត្ថ វិចរន្តិ។ **តេ អម្ពិលំ លភិត្វា អនម្ពិលំ បរិយេសន្តី**តិ តក្កាទិអម្ពិលំ លទ្ធា អនម្ពិលំ គវេសន្តិ។ ឯវំ សព្ពំ បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា យោជិតំ។

បដិសង្ខា យោនិសោ អាហារំ អាហារេតីតិ បដិសង្ខានបញ្ញាយ ជានិត្វា ឧបាយេន អាហារំ អាហារេតិ។ ឥទានិ ឧបាយំ ទស្សេតុំ “**នេវ ទវាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **នេវ ទវាយា**តិ ទវត្ថាយ ន អាហារេតិ។ តត្ថ នដលង្ឃកាទយោ ទវត្ថាយ អាហារេន្តិ នាម។ យញ្ហិ ភោជនំ ភុត្តស្ស នច្ចគីតកព្ពសិលោកសង្ខាតោ ទវោ អតិរេកតរេន បដិភាតិ, តំ ភោជនំ អធម្មេន វិសមេន បរិយេសិត្វា តេ អាហារេន្តិ។ អយំ បន ភិក្ខុ ន ឯវមាហារេតិ។

ន មទាយាតិ មានមទបុរិសមទានំ វឌ្ឍនត្ថាយ ន អាហារេតិ។ តត្ថ រាជរាជមហាមត្តា មទត្ថាយ អាហារេន្តិ នាម។ តេ ហិ អត្តនោ មានមទបុរិសមទានំ វឌ្ឍនត្ថាយ បិណ្ឌរសភោជនាទីនិ បណីតភោជនានិ ភុញ្ជន្តិ។ អយំ បន ភិក្ខុ ឯវំ នាហារេតិ។

ន មណ្ឌនាយាតិ សរីរមណ្ឌនត្ថាយ ន អាហារេតិ។ តត្ថ រូបូបជីវិនិយោ មាតុគាមា អន្តេបុរិកាទយោ ច សប្បិផាណិតាទីនិ បិវន្តិ, សិនិទ្ធមុទុមទ្ទវភោជនំ អាហារេន្តិ។ ឯវំ នោ អង្គលដ្ឋិ សុសណ្ឋិតា ភវិស្សតិ, សរីរេ ឆវិវណ្ណោ បសន្នោ ភវិស្សតីតិ។ អយំ បន ភិក្ខុ ឯវំ ន អាហារេតិ។

ន វិភូសនាយាតិ សរីរេ មំសវិភូសនត្ថាយ ន អាហារេតិ។ តត្ថ និព្ពុទ្ធមល្លមុដ្ឋិកមល្លចេដកាទយោ សុសិនិទ្ធេហិ មច្ឆមំសាទីហិ សរីរំ បីណេន្តិ “ឯវំ នោ មំសំ ឧស្សទំ ភវិស្សតិ បហារសហនត្ថាយា”តិ។ អយំ បន ភិក្ខុ ឯវំ សរីរេ មំសវិភូសនត្ថាយ ន អាហារេតិ។

យាវទេវាតិ អាហារាហរណបយោជនស្ស បរិច្ឆេទនិយមទស្សនំ។ **ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា**តិ ឥមស្ស ចតុមហាភូតិកស្ស ករជកាយស្ស ឋបនត្ថាយ អាហារេតិ, ឥទមស្ស អាហារាហរណេ បយោជនន្តិ អត្ថោ។ **យាបនាយា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយយាបនត្ថាយ អាហារេតិ។ **វិហឹសូបរតិយា**តិ វិហឹសា នាម អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកខុទ្ទា, តស្សា ឧបរតិយា វូបសមនត្ថាយ អាហារេតិ។ **ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយា**តិ ព្រហ្មចរិយំ នាម តិស្សោ សិក្ខា សកលសាសនំ, តស្ស អនុគ្គណ្ហនត្ថាយ អាហារេតិ។

ឥតីតិ ឧបាយនិទស្សនំ, ឥមិនា ឧបាយេនាតិ អត្ថោ។ **បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមី**តិ បុរាណវេទនំ នាម អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនា, តំ បដិហនិស្សាមីតិ អាហារេតិ។ **នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមី**តិ នវវេទនា នាម អតិភុត្តបច្ចយេន ឧប្បជ្ជនកវេទនា, ន តំ ឧប្បាទេស្សាមីតិ អាហារេតិ។ អថ វា នវវេទនា នាម ភុត្តបច្ចយា ន ឧប្បជ្ជនកវេទនា, តស្សា អនុប្បន្នាយ អនុប្បជ្ជនត្ថមេវ អាហារេតិ។

យាត្រា ច មេ ភវិស្សតីតិ យាបនា ច មេ ភវិស្សតិ។ **អនវជ្ជតា ចា**តិ ឯត្ថ អត្ថិ សាវជ្ជំ, អត្ថិ អនវជ្ជំ។ តត្ថ អធម្មិកបរិយេសនា អធម្មិកបដិគ្គហណំ អធម្មេន បរិភោគោតិ ឥទំ សាវជ្ជំ នាម។ ធម្មេន បន បរិយេសិត្វា ធម្មេន បដិគ្គហេត្វា បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនំ អនវជ្ជំ នាម។ ឯកច្ចោ អនវជ្ជេយេវ សាវជ្ជំ ករោតិ, “លទ្ធំ មេ”តិ កត្វា បមាណាតិក្កន្តំ ភុញ្ជតិ, តំ ជីរាបេតុំ អសក្កោន្តោ ឧទ្ធំវិរេចនអធោវិរេចនាទីហិ កិលមតិ, សកលវិហារេ ភិក្ខូ តស្ស សរីរបដិជគ្គនភេសជ្ជបរិយេសនាទីសុ ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជន្តិ, “កឹ ឥទ”ន្តិ វុត្តេ “អសុកស្ស នាម ឧទរំ ឧទ្ធុមាត”ន្តិអាទី វទន្តិ។ “ឯស និច្ចកាលម្បិ ឯវំ បកតិកោយេវ, អត្តនោ កុច្ឆិប្បមាណំ នាម ន ជានាតី”តិ និន្ទន្តិ គរហន្តិ។ អយំ អនវជ្ជេយេវ សាវជ្ជំ ករោតិ នាម។ ឯវំ អកត្វា “អនវជ្ជតា ច មេ ភវិស្សតី”តិ អាហារេតិ។

ផាសុវិហារោ ចាតិ ឯត្ថាបិ អត្ថិ ផាសុវិហារោ, អត្ថិ ន ផាសុវិហារោ។ តត្ថ អាហរហត្ថកោ អលំសាដកោ តត្រវដ្ដកោ កាកមាសកោ ភុត្តវមិតកោតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ព្រាហ្មណានំ ភោជនំ ន ផាសុវិហារោ នាម។ ឯតេសុ ហិ **អាហរហត្ថកោ** នាម ពហុំ ភុញ្ជិត្វា អត្តនោ ធម្មតាយ ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ “អាហរ ហត្ថ”ន្តិ វទតិ។ **អលំសាដកោ** នាម អច្ចុទ្ធុមាតកុច្ឆិតាយ ឧដ្ឋិតោបិ សាដកំ និវាសេតុំ ន សក្កោតិ។ **តត្រវដ្ដកោ** នាម ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ តត្រេវ បរិវដ្ដតិ។ **កាកមាសកោ** នាម យថា កាកេហិ អាមសិតុំ សក្កោតិ, ឯវំ យាវ មុខទ្វារា អាហារេតិ។ **ភុត្តវមិតកោ** នាម មុខេន សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ តត្ថេវ វមតិ។ ឯវំ អកត្វា “ផាសុវិហារោ ច មេ ភវិស្សតី”តិ អាហារេតិ។ ផាសុវិហារោ នាម ចតូហិ បញ្ចហិ អាលោបេហិ ឩនូទរតា។ ឯត្តកញ្ហិ ភុញ្ជិត្វា បានីយំ បិវតោ ចត្តារោ ឥរិយាបថា សុខេន បវត្តន្តិ។ តស្មា ធម្មសេនាបតិ ឯវមាហ –

> “ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អភុត្វា ឧទកំ បិវេ;
> អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៣; មិ. ប. ៦.៥.១០);

ឥមស្មិំ បន ឋានេ អង្គានិ សមោធានេតព្ពានិ។ នេវ ទវាយាតិ ហិ ឯកំ អង្គំ, ន មទាយាតិ ឯកំ, ន មណ្ឌនាយាតិ ឯកំ, ន វិភូសនាយាតិ ឯកំ, យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា យាបនាយាតិ ឯកំ, វិហិំសូបរតិយា ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយាតិ ឯកំ, ឥតិ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមិ នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមីតិ ឯកំ, យាត្រា ច មេ ភវិស្សតីតិ ឯកំ អង្គំ, អនវជ្ជតា ច ផាសុវិហារោ ចាតិ អយមេត្ថ ភោជនានិសំសោ។

មហាសិវត្ថេរោ បនាហ – “ហេដ្ឋា ចត្តារិ អង្គានិ បដិក្ខេបោ នាម, ឧបរិ បន អដ្ឋង្គានិ សមោធានេតព្ពានី”តិ។ តត្ថ យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយាតិ ឯកំ អង្គំ, យាបនាយាតិ ឯកំ, វិហិំសូបរតិយាតិ ឯកំ, ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយាតិ ឯកំ, ឥតិ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមីតិ ឯកំ, នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមីតិ ឯកំ, យាត្រា ច មេ ភវិស្សតីតិ ឯកំ, អនវជ្ជតា ចាតិ ឯកំ, ផាសុវិហារោ បន ភោជនានិសំសោតិ។ ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ អាហារំ អាហារេតិ។

៩០. ឧបេក្ខកោតិ ឆឡង្គុបេក្ខាយ សមន្នាគតោ។ **សតោ**តិ កាយានុបស្សនាទិសតិយុត្តោ។

ឧបេក្ខកោតិ ឆឡង្គុបេក្ខាយ សមន្នាគតោតិ ឯត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខាធម្មោ នាម កោតិ? ញាណាទយោ។ “ញាណ”ន្តិ វុត្តេ កិរិយតោ ចត្តារិ ញាណសម្បយុត្តានិ លព្ភន្តិ, “សតតវិហារោ”តិ វុត្តេ អដ្ឋ មហាចិត្តានិ លព្ភន្តិ, “រជ្ជនទុស្សនំ នត្ថី”តិ វុត្តេ ទស ចិត្តានិ លព្ភន្តិ។ សោមនស្សំ អាសេវនវសេន លព្ភតិ។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ការណវសេន ចក្ខូតិ លទ្ធវោហារេន រូបទស្សនសមត្ថេន ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វា។ បោរាណា បនាហុ – ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ អចិត្តកត្តា, ចិត្តម្បិ ន បស្សតិ អចក្ខុកត្តា។ ទ្វារារម្មណសង្ឃដ្ដនេន បន បសាទវត្ថុកេន ចិត្តេន បស្សតិ។ ឦទិសេសុ បន ឋានេសុ “ធនុនា វិជ្ឈតី”តិអាទីសុ វិយ សសម្ភារកថា នាម ហោតិ។ តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វាតិ អយមេវេត្ថ អត្ថោ។

នេវ សុមនោ ហោតីតិ លោភុប្បត្តិវសេន ឆន្ទរាគុប្បត្តិវសេន សោមនស្សោ ន ហោតិ។ **ន ទុម្មនោ**តិ បដិឃុប្បត្តិវសេន ទុដ្ឋចិត្តោ ន ហោតិ។ **ឧបេក្ខកោ**តិ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខកោ ហោតិ, អបក្ខបតិតោ ហុត្វា ឥរិយាបថំ បវត្តេតិ។ **សតោ សម្បជានោ**តិ សតិមា ញាណសម្បន្នោ។ **មនាបំ នាភិគិជ្ឈតី**តិ មនវឌ្ឍនកំ ឥដ្ឋារម្មណំ នាភិគិជ្ឈតិ ន បត្ថេតិ។ **នាភិហំសតី**តិ ន តុស្សតិ។ **ន រាគំ ជនេតី**តិ តត្ថ តត្ថ រញ្ជនំ ន ឧប្បាទេតិ។ **តស្ស ឋិតោវ កាយោ ហោតី**តិ តស្ស ខីណាសវស្ស ចក្ខាទិកាយោ កម្បារហិតត្តា ឋិតោ និច្ចលោ ហោតិ។ **អមនាប**ន្តិ អនិដ្ឋារម្មណំ ។ **ន មង្កុ ហោតី**តិ ទោមនស្សិតោ ន ហោតិ។ **អប្បតិដ្ឋិតចិត្តោ**តិ កោធវសេន ឋិតមនោ ន ហោតិ។ **អលីនមនសោ**តិ អលីនចិត្តោ។ **អព្យាបន្នចេតសោ**តិ ព្យាបាទរហិតចិត្តោ។

រជនីយេ ន រជ្ជតីតិ រជនីយស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន រាគំ ឧប្បាទេតិ។ **ទុស្សនីយេ ន ទុស្សតី**តិ ទោសុប្បាទេ វត្ថុស្មិំ ន ទោសំ ឧប្បាទេតិ។ **មោហនីយេ ន មុយ្ហតី**តិ មោហនីយស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន មោហំ ឧប្បាទេតិ។ **កោបនីយេ ន កុប្បតី**តិ កោធនីយស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន ចលតិ។ **មទនីយេ ន មជ្ជតី**តិ មទនីយស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន សំសីទតិ។ **កិលេសនីយេ ន កិលិស្សតី**តិ ឧបតបនីយស្មិំ វត្ថុស្មិំ ន ឧបតប្បតិ។ **ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តោ**តិ រូបារម្មណេ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តោ។ **សុតេ សុតមត្តោ**តិ សទ្ទាយតនេ សោតវិញ្ញាណេន សុតេ សុតមត្តោ។ **មុតេ មុតមត្តោ**តិ ឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណេន បាបុណិត្វា គហិតេ គហិតមត្តោ។ **វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តោ**តិ មនោវិញ្ញាណេន ញាតេ ញាតមត្តោ។ **ទិដ្ឋេ ន លិម្បតី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទិដ្ឋេ រូបារម្មណេ តណ្ហាទិដ្ឋិលេបេន ន លិម្បតិ។ **ទិដ្ឋេ អនូបយោ**តិ រូបារម្មណេ និត្តណ្ហោ ហោតិ។ **អនបាយោ**តិ អបទុដ្ឋចិត្តោ។

សំវិជ្ជតីតិ លព្ភតិ។ **បស្សតី**តិ ឱលោកេតិ។ **ឆន្ទរាគោ**តិ សិនេហោ។ **រូបារាម**ន្តិ រូបំ អារាមំ អស្សាតិ រូបារាមំ។ រូបេ រតន្តិ **រូបរតំ**។ រូបេ សន្តុដ្ឋន្តិ **រូបសម្មុទិតំ**។

ទន្តំ នយន្តិ សមិតិន្តិ ឧយ្យានកីឡាមណ្ឌលាទីសុ មហាជនមជ្ឈំ គច្ឆន្តា ទន្តមេវ គោណជាតឹ វា អស្សជាតឹ វា យានេ យោជេត្វា នយន្តិ។ **រាជា**តិ តថារូបានេវ ឋានានិ គច្ឆន្តោ រាជាបិ ទន្តមេវ អភិរុហតិ។ **មនុស្សេសូ**តិ មនុស្សេសុបិ ចតូហិ អរិយមគ្គេហិ ទន្តោ និព្ពិសេវនោវ សេដ្ឋោ។ **យោតិវាក្យ**ន្តិ យោ ឯវរូបំ អតិក្កមវចនំ បុនប្បុនំ វុច្ចមានម្បិ តិតិក្ខតិ ន បដិប្ផរតិ ន វិហញ្ញតិ, ឯវរូបោ ទន្តោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។

អស្សតរាតិ វឡវាយ គទ្រភេន ជាតា។ **អាជានីយា**តិ យំ អស្សទម្មសារថិ ការណំ ការេតិ, តស្ស ខិប្បំ ជាននសមត្ថា។ **សិន្ធវា**តិ សិន្ធវរដ្ឋេ ជាតា អស្សា។ **មហានាគា**តិ កុញ្ជរសង្ខាតា មហាហត្ថិនោ។ **អត្តទន្តោ**តិ ឯតេ អស្សតរា វា អាជានីយា វា សិន្ធវា វា កុញ្ជរា វា វរា ទន្តា, ន អទន្តា។ យោ បន ចតុមគ្គសង្ខាតេន អត្តទន្តេន ទន្តតាយ អត្តទន្តោ និព្ពិសេវនោ, អយំ តតោបិ វរំ, សព្ពេហិបិ ឯតេហិ ឧត្តរិតរោតិ អត្ថោ។

ន ហិ ឯតេហិ យានេហីតិ យានិ ឯតានិ ហត្ថិយានាទិយានានិ, ន ហិ ឯតេហិ យានេហិ កោចិ បុគ្គលោ សុបិនន្តេនបិ អគតបុព្ពត្តា **"អគត"**ន្តិ សង្ខាតំ និព្ពាន**ទិសំ,** តំ ឋានំ គច្ឆេយ្យ។ យថា បុព្ពភាគេ ឥន្ទ្រិយទមេន **ទន្តេន** អបរភាគេ អរិយមគ្គភាវនាយ **សុទន្តេន ទន្តោ** និព្ពិសេវនោ សប្បញ្ញោ បុគ្គលោ តំ អគតបុព្ពំ ទិសំ គច្ឆតិ, ទន្តភូមឹ បាបុណាតិ។ តស្មា អត្តទមនមេវ វរន្តិ អត្ថោ។

វិធាសុ ន វិកម្បន្តីតិ សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិអាទីសុ មានវិធាសុ ន ចលន្តិ នប្បវេធេន្តិ។ **វិប្បមុត្តា បុនព្ភវា**តិ បុនព្ភវបដិសន្ធិយា បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិតោ សុដ្ឋុ មុត្តា មុញ្ចិត្វា ឋិតា។ **ទន្តភូមិមនុប្បត្តា**តិ ឯកន្តទមនំ អរហត្តផលភូមឹ បាបុណិត្វា ឋិតា។ **តេ លោកេ វិជិតាវិនោ**តិ តេ អរហន្តោ សត្តលោកេ វិជិតវិជយា វិជិតវន្តោ នាម ហោន្តិ។

យស្មា ច ភាវិតិន្ទ្រិយោ និព្ពយោ និព្ពិការោ ទន្តោ ហោតិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **"យស្សិន្ទ្រិយានី"**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យស្ស** ចក្ខាទីនិ **ឆឡិន្ទ្រិយានិ** គោចរភាវនាយ អនិច្ចាទិតិលក្ខណំ អារោបេត្វា វាសនាភាវនាយ សតិសម្បជញ្ញគន្ធំ គាហាបេត្វា **ភាវិតានិ,** តានិ ច ខោ **អជ្ឈត្ត**គោចរភាវនាយ, ឯវំ បន **ពហិទ្ធា ច សព្ពលោកេ**តិ យត្ថ យត្ថ ឥន្ទ្រិយានំ វេកល្លតា វេកល្លតោ វា សម្ភវោ, តត្ថ នាភិជ្ឈាទិវសេន **ភាវិតានី**តិ ឯវំ **និព្ពិជ្ឈ** ញត្វា បដិវិជ្ឈិត្វា **ឥមំ បរញ្ច លោកំ** សកសន្តតិខន្ធលោកំ បរសន្តតិខន្ធលោកញ្ច ទន្តមរណំ មរិតុកាមោ **កាលំ កង្ខតិ,** ជីវិតក្ខយកាលំ អាគមេតិ បតិមានេតិ, ន ភាយតិ មរណស្ស។ យថាហ –

"មរណេ មេ ភយំ នត្ថិ, និកន្តិ នត្ថិ ជីវិតេ"។ (ថេរគា. ២០);

"នាភិកង្ខាមិ មរណំ, នាភិកង្ខាមិ ជីវិតំ;
កាលញ្ច បតិមានេមិ, និព្ពិសំ ភតកោ យថា"តិ។ (ថេរគា. ៦០៦, ៦៥៤, ១០០២; មិ. ប. ២.២.៤ ថោកំ វិសទិសំ);

ភាវិតោ ស ទន្តោតិ ឯវំ ភាវិតិន្ទ្រិយោ សោ ទន្តោ។

៨១. និស្សយតាតិ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយា។ **ញត្វា ធម្ម**ន្តិ អនិច្ចាទីហិ អាការេហិ ធម្មំ ជានិត្វា។ **អនិស្សិតោ**តិ ឯវំ តេហិ និស្សយេហិ អនិស្សិតោ។ តេន អញ្ញត្រ ធម្មញាណា នត្ថិ និស្សយានំ អភាវោតិ ទីបេតិ។ **ភវាយ វិភវាយ វា**តិ សស្សតាយ ឧច្ឆេទាយ វា។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោ។

៨២. តំ ព្រូមិ ឧបសន្តោតិ តំ ឯវរូបំ ឯកេកគាថាយ វុត្តំ ឧបសន្តោតិ កថេមិ។ **អតរី សោ វិសត្តិក**ន្តិ សោ ឥមំ វិសតាទិភាវេន វិសត្តិកាសង្ខាតំ មហាតណ្ហំ អតរិ។

អត្តនោ ទិដ្ឋិយា រាគោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោតិ សយំ គហិតទិដ្ឋិយា រញ្ជនសង្ខាតោ រាគោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ។ **បរវាទេសុ អាឃាតោ អប្បច្ចយោ**តិ បរេសំ វាទបដិវាទេសុ កោបោ ច អតុដ្ឋាការោ ច ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ។ **អត្តនោ សីលំ វា វតំ វា**តិ សយំ គហិតមេថុនវិរតិសង្ខាតំ សីលំ វា គោវតាទិវតំ វា។ **សីលព្ពតំ វា**តិ តទុភយំ វា។ **បរាមាសោ**តិ ឥមិនា សុទ្ធីតិអាទិវសេន បរតោ អាមសតិ។ **អត្តនោ ទិដ្ឋិ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ**តិ សយំ គហិតទិដ្ឋិ "ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ"ន្តិ (ឧទា. ៥៤; ម. និ. ៣.២៧, ៣០១) អយោនិសោ

អភិនិវេសោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ។ **គន្ថា តស្ស ន វិជ្ជន្តី**តិ តស្ស ខីណាសវស្ស ទ្វេ ទិដ្ឋិគន្ថា សោតាបត្តិមគ្គេន ន សន្តិ។ ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ អនាគាមិមគ្គេន។ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ អរហត្តមគ្គេន។

៨៣. ឥទានិ តមេវ ឧបសន្តំ បសំសន្តោ អាហ **“ន តស្ស បុត្តា”**តិ ឯវមាទិ។ តត្ថ បុត្តា អត្រជាទយោ ចត្តារោ។ ឯត្ថ ច បុត្តបរិគ្គហាទយោ បុត្តាទិនាមេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ តេ ហិស្ស ន វិជ្ជន្តិ, តេសំ វា អភាវេន បុត្តាទយោ ន វិជ្ជន្តីតិ។ **អត្តា**តិ “អត្តា អត្ថី”តិ គហិតា សស្សតទិដ្ឋិ នត្ថិ។ **និរត្តា**តិ “ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ គហិតា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។

នត្ថីតិ គហេតព្ពំ នត្ថិ។ **មុញ្ចិតព្ពំ នត្ថី**តិ មោចេតព្ពំ នត្ថិ។ **យស្ស នត្ថិ គហិត**ន្តិ យស្ស បុគ្គលស្ស តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន គហិតំ ន វិជ្ជតិ។ **តស្ស នត្ថិ មុញ្ចិតព្ព**ន្តិ តស្ស បុគ្គលស្ស មុញ្ចិតព្ពំ ន វិជ្ជតិ។
គាហមុញ្ចនសមតិក្កន្តោតិ គហណញ្ច មោចនញ្ច វីតិវត្តោ។ **វុទ្ធិបរិហានិវីតិវត្តោ**តិ វុឌ្ឍិញ្ច ហានិញ្ច អតិក្កន្តោ។

៨៤. យេន នំ វជ្ជុំ បុថុជ្ជនា, អថោ សមណព្រាហ្មណាតិ យេន តំ រាគាទិនា វជ្ជេន បុថុជ្ជនា សព្ពេបិ ទេវមនុស្សា ឥតោរ ពាហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណា ច រត្តោតិ វា ទុដ្ឋោតិ វា វទេយ្យុំ។ **តំ តស្ស អបុរក្ខត**ន្តិ តំ រាគាទិវជ្ជំ តស្ស អរហតោ អបុរក្ខតំ។ **តស្មា វាទេសុ នេជតី**តិ តំការណា និន្ទាវចនេសុ ន កម្បតិ។

នេជតីតិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **ន ឥញ្ជតី**តិ ចលនំ ន ករោតិ។ **ន ចលតី**តិ ន តត្ថ នមតិ។ **ន វេធតី**តិ កម្បេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ ន ផន្ទតិ។ **នប្បវេធតី**តិ ន កម្បតិ។ **ន សម្បវេធតី**តិ ន បរិវត្តតិ។

៨៥. **ន ឧស្សេសុ វទតេ**តិ វិសិដ្ឋេសុ អត្តានំ អន្តោកត្វា “អហំ វិសិដ្ឋោ”តិ អតិមានវសេន ន វទតិ។ ឯស នយោ ឥតរេសុ ទ្វីសុ។ **កប្បំ នេតិ អកប្បិយោ**តិ សោ ឯវរូបោ ទុវិធម្បិ កប្បំ ន ឯតិ។ កស្មា? យស្មា អកប្បិយោ, បហីនកប្បោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោវ។

៨៦. **សក**ន្តិ មយ្ហន្តិ បរិគ្គហិតំ។ **អសតា ច ន សោចតី**តិ អវិជ្ជមានាទិនា អសតា ច ន សោចតិ។ **ធម្មេសុ ច ន គច្ឆតី**តិ សព្ពធម្មេសុ ឆន្ទាទិវសេន ន គច្ឆតិ។ **ស វេ សន្តោតិ វុច្ចតី**តិ សោ ឯវរូបោ នរុត្តមោ “សន្តោ”តិ វុច្ចតិ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានោវ។ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។ ទេសនាបរិយោសានេ កោដិសតសហស្សទេវតានំ អរហត្តប្បត្តិ អហោសិ, សោតាបន្នាទីនំ គណនា នត្ថីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

បុរាភេទសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កលហវិវាទសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៧. ឯកាទសមេ កលហវិវាទសុត្តនិទ្ទេសេ **កុតោបហូតា កលហា វិវាទា**តិ កលហោ ច តស្ស បុព្ពភាគោ វិវាទោ ចាតិ ឥមេ កុតោ ជាតា។ **បរិទេវសោកា សហមច្ឆរា ចា**តិ បរិទេវសោកា ច សហមច្ឆរា ច កុតោ បហូតា។ **មានាតិមានា សហបេសុណា ចា**តិ មានា ច អតិមានា ច បេសុណា ច កុតោ បហូតា។ **តេ**តិ តេ សព្ពេបិ អដ្ឋ កិលេសធម្មា។ **តទិង្ឃ ព្រូហី**តិ តំ មយា បុច្ឆិតមត្ថំ ព្រូហិ, យាចាមិ តំ អហន្តិ។ យាចនត្ថោ ហិ **ឥង្ឃា**តិ និបាតោ។

ឯកេន អាការេនាតិ ឯកេន ការណេន។ **អបរេន អាការេនា**តិ អបរេន ការណេន។ **អាគារិកា ទណ្ឌបសុតា**តិ គហបតិនោ វិហេសមានា។ **បព្ពជិតា អាបត្តឹ អាបជ្ជន្តា**តិ អនគារិកា សត្តសុ អាបត្តិក្ខន្ធេសុ អញ្ញតរំ អាបជ្ជមានា។

កុតោបហូតាតិ កុតោភូតា។ **កុតោជាតា**តិ កុតោ បដិលទ្ធភាវា។ **កុតោសញ្ជាតា**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **កុតោនិព្ពត្តា**តិ កុតោ និព្ពត្តលក្ខណំ បត្តា។ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍេត្វា “**កុតោអភិនិព្ពត្តា**”តិ វុត្តំ។ **កុតោ បាតុភូតា**តិ កុតោបាកដីភូតា។ **កឹ និទានា**តិអាទីសុ អត្តនោ ផលំ និទេតីតិ **និទានំ**។ ឯតស្មា ផលំ សមុទេតីតិ **សមុទយោ**។ ឯតស្មា ផលំ ជាយតីតិ **ជាតិ**។ ឯតស្មា ផលំ បភវតីតិ **បភវោ**។ **មូលំ បុច្ឆតី**តិ កលហស្ស ការណំ បុច្ឆតិ។ ការណញ្ហិ បតិដ្ឋដ្ឋេន មូលំ។ អត្តនោ ផលនិប្ផាទនត្ថំ ហិនោតិ បវត្តតីតិ **ហេតុ**។ “ហន្ទ នំ គណ្ហថា”តិ ទស្សេន្តំ វិយ អត្តនោ ផលំ និទេតីតិ **និទានំ**។ ឯតស្មា ផលំ សម្ភវតីតិ **សម្ភវោ**។ បភវតិ ផលំ ឯតស្មាតិ **បភវោ**។ សមុដ្ឋាតិ ឯត្ថ ផលំ, ឯតេន វា សមុដ្ឋាតីតិ **សមុដ្ឋានំ**។ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ **អាហារោ**។ អបដិក្ខិបិតព្ពដ្ឋេន អត្តនោ ផលំ អារមេតីតិ **អារម្មណំ**។ ឯតំ បដិច្ច អបដិក្ខិបិត្វា ផលំ ឯតិ បវត្តតីតិ **បច្ចយោ**។ ឯតស្មា ផលំ សមុទេតីតិ **សមុទយោ**តិ ឯវមេតេសំ បទានំ វចនត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តំ សន្ធាយ “កលហស្ស ច វិវាទស្ស ច មូលំ បុច្ឆតី”តិអាទិនា នយេន ទេសនា វុត្តា។

៩៨. បិយប្បហូតាតិ បិយវត្ថុតោ ជាតា។ **មច្ឆេរយុត្តា កលហា វិវាទា**តិ ឥមិនា កលហវិវាទាទីនំ ន កេវលំ បិយវត្ថុមេវ, មច្ឆរិយម្បិ បច្ចយំ ទស្សេតិ។ កលហវិវាទសីសេន ចេត្ថ សព្ពេបិ តេ ធម្មា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ យថា ច ឯតេសំ មច្ឆរិយំ, តថា បេសុណានញ្ច វិវាទំ។ តេនាហ “**វិវាទជាតេសុ ច បេសុណានី**”តិ។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

៩៩. បិយា សុ លោកស្មឹ កុតោនិទានា, យេ ចាបិ លោភា វិចរន្តិ លោកេតិ “បិយប្បហូតា កលហា”តិ យេ ឯត្ថ វុត្តា, តេ បិយា លោកស្មឹ កុតោនិទានា, ន កេវលញ្ច បិយា, យេ ចាបិ ខត្តិយាទយោ លោកេ វិចរន្តិ លោភហេតុ លោភេនាភិភូតា វិចរន្តិ, តេសំ សោ លោភោ ច កុតោនិទានោតិ ទ្វេ អត្ថេ ឯកាយ បុច្ឆាយ បុច្ឆតិ។ **កុតោនិទានា**តិ ចេត្ថ កឹនិទានា កឹហេតុកាតិ បច្ចត្តវចនស្ស តោអាទេសោ វេទិតព្ពោ, សមាសេ ចស្ស លោបាភាវោ។ អថ វា **និទានា**តិ ជាតា, ឧប្បន្នាតិ អត្ថោ។ តស្មា កុតោ ជាតា កុតោ ឧប្បន្នាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អាសា ច និដ្ឋា ចា**តិ អាសា ច តស្សា អាសាយ សមិទ្ធិ ច។ **យេ សម្បរាយាយ នរស្ស ហោន្តី**តិ យេ នរស្ស សម្បរាយាយ ហោន្តិ, បរាយនា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯកា ឯវាយម្បិ បុច្ឆា។

ទីបា ហោន្តីតិ បតិដ្ឋា ភវន្តិ។ **សរណា ហោន្តី**តិ ទុក្ខនាសនា ហោន្តិ។ **និដ្ឋាបរាយនា ហោន្តី**តិ សមិទ្ធិបរាយនា ហោន្តិ។

១០០. **ឆន្ទានិទានានី**តិ កាមច្ឆន្ទាទិឆន្ទនិទានានិ។ **យេ ចាបិ លោភា វិចរន្តី**តិ យេ ចាបិ ខត្តិយាទយោ លោភា វិចរន្តិ, តេសំ លោភោបិ ឆន្ទនិទានោតិ ទ្វេបិ អត្ថេ ឯកតោ វិស្សជ្ជេតិ។ **ឥតោនិទានា**តិ ឆន្ទនិទានា ឯវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ឥតោនិទានា”តិ ហិ ឆន្ទំ សន្ធាយាហ។ ឆន្ទនិទានា ហិ លោភាទយោ។ “ឥតោនិទានា”តិ សទ្ទសិទ្ធិ ចេត្ថ “កុតោនិទានា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ អាសាយ សមិទ្ធិ វុច្ចតិ **និដ្ឋា**តិ អជ្ឈាសយនិព្ពត្តិបដិលាភោ កថីយតិ។

១០១. **វិនិច្ឆយា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវិនិច្ឆយា។ **យេ ចាបិ ធម្មា សមណេន វុត្តា**តិ យេ ច អញ្ញេបិ កោធាទីហិ សម្បយុត្តា, តថារូបា វា អកុសលា ធម្មា ពុទ្ធសមណេន វុត្តា, តេ **កុតោបហូតា**តិ។

អញ្ញជាតិកាតិ អញ្ញសភាវា។ **អញ្ញវិហិតកា**តិ អញ្ញេនាការេន ឋិតា។ **សមិតបាបេនា**តិ និព្ពាបិតបាបេន។ **ពាហិតបាបធម្មេនា**តិ បហីនលាមកធម្មេន។ **ភិន្នកិលេសមូលេនា**តិ កិលេសមូលានិ ភិន្ទិត្វា ឋិតេន។ **សព្ពាកុសលមូលពន្ធនា បមុត្តេនា**តិ ទ្វាទសអកុសលពន្ធនំ មោចេត្វា ឋិតេន។ **វុត្តា**តិ កថិតា។ **បវុត្តា**តិ បការេន កថិតា។

១០២. តមូបនិស្សាយ បហោតិ ឆន្ទោតិ តំ សុខទុក្ខវេទនំ តទុភយវត្ថុសង្ខាតំ សាតាសាតំ ឧបនិស្សាយ សំយោគវិយោគបត្ថនាវសេន ឆន្ទោ បហោតិ។ ឯត្តាវតា “ឆន្ទោ នុ លោកស្មិំ កុតោនិទានោ”តិ អយំ បញ្ហោ វិស្សជ្ជិតោ ហោតិ។ **រូបេសុ ទិស្វា វិភវំ ភវញ្ចា**តិ រូបេសុ វយញ្ច ឧប្បាទញ្ច ទិស្វា។ **វិនិច្ឆយំ កុព្ពតិ ជន្តុ លោកេ**តិ អបាយាទិកេ លោកេ អយំ ជន្តុ ភោគាធិគមត្ថំ តណ្ហាវិនិច្ឆយំ “អត្តា មេ ឧប្បន្នោ”តិអាទិនា នយេន ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយញ្ច កុរុតេ។ ឯត្តាវតា “វិនិច្ឆយា ចាបិ កុតោបភូតា”តិ អយំ បញ្ហោ វិស្សជ្ជិតោ ហោតិ។

សាតាសាតំ និស្សាយាតិ មធុរញ្ច អមធុរញ្ច ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋន្តិ** ឥដ្ឋារម្មណញ្ច អនិដ្ឋារម្មណញ្ច។

សុរាមេរយមជ្ជប្បមាទដ្ឋានានុយោគន្តិ ឯត្ថ **សុរា**តិ បិដ្ឋសុរា បូវសុរា ឱទនសុរា កិណ្ណបក្ខិត្តា សម្ភារសំយុត្តាតិ បញ្ច សុរា។ **មេរយ**ន្តិ បុប្ផាសវោ ផលាសវោ មធ្វាសវោ គុឡាសវោ សម្ភារសំយុត្តោតិ បញ្ច អាសវា។ តំ សព្ពម្បិ មទករណវសេន មជ្ជំ។ **បមាទដ្ឋាន**ន្តិ បមាទការណំ, យាយ ចេតនាយ តំ មជ្ជំ បិវតិ, តស្សេតំ អធិវចនំ។ **អនុយោគ**ន្តិ តំ សុរាមេរយមជ្ជប្បមាទដ្ឋានានុយោគំ អនុអាយោគំ បុនប្បុនំ ករណំ។ យស្មា ច បន តំ អនុយុត្តស្ស មេ ឧប្បន្នា ចេវ ភោគា បរិហាយន្តិ, អនុប្បន្នា ច នុប្បជ្ជន្តិ, តស្មា “មេ ភោគា បរិក្ខយំ ខីណភាវំ គច្ឆន្តី”តិ ជានាតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ។ **វិកាលវិសិខាចរិយានុយោគ**ន្តិ អវេលាយ វិសិខាសុ ចរិយានុយុត្តំ។ **សមជ្ជាភិចរណ**ន្តិ នច្ចាទិទស្សនវសេន សមជ្ជាភិគមនំ។ **អាលស្សានុយោគ**ន្តិ កាយាលសិយតាយ យុត្តប្បយុត្តតំ។ **អបាយមុខានិ ន សេវតី**តិ ភោគានំ វិនាសទ្វារានិ ន សេវតិ។

កសិយា វាតិ កសិកម្មេន វា។ **វណិជ្ជាយ វា**តិ ធម្មិកវណិជ្ជកម្មេន វា។ **គោរក្ខេន វា**តិ គោបាលកម្មេន វា។ **ឥស្សត្ថេន វា**តិ ធនុសិប្បេន វា។ **រាជបោរិសេន វា**តិ រាជសេវកកម្មេន វា។ **សិប្បញ្ញតរេន វា**តិ កុម្ភការាទិសិប្បានំ អញ្ញតរេន វា។ **បដិបជ្ជតី**តិ បយោគំ ករោតិ។ **ចក្ខុស្មិំ ឧប្បន្នេ ជានាតី**តិ សសម្ភារចក្ខុស្មិំ ឧប្បន្នេ ជានាតិ។ **“អត្តា មេ ឧប្បន្នោ”**តិ ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ **ចក្ខុស្មិំ អន្តរហិតេ**តិ តស្មិំ វិនដ្ឋេ។ **អត្តា មេ អន្តរហិតោ**តិ “មម អត្តា វិនដ្ឋោ”តិ ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ **វិគតោ មេ អត្តា**តិ វីតិក្កន្តោ មម អត្តា។ **សោតស្មិ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១០៣. ឯតេបិ ធម្មា ទ្វយមេវ សន្តេតិ ឯតេ កោធាទយោ ធម្មា សាតាសាតទ្វយេ សន្តេ ឯវ ហោន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯត្តាវតា តតិយបញ្ហោបិ វិស្សជ្ជិតោ ហោតិ។ ឥទានិ យោ ឯវំ វិស្សជ្ជិតេសុ ឯតេសុ បញ្ហេសុ កថំកថី ភវេយ្យ, តស្ស កថំកថាបហានូបាយំ ទស្សេន្តោ អាហ **“កថំកថី ញាណបថាយ សិក្ខេ”**តិ, ញាណទស្សនញាណាធិគមនត្ថំ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កឹការណា? **ញត្វា បវុត្តា សមណេន ធម្មា**។ ពុទ្ធសមណេន ហិ ញត្វា ធម្មា វុត្តា, នត្ថិ តស្ស ធម្មេសុ អញ្ញាណំ, អត្តនោ បន ញាណានុភាវេន តេ អជានន្តោ ន ជានេយ្យ, ន ទេសនាទោសេន។ តស្មា **កថំកថី ញាណបថាយ សិក្ខេ, ញត្វា បវុត្តា សមណេន ធម្មា**តិ។

បក្ខេបពន្ធនេន វា ពន្ធោតិ នាគវិកពន្ធេន ពន្ធោ។ **បរិក្ខេបពន្ធនេន វា**តិ វតិបរិក្ខេបពន្ធនេន វា។ **គាមពន្ធនេនា**តិអាទីសុ តស្មា តស្មា ឋានតោ និក្ខមិតុំ អលភន្តោ គាមពន្ធនាទីហិ ពន្ធោ នាម ហោតិ។ **តស្ស ពន្ធនស្ស មោក្ខត្ថាយា**តិ ឯតស្ស វុត្តប្បការស្ស ពន្ធនស្ស មោចនត្ថំ។

ញាណម្បិ ញាណបថោតិ បុរេ ឧប្បន្នំ ញាណំ អបរាបរុប្បន្នស្ស ញាណម្បិ ញាណស្ស សញ្ចរណមគ្គោតិ ញាណម្បិ ញាណបថោ។ **ញាណស្ស អារម្មណម្បិ ញាណបថោ**តិ ញាណស្ស បច្ចយោបិ តំ អាលម្ពិត្វា ឧប្បជ្ជនតោ ញាណបថោ។ **ញាណសហភុនោបិ ធម្មា ញាណបថោ**តិ ញាណេន សហុប្បន្នា អវសេសា ចិត្តចេតសិកា ធម្មាបិ ញាណបថោ។ ឥទានិ ឧបមាយ សាធេន្តោ **“យថា អរិយមគ្គោ អរិយបថោ”**តិអាទិមាហ។

កថំកថី បុគ្គលោតិ វិចិកិច្ឆាវន្តោ បុគ្គលោ។ **សកង្ខោ**តិ សទ្វេឡ្ហកោ។ **សវិលេខោ**តិ ចិត្តរាជិវន្តោ។ **សទ្វេឡ្ហកោ**តិ កង្ខាវន្តោ។ **សវិចិកិច្ឆោ**តិ សន្ទេហវន្តោ។ **ញាណាធិគមាយា**តិ ញាណបដិលាភត្ថាយ។ **ញាណផុសនាយា**តិ ញាណបដិវិជ្ឈនត្ថាយ។ អថ វា ញាណវិន្ទនត្ថាយ។ **ញាណសច្ឆិកិរិយាយា**តិ ញាណស្ស បច្ចក្ខករណត្ថាយ។ **សនិទានាហ**ន្តិ អហំ សនិទានំ សបច្ចយំ កត្វា ធម្មទេសនំ ករោមិ។ **សប្បាដិហារិយ**ន្តិ និយ្យានិកំ កត្វា។ **នោ អប្បាដិហារិយ**ន្តិ អនិយ្យានិកំ អកត្វា ធម្មទេសនំ ករោមិ។

១០៤. សាតំ អសាតញ្ច កុតោនិទានាតិ ឯត្ថ សាតាសាតន្តិ សុខទុក្ខវេទនា ឯវ អធិប្បេតា ។ **ន ភវន្តិ ហេតេ**តិ ន ភវន្តិ ឯតេ។ **វិភវំ ភវញ្ចាបិ យមេតមត្ថំ, ឯតំ មេ បព្រូហិ យតោនិទានន្តិ** សាតាសាតានំ វិភវំ ភវញ្ច ឯតម្បិ យំ អត្ថំ។ លិង្គព្យត្តយោ ឯត្ថ កតោ។ ឥទំ បន វុត្តំ ហោតិ – សាតាសាតានំ វិភវោ ភវោ ចាតិ យោ ឯស អត្ថោ, ឯតំ មេ បព្រូហិ យតោនិទានន្តិ។ ឯត្ថ ច សាតាសាតានំ វិភវភវវត្ថុកា វិភវភវទិដ្ឋិយោ ឯវ វិភវភវាតិ អត្ថតោ វេទិតព្ពា។ តថា ហិ ឥមស្ស បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនបក្ខេ “ភវទិដ្ឋិបិ ផស្សនិទានា, វិភវទិដ្ឋិបិ ផស្សនិទានា”តិ ឧបរិ និទ្ទេសេ (មហានិ. ១០៥) វក្ខតិ។ ឥមាយ គាថាយ និទ្ទេសេ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

១០៥. ឥតោនិទានន្តិ ផស្សនិទានំ។ ឥមាយបិ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

១០៦. កិស្មិំ វិភូតេ ន ផុសន្តិ ផស្សាតិ កិស្មិំ វីតិវត្តេ ចក្ខុសម្ផស្សាទយោ បញ្ច ផស្សា ន ផុសន្តិ។ ឥមាយបិ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

១០៧. នាមញ្ច រូបញ្ច បដិច្ចាតិ សម្បយុត្តកនាមញ្ច វត្ថារម្មណរូបញ្ច បដិច្ច។ **រូបេ វិភូតេ ន ផុសន្តិ ផស្សា**តិ រូបេ វីតិវត្តេ បញ្ច ផស្សា ន ផុសន្តិ។

តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោតិ ចក្ខុរូបវិញ្ញាណានំ តិណ្ណន្នំ សង្គតិយា ផស្សោ ជាយតិ។ **ចក្ខុ ច រូបា ច រូបស្មិ**ន្តិ បសាទចក្ខុញ្ច រូបារម្មណានិ ច រូបភាគេ រូបកោដ្ឋាសេ កត្វា។ **ចក្ខុសម្ផស្សំ ឋបេត្វា**តិ តិណ្ណំ សង្គតិយា ឧប្បន្នផស្សំ មុញ្ចិត្វា។ **សម្បយុត្តកា ធម្មា នាមស្មិ**ន្តិ អវសេសា វេទនាទយោ ផស្សេន សហជាតា ធម្មា នាមភាគេ។ **សោតញ្ច បដិច្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ចតូហាការេហិ រូបំ វិភូតំ ហោតីតិ ចតូហិ ការណេហិ រូបំ វីតិវត្តំ ហោតិ។ **ញាតវិភូតេនា**តិ បាកដំ កត្វា វីតិវត្តេន។ **តីរណវិភូតេនា**តិ អនិច្ចាទិតោ តីរយិត្វា វីតិវត្តេន។ **បហានវិភូតេនា**តិ ឆន្ទរាគបហានតោ វីតិវត្តេន។ **សមតិក្កមវិភូតេនា**តិ ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីនំ បដិលាភវសេន វីតិវត្តេន។

១០៨. កថំ សមេតស្សាតិ កថំ បដិបន្នស្ស។ **វិភោតិ រូប**ន្តិ រូបំ វិភវតិ, ន ភវេយ្យ វា។ **សុខំ ទុខញ្ចា**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋរូបមេវ បុច្ឆតិ។

ជានេយ្យាមាតិ ជានិស្សាម។ **អាជានេយ្យាមា**តិ វិសេសេន ជានិស្សាម។ **វិជានេយ្យាមា**តិ អនេកវិធេន ជានិស្សាម។ **បដិវិជានេយ្យាមា**តិ សម្មា ជានិស្សាម។ **បដិវិជ្ឈេយ្យាមា**តិ ចិត្តេន ពុជ្ឈិស្សាម។

១០៩. ន សញ្ញសញ្ញីតិ យថា សមេតស្ស វិភោតិ រូបំ, សោ បកតិសញ្ញាយ សញ្ញីបិ ន ហោតិ។ **ន វិសញ្ញសញ្ញី**តិ វិសញ្ញាយបិ វិរូបាយ សញ្ញាយ វិសញ្ញី ន ហោតិ ឧម្មត្តកោ វា ខិត្តចិត្តោ វា។ **នោបិ អសញ្ញី**តិ សញ្ញាវិរហិតោបិ ន ហោតិ និរោធសមាបន្នោ វា អសញ្ញសត្តោ វា។ **ន វិភូតសញ្ញី**តិ “សព្ពសោ រូបសញ្ញាន”ន្តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) នយេន សមតិក្កន្តសញ្ញីបិ ន ហោតិ អរូបជ្ឈានលាភី។ **ឯវំ សមេតស្ស វិភោតិ រូប**ន្តិ ឯតស្មិំ សញ្ញសញ្ញិតាទិភាវេ អដ្ឋត្វា យទេតំ វុត្តំ “សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ…បេ…. អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ ចិត្តំ អភិនីហរតី”តិ, ឯវំ សមេតស្ស អរូបមគ្គសមង្គិនោ វិភោតិ រូបំ។ **សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា**តិ ឯវំ បដិបន្នស្សាបិ ច យា សញ្ញា, តំនិទានា តណ្ហាទិដ្ឋិបបញ្ចាស្ស អប្បហីនាវ ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។

អសញ្ញិនោ វុច្ចន្តិ និរោធសមាបន្នាតិ សញ្ញាវេទនា និរោធេត្វា និរោធសមាបន្នា សញ្ញាភាវេន អសញ្ញិនោតិ កថីយន្តិ។ **អសញ្ញសត្តា**តិ សព្ពេន សព្ពំ សញ្ញាភាវេន អសញ្ញភវេ និព្ពត្តា។

សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេតិ តត្ថ **សោ**តិ សោ ភិក្ខុ។ **ឯវ**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានក្កមនិទស្សនមេតំ, ឥមិនា កមេន ចតុត្ថជ្ឈានំ បដិលភិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សមាហិតេ**តិ ឥមិនា ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា សមាហិតេ។ **បរិសុទ្ធេ**តិអាទីសុ បន ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិភាវេន បរិសុទ្ធេ។ បរិសុទ្ធត្តាយេវ **បរិយោទាតេ,** បភស្សរេតិ វុត្តំ ហោតិ។ សុខាទីនំ បច្ចយានំ ឃាតេន វិហតរាគាទិអង្គណត្តា **អនង្គណេ**។ អនង្គណត្តា ឯវ ច **វិគតូបក្កិលេសេ**។ អង្គណេន ហិ ចិត្តំ ឧបក្កិលិស្សតិ។ សុភាវិតត្តា **មុទុភូតេ,** វសីភាវប្បត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ វសេ វត្តមានញ្ហិ ចិត្តំ មុទូតិ វុច្ចតិ។ មុទុត្តាយេវ ច **កម្មនិយេ,** កម្មក្ខមេ កម្មយោគ្គេតិ វុត្តំ ហោតិ។ មុទុ ហិ ចិត្តំ កម្មនិយំ ហោតិ សុទ្ធន្តមិវ សុវណ្ណំ។ តទុភយម្បិ ច សុភាវិតត្តាយេវ។ យថាហ “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ ភាវិតំ កម្មនិយំ ហោតិ យថយិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.២២)។

ឯតេសុ ហិ បរិសុទ្ធភាវាទីសុ ឋិតត្តា **ឋិតេ**។ ឋិតត្តាយេវ **អានេញ្ជប្បត្តេ** អចលេ និរិញ្ជនេតិ វុត្តំ ហោតិ។ មុទុកម្មញ្ញភាវេន វា អត្តនោ វសេ ឋិតត្តា **ឋិតេ**។ សទ្ធាទីហិ បរិគ្គហិតត្តា **អានេញ្ជប្បត្តេ**។ សទ្ធាបរិគ្គហិតញ្ហិ ចិត្តំ អស្សទ្ធិយេន ន ឥញ្ជតិ, វីរិយបរិគ្គហិតំ កោសជ្ជេន ន ឥញ្ជតិ, សតិបរិគ្គហិតំ បមាទេន ន ឥញ្ជតិ, សមាធិបរិគ្គហិតំ ឧទ្ធច្ចេន ន ឥញ្ជតិ, បញ្ញាបរិគ្គហិតំ អវិជ្ជាយ ន ឥញ្ជតិ, ឱភាសគតំ កិលេសន្ធការេន ន ឥញ្ជតិ។ ឥមេហិ ឆហិ ធម្មេហិ បរិគ្គហិតំ អានេញ្ជប្បត្តំ ហោតិ។ ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ ចិត្តំ អភិនីហារក្ខមំ ហោតិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ។

អបរោ នយោ – ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា **សមាហិតេ**។ នីវរណទូរីភាវេន **បរិសុទ្ធេ**។ វិតក្កាទិសមតិក្កមេន **បរិយោទាតេ**។ ឈានបដិលាភបច្ចនិកានំ បាបកានំ ឥច្ឆាវចរានញ្ច អភាវេន **អនង្គណេ**។ ឥច្ឆាវចរានន្តិ ឥច្ឆាយ អវចរានំ, ឥច្ឆាវសេន ឱតិណ្ណានំ បវត្តានំ នានប្បការានំ កោបអប្បច្ចយានន្តិ អត្ថោ។ អភិជ្ឈាទីនំ ចិត្តុបក្កិលេសានំ វិគមេន ***វិគតូបក្កិលេសេ***។ ឧភយម្បិ ចេតំ អង្គណសុត្តវត្ថសុត្តានុសារេនេវ (ម. និ. ១.៥៧ អាទយោ, ៧០ អាទយោ) វេទិតព្ពំ។ វសិប្បត្តិយា **មុទុភូតេ**។ ឥទ្ធិបាទភាវូបគមនេន **កម្មនិយេ**។ ភាវនាបារិបូរិយា បណីតភាវូបគមេន **ឋិតេ អានេញ្ជប្បត្តេ**, យថា អានេញ្ជភាវំ អានេញ្ជប្បត្តំ ហោតិ, ឯវំ ឋិតេតិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ អដ្ឋង្គសមន្នាគមេន ចិត្តំ អភិនីហារក្ខមំ ហោតិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ បាទកំ បទដ្ឋានភូតំ។

អារុប្បមគ្គសមង្គីតិ អរូបសមាបត្តិយា គមនមគ្គេន អបរិហីនោ។ **បបញ្ចាយេវ បបញ្ចសង្ខា**តិ តណ្ហាទិបបញ្ចាយេវ បបញ្ចសង្ខា។

១១០. ឯត្តាវតគ្គំ នុ វទន្តិ ហេកេ, យក្ខស្ស សុទ្ធឹ ឥធ បណ្ឌិតាសេ។ ឧទាហុ អញ្ញម្បិ វទន្តិ ឯត្តោតិ ឯត្តាវតាន្ ឥធ បណ្ឌិតា សមណព្រាហ្មណា អគ្គំ សុទ្ធឹ សត្តស្ស វទន្តិ, ឧទាហុ អញ្ញម្បិ ឯត្តោ អរូបសមាបត្តិតោ អធិកញ្ច វទន្តីតិ បុច្ឆតិ។

ឯត្តោ អរូបសមាបត្តិតោតិ ឯតស្មា អរូបសមាបត្តិតោ។

១១១. ឯត្តាវតគ្គម្បិ វទន្តិ ហេកេតិ ឯកេ សស្សតវាទា សមណព្រាហ្មណា បណ្ឌិតមានិនោ ឯត្តាវតាបិ អគ្គំ សុទ្ធឹ វទន្តិ។ **តេសំ បនេកេ សមយំ វទន្តី**តិ តេសញ្ញេវ ឯកេ ឧច្ឆេទវាទា សមយំ ឧច្ឆេទំ វទន្តិ។ **អនុបាទិសេសេ កុសលាវទានា**តិ អនុបាទិសេសេ កុសលវាទា សមានា។

ភវតជ្ជិតាតិ ភវតោ ភីតា។ ***វិភវំ អភិនន្ទន្តី***តិ ឧច្ឆេទំ បដិច្ច តុស្សន្តិ។ **តេ សត្តស្ស សមន្តិ** តេ ឧច្ឆេទវាទិនោ បុគ្គលស្ស សមំ អនុប្បត្តិំ វទន្តិ។ **ឧបសមន្តិ** អតីវ សមំ។ ***វូបសមន្តិ*** សន្តំ។ **និរោធន្តិ** អនុប្បាទំ។ **បដិបស្សទ្ធិន្តិ** អបុនុប្បត្តឹ។

១១២. ឯតេ ច ញត្វា ឧបនិស្សិតាតិ ឯតេ ច ទិដ្ឋិគតិកេ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោ និស្សិតាតិ ញត្វា។ **ញត្វា មុនី និស្សយេ សោ វីមំសី**តិ និស្សយេ ច ញត្វា សោ វីមំសី បណ្ឌិតោ ពុទ្ធមុនិ។ ***ញត្វា វិមុត្តោ***តិ ទុក្ខានិច្ចាទិតោ ធម្មេ ញត្វា វិមុត្តោ។ ***ភវាភវាយ ន សមេតី***តិ បុនប្បុនំ ឧបបត្តិយា ន សមាគច្ឆតិ។ **អបរាមសន្តិ** អបរាមសន្តោ។ បរាមាសំ នាបជ្ជន្តោតិ អត្ថោ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

កលហវិវាទសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ចូឡព្យូហសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

ទ្វាទសមេ ចូឡព្យូហសុត្តនិទ្ទេសេ **សកំសកំទិដ្ឋិបរិព្ពសានា**តិ ឥទម្បិ តស្មិំយេវ មហាសមយេ “សព្ពេបិមេ ទិដ្ឋិគតិកា ‘សាធុរូបាម្ហា’តិ ភណន្តិ, កឹ នុ ខោ សាធុរូបាវ ឥមេ អត្តនោ ឯវ ទិដ្ឋិយា បតិដ្ឋហន្តិ, ឧទាហុ អញ្ញម្បិ ទិដ្ឋឹ គណ្ហន្តី”តិ ឧប្បន្នចិត្តានំ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ តមត្ថំ បកាសេតុំ បុរិមនយេនេវ និម្មិតពុទ្ធេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា វុត្តំ។

១១៣. តត្ថ អាទិតោ ទ្វេបិ គាថា បុច្ឆាគាថាយេវ។ តាសុ **សកំ សកំ ទិដ្ឋិបរិព្ពសានា**តិ អត្តនោ អត្តនោ ទិដ្ឋិយា វសមានា។ **វិគ្គយ្ហ នានា កុសលា វទន្តី**តិ តំ ទិដ្ឋឹ ពលវគ្គាហំ គហេត្វា “តត្ថ កុសលាម្ហា”តិ បដិជានមានា បុថុ បុថុ វទន្តិ, ឯកំ ន វទន្តិ។ **យោ ឯវំ ជានាតិ ស វេទិ ធម្មំ, ឥទំ បដិក្កោសមកេវលី សោ**តិ តញ្ច ទិដ្ឋឹ សន្ធាយ យោ ឯវំ ជានាតិ, សោ ធម្មំ វេទិយិ។ ឥទំ បន បដិក្កោសន្តោ ហីនោ ហោតីតិ ច វទន្តិ។

នានា វទន្តីតិ នានាការណំ ភណន្តិ។ **វិវិធំ វទន្តី**តិ នានាវិធំ ភណន្តិ។ **អញ្ញោញ្ញំ វទន្តី**តិ ឯកំ អវត្វា អញ្ញំ អញ្ញំ គហេត្វា វទន្តិ។ **អកេវលី សោ**តិ យោ អកុសលោ អយំ។ **អសមត្តោ**តិ ន បរិបូរោ។ **អបរិបុណ្ណោ**តិ ន សម្បុណ្ណោ។

១១៤. **ពាលោ**តិ ហីនោ។ **អក្កុសលោ**តិ អវិទ្វា។

១១៥. ឥទានិ តិស្សោ វិស្សជ្ជនគាថា ហោន្តីតិ។ តា បុរិមឌ្ឍេន វុត្តមត្ថំ បច្ឆិមឌ្ឍេន បដិព្យូហិត្វា ឋិតា។ តេន ព្យូហេន ឧត្តរសុត្តតោ ច អប្បកត្តា ឥទំ សុត្តំ “ចូឡព្យូហ”ន្តិ នាមំ លភិ។ តត្ថ បឋមគាថាយំ តាវ **បរស្ស ចេ ធម្មន្តិ** បរស្ស ទិដ្ឋឹ។ **សព្ពេវិមេ ពាលា**តិ ឯវំ សន្តេ សព្ពេវ ឥមេ ពាលា ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ កឹការណា? **សព្ពេវិមេ ទិដ្ឋិបរិព្ពសានា**តិ។

១១៦. **សន្ទិដ្ឋិយា ចេវ ន វីវទាតា, សំសុទ្ធបញ្ញា កុសលា មុតីមា**តិ សកាយ ទិដ្ឋិយា អនវីវទាតា អវោទាតា សំកិលិដ្ឋាវ សមានា សំសុទ្ធបញ្ញា ច កុសលា ច មុតិមន្តោ ច តេ ហោន្តិ ចេ។ អថ វា “សន្ទិដ្ឋិយា ចេ វទាតា”តិ បាឋោ, តស្សត្ថោ – សកាយ បន ទិដ្ឋិយា វោទាតា សំសុទ្ធបញ្ញា កុសលា មុតិមន្តោ ហោន្តិ ចេ, **ន តេសំ កោចី**តិ ឯវំ សន្តេ តេសំ ឯកោបិ និហីនបញ្ញោ ន ហោតិ, កឹការណា? **ទិដ្ឋី ហិ តេសម្បិ តថា សមត្តា,** យថា ឥតរេសន្តិ។

១១៧. **ន វាហមេតន្តិ** គាថាយ សង្ខេបត្ថោ – **យំ** តេ **មិថុ** ទ្វេ ទ្វេ ជនា **អញ្ញមញ្ញំ** “ពាលោ”តិ អាហុ, អហំ **ឯតំ តថិយន្តិ** តច្ឆន្តិ **នេវ ព្រូមិ**។ កឹការណា? យស្មា សព្ពេវ តេ **សកំ សកំ ទិដ្ឋឹ** “ឥទមេវ **សច្ចំ** មោឃមញ្ញ”ន្តិ **អកំសុ,** តេន ច ការណេន **បរំ “ពាលោ”**តិ **ទហន្តិ**។ ឯត្ថ ច តថិយំ, តថេវន្តិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៨៨៩) ទ្វេបិ បាឋា។

តច្ឆន្តិ អតុច្ឆំ។ **តថន្តិ** អវិបរីតំ, **ភូតន្តិ** សន្តំ។ **យាថាវន្តិ** សំវិជ្ជមានំ។ **អវិបរិតន្តិ** ន វិសង្កេតំ។

១១៨. **យមាហូ**តិ បុច្ឆាគាថាយ **“យំ ទិដ្ឋិសច្ចំ តថិយ”ន្តិ ឯកេ អាហុ**។

១១៩. **ឯកញ្ហិ សច្ចន្តិ** វិស្សជ្ជនគាថាយ ឯកំ សច្ចំ និរោធោ មគ្គោ វា។ **យស្មឹ បជា នោ វិវទេ បជានន្តិ** យម្ហិ សច្ចេ បជានន្តោ បជា នោ វិវទេយ្យ។ **សយំ ថុនន្តី**តិ អត្តនា វទន្តិ។

១២០. **កស្មា នូ**តិ បុច្ឆាគាថាយ **បវាទិយាសេ**តិ វាទិនោ។ **ឧទាហុ តេ តក្កមនុស្សរន្តី**តិ តេ វាទិនោ ឧទាហុ អត្តនោ តក្កមត្តំ អនុគច្ឆន្តិ។

តក្កបរិយាហតន្តិ វិតក្កេន សមន្តតោ អាហតំ។ **វីមំសានុចរិតន្តិ** អត្តនោ ឧបដ្ឋិតបញ្ញាយ វិចរិតំ។ **សយំបដិភានន្តិ** អត្តនោ បដិភានំ។

១២១. **ន ហេវា**តិ វិស្សជ្ជនគាថាយ **អញ្ញត្រ សញ្ញាយ និច្ចានី**តិ ឋបេត្វា សញ្ញាមត្តេន និច្ចន្តិ គហិតគ្គហណានិ។ **តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា**តិ អត្តនោ និច្ចសង្កប្បមត្តំ ទិដ្ឋីសុ ជនេត្វា។

យស្មា បន ទិដ្ឋីសុ វិតក្កំ ជនេន្តា ទិដ្ឋិយោ សញ្ជនេន្តិ, តស្មា វុត្តំ “ទិដ្ឋិគតានិ ជនេន្តិ សញ្ជនេន្តី”តិអាទិ។ **ជនេន្តី**តិ ឧបរូបរិ ទិដ្ឋី ឧប្បាទេន្តា ជនេន្តិ។ **សញ្ជនេន្តី**តិអាទីនិ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តានិ។ **មយ្ហំ សច្ចន្តិ** មម វចនំ តច្ឆំ។

១២២. ឥទានិ ឯវំ នានាសច្ចេសុ អសន្តេសុ តក្កមត្តំ អនុស្សរន្តានំ ទិដ្ឋិគតិកានំ វិប្បដិបត្តិំ ទស្សេតុំ **“ទិដ្ឋេ សុតេ”**តិអាទិកា គាថាយោ អភាសិ។ តត្ថ **ទិដ្ឋេ**តិ ទិដ្ឋំ, ទិដ្ឋសុទ្ធិន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯស នយោ សុតាទីសុ។ **ឯតេ ច និស្សាយ វិមានទស្សី**តិ ឯតេ ទិដ្ឋិធម្មេ និស្សយិត្វា សុទ្ធិភាវសង្ខាតំ វិមានំ អសម្មានំ បស្សន្តោបិ។ **វិនិច្ឆយេ ឋត្វា បហស្សមានោ, ពាលោ បរោ អក្កុសលោតិ ចាហា**តិ ឯវំ វិមានទស្សីបិ តស្មិំ ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយេ ឋត្វា តុដ្ឋិជាតោ ហាសជាតោ ហុត្វា បរោ “ហីនោ ច អវិទ្វា ចា”តិ ឯវំ វទតិយេវ។

ន សម្មានេតីតិបិ វិមានទស្សីតិ ន ពហុមានំ ករោតីតិ ឯវម្បិ វិមានទស្សី ន ពហុមានទស្សី។ **ទោមនស្សំ ជនេតី**តិ បឋមំ ទិដ្ឋិនិស្សយំ អល្លីយិត្វា ទោមនស្សំ បត្វា បច្ឆា ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយេ ឋិតកាលេ សោមនស្សំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។

វិនិច្ឆយទិដ្ឋិយា ឋត្វាតិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា គហិតទិដ្ឋិយា ឋត្វា។

១២៣. ឯវំ សន្តេ **យេនេវា**តិ គាថា។ តត្ថ **សយមត្តនា**តិ សយមេវ អត្តានំ។ **វិមានេតី**តិ គរហតិ។ **តទេវ បាវា**តិ តទេវ វចនំ ទិដ្ឋី វទតិ, តំ វា បុគ្គលំ។

១២៤. **អតិសារទិដ្ឋិយា**តិ គាថាយត្ថោ – **សោ** ឯវំ តាយ លក្ខណាតិសារិនិយា **អតិសារទិដ្ឋិយា សមត្តោ** បរិបុណ្ណោ ឧទ្ធុមាតោ, តេន ច ទិដ្ឋិ**មានេន មត្តោ** “បរិបុណ្ណោ អហំ កេវលី”តិ ឯវំ **បរិបុណ្ណមានី។ សយមេវ** អត្តានំ **មនសា** “អហំ បណ្ឌិតោ”តិ អភិសិញ្ចតិ។ កឹការណា? **ទិដ្ឋី ហិ សា តស្ស តថា សមត្តា**តិ។

សព្ពា តា ទិដ្ឋិយោ លក្ខណាតិក្កន្តាតិ តា សព្ពា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិយោ លក្ខណំ អតីតា អតិសរន្តីតិ អតិក្កន្តា។ **អនោមោ**តិ អនូនោ។

១២៥. **បរស្ស ចេ**តិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – កិញ្ច ភិយ្យោ? យោ សោ វិនិច្ឆយេ ឋត្វា បហស្សមានោ “ពាលោ បរោ អក្កុសលោ”តិ ចាហ, តស្ស **បរស្ស ចេ ហិ វចសា** សោ តេន វុច្ចមានោ **និហីនោ** ហោតិ, **តុមោ សហា ហោតិ និហីនបញ្ញោ,** សោបិ តេនេវ សហ និហីនបញ្ញោ ហោតិ។ សោបិ ហិ តំ “ពាលោ”តិ វទតិ។ អថ តស្ស វចនំ អប្បមាណំ, សោ បន **សយមេវ វេទគូ** ច **ធីរោ** ច **ហោតិ**។ ឯវំ សន្តេ **ន កោចិ ពាលោ សមណេសុ អត្ថិ**។ សព្ពេបិ ហិ តេ អត្តនោ ឥច្ឆាយ បណ្ឌិតា។

វាចាយាតិ កថនេន។ **វចនេនា**តិ ភាសិតេន។ **និន្ទិតការណា**តិ គរហហេតុនា។ **គរហិតការណា**តិ អវញ្ញាតហេតុនា។ **ឧបវទិតការណា**តិ ឧបវាទហេតុនា។

១២៦. **អញ្ញំ ឥតោ**តិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – “អថ ចេ សយំ វេទគូ ហោតិ ធីរោ។ ន កោចិ ពាលោ សមណេសុ អត្ថី”តិ ឯវញ្ហិ វុត្តេបិ សិយា កស្សចិ “កស្មា”តិ។ តត្ថ វុច្ចតេ – យស្មា **អញ្ញំ ឥតោ យាភិវទន្តិ ធម្មំ, អបរទ្ធា សុទ្ធិមកេវលី តេ។ ឯវម្បិ តិត្ថ្យា បុថុសោ វទន្តិ,** យេ ឥតោ អញ្ញំ ទិដ្ឋី អភិវទន្តិ, តេ អបរទ្ធា វិរទ្ធា សុទ្ធិមគ្គំ, អកេវលិនោ ច តេតិ ឯវំ បុថុតិត្ថិយា យស្មា វទន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កស្មា បនេវំ វទន្តីតិ ចេ? **សន្ទិដ្ឋិរាគេន ហិ តេភិរត្តា,** យស្មា សកេន ទិដ្ឋិរាគេន តេ អភិរត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តេ សុទ្ធិមគ្គន្តិ តេ អញ្ញតិត្ថិយា អកិលិដ្ឋមគ្គំ។ **វិសុទ្ធិមគ្គន្តិ** និទ្ទោសមគ្គំ។ **បរិសុទ្ធិមគ្គន្តិ** សុក្កមគ្គំ។ **វោទាតមគ្គន្តិ** បណ្ឌរមគ្គំ។ **បរិយោទាតមគ្គន្តិ** បភាវន្តមគ្គំ។ **វិរទ្ធា**តិ វុត្តវិធិនា មគ្គេន វិរជ្ឈិត្វា ឋិតា។ **អបរទ្ធា**តិ អបរជ្ឈិត្វា ឋិតា។ **ខលិតា**តិ បរិហីនា។ **គលិតា**តិ គតោ ភដ្ឋា។ **អញ្ញាយា**តិ អញ្ញាណេន។ **អបរទ្ធា**តិ បរាជយមាបន្នា។ អថ វា “ញាយាបរទ្ធា”តិបិ បាឋោ។ ញាយេន មគ្គេន វិរទ្ធាតិ អត្ថោ។

១២៧. ឯវំ អភិរត្តា ច – **ឥធេវ សុទ្ធិន្តិ** គាថា។ តត្ថ **សកាយនេ**តិ សកមគ្គេ។ **ទឡ្ហំ វទានា**តិ ទឡ្ហវាទា។

ថិរវាទាតិ សន្និដ្ឋានវាទា។ **ពលិកវាទា**តិ ពលវន្តវាទា។ **អវដ្ឋិតវាទា**តិ បតិដ្ឋហិត្វា កថិតវាទា។

១២៨. យេ ឯវញ្ច ទឡ្ហវាទា, តេសុ យោ កោចិ តិត្ថិយោ សកាយនេ វាបិ ទឡ្ហំ វទានោ **កមេត្ថ ពាលោតិ បរំ ទហេយ្យ**, សង្ខេបតោ តត្ថ សស្សតុច្ឆេទសង្ខាតេ វិត្ថារតោ នត្ថិកឥស្សរការកនិយតិអាទិភេទេ សកេ អយនេ “ឥទមេវ សច្ចំ”ន្តិ ទឡ្ហំ វទានោ កំ បរំ ឯត្ថ ទិដ្ឋិគតេ “ពាលោ”តិ សហ ធម្មេន បស្សេយ្យ, ននុ សព្ពោបិ តស្ស មតេន បណ្ឌិតោ ឯវ សុប្បដិបន្នោ ឯវ ច។ ឯវំ សន្តេ **សយមេវ សោ មេធគមាវហេយ្យ, បរំ វទំ ពាលមសុទ្ធិធម្មំ**។ សោបិ បរំ “ពាលោ ច អសុទ្ធិធម្មោ ច អយ”ន្តិ វទន្តោ អត្តនាវ កលហំ អាវហេយ្យ។ កស្មា? យស្មា សព្ពោបិ តស្ស មតេន បណ្ឌិតោយេវ សុប្បដិបន្នោយេវ ច។

១២៩. ឯវំ សព្ពថាបិ **វិនិច្ឆយេ ឋត្វា សយំ បមាយ, ឧទ្ធំ ស លោកស្មិំ វិវាទមេតី**តិ ទិដ្ឋិយា ឋត្វា សយញ្ច សត្ថារាទី មិនិត្វា សោ ភិយ្យោ វិវាទមេតីតិ។ ឯវំ បន វិនិច្ឆយេសុ អាទីនវំ ញត្វា អរិយមគ្គេន **ហិត្វាន សព្ពានិ វិនិច្ឆយានិ, ន មេធគំ កុព្ពតិ ជន្តុ លោកេ**តិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

សយំ បមាយាតិ អត្តនា មិនិត្វា។ **បមិនិត្វា**តិ បមាណំ កត្វា។ “បរិនេត្វា”តិបិ បាឋោ, តំ ន សុន្ទរំ។ **ឧទ្ធំ វាទេន សទ្ធិ**ន្តិ អត្តនោ ឧបរិ កថេន្តេន សហ។ ទេសនាបរិយោសានេ បុរាភេទសុត្តេ (មហានិ. ៨៣) វុត្តសទិសោ ឯវ អភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

ចូឡព្យូហសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. មហាព្យូហសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣០. តេរសមេ មហាព្យូហសុត្តនិទ្ទេសេ **យេ កេចិមេ ទិដ្ឋិបរិព្ពសានា**តិ ឥទម្បិ “កឹ នុ ខោ ឥមេ ទិដ្ឋិបរិព្ពសានា វិញ្ញូនំ សន្តិកា និន្ទមេវ លភន្តិ, ឧទាហុ បសំសម្បី”តិ ឧប្បន្នចិត្តានំ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ តមត្ថំ អាវិកាតុំ បុរិមនយេនេវ និម្មិតពុទ្ធេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា វុត្តំ។ តត្ថ **អន្វានយន្តី**តិ អនុ អានយន្តិ បុនប្បុនំ អាហរន្តិ។

និន្ទមេវ អន្វេន្តីតិ គរហមេវ ឧបគច្ឆន្តិ។

១៣១. ឥទានិ យស្មា តេ “ឥទមេវ សច្ចន្”ន្តិ វទន្តាបិ ទិដ្ឋិគតិកវាទិនោ កទាចិ កត្ថចិ បសំសម្បិ លភន្តិ, យំ ឯតំ បសំសាសង្ខាតំ វាទផលំ, តំ អប្បំ, រាគាទីនំ សមាយ សមត្ថំ ន ហោតិ, កោ បន វាទោ ទុតិយេ និន្ទាផលេ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ ឥមំ តាវ វិស្សជ្ជនគាថំ អាហ **“អប្បញ្ហិ ឯតំ ន អលំ សមាយ, ទុវេ វិវាទស្ស ផលានិ ព្រូមី”**តិ។ តត្ថ **ទុវេ វិវាទស្ស ផលានី**តិ និន្ទា ច បសំសា ច ជយបរាជយាទីនិ វា តំសភាគានិ។ **ឯតម្បិ ទិស្វា**តិ “និន្ទា អនិដ្ឋា ឯវ, បសំសា នាលំ សមាយា”តិ ឯតម្បិ វិវាទផលេ អាទីនវំ ទិស្វា។ **ខេមាភិបស្សំ អវិវាទភូមិ**ន្តិ អវិវាទភូមឹ និព្ពានំ ខេមន្តិ បស្សមានោ។

អប្បកន្តិ មន្ទំ។ **បរិត្តក**ន្តិ ថោកំ។ **ឱមក**ន្តិ ហេដ្ឋិមកំ។ **លាមក**ន្តិ បាបកំ។ **សមាយា**តិ រាគាទីនំ សមនត្ថាយ។ **ឧបសមាយា**តិ ឧបរូបរិ សមនត្ថាយ។ **វូបសមាយា**តិ សន្និសីទាបនត្ថាយ។ **និព្ពានាយា**តិ អមតមហានិព្ពានត្ថាយ។ **បដិនិស្សគ្គាយា**តិ មគ្គេន កិលេសានំ និស្សជ្ជនត្ថាយ។ **បដិបស្សទ្ធិយា**តិ ផលេន បដិបស្សទ្ធានំ អនុប្បជ្ជនត្ថាយ នាលំ។

១៣២. ឯវញ្ហិ អវិវាទមានោ – **យា កាចិមា**តិ គាថា។ តត្ថ **សម្មុតិយោ**តិ ទិដ្ឋិយោ។ **បុថុជ្ជា**តិ បុថុជ្ជនសម្ភវា។ **សោ ឧបយំ កិមេយ្យា**តិ សោ ឧបគន្តព្ពដ្ឋេន ឧបយំ រូបាទីសុ ឯកម្បិ ធម្មំ កឹ ឧបេយ្យ, កេន វា ការណេន ឧបេយ្យ។ **ទិដ្ឋេ សុតេ ខន្តិមកុព្ពមានោ**តិ ទិដ្ឋសុតសុទ្ធីសុ បេមំ អករោន្តោ។

បុថុជ្ជនេហិ ជនិតាតិ បុថុជ្ជនេហិ ឧប្បាទិតា។ **សម្មុតិយោ**តិ ទិដ្ឋិយោ។ **បុថុ នានាជនេហិ ជនិតា វា**តិ អនេកវិធេហិ ទិដ្ឋិគតិកេហិ ឧប្បាទិតា វា។ **នេតី**តិ ន ឯតិ។ **ន ឧបេតី**តិ សមីបំ ន ឯតិ។ **ន ឧបគច្ឆតី**តិ និវត្តតិ។ **នាភិនិវិសតី**តិ បវិសិត្វា នប្បតិដ្ឋតិ។

១៣៣. ឥតោ ពាហិរា បន – **សីលុត្តមា**តិ គាថា តស្សត្ថោ – សីលំយេវ “ឧត្តម”ន្តិ មញ្ញមានា **សីលុត្តមា**តិ ឯកេ ភោន្តោ សំយមមត្តេន **សុទ្ធី** វទន្តិ, ហត្ថិវតាទិញ្ច **វតំ សមាទាយ ឧបដ្ឋិតាសេ។ ឥធេវ** ទិដ្ឋិយំ **អស្ស** សត្ថុនោ **សុទ្ធឹ ភវូបនីតា** ភវជ្ឈោសិតា សមានា វទន្តិ, អបិ ច តេ **កុសលាវទានា** “កុសលា មយ”ន្តិ ឯវំវាទា។

១៣៤. ឯវំ សីលុត្តមេសុ ច តេសុ តថា បដិបន្នោ យោ កោចិ – **សចេ ចុតោ**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – **សចេ** តតោ **សីលវតតោ** បរវិច្ឆិន្ទនេន វា អនភិសម្ភុណន្តោ វា **ចុតោ ហោតិ,** សោ តំ សីលព្ពតកម្មំ បុញ្ញាភិសង្ខារាទិកម្មំ វា **វិរាធយិត្វា វេធតី**។ ន កេវលញ្ច វេធតិ , អបិ ច ខោ តំ សីលព្ពតសុទ្ធឹ **បជប្បតី** ច វិប្បលបតិ ច **បត្ថយតី** ច។ កិមិវ? **សត្ថាវ ហីនោ បវសំ ឃរម្ហា,** ឃរម្ហា បវសន្តោ សត្ថតោ ហីនោ យថា តំ ឃរំ វា សត្ថំ វា បត្ថយតីតិ។

បវិច្ឆិន្ទនាយ វាតិ បរេន វារិយមានោ វា។ **អនភិសម្ភុណន្តោ វា**តិ តំ បដិបត្តឹ អសម្បាទេន្តោ វា។

អញ្ញាយ អបរទ្ធោតិ និព្ពានេន បរិហីនោ មគ្គតោ វា។ **តំ វា សត្ថំ អនុពន្ធតី**តិ តំ វា សត្ថំ សព្ពត្ថ បច្ឆតោ គច្ឆតិ។

១៣៥. ឯវំ បន សីលុត្តមានំ បវេធនការណំ អរិយសាវកោ **សីលព្ពតំ វាបិ បហាយ សព្ព**ន្តិ គាថា។ តត្ថ **សាវជ្ជានវជ្ជ**ន្តិ សព្ពាកុសលំ លោកិយកុសលញ្ច។ **ឯតំ សុទ្ធី អសុទ្ធិន្តិ អបត្ថយានោ**តិ បញ្ចកាមគុណាទិភេទំ សុទ្ធឹ អកុសលាទិភេទំ អសុទ្ធិញ្ច អបត្ថយមានោ។ **វិរតោ ចរេ**តិ សុទ្ធិយា អសុទ្ធិយា ច វិរតោ ចរេយ្យ។ **សន្តិមនុគ្គហាយា**តិ ទិដ្ឋឹ អគ្គហេត្វា។

កណ្ហំ កណ្ហវិបាកន្តិ អកុសលកម្មំ អកុសលវិបាកទាយកំ។ **សុក្កំ សុក្កវិបាក**ន្តិ លោកិយកុសលំ អត្តនា សទិសំ សុក្កវិបាកទាយកំ។

និយាមាវក្កន្តិន្តិ មគ្គបរិសនំ។ **សេក្ខា**តិ សត្ត សេក្ខា។ **អគ្គផម្ម**ន្តិ ឧត្តមផម្មំ, អរហត្តផលំ។

១៣៦. ឯវំ ឥតោ ពាហិរកេ សីលុត្តមេ សំយមេន វិសុទ្ធិវាទេ តេសញ្ច វិបាកំ សីលព្ពតបហាយិនោ អរហតោ ច បដិបត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញថាបិ សុទ្ធិវាទេ ពាហិរកេ ទស្សេន្តោ "**តមូបនិស្សាយា**"តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – សន្តញ្ញេបិ សមណព្រាហ្មណា, តេ **ជិគុច្ឆិតំ** អមរន្តបំ វា ទិដ្ឋសុទ្ធិអាទីសុ វា អញ្ញតរញ្ញតរំ **ឧបនិស្សាយ**អកិរិយទិដ្ឋិយា វា **ឧទ្ធំសរា** ហុត្វា **ភវាភវេសុ អវីតតណ្ហា សុទ្ធិ’មនុត្ថុនន្តិ** វទន្តិ កថេន្តីតិ។

តបោជិគុច្ឆវាទាតិ កាយបីឡនាទិតបេន បាបហិរីយនវាទា។ **តបោជិគុច្ឆសារា**តិ តេនេវ តបេន ហិរីយនសារវន្តោ។ **ឧទ្ធំសរាវាទា**តិ សំសារេន សុទ្ធី កថយន្តា។

១៣៧. ឯវំ តេសំ អវីតតណ្ហានំ សុទ្ធី អនុត្ថុនន្តានំ យោបិ សុទ្ធិប្បត្តមេវ អត្តានំ មញ្ញេយ្យ, តស្សាបិ អវីតតណ្ហត្តា ភវាភវេសុ តំ តំ វត្ថុំ **បត្ថយមានស្ស ហិ ជប្បិតានិ** បុនប្បុនំ ហោន្តិយេវាតិ អធិប្បាយោ។ តណ្ហា ហិ អាសេវិតា តណ្ហំ វឌ្ឍយតេវ, ន កេវលញ្ច ជប្បិតានិ, **បវេធិតំ វាបិ បកប្បិតេសុ**, តណ្ហាទិដ្ឋីហិ ចស្ស បកប្បិតេសុ វត្ថូសុ បវេធិតម្បិ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ភវាភវេសុ បន វីតតណ្ហត្តា អាយតឹ **ចុតូបបាតោ ឥធ យស្ស នត្ថិ, ស កេន វេធេយ្យ កុហិំ វ ជប្បេ**តិ អយមេតិស្សា គាថាយ សម្ពន្ធោ។

អាគមនន្តិ បុន អាគមនំ។ **គមន**ន្តិ ឥតោ អញ្ញត្ថ គមនំ ។ **គមនាគមន**ន្តិ ឥតោ គន្ត្វា បុន និវត្តនំ។ **កាល**ន្តិ មរណំ។ **គតី**តិ គមនវសេន គតិយា គន្តព្ពំ។

១៣៨. **យមាហុ ធម្ម**ន្តិ បុច្ឆាគាថា។

១៣៩. ឥទានិ យស្មា ឯកោបិ ឯត្ថ វាទោ សច្ចោ នត្ថិ, កេវលំ ទិដ្ឋិមត្តកេន ហិ តេ វទន្តិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**សកំ ហិ**"តិ ឥមំ តាវ វិស្សជ្ជនគាថមាហ។ តត្ថ **សម្មុតិ**ន្តិ ទិដ្ឋិំ។ **អនោម**ន្តិ អនូនំ។

១៤០. ឯវមេតេសុ សកំ ធម្មំ បរិបុណ្ណំ ព្រូវន្តេសុ អញ្ញស្ស ធម្មំ បន ហីនន្តិ វទន្តេសុ យស្ស កស្សចិ – **បរស្ស ចេ វម្ភយិតេន ហីនោ**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – យទិ **បរស្ស** និន្ទិតការណា **ហីនោ** ភវេយ្យ, **ន កោចិ ធម្មេសុ វិសេសិ** អគ្គោ ភវេយ្យ។ កឹការណា? **បុថូ ហិ អញ្ញស្ស វទន្តិ ធម្មំ និហីនតោ** សព្ពេវ តេ **សម្ហិ ទឡ្ហំ វទានា**សកធម្មេ ទឡ្ហវាទា ឯវ។

វម្ភយិតការណាតិ ធំសិតការណា។ **គរហិតការណា**តិ លាមកកតការណា។ **ឧបវទិតការណា**តិ អក្កោសិតការណា។ **សកាយន**ន្តិ សកមគ្គំ។

១៤១. កិញ្ច ភិយ្យោ – **សទ្ធម្មបូជា**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – តេ ច តិត្ថិយា **យថា បសំសន្តិ សកាយនានិ, សទ្ធម្មបូជាបិ នេសំ តថេវ** វត្តតិ។ តេ ហិ អតិវិយ សត្ថារាទីនិ សក្ករោន្តិ។ តត្ថ យទិ តេ បមាណា សិយុំ, ឯវំ សន្តេ **សព្ពេវ វាទា តថិយា ភវេយ្យុំ**។ កឹការណា ? **សុទ្ធី ហិ នេសំ បច្ចត្តមេវ**។ ន សា អញ្ញត្ថ សិជ្ឈតិ, នាបិ បរមត្ថតោ។ អត្តនិ ទិដ្ឋិគាហមត្តមេវ ហិ តំ តេសំ បរបច្ចយនេយ្យពុទ្ធីនំ។ **បច្ចត្តមេវា**តិ បាដេក្កមេវ។

១៤២. យោ បន វិបរីតតោ ពាហិតបាបត្តា ព្រាហ្មណោ, តស្ស **ន ព្រាហ្មណស្ស បរនេយ្យមត្ថី**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – **ព្រាហ្មណស្ស** ហិ "សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា"តិអាទិនា នយេន សុទិដ្ឋត្តា បរេន នេតព្ពំ ញាណំ នត្ថិ។ ទិដ្ឋិ**ធម្មេសុ** "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ និច្ឆិនិត្វា **សុមគ្គហីត**ម្បិ នត្ថិ។ តំការណា សោ ទិដ្ឋិកលហានិ អតិក្កន្តោ, **ន ហិ** សោ **សេដ្ឋតោ បស្សតិ ធម្មមញ្ញំ** អញ្ញត្រ សតិបដ្ឋានាទីហិ។

ន បរនេយ្យោតិ បរេន នេតព្ពោ ជានាបេតព្ពោ ន ហោតិ។ **ន បរបត្តិយោ ន បរបច្ចយោ**តិ បរេសំ បច្ចេតព្ពោ ន ហោតិ។ **ន បរបដិពទ្ធគូ**តិ បរេសំ បដិពទ្ធគមនោ ន ហោតិ។

១៤៣. **ជានាមី**តិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – ឯវំ តាវ បរមត្ថព្រាហ្មណោ ន ហិ សេដ្ឋតោ បស្សតិ ធម្មមញ្ញំ, អញ្ញេ បន តិត្ថិយា បរចិត្តញាណាទីហិ ជានន្តាបិ បស្សន្តាបិ "**ជានាមិ បស្សាមិ តថេវ ឯត**"ន្តិ ឯវំ វទន្តាបិ ច **ទិដ្ឋិយា សុទ្ធី បច្ចេន្តិ**។ កស្មា? យស្មា តេសុ ឯកោបិ អទក្ខិ ចេ អទ្ទស ចេបិ **តេន** បរចិត្តញាណាទិនា យថាភូតមត្ថំ, **កិញ្ហិ តុមស្ស តេន** តស្ស តេន ទស្សនេន កឹ កតំ, កឹ ទុក្ខបរិញ្ញា សាធិតា, ឧទាហុ សមុទយប្បហានាទីនំ អញ្ញតរំ, យតោ សព្ពថាបិ អតិក្កមិត្វា អរិយមគ្គំ តេ តិត្ថិយា អញ្ញេនេវ **វទន្តិ សុទ្ធី**, អតិក្កមិត្វា វា តេ តិត្ថិយេ ពុទ្ធាទយោ អញ្ញេនេវ វទន្តិ សុទ្ធិន្តិ។

១៤៤. **បស្សំ នរោ**តិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – កិញ្ច ភិយ្យោ? ឃ្វាយំ បរចិត្តញាណាទីហិ អទ្ទក្ខិ, សោ **បស្សំ នរោ ទក្ខតិ នាមរូបំ**, ន តតោ បរំ, **ទិស្វាន វា ញស្សតិ តានិមេវ** នាមរូបានិ និច្ចតោ សុខតោ វា, ន អញ្ញថា; សោ ឯវំ បស្សន្តោ **កាមំ ពហុំ បស្សតុ អប្បកំ វា** នាមរូបំ និច្ចតោ សុខតោ ច អថស្ស ឯវរូបេន ទស្សនេន **ន ហិ តេន សុទ្ធី កុសលា វទន្តិ**។

១៤៥. **និវិស្សវាទី**តិ គាថាយ សម្ពន្ធោ អត្ថោ ច – តេន ច ទស្សនេន សុទ្ធិយា អសតិយាបិ យោ "ជានាមិ បស្សាមិ តថេវ ឯត"ន្តិ ឯវំ និវិស្សវាទី, ឯតំ វា ទស្សនំ បដិច្ច ទិដ្ឋិយា សុទ្ធី បច្ចេន្តោ "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ ឯវំ និវិស្សវាទី, សោ **សុព្ពិនយោ** ន ហោតិ តំ តថា **បកប្បិតំ** អភិសង្ខតំ **ទិដ្ឋី បុរក្ខរានោ**។ សោ ហិ **យំ** សត្ថារាទី **និស្សិតោ, តត្ថេវ សុភំ វទានោ សុទ្ធី វទោ**, "បរិសុទ្ធិវាទោ បរិសុទ្ធិទស្សនោ វា អហ"ន្តិ អត្តានំ មញ្ញមានោ **តត្ថ តថទ្ទសា សោ**, តត្ថ សកាយ ទិដ្ឋិយា អវិបរីតមេវ សោ អទ្ទស។ យថា សា ទិដ្ឋិ បវត្តតិ, តថេវ តំ អទ្ទស, ន អញ្ញថា បស្សិតុំ ឥច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។

និវិស្សវាទីតិ បតិដ្ឋហិត្វា កថេន្តោ។ **ទុព្ពិនយោ**តិ វិនេតុំ ទុក្ខោ។ **ទុប្បញ្ញាបយោ**តិ ញាបេតុំ ចិត្តេន លក្ខាបេតុំ ទុក្ខោ។ **ទុន្និជ្ឈាបយោ**តិ ចិត្តេន វីមំសិត្វា គហណត្ថំ បុនប្បុនំ និជ្ឈាបយិតុំ ទុក្ខោ។ **ទុប្បេក្ខាបយោ**តិ ឥក្ខាបយិតុំ ទុក្ខោ។ **ទុប្បសាទយោ**តិ ចិត្តេ បសាទំ ឧប្បាទេតុំ ទុក្ខោ។

អប្បស្សីតិ ញាណេន បដិវេធំ បាបុណិ។ **បដិវិជ្ឈី**តិ ចិត្តេន អវពោធំ បាបុណិ។

១៤៦. ឯវំ បកប្បិតំ ទិដ្ឋី បុរក្ខរានេសុ តិត្ថិយេសុ – **ន ព្រាហ្មណោ កប្បមុបេតិ សង្ខា**តិ គាថា។ តត្ថ **សង្ខា**តិ សង្ខាយ, ជានិត្វាតិ អត្ថោ។ **នបិ ញាណពន្ធុ**តិ សមាបត្តិញាណាទិនា អកតតណ្ហាទិដ្ឋិពន្ធុ។ តត្ថ វិគ្គហោ – នាបិ អស្ស ញាណេន កតោ ពន្ធុ អត្ថីតិ នបិ ញាណពន្ធុ។ **សម្មុតិយោ**តិ ទិដ្ឋិសម្មុតិយោ។ **បុថុជ្ជា**តិ បុថុជ្ជនសម្ភវា។ **ឧគ្គហណន្តិ មញ្ញេ**តិ ឧគ្គហណន្តិ អញ្ញេ, អញ្ញេ តា សម្មុតិយោ ឧគ្គណ្ហន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឧបេក្ខតីតិ ឧបបត្តិតោ អបក្ខបតិតោ ហុត្វា បស្សតិ។

១៤៧. កិញ្ច ភិយ្យោ – **វិស្សជ្ជ គន្ថានី**តិ គាថា។ តត្ថ **អនុគ្គហោ**តិ ឧគ្គហណវិរហិតោ, សោបិ នាស្ស ឧគ្គហោតិ អនុគ្គហោ។ ន វា ឧគ្គណ្ហាតីតិ អនុគ្គហោ។

គន្ថេ វោស្សជ្ជិត្វាតិ អភិជ្ឈាទិកេ គន្ថេ ចជិត្វា។ **វិស្សជ្ជា**តិ បុន អនាទិយនវសេន ជហិត្វា។ **គធិតេ**តិ ឃដិតេ។ **គន្ថិតេ**តិ សុត្តេន សង្គហិតេ វិយ គន្ថិតេ។ **ពន្ធេ**តិ សុដ្ឋុ ពន្ធេ។ **វិពន្ធេ**តិ វិវិធា ពន្ធេ។ **បលិពុទ្ធេ**តិ សមន្តតោ ពន្ធនេន ពន្ធេ។ **ពន្ធនេ**តិ កិលេសពន្ធនេ។ **ផោដយិត្វា**តិ បប្ផោដេត្វា។ **សច្ចំ វិស្សជ្ជំ ករោន្តិ**តិ វិសង្ខរិត្វា អបរិភោគំ ករោន្តិ។ **វិកោបេន្តី**តិ ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ករោន្តិ។

១៤៨. កិញ្ច ភិយ្យោ – សោ ឯវរូបោ – **បុព្ពាសវេ**តិ គាថា។ តត្ថ **បុព្ពាសវេ**តិ អតីតរូបាទីនិ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនធម្មកិលេសេ ។ **នវេ**តិ បច្ចុប្បន្នរូបាទីនិ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនធម្មេ។ **ន ឆន្ទគូ**តិ ឆន្ទាទិវសេន ន គច្ឆតិ។ **អនត្តគរហី**តិ កតាកតវសេន អត្តានំ អគរហន្តោ។

១៤៩. ឯវំ អនត្តគរហី ច – **ស សព្ពធម្មេសូ**តិ គាថា។ តត្ថ **សព្ពធម្មេសូ**តិ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិធម្មេសុ "យំ កិញ្ចិ ទិដ្ឋំ វា"តិ ឯវំបភេទេសុ។ **បន្នភារោ**តិ បតិតភារោ។ ន កប្បេតីតិ **ន កប្បិយោ**, ទុវិធម្បិ កប្បំ ន ករោតីតិ អត្ថោ។ **នូបរតោ**តិ បុថុជ្ជនកល្យាណកសេក្ខា វិយ ឧបរតិសមង្គីបិ នោ ហោតិ។ **ន បត្ថិយោ**តិ និត្តណ្ហោ។ តណ្ហា ហិ បត្ថយតីតិ បត្ថិយា, នាស្ស បត្ថិយាតិ ន បត្ថិយោ។ ឥតោ បរញ្ច ហេដ្ឋា ច តត្ថ តត្ថ វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។ ឯវំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ បុរាភេទសុត្តេ (មហានិ. ៨៣) វុត្តសទិសោ ឯវ អភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

មហាព្យូហសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. តុវដកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥០. ចុទ្ទសមេ តុវដកសុត្តនិទ្ទេសេ **បុច្ឆាមិ តន្តិ** ឥទម្បិ តស្មឹយេវ មហាសមយេ “កា នុ ខោ អរហត្តប្បត្តិយា បដិបត្តី”តិ ឧប្បន្នចិត្តានំ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ តមត្ថំ បកាសេតុំ បុរិមនយេនេវ និម្មិតពុទ្ធេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា វុត្តំ។

តត្ថ អាទិបុច្ឆាគាថាយ តាវ **បុច្ឆាមី**តិ ឯត្ថ អទិដ្ឋជោតនាទិវសេន បុច្ឆា វិភជិតា។ **អាទិច្ចពន្ធូ**តិ អាទិច្ចស្ស គោត្តពន្ធុ។ **វិវេកំ សន្តិបទញ្ចា**តិ វិវេកញ្ច សន្តិបទញ្ច។ **កថំ ទិស្វា**តិ កេន ការណេន ទិស្វា, កថំ បវត្តទស្សនោ ហុត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តិស្សោ បុច្ឆាតិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **អទិដ្ឋជោតនា**តិ យំ ន ទិដ្ឋំ ន បដិវិទ្ធំ, តស្ស បាកដករណត្ថាយ បុច្ឆា។ **ទិដ្ឋសំសន្ទនា**តិ យំ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋំ, តស្ស យដនត្ថាយ។ **វិមតិច្ឆេទនា**តិ យា កង្ខា, តស្សាច្ឆេទនត្ថំ។ **បកតិយា លក្ខណំ អញ្ញាត**ន្តិ ធម្មានំ តថលក្ខណំ បកតិយា ន ញាតំ។ **អទិដ្ឋ**ន្តិ ន ទិដ្ឋំ។ “ន និដ្ឋ”ន្តិបិ បាឋោ។ **អតុលិត**ន្តិ តុលាយ តុលិតំ វិយ ន តុលិតំ។ **អតីរិត**ន្តិ តីរណាយ ន តីរិតំ។ **អវិភូត**ន្តិ ន បាកដំ។ **អវិភាវិត**ន្តិ បញ្ញាយ ន វឌ្ឍិតំ។ **តស្ស ញាណាយា**តិ តស្ស ធម្មស្ស លក្ខណជាននត្ថាយ។ **ទស្សនាយា**តិ ទស្សនត្ថាយ។ **តុលនាយា**តិ តុលនត្ថាយ។ **តីរណាយា**តិ តីរណត្ថាយ។ **វិភាវនាយា**តិ វិភាគករណត្ថាយ។ **អញ្ញេហិ បណ្ឌិតេហី**តិ អញ្ញេហិ ពុទ្ធិសម្បន្នេហិ។ **សំសយបក្ខន្នោ**តិ សន្ទេហំ បវិដ្ឋោ។

មនុស្សបុច្ឆាតិ មនុស្សានំ បុច្ឆា។ **អមនុស្សបុច្ឆា**តិ នាគសុបណ្ណាទីនំ បុច្ឆា។ **គហដ្ឋា**តិ អវសេសគហដ្ឋា។ **បព្ពជិតា**តិ លិង្គវសេន វុត្តា។ **នាគា**តិ សុផស្សាទយោ នាគា។ **សុបណ្ណា**តិ សុបណ្ណសំយុត្តវសេន (សំ. និ. ៣.៣៩២ អាទយោ)។ **យក្ខា**តិ យក្ខសំយុត្តវសេន (សំ. និ. ១០.២៣៥ អាទយោ) ច វេទិតព្ពា ។ **អសុរា**តិ បហារាទាទយោ។ **គន្ធព្ពា**តិ បញ្ចសិខគន្ធព្ពបុត្តាទយោ ។ **មហារាជានោ**តិ ចត្តារោ មហារាជានោ។ **អហីនិន្ទ្រិយ**ន្តិ សណ្ឋានវសេន អវិកលិន្ទ្រិយំ។ **សោ និម្មិតោ**តិ សោ ភគវតា និម្មិតោ ពុទ្ធោ។

វោទានត្ថបុច្ឆាតិ វិសេសធម្មបុច្ឆា។ **អតីតបុច្ឆា**តិ អតីតេ ធម្មេ អារព្ភ បុច្ឆា។ **អនាគតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កុសលបុច្ឆា**តិ អនវជ្ជធម្មបុច្ឆា។ **អកុសលបុច្ឆា**តិ សាវជ្ជធម្មបុច្ឆា។ **អព្យាកតបុច្ឆា**តិ តទុភយវិបរីតធម្មបុច្ឆា។

អជ្ឈេសាមិ តន្តិ តំ អាណាបេមិ។ **កថយស្សុ មេ**តិ មយ្ហំ កថេហិ។ **គោត្តញាតកោ**តិ គោត្តេន ញាតកោ។ **គោត្តពន្ធូ**តិ គោត្តជល្លត្តិកោ។ **ឯកេនាការេនា**តិ ឯកេន កោដ្ឋាសេន។

សន្តិបទន្តិ សន្តិសង្ខាតំ និព្ពានបទំ។ **យេ ធម្មា សន្តាធិគមាយា**តិ យេ សតិបដ្ឋានាទយោ ធម្មា និព្ពានបដិលាភត្ថាយ។ **សន្តិផុសនាយា**តិ ញាណផស្សេន និព្ពានផុសនត្ថាយ។ **សច្ឆិកិរិយាយា**តិ បច្ចក្ខករណត្ថាយ។ **មហន្តំ សីលក្ខន្ធ**ន្តិ មហន្តំ សីលរាសឹ។ **សមាធិក្ខន្ធា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សីលក្ខន្ធាទយោ លោកិយលោកុត្តរា, វិមុត្តិញាណទស្សនំ លោកិយមេវ។

តមោកាយស្ស បទាលនន្តិ អវិជ្ជារាសិស្ស វិទ្ធំសនំ។ **វិបល្លាសស្ស ភេទន**ន្តិ ចតុព្ពិធវិបល្លាសស្ស ភេទនំ។ **តណ្ហាសល្លស្ស អព្ពុហន**ន្តិ តណ្ហាកណ្ដកស្ស លុញ្ចនំ។ **អភិសង្ខារស្ស វូបសម**ន្តិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារស្ស និព្ពាបនំ។ **ភារស្ស និក្ខេបន**ន្តិ បញ្ចក្ខន្ធភារស្ស ឋបនំ។ **សំសារវដ្ដស្ស ឧបច្ឆេទន**ន្តិ សំសារបវត្តស្ស ឆេទនំ។ **សន្តាបស្ស និព្ពាបន**ន្តិ កិលេសសន្តាបស្ស និព្ពុតិ។ **បរិឡាហស្ស បដិបស្សទ្ធិ**ន្តិ កិលេសទរថស្ស សន្និសីទនំ។ **ទេវទេវោ**តិ ទេវានំ អតិទេវោ។

១៥១. អថ ភគវា យស្មា យថា បស្សន្តោ កិលេសេ ឧបរុន្ធតិ, តថា ទិស្វា តថា បវត្តទស្សនោ ហុត្វា បរិនិព្ពាតិ, តស្មា តមត្ថំ អាវិករោន្តោ នានប្បការេន តំ ទេវបរិសំ កិលេសប្បហានេ និយោជេន្តោ **“មូលំ បបញ្ចសង្ខាយា”**តិ អារភិត្វា បញ្ច គាថា អភាសិ។

តត្ថ អាទិគាថាយ តាវ សង្ខេបត្ថោ – **បបញ្ចសង្ខា**តិ បបញ្ចាតិ សង្ខាតត្តា បបញ្ចា ឯវ បបញ្ចសង្ខា។ តស្សា អវិជ្ជាទយោ កិលេសា មូលំ, តំ បបញ្ចសង្ខាយ មូលំ **អស្មី**តិ បវត្តមានញ្ច សព្ពំ មន្តាយ **ឧបរុន្ធេ។ យា កាចិ អជ្ឈត្តំ តណ្ហា** ឧប្បជ្ជេយ្យុំ។ **តាសំ វិនយាយ** បហានាយ **សទា សតោ សិក្ខេ** ឧបដ្ឋិតស្សតិ ហុត្វា សិក្ខេយ្យាតិ។

អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា វាតិ ចិត្តេ ឧប្បន្នា វា។ **បុរេភត្ត**ន្តិ ទិវាភត្តតោ បុរេកាលំ។ អច្ចន្តសំយោគត្ថេ ឧបយោគវចនំ, អត្ថតោ បន ភុម្មមេវ បុរេភត្តេតិ, ឯស នយោ បច្ឆាភត្តាទីសុ។ **បច្ឆាភត្ត**ន្តិ ទិវាភត្តតោ បច្ឆាកាលំ។ **បុរិមំ យាម**ន្តិ រត្តិយា បឋមកោដ្ឋាសំ។ **មជ្ឈិមំ យាម**ន្តិ រត្តិយា ទុតិយកោដ្ឋាសំ។ **បច្ឆិមំ យាម**ន្តិ រត្តិយា តតិយកោដ្ឋាសំ។ **កាឡេ**តិ កាឡបក្ខេ។ **ជុណ្ហេ**តិ សុក្កបក្ខេ។ **វស្សេ**តិ ចត្តារោ វស្សានមាសេ។ **ហេមន្តេ**តិ ចត្តារោ ហេមន្តមាសេ។ **គិម្ហេ**តិ ចត្តារោ គិម្ហានមាសេ។ **បុរិមេ វយោខន្ធេ**តិ បឋមេ វយោកោដ្ឋាសេ, បឋមវយេតិ អត្ថោ។ តីសុ ច វយេសុ វស្សសតាយុកស្ស បុរិសស្ស ឯកេកស្មិំ វយេ ចតុមាសាធិកានិ តេត្តឹស វស្សានិ ហោន្តិ។

១៥២. ឯវំ បឋមគាថាយ តាវ តីហិ សិក្ខាហិ យុត្តំ ទេសនំ អរហត្តនិកូដេន ទេសេត្វា បុន មានប្បហានវសេន ទេសេតុំ **“យំ កិញ្ចិ”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **យំ កិញ្ចិ ធម្មមភិជញ្ញា អជ្ឈត្ត**ន្តិ យំ កិញ្ចិ ឧច្ចាកុលីនតាទិកំ អត្តនោ គុណំ ជានេយ្យ។ **អថ វាបិ ពហិទ្ធា**តិ អថ វា ពហិទ្ធាបិ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ វា គុណំ ជានេយ្យ។ **ន តេន ថាមំ កុព្ពេថា**តិ តេន គុណេន មានំ ន ករេយ្យ។

សតានន្តិ សន្តគុណវន្តានំ។ **សន្តាន**ន្តិ និព្ពុតសន្តានំ។ **ន វុត្តា**តិ ន កថិតា។ **នប្បវុត្តា**តិ ន វិស្សជ្ជិតា។

១៥៣. ឥទានិស្ស អករណវិធិំ ទស្សេន្តោ **“សេយ្យោ ន តេនា”**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **តេន** ច មានេន “សេយ្យោហ”ន្តិ វា “នីចោហ”ន្តិ វា “សរិក្ខោហ”ន្តិ វាបិ **ន មញ្ញេយ្យ**។ តេហិ ច ឧច្ចាកុលីនតាទីហិ គុណេហិ **ផុដ្ឋោ អនេករូបេហិ** “អហំ ឧច្ចា កុលា បព្ពជិតោ”តិអាទិនា នយេន អត្តានំ វិកប្បេន្តោ ន តិដ្ឋេយ្យាតិ។

១៥៤. ឯវំ មានប្បហានវសេនបិ ទេសេត្វា ឥទានិ សព្ពកិលេសូបសមវសេន ទេសេតុំ **“អជ្ឈត្តមេវា”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អជ្ឈត្តមេវុបសមេ**តិ អត្តនិ ឯវំ រាគាទិសព្ពកិលេសេ ឧបសមេយ្យ។ **ន អញ្ញតោ ភិក្ខុ សន្តិមេសេយ្យា**តិ ឋបេត្វា ច សតិបដ្ឋានាទីនិ អញ្ញេន ឧបាយេន សន្តឹ ន បរិយេសេយ្យ។ **កុតោ និរត្តា វា**តិ និរត្តា កុតោយេវ។

ន ឯសេយ្យាតិ សីលព្ពតាទីហិ ន មគ្គេយ្យ។ **ន គវេសេយ្យា**តិ ន ឱលោកេយ្យ។ **ន បរិយេសេយ្យា**តិ បុនប្បុនំ ន ឥក្ខេយ្យ។

១៥៥. ឥទានិ អជ្ឈត្តំ ឧបសន្តស្ស ខីណាសវស្ស តាទិភាវំ ទស្សេន្តោ **“មជ្ឈេ យថា”**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យថា** មហា**សមុទ្ទស្ស** ឧបរិហេដ្ឋិមភាគានំ វេមជ្ឈសង្ខាតេ ចតុយោជនសហស្សប្បមាណេ **មជ្ឈេ** បព្ពតន្តរេ បិតស្ស វា មជ្ឈេ សមុទ្ទស្ស **ឩមិ នោ ជាយតិ, ឋិតោវ** សោ **ហោតិ** អវិកម្បមានោ, **ឯវំ** អនេជោ ខីណាសវោ លាភាទីសុ **ឋិតោ** អស្ស អវិកម្បមានោ, សោ តាទិសោ រាគាទិ**ឧស្សទំ ភិក្ខុ ន ករេយ្យ កុហិញ្ចី**តិ។

ឧព្ពេធេនាតិ ហេដ្ឋាភាគេន។ **គម្ភីរោ**តិ ឧទកបិដ្ឋិតោ បដ្ឋាយ **ចតុរាសីតិយោជនសហស្សានិ** គម្ភីរោ។ “ឧព្ពេធោ”តិបិ បាឋោ, តំ ន សុន្ទរំ។ **ហេដ្ឋា**តិ អន្តោឧទកំ។ **ឧបរី**តិ ឧទ្ធំឧទកំ។ **មជ្ឈេ**តិ វេមជ្ឈេ។ **ន កម្បតី**តិ ឋិតដ្ឋានតោ ន ចលតិ។ **ន វិកម្បតី**តិ ឥតោ ចិតោ ច ន ចលតិ។ **ន ចលតី**តិ និច្ចលំ ហោតិ។ **ន វេធតី**តិ ន ផន្ទតិ។ **នប្បវេធតី**តិ ន បរិវត្តតិ។ **ន សម្បវេធតី**តិ ន បរិព្ភមតិ។ **អនេរិតោ**តិ ន ឯរិតោ។ **អឃដ្ដិតោ**តិ អក្ខោភោ។ **អចលិតោ**តិ ន កម្បិតោ។ **អលុឡិតោ**តិ ន កលលីភូតោ។ **តត្រ ឩមិ នោ ជាយតី**តិ តស្មិំ ឋានេ វីចិ ន ឧប្បជ្ជតិ។

សត្តន្នំ បព្ពតានំ អន្តរិកាសូតិ យុគន្ធរាទីនំ សត្តន្នំ បព្ពតានំ អន្តរន្តរា។ **សីទន្តរា**តិ អន្តមសោ សិម្ពលិតូលម្បិ តេសុ បតិតបតិតំ សីទតីតិ សីទា, បព្ពតន្តរេ ជាតត្តា អន្តរា។ “អន្តរសីទា”តិបិ បាឋោ។

១៥៦. ឥទានិ ឯវំ អរហត្តនិកូដេន ទេសិតំ ធម្មទេសនំ អព្ភានុមោទន្តោ តស្ស ច អរហត្តស្ស អាទិបដិបទំ បុច្ឆន្តោ និម្មិតពុទ្ធោ **“អកិត្តយី”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អកិត្តយី**តិ អាចិក្ខិ។ **វិវដចក្ខូ**តិ វិវដេហិ អនាវរណេហិ បញ្ចហិ ចក្ខូហិ សមន្នាគតោ។ **សក្ខិធម្ម**ន្តិ សកាយត្តំ សយំ អភិញ្ញាតំ អត្តបច្ចក្ខធម្មំ។ **បរិស្សយវិនយ**ន្តិ បរិស្សយវិនយនំ។ **បដិបទំ វទេហី**តិ ឥទានិ បដិបត្តឹ វទេហិ។ **ភទ្ទន្តេ**តិ ភទ្ទំ តវ អត្ថូតិ ភគវន្តំ អាលបន្តោ អាហ។ អថ វា ភទ្ទំ សុន្ទរំ តវ បដិបទំ វទេហីតិបិ វុត្តំ ហោតិ។ **បាតិមោក្ខំ អថ វាបិ សមាធិ**ន្តិ តមេវ បដិបទំ ភិន្ទិត្វា បុច្ឆតិ។ បដិបទន្តិ ឯតេន វា មគ្គំ បុច្ឆតិ។ ឥតរេហិ សីលំ សមាធិញ្ច បុច្ឆតិ។

មំសចក្ខុនាបីតិ សសម្ភារិកមំសចក្ខុនាបិ។ **ទិព្ពចក្ខុនាបី**តិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ។ ទេវានញ្ហិ សុចរិតកម្មនិព្ពត្តំ បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហិ អបលិពុទ្ធំ ឧបក្កិលេសវិនិមុត្តតាយ ទូរេបិ អារម្មណសម្បដិច្ឆនសមត្ថំ ទិព្ពំ បសាទ

ចក្ខុ ហោតិ។ ឥទញ្ហិ វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្តំ ញាណចក្ខុ តាទិសមេវាតិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ។ ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តា, អត្តនា ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តាបិ ទិព្ពំ។ អាលោកបរិគ្គហេន មហាជុតិកត្តាបិ ទិព្ពំ។ តិរោកុដ្ដាទិគតរូបទស្សនេន មហាគតិកត្តាបិ ទិព្ពំ។ តំ សព្ពំ សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ទស្សនដ្ឋេន ចក្ខុ, ចក្ខុកិច្ចករណេន ចក្ខុមិវាតិបិ ចក្ខុ, ទិព្ពញ្ច តំ ចក្ខុ ចាតិ ទិព្ពចក្ខុ។ តេន ទិព្ពចក្ខុនាបិ វិវដចក្ខុ។ ឥទានិ បញ្ចវិធំ ចក្ខុំ វិត្ថារេន កថេតុំ **“កថំ ភគវា មំសចក្ខុនាបិ វិវដចក្ខូ”**តិអាទិមាហ ។ **មំសចក្ខុម្ហិ ភគវតោ បញ្ចវណ្ណា សំវិជ្ជន្តី**តិ ឯត្ថ សសម្ភារាទិកចក្ខុម្ហិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ បញ្ច កោដ្ឋាសា បច្ចេកំ បច្ចេកំ ឧបលព្ភន្តិ។

នីលោ ច វណ្ណោតិ ឧមាបុប្ផវណ្ណោ។ **បីតកោ ច វណ្ណោ**តិ កណិការបុប្ផវណ្ណោ។ **លោហិតកោ ច វណ្ណោ**តិ ឥន្ទគោបកវណ្ណោ។ **កណ្ហោ ច វណ្ណោ**តិ អញ្ជនវណ្ណោ។ **ឱទាតោ ច វណ្ណោ**តិ ឱសធិតារកវណ្ណោ។ **យត្ថ ច អក្ខិលោមានិ បតិដ្ឋិតានី**តិ យស្មិំ ឋានេ អក្ខិលោមានិ បតិដ្ឋហិត្វា ឧដ្ឋិតានិ។ **តំ នីលំ ហោតិ សុនីល**ន្តិ ឯត្ថ **នីល**ន្តិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តំ។ **សុនីល**ន្តិ អន្តរវិរហិតំ សុដ្ឋុ នីលំ។ **បាសាទិក**ន្តិ បសាទជនកំ។ **ទស្សនេយ្យ**ន្តិ ទស្សនីយំ។ **ឧមាបុប្ផសមាន**ន្តិ ទកសីតលបុប្ផសទិសំ។ **តស្ស បរតោ**តិ តស្ស សមន្តា ពាហិរបស្សេ។ **បីតក**ន្តិ សព្ពសង្គាហកំ។ **សុបីតក**ន្តិ អន្តរវិរហិតំ សុដ្ឋុ បីតកំ។ **ឧភយតោ ច អក្ខិកូដានី**តិ ទ្វេ ច អក្ខិកោដិយោ។ **លោហិតកានី**តិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តំ។ **សុលោហិតកានី**តិ អបញ្ញាយមានវិវរានិ សុដ្ឋុ លោហិតកានិ។ **មជ្ឈេ កណ្ហ**ន្តិ អក្ខីនំ មជ្ឈិមដ្ឋានំ អញ្ជនសទិសំ កណ្ហំ។ **សុកណ្ហ**ន្តិ អន្តរវិរហិតំ សុដ្ឋុ កណ្ហំ។ **អលូខ**ន្តិ បាសាទិកំ។ **សិនិទ្ធ**ន្តិ បណីតំ។ **ភទ្ទារិដ្ឋកសមាន**ន្តិ អបនីតតចភទ្ទារិដ្ឋកផលសទិសំ។ “អទ្ទារិដ្ឋកសមាន”ន្តិបិ បាឡិ, តស្សា តិន្តកាកសទិសន្តិ អត្ថោ។ **ឱទាត**ន្តិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តំ។ **សុឱទាត**ន្តិ អន្តរវិរហិតំ រជតមណ្ឌលសទិសំ សុដ្ឋុ ឱទាតំ។ **សេតំ បណ្ឌរ**ន្តិ ទ្វីហិបិ អតិឱទាតតំ ទស្សេតិ។ **បាកតិកេន មំសចក្ខុនា**តិ បកតិមំសចក្ខុនា។ **អត្តភាវបរិយាបន្នេនា**តិ អត្តភាវសន្និស្សិតេន។ **បុរិមសុចរិតកម្មាភិនិព្ពត្តេនា**តិ បុរិមេសុ តត្ថ តត្ថុប្បន្នេសុ អត្តភាវេសុ កាយសុចរិតាទិកម្មុនា ឧប្បាទិតេន។ **សមន្តា យោជនំ បស្សតី**តិ សមន្តតោ ចតុគាវុតប្បមាណេ យោជនេ តិរោកុដ្ដាទិគតំ រូបំ អាវរណវិរហិតំ បកតិមំសចក្ខុនា ទក្ខតិ។

ទិវា ចេវ រត្តិញ្ចាតិ ទិវសភាគេ ច រត្តិភាគេ ច។ **ចតុរង្គសមន្នាគតោ**តិ ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ បរិបុណ្ណអន្ធការោ អាលោកវិរហិតោ។ **សូរិយោ វា អត្ថង្គតោ**តិ សូរភាវំ ជនយន្តោ ឧដ្ឋិតោ សូរិយោ វិគតោ។ **កាឡបក្ខោ ច ឧបោសថោ**តិ កាឡបក្ខេ ចាតុទ្ទសីឧបោសថទិវសោ ច។ **តិព្ពោ ច វនសណ្ឌោ**តិ គហនោ ច រុក្ខរាសិ។ **មហា ច កាឡមេឃោ អព្ភុដ្ឋិតោ**តិ មហន្តោ កាឡមេឃោ អព្ភបដលោ ច ឧដ្ឋិតោ ហោតិ។ **កុដ្ដោ វា**តិ ឥដ្ឋកាថយោ វា។ **កវាដំ វា**តិ ទ្វារវាតបានាទិកវាដំ វា។ **បាការោ វា**តិ មត្តិកាទិបាការោ វា។ **បព្ពតោ វា**តិ បំសុបព្ពតាទិបព្ពតោ វា។ **គច្ឆំ វា**តិ តរុណគច្ឆាទិគច្ឆំ វា ។ **លតា វា**តិ ករវិន្ទាទិ លតា វា។ **អាវរណំ រូបានំ ទស្សនាយា**តិ រូបារម្មណានំ ទស្សនត្ថាយ បដិសេធំ នត្ថិ។ **ឯកញ្ចេ តិលផលំ និមិត្តំ កត្វា**តិ សចេ ឯកំ តិលពីជំ សញ្ញាណំ កត្វា។ **តិលវាហេ បក្ខិបេយ្យា**តិ ទ្វេ សកដេ តិលរាសិម្ហិ ខិបេយ្យ។ កេចិ បន “វាហោ នាម កុម្ភាតិរេកទ្វេសកដ”ន្តិ វទន្តិ។ **តញ្ញេវ តិលផលំ ឧទ្ធរេយ្យា**តិ តំនិមិត្តកតំ តិលពីជំយេវ ឧទ្ធរិត្វា គណ្ហេយ្យ។

ទិព្ពេន ចក្ខុនាតិ ឥទំ វុត្តត្ថមេវ។ **វិសុទ្ធេនា**តិ ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា វិសុទ្ធេន។ យោ ហិ ចុតិមត្តមេវ បស្សតិ ន ឧបបាតំ, សោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិំ គណ្ហាតិ។ យោ ឧបបាតមេវ បស្សតិ ន ចុតិំ, សោ នវសត្តបាតុភាវសស្សតទិដ្ឋិំ គណ្ហាតិ។ យោ បន តទុភយំ បស្សតិ, សោ យស្មា ទុវិធម្បិ តំ ទិដ្ឋិគតំ អតិវត្តតិ, តស្មាស្ស តំ ទស្សនំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុ ហោតិ, ឧភយញ្ចេតំ ពុទ្ធបុត្តា បស្សន្តិ។ តេន វុត្តំ – “ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា វិសុទ្ធ”ន្តិ។ មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា រូបទស្សនេន អតិក្កន្តមានុសកំ, មានុសកំ វា មំសចក្ខុំ អតិក្កន្តត្តា អតិក្កន្តមានុសកន្តិ វេទិតព្ពំ។

តេន ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន **អតិក្កន្តមានុសកេន សត្តេ បស្សតី**តិ មនុស្សមំសចក្ខុនា វិយ សត្តេ ឱលោកេតិ។ **ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ**តិ ឯត្ថ ចុតិក្ខណេ ឧបបត្តិក្ខណេ វា ទិព្ពចក្ខុនា ទដ្ឋុំ ន សក្កា។ យេ បន អាសន្នចុតិកា ឥទានិ ចវិស្សន្តិ, តេ ចវមានា។ យេ ច គហិតបដិសន្ធិកា សម្បតិនិព្ពត្តា វា, តេ ឧបបជ្ជមានាតិ អធិប្បេតា។ តេ ឯវរូបេ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ ច បស្សតីតិ ទស្សេតិ។ **ហីនេ**តិ មោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា ហីនេ។ តព្ពិបរីតេ **បណីតេ។ សុវណ្ណេ**តិ អទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា ឥដ្ឋកន្តមនាបវណ្ណយុត្តេ។ តព្ពិបរីតេ **ទុព្ពណ្ណេ,** អភិរូបេ វិរូបេតិ អត្ថោ។ **សុគតេ**តិ សុគតិគតេ, អលោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា អឌ្ឍេ មហទ្ធនេ។ **ទុគ្គតេ**តិ ទុគ្គតិគតេ, លោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា ទលិទ្ទេ អប្បន្នបានេ។ **យថាកម្មូបគេ**តិ យំ យំ កម្មំ ឧបចិតំ, តេន តេន ឧបគតេ ។ តត្ថ បុរិមេហិ “ចវមានេ”តិអាទីហិ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្តំ ។ ឥមិនា បន បទេន យថាកម្មូបគញាណកិច្ចំ។

តស្ស ច ញាណស្ស អយមុប្បត្តិក្កមោ – ឥធ ភិក្ខុ ហេដ្ឋានិរយាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នេរយិកេ សត្តេ បស្សតិ មហាទុក្ខំ អនុភវមានេ, តំ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចមេវ។ សោ ឯវំ មនសិ ករោតិ “កិំ នុ ខោ កម្មំ កត្វា

ឥមេ សត្តា ឯតំ ទុក្ខំ អនុភវន្តី”តិ, អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំ កម្មារម្មណំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ឧបរិទេវលោកាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នន្ទនវន មិស្សកវន ផារុសកវនាទីសុ សត្តេ បស្សតិ មហាសម្បត្តិំ អនុភវមានេ។ តម្បិ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចមេវ។ សោ ឯវំ មនសិ ករោតិ “កឹ នុ ខោ កម្មំ កត្វា ឥមេ សត្តា ឯតំ សម្បត្តិំ អនុភវន្តី”តិ។ អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំ កម្មារម្មណំ ញាណមុប្បជ្ជតិ។ ឥទំ យថាកម្មូបគញាណំ នាម។ ឥមស្ស វិសុំ បរិកម្មំ នាម នត្ថិ។ យថា ច ឥមស្ស, ឯវំ អនាគតំសញាណស្សាបិ។ ទិព្ពចក្ខុបាទកានេវ ហិ ឥមានិ ទិព្ពចក្ខុនា សហេវ ឥជ្ឈន្តិ។

ឥមេ វត ភោន្តោតិអាទីសុ **ឥមេ**តិ ទិព្ពចក្ខុនា ទិដ្ឋានំ និទស្សនវចនំ។ **វតា**តិ អនុសោចនត្ថេ និបាតោ។ **ភោន្តោ**តិ ភវន្តោ។ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, ទុដ្ឋំ វា ចរិតំ កិលេសបូតិកត្តាតិ ទុច្ចរិតំ; កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា ឧប្បន្នំ ទុច្ចរិតន្តិ **កាយទុច្ចរិតំ**។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សមន្នាគតា**តិ សមង្គីភូតា។

អរិយានំ ឧបវាទកាតិ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានំ អរិយានំ អន្តមសោ គិហិសោតាបន្នានម្បិ អនត្ថកាមា ហុត្វា អន្តិមវត្ថុនា វា គុណបរិធំសនេន វា ឧបវាទកា, អក្កោសកា គរហកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ “នត្ថិ ឥមេសំ សមណធម្មោ, អស្សមណា ឯតេ”តិ វទន្តោ អន្តិមវត្ថុនា ឧបវទតិ។ “នត្ថិ ឥមេសំ ឈានំ វា វិមោក្ខោ វា មគ្គោ វា ផលំ វា”តិអាទីនិ វទន្តោ គុណបរិធំសនេន ឧបវទតីតិ វេទិតព្ពោ។ សោ ច ឈានំ វា ឧបវទេយ្យ អឈានំ វា, ឧភយថាបិ អរិយូបវាទោវ ហោតិ; អតិភារិយំ កម្មំ, អនន្តរិយកម្មសទិសំ, សគ្គាវរណំ មគ្គាវរណញ្ច, សតេកិច្ឆំ បន ហោតិ។ តស្មា យោ អរិយំ ឧបវទតិ, តេន គន្ត្វា សចេ អត្តនា វុឌ្ឍតរោ ហោតិ , ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា “អហំ អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ ខមាហី”តិ ខមាបេតព្ពោ។ សចេ បន នវកតរោ ហោតិ, វន្ទិត្វា ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា អញ្ជលិំ បគ្គហេត្វា “អហំ, ភន្តេ, តុម្ហេ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ ខមថា”តិ ខមាបេតព្ពោ។ សចេ សោ នក្ខមតិ, ទិសាបក្កន្តោ វា ហោតិ, សយំ វា គន្ត្វា សទ្ធិវិហារិកេ វា បេសេត្វា ខមាបេតព្ពោ។ សចេ នាបិ គន្តុំ ន បេសេតុំ សក្កា ហោតិ, យេ តស្មិំ វិហារេ ភិក្ខូ វសន្តិ, តេសំ សន្តិកំ គន្ត្វា សចេ នវកតរា ហោន្តិ, ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា សចេ វុឌ្ឍតរា, វុឌ្ឍេ វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា “អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ ខមតុ មេ សោ អាយស្មា”តិ វត្វា ខមាបេតព្ពោ។ សម្មុខា អខមន្តេបិ ឯតទេវ កាតព្ពំ។ សចេ ឯកចារិកភិក្ខុ ហោតិ, នេវ តស្ស វសនដ្ឋានំ ន គតដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ, ឯកស្ស បណ្ឌិតស្ស ភិក្ខុនោ សន្តិកំ គន្ត្វា “អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ អនុស្សរតោ អនុស្សរតោ វិប្បដិសារោ ហោតិ, កឹ ករោមី”តិ វត្តព្ពំ។ សោ វក្ខតិ “តុម្ហេ មា ចិន្តយិត្ថ, ថេរោ តុម្ហាកំ ខមតិ, ចិត្តំ វូបសមេថា”តិ។ តេនបិ អរិយស្ស គតទិសាភិមុខេន អញ្ជលិំ បគ្គហេត្វា “ខមថា”តិ វត្តព្ពំ។ យទិ សោ បរិនិព្ពុតោ ហោតិ, បរិនិព្ពុតមញ្ចដ្ឋានំ គន្ត្វា យាវ សិវថិកំ គន្ត្វាបិ ខមាបេតព្ពោ។ ឯវំ កតេ នេវ សគ្គាវរណំ ន មគ្គាវរណំ ហោតិ, បាកតិកមេវ ហោតីតិ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិកាតិ វិបរីតទស្សនា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន សមាទិន្ននានាវិធកម្មា, យេ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិមូលកេសុ កាយកម្មាទីសុ អញ្ញេបិ សមាទបេន្តិ។ ឯត្ថ ច វចីទុច្ចរិតគ្គហណេនេវ អរិយូបវាទេ, មនោទុច្ចរិតគ្គហណេន ច មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សង្គហិតាយបិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុនវចនំ មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ មហាសាវជ្ជោ ហិ អរិយូបវាទោ អានន្តរិយសទិសោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “សេយ្យថាបិ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុ សីលសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អញ្ញំ អារាធេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ, សារិបុត្ត, វទាមិ។ តំ វាចំ អប្បហាយ តំ ចិត្តំ អប្បហាយ តំ ទិដ្ឋិំ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ”តិ (ម. និ. ១.១៤៩)។

មិច្ឆាទិដ្ឋិតោ ច មហាសាវជ្ជតរំ នាម អញ្ញំ នត្ថិ។ យថាហ –

> “នាហំ , ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំមហាសាវជ្ជំ យថយិទំ, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមានិ ភិក្ខវេ, មហាសាវជ្ជានី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។

កាយស្ស ភេទាតិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា។ **បរំ មរណា**តិ តទនន្តរាភិនិព្ពត្តក្ខន្ធគ្គហណេ ។ អថ វា **កាយស្ស ភេទា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សុបច្ឆេទា។ **បរំ មរណា**តិ ចុតិចិត្តតោ ឧទ្ធំ។ **អបាយ**ន្តិ ឯវមាទិ សព្ពំ និរយវេវចនមេវ។ និរយោ ហិ សគ្គមោក្ខហេតុភូតា បុញ្ញសម្មតា អយា អបេតត្តា, សុខានំ វា អាយស្ស អភាវា អបាយោ។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិ**, ទោសពហុលតាយ វា ទុដ្ឋេន កម្មុនា និព្ពត្តា គតីតិ **ទុគ្គតិ**។ វិវសា និបតន្តិ តត្ថ ទុក្កដការិនោតិ **វិនិបាតោ**, វិនស្សន្តា វា ឯត្ថ និបតន្តិ សម្ភិជ្ជមានង្គបច្ចង្គាតិបិ **វិនិបាតោ**។ នត្ថិ ឯត្ថ អស្សាទសញ្ញិតោ អយោតិ **និរយោ**។

អថ វា អបាយគ្គហណេន តិរច្ឆានយោនឹ ទីបេតិ, តិរច្ឆានយោនិ ហិ អបាយោ សុគតិតោ អបេតត្តា។ ន ទុគ្គតិ, មហេសក្ខានំ នាគរាជាទីនំ សម្ភវតោ។ ទុគ្គតិគ្គហណេន បេត្តិវិសយំ ទីបេតិ, សោ ហិ អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សុខតោ អបេតត្តា ទុក្ខស្ស ច គតិភូតត្តា, ន តុ វិនិបាតោ, អសុរកាយសទិសំ អវិនិបតិតត្តា។ វិនិបាតគ្គហណេន អសុរកាយំ ទីបេតិ។ សោ ហិ យថាវុត្តេន អត្ថេន អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សព្ពសមុស្សយេហិ ច វិនិបតិតត្តា វិនិបាតោតិ វុច្ចតិ។ និរយគ្គហណេន អវីចិអាទិអនេកប្បការំ និរយមេវ ទីបេតីតិ។ **ឧបបន្នា**តិ ឧបគតា, តត្ថ អភិនិព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – តត្ថ សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតិ។ សគ្គគ្គហណេន ទេវគតិយេវ។ តត្ថ សុន្ទរា គតីតិ **សុគតិ**។ រូបាទីហិ វិសយេហិ សុដ្ឋុ អគ្គោតិ **សគ្គោ**។ សោ សព្ពោបិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ**តិ អយំ វចនត្ថោ។ **ឥតិ ទិព្ពេន ចក្ខុនា**តិអាទិ សព្ពំ និគមនវចនំ។

ឯវំ ទិព្ពេន ចក្ខុនា បស្សតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ទិព្ពចក្ខុញាណំ បរិត្ត បច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន ចតូសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ ។ យថាកម្មូបគញាណំ បរិត្ត មហគ្គតាតីតអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន បញ្ចសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ អនាគតំសញាណំ បរិត្តមហគ្គត អប្បមាណមគ្គអនាគតអជ្ឈត្តពហិទ្ធានវត្តព្ពារម្មណវសេន អដ្ឋសុ អារម្មណេសុ បវត្តតីតិ។

អាកង្ខមានោ ច ភគវាតិ ភគវា ឥច្ឆមានោ។ **ឯកម្បិ លោកធាតុំ បស្សេយ្យា**តិ ឯកំ ចក្កវាឡំ ឱលោកេយ្យ។ **សហស្សិម្បិ ចូឡនិក**ន្តិ ឯត្ថ យាវតា ចន្ទិមសូរិយា បរិហរន្តិ, ទិសា ភន្តិ វិរោចមានា, តាវ សហស្សធា លោកោ, ឯសា សហស្សិចូឡនិកា នាម។ **ចូឡនិក**ន្តិ ខុទ្ទកំ។ **ទ្វិសហស្សិម្បិ មជ្ឈិមិកំ លោកធាតុ**ន្តិ ឯត្ថ សហស្សចក្កវាឡានំ សហស្សភាគេន គណេត្វា ទសសតសហស្សចក្កវាឡបរិមាណា ទ្វិសហស្សី មជ្ឈិមិកា លោកធាតុ នាម។ ឯត្តកេន ពុទ្ធានំ ជាតិក្ខេត្តំ នាម ទស្សិតំ។ ពោធិសត្តានញ្ហិ បច្ឆិមភវេ ទេវលោកតោ ចវិត្វា មាតុកុច្ឆិយំ បដិសន្ធិគ្គហណទិវសេ ច មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខមនទិវសេ ច មហាភិនិក្ខមនទិវសេ ច សម្ពោធិធម្មចក្កបវត្តនអាយុសង្ខារោស្សជ្ជនបរិនិព្ពានទិវសេសុ ច ឯត្តកំ ឋានំ កម្បតិ។

តិសហស្សិម្បិ។ មហាសហស្សិម្បិ លោកធាតុន្តិ សហស្សិតោ បដ្ឋាយ តតិយាតិ តិសហស្សី, បឋមសហស្សី សហស្សធា កត្វា គណិតំ មជ្ឈិមិកំ សហស្សធា កត្វា គណិតត្តា មហន្តេហិ សហស្សេហិ គណិតាតិ មហាសហស្សី។ ឯត្តាវតា កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិមាណោ លោកោ ទស្សិតោ ហោតិ។ គណកបុត្តតិស្សត្ថេរោ បន ឯវមាហ – “ន ហិ តិសហស្សិមហាសហស្សិលោកធាតុយា ឯតំ បរិមាណំ ។ ឥទញ្ហិ អាចរិយានំ សជ្ឈាយមូលកំ វាចាយ បរិហីនដ្ឋានំ, ទសកោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិមាណំ បន ឋានំ តិសហស្សិមហាសហស្សិលោកធាតុ នាមា”តិ។ ឯត្តាវតា ហិ ភគវតោ អាណាក្ខេត្តំ នាម ទស្សិតំ។ ឯតស្មិញ្ហិ អន្តរេ អាដានាដិយបរិត្ត- (ទី. និ. ៣.២៧៥ អាទយោ) ឥសិគិលិបរិត្ត- (ម. និ. ៣.១៣៣ អាទយោ) ធជគ្គបរិត្ត- (សំ. និ. ១.២៤៩) ពោជ្ឈង្គបរិត្តខន្ធបរិត្ត- (អ. និ. ៤.៦៧) មោរបរិត្ត- (ជា. ១.២.១៧-១៨) មេត្តបរិត្ត- (ខុ. បា. ៩.១ អាទយោ; សុ. និ. ១៤៣ អាទយោ) រតនបរិត្តានំ (ខុ. បា. ៦.១ អាទយោ; សុ. និ. ២២៤ អាទយោ) អាណា ផរតិ។

យាវតកំ វា បន អាកង្ខេយ្យាតិ យត្តកំ វា ឥច្ឆេយ្យ។ ឥមិនា វិសយក្ខេត្តំ ទស្សិតំ។ ពុទ្ធានញ្ហិ វិសយក្ខេត្តស្ស បមាណបរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ , នត្ថិកភាវេ ចស្ស ឥមំ ឧបមំ អាហរន្តិ – កោដិសតសហស្សចក្កវាឡម្ហិ យាវ ព្រហ្មលោកា សាសបេហិ បូរេត្វា សចេ កោចិ បុរត្ថិមាយ ទិសាយ ឯកចក្កវាឡេ ឯកំ សាសបំ បក្ខិបន្តោ អាគច្ឆេយ្យ, សព្ពេបិ តេ សាសបា បរិក្ខយំ គច្ឆេយ្យុំ។ ន ត្វេវ បុរត្ថិមាយ ទិសាយ ចក្កវាឡានិ។ ទក្ខិណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ពុទ្ធានំ អវិសយោ នាម នត្ថិ។ **តាវតកំ បស្សេយ្យា**តិ តត្តកំ ឱលោកេយ្យ។ ឯវំ បរិសុទ្ធំ ភគវតោ ទិព្ពចក្ខូតិ ទិព្ពចក្ខុកថំ និដ្ឋាបេសិ។

កថំ ភគវា បញ្ញាចក្ខុនាបិ វិវដចក្ខូតិ កេនប្បការេន បញ្ញាចក្ខុនា អបិហិតចក្ខុ? **មហាបញ្ញោ បុថុបញ្ញោ**តិអាទិកំ **តត្ថ អតិរោចតិ យទិទំ បញ្ញាយា**តិ បរិយោសានំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។

ពុទ្ធចក្ខុនាតិ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណេន ច អាសយានុសយញាណេន ច។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ញាណានំ ពុទ្ធចក្ខូតិ នាមំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សមន្តចក្ខូតិ, តិណ្ណំ មគ្គញាណានំ ធម្មចក្ខូតិ ។ **លោកំ វោលោកេន្តោ អទ្ទស សត្តេ**តិ សត្តេ អទ្ទក្ខិ។ **អប្បរជក្ខេ**តិអាទីសុ យេសំ វុត្តនយេនេវ បញ្ញាចក្ខុម្ហិ រាគាទិរជំ អប្បំ, តេ **អប្បរជក្ខា**។ យេសំ តំ មហន្តំ, តេ **មហារជក្ខា**។ យេសំ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ តិក្ខានិ, តេ **តិក្ខិន្ទ្រិយា**។ យេសំ តានិ មុទូនិ, តេ **មុទិន្ទ្រិយា**។ យេសំ តេយេវ សទ្ធាទយោ អាការា សុន្ទរា, តេ **ស្វាការា**។ យេ កថិតការណំ សល្លក្ខេន្តិ, សុខេន សក្កា ហោន្តិ វិញ្ញាបេតុំ តេ **សុវិញ្ញាបយា**។ យេ បរលោកញ្ចេវ វជ្ជញ្ច ភយតោ បស្សន្តិ, តេ **បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនោ** នាម។

ឧប្បលិនិយន្តិ ឧប្បលវនេ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អន្តោនិមុគ្គបោសីនី**តិ យានិ អន្តោនិមុគ្គានេវ បោសិយន្តិ។ **ឧទកំ អច្ចុគ្គម្ម តិដ្ឋន្តី**តិ ឧទកំ អតិក្កមិត្វា តិដ្ឋន្តិ។ តត្ថ យានិ យានិ អច្ចុគ្គម្ម ឋិតានិ, តានិ តានិ សូរិយរស្មិសម្ផស្សំ អាគមយមានានិ ឋិតានិ អជ្ជ បុប្ផនកានិ។ យានិ សមោទកំ ឋិតានិ, តានិ ស្វេ បុប្ផនកានិ។ យានិ ឧទកា អនុគ្គតានិ អន្តោនិមុគ្គបោសីនិ, តានិ តតិយទិវសេ បុប្ផនកានិ។ ឧទកា បន អនុគ្គតានិ អញ្ញានិបិ សរោគឧប្បលានិ នាម អត្ថិ, យានិ នេវ បុប្ផិស្សន្តិ, មច្ឆកច្ឆបភក្ខានេវ ភវិស្សន្តិ, តានិ បាឡឹ នារូឡ្ហានិ, អាហរិត្វា បន ទីបេតព្ពានីតិ ទីបិតានិ។

យថេវ ហិ តានិ ចតុព្ពិធបុប្ផានិ, ឯវមេវ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យោ បទបរមោតិ ចត្តារោ បុគ្គលា។ យស្ស បុគ្គលស្ស ឧទាហដវេលាយ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ **ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**។ យស្ស បុគ្គលស្ស សំខិត្តេន ភាសិតស្ស វិត្ថារេន អត្ថេ វិភជិយមានេ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ **វិបញ្ចិតញ្ញូ**។ យស្ស បុគ្គលស្ស ឧទ្ទេសតោ បរិបុច្ឆតោ យោនិសោ មនសិករោតោ កល្យាណមិត្តេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ **នេយ្យោ**។ យស្ស បុគ្គលស្ស ពហុម្បិ សុណតោ ពហុម្បិ ភណតោ ពហុម្បិ ធារយតោ ពហុម្បិ វាចតោ ន តាយ ជាតិយា ធម្មាភិសមយោ ហោតិ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ **បទបរមោ**។ តត្ថ ភគវា ឧប្បលវនាទិសទិសំ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឱលោកេន្តោ អជ្ជ បុប្ផនកានិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ, ស្វេ បុប្ផនកានិ វិបញ្ចិតញ្ញូតិ ឯវំ សព្ពាការតោ ច អទ្ទស។ តត្ថ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ភគវតោ ធម្មទេសនា អត្ថំ សាធេតិ, បទបរមានំ អនាគតត្ថាយ វាសនា ហោតិ។

រាគចរិតោតិអាទីសុ រជ្ជនវសេន អារម្មណេ ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ រាគចរិតោ។ ទុស្សនវសេន អារម្មណេ ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ទោសចរិតោ**។ មុយ្ហនវសេន អារម្មណេ ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **មោហចរិតោ**។ វិតក្កនវសេន ឩហនវសេន អារម្មណេ ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **វិតក្កចរិតោ** ។ ឱកប្បនសទ្ធាវសេន អារម្មណេ ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សទ្ធាចរិតោ**។ ញាណមេវ ចរណំ, ញាណេន វា ចរណំ, ញាណស្ស វា ចរណំ, ញាណតោ វា ចរណំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ញាណចរិតោ។ រាគចរិតស្សា**តិ រាគុស្សទស្ស រាគពហុលស្ស។ បរតោបិ ឯសេវ នយោ។

អសុភកថំ កថេតីតិ ឧទ្ធុមាតកាទិទសវិធំ អសុភបដិសំយុត្តកថំ អាចិក្ខតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – ‘‘អសុភា ភាវេតព្ពា រាគស្ស បហានាយា’’តិ (អ. និ. ៩.១)។ **មេត្តាភាវនំ អាចិក្ខតី**តិ មេត្តាភាវនំ ចិត្តសិនេហនំ កថេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – ‘‘មេត្តា ភាវេតព្ពា ព្យាបាទស្ស បហានាយា’’តិ។ **ឧទ្ទេសេ**តិ សជ្ឈាយនេ។ **បរិបុច្ឆាយា**តិ អដ្ឋកថាយ។ **កាលេន ធម្មស្សវនេ**តិ យុត្តប្បត្តកាលេ ឧត្តរិ បរិយត្តិធម្មស្សវនេ។ **ធម្មសាកច្ឆាយា**តិ អញ្ញេហិ សទ្ធិំ សាកច្ឆាយ។ **គរុសំវាសេ**តិ គរូនំ បយិរុបាសនេ។ **និវេសេតី**តិ អាចរិយានំ សន្តិកេ បតិដ្ឋាបេតិ។ **អានាបានស្សតិំ អាចិក្ខតី**តិ អានាបានស្សតិសម្បយុត្តកម្មដ្ឋានំ កថេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – ‘‘អានាបានស្សតិ ភាវេតព្ពា វិតក្កុបច្ឆេទាយា’’តិ (អ. និ. ៩.១)។ **បសាទនីយំ និមិត្តំ អាចិក្ខតី**តិ ចូឡវេទល្ល- (ម. និ. ១.៤៦០ អាទយោ) មហាវេទល្ល- (ម. និ. ១.៤៤៩ អាទយោ) ទិបសាទជនកំ សុត្តំ កថេតិ។ **ពុទ្ធសុពោធិ**ន្តិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ពុទ្ធត្តបដិវេធំ។ **ធម្មសុធម្មត**ន្តិ នវវិធលោកុត្តរធម្មស្ស ស្វាក្ខាតតំ។ **សង្ឃសុប្បដិបត្តិ**ន្តិ អដ្ឋវិធអរិយសង្ឃស្ស សុប្បដិបន្នតាទិសុដ្ឋុបដិបត្តិំ។ **សីលានិ ច អត្តនោ**តិ អត្តនោ សន្តកសីលានិ ច។ **អាចិក្ខតិ វិបស្សនានិមិត្ត**ន្តិ ឧទយព្ពយាទិបដិសំយុត្តំ កថេតិ។ **អនិច្ចាការ**ន្តិ ហុត្វា អភាវាការំ។ **ទុក្ខាការ**ន្តិ ឧទយព្ពយបដិបីឡនាការំ។ **អនត្តាការ**ន្តិ អវសវត្តនាការំ។

សេលេ យថា បព្ពតមុទ្ធនិដ្ឋិតោតិ សេលមយេ ឯកគ្ឃនេ បព្ពតមុទ្ធនិ ឋិតោវ, ន ហិ តត្ថ ឋិតស្ស ទស្សនត្ថំ អភិមុខេ គីវុក្ខិបនបសារណាទិកិច្ចំ អត្ថិ។ **តថូបម**ន្តិ តប្បដិភាគំ សេលបព្ពតូបមំ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យថា សេលបព្ពតមុទ្ធនិ ឋិតោវ ចក្ខុមា បុរិសោ **សមន្តតោ ជនតំ** បស្សេយ្យ។ **សុមេធ** សុន្ទរបញ្ញ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន **សមន្តចក្ខុ** ភគវា **ធម្មមយំ** បញ្ញាមយំ **បាសាទមារុយ្ហ** សយំ **អបេតសោកោ សោកាវតិណ្ណំ ជាតិជរាភិភូតញ្ច ជនតំ អវេក្ខស្សុ** ឧបធារយតុ ឧបបរិក្ខតុ។

អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – យថា ហិ បព្ពតបាទសាមន្តា មហន្តំ ខេត្តំ កត្វា តត្ថ កេទារបាឡីសុ កុដិយោ កត្វា រត្តិំ អគ្គិំ ជាលេយ្យុំ, ចតុរង្គសមន្នាគតញ្ច អន្ធការំ អស្ស, អថ តស្ស បព្ពតស្ស មត្ថកេ ឋត្វា ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស ភូមិំ ឱលោកយតោ នេវ ខេត្តំ ន កេទារបាឡិយោ ន កុដិយោ ន តត្ថ សយិតមនុស្សា បញ្ញាយេយ្យុំ, កុដិកាសុ បន អគ្គិជាលមត្តមេវ បញ្ញាយេយ្យ។ ឯវំ ធម្មបាសាទំ អារុយ្ហ សត្តកាយំ ឱលោកយតោ តថាគតស្ស យេ តេ អកតកល្យាណា សត្តា, តេ ឯកវិហារេ ទក្ខិណជាណុបស្សេ និសិន្នាបិ ពុទ្ធចក្ខុស្ស អាបាថំ នាគច្ឆន្តិ, រត្តិំ ខិត្តសរា វិយ ហោន្តិ។ យេ បន កតកល្យាណា វេនេយ្យបុគ្គលា, តេ ឯវស្ស ទូរេបិ ឋិតា អាបាថំ គច្ឆន្តិ, តេ ឯវ អគ្គិ វិយ ហិមវន្តបព្ពតោ វិយ ច។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

‘‘ទូរេ សន្តោ បកាសេន្តិ, ហិមវន្តោវ បព្ពតោ;

អសន្តេត្ថ ន ទិស្សន្តិ, រត្តិំ ខិត្តា យថា សរា’’តិ។ (ធ. ប. ៣០៤; នេត្តិ. ១១);

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ ឯត្ថ បញ្ចនេយ្យបថប្បភេទំ សព្ពំ អញ្ញាសីតិ សព្ពញ្ញូ។ សង្ខតាសង្ខតាទិភេទា សព្ពធម្មា ហិ សង្ខារោ វិការោ លក្ខណំ និព្ពានំ បញ្ញត្តីតិ បញ្ចេវ នេយ្យបថា ហោន្តិ។ សព្ពញ្ញុស្ស ភាវោ សព្ពញ្ញុតា, សព្ពញ្ញុតា ឯវ ញាណំ ‘‘សព្ពញ្ញុតាញាណ’’ន្តិ វត្តព្ពេ ‘‘សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ’’ន្តិ វុត្តំ។ សព្ពញ្ញូតិ ច កមសព្ពញ្ញូ សកិំសព្ពញ្ញូ សតតសព្ពញ្ញូ សត្តិសព្ពញ្ញូ ញាតសព្ពញ្ញូតិ បញ្ចវិធា សព្ពញ្ញុនោ សិយុំ។ តេសុ កមេន សព្ពជាននកាលសម្ភវតោ កមសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, សកិំ សព្ពារម្មណគ្គហណាភាវតោ សកិំសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារម្មណចិត្តសម្ភវតោ ភវង្គចិត្តវិរោធតោ យុត្តិអភាវតោ ច សតតសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, បរិសេសតោ សព្ពជានន សមត្ថតាយ សត្តិសព្ពញ្ញុតា វា សិយា, វិទិតសព្ពធម្មត្តា ញាតសព្ពញ្ញុតា វា, សត្តិសព្ពញ្ញុនោ សព្ពជាននត្តំ នត្ថីតិ តម្បិ ន យុជ្ជតិ, ‘‘ន តស្ស អទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចិ…បេ… សមន្តចក្ខូ’’តិ វុត្តត្តា ញាតសព្ពញ្ញុតា ឯវ យុជ្ជតិ។ ឯវញ្ហិ សតិ កិច្ចតោ អសម្មោហតោ ការណសិទ្ធិតោ អាវជ្ជនបដិពទ្ធតោ សព្ពញ្ញុតមេវ ហោតីតិ។ **តេន ញាណេនា**តិ តេន សព្ពជាននញាណេន។

បុន អបរេន បរិយាយេន សព្ពញ្ញុភាវសាធនត្ថំ **‘‘ន តស្សា’’**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ន តស្ស អទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចី**តិ តស្ស តថាគតស្ស ឥធ ឥមស្មិំ តេធាតុកេ លោកេ ឥមស្មិំ បច្ចុប្បន្នកាលេ វា បញ្ញាចក្ខុនា អទិដ្ឋំ នាម កិញ្ចិ អប្បមត្តកម្បិ ន អត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ **អត្ថី**តិ ឥទំ វត្តមានកាលិកំ អាខ្យាតបទំ, ឥមិនា បច្ចុប្បន្នកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ គាថាពន្ធសុខត្ថំ បនេត្ថ **ទ**-ការោ បយុត្តោ។ **អថោ អវិញ្ញាត**ន្តិ ឯត្ថ **អថោ**តិ វចនោបាទានេ និបាតោ។ **អវិញ្ញាត**ន្តិ អតីតកាលិកំ អវិញ្ញាតំ នាម កិញ្ចិ ធម្មជាតំ នាហោសីតិ បាឋសេសោ។ អព្យយភូតស្ស **អត្ថិ**-សទ្ទស្ស គហណេ បាឋសេសំ វិនាបិ យុជ្ជតិយេវ។ ឥមិនា អតីតកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ **អជានិតព្ព**ន្តិ អនាគតកាលិកំ អជានិតព្ពំ នាម ធម្មជាតំ ន ភវិស្សតិ នត្ថីតិ។ ឥមិនា អនាគតកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ ជាននកិរិយាវិសេសមត្តមេវ វា ឯត្ថ **អ**-ការោ។ **សព្ពំ អភិញ្ញាសិ យទត្ថិ នេយ្យ**ន្តិ ឯត្ថ យំ តេកាលិកំ វា កាលវិនិមុត្តំ វា នេយ្យំ ជានិតព្ពំ កិញ្ចិ ធម្មជាតំ អត្ថិ, តំ សព្ពំ តថាគតោ អភិញ្ញាសិ អធិកេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិ បដិវិជ្ឈិ, ឯត្ថ **អត្ថិ**-សទ្ទេន តេកាលិកស្ស កាលវិមុត្តស្ស ច គហណា **អត្ថិ**-សទ្ទោ អព្យយភូតោយេវ ទដ្ឋព្ពោ។ **តថាគតោ តេន សមន្តចក្ខូ**តិ កាលវសេន ឱកាសវសេន ច និប្បទេសត្តា សមន្តា សព្ពតោ បវត្តំ ញាណចក្ខុ អស្សាតិ សមន្តចក្ខុ, តេន យថាវុត្តេន ការណេន តថាគតោ សមន្តចក្ខុ សព្ពញ្ញូតិ វុត្តំ ហោតិ ។ ឥមិស្សា គាថាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សាធិតំ។

ន ឥតិហិតិហន្តិ ‘‘ឯវំ កិរ អាសិ, ឯវំ កិរ អាសី’’តិ ន ហោតិ។ **ន ឥតិកិរាយា**តិ ‘‘ឯវំ កិរ ឯត’’ន្តិ ន ហោតិ។ **ន បរម្បរាយា**តិ បរម្បរកថាយាបិ ន ហោតិ។ **ន បិដកសម្បទាយា**តិ អម្ហាកំ បិដកតន្តិយា សទ្ធិំ សមេតីតិ ន ហោតិ។ **ន តក្កហេតូ**តិ តក្កគ្គាហេនបិ ន ហោតិ។ **ន អាការបរិវិតក្កេនា**តិ ‘‘សុន្ទរមិទំ ការណ’’ន្តិ ឯវំ ការណបរិវិតក្កេនបិ ន ហោតិ។ **ន ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយា**តិ អម្ហាកំ និជ្ឈាយិត្វា ខមិត្វា គហិតទិដ្ឋិយា សទ្ធិំ សមេតីតិបិ ន ហោតិ។

អថ វាបិ សមាធិន្តិ ឯត្ថ **សមាធិ**ន្តិ កុសលចិត្តេកគ្គតា សមាធិ។ កេនដ្ឋេន សមាធីតិ? សមាធានដ្ឋេន។ កិមិទំ សមាធានំ នាម? ឯការម្មណេ ចិត្តចេតសិកានំ សមំ សម្មា ច អាធានំ, ឋបនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្មា យស្ស ធម្មស្ស អានុភាវេន ឯការម្មណេ ចិត្តចេតសិកា សមំ សម្មា ច អវិក្ខិប្បមានា អវិប្បកិណ្ណា ច ហុត្វា តិដ្ឋន្តិ, ឥទំ សមាធានន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្ស ខោ បន សមាធិស្ស –

‘‘លក្ខណំ តុ អវិក្ខេបោ, វិក្ខេបទ្ធំសនំ រសោ;
អកម្បនមុបដ្ឋានំ, បទដ្ឋានំ សុខំ បន’’។ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៣);

សមាធិ អនាវិលអចលភាវេន អារម្មណេ តិដ្ឋតីតិ **ឋិតិ**។ បរតោ បទទ្វយំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ។ អបិ ច សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណម្ហិ សម្បិណ្ឌេត្វា តិដ្ឋតីតិ **សណ្ឋិតិ**។ អារម្មណំ ឱគាហេត្វា អនុបវិសិត្វា តិដ្ឋតីតិ **អវដ្ឋិតិ**។ កុសលបក្ខស្មិញ្ហិ ចត្តារោ ធម្មា អារម្មណំ ឱគាហន្តិ សទ្ធា សតិ សមាធិ បញ្ញាតិ។ តេនេវ សទ្ធា ‘‘ឱកប្បនា’’តិ វុត្តា, សតិ ‘‘អបិលាបនតា’’តិ, សមាធិ ‘‘អវដ្ឋិតី’’តិ, បញ្ញា ‘‘បរិយោគាហនា’’តិ។ អកុសលបក្ខេ បន តយោ ធម្មា អារម្មណំ ឱគាហន្តិ តណ្ហា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជាតិ។ តេនេវេតេ ‘‘ឱឃា’’តិ វុត្តា។ ចិត្តេកគ្គតា បនេត្ថ ន ពលវតី ហោតិ។ យថា ហិ រជុដ្ឋានដ្ឋានេ ឧទកេន សិញ្ចិត្វា សម្មដ្ឋេ ថោកមេវ កាលំ រជោ សន្និសីទតិ, សុក្ខន្តេ សុក្ខន្តេ បុន បកតិភាវេនេវ វុដ្ឋាតិ, ឯវមេវ អកុសលបក្ខេ ចិត្តេកគ្គតា ន ពលវតី ហោតិ។

ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេន បវត្តស្ស វិសាហារស្ស បដិបក្ខតោ **អវិសាហារោ**។ ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេនេវ គច្ឆន្តំ ចិត្តំ វិក្ខិបតិ នាម។ អយំ បន តថាវិធោ វិក្ខេបោ ន ហោតីតិ **អវិក្ខេបោ**។ ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេនេវ ចិត្តំ វិសាហដំ នាម ហោតិ, ឥតោ ចិតោ ច ហរិយតិ, អយំ បន ឯវំ អវិសាហដមានសស្ស ភាវោតិ **អវិសាហដមានសតា**។ **សមថោ**តិ តិវិធោ សមថោ ចិត្តសមថោ អធិករណសមថោ សព្ពសង្ខារសមថោតិ។ តត្ថ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចិត្តេកគ្គតា **ចិត្តសមថោ** នាម។ តញ្ហិ អាគម្ម ចិត្តចលនំ ចិត្តវិប្ផន្ទិតំ សម្មតិ វូបសម្មតិ, តស្មា សោ “ចិត្តសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ សម្មុខាវិនយាទិសត្តវិធោ សមថោ **អធិករណសមថោ** នាម។ តញ្ហិ អាគម្ម តានិ តានិ អធិករណានិ សម្មន្តិ វូបសម្មន្តិ, តស្មា សោ “អធិករណសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ យស្មា បន សព្ពេ សង្ខារា និព្ពានំ អាគម្ម សម្មន្តិ វូបសម្មន្តិ វូបសម្មន្តិ, តស្មា តំ “សព្ពសង្ខារសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ ឥមស្មិំ អត្ថេ ចិត្តសមថោ អធិប្បេតោ។ សមាធិលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សមាធិន្ទ្រិយំ**។ ឧទ្ធច្ចេ ន កម្បតីតិ **សមាធិពលំ**។ **សម្មាសមាធី**តិ យាថាវសមាធិ និយ្យានិកសមាធិ។

១៥៧. អថស្ស ភគវា យស្មា ឥន្ទ្រិយសំវរោ សីលស្ស រក្ខា, យស្មា វា ឥមិនានុក្កមេន ទេសិយមានា អយំ ទេសនា តាសំ ទេវតានំ សប្បាយា, តស្មា ឥន្ទ្រិយសំវរតោ បភុតិ បដិបទំ ទស្សេន្តោ **“ចក្ខុហី”**តិអាទិ អារទ្ធោ។ តត្ថ **ចក្ខុហិ នេវ លោលស្សា**តិ អទិដ្ឋទក្ខិតព្ពាទិវសេន ចក្ខុហិ លោលោ នេវ អស្ស។ **គាមកថាយ អាវរយេ សោតន្តិ** តិរច្ឆានកថាយ សោតំ អាវរេយ្យ។

ចក្ខុលោលិយេនាតិ ចក្ខុទ្វារេ ឧប្បន្នលោលវសេន ចក្ខុលោលិយេន។ **អទិដ្ឋំ ទក្ខិតព្ពន្តិ** អទិដ្ឋបុព្ពំ រូបារម្មណំ បស្សិតុំ យុត្តំ។ **ទិដ្ឋំ សមតិក្កមិតព្ពន្តិ** ទិដ្ឋបុព្ពរូបារម្មណំ អតិក្កមិតុំ យុត្តំ។ **អារាមេន អារាមន្តិ** បុប្ផារាមាទិអារាមេន ផលារាមាទី វា បុប្ផារាមាទី វា។ **ទីឃចារិកន្តិ** ទីឃចរណំ។ **អនវដ្ឋិតចារិកន្តិ** អសន្និដ្ឋានចរណំ។ **អនុយុត្តោ ហោតិ រូបទស្សនាយា**តិ រូបារម្មណទស្សនត្ថាយ បុនប្បុនំ យុត្តោ ហោតិ។

អន្តរឃរំ បវិដ្ឋោតិ ឧម្មារព្ភន្តរំ បវិដ្ឋោ។ **វីថិំ បដិបន្នោ**តិ អន្តរវីថិំ ឱតិណ្ណោ។ **ឃរមុខានិ ឱលោកេន្តោ**តិ ឃរទ្វារានិ អវលោកេន្តោ។ **ឧទ្ធំ ឧល្លោកេន្តោ**តិ ឧបរិទិសំ ឧទ្ធំមុខោ ហុត្វា វិលោកេន្តោ។

ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ ការណវសេន ចក្ខូតិ លទ្ធវោហារេន រូបទស្សនសមត្ថេន ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វា។ បោរាណា បនាហុ – “ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ អចិត្តកត្តា, ចិត្តំ ន បស្សតិ អចក្ខុកត្តា។ ទ្វារារម្មណសង្ឃដ្ដេ បន បសាទវត្ថុកេន ចិត្តេន បស្សតិ។ ឦទិសី បនេសា ‘ធនុនា វិជ្ឈតី’តិអាទីសុ វិយ សសម្ភារកថា នាម ហោតិ។ តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ”តិ។ **និមិត្តគ្គាហី**តិ ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តំ វា សុភនិមិត្តាទិកំ វា កិលេសវត្ថុភូតំ និមិត្តំ ឆន្ទរាគវសេន គណ្ហាតិ, ទិដ្ឋមត្តេយេវ ន សណ្ឋាតិ។ **អនុព្យញ្ជនគ្គាហី**តិ កិលេសានំ អនុអនុព្យញ្ជនតោ បាកដភាវករណតោ អនុព្យញ្ជនន្តិ លទ្ធវោហារំ ហត្ថបាទសិតហសិតកថិតអាលោកិតវិលោកិតាទិភេទំ អាការំ គណ្ហាតិ។ **យត្វាធិករណមេនន្តិ**អាទិម្ហិ យំការណា យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតុ ឯតំ បុគ្គលំ សតិកវាដេន ចក្ខុន្ទ្រិយំ **អសំវុតំ** អបិហិតចក្ខុទ្វារំ ហុត្វា វិហរន្តំ ឯតេ អភិជ្ឈាទយោ ធម្មា **អន្វាស្សវេយ្យុំ** អនុប្បពន្ធេយ្យុំ អជ្ឈោត្ថរេយ្យុំ។ **តស្ស សំវរាយ ន បដិបជ្ជតី**តិ តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស សតិកវាដេន បិទហនត្ថាយ ន បដិបជ្ជតិ។ ឯវំភូតោយេវ ច **ន រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ។ ន ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី**តិបិ វុច្ចតិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា នត្ថិ។ ន ហិ ចក្ខុបសាទំ និស្សាយ សតិ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា ឧប្បជ្ជតិ។ អបិច យទា រូបារម្មណំ ចក្ខុស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ, តទា ភវង្គេ ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ កិរិយាមនោធាតុ អាវជ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ចំ, តតោ មនោធាតុ សម្បដិច្ឆនកិច្ចំ, តតោ វិបាកាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ សន្តីរណកិច្ចំ, តតោ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តទនន្តរំ ជវនំ ជវតិ។

តត្រាបិ នេវ ភវង្គសមយេ ន អាវជ្ជនាទីនំ អញ្ញតរសមយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា អត្ថិ។ ជវនក្ខណេ បន សចេ ទុស្សីល្យំ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា អញ្ញាណំ វា អក្ខន្តិ វា កោសជ្ជំ វា ឧប្បជ្ជតិ, អសំវរោ ហោតិ។ ឯវំ ហោន្តោ បន សោ “ចក្ខុន្ទ្រិយេ អសំវរោ”តិ វុច្ចតិ។ កស្មា? យស្មា តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិបិ វីថិចិត្តានិ។ យថា កឹ? យថា នគរេ ចតូសុ ទ្វារេសុ អសំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរទ្វារកោដ្ឋកគព្ភាទយោ សំវុតា, តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ អរក្ខិតំ អគោបិតមេវ ហោតិ។ នគរទ្វារេន ហិ បវិសិត្វា ចោរា យទិច្ឆន្តិ តំ ករេយ្យុំ, ឯវមេវ ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិបិ វីថិចិត្តានិ។

សទ្ធាទេយ្យានីតិ កម្មញ្ច ផលញ្ច ឥធលោកញ្ច បរលោកញ្ច សទ្ទហិត្វា ទិន្នានិ។ “អយំ មេ ញាតីតិ វា, មិត្តោតិ វា, ឥទំ វា បដិករិស្សតិ, ឥទំ វានេន កតបុព្ព”ន្តិ វា ឯវំ ន ទិន្នានីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ទិន្នានិ ហិ ន សទ្ធា

ទេយ្យានិ នាម ហោន្តិ។ **ភោជនានី**តិ ច ទេសនាសីសមត្តមេតំ, អត្ថតោ បន សទ្ធាទេយ្យានិ ភោជនានិ ភុញ្ជិត្វា ចីវរានិ បារុបិត្វា សេនាសនានិ សេវមានា គិលានបច្ចយភេសជ្ជំ បរិភុញ្ជមានាតិ សព្ពមេតំ វុត្តមេវ ហោតិ។

សេយ្យថិទន្តិ និបាតោ។ តស្សត្ថោ, កតមោ ហោតិ។ **នច្ចំ** នាម យំកិញ្ចិ នច្ចំ, តំ មគ្គំ គច្ឆន្តេនាបិ គីវំ បសារេត្វា ទដ្ឋុំ ន វដ្ដតិ។ **គីត**ន្តិ យំកិញ្ចិ គីតំ។ **វាទិត**ន្តិ យំកិញ្ចិ វាទិតំ។ **បេក្ខ**ន្តិ នដសមជ្ជំ។ **អក្ខាន**ន្តិ ភារតរាមាយនាទិកំ។ យស្មិំ ឋានេ កថីយតិ, តត្ថ គន្តុម្បិ ន វដ្ដតិ។ **បាណិស្សរ**ន្តិ កំសតាឡំ, "បាណិតាឡ"ន្តិបិ វទន្តិ។ **វេតាឡ**ន្តិ ឃនតាឡំ, "មន្តេន មតសរីរុដ្ឋាបន"ន្តិបិ ឯកេ។ **កុម្ភថូណ**ន្តិ ចតុរស្សអម្ពណកតាឡំ , "កុម្ភសទ្ទ"ន្តិបិ ឯកេ។ **សោភនក**ន្តិ នដានំ អព្ភោក្កិរណំ; សោភនករំ វា, បដិភានចិត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចណ្ឌាល**ន្តិ អយោគុឡកីឡា, "ចណ្ឌាលានំ សាណធោវនកីឡា"តិបិ វទន្តិ។ **វំស**ន្តិ វេណុំ ឧស្សាបេត្វា កីឡនំ។

ធោវនន្តិ អដ្ឋិធោវនំ, ឯកច្ចេសុ កិរ ជនបទេសុ កាលង្កតេ ញាតកេ ន ឈាបេន្តិ, និខណិត្វា ឋបេន្តិ។ អថ តេសំ បូតិភូតំ កាយំ ញត្វា នីហរិត្វា អដ្ឋីនិ ធោវិត្វា គន្ធេហិ មក្ខេត្វា ឋបេន្តិ។ តេ នក្ខត្តកាលេ ឯកស្មិំ ឋានេ អដ្ឋីនិ ឋបេត្វា ឯកស្មិំ ឋានេ សុរាទីនិ ឋបេត្វា រោទន្តា បរិទេវន្តា សុរំ បិវន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ "អត្ថិ ភិក្ខវេ ទក្ខិណេសុ ជនបទេសុ ធោវនំ នាម, តត្ថ ហោតិ អន្នម្បិ បានម្បិ ខជ្ជម្បិ ភោជ្ជម្បិ លេយ្យម្បិ បេយ្យម្បិ នច្ចម្បិ គីតម្បិ វាទិតម្បិ។ អត្ថេតំ ភិក្ខវេ ធោវនំ, នេតំ នត្ថីតិ វទាមី"តិ (អ. និ. ១០.១០៧)។ ឯកច្ចេ បន "ឥន្ទជាលេន អដ្ឋិធោវនំ ធោវន"ន្តិ វទន្តិ។ **ហត្ថិយុទ្ធា**ទីសុ ភិក្ខុនោ នេវ ហត្ថិអាទីហិ សទ្ធិំ យុជ្ឈិតុំ, ន តេ យុជ្ឈាបេតុំ, ន យុជ្ឈន្តេ ទដ្ឋុំ វដ្ដតិ។ **និព្ពុទ្ធ**ន្តិ មល្លយុទ្ធំ។ **ឧយ្យោធិក**ន្តិ យត្ថ សម្បហារោ ទិស្សតិ។ **ពលគ្គ**ន្តិ ពលគណនដ្ឋានំ។ **សេនាព្យូហ**ន្តិ សេនានិវេសោ, សកដព្យូហាទិវសេន សេនាយ និវេសនំ។ **អនីកទស្សន**ន្តិ "តយោ ហត្ថី បច្ឆិមំ ហត្ថានីក"ន្តិអាទិនា (បាចិ. ៣២៤) នយេន វុត្តស្ស អនីកស្ស ទស្សនំ។

ន និមិត្តគ្គាហី ហោតីតិ ឆន្ទរាគវសេន វុត្តប្បការំ និមិត្តំ ន គណ្ហាតិ។ ឯវំ សេសបទានិបិ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពានិ។ យថា ច ហេដ្ឋា ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិបិ វីថិចិត្តានីតិ វុត្តំ, ឯវមិធ តស្មិំ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិបិ វីថិចិត្តានិ។ យថា កឹ? យថា នគរទ្វារេសុ សំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរាទយោ អសំវុតា ហោន្តិ, តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ សុរក្ខិតំ សុគោបិតមេវ ហោតិ, នគរទ្វារេសុ បិហិតេសុ ចោរានំ បវេសោ នត្ថិ។ ឯវមេវ ជវនេ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិបិ វីថិចិត្តានិ។ តស្មា ជវនក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានោបិ "ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរោ"តិ វុត្តោ។ តតោ បរំ ហេដ្ឋា ច ឧបរិ ច វុត្តបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

វិសូកទស្សនាតិ បដាណីទស្សនតោ។ **កាមកថា**តិ កាមវាសីនំ កថា។ **ពាត្តឹសា**តិ ទ្វត្តឹស។ អនិយ្យានិកត្តា សគ្គមោក្ខមគ្គានំ តិរច្ឆានភូតា កថាតិ **តិរច្ឆានកថា**។ តត្ថ រាជានំ អារព្ភ "មហាសម្មតោ មន្ធាតា ធម្មាសោកោ ឯវំ មហានុភាវោ"តិអាទិនា នយេន បវត្តា កថា **រាជកថា**។ ឯស នយោ **ចោរកថា**ទីសុ។ តេសុ "អសុកោ រាជា អភិរូបោ ទស្សនីយោ"តិអាទិនា នយេន គេហស្សិតកថាវ តិរច្ឆានកថា ហោតិ។ "សោបិ នាម ឯវំ មហានុភាវោ ខយំ គតោ"តិ ឯវំ បវត្តា បន កម្មដ្ឋានភាវេ តិដ្ឋតិ។ ចោរេសុបិ "មូលទេវោ ឯវំ មហានុភាវោ, មេឃមាលោ ឯវំ មហានុភាវោ"តិ តេសំ កម្មំ បដិច្ច "អហោ សូរា"តិ គេហស្សិតកថាវ តិរច្ឆានកថា។ យុទ្ធេបិ ភារតយុទ្ធាទីសុ "អសុកេន អសុកោ ឯវំ មារិតោ ឯវំ វិទ្ធោ"តិ កាមស្សាទវសេនេវ កថា តិរច្ឆានកថា។ "តេបិ នាម ខយំ គតា"តិ ឯវំ បវត្តា បន សព្ពត្ថ កម្មដ្ឋានមេវ ហោតិ។

អបិ ច អន្នាទីសុ "ឯវំ វណ្ណវន្តំ គន្ធវន្តំ រសវន្តំ ផស្សសម្បន្នំ ខាទិម្ហ ភុញ្ជិម្ហ បិវិម្ហ បរិភុញ្ជិម្ហា"តិ កាមស្សាទវសេន កថេតុំ ន វដ្ដតិ, សាត្ថកំ បន កត្វា "បុព្ពេ ឯវំ វណ្ណាទិសម្បន្នំ អន្នំ បានំ វត្ថំ សយនំ មាលំ គន្ធំ សីលវន្តានំ អទម្ហ, ចេតិយបូជំ អករិម្ហា"តិ កថេតុំ វដ្ដតិ។ **ញាតិកថា**ទីសុ បន "អម្ហាកំ ញាតកា សូរា សមត្ថា"តិ វា, "បុព្ពេ មយំ ឯវំ វិចិត្រេហិ យានេហិ វិចរិម្ហា"តិ វា អស្សាទវសេន វត្តុំ ន វដ្ដតិ, សាត្ថកំ បន កត្វា "តេបិ នោ ញាតកា ខយំ គតា"តិ វា, "បុព្ពេ មយំ ឯវរូបា ឧបាហនា សង្ឃស្ស អទម្ហា"តិ វា កថេតុំ វដ្ដតិ។ គាមកថាបិ សុនិវិដ្ឋទុន្និវិដ្ឋសុភិក្ខទុព្ភិក្ខាទិវសេន "អសុកគាមវាសិនោ សូរា សមត្ថា"តិ វា ឯវំ អស្សាទវសេន វត្តុំ ន វដ្ដតិ, សាត្ថកំ បន កត្វា "សទ្ធា បសន្នា"តិ វា, "ខយវយំ គតា"តិ វា វត្តុំ វដ្ដតិ។

និគមនគរជនបទកថាសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥត្ថិកថាបិ វណ្ណសណ្ឋានាទីនិ បដិច្ច អស្សាទវសេន ន វដ្ដតិ, "សទ្ធា បសន្នា, ខយវយំ គតា"តិ ឯវមេវ វដ្ដតិ។ **សូរកថា**បិ "នន្ទិមិត្តោ នាម យោធោ សូរោ អហោសី"តិ អស្សាទវសេន ន វដ្ដតិ។ "សទ្ធោ អហោសិ, ខយវយំ គតោ"តិ ឯវមេវ វដ្ដតិ។ **វិសិខាកថា**បិ "អសុកា វិសិខា សុនិវិដ្ឋា ទុន្និវិដ្ឋា សូរា សមត្ថា"តិ អស្សាទវសេន ន វដ្ដតិ។ "សទ្ធា បសន្នា, ខយវយំ គតា"ឥច្ចេវ វដ្ដតិ។

កុម្ភដ្ឋានកថាតិ ឧទកដ្ឋានកថា, “ឧទកតិត្ថកថា”តិបិ វុច្ចតិ, កុម្ភទាសិកថា វា។ សាបិ “បាសាទិកា, នច្ចិតុំ គាយិតុំ ឆេកា”តិ អស្សាទវសេន ន វដ្ដតិ, “សទ្ធា បសន្នា”តិអាទិនា នយេន វដ្ដតិ។ **បុព្ពបេតកថា**តិ អតីតញាតិកថា។ តត្ថ វត្តមានញាតិកថាសទិសោវ វិនិច្ឆយោ។

នានត្តកថាតិ បុរិមបច្ឆិមកថាហិ វិមុត្តា អវសេសា នានាសភាវា និរត្ថកកថា។ **លោកក្ខាយិកា**តិ “អយំ លោកោ កេន និម្មិតោ? អសុកេន នាម និម្មិតោ។ កាកោ សេតោ អដ្ឋីនំ សេតត្តា, ពលាកា រត្តា លោហិតស្ស រត្តត្តា”តិ ឯវមាទិកា លោកាយតវិតណ្ឌសល្លាបកថា។

សមុទ្ទក្ខាយិកា នាម កស្មា សមុទ្ទោ សាគរោ? សាគរទេវេន ខតត្តា សាគរោ, “ខតោ មេ”តិ ហត្ថមុទ្ទាយ សយំ និវេទិតត្តា សមុទ្ទោតិ ឯវមាទិកា និរត្ថកា សមុទ្ទក្ខានកថា។ **ភវោ**តិ វុទ្ធិ។ **អភវោ**តិ ហានិ។ ឥតិ ភវោ ឥតិ អភវោតិ យំ វា តំ វា និរត្ថកការណំ វត្វា បវត្តិតកថា **ឥតិភវាភវកថា**។

អាវរេយ្យាតិ អាវរណំ ករេយ្យ។ **និវារេយ្យា**តិ អារម្មណតោ វារេយ្យ។ **សំវរេយ្យា**តិ សម្មា និស្សេសំ កត្វា វារេយ្យ។ **រក្ខេយ្យា**តិ រក្ខំ ករេយ្យ។ **គោបេយ្យា**តិ សំគោបេយ្យ។ **បិទហេយ្យា**តិ បិទហនំ ករេយ្យ។ **បច្ឆិន្ទេយ្យា**តិ សោតំ ឆិន្ទេយ្យ។

តេន តេន ន តុស្សន្តីតិ តេន តេន អម្ពិលាទិនា រសេន ន សន្តោសំ អាបជ្ជន្តិ។ **អបរាបរំ បរិយេសន្តី**តិ ឧបរូបរិ គវេសន្តិ។

១៥៨. ផស្សេនាតិ រោគផស្សេន។ **ភវញ្ច នាភិជប្បេយ្យា**តិ តស្ស ផស្សស្ស វិនោទនត្ថាយ កាមភវាទិភវញ្ច ន បត្ថេយ្យ។ **ភេរវេសុ ច ន សម្បវេធេយ្យា**តិ តស្ស ផស្សស្ស បច្ចយភូតេសុ សីហព្យគ្ឃាទីសុ ភេរវេសុ ច ន សម្បវេធេយ្យ, អវសេសេសុ វា ឃានិន្ទ្រិយមនិន្ទ្រិយវិសយេសុ ន សម្បវេធេយ្យ។ ឯវំ បរិបូរោ ឥន្ទ្រិយសំវរោ ច វុត្តោ ហោតិ។ បុរិមេហិ វា ឥន្ទ្រិយសំវរំ ទស្សេត្វា ឥមិនា “អរញ្ញេ វសតា ភេរវំ ទិស្វា វា សុត្វា វា នប្បវេធិតព្ព”ន្តិ ទស្សេតិ។

ឯកេនាការេនាតិ ឯកេន ការណេន។ **ភយម្បិ ភេរវម្បិ តញ្ញេវា**តិ ភយន្តិ ច ភេរវន្តិ ច ខុទ្ទកម្បិ មហន្តម្បិ ឧត្តាសនិមិត្តមេវ។ តមេវត្ថំ ទស្សេតុំ **“វុត្តំ ហេត”**ន្តិអាទិមាហ។ **ភយ**ន្តិ តប្បច្ចយា ឧប្បន្នភយំ។ **ភយានក**ន្តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ ភយវសេន គត្តចលនំ។ **លោមហំសោ**តិ លោមានំ ហំសនំ ឧទ្ធគ្គភាវោ។ ឥមិនា បទទ្វយេន កិច្ចតោ ភយំ ទស្សេត្វា បុន **“ចេតសោ ឧព្ពេគោ ឧត្រាសោ”**តិ សភាវតោ ទស្សេតិ។ **ឧព្ពេគោ**តិ ភីរុកោ, **ឧត្រាសោ**តិ ចិត្តក្ខោភោ។ **ជាតិភយ**ន្តិ ជាតឹ បដិច្ច ឧប្បន្នភយំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ រាជតោ ឧប្បន្នភយំ **រាជភយំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អត្តានុវាទភយ**ន្តិ បាបកម្មិនោ អត្តានំ អនុវទន្តស្ស ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **បរានុវាទភយ**ន្តិ បរស្ស អនុវាទតោ ឧប្បជ្ជនកភយំ។

ទណ្ឌភយន្តិ អាគារិកស្ស រញ្ញា បវត្តិតទណ្ឌំ, អនាគារិកស្ស វិនយទណ្ឌំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **ទុគ្គតិភយ**ន្តិ ចត្តារោ អបាយេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **ឩមិភយ**ន្តិ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ឱរោហន្តស្ស ឧប្បជ្ជនកភយំ។ មហាសមុទ្ទេ កិរ មហិន្ទវីចិ នាម សដ្ឋិ យោជនានិ ឧគ្គច្ឆតិ, គង្គាវីចិ នាម បណ្ណាស យោជនានិ, រោហណវីចិ នាម ចត្តាលីស យោជនានិ ឧគ្គច្ឆតិ។ ឯវរូបា ឩមិយោ បដិច្ច បវត្តំ ឩមិភយំ ។ កុម្ភីលតោ បវត្តំ ភយំ **កុម្ភីលភយំ**។ ឧទកាវដ្ដតោ ភយំ **អាវដ្ដភយំ**។ សុសុកា វុច្ចតិ ចណ្ឌមច្ឆោ, តតោ ភយំ **សុសុកាភយំ។** **អាជីវិកភយ**ន្តិ ជីវិតវុត្តិតោ ភយំ អាជីវិកភយំ។ **អសិលោកភយ**ន្តិ គរហតោ ភយំ។

១៥៩. លទ្ធា ន សន្និធឹ កយិរាតិ ឯតេសំ អន្នាទីនំ យំកិញ្ចិ ធម្មេន លភិត្វា “អរញ្ញេ ច សេនាសនេ វសតា ទុល្លភ”ន្តិ ចិន្តេត្វា សន្និធឹ ន ករេយ្យ។

ឱទនោតិ សាលិ វីហិ យវោ គោធុមោ កង្គុ វរកោ កុទ្រូសកោតិ សត្តន្នំ ធញ្ញានំ ធញ្ញានុលោមានញ្ច តណ្ឌុលេហិ និព្ពត្តោ។ **កុម្មាសោ**តិ យវេហិ និព្ពត្តោ។ **សត្តូ**តិ សាលិអាទីហិ កតសត្តុ។ **មច្ឆោ** ទកសម្ភវោ។ **មំសំ** បាកដមេវ។ **អម្ពបាន**ន្តិ អាមេហិ វា បក្កេហិ វា អម្ពេហិ កតបានំ។ តត្ថ អាមេហិ ករោន្តេន អម្ពតរុណានិ ភិន្ទិត្វា ឧទកេ បក្ខិបិត្វា អាតបេ អាទិច្ចបាកេន បចិត្វា បរិស្សាវេត្វា តទហុ បដិគ្គហិតេហិ មធុសក្ករកប្បូរាទីហិ យោជេត្វា កាតព្ពំ។ **ជម្ពុបាន**ន្តិ ជម្ពុផលេហិ កតបានំ។ **ចោចបាន**ន្តិ អដ្ឋិកេហិ កទលិផលេហិ កតបានំ។ **មោចបាន**ន្តិ អនដ្ឋិកេហិ កទលិផលេហិ កតបានំ។ **មធុកបាន**ន្តិ មធុកានំ ជាតិរសេន កតបានំ។ តំ បន ឧទកសម្ភិន្នំ វដ្ដតិ, សុទ្ធំ ន វដ្ដតិ។ **មុទ្ទិកបាន**ន្តិ មុទ្ទិកា ឧទកេ មទ្ទិត្វា អម្ពបានំ វិយ កតបានំ។ **សាលូកបាន**ន្តិ

វត្ថុប្បលនីលុប្បលាទីនំ សាលូកេ មទ្ទិត្វា កតបានំ។ **ផារុសកបាន**ន្តិ ផារុសកេហិ អម្ពបានំ វិយ កតបានំ។ **កោសម្ពបាន**ន្តិ កោសម្ពផលេហិ កតបានំ។ **កោលបាន**ន្តិ កោលផលេហិ កតបានំ។ **ពទរបាន**ន្តិ មហាកោលផលេហិ អម្ពបានំ វិយ កតបានំ។ ឥមានិ ឯកាទស បានានិ, តានិបិ អាទិច្ចបាកានិ វដ្តន្តិ។

ឃតបានន្តិ សប្បិបានំ។ **តេលបាន**ន្តិ តិលតេលាទីនំ បានំ។ **បយោបាន**ន្តិ ខីរបានំ។ **យាគុបាន**ន្តិ សីតលាទិយាគុបានំ។ **រសបាន**ន្តិ សាកាទិរសបានំ។ **បិដ្ឋខជ្ជក**ន្តិ សត្តុន្នំ តាវ ធញ្ញានំ ធញ្ញានុលោមានំ អបរណ្ណានញ្ច បិដ្ឋំ បនសបិដ្ឋំ លពុជបិដ្ឋំ អម្ពាដកបិដ្ឋំ សាលបិដ្ឋំ ខីរវល្លិបិដ្ឋញ្ចាតិ ឯវមាទីនំ បិដ្ឋេហិ កតំ បិដ្ឋខជ្ជកំ។ **បូវខជ្ជក**ម្បិ ឯតេហិយេវ កតំ។ **មូលខជ្ជក**ន្តិ មូលកមូលំ ខារកមូលំ ចុច្ចុមូលន្តិ ឯវមាទិ។ **តចខជ្ជក**ន្តិ ឧច្ឆុតចាទយោ។ **បត្តខជ្ជក**ន្តិ និម្ពបណ្ណកុដជបណ្ណបដោលបណ្ណសុលសបណ្ណាទយោ។ **បុប្ផខជ្ជក**ន្តិ មូលកបុប្ផខារកបុប្ផសេតវរណសិគ្គុឧប្បលបទុមកាទយោ។ **ផលខជ្ជក**ន្តិ បនសលពុជតាលនាឡិកេរអម្ពាដកតិន្តិណិកមាតុលុង្គកបិដ្ឋផលអលាពុកុម្ភណ្ឌផុស្ស- ផលតិម្ពរូសកតិលវាតិង្គណចោចមោចមធុកាទីនំ ផលានំ ខជ្ជកំ។

ន កុហនាយាតិ ន វិម្ហាបនាយ។ **ន លបនាយា**តិ បច្ចយត្ថំ ន លបនាយ។ វិហារំ អាគតេ មនុស្សេ ទិស្វា “កិមត្ថាយ ភោន្តោ អាគតា”តិ ភិក្ខូ និមន្តេតុន្តិ។ “យទិ ឯវំ គច្ឆថ, អហំ បច្ឆតោ គហេត្វា អាគច្ឆាមី”តិ ឯវំ ន លបនាយ។ អថ វា អត្តានំ ឧបនេត្វា “អហំ តិស្សោ, មយិ រាជា បសន្នោ, មយិ អសុកោ រាជា អសុកោ ច រាជមហាមត្តោ បសន្នោ”តិ ឯវំ ន លបនាយ។ **ន នេមិត្តិកតាយា**តិ យេន កេនចិ បរេសំ បច្ចយទានសញ្ញាជនកេន កាយវចីកម្មេន ន នេមិត្តិកតាយ។ **ន និប្បេសិកតាយា**តិ យា បរេសំ អក្កោសនាទិកិរិយា យស្មា វេឡុបេសិកា វិយ អព្ភង្គំ បរស្ស គុណំ និប្បេសេតិ និបុញ្ឆតិ, យស្មា វា គន្ធជាតំ និបិសិត្វា គន្ធមគ្គនា វិយ បរគុណេ និបិសិត្វា វិចុណ្ណេត្វា ឯសា លាភមគ្គនា ហោតិ, តស្មា “និប្បេសិកតា”តិ វុច្ចតិ។ ន ឯវរូបាយ និប្បេសិកតាយ។ **ន លាភេន លាភំ និជិគីសនតាយា**តិ ឯត្ថ **និជិគីសនតា**តិ មគ្គនា, អញ្ញតោ លទ្ធញ្ហិ អញ្ញត្ថ ហរណវសេន លាភេន លាភមគ្គនា នាម ហោតិ។ ន ឯវរូបាយ លាភេន លាភមគ្គនាយ។

ន ទារុទានេនាតិ ន បច្ចយហេតុកេន ទារុទានេន វិហារេ ឧដ្ឋិតញ្ហិ អរញ្ញតោ វា អាហរិត្វា រក្ខិតគោបិតទារុំ “ឯវំ មេ បច្ចយំ ទស្សន្តី”តិ ឧបដ្ឋាកានំ ទាតុំ ន វដ្តតិ។ ឯវញ្ហិ ជីវិកំ កប្បេន្តោ អនេសនាយ មិច្ឆាជីវេន ជីវតិ, សោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ គរហំ បាបុណាតិ, សម្បរាយេ ច អបាយបរិបូរកោ ហោតិ។ អត្តនោ បុគ្គលិកំ ទារុំ កុសលង្គហត្ថាយ ទទន្តោ កុលទូសកទុក្កដំ អាបជ្ជតិ, បរបុគ្គលិកំ ថេយ្យចិត្តេន ទទន្តោ ភណ្ឌគ្ឃេន ការេតព្ពោ។ សង្ឃិកេបិ ឯសេវ នយោ។ សចេ បន តំ ឥស្សរតាយ ទេតិ, គរុភណ្ឌវិស្សជ្ជនំ អាបជ្ជតិ។ កតរំ បន ទារុ គរុភណ្ឌំ ហោតិ, កតរំ ន ហោតីតិ? យំ តាវ អរោបិមំ សយំជាតំ, តំ សង្ឃេន បរិច្ឆិន្នដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ, តតោ បរំ ន គរុភណ្ឌំ។ រោបិមដ្ឋានេ ច សព្ពេន សព្ពំ គរុភណ្ឌំ, បមាណតោ សូចិទណ្ឌកប្បមាណំ គរុភណ្ឌំ។

ន វេឡុទានេនាតិអាទីសុបិ **ន វេឡុទានេនា**តិ ន បច្ចយហេតុកេន វេឡុទានេនាតិអាទិ សព្ពំ ន ទារុទានេនាតិ ឯត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ វេឡុ បន បមាណតោ តេលនាឡិប្បមាណោ គរុភណ្ឌំ, ន តតោ ហេដ្ឋា។ មនុស្សា វិហារំ គន្ត្វា វេឡុំ យាចន្តិ, ភិក្ខូ “សង្ឃិកោ”តិ ទាតុំ ន វិសហន្តិ, មនុស្សា បុនប្បុនំ យាចន្តិ វា តជ្ជេន្តិ វា, តទា ភិក្ខូហិ “ទណ្ឌកម្មំ កត្វា គណ្ហថា”តិ វត្តុំ វដ្តតិ, វេឡុទានំ នាម ន ហោតិ។ សចេ តេ ទណ្ឌកម្មត្ថាយ វាសិផរសុអាទីនិ វា ខាទនីយំ វា ភោជនីយំ វា ទេន្តិ, គហេតុំ ន វដ្តតិ។

វិនយដ្ឋកថាយំ បន “ទឌ្ឍគេហា មនុស្សា គណ្ហិត្វា គច្ឆន្តា ន វារេតព្ពា”តិ វុត្តំ។ សចេ សង្ឃស្ស វេឡុគុម្ពេ វេឡុទូសិកា ឧប្បជ្ជតិ, តំ អកោដ្ដាបេន្តានំ វេឡុ នស្សតិ។ “កឹ កាតព្ព”ន្តិ ភិក្ខាចារេ មនុស្សានំ អាចិក្ខិតព្ពំ។ សចេ កោដ្ដេតុំ ន ឥច្ឆន្តិ, “សមំ ភាគំ លភិស្សថា”តិ វត្តព្ពា។ ន ឥច្ឆន្តិយេវ, “ទ្វេ កោដ្ឋាសេ លភិស្សថា”តិ វត្តព្ពា។ ឯវម្បិ អនិច្ឆន្តេសុ នដ្ឋេន អត្ថោ នត្ថិ, “តុម្ហាកំ ខណេ សតិ ទណ្ឌកម្មំ ករិស្សថ, កោដ្ដេត្វា គណ្ហថា”តិ វត្តព្ពា, វេឡុទានំ នាម ន ហោតិ។ វេឡុគុម្ពេ អគ្គិម្ហិ ឧដ្ឋិតេបិ ឧទកេន វុយ្ហមានវេឡូសុបិ ឯសេវ នយោ។

បត្តទានេ គរុភណ្ឌតាយ អយំ វិនិច្ឆយោ – បត្តម្បិ ហិ យត្ថ វិក្កាយតិ, គន្ធការាទយោ គន្ធបលិវេឋនាទីនំ អត្ថាយ គណ្ហន្តិ, តាទិសេ ទុល្លភដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ ឯស តាវ កឹសុកបត្តកណ្ណបិឡន្ធនតាលបត្តាទីសុ វិនិច្ឆយោ។ តាលបណ្ណម្បិ ឥមស្មឹយេវ ឋានេ កថេតព្ពំ – តាលបណ្ណម្បិ ហិ សយំជាតេ តាលវនេ សង្ឃេន បរិច្ឆិន្នដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ, ន តតោ បរំ, រោបិមតាលេសុ សព្ពម្បិ គរុភណ្ឌំ, តស្ស បមាណំ ហេដ្ឋិមកោដិយា អដ្ឋង្គុលប្បមាណោបិ រិត្តបោត្ថកោ។ តិណម្បិ ឯត្ថេវ បក្ខិបិត្វា កថេតព្ពំ។ យត្ថ បន តិណំ នត្ថិ, តត្ថ តាលនាឡិកេរបណ្ណាទីហិបិ ឆាទេន្តិ។ តស្មា តានិបិ តិណេនេវ សង្គហិតានិ។ ឥតិ មុញ្ជបលាលាទីសុ យំកិញ្ចិ មុដ្ឋិប្បមាណំ តិណំ។ នាឡិកេរបណ្ណាទីសុ ច ឯកបណ្ណម្បិ សង្ឃស្ស ទិន្នំ វា តត្ថ ជាតំ វា ពហិអារាមេ សង្ឃស្ស តិណ

វត្ថុម្ហិ ជាតតិណំ វា រក្ខិតគោបិតំ វា គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ តំ បន សង្ឃកម្មេ ច ចេតិយកម្មេ ច កតេ អតិរេកំ បុគ្គលិកកម្មេ ទាតុំ វដ្ដតិ។ ហេដ្ឋា វុត្តទារុវេឡុសុបិ ឯសេវ នយោ។

បុប្ផទានេ “ឯត្តកេសុ រុក្ខេសុ បុប្ផានិ វិស្សជ្ជិត្វា យាគុភត្តត្ថាយ ឧបនេន្តុ, ឯត្តកេសុ សេនាសន បដិសង្ខរណេ ឧបនេន្តូ”តិ ឯវំ និយមិតដ្ឋានេយេវ បុប្ផានិ គរុភណ្ឌានិ ហោន្តិ។ យទិ សាមណេរា បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា រាសឹ ករោន្តិ, បញ្ចង្គសមន្នាគតោ បុប្ផភាជកោ ភិក្ខុ ភិក្ខុសង្ឃំ គណេត្វា កោដ្ឋាសេ ករោតិ។ សោ សម្បត្ត បរិសាយ សង្ឃំ អនាបុច្ឆិត្វាវ ទាតុំ លភតិ។ អសម្មតេន បន អាបុច្ឆិត្វា ទាតព្ពំ។ ភិក្ខុនោ បន កស្ស បុប្ផានិ ទាតុំ លព្ភតិ, កស្ស ន លព្ភតីតិ? មាតាបិតូនំ គេហំ ហរិត្វាបិ គេហតោ បក្កោសាបេត្វាបិ “វត្ថុបូជំ ករោថា”តិ ទាតុំ លព្ភតិ, បិឡន្ធនត្ថាយ ន លព្ភតិ។ សេសញាតីនំ បន ហរិត្វា ន ទាតព្ពំ, បក្កោសាបេត្វា បូជនត្ថាយ ទាតព្ពំ។ សេសជនស្ស បូជនដ្ឋានំ សម្បត្តស្ស អបច្ចាសីសន្តេន ទាតព្ពំ, បុប្ផទានំ នាម ន ហោតិ។

វិហារេ ពហូនិ បុប្ផានិ បុប្ផន្តិ, ភិក្ខុនា បិណ្ឌាយ ចរន្តេន មនុស្សេ ទិស្វា “វិហារេ ពហូនិ បុប្ផានិ បូជេថា”តិ វត្តព្ពំ, វចនមត្តេ ទោសោ នត្ថិ, “មនុស្សា ខាទនីយភោជនីយំ អាទាយ អាគមិស្សន្តី”តិ ចិត្តេន បន ន វត្តព្ពំ។ សចេ វទតិ, ខាទនីយភោជនីយំ ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ មនុស្សា អត្តនោ ធម្មតាយ “វិហារេ បុប្ផានិ អត្ថី”តិ បុច្ឆិត្វា “អសុកទិវសេ វិហារំ អាគមិស្សាម, សាមណេរានំ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ មា ទេថា”តិ វទន្តិ។ ភិក្ខុ សាមណេរានំ កថេតុំ បមុដ្ឋោ, សាមណេរេហិ បុប្ផានិ ឱចិតានិ, មនុស្សា ភិក្ខុំ ឧបសង្កមិត្វា មយំ តុម្ហាកំ អសុកទិវសេ ឯវំ អារោចយិម្ហ “សាមណេរានំ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ មា ទេថា”តិ, កស្មា ន វារយិត្ថាតិ? “សតិ មេ បមុដ្ឋា, បុប្ផានិ ឱចិនិតមត្តានេវ, ន តាវ បូជា កតា”តិ វត្តព្ពំ, “គណ្ហថ បូជេថា”តិ ន វត្តព្ពំ។ សចេ វទតិ, អាមិសំ ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ អបរោ ភិក្ខុ សាមណេរានំ អាចិក្ខតិ “អសុកគាមវាសិនោ ‘បុប្ផានិ មា ឱចិនិត្ថា’តិ អាហំសូ”តិ មនុស្សាបិ អាមិសំ អាហរិត្វា ទានំ ទត្វា វទន្តិ “អម្ហាកំ មនុស្សា ន ពហុកា, សាមណេរេ អម្ហេហិ សហ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ អាណាបេថា”តិ។ “សាមណេរេហិ ភិក្ខា លទ្ធា។ យេ ភិក្ខាចារំ ន គច្ឆន្តិ, តេ សយមេវ ជានិស្សន្តិ ឧបាសកា”តិ វត្តព្ពំ។ ឯត្តកំ នយំ លភិត្វា សាមណេរេ បុត្តេ វា ភាតិកេ វា កត្វា បុប្ផានិ ឱចិនាបេតុំ ទោសោ នត្ថិ, បុប្ផទានំ នាម ន ហោតិ។

ផលទានេ ផលម្បិ បុប្ផំ វិយ និយមិតមេវ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ វិហារេ ពហុកស្មឹ ផលាផលេ សតិ អផាសុក មនុស្សា អាគន្ត្វា យាចន្តិ, ភិក្ខូ “សង្ឃិក”ន្តិ ទាតុំ ន ឧស្សហន្តិ, មនុស្សា វិប្បដិសារិនោ អក្កោសន្តិ បរិភាសន្តិ, តត្ថ កឹ កាតព្ពន្តិ? ផលេហិ វា រុក្ខេហិ វា បរិច្ឆិន្ទិត្វា កតិកា កាតព្ពា “អសុកេ ច រុក្ខេ អសុកេ ច រុក្ខេ ឯត្តកានិ ផលានិ គណ្ហន្តា, ឯត្តកេសុ វា រុក្ខេសុ ផលានិ គណ្ហន្តា ន វារេតព្ពា”តិ។ ចោរា វា ឥស្សរា វា ពលក្ការេន គណ្ហន្តា ន វារេតព្ពា។ កុទ្ធា ហិ តេ សកលវិហារម្បិ នាសេយ្យុំ, អាទីនវោ បន កថេតព្ពោតិ។

សិនានទានេ សិនានចុណ្ណានិ កោដ្ដិតានិ ន គរុភណ្ឌានិ, អកោដ្ដិតោ រុក្ខោ បិតោវ រុក្ខតចោ គរុភណ្ឌំ, ចុណ្ណំ បន អគិលានស្ស រជននិបក្កំ វដ្ដតិ។ គិលានស្ស យំកិញ្ចិ ចុណ្ណំ ទាតុំ វដ្ដតិយេវ។

ន ចុណ្ណទានេនាតិ វុត្តនយេន សិរីសចុណ្ណាទីនំ ទានេន។ **មត្តិកាទានេ**មត្តិកា ហិ យត្ថ ទុល្លភា ហោតិ, តត្ថេវ គរុភណ្ឌំ។ សាបិ ហេដ្ឋិមកោដិយា តឹសបលគុឡបិណ្ឌប្បមាណាវ, តតោ ហេដ្ឋា ន គរុភណ្ឌន្តិ។

ទន្តកដ្ឋទានេ ទន្តកដ្ឋំ អច្ឆិន្នកមេវ គរុភណ្ឌំ។ យេសំ សាមណេរានំ សង្ឃតោ ទន្តកដ្ឋវារោ បាបុណាតិ, តេ អត្តនោ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ បាដិយេក្កំ ទាតុំ ន លភន្តិ។ យេហិ បន “ឯត្តកានិ ទន្តកដ្ឋានិ អាហរិតព្ពានី”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វារា គហិតា, តេ អតិរេកានិ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ ទាតុំ លភន្តិ។ ឯកេន ភិក្ខុនា ទន្តកដ្ឋមាឡកតោ ពហូនិ ទន្តកដ្ឋានិ ន គហេតព្ពានិ, ទេវសិកំ ឯកេកមេវ គហេតព្ពំ។ បាដិយេក្កំ វសន្តេនាបិ ភិក្ខុសង្ឃំ គណយិត្វា យត្តកានិ អត្តនោ បាបុណន្តិ, តត្តកានេវ គហេត្វា គន្តព្ពំ។ អន្តរា អាគន្តុកេសុ វា អាគតេសុ ទិសំ វា បក្កមន្តេសុ អាហរិត្វា គហិតដ្ឋានេយេវ ឋបេតព្ពានិ។ **ន មុខោទកទានេនា**តិ ន មុខធោវនឧទកទានេន។

ន ចាដុកម្យតាយាតិអាទីសុ ចាដុកម្យតា វុច្ចតិ អត្តានំ ទាសំ វិយ នីចដ្ឋានេ ឋបេត្វា បរស្ស ខលិតវចនម្បិ សណ្ឋបេត្វា បិយកាមតាយ បគ្គយ្ហវចនំ។ **ន មុគ្គសូបប្យតាយា**តិ ន មុគ្គសូបសមានតាយ។ មុគ្គសូបសមានតាតិ សច្ចាលិកេន ជីវិកំ កប្បេនតាយ ឯតំ អធិវចនំ។ យថា ហិ មុគ្គសូបេ បច្ចន្តេ ពហូ មុគ្គា បាកំ គច្ឆន្តិ ថោកា ន គច្ឆន្តិ, ឯវមេវ សច្ចាលិកេន ជីវិកកប្បកេ បុគ្គលេ ពហុ អលិកំ ហោតិ, អប្បកំ សច្ចំ។ យថា វា មុគ្គសូបស្ស អបវិសនដ្ឋានំ នាម នត្ថិ, ឯវមេវ សច្ចាលិកវុត្តិនោ បុគ្គលស្ស អប្បតិដ្ឋានំ នាម នត្ថិ។ សិង្ឃាដកំ វិយ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានស្ស បតិដ្ឋាតិ។ តេនស្ស សា មុសាវាទិតា “មុគ្គសូបប្យតា”តិ វុត្តា។ **ន បារិភដ្យតាយា**តិ ន បរិភដកម្មភាវេន។ បរិភដស្ស ហិ កម្មំ បារិភដ្យំ, តស្ស ភាវោ បារិភដ្យតា,

អលង្ការករណាទីហិ ទារកកីឡាបនស្សេត្តំ អធិវចនំ។ **ន បីឋមទ្ទិកតាយា**តិ ន សហសា យរំ បរិសិត្វា បីឋកេ និសីទនកតាយ។

ន វត្ថុវិជ្ជាយាតិអាទីសុ **វត្ថុវិជ្ជា** នាម គាមនិគមនគរាទីនំ សុនិវិដ្ឋទុន្និវិដ្ឋជាននសត្ថំ។ **តិរច្ឆានវិជ្ជា** នាម អនិយ្យានិកត្តា សគ្គមោក្ខមគ្គានំ តិរច្ឆានភូតា អង្គសត្ថនិមិត្តាទិកា អវសេសវិជ្ជា។ **អង្គវិជ្ជា** នាម ឥត្ថិបុរិសានំ សុភគទុព្ភគលក្ខណជាននំ។ **នក្ខត្តវិជ្ជា** នាម នក្ខត្តានំ យោគជាននសត្ថំ។

ន ទូតគមនេនាតិ ន ទូតេយ្យំ កត្វា គមនេន។ **ន បហិណគមនេនា**តិ ន គិហីនំ សាសនំ គហេត្វា ឃរា ឃរំ បហិតស្ស គមនេន។ **ន ជង្ឃបេសនិយេនា**តិ គាមន្តរទេសន្តរាទីសុ តេសំ តេសំ គិហីនំ សាសនបដិសាសនំ ហរណេន។ ឥទញ្ហិ ជង្ឃបេសនិយំ នាម អត្តនោ មាតាបិតូនំ, យេ ចាស្ស មាតាបិតរោ ឧបដ្ឋហន្តិ, តេសំ សាសនំ គហេត្វា កត្ថចិ គមនវសេន វដ្ដតិ។ ចេតិយស្ស វា សង្ឃស្ស វា អត្តនោ វា កម្មំ ករោន្តានំ វឌ្ឍកីនម្បិ សាសនំ ហរិតុំ វដ្ដតិ។ មនុស្សា “ទានំ ទស្សាម, បូជំ ករិស្សាម, ភិក្ខុសង្ឃស្ស អាចិក្ខថា”តិ ច វទន្តិ; “អសុកត្ថេរស្ស នាម ទេថា”តិ បិណ្ឌបាតំ វា ភេសជ្ជំ វា ចីវរំ វា ទេន្តិ, “វិហារេ បូជំ ករោថា”តិ មាលាគន្ធវិលេបនាទីនិ វា ធជបដាកាទីនិ វា និយ្យាតេន្តិ។ សព្ពំ ហរិតុំ វដ្ដតិ, ជង្ឃបេសនិយំ នាម ន ហោតិ។ សេសសាសនំ គហេត្វា គច្ឆន្តស្ស បទវារេ បទវារេ ទោសោ។

ន វេជ្ជកម្មេនាតិ ន វេជ្ជេន ហុត្វា កាយតិកិច្ឆនាទិភេសជ្ជករណេន។ ភេសជ្ជំ បន បញ្ចន្នំ សហធម្មិកានំ កាតព្ពំ ភិក្ខុស្ស ភិក្ខុនិយា សិក្ខមានាយ សាមណេរស្ស សាមណេរិយា។ សមសីលសទ្ធាបញ្ញានញ្ហិ ឯតេសំ តីសុ សិក្ខាសុ យុត្តានំ ភេសជ្ជំ អកាតុំ ន លព្ភតិ។ មាតាបិតូនំ តទុបដ្ឋាកានំ អត្តនោ វេយ្យាវច្ចករស្ស បណ្ឌុបលាសស្សាតិ ឯតេសំ បញ្ចន្នម្បិ កាតុំ វដ្ដតិ។ ជេដ្ឋភាតុ, កនិដ្ឋភាតុ, ជេដ្ឋភគិនិយា, កនិដ្ឋភគិនិយា, ចូឡមាតុយា, មហាមាតុយា, ចូឡបិតុនោ, មហាបិតុនោ, បិតុច្ឆាយ, មាតុច្ឆាយាតិ ឯតេសំ បន ទសន្នម្បិ ករោន្តេន តេសំយេវ សន្តកំ ភេសជ្ជំ គហេត្វា កេវលំ យោជេត្វា ទាតព្ពំ។ សចេ នប្បហោតិ, អត្តនោ សន្តកំ តាវកាលិកំ ទាតព្ពំ។ ឯតេសំ បុត្តបរម្បរា យាវ សត្តមា កុលបរិវដ្ដា, តាវ ចត្តារោ បច្ចយេ អាហរាបេន្តស្ស អកតវិញ្ញត្តិ វា, ភេសជ្ជំ ករោន្តស្ស វេជ្ជកម្មំ វា, កុលទូសកាបត្តិ វា ន ហោតិ។

ន បិណ្ឌបដិបិណ្ឌកេនាតិ ឯត្ថ បិណ្ឌបាតោ កស្ស ទាតព្ពោ, កស្ស ន ទាតព្ពោ? មាតាបិតូនំ តទុបដ្ឋាកានំ វេយ្យាវច្ចករស្ស បណ្ឌុបលាសស្ស សម្បត្តស្ស ទាមរិកចោរស្ស ឥស្សរស្សាបិ ទាតព្ពោ។ ឯតេសំ ទត្វា បច្ឆា លទ្ធម្បិ បិណ្ឌបដិបិណ្ឌំ នាម ន ហោតិ។ **ន ទានានុប្បទានេនា**តិ អត្តនោ ទិន្នកានំ ន បុន ទានេន។ **ធម្មេនា**តិ ធម្មេន ឧប្បន្នំ។ **សមេនា**តិ កាយសុចរិតាទិនា។ **លទ្ធា**តិ កាយេន លទ្ធា។ **លភិត្វា**តិ ចិត្តេន បាបុណិត្វា។ **អធិគន្ត្វា**តិ សម្បាបុណិត្វា។ **វិន្ទិត្វា**តិ ញាណេន វិន្ទិត្វា។ **បដិលភិត្វា**តិ បុនប្បុនំ លភិត្វា។

អន្នសន្និធិន្តិ ឯត្ថ ទុវិធា អន្នកថា វិនយវសេន ច សល្លេខវសេន ច។ វិនយវសេន តាវ យំកិញ្ចិ អន្នំ អជ្ជ បដិគ្គហិតំ អបរជ្ជុ សន្និធិការកំ ហោតិ, តស្ស បរិភោគេ បាចិត្តិយំ។ អត្តនា លទ្ធំ បន សាមណេរានំ ទត្វា តេហិ លទ្ធំ ឋបាបេត្វា ទុតិយទិវសេ ភុញ្ជិតុំ វដ្ដតិ, សល្លេខោ បន ន ហោតិ។

បានសន្និធិម្ហិបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បានំ នាម អម្ពបានាទីនិ អដ្ឋ បានានិ, យានិ ច តេសំ អនុលោមានិ។

វត្ថសន្និធិន្តិអាទិម្ហិ អនធិដ្ឋិតាវិកប្បិតំ សន្និធិ ច ហោតិ សល្លេខញ្ច កោបេតិ។ អយំ បរិយាយ កថាវ, និប្បរិយាយតោ បន តិចីវរសន្តុដ្ឋេន ភវិតព្ពំ, ចតុត្ថំ លភិត្វា អញ្ញស្ស ទាតព្ពំ។ សចេ យស្ស កស្សចិ ទាតុំ ន សក្កោតិ, យស្ស បន ទាតុកាមោ ហោតិ, សោ ឧទ្ទេសត្ថាយ វា បរិបុច្ឆត្ថាយ វា គតោ, អាគតមត្តេ ទាតព្ពំ, អទាតុំ ន វដ្ដតិ។ ចីវរេ បន អប្បហោន្តេ សតិយា បច្ចាសាយ អនុញ្ញាតកាលំ ឋបេតុំ វដ្ដតិ។ សូចិសុត្តចីវរការកានំ អលាភេន តតោ បរម្បិ វិនយកម្មំ កត្វា ឋបេតុំ វដ្ដតិ។ “ឥមស្មិំ ជិណ្ណេ បុន ឦទិសំ កុតោ លភិស្សាមី”តិ បន ឋបេតុំ ន វដ្ដតិ, សន្និធិ ច ហោតិ, សល្លេខញ្ច វិកោបេតិ។

យានសន្និធិម្ហិ យានំ នាម វយ្ហំ រថោ សកដំ សន្ទមានិកា សិវិកា បាដង្កីតិ នេតំ បព្ពជិតស្ស យានំ។ ឧបាហនា បន បព្ពជិតស្ស យានំយេវ។ ឯកភិក្ខុស្ស ហិ ឯកោ អរញ្ញត្ថាយ, ឯកា ធោតបាទកត្ថាយាតិ ឧក្កំសតោ ទ្វេ ឧបាហនសង្ឃាដា វដ្ដន្តិ, តតិយំ លភិត្វា អញ្ញស្ស ទាតព្ពោ, “ឥមស្មិំ ជិណ្ណេ អញ្ញំ កុតោ លភិស្សាមី”តិ ហិ ឋបេតុំ ន វដ្ដតិ, សន្និធិ ច ហោតិ, សល្លេខញ្ច វិកោបេតិ។

សយនសន្និធិម្ហិ សយនន្តិ មញ្ចោ។ ឯកស្ស ភិក្ខុនោ ឯកោ គព្ភេ ឯកោ ទិវាដ្ឋានេតិ ឧក្កំសតោ ទ្វេ មញ្ចា វដ្ដន្តិ, តតោ ឧត្តរិ លភិត្វា អញ្ញស្ស ភិក្ខុនោ វា គណស្ស វា ទាតព្ពោ, អទាតុំ ន វដ្ដតិ, សន្និធិ ចេវ ហោតិ, សល្លេខញ្ច កោបេតិ។

គន្ធសន្និធិម្ហិ ភិក្ខុនោ កណ្ឌុកច្ឆុឆវិទោសាទិអាពាធេ សតិ គន្ធោ វដ្ដតិ។ តេន គន្ធេន តស្មិំ រោគេ វូបសន្តេ អញ្ញេសំ វា អាពាធិកានំ ទាតព្ពោ។ ទ្វារេ បញ្ចង្គុលឃរធូបនាទីសុ វា ឧបនេតព្ពោ។ “បុន រោគេ សតិ ភវិស្សតី”តិ ឋបេតុំ ន វដ្ដតិ, គន្ធសន្និធិ ច ហោតិ, សល្លេខញ្ច កោបេតិ។

អាមិសន្តិ អន្នាទិវុត្តាវសេសំ ទដ្ឋព្ពំ។ សេយ្យថិទំ – ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ “តថារូបេ កាលេ ឧបការាយ ភវិស្សន្តី”តិ តិលតណ្ឌុលមុគ្គមាសនាឡិកេរលោណមច្ឆមំសវល្លូរសប្បិតេលគុឡ- ភាជនាទីនិ អាហរាបេត្វា ឋបេតិ។ សោ វស្សកាលេ កាលស្សេវ សាមណេរេហិ យាគុំ បចាបេត្វា ភុញ្ជិត្វា “សាមណេរ ឧទកកទ្ទមេ ទុក្ខំ គាមំ បវិសិតុំ, គច្ឆ អសុកកុលំ គន្ត្វា មយ្ហំ វិហារេ និសិន្នភាវំ អារោចេហិ, អសុកកុលតោ ទធិអាទីនិ អាហរា”តិ បេសេតិ។ ភិក្ខូហិ “កិំ, ភន្តេ, គាមំ បវិសថា”តិ វុត្តេបិ “ទុប្បវេសោ អាវុសោ ឥទានិ គាមោ”តិ វទតិ។ តេ “ហោតុ, ភន្តេ, អច្ឆថ តុម្ហេ, មយំ ភិក្ខំ បរិយេសិត្វា អាហរិស្សាមា”តិ គច្ឆន្តិ។ អថ សាមណេរោបិ ទធិអាទីនិ អាហរិត្វា ភត្តញ្ច ព្យញ្ជនញ្ច សម្បាទេត្វា ឧបនេតិ, តំ ភុញ្ជន្តស្សេវ ឧបដ្ឋាកា ភត្តំ បហិណន្តិ, តតោបិ មនាបំ មនាបំ ភុញ្ជតិ។ អថ ភិក្ខូ បិណ្ឌបាតំ គហេត្វា អាគច្ឆន្តិ, តតោបិ មនាបំ មនាបំ គីវាយាមកំ ភុញ្ជតិយេវ។ ឯវំ ចតុមាសម្បិ វីតិនាមេតិ។ អយំ វុច្ចតិ ភិក្ខុ “មុណ្ឌកុដុម្ពិកជីវិកំ ជីវតិ, ន សមណជីវិក”ន្តិ។ ឯវរូបោ អាមិស សន្និធិ នាម ហោតិ។

ភិក្ខុនោ បន វសនដ្ឋានេ ឯកា តណ្ឌុលនាឡិ ឯកោ គុឡបិណ្ឌោ ចតុភាគមត្តំ សប្បីតិ ឯត្តកំ និធេតុំ វដ្ដតិ អកាលេ សម្បត្តចោរានំ អត្ថាយ។ តេ ហិ ឯត្តកម្បិ អាមិសបដិសន្ថារំ អលភន្តា ជីវិតាបិ វោរោបេយ្យុំ, តស្មា សចេបិ ឯត្តកំ នត្ថិ, អាហរាបេត្វាបិ ឋបេតុំ វដ្ដតិ។ អផាសុកកាលេ ច យទេត្ថ កប្បិយំ, តំ អត្តនាបិ បរិភុញ្ជិតុំ វដ្ដតិ។ កប្បិយកុដិយំ បន ពហុំ ឋបេន្តស្សាបិ សន្និធិ នាម នត្ថិ។

១៦០. ឈាយី ន បាទលោលស្សាតិ ឈានាភិរតោ ច ន ច បាទលោលោ អស្ស។ **វិរមេ កុក្កុច្ចា នប្បមជ្ជេយ្យា**តិ ហត្ថកុក្កុច្ចាទិកុក្កុច្ចំ វិនោទេយ្យ, សក្កច្ចការិតាយ ចេត្ថ នប្បមជ្ជេយ្យ។

ឯកត្តមនុយុត្តោតិ ឯកីភាវំ អនុយុត្តោ។ **បរមត្ថគរុកោ**តិ ឧត្តមត្ថគរុកោ។ “សកត្ថគរុកោ”តិ វា បាឋោ។

បដិសល្លានារាមោតិ អារមណំ អារាមោ, តតោ តតោ អារម្មណតោ បដិសំហរិត្វា ឯកីភាវេ បដិសល្លានេ អារាមោ យស្ស សោ បដិសល្លានារាមោ។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។ តស្មិំ រតោតិ **បដិសល្លានរតោ**។ ឯតេហិ សីលេសុ បរិបូរការិតំ ទស្សេតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? សីលវិបន្នស្ស ឯកគ្គតាបិ ន សម្បជ្ជតិ។ **អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តោ**តិ អត្តនោ ចិត្តសមថេ យុត្តោ។ ឯត្ថ ហិ អជ្ឈត្តន្តិ វា អត្តនោតិ វា ឯតំ ឯកត្ថំ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ភុម្មត្ថេ បនេតំ ឧបយោគវចនំ។ **អនូ**តិ ឥមិនា ឧបសគ្គេន យោគេ សិទ្ធំ។

អនិរាកតជ្ឈានោតិ ពហិ អនិហតជ្ឈានោ អវិនាសិតជ្ឈានោ វា។ នីហរណវិនាសត្ថញ្ហិ ឥទំ និរាករណំ នាម។ “ថម្ភំ និរំកត្វា និវាតវុត្តី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៣២៨) ចស្ស បយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។ **វិបស្សនាយ សមន្នាគតោ**តិ សត្តវិធាយ អនុបស្សនាយ យុត្តោ។ សត្តវិធា អនុបស្សនា នាម អនិច្ចានុបស្សនា ទុក្ខានុបស្សនា អនត្តានុបស្សនា និព្ពិទានុបស្សនា វិរាគានុបស្សនា និរោធានុបស្សនា បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាតិ។ តា វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៤១ អាទយោ, ៨៤៩ អាទយោ) វិត្ថារិតា ។ **ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន**ន្តិ វឌ្ឍេតា សុញ្ញាគារានំ។ ឯត្ថ ច សមថវិបស្សនាវសេន កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា រត្តិន្ទិវំ សុញ្ញាគារំ បវិសិត្វា និសីទមានោ ភិក្ខុ “ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន”ន្តិ វេទិតព្ពោ។ ឯកភូមកាទិភេទេ បាសាទេ កុរុមានោបិ សុញ្ញាគារានំ ព្រូហេតាតិ ទដ្ឋព្ពោ។

សក្កច្ចការីតិអាទីសុ ទានាទីនំ កុសលធម្មានំ ភាវនាយ បុគ្គលស្ស វា ទេយ្យធម្មស្ស វា សក្កច្ចការិតាវសេន សក្កច្ចការី។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។ សតតភាវោ សាតច្ចំ, សាតច្ចការិតាវសេន **សាតច្ចការី**។ និរន្តរការិតាយ **អដ្ឋិត ការី**។ យថា នាម កកណ្ដកោ ថោកំ គន្ត្វា ថោកំ តិដ្ឋតិ, ន និរន្តរំ គច្ឆតិ, ឯវមេវ យោ បុគ្គលោ ឯកទិវសំ ទានំ ទត្វា បូជំ វា កត្វា ធម្មំ វា សុត្វា សមណធម្មំ វា កត្វា បុន ចិរស្សំ ករោតិ, តំ ន និរន្តរំ បវត្តេតិ។ សោ “អសាតច្ចការី, ឋិតការី”តិ វុច្ចតិ។ យោ បន ឯវំ ន ហោតិ, សោ អដ្ឋិតការី។ **អនោលីនវុត្តិកោ**តិ និរន្តរករណសង្ខាតស្ស វិប្ផារស្ស អត្ថិតាយ ន ឱលីនវុត្តិកោ។ **អនិក្ខិត្តច្ឆន្ទោ**តិ កុសលកិរិយាយ វីរិយច្ឆន្ទស្ស អនិក្ខិត្តភាវេន អនិក្ខិត្តច្ឆន្ទោ។ **អនិក្ខិត្តធុរោ**តិ វីរិយធុរស្ស អនោរោបកោ, អនោសក្កិតមានសោតិ អត្ថោ។

អប្បដិវានីតិ អនិវត្តនំ។ **អធិដ្ឋាន**ន្តិ កុសលករណេ បតិដ្ឋាភាវោ។ **អនុយោគោ**តិ អនុយុញ្ជនំ។ **អប្បមាទោ**តិ សតិយា អវិប្បវាសោ។

១៦១. តន្ទី មាយំ ហស្សំ ខិឌ្ឌន្តិ អាលសិយញ្ច មាយញ្ច ហស្សញ្ច កាយិកំ វាចសិកំ ខិឌ្ឌញ្ច។ **សវិភូស**ន្តិ សទ្ធិំ វិភូសាយ។

រត្តិន្ទិវំ ឆកោដ្ឋាសំ ករិត្វាតិ បុរិមយាមមជ្ឈិមយាមបច្ឆិមយាមវសេន រត្តិំ តយោ តថា ទិវាតិ ឆព្ពិធំ កោដ្ឋាសំ កត្វា។ **បញ្ចកោដ្ឋាសំ បដិជគ្គេយ្យា**តិ រត្តិំ មជ្ឈិមយាមំ វិស្សជ្ជេត្វា អវសេសបញ្ចកោដ្ឋាសេសុ ន និទ្ទំ ឱក្កមេយ្យ។ **ឯកកោដ្ឋាសំ និបជ្ជេយ្យា**តិ ឯកំ មជ្ឈិមយាមកោដ្ឋាសំ សតោ សម្បជានោ និបជ្ជិត្វា និទ្ទំ ឱក្កមេយ្យ។

ឥធ ភិក្ខុ ទិវសម្បិ បុព្ពណ្ហេ មជ្ឈន្ហេ សាយន្ហេតិ តយោបិ ទិវសកោដ្ឋាសា គហិតា។ **ចង្កមេន និសជ្ជាយា**តិ សកលំ ទិវសំ ឥមិនា ឥរិយាបថទ្វយេនេវ វិហរន្តោ ចិត្តស្ស អាវរណតោ **អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ** បញ្ចហិ នីវរណេហិ សព្ពាកុសលធម្មេហិ វា។ **ចិត្តំ បរិសោធេយ្យា**តិ តេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ វិសោធេយ្យ។ ឋានំ បនេត្ថ កិញ្ចាបិ ន គហិតំ, ចង្កមនិសជ្ជាសន្និស្សិតំ បន កត្វា គហេតព្ពមេវ។ **បឋមំ យាម**ន្តិ សកលស្មិម្បិ បឋមយាមេ។

សេយ្យន្តិ ឯត្ថ កាមភោគីសេយ្យា បេតសេយ្យា សីហសេយ្យា តថាគតសេយ្យាតិ ចតស្សោ សេយ្យា។ តត្ថ “យេភុយ្យេន, ភិក្ខវេ, កាមភោគី វាមេន បស្សេន សេន្តី”តិ (អ. និ. ១.៤២៤៦) អយំ **កាមភោគីសេយ្យា**។ តេសុ ហិ យេភុយ្យេន ទក្ខិណបស្សេន សយានោ នាម នត្ថិ។ “យេភុយ្យេន, ភិក្ខវេ, បេតា ឧត្តានា សេន្តី”តិ (អ. និ. ៤.២៤៦) អយំ **បេតសេយ្យា**។ អប្បមំសលោហិតត្តា ហិ អដ្ឋិសង្ឃាដយដ្ឋិតា ឯកេន បស្សេន សយិតុំ ន សក្កោន្តិ, ឧត្តានាវ សេន្តិ។ “សីហោ, ភិក្ខវេ, មិគរាជា ទក្ខិណេន បស្សេន សេយ្យំ កប្បេតិ…បេ… អត្តមនោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.២៤៦) អយំ **សីហសេយ្យា**។ តេជុស្សទត្តា ហិ សីហោ មិគរាជា ទ្វេ បុរិមបាទេ ឯកស្មិំ បច្ឆិមបាទេ ឯកស្មិំ ឋានេ ឋបេត្វា នង្គុដ្ឋំ អន្តរសត្ថិម្ហិ បក្ខិបិត្វា បុរិមបាទបច្ឆិមបាទនង្គុដ្ឋានំ ឋិតោកាសំ សល្លក្ខេត្វា ទ្វិន្នំ បុរិមបាទានំ មត្ថកេ សីសំ ឋបេត្វា សយតិ។ ទិវសម្បិ សយិត្វា បពុជ្ឈមានោ ន ឧត្រស្តោ បពុជ្ឈតិ, សីសំ បន ឧក្ខិបិត្វា បុរិមបាទាទីនំ ឋិតោកាសំ សល្លក្ខេតិ។ សចេ កិញ្ចិ ឋានំ វិជហិត្វា ឋិតំ ហោតិ, “នយិទំ តុយ្ហំ ជាតិយា, ន សូរភាវស្ស អនុរូប”ន្តិ អនត្តមនោ ហុត្វា តត្ថេវ សយតិ, ន គោចរាយ បក្កមតិ។ អវិជហិត្វា ឋិតេ បន “តុយ្ហំ ជាតិយា ច សូរភាវស្ស ច អនុរូបមិទ”ន្តិ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ឧដ្ឋាយ សីហវិជម្ភិតំ វិជម្ភិត្វា កេសរភារំ វិធុនិត្វា តិក្ខត្តុំ សីហនាទំ នទិត្វា គោចរាយ បក្កមតិ។ ចតុត្ថជ្ឈានសេយ្យា បន **តថាគតសេយ្យា**តិ វុច្ចតិ។ តាសុ ឥធ សីហសេយ្យា អាគតា។ អយញ្ហិ តេជុស្សទឥរិយាបថត្តា ឧត្តមសេយ្យា នាម។

បាទេ បាទន្តិ ទក្ខិណបាទេ វាមបាទំ។ **អច្ចាធាយា**តិ អតិអាធាយ ឦសកំ អតិក្កម្ម ឋបេត្វា។ គោប្ផកេន ហិ គោប្ផកេ, ជាណុនា វា ជាណុម្ហិ សង្ឃដ្ដិយមានេ អភិណ្ហំ វេទនា ឧប្បជ្ជតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ន ហោតិ, សេយ្យា អផាសុ ហោតិ។ យថា បន ន សង្ឃដ្ដេតិ, ឯវំ អតិក្កម្ម ឋបិតេ វេទនា នុប្បជ្ជតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, សេយ្យា ផាសុ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “បាទេ បាទំ អច្ចាធាយា”តិ។ **សតោ សម្បជានោ**តិ សតិយា ចេវ សម្បជានបញ្ញាយ ច សមន្នាគតោ ហុត្វា។ ឥមិនា សុបរិគ្គាហកំ សតិសម្បជញ្ញំ កថិតំ។ **ឧដ្ឋានសញ្ញំ មនសិករិត្វា**តិ “អសុកវេលាយ នាម ឧដ្ឋហិស្សាមី”តិ ឯវំ ឧដ្ឋានវេលាបរិច្ឆេទកំ ឧដ្ឋានសញ្ញំ ចិត្តេ ឋបេត្វា។ ឯវំ កត្វា និបន្នោ ហិ យថាបរិច្ឆិន្នកាលេយេវ ឧដ្ឋាតិ។

វីរិយិន្ទ្រិយនិទ្ទេសេ **ចេតសិកោ**តិ ឥទំ វីរិយស្ស និយមតោ ចេតសិកភាវទីបនត្ថំ វុត្តំ, ឥទញ្ហិ វីរិយំ “យទបិ, ភិក្ខវេ, កាយិកំ វីរិយំ, តទបិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ, យទបិ ចេតសិកំ វីរិយំ, តទបិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោតិ។ ឥតិហិទំ ឧទ្ទេសំ គច្ឆតី”តិ ឯវមាទីសុ សុត្តេសុ (សំ. និ. ៥.២៣៣) ចង្កមាទីនិ ករោន្តស្ស ឧប្បជ្ជនតោ កាយិកន្តិ វុច្ចមានម្បិ កាយវិញ្ញាណំ វិយ កាយិកំ នាម នត្ថិ, ចេតសិកមេវ បនេតន្តិ ទីបេតុំ “ចេតសិកោ”តិ វុត្តំ។ **វីរិយារម្ភោ**តិ វីរិយសង្ខាតោ អារម្ភោ។ អយញ្ហិ អារម្ភសទ្ទោ កម្មេ អាបត្តិយំ កិរិយាយំ វីរិយេ ហឹសាយំ វិកោបនេតិ អនេកេសុ អត្ថេសុ អាគតោ។

> “យំ កិញ្ចិ ទុក្ខំ សម្ភោតិ, សព្ពំ អារម្ភបច្ចយា;
> អារម្ភានំ និរោធេន, នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ”តិ។ (សុ. និ. ៧៤៨) –

ឯត្ថ ហិ កម្មំ អារម្ភោតិ អាគតំ។ “អារម្ភតិ ច វិប្បដិសារី ច ហោតី”តិ (អ. និ. ៥.១៤២; បុ. ប. ១៩១) ឯត្ថ អាបត្តិ។ “មហាយញ្ញា មហារម្ភា, ន តេ ហោន្តិ មហប្ផលា”តិ (អ. និ. ៤.៣៩; សំ. និ. ១.១២០) ឯត្ថ យូ

បុស្សាបនាទិកិរិយា។ “អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ”តិ (សំ. និ. ១.១៨៥; កថា. ៣៣៣; នេត្តិ. ២៩; បេដកោ. ៣៨; មិ. ប. ៥.១.៤) ឯត្ថ វីរិយំ។ “សមណំ គោតមំ ឧទ្ទិស្ស បាណំ អារម្ភន្តី”តិ (ម. និ. ២.៥១) ឯត្ថ ហឹសា។ “ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.១០; ម. និ. ១.២៩៣) ឯត្ថ ឆេទនភញ្ជនាទិកំ វិកោបនំ។ ឥធ បន វីរិយមេវ អធិប្បេតំ។ តេនាហ “វីរិយារម្ភោតិ វីរិយសង្ខាតោ អារម្ភោ”តិ។ វីរិយញ្ហិ អារម្ភនវសេន អារម្ភោតិ វុច្ចតិ។ ឥទមស្ស សភាវបទំ។ កោសជ្ជតោ និក្ខមនវសេន **និក្កមោ**។ បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនវសេន **បរក្កមោ**។ ឧគ្គន្ត្វា យមនវសេន **ឧយ្យាមោ**។ វាយមនវសេន **វាយាមោ**។ ឧស្សហនវសេន **ឧស្សាហោ**។ អធិមត្តុស្សហនវសេន **ឧស្សោឡ្ហី**។ ថិរភាវដ្ឋេន **ថាមោ**។ ចិត្តចេតសិកានំ ធារណវសេន អវិច្ឆេទតោ វា បវត្តនវសេន កុសលសន្តានំ ធារេតីតិ **ធិតិ**។

អបរោ នយោ – **និក្កមោ** ចេសោ កាមានំ បនុទនាយ។ **បរក្កមោ** ចេសោ ពន្ធនច្ឆេទាយ។ **ឧយ្យាមោ** ចេសោ ឱឃស្ស និត្ថរណាយ។ **វាយាមោ** ចេសោ បារំ គមនដ្ឋេន។ **ឧស្សាហោ** ចេសោ បុព្ពង្គមដ្ឋេន។ **ឧស្សោឡ្ហី** ចេសោ អធិមត្តដ្ឋេន។ **ថាមោ** ចេសោ បលិឃុគ្ឃាដនតាយ។ **ធិតិ** ចេសោ អដ្ឋិតការិតាយាតិ។

“កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតូ”តិ (អ. និ. ២.៥) ឯវំ បវត្តិកាលេ អសិថិលបរក្កមវសេន **អសិថិលបរក្កមតា,** ថិរបរក្កមោ ទឡ្ហបរក្កមោតិ អត្ថោ។ យស្មា បនេតំ វីរិយំ កុសលកម្មករណដ្ឋានេ ឆន្ទំ ន និក្ខិបតិ, ធុរំ ន និក្ខិបតិ, ន ឱតារេតិ ន វិស្សជ្ជេតិ, អនោសក្កិតមានសតំ អាវហតិ, តស្មា “**អនិក្ខិត្តច្ឆន្ទតា អនិក្ខិត្តធុរតា**”តិ វុត្តំ។ យថា បន តជ្ជាតិកេ ឧទកសម្ភិន្នដ្ឋានេ ធុរវាហគោណំ “គណ្ហថា”តិ វទន្តិ, សោ ជាណុនា ភូមឹ ឧប្បីឡេត្វាបិ ធុរំ វហតិ, ភូមិយំ បតិតុំ ន ទេតិ, ឯវមេវ វីរិយំ កុសលកម្មករណដ្ឋានេ ធុរំ ន និក្ខិបតិ បគ្គណ្ហាតិ, តស្មា “**ធុរសម្បគ្គាហោ**”តិ វុត្តំ។ បគ្គហលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **វីរិយិន្ទ្រិយំ**។ កោសជ្ជេ ន កម្បតីតិ **វីរិយពលំ**។ យាថាវនិយ្យានិកកុសលវាយាមតាយ **សម្មាវាយាមោ**។

តន្ទីតិ ជាតិអាលសិយំ។ **តន្ទិយនា**តិ តន្ទិយនាការោ។ **តន្ទិមនកតា**តិ តន្ទិយា អភិភូតចិត្តតា។ អលសស្ស ភាវោ **អាលស្សំ,** អាលស្សាយនាការោ **អាលស្សាយនា**។ អាលស្សាយិតស្ស ភាវោ **អាលស្សាយិតត្តំ**។ ឥតិ សព្ពេហិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយាលសិយំ កថិតំ។

វញ្ចនិកា ចរិយាតិ វញ្ចនិកា កិរិយា។ **មា មំ ជញ្ញាតិ វាចំ ភាសតី**តិ ជានំយេវ បណ្ណត្តឹ វីតិក្កមន្តោ ភិក្ខុភាវិយំ ករោតិ, អម្ហាកំ បន វីតិក្កមដ្ឋានំ នាម នត្ថីតិ ឧបសន្តោ វិយ ភាសតិ។ **កាយេន បរក្កមតី**តិ “មយា កតំ ឥទំ បាបកម្មំ មា កេចិ ជានីសូ”តិ កាយេន វត្តំ ករោតិ។ វិជ្ជមានទោសបដិច្ឆាទនតោ ចក្ខុមោហនមាយា វិយាតិ មាយា, មាយាវិនោ ភាវោ **មាយាវិតា**។ កត្វា បាបំ បុន បដិច្ឆាទនតោ អតិ អច្ចរតិ ឯតាយ សត្តោតិ **អច្ចសរា**។ កាយវាចាកិរិយាហិ អញ្ញថា ទស្សនតោ វញ្ចេតីតិ **វញ្ចនា**។ ឯតាយ សត្តា និករោន្តីតិ **និកតិ,** មិច្ឆា ករោន្តីតិ អត្ថោ។ “នាហំ ឯវំ ករោមី”តិ បាបានំ និក្ខិបនតោ **និកិរណា**។ “នាហំ ឯវំ ករោមី”តិ បរិវជ្ជនតោ **បរិហរណា**។ កាយាទីហិ សំវរណតោ **គូហនា**។ សព្ពតោ ភាគេន គូហនា **បរិគូហនា**។ តិណបណ្ណេហិ វិយ គូថំ កាយវចីកម្មេហិ បាបំ ឆាទិយតីតិ **ឆាទនា**។ សព្ពតោ ភាគេន ឆាទនា **បរិច្ឆាទនា**។ ន ឧត្តានំ កត្វា ទស្សេតីតិ **អនុត្តានីកម្មំ**។ ន បាកដំ កត្វា ទស្សេតីតិ **អនាវិកម្មំ**។ សុដ្ឋុ ឆាទនា **វោច្ឆាទនា**។ កតបាបបដិច្ឆាទនវសេន បុនបិ បាបស្ស ករណតោ **បាបកិរិយា។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ កតបដិច្ឆាទនលក្ខណា មាយា នាម វុច្ចតិ។ យាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ភស្មាបដិច្ឆន្នោ វិយ អង្គារោ, ឧទកបដិច្ឆន្នោ វិយ ខាណុ, បិលោតិកាយ បលិវេឋិតំ វិយ ច សត្ថំ ហោតិ។ **អតិវេលំ ទន្តវិទំសកំ ហសតី**តិ បមាណាតិក្កន្តំ ទន្តំ វិវរិត្វា បរេសំ ទស្សេត្វា ហាសំ សោមនស្សំ ឧប្បាទេត្វា ហសតិ។

កាយិកា ច ខិឌ្ឌាតិ កាយេន បវត្តា កីឡា។ ឯសេវ នយោ **វាចសិកាយ**បិ។ **ហត្ថីហិបិ កីឡន្តី**តិ ហត្ថីហិ កីឡិតក្កាយ បុរតោ ធាវនអាធាវនបិដ្ឋនិសីទនាទិកីឡាយ កីឡន្តិ។ ឯសេវ នយោ **អស្សរថេសុ**បិ។ **អដ្ឋបទេបិ កីឡន្តី**តិ ឯកេកាយ បន្តិយា អដ្ឋ អដ្ឋ បទានិ អស្សាតិ អដ្ឋបទំ, តស្មឹ អដ្ឋបទេ។ **ទសបទេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **អាកាសេបី**តិ អដ្ឋបទទសបទេសុ វិយ អាកាសេយេវ កីឡន្តិ។ **បរិហារបថេបី**តិ ភូមិយំ នានាបថមណ្ឌលំ កត្វា តត្ថ បរិហរិតព្ពបថំ បរិហរន្តា កីឡន្តិ។ **សន្តិកាយបិ កីឡន្តី**តិ សន្តិកកីឡាយ កីឡន្តិ, ឯកជ្ឈំ ឋបិតា សារិយោ វា បាសាណសក្ខរាយោ វា អចាលេន្តា នខេនេវ អបនេន្តិ ច ឧបនេន្តិ ច។ សចេ តត្ថ កាចិ ចលតិ, បរាជយោ ហោតីតិ។

ខលិកាយាតិ ជូតផលកេ បាសកកីឡាយ កីឡន្តិ។ **ឃដិកាយា**តិ ឃដិកា វុច្ចតិ ទីឃទណ្ឌកេន រស្សទណ្ឌកំ បហរណកីឡា, តាយ កីឡន្តិ។ **សលាកហត្ថេនា**តិ លាខាយ វា មញ្ជដ្ឋិយា វា បិដ្ឋោទកេន វា សលាកហត្ថំ តេមេត្វា “កឹ ហោតូ”តិ ភូមិយំ វា ភិត្តិយំ វា តំ បហរិត្វា ហត្ថិអស្សាទិរូបានិ ទស្សេន្តា កីឡន្តិ។ **អក្ខេនា**តិ គុឡេន។

បង្កចីរេនាតិ បង្កចីរំ វុច្ចតិ បណ្ណនាឡិកា, តំ ធមន្តា កីឡន្តិ។ **វង្កកេនា**តិ គាមទារកានំ កីឡនកេន ខុទ្ទកនង្គលេន។ **មោក្ខចិកាយា**តិ សម្បរិវត្តកកីឡាយ, អាកាសេ វា ទណ្ឌំ គហេត្វា ភូមិយំ វា សីសំ ឋបេត្វា ហេដ្ឋុបរិយភាវេន បរិវត្តន្តា កីឡន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចិង្គុលកេនា**តិ ចិង្គុលកំ វុច្ចតិ តាលបណ្ណាទីហិ កតំ វាតប្បហារេន បរិព្ភមនចក្កំ, តេន កីឡន្តិ។ **បត្តាឡ្ហកេនា**តិ បត្តាឡ្ហកំ វុច្ចតិ បណ្ណនាឡិ, តាយ វាលិកាទីនិ មិនន្តា កីឡន្តិ។ **រថកេនា**តិ ខុទ្ទករថេន។ **ធនុកេនា**តិ ខុទ្ទកធនុនា។ **អក្ខរិកាយា**តិ អក្ខរិកា វុច្ចតិ អាកាសេ វា បិដ្ឋិយំ វា អក្ខរជាននកីឡា, តាយ កីឡន្តិ។ **មនេសិកាយា**តិ មនេសិកា វុច្ចតិ មនសា ចិន្តិតជាននកីឡា, តាយ កីឡន្តិ។ **យថាវជ្ជេនា**តិ យថាវជ្ជំ វុច្ចតិ កាណកុណិខុជ្ជាទីនំ យំ យំ វជ្ជំ, តំ តំ បយោជេត្វា ទស្សនកីឡា, តាយ កីឡន្តិ។ **មុខភេរិក**ន្តិ មុខសទ្ទេន ភេរី វិយ វាទនំ។ **មុខាលម្ពរ**ន្តិ មុខានុលិត្តភេរិសទ្ទករណំ។ **មុខឌិណ្ឌិមក**ន្តិ មុខេន បហតភេរិសទ្ទករណំ។ **មុខវលិមក**ន្តិ ឱដ្ឋមំសំ ជិម្ហំ កត្វា សទ្ទករណំ។ “មុខតលិក”ន្តិបិ បាឋោ, មុខំ បរិវត្តេត្វា ធមនំ ។ **មុខភេរុឡក**ន្តិ មុខេន ភេរិវាទនំ។ **នាដក**ន្តិ អភិនយំ ទស្សេត្វា ឧគ្គណ្ហាបនំ។ “នដ្តក”ន្តិបិ បាឋោ។ **លាប**ន្តិ ឧក្កុដ្ឋិតករណំ។ **គីត**ន្តិ គាយនំ។ **ទវកម្ម**ន្តិ ហស្សកីឡាករណំ។ **អយំ វាចសិកា ខិឌ្ឌា**តិ អយំ កីឡា វាចាយ ជាតា វចីទ្វារេ ឧប្បន្នា។

កេសា ច មស្សុ ចាតិអាទីសុ កេសានំ កត្តរិកាយ ឋានាតិរិត្តានិ អកត្វា កត្តរិកាយ ឆេទនំ មស្សូនំ ទាឋិកំ ឋបេត្វា កប្បាសនញ្ច ឯកតោវណ្ណិកាទិ**មាលា** ច មូលគន្ធាទិ**គន្ធា** ច ឆវិករណ**វិលេបនា** ច។ គីវាទីសុ បិឡន្ធន**អាភរណា** ច សីសេ បដិមុញ្ចនបសាធន**បិឡន្ធនា** ច សរីរនិវាសនវិចិត្រ**វត្ថា** ច សំវេល្លិយពន្ធនបសាធនញ្ច។ “បរាសន”ន្តិបិ បាឋោ។ សីសវេឋនបដសង្ខាត**វេឋនញ្ច**។

ឧច្ឆាទនាទីសុ មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខន្តទារកានំ សរីរគន្ធោ ទ្វាទសមត្តវស្សកាលេ នស្សតិ, តេសំ សរីរគន្ធហរណត្ថាយ គន្ធចុណ្ណាទីហិ ឧច្ឆាទេន្តិ, ឯវរូបំ **ឧច្ឆាទនំ** ន វដ្តតិ។ បុញ្ញវន្តេ បន ទារកេ ឩរូសុ និបជ្ជាបេត្វា តេលេន មក្ខេត្វា ហត្ថបាទឩរុនាភិអាទីនំ សណ្ឋានសម្បាទនត្ថំ បរិមទ្ទន្តិ, ឯវរូបំ **បរិមទ្ទនំ** ន វដ្តតិ។

ន្ហាបនន្តិ តេសំយេវ ទារកានំ គន្ធាទីហិ ន្ហាបនំ។ **សម្ពាហន**ន្តិ មហាមល្លានំ វិយ ហត្ថបាទេ មុគ្គរាទីហិ បហរិត្វា ពាហុវឌ្ឍនំ។ **អាទាស**ន្តិ យំកិញ្ចិ អាទាសំ បរិហរិតុំ ន វដ្តតិ។ **អញ្ជនំ** អលង្ការញ្ជនមេវ។ **មាលា**តិ ពទ្ធមាលា វា អពទ្ធមាលា វា។ **វិលេបន**ន្តិ យំកិញ្ចិ ឆវិរាគករណំ។ **មុខចុណ្ណកំ មុខលេបន**ន្តិ មុខេ កាឡបីឡកាទីនំ ហរណត្ថាយ មត្តិកាកក្កំ ទេន្តិ។ តេន លោហិតេ ចលិតេ សាសបកក្កំ ទេន្តិ, តេន ទោសេ ខាទិតេ តិលកក្កំ ទេន្តិ, តេន លោហិតេ សន្និសិន្នេ ហលិទ្ទិកក្កំ ទេន្តិ, តេន ឆវិវណ្ណេ អារូឡ្ហេ មុខចុណ្ណកេន មុខំ ចុណ្ណេន្តិ, តំ សព្ពំ ន វដ្តតិ។

ហត្ថពន្ធាទីសុ ហត្ថេ វិចិត្រសង្ខកបាលាទីនិ ពន្ធិត្វា វិចរន្តិ, តំ វា អញ្ញំ វា សព្ពម្បិ ហត្ថាភរណំ ន វដ្តតិ។ អបរេ សិខំ ពន្ធិត្វា វិចរន្តិ, សុវណ្ណចីរកមុត្តាវឡិអាទីហិ ច តំ បរិក្ខិបន្តិ, តំ សព្ពំ ន វដ្តតិ។ អបរេ ចតុហត្ថទណ្ឌំ វា អញ្ញំ វា បន អលង្កតទណ្ឌកំ គហេត្វា វិចរន្តិ , តថា ឥត្ថិបុរិសរូបាទិវិចិត្តំ ភេសជ្ជនាឡិកំ សុបរិក្ខិត្តំ វាមបស្សេ ឱលគ្គេន្តិ, អបរេ អនេកចិត្រកោសំ អតិតិខិណំ អសិ, បញ្ចវណ្ណសុត្តសិព្ពិតំ មករទន្តកាទិវិចិត្តំ ឆត្តំ, សុវណ្ណរជតាទិវិចិត្រា មោរបិញ្ឆាទិបរិក្ខិត្តា ឧបាហនា, កេចិ រតនមត្តាយាមំ ចតុរង្គុលវិត្ថតំ កេសន្តបរិច្ឆេទំ ទស្សេត្វា មេឃមុខេ វិជ្ជុលតំ វិយ នលាដេ ឧណ្ហីសបដ្តំ ពន្ធិត្វា ចូឡាមណឹ ធារេន្តិ, ចាមរវាលពីជនឹ ធារេន្តិ, តំ សព្ពំ ន វដ្តតិ។

ឥមស្ស វា បូតិកាយស្សាតិ ឥមស្ស ចាតុមហាភូតមយស្ស កុណបសរីរស្ស។ **កេឡនា**តិ កីឡាបនា ។ **បរិកេឡនា**តិ សព្ពតោ ភាគេន កីឡាបនា។ **គេធិតតា**តិ អភិកង្ខិតតា។ **គេធិតត្ត**ន្តិ គិទ្ធភាវោ អភិកង្ខិតភាវោ។ **ចបលតា**តិ អលង្ការករណំ។ **ចាបល្យ**ន្តិ ចបលភាវំ។

សវិភូសន្តិអាទីសុ វិភូសាយ សហ សវិភូសំ។ ឆវិរាគករណសង្ខាតេន បរិវារេន សហ **សបរិវារំ**។ បរិភណ្ឌេន សហ **សបរិភណ្ឌំ**។ បរិក្ខារេន សហ **សបរិក្ខារំ**។

១៦២. អាថព្ពណន្តិ អាថព្ពណិកមន្តប្បយោគំ។ **សុបិន**ន្តិ សុបិនសត្ថំ។ **លក្ខណ**ន្តិ មណិលក្ខណាទី។ **នោ វិទហេ**តិ នប្បយោជេយ្យ។ **វិរុតញ្ចា**តិ មិគាទីនំ វដ្តេត្វា វស្សិតំ។

អាថព្ពណិកាតិ បរូបឃាតមន្តជាននកា។ **អាថព្ពណំ បយោជេន្តី**តិ អាថព្ពណិកា កិរ សត្តាហំ អលោណកំ ភុញ្ជិត្វា ទព្ពេ អត្ថរិត្វា បថវិយំ សយមានា តបំ ចរិត្វា សត្តមេ ទិវសេ សុសានភូមឹ សជ្ជេត្វា សត្តមេ បទេ ឋត្វា ហត្ថំ វដ្តេត្វា វដ្តេត្វា មុខេន វិជ្ជំ បរិជប្បន្តិ, អថ តេសំ កម្មំ សមិជ្ឈតិ។ ឯវរូបំ សន្ធាយ “**អាថព្ពណំ**

បយោជេន្តី”តិ អាហ។ តត្ថ **បយោជេន្តី**តិ យុត្តប្បយុត្តា ហោន្តិ។ **នគរេ វា រុទ្ធេ**តិ នគរេ សមន្តតោ រុន្ធិត្វា អាវរិត្វា គហិតេ។ **សង្គាមេ វា បច្ចុបដ្ឋិតេ**តិ រណេ ឧបគន្ត្វា ឋិតេ។ **បច្ចត្ថិកេសុ បច្ចាមិត្តេសូ**តិ បដាណីភូតេសុ វេរីសុ។ **ឦតិំ ឧប្បាទេន្តី**តិ សរីរចលនំ កម្បនំ, តស្ស ឧប្បាទនំ ករោន្តិ។ **ឧបទ្ទវន្តិ** កាយបីឡនំ ករោន្តិ។ **រោគន្តិ** ព្យាធឹ។ **បជ្ជរកន្តិ** ជរំ។ **សូលន្តិ** ឧទ្ទមាតកំ។ **វិសូចិកន្តិ** វិជ្ឈនំ។ **បក្ខន្ទិកន្តិ** លោហិតបក្ខន្ទិកំ។ **ករោន្តី**តិ ឧប្បាទេន្តិ។

សុបិនបាឋកាតិ សុបិនព្យាករណកា។ **អាទិសន្តី**តិ ព្យាករោន្តិ។ **យោ បុព្ពណ្ហសមយំ សុបិនំ បស្សតី**តិអាទីសុ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ, បុព្ពណ្ហសមយេតិ អត្ថោ។ **ឯវំ វិបាកោ ហោតី**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋវសេន ឯវរូបោ វិបាកោ ហោតិ។ **អវកុជ្ជ និបន្នោ**តិ អធោមុខោ ហុត្វា និបន្នោ បស្សតិ។ ឯវំ សុបិនបាឋកា សុបិនំ អាទិសន្តិ។

តញ្ច បន សុបិនំ បស្សន្តោ ចតូហិ ការណេហិ បស្សតិ ធាតុក្ខោភតោ វា អនុភូតបុព្ពតោ វា ទេវតោបសំហារតោ វា បុព្ពនិមិត្តតោ វាតិ។ តត្ថ បិត្តាទីនំ ខោភករណបច្ចយយោគេន ខុភិតធាតុកោ **ធាតុក្ខោភតោ** សុបិនំ បស្សតិ, បស្សន្តោ ច នានាវិធំ សុបិនំ បស្សតិ។ **អនុភូតបុព្ពតោ** បស្សន្តោ បុព្ពេ អនុភូតបុព្ពំ អារម្មណំ បស្សតិ។ **ទេវតោបសំហារតោ** បស្សន្តោ ទេវតានំ អានុភាវេន អារម្មណានិ បស្សតិ។ **បុព្ពនិមិត្តតោ** បស្សន្តោ បុញ្ញាបុញ្ញវសេន ឧប្បជ្ជិតុកាមស្ស អត្ថស្ស វា អនត្ថស្ស វា បុព្ពនិមិត្តភូតំ សុបិនំ បស្សតិ ។ តត្ថ យំ ធាតុក្ខោភតោ អនុភូតបុព្ពតោ ច សុបិនំ បស្សតិ, ន តំ សច្ចំ ហោតិ។ យំ ទេវតោបសំហារតោ បស្សតិ, តំ សច្ចំ វា ហោតិ អលិកំ វា។ កុទ្ធា ហិ ទេវតា ឧបាយេន វិនាសេតុកាមា វិបរីតម្បិ កត្វា ទស្សេន្តិ។ យំ បន បុព្ពនិមិត្តតោ បស្សតិ, តំ ឯកន្តសច្ចមេវ ហោតិ។ ឯតេសំ ចតុន្នំ មូលការណានំ សំសគ្គភេទតោបិ សុបិនភេទោ ហោតិយេវ។ តញ្ច បនេតំ ចតុព្ពិធំ សុបិនំ សេក្ខបុថុជ្ជនាវ បស្សន្តិ អប្បហីនវិបល្លាសត្តា។ អសេក្ខា ន បស្សន្តិ បហីនវិបល្លាសត្តា។

កឹ បនេតំ បស្សន្តោ សុត្តោ បស្សតិ, ឧទាហុ បដិពុទ្ធោ, ឧទាហុ នេវ សុត្តោ ន បដិពុទ្ធោតិ? កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ សុត្តោ បស្សតិ, អភិធម្មវិរោធោ អាបជ្ជតិ។ ភវង្គចិត្តេន ហិ សុបតិ, តំ រូបនិមិត្តាទិអារម្មណំ រាគាទិសម្បយុត្តំ វា ន ហោតិ, សុបិនំ បស្សន្តស្ស ច ឦទិសានិ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អថ បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, វិនយវិរោធោ អាបជ្ជតិ។ យញ្ហិ បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, តំ សព្ពោហារិកចិត្តេន បស្សតិ, សព្ពោហារិកចិត្តេន ច កតេ វីតិក្កមេ អនាបត្តិ នាម នត្ថិ, សុបិនំ បស្សន្តេន បន កតេ វីតិក្កមេ ឯកន្តំ អនាបត្តិ ឯវ។ អថ នេវ សុត្តោ ន បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, កោ នាម បស្សតិ។ ឯវញ្ច សតិ សុបិនស្ស អភាវោវ អាបជ្ជតិ, ន អភាវោ។ កស្មា? យស្មា កបិនិទ្ទាបរេតោ បស្សតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “មជ្ឈបគតោ, មហារាជ, កបិនិទ្ទាបរេតោ សុបិនំ បស្សតី”តិ (មិ. ប. ៥.៣.៥)។

កបិនិទ្ទាបរេតោតិ មក្កដនិទ្ទាយ យុត្តោ។ យថា ហិ មក្កដស្ស និទ្ទា លហុបរិវត្តា ហោតិ, ឯវំ យា និទ្ទា បុនប្បុនំ កុសលាទិចិត្តវោកិណ្ណត្តា លហុបរិវត្តា។ យស្សា បវត្តិយំ បុនប្បុនំ ភវង្គតោ ឧត្តរណំ ហោតិ, តាយ យុត្តោ សុបិនំ បស្សតិ។ តេនាយំ សុបិនោ កុសលោបិ ហោតិ អកុសលោបិ អព្យាកតោបិ។ តត្ថ សុបិនន្តេ ចេតិយវន្ទនធម្មស្សវនធម្មទេសនាទីនិ ករោន្តស្ស កុសលោ, បាណាតិបាតាទីនិ ករោន្តស្ស អកុសលោ, ទ្វីហិ អន្តេហិ មុត្តោ អាវជ្ជនតទារម្មណក្ខណេ អព្យាកតោតិ វេទិតព្ពោ។ ស្វាយំ ទុព្ពលវត្ថុកត្តា ចេតនាយ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិតុំ អសមត្ថោ, បវត្តេ បន អញ្ញេហិ កុសលាកុសលេហិ ឧបត្ថម្ភិតោ វិបាកំ ទេតិ។

មណិលក្ខណាទីសុ ឯវរូបោ មណិ បសត្ថោ, ឯវរូបោ អបសត្ថោ, សាមិនោ អារោគ្យឥស្សរិយាទីនំ ហេតុ ហោតិ, ន ហោតីតិ ឯវំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន មណិអាទីនំ លក្ខណំ អាទិសន្តីតិ អត្ថោ។ តត្ថ **អាវុធលក្ខណន្តិ** ឋបេត្វា អសិអាទីនិ អវសេសំ អាវុធំ ។ **ឥត្ថិលក្ខណា**ទីនិបិ យម្ហិ កុលេ ឥត្ថិបុរិសាទយោ វសន្តិ, តស្ស វុទ្ធិហានិវសេនេវ វេទិតព្ពានិ។ **អជលក្ខណា**ទីសុ បន “ឯវរូបានំ អជាទីនំ មំសំ ខាទិតព្ពំ, ឯវរូបានំ ន ខាទិតព្ព”ន្តិ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

អបិ ចេត្ថ គោធាយ លក្ខណេ ចិត្តកម្មបិឡន្ធនាទីសុបិ “ឯវរូបាយ គោធាយ សតិ ឥទំ នាម ហោតី”តិ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ **កណ្ណិកាលក្ខណំ** បិឡន្ធនកណ្ណិកាយបិ គេហកណ្ណិកាយបិ វសេន វេទិតព្ពំ។ **កច្ឆបលក្ខណ**ម្បិ គោធលក្ខណសទិសមេវ។ **មិគលក្ខណំ** សព្ពសង្គាហិកំ សព្ពចតុប្បទានំ លក្ខណវសេន វុត្តំ។ **ឯវំ លក្ខណបាឋកា លក្ខណំ អាទិសន្តី**តិ ឯវំ លក្ខណសត្ថវាចកា លក្ខណំ អាទិសន្តិ កថេន្តិ។

នក្ខត្តានីតិ កត្តិកាទីនិ អដ្ឋវីសតិ នក្ខត្តានិ។ **ឥមិនា នក្ខត្តេន ឃរប្បវេសោ កាតព្ពោ**តិ គេហប្បវេសមង្គលំ កាតព្ពំ។ **មកុដំ ពន្ធិតព្ព**ន្តិ បសាធនមង្គលំ កាតព្ពំ។ **វារេយ្យ**ន្តិ “ឥមស្ស ទារកស្ស អសុកកុលតោ

អសុកនក្ខត្តេន ទារិកំ អានេថា”តិ អាវាហករណញ្ច “ឥមំ ទារិកំ អសុកស្ស នាម ទារកស្ស អសុកនក្ខត្តេន ទេថ, ឯវំ ឯតេសំ វុឌ្ឍិ ភវិស្សតី”តិ វិវាហករណញ្ច វត្វា វារេយ្យសង្ខាតំ អាវាហវិវាហមង្គលំ កាតព្ពន្តិ អាទិសន្តិ។ **ពីជនីហារោ**តិ ពីជានំ វប្បត្ថាយ ពហិ នីហរណំ។ “និហរោ”តិបិ បាឡិ។ **មិគវាក្កន្តិ** ឥទំ សព្ពសង្គាហិកនាមំ, សព្ពសកុណចតុប្បទានំ រុតញ្ញាណវសេនេវ វុត្តំ។ **មិគវាក្កបាឋកា**តិ សកុន្តចតុប្បទានំ សទ្ទព្យាករណកា។ **មិគវាក្កំ អាទិសន្តី**តិ តេសំ សទ្ទំ សុត្វា ព្យាករោន្តិ។ **រុតន្តិ** សទ្ទំ។ “រុទ”ន្តិ វា បាឡិ។ **វស្សិតន្តិ** វាចំ។ **គព្ភករណីយា**តិ វិនស្សមានស្ស គព្ភស្ស បុន អវិនាសាយ ឱសធទានេន គព្ភសណ្ឋានការកា។ គព្ភោ ហិ វាតេន បាណកេហិ កម្មុនា ចាតិ តីហិ ការណេហិ វិនស្សតិ។ តត្ថ វាតេន វិនស្សន្តេ វាតវិនាសនំ សីតលំ ភេសជ្ជំ ទេតិ។ បាណកេហិ វិនស្សន្តេ បាណកានំ បដិកម្មំ ករោតិ។ កម្មុនា វិនស្សន្តេ បន ពុទ្ធាបិ បដិពាហិតុំ ន សក្កោន្តិ។ តស្មា ន តំ ឥធ គហិតំ។ **សាលាកិយ**ន្តិ សលាកវេជ្ជកម្មំ។ **សល្លកត្តិយ**ន្តិ សល្លកត្តវេជ្ជកម្មំ។ **កាយតិកិច្ឆ**ន្តិ មូលភេសជ្ជាទីនិ យោជេត្វា កាយតិកិច្ឆវេជ្ជកម្មំ។ **ភូតិយ**ន្តិ ភូតវេជ្ជកម្មំ។ **កោមារភច្ច**ន្តិ កោមារកវេជ្ជកម្មំ។ **កុហា**តិ វិម្ហាបកា។ **ថទ្ធា**តិ ទារុក្ខន្ធំ វិយ ថទ្ធសរីរា។ **លបា**តិ បច្ចយបដិពទ្ធវចនកា។ **សិង្គី**តិ មណ្ឌនបកតិកា។ **ឧន្នឡា**តិ ឧគ្គតមាននឡា។ **អសមាហិតា**តិ ឧបចារប្បនាសមាធិវិរហិតា។

ន គណ្ហេយ្យាតិអាទីសុ ឧទ្ទេសគ្គហណវសេន **ន គណ្ហេយ្យ**។ សជ្ឈាយវសេន **ន ឧគ្គណ្ហេយ្យ**។ ចិត្តេ ឋបនវសេន **ន ធារយេ្យ**។ សមីបំ កត្វា ឋបនវសេន **ន ឧបធារយេ្យ**។ ឧបបរិក្ខាវសេន **ន ឧបលក្ខេយ្យ**។ អញ្ញេសំ វាចនវសេន **នប្បយោជេយ្យ**។

១៦៣. បេសុណិយន្តិ បេសុញ្ញំ។ សេសនិទ្ទេសោ ច វុត្តត្ថោយេវ។

១៦៤. កយវិក្កយេតិ បញ្ចហិ សហធម្មិកេហិ សទ្ធិំ វញ្ចនវសេន វា ឧទយបត្ថនាវសេន វា ន តិដ្ឋេយ្យ។ **ឧបវាទំ ភិក្ខុ ន ករយ្យា**តិ ឧបវាទករេ កិលេសេ អនិព្ពត្តេន្តោ អត្តនិ បរេហិ សមណព្រាហ្មណេហិ ឧបវាទំ ន ជនេយ្យ។ **គាមេ ច នាភិសជ្ជេយ្យា**តិ គាមេ ច គិហិសំសគ្គាទីហិ នាភិសជ្ជេយ្យ។ **លាភកម្យា ជនំ ន លបយេយ្យា**តិ លាភកាមតាយ ជនំ ន លបយេយ្យ។

យេ កយវិក្កយា វិនយេ បដិក្ខិត្តាតិ យេ ទានបដិគ្គហណវសេន កយវិក្កយសិក្ខាបទេ (បារា. ៥៩៣ អាទយោ) ន វដ្ដតីតិ បដិក្ខិត្តា, ឥធាធិប្បេតំ កយវិក្កយំ ទស្សេតុំ “**បញ្ចន្នំ សទ្ធិំ បត្តំ វា ចីវរំ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បញ្ចន្នំ សទ្ធិ**ន្តិ បញ្ចហិ សហធម្មិកេហិ សហ។ បញ្ច សហធម្មិកា នាម ភិក្ខុភិក្ខុនីសិក្ខមានសាមណេរសាមណេរិយោ។ **វញ្ចនិយំ វា**តិ បដិរូបកំ ទស្សេត្វា វញ្ចនិយំ វា។ **ឧទយំ វា បត្ថយន្តោ**តិ វុឌ្ឍិំ បត្ថេន្តោ វា។ **បរិវត្តេតី**តិ បរិវត្តនំ ករោតិ។

ឥទ្ធិមន្តោតិ ឥជ្ឈនបភាវវន្តោ។ **ទិព្ពចក្ខុកា**តិ ទិព្ពសទិសញាណចក្ខុកា។ អថ វា ទិព្ពវិហារសន្និស្សយេន លទ្ធញាណចក្ខុកា។ **បរចិត្តវិទុនោ**តិ អត្តនោ ចិត្តេន បរេសំ ចិត្តជាននកា។ **តេ ទូរតោបិ បស្សន្តី**តិ ឯកយោជនតោបិ យោជនសតតោបិ យោជនសហស្សតោបិ យោជនសតសហស្សតោបិ ចក្កវាឡតោបិ ទ្វេតីណិចត្តារិបញ្ចទសវីសតិចត្តាលីសសហស្សតោបិ តតោ អតិរេកតោបិ ចក្កវាឡតោ បស្សន្តិ ទក្ខន្តិ។ **អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តី**តិ សមីបេ ឋិតាបិ និសិន្នាបិ ន បញ្ញាយន្តិ។ **ចេតសាបិ ចិត្តំ បជានន្តី**តិ អត្តនោ ចិត្តេនាបិ បរេសំ ចិត្តំ បជានន្តិ។ **ទេវតាបិ ខោ សន្តិ ឥទ្ធិមន្តិនិយោ**តិ ទេវតាបិ ឯវំ សំវិជ្ជន្តិ ឥជ្ឈនបភាវវន្តិនិយោ។ **បរចិត្តវិទុនិយោ**តិ បរេសំ ចិត្តំ ជានន្តិយោ។ **ឱឡារិកេហិ វា កិលេសេហី**តិ កាយទុច្ចរិតាទិកេហិ វា ឧបតាបេហិ។ **មជ្ឈិមេហិ វា**តិ កាមវិតក្កាទិកេហិ វា។ **សុខុមេហិ វា**តិ ញាតិវិតក្កាទិកេហិ វា។ កាយទុច្ចរិតាទយោ កម្មបថវសេន , កាមវិតក្កាទយោ វដ្តមូលកកិលេសវសេន វេទិតព្ពា។

ញាតិវិតក្កាទីសុ “មយ្ហំ ញាតយោ សុខជីវិនោ សម្បត្តិយុត្តា”តិ ឯវំ បញ្ចកាមគុណសន្និស្សិតេន គេហសន្និស្សិតបេមេន ញាតកេ អារព្ភ ឧប្បន្នវិតក្កោ **ញាតិវិតក្កោ**។ “មយ្ហំ ញាតយោ ខយំ គតា វយំ គតា សទ្ធា បសន្នា”តិ ឯវំ បវត្តោ បន ញាតិវិតក្កោ នាម ន ហោតិ។

“អម្ហាកំ ជនបទោ សុភិក្ខោ សម្បន្នសស្សោ”តិ តុដ្ឋមានសស្ស គេហស្សិតបេមវសេន ឧប្បន្នវិតក្កោ **ជនបទវិតក្កោ**។ “អម្ហាកំ ជនបទេ មនុស្សា សទ្ធា បសន្នា ខយំ គតា វយំ គតា”តិ ឯវំ បវត្តោ បន ជនបទវិតក្កោ នាម ន ហោតិ។

អមរត្ថាយ វិតក្កោ, អមរោ វា វិតក្កោតិ **អមរវិតក្កោ**។ តត្ថ ឧក្កុដិកប្បធានាទីហិ ទុក្ខេ និជិណ្ណេ សម្បរាយេ អត្តា សុខី ហោតិ។ **អមរោ**តិ ទុក្ករការិកំ ករោន្តស្ស តាយ ទុក្ករការិកាយ បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ អមរត្ថាយ

វិតក្កោ នាម។ ទិដ្ឋិគតិកោ បន “សស្សតំ វទេសី”តិអាទីនិ បុដ្ឋោ “ឯវន្តិបិ មេ នោ, តថាតិបិ មេ នោ, អញ្ញថាតិបិ មេ នោ, នោតិបិ មេ នោ, នោ នោតិបិ មេ នោ”តិ វិក្ខេបំ អាបជ្ជតិ, តស្ស សោ ទិដ្ឋិគតបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, យថា អមរោ នាម មច្ឆោ ឧទកេ គហេត្វា មារេតុំ ន សក្កា, ឥតោ ចិតោ ច ធាវតិ គាហំ ន គច្ឆតិ, ឯវមេវ ឯកស្មិំ បក្ខេ អសណ្ឋហនតោ ន មរតីតិ អមរោ នាម ហោតិ, តំ ទុវិធម្បិ ឯកតោ កត្វា “អមរាវិតក្កោ”តិ វុត្តំ។

បរានុទ្ទយតាបដិសញ្ញុត្តោតិ អនុទ្ទយតាបដិរូបកេន គេហស្សិតបេមេន បដិសំយុត្តោ។ ឧបដ្ឋាកេសុ នន្ទន្តេសុ សោចន្តេសុ ច តេហិ សទ្ធិំ ទិគុណំ នន្ទតិ ទិគុណំ សោចតិ, តេសុ សុខិតេសុ ទិគុណំ សុខិតោ ហោតិ, ទុក្ខិតេសុ ទិគុណំ ទុក្ខិតោ ហោតិ។ ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អត្តនា វោយោគំ អាបជ្ជតិ។ តានិ តានិ កិច្ចានិ សាធេន្តោ បញ្ញត្តិំ វីតិក្កមតិ, សល្លេខំ កោបេតិ។ យោ តស្មិំ សំសដ្ឋវិហារេ តស្មិំ វា វោយោគាបជ្ជនេ គេហស្សិតោ វិតក្កោ, អយំ បរានុទ្ទយតាបដិសញ្ញុត្តោ វិតក្កោ នាម។

លាភសក្ការសិលោកបដិសញ្ញុត្តោតិ ចីវរាទិលាភេន ចេវ សក្ការេន ច កិត្តិសទ្ទេន ច សទ្ធិំ អារម្មណករណវសេន បដិសញ្ញុត្តោ។ **អនវញ្ញត្តិបដិសញ្ញុត្តោ**តិ “អហោ វត មំ បរេ ន អវជានេយ្យុំ, ន សោធេត្វា វិសោធេត្វា កថេយ្យុ”ន្តិ ឯវំ អនវញ្ញាតភាវបត្ថនាយ សទ្ធិំ ឧប្បជ្ជនកវិតក្កោ ។ សោ តស្មិំ “មា មំ បរេ អវជានីសូ”តិ ឧប្បន្នេ វិតក្កេ បញ្ចកាមគុណសង្ខាតគេហនិស្សិតោ ហុត្វា ឧប្បន្នវិតក្កោ អនវញ្ញត្តិបដិសញ្ញុត្តោ វិតក្កោ។

តត្រ តត្រ សជ្ជតីតិ តេសុ តេសុ អារម្មណេសុ លគ្គតិ។ **តត្រ តត្រ គណ្ហាតី**តិ វុត្តប្បការំ អារម្មណំ បរិសតិ។ **ពជ្ឈតី**តិ តេហិ តេហិ អារម្មណេហិ សទ្ធិំ ពជ្ឈតិ ឯកីភវតិ។ **អនយព្យសន**ន្តិ តត្ថ តត្ថ អវឌ្ឍិំ វិនាសំ។ **អាបជ្ជតី**តិ ជាបុណាតិ។

អាមិសចក្ខុកស្សាតិ ចីវរាទិអាមិសលោលស្ស។ **លោកធម្មគរុកស្សា**តិ លោកុត្តរធម្មំ មុញ្ចិត្វា រូបាទិលោកធម្មមេវ គរុំ កត្វា ចរន្តស្ស។ **អាលបនា**តិ វិហារំ អាគតមនុស្សេ ទិស្វា “កិមត្ថាយ ភោន្តោ អាគតា, កិំ ភិក្ខូ និមន្តេតុំ, យទិ ឯវំ គច្ឆថ, អហំ បច្ឆតោ ភិក្ខូ គហេត្វា អាគច្ឆាមី”តិ ឯវំ អាទិតោវ លបនា។ អថ វា អត្តានំ ឧបនេត្វា “អហំ តិស្សោ, មយិ រាជា បសន្នោ, មយិ អសុកោ ច អសុកោ ច រាជមហាមត្តោ បសន្នោ”តិ ឯវំ អត្តុបនាយិកា លបនាតិ **អាលបនា។ លបនា**តិ បុដ្ឋស្ស សតោ វុត្តប្បការមេវ លបនំ។

សល្លបនាតិ គហបតិកានំ ឧក្កណ្ឋនេ ភីតស្ស ឱកាសំ ទត្វា សុដ្ឋុ លបនា។ **ឧល្លបនា**តិ “មហាកុដុម្ពិកោ មហានាវិកោ មហាទានបតី”តិ ឯវំ ឧទ្ធំ កត្វា លបនា។ **សមុល្លបនា**តិ សព្ពតោ ភាគេន ឧទ្ធំ កត្វា លបនា។ **ឧន្នហនា**តិ “ឧបាសកា បុព្ពេ ឦទិសេ កាលេ នវទានំ ទេថ, ឥទានិ កិំ ន ទេថា”តិ ឯវំ យាវ “ទស្សាម ភន្តេ, ឱកាសំ ន លភាមា”តិអាទីនិ វទន្តិ, តាវ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ នហនា, វេឋនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា ឧច្ឆុហត្ថំ ទិស្វា “កុតោ អាភតំ ឧបាសកា”តិ បុច្ឆតិ។ ឧច្ឆុខេត្តតោ ភន្តេតិ។ កិំ តត្ថ ឧច្ឆុ មធុរន្តិ។ ខាទិត្វា ភន្តេ ជានិតព្ពន្តិ។ ន ឧបាសកា “ភិក្ខុស្ស ឧច្ឆុំ ទេថា”តិ វត្តុំ វដ្តតីតិ យា ឯវរូបា និព្ពេឋេន្តស្សាបិ និវេឋនកកថា, សា **ឧន្នហនា**។ សព្ពតោ ភាគេន បុនប្បុនំ ឧន្នហនា **សមុន្នហនា។ ឧក្កាចនា**តិ “ឯតំ កុលំ មំយេវ ជានាតិ, សចេ ឯត្ថ ទេយ្យធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, មយ្ហំយេវ ទេតី”តិ ឯវំ ឧក្ខិបិត្វា កាចនា ឧក្កាចនា, ឧទ្ទីបនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ សព្ពតោ ភាគេន បន បុនប្បុនំ ឧក្កាចនា **សមុក្កាចនា។ អនុប្បិយភាណិតា**តិ បច្ចយវសេន បុនប្បុនំ បិយវចនភណនា។ **សណ្ហវាចតា**តិ មុទុវចនតា។ **សខិលវាចតា**តិ មន្ទបមាណយុត្តវចនតា សិថិលវចនតា វា។ **សិថិលវាចតា**តិ អល្លីយវចនតា។ **អផរុសវាចតា**តិ មធុរវចនតា។

បុរាណំ មាតាបេត្តិកន្តិ បុរេ ឧប្បន្នំ មាតាបិតូនំ សន្តកំ។ **អន្តរហិត**ន្តិ បដិច្ឆន្នំ តិរោភូតំ ។ **ញាយាមី**តិ បាកដោ ហោមិ។ **អសុកស្ស កុលូបកោ**តិ អសុកស្ស អមច្ចស្ស កុលបយិរុបាសកោ។ **អសុកាយា**តិ អសុកាយ ឧបាសិកាយ។ **មំ ឧជ្ឈិត្វា**តិ មំ វិស្សជ្ជិត្វា។

១៦៥. **បយុត្ត**ន្តិ ចីវរាទីហិ សម្បយុត្តំ, គទត្ថំ វា បយោជិតំ។ **ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ សព្ពោ ហេដ្ឋា វុត្តនយោវ។**

១៦៦. មោសវជ្ជេ ន និយ្យេថា**តិ មុសាវាទេ ន និយ្យេថ។**ជីវិតេនាតិ **ជីវិកាយ។**

សហោតិ អសន្តគុណទីបនតោ ន សម្មា ភាសិតា។ សព្ពតោ ភាគេន សហោ **បរិសហោ។ យំ តត្ថា**តិ យំ តស្មិំ បុគ្គលេ។ **សបន្តិ** អសន្តគុណទីបនំ កេរាដិយំ។ **សបតា**តិ សបាការោ។ **សាបេយ្យ**ន្តិ សបភាវោ។ **កក្ករតា**តិ បទុមនាឡស្ស វិយ អបរាមសនក្ខមោ ផរុសភាវោ។ **កក្ករិយ**ន្តិបិ តស្សេវ វេវចនំ។ **បរិក្ខត្តតា បារិក្ខត្តិយ**ន្តិ បទទ្វយេន និខណិត្វា ឋបិតំ វិយ ទឡ្ហកេរាដិយំ វុត្តំ។ កេចិ បន “**កក្ករតា**តិ សម្ភាវយិត្វា វចនំ។ **កក្ករិយ**ន្តិ សម្ភាវយិត្វា វចនភាវោ។ **បរិក្ខត្តតា**តិ អលង្ករណាការោ។ **បារិក្ខត្តិយ**ន្តិ អលង្ករណភាវោ”តិ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ ឥទំ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ សាបេយ្យំ នាម វុច្ចតិ។ យេន សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស កុច្ឆិ វា បិដ្ឋិ វា ជានិតុំ ន សក្កា។

“វាមេន សូករោ ហោតិ, ទក្ខិណេន អជាមិគោ;
សរេន នេលកោ ហោតិ, វិសាណេន ជរគ្គវោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៩៦; វិភ. អដ្ឋ. ៨៩៤) –

ឯវំ វុត្តយក្ខសូករសទិសោ ហោតិ។ **អតិមញ្ញតី**តិ អតិក្កមិត្វា មញ្ញតិ។

កី បនាយំ ពហុលាជីវោតិ អយំ បន បុគ្គលោ កោ នាម ពហុលាជីវកោ។ **សព្ពំ សំភក្ខេតី**តិ លទ្ធំ សព្ពំ ខាទតិ។ **អប្បបុញ្ញោ**តិ មន្ទបុញ្ញោ។ **អប្បេសក្ខោ**តិ បរិវារវិរហិតោ។ **បញ្ញាសម្បន្នោ**តិ សម្បន្នបញ្ញោ បរិបុណ្ណបញ្ញោ។ **បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតី**តិ បញ្ហំ កថេតិ ព្យាករោតិ។

១៦៧. **សុត្វា រុសិតោ ពហុំ វាចំ, សមណានំ វា បុថុជនាន**ន្តិ រុសិតោ ឃដ្ដិតោ បរេហិ តេសំ សមណានំ វា ខត្តិយាទិភេទានំ វា អញ្ញេសំ បុថុជនានំ ពហុម្បិ អនិដ្ឋំ វាចំ សុត្វា។ **ន បដិវជ្ជា**តិ ន បដិវទេយ្យ។ កិំ ការណា? **ន ហិ សន្តោ បដិសេនិំ ករោន្តិ**។

កក្ខឡេនាតិ ទារុណេន។ **សន្តោ**តិ និព្ពុតកិលេសា។ **បដិសេនិ**ន្តិ បដិសត្តុំ។ **បដិមល្ល**ន្តិ បដិយោធំ។ **បដិកណ្ដក**ន្តិ បដិវេរិំ។ **បដិបក្ខ**ន្តិ កិលេសបដិបក្ខំ, កិលេសវសេន សង្គំ ន ករោន្តីតិ អត្ថោ។

១៦៨. **ឯតញ្ច ធម្មមញ្ញាយា**តិ សព្ពមេតំ យថាវុត្តំ ធម្មំ ញត្វា។ **វិចិន**ន្តិ វិចិនន្តោ។ **សន្តីតិ និព្ពុតី ញត្វា**តិ និព្ពុតិំ រាគាទីនំ សន្តីតិ ញត្វា។

សមញ្ចតិ កាយសុចរិតាទិំ។ **វិសមញ្ចា**តិ កាយទុច្ចរិតាទិំ។ **បថញ្ចា**តិ ទសកុសលកម្មបថំ។ **វិបថញ្ចា**តិ ទស អកុសលកម្មបថំ។ **សាវជ្ជញ្ចា**តិ អកុសលញ្ច។ **អនវជ្ជញ្ចា**តិ កុសលញ្ច។ **ហីនបណីតកណ្ហសុក្កវិញ្ញូគរហិត វិញ្ញូបសត្ថ**ន្តិ ឥទម្បិ កុសលាកុសលមេវ។ តត្ថ កាយសុចរិតាទិ សមករណតោ **សមំ**។ កាយទុច្ចរិតាទិ វិសមករណតោ **វិសមំ**។ ទសកុសលកម្មបថា សុគតិគមនបថត្តា **បថំ**។ ទសអកុសលកម្មបថា សុគតិគមន បដិបក្ខត្តា អបាយគមនបថត្តា **វិបថំ**។ អកុសលំ សទោសត្តា **សាវជ្ជំ**។ កុសលំ និទ្ទោសត្តា **អនវជ្ជំ**។ តថា មោហេន វា ទោសមោហេន វា លោភមោហេន វា សម្បយុត្តត្តា **ហីនំ** ។ អលោភអទោសអមោហសម្បយុត្តត្តា **បណីតំ**។ កណ្ហវិបាកត្តា **កណ្ហំ**។ សុក្កវិបាកត្តា **សុក្កំ**។ ពុទ្ធាទីហិ វិញ្ញូហិ គរហិតត្តា **វិញ្ញូគរហិតំ**។ តេហិ ឯវ ថោមិតត្តា **វិញ្ញូបសត្ថ**ន្តិ ញាតព្ពំ។

១៦៩. កិំ ការណា នប្បមជ្ជេយ្យ ឥតិ ចេ – **អភិភូ ហិ សោ**តិ គាថា។ តត្ថ **អភិភូ**តិ រូបាទីនំ អភិភវិតា។ **អនភិភូតោ**តិ តេហិ អនភិភូតោ។ **សក្ខិធម្មមនីតិហមទ្ទសី**តិ បច្ចក្ខមេវ អនីតិហំ ធម្មំ អទ្ទក្ខិ។ **សទា នមស្ស’មនុសិក្ខេ**តិ សទា នមស្សន្តោ តិស្សោ សិក្ខាយោ សិក្ខេយ្យ។

កេហិចិ កិលេសេហីតិ កេហិចិ រាគាទិឧបតាបករេហិ កិលេសេហិ។ **អភិភោសិ នេ**តិ តេ កិលេសេ អភិភវិ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

កេវលំ បន ឯត្ថ “ចក្ខូហិ នេវ លោលោ”តិអាទីហិ ឥន្ទ្រិយសំវរោ, “អន្នានមថោ បានាន”ន្តិអាទីហិ សន្និធិបដិក្ខេបមុខេន បច្ចយបដិសេវនសីលំ, មេថុនមោសវជ្ជបេសុណិយាទីហិ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ , “អាថព្ពណំ សុបិនំ លក្ខណ”ន្តិអាទីហិ អាជីវបារិសុទ្ធិសីលំ, “ឈាយី ន បាទលោលស្សា”តិ ឥមិនា សមាធិ, “វិចិនំ ភិក្ខូ”តិ ឥមិនា បញ្ញា, “សទា សតោ សិក្ខេ”តិ ឥមិនា បុន សង្ខេបតោ តិស្សោបិ សិក្ខា, “អថ អាសនេសុ សយនេសុ, អប្បសទ្ទេសុ ភិក្ខុ វិហរេយ្យ, និទ្ទំ ន ពហុលីករេយ្យា”តិអាទីហិ សីលសមាធិបញ្ញានំ ឧបការានុបការសង្គណ្ហនវិនោទនានិ វុត្តានីតិ។ ឯវំ ភគវា និម្មិតស្ស បរិបុណ្ណបដិបទំ វត្វា អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ បុរាភេទសុត្តេ (មហានិ. ៨៣ អាទយោ) វុត្តសទិសោយេវាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

គុរដកសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. អត្តទណ្ឌសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៧០. បន្នរសមេ អត្តទណ្ឌសុត្តនិទ្ទេសេ **អត្តទណ្ឌា ភយំ ជាត**ន្តិ បឋមគាថាយ អត្ថោ – យំ លោកស្ស ទិដ្ឋធម្មិកំ វា សម្បរាយិកំ វា ភយំ ជាតំ, តំ សព្ពំ **អត្តទណ្ឌា ភយំ ជាតំ** អត្តនោ ទុច្ចរិតការណា ជាតំ, ឯវំ សន្តេបិ **ជនំ បស្សថ មេធគំ**, ឥមំ សាកិយាទិជនំ បស្សថ អញ្ញមញ្ញំ មេធគំ ហឹសកំ ពាធកន្តិ។ ឯវំ តំ បដិវិរុទ្ធំ វិប្បដិបន្នំ ជនំ បរិភាសិត្វា អត្តនោ សម្មា បដិបត្តិទស្សនេន តស្ស សំវេគំ ជនេតុំ អាហ “**សំវេគំ កិត្តយិស្សាមិ, យថា សំវិជិតំ មយា**”តិ។ បុព្ពេ ពោធិសត្តេនេវ សតាតិ អធិប្បាយោ។

តយោតិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ទណ្ឌា**តិ ទុច្ចរិតា។ **កាយទណ្ឌោ**តិ កាយទុច្ចរិតំ។ **វចីទណ្ឌា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តិវិធំ កាយទុច្ចរិត**ន្តិ បាណាតិបាតាទិកាយតោ បវត្តំ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កិលេសបូតិកត្តា វា ទុដ្ឋុ ចរិតន្តិ លទ្ធនាមំ តិវិធំ ទុច្ចរិតំ កាយទុច្ចរិតំ។ **ចតុព្ពិធ**ន្តិ មុសាវាទាទិចតុព្ពិធំ។ **តិវិធ**ន្តិ អភិជ្ឈាទិតិវិធំ។ **ទិដ្ឋធម្មិក**ន្តិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ បដិសំវេទនីយំ។ **សម្បរាយិក**ន្តិ អនាគតេ អត្តភាវេ បដិសំវេទនីយំ។ **អាគុចារី**តិ បាបការី អបរាធការី។ **តមេនំ រាជា បរិភាសតី**តិ បាបការឹ រាជា បរិភាសតិ, ភយំ ឧប្បាទេតិ។ **ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតី**តិ កាយិកំ ទុក្ខំ ចេតសិកំ ទោមនស្សំ វិន្ទតិ។ **ឯតំ ភយំ ទុក្ខំ ទោមនស្ស**ន្តិ ឯវរូបំ ភយញ្ច ទុក្ខញ្ច ទោមនស្សញ្ច។ **កុតោ តស្សា**តិ តស្ស ចោរស្ស កុតោ ឧប្បន្នំ។ **អត្តទណ្ឌតោ ជាត**ន្តិ អត្តនា កតទុច្ចរិតតោ ឧប្បន្នំ។

អន្តមសោតិ ហេដ្ឋិមតោ។ **សវចនីយម្បិ ករោតិ “ន តេ លព្ភា ឥតោ បក្កមិតុ”**ន្តិ ឥតោ ឥមម្ហា គាមាទិនា គន្តុំ ន លព្ភា។ ន សក្កា ពហិ និក្ខមិតុន្តិ បលិពោធំ សង្គំ ករោតិ។ **ធនជានិបច្ចយាបី**តិ ធនបរិហានិការណាបិ។ រាជា តស្ស វិវិធា កម្មការណា ការាបេតិ។ **កសាហិបិ តាឡេតី**តិ កសាទណ្ឌកេហិ បោថេតិ។ **វេត្តេហិបិ តាឡេតី**តិ សកណ្ដកវេត្តលតាហិ បោថេតិ។ **អឌ្ឍទណ្ឌកេហី**តិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយាយេវ។ **សុនខេហិបិ ខាទាបេតី**តិ កតិបយានិ ទិវសានិ អាហារេ អទត្វា ឆាតសុនខេហិ ខាទាបេតិ។ តេ មុហុត្តេន អដ្ឋិកសង្ខលិកមេវ ករោតិ។ **សូលេ ឧត្តាសេតី**តិ សូលំ អារោបេតិ។ **រាជា ឥមេសំ ចតុន្នំ ទណ្ឌានំ ឥស្សរោ**តិ ឥមាសំ ចតុន្នំ អាណានំ កាតុំ រាជា សមត្ថោ។

សកេន កម្មេនាតិ សយំកតេន កម្មេន។ **តមេនំ និរយបាលា**តិ ឯត្ថ ឯកច្ចេ ថេរា “និរយបាលា នាម នត្ថិ, យន្តរូបំ វិយ កម្មមេវ ការណំ ការេតី”តិ វទន្តិ។ តេសំ តំ “អត្ថិ និរយេសុ និរយបាលាតិ, អាមន្តា។ អត្ថិ ច ការណិកា”តិអាទិនា នយេន អភិធម្មេ (កថា. ៨៦៦ អាទយោ) បដិសេធិតមេវ។ យថា ហិ មនុស្សលោកេ កម្មការណការកា អត្ថិ, ឯវមេវ និរយេសុ និរយបាលា អត្ថីតិ។ **តត្តំ អយោខិល**ន្តិ តិគាវុតំ អត្តភាវំ សម្បជ្ជលិតាយ លោហបថវិយា ឧត្តានកំ និបជ្ជាបេត្វា ទក្ខិណហត្ថេ តាលប្បមាណំ អយសូលំ បវេសេន្តិ, តថា វាមហត្ថាទីសុ។ យថា ច ឧត្តានកំ និបជ្ជាបេត្វា ឯវំ ឧរេនបិ វាមបស្សេនបិ ទក្ខិណបស្សេនបិ និបជ្ជាបេត្វា តំ កម្មការណំ ករោន្តិយេវ។

សំវេសេត្វាតិ ជលិតាយ លោហបថវិយា តិគាវុតំ អត្តភាវំ និបជ្ជាបេត្វា។ **កុឋារីហី**តិ មហតីហិ គេហច្ឆាទនស្ស ឯកបក្ខមត្តាហិ កុឋារីហិ តច្ឆេន្តិ, លោហិតំ នទី ហុត្វា សន្ទតិ, លោហបថវិតោ ជាលា ឧដ្ឋហិត្វា តច្ឆិតដ្ឋានំ គណ្ហាតិ, មហាទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តច្ឆន្តា បន សុត្តាហតំ ករិត្វា ទារុំ វិយ អដ្ឋំសម្បិ ឆឡំសម្បិ ករោន្តិ។ **វាសីហី**តិ មហាសុប្បប្បមាណាហិ វាសីហិ។ **រថេ យោជេត្វា**តិ សទ្ធឹ យុគយោត្តឧបក្ខរចក្កកុព្ពរបាជនេហិ សព្ពតោ បជ្ជលិតេ រថេ យោជេត្វា។ **មហន្ត**ន្តិ មហាកូដាគារប្បមាណំ។ **អារោបេន្តី**តិ សម្បជ្ជលិតេហិ អយមុគ្គរេហិ បោថេន្តា អារោបេន្តិ។ **សកិម្បិ ឧទ្ធ**ន្តិ សុបក្កុត្ថិតាយ ឧក្ខលិយា បក្ខិត្តតណ្ឌុលំ វិយ ឧទ្ធំ អធោ តិរិយញ្ច គច្ឆតិ។ **មហានិរយេ**តិ អវីចិមហានិរយម្ហិ។

ចតុក្កណ្ណោតិ ចតុរស្សមញ្ជូសាសទិសោ។ **វិភត្តោ**តិ ចតុទ្វារវសេន វិភត្តោ។ **ភាគសោ មិតោ**តិ ទ្វារវីថីនំ វសេន ភាគេ ឋបេត្វា ឋបេត្វា វិភត្តោ។ **បរិយន្តោ**តិ បរិក្ខិត្តោ។ **អយសា**តិ ឧបរិ នវយោជនិកេន អយបដ្ដេន ឆាទិតោ។ **សមន្តា យោជនសតំ ផរិត្វា តិដ្ឋតី**តិ ឯវំ ផរិត្វា តិដ្ឋតិ, យថា សមន្តា យោជនសតេ ឋត្វា ឱលោកេន្តស្ស អក្ខីនិ យមកគោឡកា វិយ និក្ខមន្តិ។ **កទរិយាតបនា**តិ សព្ពេបិ តេ ឧស្សទេហិ សទ្ធឹ អដ្ឋ មហានិរយា កទរិយា និច្ចំ តបន្តីតិ កទរិយាតបនា។ ពលវទុក្ខតាយ **ឃោរា**។ កប្បដ្ឋិកានំ អច្ចីនំ អត្ថិតាយ **អច្ចិមន្តោ**។ អាសាទេតុំ យដ្ឋេតុំ ទុក្ករតាយ **ទុរាសទា**។ ទិដ្ឋមត្តា វា សុតមត្តា វា លោមានិ ហំសេន្តីតិ **លោមហំសនរូបា**។ ភឹសនតាយ **ភិស្មា**។ ភយជននតាយ **បដិភយា**។ សុខាភាវេន **ទុខា**។

បុរត្ថិមាយ ភិត្តិយាតិអាទិគាថានំ ឯវំ អវីចិនិរយោតិ បរិយន្តំ កត្វា អយំ សង្ខេបត្ថោ – អគ្គិជាលានំ វា បន សត្តានំ វា តេសំ ទុក្ខស្ស វា វីចិ អន្តរំ នត្ថិ ឯត្ថាតិ អវីចិ។ តត្រ ហិ បុរត្ថិមាទីហិ ភិត្តីហិ ជាលារាសិ ឧដ្ឋហិត្វា បាបកម្មិនោ បុគ្គលេ ឈាបេន្តោ បច្ឆិមាទីសុ ភិត្តីសុ បដិហញ្ញតិ បហរតិ, តា ច ភិត្តិយោ វិនិវិជ្ឈិត្វា បរតោ យោជនសតំ គណ្ហាតិ, ហេដ្ឋា ឧដ្ឋិតា ឧបរិ បដិហញ្ញតិ, ឧបរិ ឧដ្ឋិតា ហេដ្ឋា បដិហញ្ញតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ ជាលានំ វីចិ នាម នត្ថិ។ តស្ស បន អន្តោ យោជនសតដ្ឋានំ ខីរវល្លិបិដ្ឋស្ស បូរិតនាឡិ វិយ សត្តេហិ និរន្តរំ បូរិតំ ចតូហិ ឥរិយាបថេហិ បច្ចន្តានំ សត្តានំ បមាណំ នត្ថិ, ន ច អញ្ញមញ្ញំ ព្យាពាធេន្តិ, សកសកដ្ឋានេយេវ បច្ចន្តិ។ ឯវមេត្ថ សត្តានំ វីចិ នាម នត្ថិ។ យថា បន ជិវ្ហគ្គេ ឆ មធុពិន្ទូនិ សត្តមស្ស តម្ពលោហពិន្ទុនោ អនុទហនពលវតាយ អព្ពោហារិកានិ ហោន្តិ, តថា តត្ថ អនុទហនពលវតាយ សេសា ឆ អកុសលវិបាកុបេក្ខា អព្ពោហារិកា ហោន្តិ, ទុក្ខមេវ និរន្តរំ បញ្ញាយតិ។ ឯវមេត្ថ ទុក្ខស្ស វីចិ នាម នត្ថិ។ និរស្សាទដ្ឋេន **និរយោ**។

តត្ថ សត្តា មហាលុទ្ទាតិ តស្មឹ និព្ពត្តា សត្តា មហន្តា លុទ្ទា។ **មហាកិព្ពិសការិនោ**តិ មហន្តទារុណកម្មការិនោ។ **អច្ចន្តបាបកម្មន្តា**តិ ឯកំសេន បាបកម្មិនោ។ **បច្ចន្តិ ន ច មិយ្យរេ**តិ ឆន្នំ ជាលានមន្តរេ បច្ចន្តិ, ន ច មិយ្យន្តិ។ **ជាតវេទសមោ កាយោ**តិ តេសំ សរីរំ អគ្គិសទិសំ។ **តេសំ និរយវាសិន**ន្តិ តេសំ បាបកម្មានំ និរយវាសីនំ។ **បស្ស កម្មានំ ទឡ្ហត្ត**ន្តិ បាបកម្មានំ ថិរភាវំ ឱលោកេហិ។ **ន ភស្មា ហោតិ នបិ មសី**តិ ឆារិកាបិ ន ហោតិ អង្គារោបិ។ **បុរត្ថិមេនា**តិ យទា តំ ទ្វារំ អបារុតំ ហោតិ, អថ តទភិមុខា ធាវន្តិ, តេសំ តត្ថ ឆវិអាទីនិ ឈាយន្តិ។ ទ្វារសមីបំ បត្តានញ្ច តេសំ តំ បិធីយតិ, បច្ឆិមំ អបារុតំ វិយ ខាយតិ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ **អភិនិក្ខមិតាសា តេ**តិ និរយា និក្ខមិតុំ អាសា ឯតេសន្តិ និក្ខមិតាសា។ **មោក្ខគវេសិនោ**តិ មុញ្ចនុបាយំ ឯសន្តា គវេសន្តាបិ។ **ន តេ តតោ និក្ខមិតុំ, លភន្តិ កម្មបច្ចយា**តិ តេ សត្តា និរយតោ និក្ខមនទ្វារំ បាបកម្មបច្ចយា នាធិគច្ឆន្តិ។ **តេសញ្ច បាបកម្មន្តំ, អវិបក្កំ កតំ ពហុ**ន្តិ តេសញ្ច សត្តានំ លាមកំ ទារុណកម្មំ អវិបាកំ ពហុវិធំ នានប្បការំ អទិន្នវិបាកំ កតំ ឧបចិតំ អត្ថិ។

សំវេគន្តិ វិនិលនំ។ **ឧព្ពេគ**ន្តិ ឋិតដ្ឋានតោ គមនំ។ **ឧត្រាស**ន្តិ ឧព្ពេជនំ អសន្និដ្ឋានំ។ **ភយ**ន្តិ ចិត្តុត្រាសនំ។ **បីឡន**ន្តិ ឃដ្ដនំ។ **ឃដ្ដន**ន្តិ បីឡាករណំ។ **ឧបទ្ទវ**ន្តិ ឰតី។ **ឧបសគ្គ**ន្តិ រុន្ធនំ។

១៧១. ឥទានិ យថានេន សំវិជិតំ, តំ បការំ ទស្សេន្តោ “**ផន្ទមាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ផន្ទមាន**ន្តិ គណ្ហាទិដ្ឋីហិ កម្បមានំ។ **អប្បោទកេ**តិ អប្បេ ឧទកេ។ **អញ្ញមញ្ញេហិ ព្យារុទ្ធេ ទិស្វា**តិ នានាសត្តេ ច អញ្ញមញ្ញេហិ សទ្ធឹ វិរុទ្ធេ ទិស្វា។ **មំ ភយមាវិសី**តិ មំ ភយំ បវិដ្ឋំ។

កិលេសផន្ទនាយ ផន្ទមានន្តិ រាគាទិកិលេសចលនាយ ចលមានំ។ **បយោគោ**តិ កាយវចីមនោបយោគោ។

វិរុទ្ធាតិ វិរោធមាបន្នា។ **បដិវិរុទ្ធា**តិ បដិមុខំ ហុត្វា វិរោធមាបន្នា, សុដ្ឋុ វិរុទ្ធា វា។ **អាហតា**តិ កោធេន អាហតា បហតា។ **បច្ចាហតា**តិ បដិមល្លា ហុត្វា អាហតា។ **អាឃាតិតា**តិ ឃដ្ដិតា។ **បច្ចាឃាតិតា**តិ វិសេសេន ឃដ្ដិតា។ **បាណីហិបិ ឧបក្កមន្តី**តិ ហត្ថេហិបិ បហរន្តិ។

១៧២. **សមន្តមសារោ លោកោ**តិ និរយំ អាទឹ កត្វា សមន្តតោ លោកោ អសារោ និច្ចសារាទិរហិតោ។ **ទិសា សព្ពា សមេរិតា**តិ សព្ពា ទិសា អនិច្ចតាយ កម្បិតា។ **ឥច្ឆំ ភវនមត្តនោ**តិ អត្តនោ តាណំ ឥច្ឆន្តោ។ **នាទ្ទសាសឹ អនោសិត**ន្តិ កិញ្ចិ ឋានំ ជរាទីហិ អនជ្ឈារុឡ្ហំ នាទ្ទក្ខិន្តិ។

អសារោតិ ន សារោ, សារវិរហិតោ វា។ **និស្សារោ**តិ សព្ពេន សព្ពំ សារវិរហិតោ។ **សារាបគតោ**តិ សារតោ អបគតោ។ **និច្ចសារសារេន វា**តិ សតតសារសង្ខាតេន សារេន វា។ ឧបរិបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **យេ បុរត្ថិមាយ ទិសាយ សង្ខារា**តិ យេ បុរត្ថិមាយ ទិសាយ បច្ចយេហិ សង្គម្ម សមាគម្ម កតា សង្ខារា។ **តេបិ ឯរិតា**តិ តេបិ សង្ខារា កម្បិតា។ **សមេរិតា**តិ សម្មា កម្បិតា។ **ចលិតា**តិ ចលនំ គតា។ **ឃដ្ដិតា**តិ ឧទយព្ពយេន បីឡិតា។ **អនិច្ចតាយា**តិ ហុត្វា អភាវតាយ។ **ជាតិយា អនុគតា**តិ និព្ពត្តិយា អនុបវិដ្ឋា។ **ជរាយ អនុសដា**តិ បរិបក្កតាយ អនុបត្ថដា។ **ព្យាធិនា អភិភូតា**តិ ធាតុវិសមេន ឧប្បន្នព្យាធិនា អជ្ឈោត្ថដា។ **មរណេន អព្ភាហតា**តិ មច្ចុនា អភិអាហតា បហតា។ **អតាណា**តិ រក្ខវិរហិតា។ **អលេណា**តិ លេណវិរហិតា។ **អសរណា**តិ នត្ថិ ឯតេសំ សរណន្តិ អសរណា។ **អសរណីភូតា**តិ សយំ សរណកិច្ចំ ន ករោន្តីតិ អសរណីភូតា។

អត្តនោ ភវនន្តិ និទ្ទោសបទស្ស ឧទ្ទោសបទំ។ **តាណ**ន្តិ បាលនំ។ **លេណ**ន្តិ លេណដ្ឋានំ។ **សរណ**ន្តិ ទុក្ខនាសនំ។ **គតិ**ន្តិ បតិដ្ឋំ។ **បរាយន**ន្តិ បរំ អយនំ។ **អជ្ឈោសិតំយេវ អទ្ទស**ន្តិ ជរាទីហិ មទ្ទិតំយេវ អទ្ទក្ខឹ។ **សព្ពំ**

យោព្ពញ្ញាន្តិ យោព្ពនភាវោ យោព្ពញ្ញំ, សចេតនានំ សព្ពំ យោព្ពញ្ញំ។ **ជរាយ ឱសិត**ន្តិ បរិបាកាយ ជរាយ អវសិតំ មទ្ទិតំ។ ឯវំ សព្ពត្ថ។

១៧៣. ឱសានេ ត្វេវ ព្យារុទ្ធេ, ទិស្វា មេ អរតី អហូតិ យោព្ពញ្ញាទីនំ ឱសានេយេវ អន្តគមកេ ឯវំ វិនាសកេ ឯវំ ជរាទីហិ ព្យារុទ្ធេ អាហតចិត្តេ សត្តេ ទិស្វា អរតិ មេ អហោសិ។ **អថេត្ថ សល្ល**ន្តិ អថ ឯតេសុ សត្តេសុ រាគាទិសល្លំ។ **ហទយស្សិត**ន្តិ ចិត្តនិស្សិតំ។

យោព្ពញ្ញំ ជរា ឱសាបេតីតិ ជរា អត្ថង្គមេតិ វិនាសេតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ។

១៧៤. “កថំ អានុភាវំ សល្ល”ន្តិ ចេ? **យេន សល្លេន ឱតិណ្ណោ**តិ គាថា។ តត្ថ **ទិសា សព្ពា វិធាវតី**តិ សព្ពា ទុច្ចរិតទិសាបិ បុរត្ថិមាទិទិសាបិ វិទិសាបិ ធាវតិ។ **តមេវ សល្លមព្ពុយ្ហ, ន ធាវតិ ន សីទតី**តិ តមេវ សល្លំ ឧទ្ធរិត្វា តា ច ទិសា ន ធាវតិ, ចតុរោឃេ ច ន សីទតិ។

អញ្ញាណន្តិអាទីសុ ញាណទស្សនបដិបក្ខតោ អញ្ញាណំ អទស្សនំ។ អភិមុខោ ហុត្វា ធម្មេន ន សមេតិ ន សមាគច្ឆតីតិ **អនភិសមយោ**។ អនុរូបតោ ធម្មេ ពុជ្ឈតីតិ **អនុពោធោ**។ តប្បដិបក្ខតាយ **អននុពោធោ**។ អនិច្ចាទីហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា ន ពុជ្ឈតីតិ **អសម្ពោធោ**។ អសន្តំ អសមញ្ច ពុជ្ឈតីតិបិ **អសម្ពោធោ**។ ចតុសច្ចធម្មំ ន បដិវិជ្ឈតីតិ **អប្បដិវេធោ**។ រូបាទីសុ ឯកធម្មម្បិ អនិច្ចាទិសាមញ្ញតោ ន សង្គណ្ហាតីតិ **អសង្គាហណា**។ តមេវ ធម្មំ ន បរិយោគាហតីតិ **អបរិយោគាហណា**។ ន សមំ បេក្ខតីតិ **អសមបេក្ខនា**។ ធម្មានំ សភាវំ បតិ ន អបេក្ខតីតិ **អបច្ចវេក្ខណា**។

កុសលាកុសលកម្មេសុ វិបរីតវុត្តិយា សភាវគហណាភាវេន វា ឯកម្បិ កម្មំ ឯតស្ស បច្ចក្ខំ នត្ថិ, សយំ វា កស្សចិ ធម្មស្ស បច្ចក្ខករណំ នាម ន ហោតីតិ **អបច្ចក្ខកម្មំ**។ យំ ឯតស្មិំ អនុប្បជ្ជមានេ ចិត្តសន្តានំ មេជ្ឈំ ភវេយ្យ សុចិ វោទានំ, តំ ទុដ្ឋំ មេជ្ឈំ ឥមិនាតិ **ទុម្មេជ្ឈំ**។ ពាលានំ ភាវោ **ពាល្យំ**។ មុយ្ហតីតិ **មោហោ**។ ពលវតរោ មោហោ **បមោហោ**។ សមន្តតោ មុយ្ហតីតិ **សម្មោហោ**។ វិជ្ជាយ បដិបក្ខភាវតោ ន វិជ្ជាតិ **អវិជ្ជា**។ **ឱឃយោគ**ត្ថោ វុត្តោយេវ។ ថាមគតដ្ឋេន អនុសេតីតិ **អនុសយោ**។ ចិត្តំ បរិយុដ្ឋាតិ អភិភវតីតិ **បរិយុដ្ឋានំ**។ ហិតគ្គហណាភាវេន ហិតាភិមុខំ គន្តុំ ន សក្កោតិ អញ្ញទត្ថុ លង្គតិយេវាតិ **លង្គី**, ខញ្ជតីតិ អត្ថោ។ ទុរុគ្ឃាដនដ្ឋេន វា **លង្គី**។ យថា ហិ មហាបលិឃសង្ខាតា លង្គី ទុរុគ្ឃាដា ហោតិ, ឯវមយម្បិ លង្គី វិយាតិ **លង្គី**។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

យា ឯវរូបា កង្ខាតិ ឯត្ថ កង្ខនវសេន **កង្ខា**។ កង្ខំ អានយតីតិ **កង្ខាយនា**។ បុរិមកង្ខា ហិ ឧត្តរកង្ខំ អានយតិ នាម។ អាការវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ កង្ខាសមង្គិចិត្តំ កង្ខាយ អាយិតត្តា កង្ខាយិតំ នាម។ តស្ស ភាវោ **កង្ខាយិតត្តំ**។ **វិមតី**តិ វិគតា មតិ វិមតិ។ **វិចិកិច្ឆា**តិ វិគតា ចិកិច្ឆា វិចិកិច្ឆា, សភាវំ វា វិចិនន្តោ កិច្ឆតិ កិលមតិ ឯតាយាតិ **វិចិកិច្ឆា**។ សា សំសយលក្ខណា, កម្បនរសា, អនិច្ឆយបច្ចុបដ្ឋានា, អនេកំសគ្គាហបច្ចុបដ្ឋានា វា, អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានា, បដិបត្តិយា អន្តរាយករាតិ ទដ្ឋព្ពា។

កម្បនដ្ឋេន ទ្វិធា ឯឡយតីតិ **ទ្វេឡ្ហកំ**។ បដិបត្តិនិវារណេន ទ្វិធាបថោ វិយាតិ **ទ្វេធាបថោ**។ “និច្ចំ វា ឥទំ អនិច្ចំ វា”តិអាទិបវត្តិយា ឯកស្មិំ អាការេ សណ្ឋាតុំ អសមត្ថតាយ សមន្តតោ សេតីតិ **សំសយោ**។ ឯកំសំ គហេតុំ អសមត្ថតាយ ន ឯកំសគ្គាហោតិ **អនេកំសគ្គាហោ**។ និច្ឆេតុំ អសក្កោន្តី អារម្មណតោ ឱសក្កតីតិ **អាសប្បនា**។ ឱគាហិតុំ អសក្កោន្តី បរិសមន្តតោ សប្បតីតិ **បរិសប្បនា**។ បរិយោគាហិតុំ អសមត្ថតាយ **អបរិយោគាហណា**។ និច្ឆយវសេន អារម្មណេ បវត្តិតុំ អសមត្ថតាយ **ឆម្ភិតត្តំ ចិត្តស្ស**, ថទ្ធភាវោតិ អត្ថោ។ វិចិកិច្ឆា ហិ ឧប្បជ្ជិត្វា ចិត្តំ ថទ្ធំ ករោតិ, យស្មា បន សា ឧប្បជ្ជមានា អារម្មណំ គហេត្វា មនំ វិលិខន្តី វិយ, តស្មា **មនោវិលេខោ**តិ វុត្តា។

វិទ្ធោតិ សល្លេន លទ្ធប្បហារោ។ **ផុដ្ឋោ**តិ ឃដ្ដិតោ។ **បរេតោ**តិ បីឡិតោ។ **ធាវតី**តិ បុរតោ គច្ឆតិ។ **វិធាវតី**តិ អនេកវិធេន គច្ឆតិ។ **សន្ធាវតី**តិ វេគេន ធាវតិ។ **សំសរតី**តិ ឥតោ ចិតោ ច ចរតិ។

អចេលកោតិ និច្ចោលោ, នគ្គោតិ អត្ថោ។ **មុត្តាចារោ**តិ វិសដ្ឋាចារោ, ឧច្ចារកម្មាទីសុ លោកិយកុលបុត្តាចារេន វិរហិតោ ឋិតកោវ ឧច្ចារំ ករោតិ, បស្សាវំ ករោតិ, ខាទតិ ភុញ្ជតិ។ **ហត្ថាបលេខនោ**តិ ហត្ថេ បិណ្ឌម្ហិ ឋិតេ ជិវ្ហាយ ហត្ថំ អបលិខតិ, ឧច្ចារំ វា កត្វា ហត្ថម្ហិយេវ ទណ្ឌកសញ្ញី ហុត្វា ហត្ថេន អបលិខតិ។ តេ កិរ ទណ្ឌកំ “សត្តោ”តិ បញ្ញបេន្តិ។ ភិក្ខាគហណត្ថំ “ឯហិ ភទន្តេ”តិ វុត្តោ ន ឯតីតិ **ន ឯហិភទន្តិកោ**។ តេន ហិ “តិដ្ឋ

ភទន្តេ”តិ វុត្តោបិ ន តិដ្ឋតីតិ **ន តិដ្ឋភទន្តិកោ**។ តទុភយម្បិ កិរ សោ “ឯតស្ស វចនំ កតំ ភវិស្សតី”តិ ន ករោតិ។

អភិហដន្តិ បុរេតរំ គហេត្វា អាហដំ ភិក្ខំ។ **ឧទ្ទិស្សកត**ន្តិ “ឥទំ តុម្ហេ ឧទ្ទិស្ស កត”ន្តិ ឯវំ អារោចិតំ ភិក្ខំ។ **ន និមន្តន**ន្តិ “អសុកំ នាម កុលំ វា វីថឹ វា គាមំ វា បវិសេយ្យាថា”តិ ឯវំ និមន្តិតភិក្ខម្បិ ន សាទិយតិ ន គណ្ហាតិ។ **ន កុម្ភិមុខា**តិ កុម្ភិតោ ឧទ្ធរិត្វា ទិយ្យមានំ ភិក្ខំ ន គណ្ហាតិ។ **ន កឡោបិមុខា**តិ កឡោបីតិ ឧក្ខលិ វា បច្ឆិ វា, តតោបិ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? កុម្ភិកឡោបិយោ មំ និស្សាយ កដច្ឆុនា បហារំ លភន្តីតិ។ **ន ឯឡកមន្តរ**ន្តិ ឧម្មារំ អន្តរំ ករិត្វា ទិយ្យមានំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? អយំ មំ និស្សាយ អន្តរករណំ លភតីតិ។ **ទណ្ឌមុសលេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។

ន ទ្វិន្នន្តិ ទ្វីសុ ភុញ្ជមានេសុ ឯកស្មឹ ឧដ្ឋាយ ទេន្តេ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? កពឡន្តរាយោ ហោតីតិ។ **ន គព្ភិនិយា**តិអាទីសុ បន “គព្ភិនិយា កុច្ឆិយំ ទារកោ កិលមតី”តិ, បាយន្តិយា ទារកស្ស ខីរន្តរាយោ ហោតី”តិ, “បុរិសន្តរគតាយ រតិអន្តរាយោ ហោតី”តិ ន គណ្ហាតិ។ **ន សំកិត្តីសូ**តិ សំកិត្តេត្វា កតភត្តេសុ។ ទុព្ភិក្ខសមយេ កិរ អចេលកសាវកា អចេលកានមត្ថាយ តតោ តតោ តណ្ឌុលាទីនិ សមាទបេត្វា ភត្តំ បចន្តិ, ឧក្កដ្ឋោ អចេលកោ តតោបិ ន បដិគ្គណ្ហាតិ។ **ន យត្ថ សា**តិ យត្ថ សុនខោ “បិណ្ឌំ លភិស្សាមី”តិ ឧបដ្ឋិតោ ហោតិ, តត្ថ តស្ស អទត្វា អាហដំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? ឯតស្ស បិណ្ឌន្តរាយោ ហោតីតិ។ **សណ្ឌសណ្ឌចារិនី**តិ សមូហសមូហចារិនី ។ សចេ ហិ អចេលកំ ទិស្វា “ឥមស្ស ភិក្ខំ ទស្សាមា”តិ មនុស្សា ភត្តគេហំ បវិសន្តិ, តេសុ ច បវិសន្តេសុ កឡោបិមុខាទីសុ និលីនា មក្ខិកា ឧប្បតិត្វា សណ្ឌសណ្ឌា ចរន្តិ។ តតោ អាហដំ ភិក្ខំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? មំ និស្សាយ មក្ខិកានំ គោចរន្តរាយោ ជាតោតិ។ **ថុសោទក**ន្តិ សព្ពសស្សសម្ភារេហិ កតំ សោវីរកំ។ ឯត្ថ ច សុរាបានមេវ សាវជ្ជំ, អយំ បន សព្ពេសុបិ សាវជ្ជសញ្ញី។

ឯកាគារិកោតិ យោ ឯកស្មឹយេវ គេហេ ភិក្ខំ លភិត្វា និវត្តតិ។ **ឯកាលោបិកោ**តិ យោ ឯកេនេវ អាលោបេន យាបេតិ។ **ទ្វាគារិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯកិស្សាបិ ទត្តិយា**តិ ឯកាយ ទត្តិយា។ ទត្តិ នាម ឯកា ខុទ្ទកបាតិ ហោតិ, យត្ថ អគ្គភិក្ខំ បក្ខិបិត្វា ឋបេន្តិ។ **ឯកាហិក**ន្តិ ឯកទិវសន្តរិកំ។ **អឌ្ឍមាសិក**ន្តិ អឌ្ឍមាសន្តរិកំ។ **បរិយាយភត្តភោជន**ន្តិ វារភត្តភោជនំ , ឯកាហវារេន ទ្វីហវារេន សត្តាហវារេន អឌ្ឍមាសវារេនាតិ ឯវំ ទិវសវារេន អាភតំ ភត្តភោជនំ។

សាកភក្ខោតិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **ឧព្ភដ្ឋកោ**តិ ឧទ្ធំ ឋិតកោ។ **ឧក្កុដិកប្បធានមនុយុត្តោ**តិ ឧក្កុដិកំ វីរិយំ អនុយុត្តោ។ គច្ឆន្តោបិ ឧក្កុដិកោវ ហុត្វា ឧប្បតិត្វា ឧប្បតិត្វា គច្ឆតិ។ **កណ្ដកាបស្សយិកោ**តិ អយកណ្ដកេ វា បកតិកណ្ដកេ វា ភូមិយំ កោដ្ដេត្វា តត្ថ ចម្មំ អត្ថរិត្វា ឋានចង្កមាទីនិ ករោតិ។ **សេយ្យ**ន្តិ សយន្តោបិ តត្ថេវ សេយ្យំ កប្បេតិ។ **ផលកសេយ្យ**ន្តិ រុក្ខផលកេ សេយ្យំ។ **ថណ្ឌិលសេយ្យ**ន្តិ ថណ្ឌិលេ ឧច្ចេ ភូមិដ្ឋានេ សេយ្យំ។ **ឯកបស្សយិកោ**តិ ឯកបស្សេនេវ សយតិ។ **រជោជល្លធរោ**តិ សរីរំ តេលេន មក្ខេត្វា រជុដ្ឋានដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ, អថស្ស សរីរេ រជោជល្លំ លគ្គតិ, តំ ធារេតិ។ **យថាសន្ថតិកោ**តិ លទ្ធំ អាសនំ អកោបេត្វា យទេវ លភតិ, តត្ថេវ និសីទនសីលោ។ **វេកដិកោ**តិ វិកដខាទនសីលោ, វិកដន្តិ គូថំ វុច្ចតិ។ **អបានកោ**តិ បដិក្ខិត្តសីតុទកបានោ។ សាយំ តតិយំ អស្សាតិ **សាយតតិយកំ**។ បាតោ មជ្ឈន្ហិកេ សាយន្តិ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ “បាបំ បវាហេស្សាមី”តិ **ឧទកោរោហនានុយោគំ អនុយុត្តោ វិហរតិ**។

តេ សល្លេ អភិសង្ខរោតីតិ តេ រាគាទិសត្តសល្លេ អភិនិព្ពត្តេតិ។ **អភិសង្ខរោន្តោ**តិ អភិនិព្ពត្តេន្តោ។ **សល្លាភិសង្ខារវសេនា**តិ សល្លាភិនិព្ពត្តាបនការណា។ **បុរត្ថិមំ ទិសំ ធាវតី**តិ បុរិមំ ទិសំ គច្ឆតិ។ **តេ សល្លាភិសង្ខារា អប្បហីនា**តិ ឯតេ រាគាទិសល្លា បយោគា នប្បហីនា។ **សល្លាភិសង្ខារានំ អប្បហីនត្តា**តិ សល្លបយោគានំ អប្បហីនភាវេន។ **គតិយា ធាវតី**តិ គតិយំ ធាវតិ។ **គតិយា គតិ**ន្តិ គតិតោ គតឹ។

ន សីទតីតិ ន និមុជ្ជតិ។ **ន សំសីទតី**តិ ន សមន្តតោ មុជ្ជតិ។ **ន ឱសីទតី**តិ ន ឱសក្កតិ។ **ន អវសីទតី**តិ ន បច្ចោសក្កតិ។ **ន អវគច្ឆតី**តិ ន ហេដ្ឋា គច្ឆតិ។

១៧៥. ឯវំ មហានុភាវេន សល្លេន ឱតិណ្ណេសុ ច សត្តេសុ – **តត្ថ សិក្ខានុគីយន្តិ, យានិ លោកេ គធិតានី**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – យេ **លោកេ** បញ្ច កាមគុណា បដិលាភាយ គិជ្ឈន្តីតិ កត្វា “គធិតានី”តិ វុច្ចន្តិ, ចិរកាលសេវិតត្តា វា “គធិតានី”តិ វុច្ចន្តិ។ **តត្ថ** តំ និមិត្តំ ហត្ថិសិក្ខាទិកា អនេកា **សិក្ខា** កថីយន្តិ, ឧគ្គយ្ហន្តិ វា។ បស្សថ យាវ សមត្ថោ វាយំ លោកោ, យតោ បណ្ឌិតោ កុលបុត្តោ **តេសុ** វា គធិតេសុ តាសុ វា សិក្ខាសុ អធិមុត្តោ **ន សិយា**, អញ្ញទត្ថុ អនិច្ចាទិទស្សនេន **និព្ពិជ្ឈ សព្ពសោ កាមេ។ អត្តនោ និព្ពានមេវ សិក្ខេ**តិ។

បដិវិជ្ឈិត្វាតិ ញាណេន និក្ខមេត្វា វា និព្ពិជ្ឈិត្វា វា។

១៧៦. ឥទានិ យថា និព្ពានាយ សិក្ខិតព្ពំ, តំ ទស្សេន្តោ “**សច្ចោ សិយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សច្ចោ**តិ វាចាសច្ចេន ញាណសច្ចេន មគ្គសច្ចេន ច សមន្នាគតោ។ **រិត្តបេសុណោ**តិ បហីនបេសុណោ។ **វេវិច្ឆន្តិ** មច្ឆរិយំ។

១៧៧. **និទ្ទំ តន្ទឹ សហេ ថីន**ន្តិ បចលាយិកញ្ច កាយាលសិយញ្ច ចិត្តាលសិយញ្ចាតិ ឥមេ តយោ ធម្មេ អភិភវេយ្យ។ **និព្ពានមានសោ**តិ និព្ពាននិន្នចិត្តោ។

កាយស្ស អកល្យតាតិ ខន្ធត្តយសង្ខាតស្ស នាមកាយស្ស គិលានភាវោ។ គិលានោ ហិ អកល្លកោតិ វុច្ចតិ។ វិនយេបិ (បារា. ១៥១) វុត្តំ – “នាហំ, ភន្តេ, អកល្លកោ”តិ។ **អកម្មញ្ញតា**តិ កាយគេលញ្ញសង្ខាតោ អកម្មញ្ញតាការោ។ មេឃោ វិយ អាកាសំ កាយំ ឱនយ្ហតីតិ **ឱនាហោ**។ សព្ពតោ ភាគេន ឱនាហោ **បរិយោនាហោ**។ អព្ភន្តរេ សមោរុន្ធតីតិ **អន្តោសមោរោធោ**។ មេធតីតិ **មិទ្ធំ**, អកម្មញ្ញភាវេន វិហឹសតីតិ អត្ថោ។ សុបន្តិ តេនាតិ **សុប្បំ**។ អក្ខិទលាទីនំ បចលភាវំ ករោតីតិ **បចលាយិកា**។ **សុប្បនា សុប្បិតត្ត**ន្តិ អាការភាវនិទ្ទេសា។ **ឱលីយនា**តិ ឱលីយនាការោ។ ទុតិយំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ។ **លីន**ន្តិ អវិប្ផារិកតាយ បដិកុដិតំ។ ឥតរេ ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ **ថិន**ន្តិ សប្បិបិណ្ឌោ វិយ អវិប្ផារិកតាយ ឃនភាវេន ឋិតំ។ **ថិយនា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ ថិយិតស្ស ភាវោ **ថិយិតត្តំ**, អវិប្ផារវសេន ថទ្ធតាតិ អត្ថោ។

សព្ពសង្ខារធាតុយាតិ និព្ពាននិន្នមានសោ សព្ពតេភូមិកសង្ខាតធាតុយា។ **ចិត្តំ បដិវាបេត្វា**តិ ចិត្តំ និវត្តាបេត្វា។ **ឯតំ សន្ត**ន្តិ ឯតំ និព្ពានំ។ កិលេសសន្តតាយ **សន្តំ**។ អតប្បកដ្ឋេន **បណីតំ**។

ន បណ្ឌិតា ឧបធិសុខស្ស ហេតូតិ ទព្ពជាតិកា កាមសុខស្ស ការណា ទានានិ ន ទេន្តិ។ **កាមញ្ច តេ ឧបធិបរិក្ខយាយា**តិ ឯកំសេន តេ បណ្ឌិតា កាមក្ខយាយ កាមក្ខេបនត្ថំ ទានានិ ទេន្តិ ។ **អបុនព្ភវាយា**តិ និព្ពានត្ថាយ។ **ឈានានិ ភាវេន្តី**តិ បឋមជ្ឈានាទីនិ វឌ្ឍេន្តិ។ **បុនព្ភវាយា**តិ បុនព្ភវការណា។ **តេ** បណ្ឌិតា និព្ពានំ អភិមុខំ ហុត្វា ទានំ ទទន្តិ។

១៧៨. **សាហសា**តិ រត្តស្ស រាគចរិតាទិភេទា សាហសាការណា។ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

១៧៩. **បុរាណំ នាភិនន្ទេយ្យា**តិ អតីតំ រូបាទឹ នាភិនន្ទេយ្យ។ **នវេ**តិ បច្ចុប្បន្នេ។ **ហីយមានេ**តិ វិនស្សមានេ។ **អាកាសំ ន សិតោ សិយា**តិ តណ្ហានិស្សិតោ ន ភវេយ្យ។ តណ្ហា ហិ រូបាទីនំ អាកាសនតោ “អាកាសោ”តិ វុច្ចតិ។

វេមានេតិ អភវមានេ។ **វិគច្ឆមានេ**តិ អបគច្ឆមានេ។

“**អាកាសតី**”តិ “អាកស្សតី”តិ ច ទុវិធោ បាឋោ។

១៨០. កឹ ការណា អាកាសំ ន សិតោ សិយាតិ ចេ? **គេធំ ព្រូមី**តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – អហញ្ហិ ឥមំ អាកាសសង្ខាតំ តណ្ហំ រូបាទីសុ គិជ្ឈនតោ **គេធំ ព្រូមិ** “គេធោ”តិ វទាមិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – អវហនដ្ឋេន “**ឱឃោ**”តិ ច អាជវនដ្ឋេន “**អាជវំ**”ន្តិ ច “ឥទំ មយ្ហំ, ឥទំ មយ្ហ”ន្តិ ជប្បការណតោ “**ជប្បន**”ន្តិ ច ទុម្មុញ្ចនដ្ឋេន “**អារម្មណ**”ន្តិ ច កម្បករណដ្ឋេន “**កម្បន**”ន្តិ ច ព្រូមិ, ឯសាវ លោកស្ស បលិពោធដ្ឋេន ទុរតិក្កមនីយដ្ឋេន ច “**កាមបង្កោ ទុរច្ចយោ**”តិ។

អាជវន្តិ អាបដិសន្ធិតោ ជវតិ ធាវតីតិ អាជវំ, វដ្ដមូលតាយ បុនព្ភវេ បដិសន្ធិទានតណ្ហាយេតំ អធិវចនំ។ **ជប្បន**ន្តិ បត្ថនា, តណ្ហាយេតំ អធិវចនំ។ **អារម្មណម្បិ វុច្ចតិ តណ្ហា**តិ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ ឧប្បន្នតណ្ហា មុច្ចិតុំ អសក្កុណេយ្យដ្ឋេន អារម្មណាតិ កថិយតិ។ **កាមបង្កោ**តិ ឱសីទនដ្ឋេន កលលំ។ **កទ្ទមោ**តិ សង្គដ្ឋេន កទ្ទមោ។ តាបនដ្ឋេន **កិលេសោ** ។ និយ្យាសំ វិយ លគ្គាបនដ្ឋេន **បលិបោ**។ រុន្ធិត្វា ធារណដ្ឋេន **បលិរោធោ**។ ឯវមេតំ គេធាទិបរិយាយំ អាកាសំ អនិស្សិតោ។

១៨១. **សច្ចា អវោក្កម**ន្តិ គាថា។ តស្សត្ថោ – បុព្ពេ វុត្តា តិវិធាបិ សច្ចា អវោក្កមំ មោនេយ្យបត្តិយា **មុនី**តិ សង្ខំ គតោ និព្ពានថលេ **តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ, ស វេ**ឯវរូបោ សព្ពានិ អាយតនានិ និស្សជ្ជិត្វា “**សន្តោ**”តិ វុច្ចតិ។ និទ្ទេសេ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

១៨២. កិញ្ច ភិយ្យោ – **ស វេ វិទ្វា**តិ គាថា។ តត្ថ **ញត្វា ធម្ម**ន្តិ អនិច្ចាទិនយេន សង្ខតធម្មំ អញ្ញាយ។ **សម្មា សោ លោកេ ឥរិយានោ**តិ អសម្មាឥរិយនករានំ កិលេសានំ បហានា សម្មា សោ លោកេ ឥរិយមានោ។

១៨៣. ឯវំ អបិហេន្តោ ច – **យោធ កាមេ**តិ គាថា។ តត្ថ **សង្គ**ន្តិ សត្តវិធំ សង្គំ យោ អច្ចតរិ។ **នាជ្ឈេតី**តិ ន អភិជ្ឈាយតិ។

១៨៤. តស្មា តុម្ហេសុបិ យោ ឯវរូបោ ហោតុំ ឥច្ឆតិ, តំ វទាមិ – **យំ បុព្វេ**តិ គាថា។ តត្ថ **យំ បុព្វេ**តិ អតីតេ សង្ខារេ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនធម្មំ កិលេសជាតំ អតីតំ កម្មញ្ច។ **បច្ឆា តេ មាហុ កិញ្ចន**ន្តិ អនាគតេបិ សង្ខារេ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនធម្មំ រាគាទិកិញ្ចនំ មា អហុ។ **មជ្ឈេ ចេ នោ គហេស្សសី**តិ បច្ចុប្បន្នរូបាទិធម្មេបិ ន គហេស្សសិ ចេ។ ឯវំ ឧបសន្តោ ចរិស្សសិ។

អពីជំ ករោហីតិ មគ្គញាណេន ន ពីជំ ករោហិ។ **រាគកិញ្ចន**ន្តិ រាគជន្ទនំ។ **ទោសកិញ្ចនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៨៥. ឯវំ អរហត្តប្បត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អរហតោ ថុតិវសេន ឥតោ បរា គាថាយោ អភាសិ។ តត្ថ **សព្វសោ**តិ គាថាយ **មមាយិត**ន្តិ មមត្តករណំ។ “មម ឥទ”ន្តិ គហិតំ វា វត្ថុ។ **អសតា ច ន សោចតី**តិ អវិជ្ជមានការណា អសន្តការណា ន សោចតិ។ **ន ជីយតី**តិ ជានី នាធិគច្ឆតិ។

អហុ វត មេតិ មយ្ហំ អហោសិ វត។ **តំ វត មេ នត្ថី**តិ យំ អតីតេ អហោសិ, តំ មយ្ហំ ឥទានិ ន សន្តិ។ **សិយា វត មេ**តិ យំ មយ្ហំ ភវិស្សតិ, **តំ វតាហំ ន លភាមី**តិ ឥទានិ អហំ ឯកំសេន ន បាបុណាមិ។

១៨៦. កិញ្ច ភិយ្យោ – **យស្ស នត្ថី**តិ គាថា។ តត្ថ **កិញ្ចន**ន្តិ កិញ្ចិ រូបាទិធម្មជាតំ។

អភិសង្ខតន្តិ កម្មេន សង្ខរិតំ។ **អភិសញ្ចេតយិត**ន្តិ ចិត្តេន រាសិកតំ។ **អវិជ្ជាយ ត្វេវា**តិ អវិជ្ជាយ តុ ឯវំ។ **អសេសវិរាគនិរោធា**តិ វិរាគសង្ខាតេន មគ្គេន និរវសេសនិរោធា។

សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូតិ អវសវត្តិសលក្ខណវសេន វា តុច្ឆសង្ខារសមនុបស្សនវសេន វាតិ ទ្វីហាការេហិ សុញ្ញតោ លោកំ បស្ស។ **អត្តានុទិដ្ឋី ឩហច្ចា**តិ សក្កាយទិដ្ឋិ ឧទ្ធរិត្វា។ **ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា**តិ ឯវំ មរណស្ស តរណោ ភវេយ្យ។ **ឯវំ លោកំ អវេក្ខន្ត**ន្តិ ឯវំ ខន្ធលោកំ បស្សន្តំ។ **មច្ចុរាជា ន បស្សតី**តិ មរណរាជា ន ឱលោកេតិ ន ទក្ខតិ។

នាញ្ញំ បត្ថយតេ កិញ្ចីតិ អញ្ញំ អប្បមត្តកម្បិ ន បត្ថយតិ ន បិហយតិ។ **អញ្ញត្រ អប្បដិសន្ធិយា**តិ និព្ពានំ ឋបេត្វា។ “អញ្ញត្រប្បដិសន្ធិយា”តិ ឯកបទំ កត្វាបិ បឋន្តិ។

១៨៧. កិញ្ច ភិយ្យោ – **អនិដ្ឋុរី**តិ គាថា។ តត្ថ **អនិដ្ឋុរី**តិ អនិស្សុកី។ “អនិដ្ឋុរី”តិបិ កេចិ បឋន្តិ។ **សព្វធិ សមោ**តិ សព្វត្ថ សមោ, ឧបេក្ខកោតិ អធិប្បាយោ។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? យោ សោ “នត្ថិ មេ”តិ ន សោចតិ, តមហំ អវិកម្បិនំ បុគ្គលំ បុដ្ឋោ សមានោ អនិដ្ឋុរី អននុគិទ្ធោ, អនេជោ **សព្វធិ សមោ**តិ ឥមំ តស្មិំ បុគ្គលេ ចតុព្ពិធំ អានិសំសំ ព្រូមីតិ។

និដ្ឋុរិយោតិ ឥស្សុកី។ និដ្ឋុរភាវោ **និដ្ឋុរិយំ**, តំ និស្សាយ ឯត្តកម្បិ នត្ថីតិ ខេឡបាតន្តិ អត្ថោ។ **និដ្ឋុរិយកម្ម**ន្តិ និដ្ឋុរិយករណំ។ គហដ្ឋោ វា ហិ គហដ្ឋំ ភិក្ខុ វា ភិក្ខុំ និស្សាយ វសន្តោ អប្បមត្តកេនេវ កុជ្ឈិត្វា តំ និស្សាយ ឯត្តកម្បិ នត្ថីតិ ខេឡំ បាតេត្វា បាទេន មទ្ទន្តោ វិយ និដ្ឋុរិយំ នាម ករោតិ។ តស្ស តំ កម្មំ “និដ្ឋុរិយកម្ម”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឥស្សា**តិ សភាវនិទ្ទេសោ ។ តតោ បរា ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ ឥតរត្តយំ បរិយាយវចនំ។ លក្ខណាទិតោ បនេសា បរសម្បត្តីនំ ឧសូយនលក្ខណា ឥស្សា; តត្ថ ច អនភិរតិរសា; តតោ វិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា; បរសម្បត្តិបទដ្ឋានា។

លាភេបិ ន ឥញ្ជតីតិ បច្ចយលាភេ ន ចលតិ។ **អលាភេបី**តិ បច្ចយានំ អលាភេបិ។

១៨៨. កិញ្ច ភិយ្យោ – **អនេជស្សា**តិ គាថា។ តត្ថ **និសង្ខតី**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីសុ យោ កោចិ សង្ខារោ។ សោ ហិ យស្មា និសង្ខរិយតិ, និសង្ខរោតិ វា, តស្មា “និសង្ខតី”តិ វុច្ចតិ។ **វិយារម្ភា**តិ វិវិធា បុញ្ញាភិសង្ខារាទិកា អារម្ភា។ **ខេមំ បស្សតិ សព្វធី**តិ សព្វត្ថ អភយមេវ បស្សតិ។

អារម្ភាតិ កម្មានំ បឋមារម្ភា។ **វិយារម្ភា**តិ ឧបរូបរិ វិវិធអារម្ភនវសេន វិវិយារម្ភា។ តីសុ ភវេសុ បដិសន្ធិជនកកម្មានំ ឯតំ អធិវចនំ។ តស្មា វិយារម្ភា អារតោ។

១៨៩. ឯវំ បស្សន្តោ **ន សមេសូ**តិ គាថា។ តត្ថ **ន វទតេ**តិ “សទិសោហមស្មី”តិអាទិនា មានវសេន សមេសុបិ អត្តានំ ន វទតិ ឱមេសុបិ ឧស្សេសុបិ។ **នាទេតិ ន និរស្សតី**តិ រូបាទីសុ កញ្ចិ ធម្មំ ន គណ្ហាតិ ន និស្សជ្ជតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយត្តា បាកដមេវ។ ឯវំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសនំ និដ្ឋាបេសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

អត្តទណ្ឌសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. សារិបុត្តសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨០. សោឡសមេ **ន មេ ទិដ្ឋោ**តិ សារិបុត្តសុត្តនិទ្ទេសោ។ តត្ថ **ឥតោ បុព្ពេ**តិ ឥតោ សង្កស្សនគរេ ឱតរណតោ បុព្ពេ។ **វគ្គុវទោ**តិ សុន្ទរវទោ។ **តុសិតា គណិមាគតោ**តិ តុសិតកាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆិំ អាគតត្តា តុសិតា អាគតោ។ គណាចរិយត្តា **គណី** ។ សន្តុដ្ឋដ្ឋេន វា តុសិតសង្ខាតា ទេវលោកា គណី អាគតោ, តុសិតានំ វា អរហន្តានំ គណី អាគតោតិ។

ឥមិនា ចក្ខុនាតិ ឥមិនា អត្តភាវបរិយាបន្នេន បកតិមំសចក្ខុនា។ **ឥមិនា អត្តភាវេនា**តិ ឥមិនា បច្ឆិមេន អត្តភាវេន។ **តាវតឹសភវនេ**តិ តាវតឹសទេវលោកេ។ **បារិច្ឆត្តកមូលេ**តិ កោវិឡាររុក្ខស្ស ហេដ្ឋា។ **បណ្ឌុកម្ពលសិលាយ**ន្តិ រត្តកម្ពលសទិសបាសាណបិដ្ឋេ។ **វស្សំ វុដ្ឋោ**តិ វុដ្ឋវស្សោ។ **ទេវគណបរិវុតោ**តិ ទេវសង្ឃេន បរិវារិតោ។ **ឱតិណ្ណោ**តិ អវតិណ្ណោ។ **ឥមំ ទស្សនំ បុព្ពេ**តិ អញ្ញត្រ ឥមម្ហា ទស្សនា បុព្ពេ។ **ន ទិដ្ឋោ**តិ អញ្ញទា ន ទិដ្ឋបុព្ពោ។

ខត្តិយស្ស វាតិ ខត្តិយស្ស វទន្តស្ស ន សុតោ។ **ព្រាហ្មណា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

មធុរវទោតិអាទីសុ ព្យញ្ជនសម្បន្នំ មធុរំ វទតីតិ **មធុរវទោ**។ បេមជនកំ បេមារហំ វទតីតិ **បេមនីយវទោ**។ ហទយង្គមចិត្តេ ឋបនយោគ្យំ វទតីតិ **ហទយង្គមវទោ**។ ករវីកសកុណសទ្ទោ វិយ មធុរឃោសោ អស្សាតិ **ករវីករុតមញ្ជុឃោសោ**។ **វិស្សដ្ឋោ ចា**តិ អបលិពុទ្ធោ តត្ថ តត្ថ អបក្ខលនោ។ **វិញ្ញេយ្យោ ចា**តិ សុវិជានេយ្យោ ច។ **មញ្ជុ ចា**តិ មធុរោ ច។ **សវនីយោ ចា**តិ កណ្ណសុខោ ច។ **ពិន្ទុ ចា**តិ ឃនោ ច។ **អវិសារី ចា**តិ ន បត្ថដោ ច។ **គម្ភីរោ ចា**តិ ន ឧត្តានោ ច។ **និន្នាទិ ចា**តិ ឃោសវន្តោ ច។ **អស្សា**តិ អស្ស សត្ថុនោ។ **ពហិទ្ធា បរិសាយា**តិ បរិសតោ ពហិ។ **ន និច្ឆរតី**តិ ន និក្ខមតិ។ កឹការណា? ឯវរូបោ មធុរសទ្ទោ និក្ការណា មា វិនស្សតូតិ។ **ព្រហ្មស្សរោ**តិ អញ្ញេ ឆិន្នស្សរាបិ ភិន្នស្សរាបិ កាកស្សរាបិ ហោន្តិ, អយំ បន មហាព្រហ្មុនោ សរសទិសេន សរេន សមន្នាគតោ។ មហាព្រហ្មុនោ ហិ បិត្តសេម្ហេហិ អបលិពុទ្ធត្តា សរោ វិសុទ្ធោ ហោតិ, ភគវតាបិ កតកម្មំ វត្ថុំ សោធេតិ, វត្ថុនោ សុទ្ធត្តា នាភិតោ បដ្ឋាយ សមុដ្ឋហន្តោ សរោ វិសុទ្ធោ អដ្ឋង្គសមន្នាគតោវ សមុដ្ឋាតិ។ ករវីកោ វិយ ភណតីតិ **ករវីកភាណី**, មត្តករវីករុតមញ្ជុឃោសោតិ អត្ថោ។

តារេតីតិ អខេមន្តដ្ឋានំ អតិក្កាមេតិ។ **ឧត្តារេតី**តិ ខេមន្តភូមឹ ឧបនេន្តោ តារេតិ។ **និត្តារេតី**តិ អខេមន្តដ្ឋានតោ និក្ខាមេន្តោ តារេតិ ។ **បតារេតី**តិ បរិគ្គហេត្វា តារេតិ, ហត្ថេន បរិគ្គហេត្វា វិយ តារេតីតិ អត្ថោ។ សព្ពម្បេតំ តារណុត្តារណាទិខេមន្តដ្ឋានេ ឋបនមេវាតិ អាហ – “**ខេមន្តភូមឹ សម្បាបេតី**”តិ។ **សត្តេ**តិ វេនេយ្យសត្តេ។ មហាគហនតាយ មហានត្ថតាយ ទុន្និត្ថរិយតាយ ច ជាតិយេវ កន្តារោ ជាតិកន្តារោ, តំ **ជាតិកន្តារំ**។

គណស្ស សុស្សូសតីតិ គណោ អស្ស វចនំ សុស្សូសតិ សុណាតិ ឧបលក្ខេតិ។ **សោតំ ឱទហតី**តិ សោតុកាមតាយ សោតំ អវទហតិ បតិដ្ឋាបេតិ។ **អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតី**តិ ញាតុកាមំ ចិត្តំ បណិទហតិ។ **គណំ អកុសលា វុដ្ឋាបេត្វា**តិ ជនសមូហំ អកោសល្លសម្ភូតា អកុសលា ឧដ្ឋាបេត្វា។ **កុសលេ បតិដ្ឋាបេតី**តិ កោសល្លសម្ភូតេ កុសលេ ឋបេតិ។ **សង្ឃី**តិ រាសិវសេន សង្ឃោ អស្ស អត្ថីតិ សង្ឃី។ បរិសវសេន គណោ អស្ស អត្ថីតិ **គណី**។ គណស្ស អាចរិយោតិ **គណាចរិយោ**។

១៨១. ទុតិយគាថាយ **សទេវកស្ស លោកស្ស, យថា ទិស្សតី**តិ សទេវកស្ស លោកស្ស វិយ មនុស្សានម្បិ ទិស្សតិ។ យថា វា ទិស្សតីតិ តច្ឆតោ អវិបរីតតោ ទិស្សតិ។ **ចក្ខុមា**តិ ឧត្តមចក្ខុមា។ **ឯកោ**តិ បព្ពជ្ជាសង្ខាតាទីហិ ឯកោ។ **រតិ**ន្តិ នេក្ខម្មរតិអាទឹ។

បតិរូបកោតិ សុវណ្ណបតិរូបកោ កុណ្ឌលោ។ **មត្តិកាកុណ្ឌលោវា**តិ មត្តិកាយ កតកុណ្ឌលោ វិយ។ **លោហឌ្ឍមាសោវ សុវណ្ណឆន្នោ**តិ សុវណ្ណេន បដិច្ឆន្នោ លោហមាសកោ វិយ។ **បរិវារឆន្នា**តិ បរិវារេន ឆាទិតា។ **អន្តោ អសុទ្ធា**តិ អព្ភន្តរតោ រាគាទីហិ អបរិសុទ្ធា។ **ពហិ សោភមានា**តិ ចីវរាទីហិ ពាហិរតោ សុន្ទរា។

អកប្បិតឥរិយាបថា ចាតិ អសជ្ជិតឥរិយាបថា។ **បណិធិសម្បន្នា**តិ បរិបុណ្ណបត្ថនា។

វិសុទ្ធសទ្ទោតិ បរិសុទ្ធកិត្តិសទ្ទោ, យថាភូតថុតិឃោសោតិ អត្ថោ។ **គតកិត្តិសទ្ទសិលោកោ**តិ កិត្តិសទ្ទញ្ច សិលោកញ្ច គហេត្វា ចរណសីលោ។ កត្ថ វិសុទ្ធសទ្ទោតិ ចេ? “**នាគភវនេ ច សុបណ្ណភវនេ ចា**”តិអាទិនា

នយេន វិត្ថារេត្វា វុត្តដ្ឋានេ។ **តតោ ច ភិយ្យោ**តិ តតោ វុត្តប្បការតោ ច វេនេយ្យវសេន អតិរេកតរោបិ ទិស្សតិ។

សព្ពំ រាគតមន្តិ សកលំ រាគន្ធការំ។ **ទោសតមា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អន្ធករណ**ន្តិ បញ្ញាលោកនិវារណករណំ។ **អចក្ខុករណ**ន្តិ បញ្ញាចក្ខុនោ អករណំ។ **អញ្ញាណករណ**ន្តិ ញាណេន អជាននករណំ។ **បញ្ញានិរោធិក**ន្តិ បញ្ញានយននាសកំ។ **វិឃាតបក្ខិក**ន្តិ បីឡាកោដ្ឋាសិកំ។ **អនិព្ពានសំវត្តនិក**ន្តិ អបច្ចយអមតនិព្ពានត្ថាយ ន សំវត្តនិកំ។

សព្ពំ តំ តេន ពោធិញាណេន ពុជ្ឈីតិ តំ សកលំ តេន ចតុមគ្គញាណវសេន ពុជ្ឈិ។ បឋមមគ្គវសេន ជានិ **អនុពុជ្ឈិ**។ ទុតិយមគ្គវសេន បុន អញ្ញាសិ **បដិវិជ្ឈិ**។ តតិយមគ្គវសេន បដិវេធំ បាបុណិ **សម្ពុជ្ឈិ**។ ចតុត្ថមគ្គវសេន និស្សេសបដិវេធេន **សម្មាពុជ្ឈិ។ អធិគច្ឆិ ផស្សេសិ សច្ឆាកាសី**តិ ឯតំ តយំ ផលវសេន យោជេតព្ពំ។ បឋមទុតិយវសេន បដិលភិ។ តតិយវសេន ញាណផស្សេន ផុសិ។ ចតុត្ថវសេន បច្ចក្ខំ អកាសិ។ អថ វា ឯកេកផលស្ស តយោបិ លព្ភន្តិ ឯវ។

នេក្ខម្មរតិន្តិ បព្ពជ្ជាទីនិ និស្សាយ ឧប្បន្នរតិំ។ **វិវេករតិ**ន្តិ កាយវិវេកាទិម្ហិ ឧប្បន្នរតិំ។ **ឧបសមរតិ**ន្តិ កិលេសវូបសមេ រតិំ។ **សម្ពោធិរតិ**ន្តិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឧប្បន្នរតិំ។

១៩២. តតិយគាថាយ **ពហូនមិធ ពទ្ធាន**ន្តិ ឥធ ពហូនំ ខត្តិយាទីនំ សិស្សានំ។ សិស្សា ហិ អាចរិយបដិពទ្ធវុត្តិត្តា “ពទ្ធា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អត្ថិ បញ្ហេន អាគម**ន្តិ អត្ថិកោ បញ្ហេន អាគតោម្ហិ , អត្ថិកានំ វា បញ្ហេន អាគមនំ, បញ្ហេន អត្ថិ អាគមនំ វាតិ។

ពុទ្ធោតិ បទស្ស អភាវេបិ **តំ ពុទ្ធ**ន្តិ បទេ យោ សោ ពុទ្ធោ, តំ និទ្ទិសិតុកាមេន **“ពុទ្ធោ”**តិ វុត្តំ។ **សយម្ភូ**តិ ឧបទេសំ វិនា សយមេវ ភូតោ។ **អនាចរិយកោ**តិ សយម្ភូបទស្ស អត្ថវិវរណំ។ យោ ហិ អាចរិយំ វិនា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, សោ សយម្ភូ នាម ហោតីតិ។ **បុព្ពេ អននុស្សុតេសូ**តិអាទិ អនាចរិយកភាវស្ស អត្ថប្បកាសនំ។ **អននុស្សុតេសូ**តិ អាចរិយតោ អននុស្សុតេសុ។ **សាម**ន្តិ សយមេវ។ **អភិសម្ពុជ្ឈី**តិ ភុសំ សម្មា បដិវិជ្ឈិ។ **តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បាបុណី**តិ តេសុ ច សច្ចេសុ សព្ពញ្ញុភាវំ បាបុណិ។ យថា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តា សព្ពញ្ញុនោ ហោន្តិ , តថា សច្ចានំ បដិវិទ្ធត្តា ឯវំ វុត្តំ។ “សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ”តិបិ បាឋោ។ **ពលេសុ ច វសីភាវ**ន្តិ ទសសុ ច តថាគតពលេសុ ឥស្សរភាវំ បាបុណិ។ យោ សោ ឯវំ ភូតោ, សោ ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណនិមិត្តានុត្តរវិមោក្ខាធិគមបរិភាវិតខន្ធសន្តានំ ឧបាទាយ បណ្ណត្តិកោ, សព្ពញ្ញុតបទដ្ឋានំ វា សច្ចាភិសម្ពោធិមុបាទាយ បណ្ណត្តិកោ សត្តវិសេសោ ពុទ្ធោ។ ឯត្តាវតា អត្ថតោ ពុទ្ធវិភាវនា កតា ហោតិ។

ឥទានិ ព្យញ្ជនតោ វិភាវេន្តោ **“ពុទ្ធោតិ កេនដ្ឋេន ពុទ្ធោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា លោកេ អវគន្តា “អវគតោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ **ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ**។ យថា បណ្ណសោសា វាតា “បណ្ណសុសា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ **ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ។ សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មពុជ្ឈនសមត្ថាយ ពុទ្ធិយា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មានំ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ**តិ អញ្ញេន អពោធនីយតោ សយមេវ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិសវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ នានាគុណវិកសនតោ បទុមមិវ វិកសនដ្ឋេន ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ**តិអាទីហិ ឆហិ បរិយាយេហិ ចិត្តសង្កោចករធម្មប្បហានេន និទ្ទាយ វិពុទ្ធោ បុរិសោ វិយ សព្ពកិលេសនិទ្ទាយ វិពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សង្ខា សង្ខាតន្តិ អត្ថតោ ឯកត្តា **សង្ខាតេនា**តិ វចនស្ស កោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ តណ្ហាលេបទិដ្ឋិលេបាភាវេន និរុបលេបសង្ខាតេន សវាសនានំ សព្ពកិលេសានំ បហីនត្តា ឯកន្តវចនេន វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **ឯកន្តនិក្កិលេសោ**តិ រាគទោសមោហាវសេសេហិ សព្ពកិលេសេហិ និក្កិលេសោ។

ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោតិ គមនត្ថានំ ធាតូនំ ពុជ្ឈនត្ថត្តា ពុជ្ឈនត្ថាបិ ធាតុយោ គមនត្ថា ហោន្តេវ, តស្មា ឯកាយនមគ្គំ គតត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯកាយនមគ្គោ ចេត្ថ –

> “មគ្គោ បន្ថោ បថោ បជ្ជោ, អញ្ជសំ វដុមាយនំ;
> នាវា ឧត្តរសេតូ ច, កុល្លោ ច ភិសិ សង្កមោ”តិ។ (ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ១០១) –

មគ្គស្ស ពហូសុ នាមេសុ អយននាមេន វុត្តមគ្គនាមេន វុត្តោ។ តស្មា ឯកមគ្គភូតោ មគ្គោ, ន ទ្វេធាបថភូតោតិ អត្ថោ។ អថ វា ឯកេន អយិតព្ពោ មគ្គោតិ ឯកាយនមគ្គោ។ ឯកេនាតិ គណសង្គណិកំ បហាយ បវិវិត្តេន។ អយិតព្ពោតិ បដិបជ្ជិតព្ពោ, អយន្តិ វា ឯតេនាតិ អយនោ, សំសារតោ និព្ពានំ គច្ឆន្តីតិ

អត្ថោ។ ឯកេសំ អយនោតិ ឯកាយនោ។ **ឯកេស**ន្តិ សេដ្ឋានំ។ សព្ពសត្តសេដ្ឋា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា, តស្មា ឯកេសំ មគ្គភូតោ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ អយនភូតោ មគ្គោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អយតីតិ វា អយនោ, គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ ឯកស្មិំ អយនោ មគ្គោតិ ឯកាយនមគ្គោ។ ឯកស្មិំយេវ ពុទ្ធសាសនេ បវត្តមានោ មគ្គោ, ន អញ្ញត្ថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អបិ ច ឯកំ អយតីតិ ឯកាយនោ។ បុព្ពភាគេ នានាមុខភាវនានយប្បវត្តោបិ អបរភាគេ ឯកំ និព្ពានមេវ គច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ, តស្មា **ឯកាយនមគ្គោ**តិ ឯកនិព្ពានគមនមគ្គោតិ អត្ថោ។

ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ន បរេហិ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោ, កិន្តុ សយមេវ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភត្តា ពុទ្ធោ**តិ ពុទ្ធិ ពុទ្ធំ ពោធោតិ បរិយាយវចនមេតំ។ តត្ថ យថា “នីលរត្តគុណយោគា នីលោ បដោ, រត្តោ បដោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ពុទ្ធគុណយោគា “ពុទ្ធោ”តិ ញាបេតុំ វុត្តំ។

តតោ បរំ **ពុទ្ធោតិ នេតំ នាម**ន្តិអាទិ “អត្ថមនុគតា អយំ បញ្ញត្តី”តិ ញាបនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **មិត្តា** សហាយា។ **អមច្ចា** ភច្ចា។ **ញាតី** បិតុបក្ខិកា។ **សាលោហិតា** មាតុបក្ខិកា។ **សមណា** បព្ពជ្ជុបគតា។ **ព្រាហ្មណា** ភោវាទិនោ, សមិតបាបពាហិតបាបា វា។ **ទេវតា** សក្កាទយោ ព្រហ្មានោ ច។ **វិមោក្ខន្តិក**ន្តិ វិមោក្ខោ អរហត្តមគ្គោ, វិមោក្ខស្ស អន្តោ អរហត្តផលំ, តស្មិំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ វិមោក្ខន្តិកំ នាមំ។ សព្ពញ្ញុភាវោ ហិ អរហត្តមគ្គេន សិជ្ឈតិ, អរហត្តផលោទយេ សិទ្ធំ ហោតិ។ តស្មា សព្ពញ្ញុភាវោ វិមោក្ខន្តេ ភវោ ហោតិ។ តំ នេមិត្តិកម្បិ នាមំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ នាម ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តាន”ន្តិ។ **ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា**តិ មហាពោធិរុក្ខមូលេ យថាវុត្តក្ខណេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភេន សហ។ **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ អរហត្តផលសច្ឆិកិរិយាយ សព្ពធម្មសច្ឆិកិរិយាយ វា ជាតា បញ្ញត្តិ។ **យទិទំ ពុទ្ធោ**តិ បញ្ញត្តិ។ អយំ ព្យញ្ជនតោ ពុទ្ធវិភាវនា។ តតោ បរំ **វហស្សេតំ ភារ**ន្តិ បរិយោសានំ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយត្តា យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

១៨៣. ចតុត្ថគាថាយ **វិជិគុច្ឆតោ**តិ ជាតិអាទីហិ អដ្ដីយតោ។ **រិត្តមាសន**ន្តិ វិវិត្តំ មញ្ចបីឋំ។ **បព្ពតានំ គុហាសុ វា**តិ បព្ពតគុហាសុ វា រិត្តមាសនំ ភជតោតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។

ជាតិយា វិជិគុច្ឆតោតិ ជាតិំ វិជិគុច្ឆតោ។ **ជរាយ។ ព្យាធិនា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ភជតោ**តិ ឯវមាទីសុ **ភជតោ**តិ ភជន្តស្ស។ **សេវតោ**តិ សេវន្តស្ស។ **និសេវតោ**តិ សម្មា សេវន្តស្ស ។ **សំសេវតោ**តិ បុនប្បុនំ សេវន្តស្ស។ **បដិសេវតោ**តិ ឧបគន្ត្វា សេវន្តស្ស។ **បព្ពតបព្ភារា**តិ បព្ពតកុច្ឆិយោ។

១៨៤. បញ្ចមគាថាយ **ឧច្ចាវចេសូ**តិ ហីនបណីតេសុ។ **សយនេសូ**តិ វិហារាទីសុ សេនាសនេសុ។ **កីវន្តោ តត្ថ ភេរវា**តិ កិត្តកា តត្ថ ភយការណា។ “កុវន្តោ”តិបិ បាឋោ, កូជន្តោតិ ចស្ស អត្ថោ។

កុវន្តោតិ សទ្ទាយន្តោ។ **កូជន្តោ**តិ អព្យត្តសទ្ទំ ករោន្តោ។ **នទន្តោ**តិ ឧក្កុដ្ឋិំ ករោន្តោ។ **សទ្ទំ ករោន្តោ**តិ វាចំ ភាសន្តោ។ **កតី**តិ បុច្ឆា។ **កិត្តកា**តិ បមាណបុច្ឆា។ **កីវតកា**តិ បរិច្ឆេទបុច្ឆា។ **កីវពហុកា**តិ បមាណបរិច្ឆេទបុច្ឆា។ **តេ ភេរវា**តិ ឯតេ ភយជននុបទ្ទវា ភយារម្មណា។ **កីវពហុកា**តិ បុច្ឆិតេ អារម្មណេ ទស្សេតុំ **“សីហា ព្យគ្ឃា ទីបី**”តិអាទីហិ វិស្សជ្ជេតិ។

១៨៥. ឆដ្ឋគាថាយ **កតិ បរិស្សយា**តិ កិត្តកា ឧបទ្ទវា។ **អគតំ ទិស**ន្តិ និព្ពានំ។ តញ្ហិ អគតបុព្ពត្តា អគតំ, និទ្ទិសិតព្ពតោ ទិសា ចាតិ។ តេន វុត្តំ – “អគតំ ទិស”ន្តិ។ អមតំ ទិស”ន្តិបិ បាឋោ។ **អភិសម្ភវេ**តិ អភិសម្ភវេយ្យ។ **បន្តម្ហី**តិ បរិយន្តេ។

អគតបុព្ពា សា ទិសាតិ យា ទិសា សុបិនន្តេនបិ ន គតបុព្ពា។ **ន សា ទិសា គតបុព្ពា**តិ ឯសា ទិសា វុត្តនយេន ន គតបុព្ពា។ **ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា**តិ អនេនេ ទីឃកាលេន។

សមតិត្តិកន្តិ អន្តោមុខវដ្ដិលេខំ បាបេត្វា សមភរិតំ។ **អនវសេក**ន្តិ អនវសិញ្ចនកំ អបរិសិញ្ចនកំ កត្វា។ **តេលបត្ត**ន្តិ បក្ខិត្តតេលំ តេលបត្តំ។ **បរិហរេយ្យា**តិ ហរេយ្យ អាទាយ គច្ឆេយ្យ។ **ឯវំ សចិត្តមនុរក្ខេ**តិ តំ តេលភរិតំ បត្តំ វិយ អត្តនោ ចិត្តំ កាយគតាយ សតិយា គោចរេ ចេវ សម្បយុត្តសតិយា ចាតិ ឧភិន្នំ អន្តរេ បក្ខិបិត្វា យថា មុហុត្តម្បិ ពហិទ្ធា គោចរេ ន វិក្ខិបតិ, តថា បណ្ឌិតោ យោគាវចរោ រក្ខេយ្យ គោបយេយ្យ។ កិំការណា? ឯតស្ស ហិ –

“ទុន្និគ្គហស្ស លហុនោ, យត្ថកាមនិបាតិនោ;

ចិត្តស្ស ទមថោ សាធុ, ចិត្តំ ទន្តំ សុខាវហំ”។ (ធ. ប. ៣៥);

តស្មា –

“សុទុទ្ទសំ សុនិបុណំ, យត្ថកាមនិបាតិនំ;
ចិត្តំ រក្ខេថ មេធាវី, ចិត្តំ គុត្តំ សុខាវហំ”។ (ធ. ប. ៣៦);

តទញ្ញំ –

“ទូរង្គមំ ឯកចរំ, អសរីរំ គុហាសយំ;
យេ ចិត្តំ សំយមេស្សន្តិ, មោក្ខន្តិ មារពន្ធនា”។ (ធ. ប. ៣៧);

តតោ បរស្ស បន –

“អនវដ្ឋិតចិត្តស្ស , សទ្ធម្មំ អវិជានតោ;
បរិប្លវបសាទស្ស, បញ្ញា ន បរិបូរតិ”។ (ធ. ប. ៣៨);

ថិរកម្មដ្ឋានសហាយស្ស បន –

“អនវស្សុតចិត្តស្ស, អនន្វាហតចេតសោ;
បុញ្ញបាបបហីនស្ស, នត្ថិ ជាគរតោ ភយំ”។ (ធ. ប. ៣៩);

តស្មា ឯតំ –

“ផន្ទនំ ចបលំ ចិត្តំ, ទូរក្ខំ ទុន្និវារយំ;
ឧជុំ ករោតិ មេធាវី, ឧសុការោវ តេជនំ”។ (ធ. ប. ៣៣);

ឯវំ ឧជុំ ករោន្តោ សចិត្តមនុរក្ខេ។

បត្ថយានោ ទិសំ អគតបុព្ពន្តិ ឥមស្មិំ កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានេ កម្មំ អារភិត្វា អនមតគ្គេ សំសារេ អគតបុព្ពំ ទិសំ បត្ថេន្តោ វុត្តនយេន សកំ ចិត្តំ រក្ខេយ្យាតិ អត្ថោ។ កា បនេសា ទិសា នាម –

“មាតាបិតា ទិសា បុព្ពា, អាចរិយា ទក្ខិណា ទិសា;
បុត្តទារា ទិសា បច្ឆា, មិត្តាមច្ចា ច ឧត្តរា។

“ទាសកម្មករា ហេដ្ឋា, ឧទ្ធំ សមណព្រាហ្មណា;
ឯតា ទិសា នមស្សេយ្យ, អលមត្តោ កុលេ គិហី”តិ។ (ទី. និ. ៣.២៧៣) –

ឯត្ថ តាវ មាតាបិតាទយោ “ទិសា”តិ វុត្តា។

“ទិសា ចតស្សោ វិទិសា ចតស្សោ, ឧទ្ធំ អធោ ទស ទិសា ឥមាយោ;
កតមំ ទិសំ តិដ្ឋតិ នាគរាជា, យមទ្ទសា សុបិនេ ឆព្ពិសាណ”ន្តិ។ (ជា. ១.១៦.១០៤) –

ឯត្ថ បុរត្ថិមាទិភេទា ទិសាវ “ទិសា”តិ វុត្តា។

“អគារិនោ អន្នទបានវត្ថទា, អវ្ហាយិកា តម្បិ ទិសំ វទន្តិ;
ឯសា ទិសា បរមា សេតកេតុ, យំ បត្វា ទុក្ខី សុខិនោ ភវន្តី”តិ ។ (ជា. ១.៦.៩) –

ឯត្ថ និព្ពានំ “ទិស”ន្តិ វុត្តំ។ ឥធាបិ តទេវ អធិប្បេតំ។ តណ្ហក្ខយំ វិរាគន្តិអាទីហិ ទិស្សតិ អបទិស្សតិ តស្មា “ទិសា”តិ វុច្ចតិ។ អនមតគ្គេ បន សំសារេ កេនចិ ពាលបុថុជ្ជនេន សុបិនេនបិ អគតបុព្ពតាយ “អគតបុព្ពា

ទិសា នាមា”តិ វុច្ចតិ។ តំ បត្ថយន្តេន កាយគតាសតិយា យោគោ ករណីយោតិ។ **វជតោ**តិអាទីសុ ឯត្ថ មគ្គុប្បាទតោ សមីបំ វជតោ។ ឋិតិក្ខណេ **គច្ឆតោ**។ ផលោទយតោ **អតិក្កមតោ**។

អន្តេតិ អន្តម្ហិ ឋិតេ។ **បន្តេ**តិ វនគហនគម្ភីរេ ឋិតេ។ **បរិយន្តេ**តិ ទូរភាវេន បរិយន្តេ ឋិតេ។ **សេលន្តេ**តិ បព្ពតានំ អន្តេ។ **វនន្តេ**តិ វនយដានំ អន្តេ។ **នទន្តេ**តិ នទីនំ អន្តេ។ **ឧទកន្តេ**តិ ឧទកានំ បរិយន្តេ។ **យត្ថ ន កសីយតិ ន វបីយតី**តិ យស្មិំ កសនញ្ច វបនញ្ច ន ករិយតិ។ **ជនន្តំ អតិក្កមិត្វា** ឋិតេ។ **មនុស្សានំ អនុបចារេ**តិ កសនវបនវសេន មនុស្សេហិ អនុបចរិតព្ពេ សេនាសនេ។

១៨៦. សត្តមគាថាយ **ក្យាស្ស ព្យប្បថយោ អស្សូ**តិ កីទិសានិ តស្ស វចនានិ អស្សុ។

មុសាវាទំ បហាយាតិ ឯត្ថ មុសាតិ វិសំវាទនបុរេក្ខារស្ស អត្ថភញ្ជនកោ វចីបយោគោ កាយបយោគោ វា។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន បនស្ស បរវិសំវាទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ អបរោ នយោ – **មុសា**តិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថុ, **វាទោ**តិ តស្ស ភូតតោ តច្ឆតោ វិញ្ញាបនំ។ លក្ខណតោ បន អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថាវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ សោ យមត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ អបិ ច គហដ្ឋានំ អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ “នត្ថី”តិអាទិនយប្បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, សក្ខិនា ហុត្វា អត្ថភញ្ជនត្ថំ វុត្តោ មហាសាវជ្ជោ។ បព្ពជិតានំ អប្បកម្បិ តេលំ វា សប្បិំ វា លភិត្វា ហសាធិប្បាយេន “អជ្ជ គាមេ តេលំ នទី មញ្ញេ សន្ទតី”តិ បូរណកថានយេន បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, អទិដ្ឋំយេវ បន ទិដ្ឋន្តិអាទិនា នយេន វទន្តានំ មហាសាវជ្ជោ។

តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា ហោន្តិ – អតថំ វត្ថុ វិសំវាទនចិត្តំ តជ្ជោ វាយាមោ បរស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោវ។ សោ ច កាយេន វា កាយបដិពទ្ធេន វា វាចាយ វា បរវិសំវាទកកិរិយាករណេ ទដ្ឋព្ពោ។ តាយ ចេ កិរិយាយ បរោ តមត្ថំ ជានាតិ, អយំ កិរិយសមុដ្ឋាបិកា ចេតនាក្ខណេយេវ មុសាវាទកម្មុនា ពជ្ឈតិ។

សច្ចំ វទតីតិ **សច្ចវាទី**។ សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិ ឃដេតីតិ **សច្ចសន្ធោ**, ន អន្តរន្តរា មុសា វទតីតិ អត្ថោ។ យោ ហិ បុរិសោ កទាចិ មុសា វទតិ, កទាចិ សច្ចំ, តស្ស មុសាវាទេន អន្តរិកតាយ សច្ចំ សច្ចេន ន ឃដិយតិ, តស្មា ន សោ សច្ចសន្ធោ។ អយំ បន ន តាទិសោ, ជីវិតហេតុបិ មុសា អវត្វា សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិយេវាតិ សច្ចសន្ធោ។

ថេតោតិ ថិរោ, ថិរកថោតិ អត្ថោ។ ឯកោ បុគ្គលោ ហលិទ្ទិរាគោ វិយ ថុសរាសិម្ហិ និខាតខាណុ វិយ អស្សបិដ្ឋេ ឋបិតកុម្ភណ្ឌមិវ ច ន ថិរកថោ ហោតិ។ ឯកោ បាសាណលេខា វិយ ឥន្ទខីលោ វិយ ច ថិរកថោ ហោតិ, អសិនា សីសំ ឆិន្ទន្តេបិ ទ្វេកថា ន កថេតិ។ អយំ វុច្ចតិ ថេតោ។

បច្ចយិកោតិ បត្តិយាយិតព្ពោ, សទ្ធាយិតព្ពកោតិ អត្ថោ។ ឯកច្ចោ ហិ បុគ្គលោ ន បច្ចយិកោ ហោតិ, “ឥទំ កេន វុត្តំ, អសុកេនា”តិ វុត្តេ “មា តស្ស វចនំ សទ្ទហថា”តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ ឯកោ បច្ចយិកោ ហោតិ, “ឥទំ កេន វុត្តំ, អសុកេនា”តិ វុត្តេ “យទិ តេន វុត្តំ, ឥទមេវ បមាណំ, ឥទានិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ នត្ថិ, ឯវមេវ ឥទ”ន្តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ, អយំ វុច្ចតិ បច្ចយិកោ។ **អវិសំវាទកោ លោកស្សា**តិ តាយ សច្ចវាទិតាយ លោកំ ន វិសំវាទេតីតិ អត្ថោ។

បិសុណំ វាចំ បហាយាតិអាទីសុ យាយ វាចាយ យស្ស តំ វាចំ ភាសតិ, តស្ស ហទយេ អត្តនោ បិយភាវំ បរស្ស ច សុញ្ញភាវំ ករោតិ, សា បិសុណវាចា។ យាយ បន អត្តានម្បិ បរម្បិ ផរុសំ ករោតិ, យា វាចា សយម្បិ ផរុសា, នេវ កណ្ណសុខា ន ហទយង្គមា, អយំ **ផរុសវាចា**។ យេន សម្ផំ បលបតិ និរត្ថកំ, សោ **សម្ផប្បលាបោ**។ តេសំ មូលភូតាបិ ចេតនា បិសុណវាចាទិនាមមេវ លភតិ, សា ឯវ ឥធ អធិប្បេតាតិ។

តត្ថ សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បរេសំ វា ភេទាយ អត្តនោ បិយកម្យតាយ វា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **បិសុណវាចា**។ សា យស្ស ភេទំ ករោតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។

តស្សា ចត្តារោ សម្ភារា ហោន្តិ – ភិន្ទិតព្ពោ បរោ, “ឥតិ ឥមេ នានា ភវិស្សន្តិ វិនា ភវិស្សន្តី”តិ ភេទបុរេក្ខារតា វា, “ឥតិ អហំ បិយោ ភវិស្សាមិ វិស្សាសិកោ”តិ បិយកម្យតា វា, តជ្ជោ វាយាមោ, តស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។

ឥមេសំ ភេទាយាតិ យេសំ ឥតោតិ វុត្តានំ សន្តិកេ សុតំ, តេសំ ភេទាយ។ **ភិន្នានំ វា សន្ធាតា**តិ ទ្វិន្នំ មិត្តានំ វា សមានុបជ្ឈាយកាទីនំ វា កេនចិទេវ ការណេន ភិន្នានំ ឯកមេកំ ឧបសង្កមិត្វា “តុម្ហាកំ ឦទិសេ កុលេ ជាតានំ ឯវំ ពហុស្សុតានំ ឥទំ ន យុត្ត”ន្តិអាទីនិ វត្វា សន្ធានំ កត្តា។ **អនុប្បទាតា**តិ សន្ធានានុប្បទាតា, ទ្វេ ជនេ សមគ្គេ ទិស្វា “តុម្ហាកំ ឯវរូបេ កុលេ ជាតានំ ឯវរូបេហិ គុណេហិ សមន្នាគតានំ អនុច្ឆវិកមេត”ន្តិអាទីនិ វត្វា ទឡ្ហីកម្មំ កត្តាតិ អត្ថោ។

សមគ្គោ អារាមោ អស្សាតិ **សមគ្គារាមោ,** យត្ថ សមគ្គា នត្ថិ, តត្ថ វសិតុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ “សមគ្គរាមោ”តិបិ បាឡិ, អយមេវត្ថោ។ **សមគ្គរតោ**តិ សមគ្គេសុ រតោ, តេ បហាយ អញ្ញត្រ គន្តុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សមគ្គេ ទិស្វាបិ សុត្វាបិ នន្ទតីតិ **សមគ្គនន្ទី** ។ **សមគ្គករណី វាចំ ភាសិតា**តិ យា វាចា សត្តេ សមគ្គេយេវ ករោតិ, តំ សាមគ្គិគុណបរិទីបកមេវ វាចំ ភាសតិ, ន ឥតរន្តិ។

បរស្ស មម្មច្ឆេទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសចេតនា **ផរុសវាចា**។ មម្មច្ឆេទកោបិ បយោគោ ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ។ មាតាបិតរោ ហិ កទាចិ បុត្តកេ ឯវម្បិ វទន្តិ “ចោរា វោ ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ករោន្តូ”តិ, ឧប្បលបត្តម្បិ ច នេសំ ឧបរិ បតន្តំ ន ឥច្ឆន្តិ។ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច កទាចិ និស្សិតកេ ឯវំ វទន្តិ “កឹ ឥមេ អហិរិកា អនោត្តប្បិនោ ចរន្តិ, និទ្ធមថ នេ”តិ។ អថ ច នេសំ អាគមាធិគមសម្បត្តឹ ឥច្ឆន្តិ។ យថា ច ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ, ឯវំ វចនសណ្ហតាយ អផរុសវាចាបិ ន ហោតិ។ ន ហិ មារាបេតុកាមស្ស “ឥមំ សុខំ សយាបេថា”តិ វចនំ អផរុសវាចា ហោតិ, ចិត្តផរុសតាយ បនេសា ផរុសវាចាវ, សា យំ សន្ធាយ បវត្តិតា។ តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា តយោ សម្ភារា – អក្កោសិតព្ពោ បរោ កុបិតចិត្តំ អក្កោសនាតិ។

នេលាតិ ឯលំ វុច្ចតិ ទោសោ, នាស្សា ឯលន្តិ នេលា, និទ្ទោសាតិ អត្ថោ។ “នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ”តិ (ឧទា. ៦៥; បេដកោ. ២៥) ឯត្ថ វុត្តនេលំ វិយ។ **កណ្ណសុខា**តិ ព្យញ្ជនមធុរតាយ កណ្ណានំ សុខា, សូចិវិជ្ឈនំ វិយ កណ្ណសូលំ ន ជនេតិ។ អត្ថមធុរតាយ សកលសរីរេ កោបំ អជនេត្វា បេមំ ជនេតីតិ **បេមនិយា**។ ហទយំ គច្ឆតិ អបដិហញ្ញមានា សុខេន ចិត្តំ បវិសតីតិ **ហទយង្គមា**។ គុណបរិបុណ្ណតាយ បុរេ ភវាតិ **បោរី**។ បុរេ សំវឌ្ឍនារី វិយ សុកុមារាតិបិ **បោរី**។ បុរស្ស ឯសាតិបិ **បោរី,** នគរវាសីនំ កថាតិ អត្ថោ។ នគរវាសិនោ ហិ យុត្តកថា ហោន្តិ, បិតិមត្តំ បិតាតិ ភាតិមត្តំ ភាតាតិ វទន្តិ។ ឯវរូបី កថា ពហុនោ ជនស្ស កន្តា ហោតីតិ **ពហុជនកន្តា**។ កន្តភាវេនេវ ពហុនោ ជនស្ស មនាបា ចិត្តវុឌ្ឍិករាតិ **ពហុជនមនាបា**។

អនត្ថវិញ្ញាបិកា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា អកុសលចេតនា **សម្ផប្បលាបោ**។ សោ អាសេវនមន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជោ, អាសេវនមហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិនិរត្ថកកថាបុរេក្ខារតា, តថារូបីកថាកថនញ្ច។

កាលេន វទតីតិ **កាលវាទី,** វត្តព្ពយុត្តកាលំ សល្លក្ខេត្វា វទតីតិ អត្ថោ។ ភូតំ តច្ឆំ សភាវមេវ វទតីតិ **ភូតវាទី**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថសន្និស្សិតមេវ កត្វា វទតីតិ **អត្ថវាទី** ។ នវលោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **ធម្មវាទី**។ សំវរវិនយបហានវិនយសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **វិនយវាទី**។ និធានំ វុច្ចតិ ឋបនោកាសោ, និធានមស្សា អត្ថីតិ **និធានវតី,** ហទយេ និធាតព្ពយុត្តំ វាចំ ភាសិតាតិ អត្ថោ។ **កាលេនា**តិ ឯវរូបឹ ភាសមានោបិ ច “អហំ និធានវតឹ វាចំ ភាសិស្សាមី”តិ ន អកាលេន ភាសតិ, យុត្តកាលំ បន អបេក្ខិត្វាវ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **សាបទេស**ន្តិ សឧបមំ, សការណន្តិ អត្ថោ។ **បរិយន្តវតិ**ន្តិ បរិច្ឆេទំ ទស្សេត្វា យថាស្សា បរិច្ឆេទោ បញ្ញាយតិ, ឯវំ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **អត្ថសំហិត**ន្តិ អនេកេហិ នយេហិ វិភជន្តេន បរិយាទាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អត្ថសម្បន្នំ។ យំ វា សោ អត្ថវាទី អត្ថំ វទតិ, តេន អត្ថេន សហិតត្តា អត្ថសំហិតំ វាចំ ភាសតិ, ន អញ្ញំ និក្ខិបិត្វា អញ្ញំ ភាសតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ចតូហិ វចីសុចរិតេហីតិ “មុសាវាទំ បហាយា”តិអាទិនា នយេន វុត្តេហិ ចតូហិ វាចាហិ យុត្តេហិ សុដ្ឋុចរិតេហិ។ **សមន្នាគតោ**តិ អបរិហីនោ។ **ចតុទោសាបគតំ វាចំ ភាសតី**តិ អប្បិយាទីហិ ចតូហិ ទោសេហិ អបគតំ បរិហីនំ វាចំ ភាសតិ។

អត្ថិ អគោចរោតិ កិញ្ចាបិ ថេរោ សមណាចារំ សមណគោចរំ កថេតុកាមោ “អត្ថិ អគោចរោ, អត្ថិ គោចរោ”តិ បទំ ឧទ្ធរិ, យថា បន មគ្គកុសលោ បុរិសោ មគ្គំ អាចិក្ខន្តោ “វាមំ មុញ្ច, ទក្ខិណំ គណ្ហា”តិ បឋមំ មុញ្ចិតព្ពំ សភយមគ្គំ ឧប្បថមគ្គំ អាចិក្ខតិ, បច្ឆា គហេតព្ពំ ខេមមគ្គំ ឧជុមគ្គំ, ឯវមេវ មគ្គកុសលបុរិសសទិសោ ធម្មសេនាបតិ បឋមំ បហាតព្ពំ ពុទ្ធបដិកុដ្ឋំ អគោចរំ អាចិក្ខិត្វា បច្ឆា គោចរំ អាចិក្ខិតុកាមោ

“**កតមោ អគោចរោ**”តិអាទិមាហ។ បុរិសេន ហិ អាចិក្ខិតមគ្គោ សម្បជ្ជេយ្យ វា ន វា, តថាគតេន អាចិក្ខិតមគ្គោ អបណ្ណកោ ឥន្ទវិស្សជ្ជំ វជិរំ វិយ អវិរជ្ឈនកោ និព្ពាននគរំយេវ សមោសរតិ។ តេន វុត្តំ – “បុរិសោ មគ្គកុសលោតិ ខោ តិស្ស តថាគតស្សេតំ អធិវចនំ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា”តិ (សំ. និ. ៣.៨៤)។

យស្មា វា សសីសំ ន្ហានេន បហីនសេទមលជល្លិកស្ស បុរិសស្ស មាលាគន្ធវិលេបនាទិវិភូសនវិធានំ វិយ បហីនបាបធម្មស្ស កល្យាណធម្មសមាយោគោ សម្បន្នរូបោ ហោតិ, តស្មា សេទមលជល្លិកំ វិយ បហាតព្ពំ បឋមំ អគោចរំ អាចិក្ខិត្វា បហីនសេទមលជល្លិកស្ស មាលាគន្ធវិលេបនាទិវិភូសនវិធានំ វិយ បច្ឆា គោចរំ អាចិក្ខិតុកាមោបិ “**កតមោ អគោចរោ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **គោចរោ**តិ បិណ្ឌបាតាទីនំ អត្ថាយ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានំ។ អយុត្តដ្ឋានំ **អគោចរោ**។ វេសិយា គោចរោ អស្សាតិ **វេសិយាគោចរោ**, មិត្តសន្ថវវសេន ឧបសង្កមិតព្ពដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ វេសិយា នាម រូបូបជីវិនិយោ យេន កេនចិទេវ សុលភជ្ឈាចារតា មិត្តសន្ថវសិនេហវសេន ឧបសង្កមន្តោ វេសិយាគោចរោ នាម ហោតិ។ តស្មា ឯវំ ឧបសង្កមិតុំ ន វដ្ដតិ។ កឹការណា? អារក្ខវិបត្តិតោ។ ឯវំ ឧបសង្កមន្តស្ស ហិ ចិររក្ខិតគោបិតោបិ សមណធម្មោ កតិបាហេនេវ នស្សតិ។ សចេបិ ន នស្សតិ, គរហំ លភតិ។ ទក្ខិណាវសេន បន ឧបសង្កមន្តេន សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា ឧបសង្កមិតព្ពំ។

វិធវា វុច្ចន្តិ មតបតិកា វា បវុដ្ឋបតិកា វា។ **ថុល្លកុមារិយោ**តិ មហល្លិកា អនិព្ពិទ្ធកុមារិយោ។ **បណ្ឌកា**តិ លោកាមិសនិស្សិតកថាពហុលា ឧស្សន្នកិលេសា អវូបសន្តបរិឡាហា នបុំសកា។ តេសំ សព្ពេសម្បិ ឧបសង្កមនេ អាទីនវោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **ភិក្ខុនីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ អបិ ច ភិក្ខូ នាម ឧស្សន្នព្រហ្មចរិយា ហោន្តិ, តថា ភិក្ខុនិយោ។ តេ អញ្ញមញ្ញំ សន្ថវវសេន កតិបាហេនេវ រក្ខិតគោបិតសមណធម្មំ នាសេន្តិ។ គិលានបុច្ឆកេន បន គន្តុំ វដ្ដតិ។ ភិក្ខុនា បុប្ផានិ លភិត្វា បូជនត្ថាយបិ ឱវាទទានត្ថាយបិ គន្តុំ វដ្ដតិយេវ។

បានាគារន្តិ សុរាបានឃរំ, តំ ព្រហ្មចរិយន្តរាយករេហិ សុរាសោណ្ឌេហិ អវិវិត្តំ ហោតិ។ តត្ថ តេហិ សទ្ធឹ សហសោណ្ឌវសេន ឧបសង្កមិតុំ ន វដ្ដតិ, ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ ហោតិ។ **សំសដ្ឋោ វិហរតិ រាជូហី**តិអាទីសុ **រាជានោ**តិ អភិសិត្តា វា ហោន្តុ អនភិសិត្តា វា, យេ រជ្ជមនុសាសន្តិ។ **រាជមហាមត្តា**តិ រាជូនំ ឥស្សរិយសទិសាយ មហតិយា ឥស្សរិយមត្តាយ សមន្នាគតា។ **តិត្ថិយា**តិ វិបរីតទស្សនា ពាហិរបរិព្ពាជកា។ **តិត្ថិយសាវកា**តិ ភត្តិវសេន តេសំ បច្ចយទាយកា, ឯតេហិ សទ្ធឹ សំសគ្គជាតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

អននុលោមិកេន សំសគ្គេនាតិ អននុលោមិកសំសគ្គោ នាម តិស្សន្នំ សិក្ខានំ អននុលោមោ បច្ចនីកសំសគ្គោ។ យេន ព្រហ្មចរិយន្តរាយំ បញ្ញត្តិវីតិក្កមំ សល្លេខបរិហានិញ្ច បាបុណាតិ។ សេយ្យថិទំ? រាជរាជមហាមត្តេហិ សទ្ធឹ សហសោកិតា សហនន្ទិតា សមសុខទុក្ខតា ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អត្តនា យោគំ អាបជ្ជនតា តិត្ថិយតិត្ថិយសាវកេហិ សទ្ធឹ ឯកច្ឆន្ទរុចិសមាចារតា ឯកច្ឆន្ទរុចិសមាចារភាវាវហោ វា សិនេហពហុមានសន្ថវោ។ តត្ថ រាជរាជមហាមត្តេហិ សទ្ធឹ សំសគ្គោ ព្រហ្មចរិយន្តរាយករោ, ឥតរេហិ តិត្ថិយសាវកេហិ តេសំ លទ្ធិគ្គហណំ ។ តេសំ បន វាទំ ភិន្ទិត្វា អត្តនោ លទ្ធឹ គណ្ហាបេតុំ សមត្ថេន ឧបសង្កមិតុំ វដ្ដតិ។

ឥទានិ អបរេនបិ បរិយាយេន អគោចរំ ទស្សេតុំ “**យានិ វា បន តានិ កុលានី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អស្សទ្ធានី**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធាវិរហិតានិ។ តានិ “ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ, ធម្មោ និយ្យានិកោ, សង្ឃោ សុប្បដិបន្នោ”តិ ន សទ្ទហន្តិ។ **អប្បសន្នានី**តិ ចិត្តំ បសន្នំ អនាវិលំ កាតុំ ន សក្កោន្តិ។ **អក្កោសកបរិភាសកានី**តិ អក្កោសកានិ ចេវ បរិភាសកានិ ច។ “ចោរោសិ, ពាលោសិ, មូឡ្ហោសិ, ឱដ្ឋោសិ, គោណោសិ, គទ្រភោសិ, អាបាយិកោសិ, នេរយិកោសិ, តិរច្ឆានគតោសិ, នត្ថិ តុយ្ហំ សុគតិ, ទុគ្គតិយេវ តុយ្ហំ បាដិកង្ខា”តិ ឯវំ ទសហិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសន្តិ។ “ហោតុ, ឥទានិ តំ បហរិស្សាម, ពន្ធិស្សាម, វធិស្សាមា”តិ ឯវំ ភយទស្សនេន បរិភាសន្តិ ចាតិ អត្ថោ។

អនត្ថកាមានីតិ អត្ថំ ន ឥច្ឆន្តិ, អនត្ថមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **អហិតកាមានី**តិ អហិតមេវ ឥច្ឆន្តិ, ហិតំ ន ឥច្ឆន្តិ។ **អផាសុកាមានី**តិ ផាសុកំ ន ឥច្ឆន្តិ, អផាសុកមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **អយោគក្ខេមកាមានី**តិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ និព្ភយំ ន ឥច្ឆន្តិ, សភយមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **ភិក្ខូន**ន្តិ ឯត្ថ សាមណេរាបិ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ **ភិក្ខុនីន**ន្តិ ឯត្ថ សិក្ខមានាសាមណេរិយោបិ។ សព្ពេសម្បិ ហិ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស បព្ពជិតានញ្ចេវ សរណគតានញ្ច ចតុន្នម្បិ បរិសានំ តានិ អនត្ថកាមានិយេវ។ **តថារូបានិ កុលានី**តិ ឯវរូបានិ ខត្តិយកុលាទីនិ កុលានិ។ **សេវតី**តិ និស្សាយ ជីវតិ។ **ភជតី**តិ ឧបសង្កមតិ។ **បយិរុបាសតី**តិ បុនប្បុនំ ឧបសង្កមតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ វេសិយាទិគោចរស្ស

វេសិយាទិកោ រាជាទិសំសគ្គស្ស រាជាទិកោ អស្សទ្ធកុលាទិសេវកស្ស អស្សទ្ធកុលាទិកោ ចាតិ តិប្បការោបិ អយុត្តគោចរោ “អគោចរោ”តិ វេទិតព្វោ។

តស្ស តមិនាបិ បរិយាយេន អគោចរតា វេទិតព្វា – វេសិយាទិកោ តាវ បញ្ចកាមគុណនិស្សយតោ អគោចរោ វេទិតព្វោ។ យថាហ – “កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អគោចរោ បរវិសយោ, យទិទំ បញ្ច កាមគុណា”តិ ។ រាជាទិកោ ឈានានុយោគស្ស អនុបនិស្សយតោ លាភសក្ការាសនិចក្កនិប្ផាទនតោ ទិដ្ឋិវិបត្តិហេតុតោ ច, អស្សទ្ធកុលាទិកោ សទ្ធាហានិចិត្តប្បទោសាវហនតោ អគោចរោ។

អន្តរឃរប្បវេសាទិកោ ច ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្គាហាទិកោ ច សទ្ធាទេយ្យានិ ភោជនានិ ភុញ្ជិត្វា វិសូកទស្សនានុយោគោ ច បញ្ច កាមគុណា ចាតិ ចតុព្ពិធោបិ បន កិលេសុប្បត្តិវសេន អគោចរោតិ វេទិតព្វោ។

មា ភិក្ខវេ អគោចរេ ចរថាតិ ចរិតុំ អយុត្តដ្ឋានេ មា ចរថ។ **បរវិសយេ**តិ សត្តុវិសយេ។ **អគោចរេ ភិក្ខវេ ចរតន្តិ** អយុត្តដ្ឋានេ ចរន្តានំ។ “ចរ”ន្តិបិ បាឋោ។ **លច្ឆតី**តិ លភិស្សតិ បស្សិស្សតិ។ **មារោ**តិ ទេវបុត្តមារោបិ មច្ចុមារោបិ។ **ឱតារ**ន្តិ វន្ធំ ឆិទ្ទំ វិវរំ។

គោចរនិទ្ទេសេ **ន វេសិយាគោចរោ ហោតី**តិអាទីនិ វុត្តបដិបក្ខវសេន វេទិតព្វានិ។ អយំ បន វិសេសោ – **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា គោចរោ**តិ ចរិតុំ យុត្តដ្ឋានវសេន ចតុសតិបដ្ឋានា គោចរោ។ **សកេ**តិ អត្តនោ សន្តកេ។ **បេត្តិកេ វិសយេ**តិ បិតិតោ អាគតវិសយេ។

អារទ្ធវីរិយស្សាតិ សម្មាឧបដ្ឋិតចតុសម្មប្បធានវីរិយវន្តស្ស។ **ថាមគតស្សា**តិ ពលប្បត្តស្ស។ **ទឡ្ហបរក្កមស្សា**តិ ថិរវីរិយស្ស។ **យស្សត្ថាយ បេសិតោ**តិ យេន អរហត្តត្ថាយ អត្តភាវោ បរិច្ចត្តោ។ **អត្តត្ថេ ចា**តិ អត្តនោ អត្ថេ អរហត្តផលេ ច។ **ញាយេ ចា**តិ អរិយេ អដ្ឋង្គិកេ មគ្គេ ច។ **លក្ខណេ ចា**តិ អនិច្ចាទិលក្ខណបដិវេធេ ច។ **ការណេ ចា**តិ ហេតុម្ហិ ច។ **ឋានាឋានេ ចា**តិ ឋានេ ច អដ្ឋានេ ច, ការណាការណេ ចាតិ អត្ថោ។ ឥទានិ វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុំ **“សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”**តិអាទិមាហ។

១៨៧. អដ្ឋមគាថាយ **ឯកោទិ និបកោ**តិ ឯកគ្គចិត្តោ បណ្ឌិតោ។

ជាតរូបស្ស ឱឡារិកម្បិ មលំ ធមតីតិ សុវណ្ណស្ស ថូលំ ជល្លំ អគ្គិសំយោគេន នីហរតិ។ **សន្ធមតី**តិ សម្មា នីហរតិ។ **និទ្ធមតី**តិ អបុនភាវប្បត្តិកំ កត្វា នីហរតិ។ “ឈាបេតី”តិ កេចិ វទន្តិ។ **មជ្ឈិមកម្បី**តិ តតោ សុខុមតរម្បិ។ **សុខុមកម្បី**តិ អតិសុខុមតរម្បិ។ **ឯវមេវា**តិ ឱបម្មសម្បដិបាទនំ។ **អត្តនោ ឱឡារិកេបិ កិលេសេ ធមតី**តិ កាយទុច្ចរិតាទិកេ ថូលកិលេសេ វីរិយាតបេន នីហរតិ។ **មជ្ឈិមកេបិ កិលេសេ**តិ កាមវិតក្កាទិកេ ឱឡារិកសុខុមានំ មជ្ឈិមកេបិ។ **សុខុមកេបី**តិ ញាតិវិតក្កាទិកេ អតិសណ្ហកេបិ កិលេសេ។ **សម្មាទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិំ ធមតី**តិ សហ វិបស្សនាយ មគ្គសម្បយុត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា វិបរីតសង្ខាតំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ នីហរតិ។ **សម្មាសង្កប្បា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៨៨. ឯវំ អាយស្មតា សារិបុត្តេន តីហិ គាថាហិ ភគវន្តំ ថោមេត្វា បញ្ចហិ គាថាហិ បញ្ចសតានំ សិស្សានមត្ថាយ ច សេនាសនគោចរសីលវតាទីនិ បុច្ឆិតោ តមត្ថំ បកាសេតុំ **“វិជិគុច្ឆមានស្សា”**តិអាទិនា នយេន វិស្សជ្ជនមារទ្ធំ។ តត្ថ បឋមគាថាយ តាវត្ថោ – ជាតិអាទីហិ **ជិគុច្ឆមានស្ស រិត្តាសនំ សយនំ សេវតោ វេ សម្ពោធិកាមស្ស** សារិបុត្ត ភិក្ខុនោ **យទិទំ ផាសុ** យោ ផាសុវិហារោ **យថានុធម្មំ** យោ ច អនុធម្មោ, **តំ តេ បវក្ខាមិ យថា បជានំ** យថា បជានន្តោ វទេយ្យ, ឯវំ វទាមីតិ។ **យំ ផាសុវិហារ**ន្តិ យំ សុខវិហារំ។ **អសប្បាយរូបទស្សនេនា**តិ ឥត្ថិរូបាទិសមណាសប្បាយរូបទស្សនេន។ **តំ ពោធិំ ពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ តំ ចតុមគ្គញាណសង្ខាតំ ពោធិំ ពុជ្ឈិតុំ ឥច្ឆន្តស្ស។ **អនុពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ អនុរូបាយ បដិបត្តិយា ពុជ្ឈិតុកាមស្ស។ **បដិវិជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ អភិមុខេ កត្វា និព្ពិជ្ឈិតុកាមស្ស។ **សម្ពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ បហីនកិលេសេ អបច្ចាគមនវសេន សម្មា ពុជ្ឈិតុំ ឥច្ឆន្តស្ស។ **អធិគន្តុកាមស្សា**តិ បាបុណិតុកាមស្ស។ **សច្ឆិកាតុកាមស្សា**តិ បដិលាភសច្ឆិកិរិយាយ បត្តុកាមស្ស។ អថ វា **ពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ សោតាបត្តិមគ្គញាណំ ញាតុកាមស្ស។ **អនុពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ សកទាគាមិមគ្គញាណំ បុន ញាតុកាមស្ស។ **បដិវិជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ អនាគាមិមគ្គញាណំ បដិវេធវសេន ញាតុកាមស្ស។ **សម្ពុជ្ឈិតុកាមស្សា**តិ អរហត្តមគ្គញាណំ សម្មា ញាតុកាមស្ស។ **អធិគន្តុកាមស្សា**តិ ចតុព្ពិធម្បិ អធិគន្តុកាមស្ស។ **ផស្សិតុកាមស្សា**តិ ញាណផុសនាយ ផុសិតុកាមស្ស។ **សច្ឆិកាតុកាមស្សា**តិ បច្ចវេក្ខណាយ បច្ចក្ខំ កត្តុកាមស្ស។

ចតុន្នំ មគ្គានំ បុព្ពភាគេ វិបស្សនាតិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ បុរិមកោដ្ឋាសេ ឧប្បន្នឧទយព្ពយាទិវិបស្សនាញាណានិ។

១៩៩. ទុតិយគាថាយ **សបរិយន្តចារី**តិ សីលាទីសុ ចតូសុ បរិយន្តេសុ ចរមានោ។ **ឧំសាធិបាតាន**ន្តិ បិង្គលមក្ខិកានញ្ច សេសមក្ខិកានញ្ច។ តេ ហិ តតោ តតោ អធិបតិត្វា ខាទន្តិ, តស្មា “អធិបាតា”តិ វុច្ចន្តិ។ **មនុស្សផស្សាន**ន្តិ ចោរាទិផស្សានំ។

ចត្តារោ បរិយន្តាតិ ចត្តារោ មរិយាទា បរិច្ឆេទា។ **អន្តោបូតិភាវំ បច្ចវេក្ខមានោ**តិ អព្ភន្តរេ កុច្ឆិតភាវំ សីលវិរហិតភាវំ ឱលោកយមានោ។ **អន្តោ សីលសំវរបរិយន្តេ ចរតី**តិ សីលសំវរបរិច្ឆេទព្ភន្តរេ ចរតិ វិចរតិ។ **មរិយាទំ ន ភិន្ទតី**តិ សីលមរិយាទំ សីលបរិច្ឆេទំ ន កោបេតិ។

អាទិត្តបរិយាយំ បច្ចវេក្ខមានោតិ អាទិត្តទេសនំ (មហាវ. ៥៤; សំ. និ. ៣.៦១; ៤.២៨) ឱលោកេន្តោ។ **អក្ខព្ភញ្ជនវណបដិច្ឆាទនបុត្តមំសូបមំ បច្ចវេក្ខមានោ**តិ សាកដិកស្ស អក្ខព្ភញ្ជនឧបមញ្ច, កុដ្ឋព្យាធិនោ វណានំ បដិច្ឆាទនតេលបិលោតិកឧបមញ្ច, កន្តារបដិបន្នានំ ជាយម្បតិកានំ បុត្តមំសខាទនឧបមញ្ច (សំ. និ. ២.៦៣; មិ. ប. ៦.១.២) ឱលោកេន្តោ។ **ភទ្ទេករត្តវិហារំ បច្ចវេក្ខមានោ**តិ –

> “អតីតំ នាន្វាគមេយ្យ, នប្បដិកង្ខេ អនាគតំ;
> តំ វេ ‘ភទ្ទេករត្តោ’តិ, សន្តោ អាចិក្ខតេ មុនី”តិ។ (ម. និ. ៣.២៨០; នេត្តិ. ១០៣) –

ឯវំ វុត្តំ ភទ្ទេករត្តវិហារំ ឱលោកេន្តោ។ **តា ឧប្បតិត្វា ឧប្បតិត្វា ខាទន្តី**តិ និប្បតិត្វា និប្បតិត្វា ខាទន្តិ។

២០០. តតិយគាថាយ **បរធម្មិកា** នាម សត្តសហធម្មិកវជ្ជា សព្ពេបិ តេ ពាហិរកា។ **កុសលានុឯសី**តិ កុសលធម្មេ អន្វេសមានោ។

សត្ត សហធម្មិកេ ឋបេត្វាតិ ភិក្ខុភិក្ខុនីសិក្ខមានាសាមណេរសាមណេរីឧបាសកឧបាសិកាយោ វជ្ជេត្វា។ **អថាបរានិបិ អត្ថិ អភិសម្ភោតព្ពានី**តិ អបរានិបិ មទ្ទិតព្ពានិ អត្ថិ សំវិជ្ជន្តិ។

២០១. ចតុត្ថគាថាយ **អាតង្កផស្សេនា**តិ រោគផស្សេន។ **សីតំ អថុណ្ហ**ន្តិ សីតញ្ច ឧណ្ហញ្ច។ **សោ តេហិ ផុដ្ឋោ ពហុធា**តិ សោ តេហិ អាតង្កាទីហិ អនេកេហិ អាការេហិ ផុដ្ឋោ សមានោ។ **អនោកោ**តិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណាទីនំ អនោកាសភូតោ។ **អព្ភន្តរធាតុបកោបវសេន វា**តិ សរីរព្ភន្តរេ អាបោធាតុក្ខោភវសេន វា អគ្គិធាតុក្ខោភវសេន វា។ **ឧណ្ហ**ន្តិ សរីរព្ភន្តរេ តេជោធាតុក្ខោភវសេន ឧណ្ហំ ភវតិ។ **អភិសង្ខារសហគតវិញ្ញាណស្សា**តិ កុសលាកុសលចេតនាសម្បយុត្តចិត្តស្ស។ **ឱកាសំ ន ករោតី**តិ អវកាសំ បតិដ្ឋំ ន ករោតិ។ **អវត្ថិតសមាទានោ**តិ ឱគាហិត្វា គាហកោ។

២០២. ឯវំ “ភិក្ខុនោ វិជិគុច្ឆតោ”តិអាទីហិ តីហិ គាថាហិ បុដ្ឋមត្ថំ វិស្សជ្ជេត្វា ឥទានិ “ក្យាស្ស ព្យប្បថយោ”តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋំ វិស្សជ្ជេន្តោ **“ថេយ្យំ ន ការេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ផស្សេ**តិ ផុសេយ្យ។ **យទាវិលត្តំ មនសោ វិជញ្ញា**តិ យំ ចិត្តស្ស អាវិលត្តំ វិជានេយ្យ, តំ សព្ពំ **“កណ្ហស្ស បក្ខោ”**តិ វិនោទយេយ្យ។

អទិន្នាទានំ បហាយាតិ ឯត្ថ អទិន្នស្ស អាទានំ អទិន្នាទានំ, បរសំហរណំ, ថេយ្យំ ចោរិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **អទិន្ន**ន្តិ បរបរិគ្គហិតំ, យត្ថ បរោ យថាកាមការិតំ អាបជ្ជន្តោ អទណ្ឌារហោ អនុបវជ្ជោ ច ហោតិ; តស្មិំ បរបរិគ្គហិតេ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិនោ តទាទាយកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា ថេយ្យចេតនា អទិន្នាទានំ។ តំ ហីនេ បរស្ស សន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, បណីតេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុបណីតតាយ។ វត្ថុសមត្តេ សតិ គុណាធិកានំ សន្តកេ វត្ថុស្មិំ មហាសាវជ្ជំ, តំ តំ គុណាធិកំ ឧបាទាយ តតោ តតោ ហីនគុណស្ស សន្តកេ វត្ថុស្មិំ អប្បសាវជ្ជំ។

តស្ស បញ្ច សម្ភារា ហោន្តិ – បរបរិគ្គហិតំ, បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា, ថេយ្យចិត្តំ, ឧបក្កមោ, តេន ហរណន្តិ។ **បហាយា**តិ ឥមំ អទិន្នាទានចេតនាសង្ខាតំ ទុស្សីល្យំ បជហិត្វា។ **បដិវិរតោ**តិ បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ តតោ ទុស្សីល្យតោ ឱរតោ វិរតោវ។ ទិន្នមេវ អាទិយតីតិ **ទិន្នាទាយី**។ ចិត្តេនបិ ទិន្នមេវ បដិកង្ខតីតិ **ទិន្នបាដិកង្ខី**។ ថេនេតីតិ ថេនោ, ន ថេនេន **អថេនេន**។ អថេនត្តាយេវ **សុចិភូតេន។ អត្តនា**តិ អត្តភាវេន, អថេនំ សុចិភូតំ អត្តភាវំ កត្វា វិហរតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥតោ បរំ វុត្តនយមេវ។

មេត្តាយនវសេន **មេត្តិ**។ មេត្តាការោ **មេត្តាយនា**។ មេត្តាយ អយិតស្ស មេត្តាសមង្គិនោ ចិត្តស្ស ភាវោ **មេត្តាយិតត្តំ**។ អនុទយតីតិ **អនុទយា**, រក្ខតីតិ អត្ថោ។ អនុទយាការោ **អនុទយនា**។ អនុទយិតស្ស ភាវោ **អនុទយិតត្តំ**។ ហិតស្ស ឯសនវសេន **ហិតេសិតា**។ អនុកម្បនវសេន **អនុកម្បា**។ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ ឧបចារប្បនាប្បត្តាវ មេត្តា វុត្តា។ **វិបុលេនា**តិ ឯត្ថ ផរណវសេន វិបុលតា ទដ្ឋព្ពា។ ភូមិវសេន បន តំ **មហគ្គតំ**។ បគុណវសេន **អប្បមាណំ**។ សត្តារម្មណវសេន ច **អប្បមាណំ**។ ព្យាបាទបច្ចត្ថិកប្បហានេន **អវេរំ**។ ទោមនស្សប្បហានតោ **អព្យាបជ្ជំ**, និទ្ទុក្ខន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

អាវិលន្តិ អប្បសន្នំ។ **លុឡិត**ន្តិ កលលំ។ **ឯរិត**ន្តិ អសន្និដ្ឋានំ។ **ឃដ្ដិត**ន្តិ អារម្មណេន ឃដ្ដនមាបាទិតំ។ **ចលិត**ន្តិ កម្បមានំ។ **ភន្ត**ន្តិ វិព្ភន្តំ។ **អវូបសន្ត**ន្តិ អនិព្ពុតំ។

យោ សោ មារោតិ ឯវមាទីសុ មហាជនំ អនត្ថេ និយោជេត្វា មារេតីតិ **មារោ**។ កណ្ហកម្មត្តា **កណ្ហោ**។ កាមាវចរិស្សរត្តា **អធិបតិ**។ មរណំ បាបនតោ **អន្តគូ**។ មុញ្ចិតុំ អប្បទានដ្ឋេន **នមុចិ**។ មារស្ស ពឡិសន្តិ **មារពឡិសំ**។ វដ្ដសន្និស្សិតដ្ឋេន មារស្ស អាមិសន្តិ **មារាមិសំ**។ វសវត្តនដ្ឋេន មារស្ស វិសយោតិ **មារវិសយោ**។ គោចរដ្ឋេន មារស្ស និវាសោតិ **មារនិវាសោ** ។ កាមចារំ ចរដ្ឋេន មារស្ស គោចរោតិ **មារគោចរោ**។ ទុប្បមុញ្ចនដ្ឋេន មារស្ស ពន្ធនន្តិ **មារពន្ធនំ។ ទុក្ខុទ្ទយោ**តិ ទុក្ខពន្ធនោ។

២០៣. មូលម្បិ តេសំ បលិខញ្ញ តិដ្ឋេតិ តេសំ កោធាតិមានានំ យំ អវិជ្ជាទិកំ មូលំ, តម្បិ បលិខណិត្វា តិដ្ឋេយ្យ។ **អទ្ធា ភវន្តោ អភិសម្ភវេយ្យា**តិ ឯតំ បិយាបិយំ អភិភវន្តោ ឯកំសេនេវ អភិភវេយ្យ, ន តត្ថ សិថិលំ បរក្កមេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

អវិជ្ជា មូលន្តិអាទយោ អវិជ្ជា កោធស្ស ឧបនិស្សយសហជាតាទិវសេន មូលំ ហោតិ។ អនុបាយមនសិការោ ច អស្មិមានោ ច ឥមេ ទ្វេ ឧបនិស្សយវសេនេវ។ អហិរិកអនោត្តប្បឧទ្ធច្ចា ឥមេ តយោ ឧបនិស្សយសហជាតាទិវសេន មូលានិ ហោន្តិ, តថា អតិមានស្សាបិ។

២០៤. បញ្ញំ បុរក្ខត្វាតិ បញ្ញំ បុព្ពង្គមំ កត្វា។ **កល្យាណបីតី**តិ កល្យាណបីតិយា សមន្នាគតោ។ **ចតុរោ សហេថ បរិទេវធម្មេ**តិ អនន្តរគាថាយ វុច្ចមានេ បរិទេវនីយធម្មេ សហេយ្យ។

វិចយពាហុលោតិ បវិវិច្ចំសនពាហុលោ។ **បវិចយពាហុលោ**តិ វិសេសេន វីមំសនពាហុលោ។ **បេក្ខាយនពាហុលោ**តិ ឥក្ខណពាហុលោ។ **សមេក្ខាយនពាហុលោ**តិ ឯសនពាហុលោ។ **វិភូតវិហារី**តិ បាកដំ កត្វា ញាតវិហារី។

អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេតិ ឯត្ថ តាវ អភិក្កន្តំ វុច្ចតិ គមនំ។ បដិក្កន្តំ និវត្តនំ។ តទុភយម្បិ ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ លព្ភតិ។ គមនេ តាវ បុរតោ កាយំ អភិហរន្តោ អភិក្កមតិ នាម។ បដិនិវត្តេន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ ឋានេបិ ឋិតកោវ កាយំ បុរតោ ឱនមេន្តោ អភិក្កមតិ នាម។ បច្ឆតោ អបនាមេន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ និសជ្ជាយបិ និសិន្នកោវ អាសនស្ស បុរិមអង្គាភិមុខោ សំសរន្តោ អភិក្កមតិ នាម។ បច្ឆិមអង្គប្បទេសំ បច្ចា សំសរន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ និបជ្ជាយបិ ឯសេវ នយោ។

សម្បជានការី ហោតីតិ សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចការី, សម្បជញ្ញមេវ វា ការី ហោតិ។ សោ ហិ អភិក្កន្តាទីសុ សម្បជញ្ញំ ករោតេវ, ន កត្ថចិ សម្បជញ្ញវិរហិតោ ហោតិ។ **អាលោកិតេ វិលោកិតេ**តិ ឯត្ថ បន អាលោកិតំ នាម បុរតោ បេក្ខនំ។ វិលោកិតំ នាម អនុទិសាបេក្ខនំ។ អញ្ញានិបិ ហេដ្ឋា ឧបរិ បច្ឆតោ បេក្ខនវសេន ឱលោកិតឧល្លោកិតអបលោកិតានិ នាម ហោន្តិ។ តានិ ឥធ ន គហិតានិ។ សារុប្បវសេន បន ឥមានេវ ទ្វេ គហិតានិ, ឥមិនា វា មុខេន សព្ពានិ គហិតានេវាតិ។

សមិញ្ជិតេ បសារិតេតិ បព្ពានំ សមិញ្ជនបសារណេ។ **សង្ឃាដិបត្តចីវរធារណេ**តិ ឯត្ថ សង្ឃាដិចីវរានំ និវាសនបារុបនវសេន , បត្តស្ស ភិក្ខាបដិគ្គហណាទិវសេន បរិភោគោ ធារណំ នាម។ **អសិតា**ទីសុ **អសិតេ**តិ បិណ្ឌបាតភោជនេ។ **បីតេ**តិ យាគុអាទិបានេ។ **ខាយិតេ**តិ បិដ្ឋខជ្ជកាទិខាទនេ។ **សាយិតេ**តិ មធុផាណិតាទិសាយនេ។ **ឧច្ចារបស្សាវកម្មេ**តិ ឧច្ចារស្ស ច បស្សាវស្ស ច ករណេ។ **គតា**ទីសុ **គតេ**តិ គមនេ។ **ឋិតេ**តិ ឋានេ។ **និសិន្នេ**តិ និសជ្ជាយ។

សុត្តេតិ សយនេ។ **ជាគរិតេ**តិ ជាគរណេ។ **ភាសិតេ**តិ កថនេ។ តត្ថ ឧបាទារូបស្ស សទ្ទាយតនស្ស អប្បវត្តេ សតិ ភាសិតា នាម ន ហោតិ, តស្មិំ បវត្តន្តេ ហោតីតិ បរិគ្គាហកោ ភិក្ខុ ភាសិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ វិមុត្តាយតនសីសេន ធម្មំ ទេសេន្តោបិ ពាត្តិំសតិរច្ឆានកថំ បហាយ ទសកថាវត្ថុនិស្សិតំ កថំ កថេន្តោបិ ភាសិតេ សម្បជានការី នាម។ **តុណ្ហីភាវេ**តិ អកថនេ។ តត្ថ ឧបាទារូបស្ស សទ្ទាយតនស្ស បវត្តិយំ តុណ្ហីភាវោ នាម នត្ថិ, អប្បវត្តិយំ ហោតីតិ បរិគ្គាហកោ ភិក្ខុ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ អដ្ឋតឹសអារម្មណេសុ ចិត្តរុចិយំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា និសិន្នោបិ ទុតិយជ្ឈានំ សមាបន្នោបិ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី នាម។ ឯត្ថ ច ឯកោ ឥរិយាបថោ ទ្វីសុ ឋានេសុ អាគតោ។ សោ ហេដ្ឋា អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេតិ ឯត្ថ ភិក្ខាចារគាមំ គច្ឆតោ អាគច្ឆតោ ច អទ្ធានគមនវសេន កថិតោ។ គតេ ឋិតេតិ ឯត្ថ វិហារេ ចុណ្ណិកបាទុទ្ធារវសេន កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **ពុទ្ធានុស្សតិវសេនា**តិអាទយោ ហេដ្ឋា តត្ថ តត្ថ បកាសិតា ឯវ។

អរតីតិ រតិបដិក្ខេបោ។ **អរតិតា**តិ អរមនាការោ។ **អនភិរតី**តិ អនភិរតភាវោ។ **អនភិរមនា**តិ អនភិរមនាការោ។ **ឧក្កណ្ឋិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនាការោ។ **បរិតស្សិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនវសេនេវ បរិតស្សនា។

២០៥. **កឹ សូ អសិស្សន្តិ** កឹ ភុញ្ជិស្សាមិ។ **កុវ វា អសិស្ស**ន្តិ កុហឹ វា អសិស្សាមិ។ **ទុក្ខំ វត សេត្ថ កុវជ្ជ សេស្ស**ន្តិ ឥមំ រត្តឹ ទុក្ខំ សយឹ, អជ្ជ អាគមនរត្តឹ កត្ថ សយិស្សំ។ **ឯតេ វិតក្កេ**តិ ឯតេ បិណ្ឌបាតនិស្សិតេ ទ្វេ, សេនាសននិស្សិតេ ទ្វេតិ ចត្តារោ វិតក្កេ។ **អនិកេតចារី**តិ អបលិពោធចារី និត្តណ្ហចារី។

ផលកេ វាតិ វង្កាទិផលកបីឋេ ច។ **អាគាមិវត្តិ**ន្តិ អាគមនិវត្តិយំ។ **អាទេវនេយ្យេ**តិ វិសេសេន ទេវនិយ្យេ។ **បរិទេវនេយ្យេ**តិ សមន្តតោ ទេវនិយ្យេ។

២០៦. **កាលេ**តិ បិណ្ឌបាតកាលេ បិណ្ឌបាតសង្ខាតំ អន្នំ វា, ចីវរកាលេ ចីវរសង្ខាតំ វសនំ វា លទ្ធា ធម្មេន សមេនាតិ អធិប្បាយោ។ **មត្តំ ស ជញ្ញា**តិ បរិគ្គហេ ច បរិភោគេ ច សោ បមាណំ ជានេយ្យ។ **ឥធា**តិ សាសនេ, និបាតមត្តមេវ វា ឯតំ។ **តោសនត្ថ**ន្តិ សន្តោសត្ថំ, ឯតទត្ថំ មត្តំ ជានេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សោ តេសុ គុត្តោ**តិ សោ ភិក្ខុ តេសុ បច្ចយេសុ គុត្តោ។ **យតចារី**តិ សញ្ញតវិហារោ, រក្ខិតឥរិយាបថោ រក្ខិតកាយវចីមនោទ្វារោ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “យតិចារី”តិបិ បាឋោ, ឯសោយេវត្ថោ។ **រុសិតោ**តិ រោសិតោ។ ឃដ្ដិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។

ទ្វីហិ ការណេហិ មត្តំ ជានេយ្យាតិ ទ្វីហិ ភាគេហិ បមាណំ ជានេយ្យ។ **បដិគ្គហណតោ វា**តិ បរេហិ ទិយ្យមានគ្គហណកាលតោ វា។ **បរិភោគតោ វា**តិ បរិភុញ្ជនកាលតោ វា។ **ថោកេបិ ទិយ្យមានេ**តិ អប្បកេបិ ទិយ្យមានេ។ **កុលានុទយាយា**តិ កុលានំ អនុទយតាយ។ **កុលានុរក្ខាយា**តិ កុលានំ អនុរក្ខណត្ថាយ។ **បដិគ្គណ្ហាតី**តិ ថោកម្បិ គណ្ហាតិ។ **ពហុកេបិ ទិយ្យមានេ**តិ អនប្បកេបិ ទិយ្យមានេ។ **កាយបរិហារិកំ ចីវរំ បដិគ្គណ្ហាតី**តិ ឯត្ថ កាយំ បរិហរតិ បោសេតីតិ កាយបរិហារិកំ។ **កុច្ឆិបរិហារិក**ន្តិ កុច្ឆិំ បរិហរតិ បោសេតីតិ កុច្ឆិបរិហារិកំ។ ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសេន សមន្នាគតស្ស ភិក្ខុនោ អដ្ឋ បរិក្ខារា វដ្ដន្តិ តីណិ ចីវរានិ បត្តោ ទន្តកដ្ឋច្ឆេទនវាសិ ឯកា សូចិ កាយពន្ធនំ បរិស្សាវនន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តិចីវរញ្ច បត្តោ ច, វាសិ សូចិ ច ពន្ធនំ;
> បរិស្សាវនេន អដ្ឋេតេ, យុត្តយោគស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៩៤; ២.៣៤៩; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៨);

តេ សព្ពេ កាយបរិហារិកាបិ ហោន្តិ កុច្ឆិបរិហារិកាបិ។ កថំ? តិចីវរំ តាវ និវាសេត្វា ច បារុបិត្វា ច វិចរណកាលេ កាយំ បរិហរតិ បោសេតីតិ កាយបរិហារិកំ ហោតិ។ ចីវរកណ្ណេន ឧទកំ បរិស្សាវេត្វា បិវនកាលេ ខាទិតព្ពផលាផលគ្គហណកាលេ ច កុច្ឆិំ បរិហរតិ បោសេតីតិ កុច្ឆិបរិហារិកំ ហោតិ។

បត្តោបិ តេន ឧទកំ ឧទ្ធរិត្វា ន្ហានកាលេ កុដិបរិភណ្ឌករណកាលេ ច កាយបរិហារិកោ ហោតិ ។ អាហារំ គហេត្វា ភុញ្ជនកាលេ កុច្ឆិបរិហារិកោ។ វាសិបិ តាយ ទន្តកដ្ឋច្ឆេទនកាលេ មញ្ចបីឋានំ អង្គបាទចីវរកុដិទណ្ឌកសជ្ជនកាលេ ច កាយបរិហារិកា ហោតិ។ ឧច្ឆុច្ឆេទននាឡិកេរាទិតច្ឆនកាលេ កុច្ឆិបរិហារិកា។ សូចិ ចីវរសិព្ពនកាលេ កាយបរិហារិកា ហោតិ។ បូវំ វា ផលំ វា វិជ្ឈិត្វា ខាទនកាលេ កុច្ឆិបរិហារិកា។ កាយពន្ធនំ ពន្ធិត្វា វិចរណកាលេ កាយបរិហារិកំ។ ឧច្ឆុអាទីនិ ពន្ធិត្វា គហណកាលេ កុច្ឆិបរិហារិកំ។ បរិស្សាវនំ តេន ឧទកំ បរិស្សាវេត្វា ន្ហានកាលេ សេនាសនបរិភណ្ឌករណកាលេ ច កាយបរិហារិកំ, បានីយបានកបរិស្សាវនកាលេ តេនេវ តិលតណ្ឌុលបុថុកាទីនិ គហេត្វា ខាទនកាលេ ច កុច្ឆិបរិហារិកំ។

បដិសង្ខាយោនិសោតិ ឧបាយេន បថេន បដិសង្ខាយ ញត្វា, បច្ចវេក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច “សីតស្ស បដិឃាតាយា”តិអាទិនា នយេន វុត្តបច្ចវេក្ខណមេវ យោនិសោ បដិសង្ខាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **ចីវរ**ន្តិ អន្តរវាសកាទីសុ យំកិញ្ចិ។ **បដិសេវតី**តិ បរិភុញ្ជតិ និវាសេតិ វា បារុបតិ វា។ **យាវទេវា**តិ បយោជនាវធិបរិច្ឆេទនិយមវចនំ។ ឯត្តកមេវ ហិ យោគិនោ ចីវរបដិសេវនេ បយោជនំ, យទិទំ សីតស្ស បដិឃាតាយាតិអាទិ, ន ឥតោ ភិយ្យោ។ **សីតស្សា**តិ អជ្ឈត្តធាតុក្ខោភវសេន វា ពហិទ្ធា ឧតុបរិណាមនវសេន វា ឧប្បន្នស្ស យស្ស កស្សចិ សីតស្ស។

បដិឃាតាយាតិ បដិហននត្ថំ។ យថា សរីរេ អាពាធំ ន ឧប្បាទេតិ, ឯវំ តស្ស វិនោទនត្ថំ។ សីតព្ភាហតេ ហិ សរីរេ វិក្ខិត្តចិត្តោ យោនិសោ បទហិតុំ ន សក្កោតិ។ តស្មា សីតស្ស បដិឃាតាយ ចីវរំ សេវិតព្ពន្តិ ភគវា អនុញ្ញាសិ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ កេវលញ្ហេត្ថ **ឧណ្ហស្សា**តិ អគ្គិសន្តាបស្ស, តស្ស វនទាហាទីសុ សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។ **ឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សាន**ន្តិ ឯត្ថ បន **ឌំសា**តិ ឌំសនមក្ខិកា។ “អន្ធមក្ខិកា”តិបិ វុច្ចន្តិ។ **មកសា**តិ មកសា ឯវ។ **វាតា**តិ សរជអរជាទិភេទា ។ **អាតបោ**តិ សូរិយាតបោ។ **សរីសបា**តិ យេ កេចិ សរន្តា គច្ឆន្តិ ទីឃជាតិកា សប្បាទយោ, តេសំ ទដ្ឋសម្ផស្សោ ច ផុដ្ឋសម្ផស្សោ ចាតិ ទុវិធោ សម្ផស្សោ; សោបិ ចីវរំ បារុបិត្វា និសិន្នំ ន ពាធតិ។ តស្មា តាទិសេសុ ឋានេសុ តេសំ បដិឃាតត្ថាយ បដិសេវតិ។ **យាវទេវា**តិ បុន ឯតស្ស វចនំ និយតបយោជនាវធិបរិច្ឆេទទស្សនត្ថំ។ **ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនត្ថ**ន្តិ និយតបយោជនំ, ឥតរានិ កទាចិ ហោន្តិ។ តត្ថ **ហិរិកោបីន**ន្តិ តំ តំ សម្ពាធដ្ឋានំ។ យស្មិំ យស្មិំ អង្គេ វិវរិយមានេ ហិរិ កុប្បតិ វិនស្សតិ, តំ តំ ហិរិកោបនតោ ហិរិកោបីនន្តិ វុច្ចតិ។ តស្ស ច ហិរិកោបីនស្ស បដិច្ឆាទនត្ថន្តិ ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនត្ថំ។ “ហិរិកោបីនំ បដិច្ឆាទនត្ថ”ន្តិបិ បាឋោ។

បិណ្ឌបាតន្តិ យំកិញ្ចិ អាហារំ។ យោ ហិ កោចិ អាហារោ ភិក្ខុនោ បិណ្ឌោល្យេន បត្តេ បតិតត្តា “បិណ្ឌបាតោ”តិ វុច្ចតិ។ បិណ្ឌានំ វា បាតោ បិណ្ឌបាតោ, តត្ថ តត្ថ លទ្ធានំ ភិក្ខានំ សន្និបាតោ, សមូហោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

សេនាសនន្តិ សយនញ្ច អាសនញ្ច។ យត្ថ យត្ថ ហិ សេតិ វិហារេ វា អឌ្ឍយោគាទិម្ហិ វា, តំ សេនំ។ យត្ថ យត្ថ អាសតិ និសីទតិ, តំ អាសនំ, តំ ឯកតោ កត្វា “សេនាសន”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឧតុបរិស្សយវិនោទនបដិសល្លានារាមត្ថ**ន្តិ បរិសហនដ្ឋេន ឧតុយេវ ឧតុបរិស្សយោ។ ឧតុបរិស្សយស្ស វិនោទនត្ថញ្ច បដិសល្លានារាមត្ថញ្ច។ យោ សរីរាពាធចិត្តវិក្ខេបករោ អសប្បាយោ ឧតុ សេនាសនបដិសេវនេន វិនោទេតព្ពោ ហោតិ, តស្ស វិនោទនត្ថំ ឯកីភាវសុខត្ថញ្ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កាមញ្ច សីតបដិឃាតាទិនាវ ឧតុបរិស្សយវិនោទនំ វុត្តមេវ។ យថា បន ចីវរបដិសេវនេ “ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនំ និយតបយោជនំ, ឥតរានិ កទាចិ កទាចិ ភវន្តី”តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ និយតឧតុបរិស្សយវិនោទនំ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា អយំ វុត្តប្បការោ ឧតុ ឧតុយេវ។ បរិស្សយោ បន ទុវិធោ បាកដបរិស្សយោ ច បដិច្ឆន្នបរិស្សយោ ច។ តត្ថ **បាកដបរិស្សយោ** សីហព្យគ្ឃាទយោ, **បដិច្ឆន្នបរិស្សយោ** រាគទោសាទយោ។ តេ យត្ថ អបរិគុត្តិយា ច អសប្បាយរូបទស្សនាទិនា ច អាពាធំ ន ករោន្តិ, តំ សេនាសនំ ឯវំ ជានិត្វា បច្ចវេក្ខិត្វា បដិសេវន្តោ ភិក្ខុ បដិសង្ខា យោនិសោ សេនាសនំ ឧតុបរិស្សយវិនោទនត្ថំ បដិសេវតីតិ វេទិតព្ពោ។

គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារន្តិ ឯត្ថ រោគស្ស បដិអយនដ្ឋេន បច្ចយោ, បច្ចនីកគមនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ យស្ស កស្សចិ សប្បាយស្សេតំ អធិវចនំ។ ភិសក្កស្ស កម្មំ តេន អនុញ្ញាតត្តាតិ ភេសជ្ជំ។ គិលានបច្ចយោវ ភេសជ្ជំ គិលានបច្ចយភេសជ្ជំ, យំ កិញ្ចិ គិលានស្ស សប្បាយំ ភិសក្កកម្មំ តេលមធុផាណិតាទីតិ វុត្តំ ហោតិ។ បរិក្ខារោតិ បន “សត្តហិ នគរបរិក្ខារេហិ សុបរិក្ខត្តំ ហោតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦៧) បរិវារោ វុច្ចតិ។ “រថោ សីលបរិក្ខារោ, ឈានក្ខោ ចក្កវីរិយោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤) អលង្ការោ។ “យេ ច ខោ ឥមេ បព្ពជិតេន ជីវិតបរិក្ខារា សមុទានេតព្ពា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩១-១៩២) សម្ភារោ។ ឥធ បន សម្ភារោបិ បរិវារោបិ វដ្ដតិ។ តញ្ហិ គិលានបច្ចយភេសជ្ជំ ជីវិតស្ស បរិវារោបិ ហោតិ, ជីវិតនាសកាពាធុប្បត្តិយា អន្តរំ អទត្វា រក្ខណតោ សម្ភារោបិ។ យថាចិរំ បវត្តតិ, ឯវមស្ស ការណភាវតោ; តស្មា “បរិក្ខារោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ គិលានបច្ចយភេសជ្ជញ្ច តំ បរិក្ខារោ ចាតិ គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារោ, តំ គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារំ។ គិលានស្ស យំ កិញ្ចិ សប្បាយំ ភិសក្កានុញ្ញាតំ តេលមធុផាណិតាទិជីវិតបរិក្ខារន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ឧប្បន្នានន្តិ ជាតានំ ភូតានំ និព្ពត្តានំ។ **វេយ្យាពាធិកាន**ន្តិ ឯត្ថ ព្យាពាធោតិ ធាតុក្ខោភោ តំសមុដ្ឋានា ច កុដ្ឋគណ្ឌបីឡកាទយោ, ព្យាពាធតោ ឧប្បន្នត្តា វេយ្យាពាធិកា។ **វេទនាន**ន្តិ ទុក្ខវេទនា, អកុសលវិបាកវេទនា, តាសំ វេយ្យាពាធិកានំ វេទនានំ។ **អព្យាពជ្ឈបរមតាយា**តិ និទ្ទុក្ខបរមតាយ។ យាវ តំ ទុក្ខំ សព្ពំ បហីនំ ហោតិ, តាវាតិ អត្ថោ។

សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ បច្ចយសន្តោសេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។ **ឥតរីតរេន ចីវរេនា**តិ ថូលសុខុមលូខបណីតថិរជិណ្ណានំ យេន កេនចិ។ អថ ខោ យថាលទ្ធាទីនំ ឥតរីតរេន យេន កេនចិ សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ចីវរស្មិញ្ហិ តយោ សន្តោសា យថាលាភសន្តោសោ យថាពលសន្តោសោ យថាសារុប្បសន្តោសោតិ។ បិណ្ឌបាតាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

វណ្ណវាទីតិ ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ ន កថេតិ, ឯកោ ន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ, ឯកោ នេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, ន សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ, ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ច ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ, តំ ទស្សេតុំ "**ឥតរីតរចីវរសន្តុដ្ឋិយា ច វណ្ណវាទី**"តិ វុត្តំ។ **អនេសនន្តិ**
ទូតេយ្យបហីនគមនានុយោគប្បភេទំ នានប្បការំ អនេសនំ។ **អប្បតិរូបន្តិ** អយុត្តំ។ **អលទ្ធា ចា**តិ អលភិត្វា។ យថា ឯកច្ចោ "កថំ នុ ខោ ចីវរំ លភិស្សាមី"តិ បុញ្ញវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ ឯកតោ ហុត្វា កោហញ្ញំ ករោន្តោ ឧត្តស្សតិ បរិតស្សតិ, សន្តុដ្ឋោ ភិក្ខុ ឯវំ **អលទ្ធា ច ចីវរំ ន បរិតស្សតិ។ លទ្ធា ចា**តិ ធម្មេន សមេន លភិត្វា។ **អគធិតោ**តិ វិគតលោភគន្ធោ។ **អមុច្ឆិតោ**តិ អធិមត្តតណ្ហាយ មុច្ឆំ អនាបន្នោ។ **អនជ្ឈាបន្នោ**តិ តណ្ហាយ អនោត្ថដោ អបរិយោនទ្ធោ។ **អាទីនវទស្សាវី**តិ អនេសនាបត្តិយញ្ច គធិតបរិភោគេ ច អាទីនវំ បស្សមានោ។ **និស្សរណបញ្ញោ**តិ "យាវទេវ សីតស្ស បដិឃាតាយា"តិ (ម. និ. ១.២៣) វុត្តំ និស្សរណំ ឯវ បជានន្តោ។ **ឥតរីតរចីវរសន្តុដ្ឋិយា**តិ យេន កេនចិ ចីវរេន សន្តុដ្ឋិយា។ **នេវត្តានុក្កំសេតី**តិ "អហំ បំសុកូលិកោ, មយា ឧបសម្បទមាឡេយេវ បំសុកូលិកង្គំ គហិតំ, កោ មយា សទិសោ អត្ថី"តិ អត្តុក្កំសនំ ន ករោតិ។ **ន បរំ វម្ភេតី**តិ "ឥមេ បនញ្ញេ ភិក្ខូ ន បំសុកូលិកា"តិ វា "បំសុកូលិកមត្តម្បិ ឯតេសំ នត្ថី"តិ វា ឯវំ បរំ ន វម្ភេតិ។

យោ ហិ តត្ថ ទក្ខោតិ យោ តស្មឹ ចីវរសន្តោសេ វណ្ណវាទី, តាសុ វា ទក្ខោ ឆេកោ ព្យត្តោ។ **អនលសោ**តិ សាតច្ចកិរិយាយ អាលសិយវិរហិតោ។ **សម្បជានោ បដិស្សតោ**តិ សម្បជានបញ្ញាយ ចេវ សតិយា ច យុត្តោ។ **បោរាណេ**តិ ន អធុនុប្បត្តិកេ។ **អគ្គញ្ញេ**តិ "អគ្គោ"តិ ជានិតព្ពេ។ **អរិយវំសេ ឋិតោ**តិ អរិយានំ វំសេ បតិដ្ឋិតោ។ អរិយវំសោតិ ច យថា ហិ ខត្តិយវំសោ ព្រាហ្មណវំសោ វេស្សវំសោ សុទ្ទវំសោ សមណវំសោ កុលវំសោ រាជវំសោ, ឯវំ អយម្បិ អដ្ឋមោ អរិយវំសោ អរិយតន្តិ អរិយបវេណី នាម ហោតិ។ សោ ខោ បនាយំ អរិយវំសោ ឥមេសំ វំសានំ មូលគន្ធាទីនំ កាឡានុសារិគន្ធាទយោ វិយ អគ្គមក្ខាយតិ។ កេ បន តេ អរិយា យេសំ ឯសោ វំសោតិ? អរិយា វុច្ចន្តិ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច តថាគតសាវកា ច, ឯតេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ ឥតោ បុព្ពេ ហិ សតសហស្សកប្បាធិកានំ ចតុន្នំ អសង្ខ្យេយ្យានំ មត្ថកេ តណ្ហង្ករោ មេធង្ករោ សរណង្ករោ ទីបង្ករោតិ ចត្តារោ ពុទ្ធា ឧប្បន្នា, តេ អរិយា, តេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ តេសំ ពុទ្ធានំ បរិនិព្ពានតោ អបរភាគេ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ អតិក្កមិត្វា កោណ្ឌញ្ញោ នាម ពុទ្ធោ ឧប្បន្នោ…បេ…. ឥមស្មឹ កប្បេ កកុសន្ធោ កោណាគមនោ កស្សបោ អម្ហាកំ ភគវា គោតមោតិ ចត្តារោ ពុទ្ធា ឧប្បន្នា, តេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ អបិ ច អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ, តស្មឹ អរិយវំសេ បតិដ្ឋិតោ។

ឥតរីតរេន បិណ្ឌបាតេនាតិ យេន កេនចិ បិណ្ឌបាតេន។ **សេនាសនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អាយតនេសូ**តិ ចក្ខាទីសុ អាយតនេសុ។

យតោតិ សញ្ញតោ។ **យត្តោ**តិ យត្តវា។ **បដិយត្តោ**តិ អតិវិយ យត្តវា។ **គុត្តោ**តិ រក្ខិតោ។ **គោបិតោ**តិ មញ្ជូសាយ វិយ បដ្ឋបិតោ។ **រក្ខិតោ**តិ បដិសាមិតោ។ **សំវុតោ**តិ ទ្វារសំវរណេន បិហិតោ។ **ខុំសិតោ**តិ គរហិតោ។ **វម្ភិតោ**តិ អបសាទិតោ។ **ឃដ្ដិតោ**តិ ឃដ្ដនមាបាទិតោ។ **គរហិតោ**តិ អវមញ្ញិតោ។ **ឧបវទិតោ**តិ អក្កោសិតោ។

ផរុសេនាតិ មម្មច្ឆេទនវចនេន។ **កក្ខឡេនា**តិ ទារុណេន។ **នប្បដិវជ្ជា**តិ បដិប្ផរិត្វា ន កថេយ្យ។

២០៧. ឈានានុយុត្តោតិ អនុប្បន្នុប្បាទនេន ឧប្បន្នាសេវនេន ច ឈានេន អនុយុត្តោ។ **ឧបេក្ខមារព្ភ សមាហិតត្តោ**តិ ចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខំ ឧប្បាទេត្វា សមាហិតចិត្តោ។ **តក្កាសយំ កុក្កុច្ចញ្ចុបច្ឆិន្ទេ**តិ កាមវិតក្កាទិវិតក្កញ្ច កាមសញ្ញាទិកំ វិតក្កស្ស អាសយញ្ច ហត្ថកុក្កុច្ចាទិកុក្កុច្ចញ្ច ឧបច្ឆិន្ទេយ្យ។

អនុប្បន្នស្ស វា បឋមស្ស ឈានស្ស ឧប្បាទាយាតិ តស្មឹ អត្តភាវេ អនុប្បន្នស្ស វា ឧប្បជ្ជិត្វា បរិហីនស្ស វា បឋមជ្ឈានស្ស ឧប្បាទនត្ថំ អត្តនោ សន្តានេ បដិលាភត្ថំ។ **ឧប្បន្នំ វា បឋមំ ឈានំ អាសេវតី**តិអាទីសុ ឯត្ថ អាទរេន សេវតិ បគុណំ ករោតិ **ភាវេតិ** វឌ្ឍេតិ **ពហុលីករោតិ** បុនប្បុនំ ករោតិ។

ឧបេក្ខាតិ ចតុត្ថជ្ឈានេ ឧប្បន្នា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា។ **ឧបេក្ខា**តិ សភាវបទំ។ **ឧបេក្ខនា**តិ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខនាការោ។ **អជ្ឈុបេក្ខនា**តិ អធិកា ហុត្វា ឥក្ខនា។ **ចិត្តសមតា**តិ ចិត្តស្ស សមតា ចិត្តស្ស ឩនាតិរិត្តតំ វជ្ជេត្វា សមភាវោ។ **ចិត្តប្បស្សទ្ធតា**តិ ចិត្តស្ស អប្បគព្ភតា, អថទ្ធភាវោតិ អត្ថោ។ **មជ្ឈត្តតា ចិត្តស្សា**តិ ន សត្តស្ស ន បោសស្ស, ចិត្តស្ស មជ្ឈត្តភាវោតិ អត្ថោ។ **ចតុត្ថេ ឈានេ ឧបេក្ខំ អារព្ភា**តិ ចតុត្ថស្មឹ ឈានស្មឹ ឧប្បន្នំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខំ បដិច្ច។ **ឯកគ្គចិត្តោ**តិ ឯការម្មណេ បវត្តចិត្តោ។ **អវិក្ខិត្តចិត្តោ**តិ ឧទ្ធច្ចវិរហិតោ ន វិក្ខិត្តចិត្តោ។

នវ វិតក្កា វុត្តនយា ឯវ។ **កាមវិតក្កានំ កាមសញ្ញាសយោ**តិ កាមវិតក្កំ វិតក្កេន្តស្ស ឧប្បន្នា កាមសញ្ញា តេសំ វិតក្កានំ អាសយោ វសនោកាសោតិ កាមសញ្ញាសយោ។ **ព្យាបាទវិតក្កា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

២០៨. ចុទិតោ វចីភិ សតិមាភិនន្ទេតិ ឧបជ្ឈាយាទីហិ វាចាហិ ចោទិតោ សមានោ សតិមា ហុត្វា តំ ចោទនំ អភិនន្ទេយ្យ។ **វាចំ បមុញ្ចេ កុសល**ន្តិ ញាណសមុដ្ឋិតំ វាចំ បមុញ្ចេយ្យ។ **នាតិវេល**ន្តិ អតិវេលំ បន វាចំ កាលវេលញ្ច សីលវេលញ្ច អតិក្កន្តំ នប្បមុញ្ចេយ្យ។ **ជនវាទធម្មាយា**តិ ជនបរិវាទកថាយ។ **ន ចេតយេយ្យា**តិ ចេតនំ ន ឧប្បាទេយ្យ។

ឥទំ តេ អប្បត្តន្តិ ឥទំ តវ ន បត្តំ។ **អសារុប្ប**ន្តិ តវ បយោគំ អសារុប្បំ។ **អសីលដ្ឋ**ន្តិ តវ បយោគំ ន សីលេ បតិដ្ឋន្តិ អសីលដ្ឋំ, សីលេ ឋិតស្ស បយោគំ ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កេចិ “អសិលិដ្ឋ”ន្តិ បឋន្តិ, អមដ្ឋវចនន្តិ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។

និធីនន្តិ តត្ថ តត្ថ និទហិត្វា ឋបិតានំ ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិបូរានំ និធិកុម្ភីនំ។ **បវត្តារ**ន្តិ កិច្ឆជីវិកេ ទុគ្គតមនុស្សេ អនុកម្បំ កត្វា “ឯហិ សុខេន តេ ជីវនុបាយំ ទស្សេស្សាមី”តិ និធិដ្ឋានំ នេត្វា ហត្ថំ បសារេត្វា “ឥមំ គហេត្វា សុខំ ជីវា”តិ អាចិក្ខិតារំ វិយ។ **វជ្ជទស្សិន**ន្តិ ទ្វេ វជ្ជទស្សិនោ “ឥមិនា នំ អសារុប្បេន វា ខលិតេន វា សង្ឃមជ្ឈេ និគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ រន្ធគវេសកោ ច អញ្ញាតំ ញាបនត្ថាយ ញាតំ អនុគ្គណ្ហនត្ថាយ សីលាទិនា ចស្ស វុឌ្ឍិកាមតាយ តំ តំ វជ្ជំ ឱលោកនេន ឧល្លបនសភាវសណ្ឋិតោ ច។ អយំ ឥធ អធិប្បេតោ។ យថា ហិ ទុគ្គតមនុស្សោ “ឥមំ គណ្ហាហី”តិ តជ្ជេត្វា បោថេត្វាបិ និធឹ ទស្សេន្តេ កោបំ ន ករោតិ, បមុទិតោវ ហោតិ, ឯវមេវ ឯវរូបេ បុគ្គលេ អសារុប្បំ វា ខលិតំ វា ទិស្វា អាចិក្ខន្តេ កោបោ ន កាតព្ពោ, តុដ្ឋេនេវ ភវិតព្ពំ។ “ភន្តេ មហន្តំ វោ កតំ កម្មំ, មយ្ហំ អាចរិយុបជ្ឈាយដ្ឋានេ ឋត្វា ឱវទន្តេហិ បុនបិ មំ វទេយ្យាថា”តិ បវារេតព្ពមេវ។ **និគ្គយ្ហវាទិ**ន្តិ ឯកច្ចោ ហិ សទ្ធិវិហារិកាទីនំ អសារុប្បំ វា ខលិតំ វា ទិស្វា “អយំ មេ មុខោទកទានាទីហិ សក្កច្ចំ ឧបដ្ឋហតិ, សចេ នំ វក្ខាមិ, ន មំ ឧបដ្ឋហិស្សតិ, ឯវំ មម បរិហានិ ភវិស្សតី”តិ វត្តុំ អវិសហន្តោ ន និគ្គយ្ហវាទី នាម ហោតិ, សោ ឥមស្មឹ សាសនេ កចវរំ អាកិរតិ។ យោ បន តថារូបំ វជ្ជំ ទិស្វា វជ្ជានុរូបំ តជ្ជេត្វា បណាមេន្តោ ទណ្ឌកម្មំ ករោន្តោ វិហារា នីហរន្តោ សិក្ខាបេតិ, អយំ និគ្គយ្ហវាទី នាម សេយ្យថាបិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ វុត្តញ្ហេតំ – “និគ្គយ្ហ និគ្គយ្ហាហំ, អានន្ទ, វក្ខាមិ, បវយ្ហ បវយ្ហាហំ, អានន្ទ, វក្ខាមិ, យោ សារោ សោ ឋស្សតី”តិ (ម. និ. ៣.១៩៦)។ **មេធាវិ**ន្តិ ធម្មោជបញ្ញាយ សមន្នាគតំ។ **តាទិស**ន្តិ ឯវរូបំ បណ្ឌិតំ ភជេយ្យ បយិរុបាសេយ្យ។ តាទិសញ្ហិ អាចរិយំ ភជមានស្ស អន្តេវាសិកស្ស សេយ្យោវ ហោតិ, ន បាបិយោ, វុឌ្ឍិយេវ ហោតិ, នោ បរិហានីតិ។

ឱវទេយ្យាតិ ឧប្បន្នេ វត្ថុស្មឹ វទន្តោ ឱវទតិ នាម, អនុប្បន្នេ “អយសោបិ តេ សិយា”តិអាទិវសេន អនាគតំ ទស្សេន្តោ អនុសាសតិ នាម។ សម្មុខា វទន្តោបិ ឱវទតិ នាម, បរម្មុខា ទូតំ វា សាសនំ វា បេសេន្តោ អនុសាសតិ នាម។ សកឹ វទន្តោបិ ឱវទតិ នាម, បុនប្បុនំ វទន្តោ អនុសាសតិ នាម។ ឱវទន្តោ ឯវ វា អនុសាសតិ នាមាតិ ឯវំ ឱវទេយ្យ អនុសាសេយ្យ។ **អសព្ភា**តិ អកុសលធម្មា និវារេយ្យ, កុសលធម្មេ បតិដ្ឋបេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សតញ្ហិ សោ បិយោ ហោតី**តិ សោ ឯវរូបោ បុគ្គលោ ពុទ្ធាទីនំ សប្បុរិសានំ បិយោ ហោតិ។ យេ បន អទិដ្ឋធម្មា អវិតិណ្ណបរលោកា អាមិសចក្ខុកា ជីវិកត្ថាយ បព្ពជិតា, តេសំ អសតំ សោ ឱវាទកោ អនុសាសកោ “ន ត្វំ អម្ហាកំ ឧបជ្ឈាយោ, ន អាចរិយោ, កស្មា អម្ហាកំ ឱវទសី”តិ ឯវំ មុខសត្តីហិ វិជ្ឈន្តានំ អប្បិយោ ហោតីតិ។

ឯកកម្មន្តិ អបលោកនកម្មាទិកំ ឯកកម្មំ។ **ឯកុទ្ទេសោ**តិ និទានុទ្ទេសាទិកោ ឯកុទ្ទេសោ។ **សមសិក្ខតា**តិ សមានសិក្ខតា។ **អាហតចិត្តត**ន្តិ កោធេន បហតចិត្តភាវំ។ **ខិលជាតត**ន្តិ ថទ្ធភាវំ។ **បញ្ចបិ ចេតោខិលេ**តិ ពុទ្ធធម្មសង្ឃសិក្ខាសព្រហ្មចារីសុ បញ្ចសុបិ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវេ។

ញាណសមុដ្ឋិតំ វាចន្តិ ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន ឧប្បាទិតំ វាក្យំ។ **មុញ្ចេយ្យា**តិ វិស្សជ្ជេយ្យ។ **អត្ថូបសំហិត**ន្តិ អត្ថសហិតំ ការណសហិតំ។ **ធម្មូបសំហិត**ន្តិ ធម្មេន យុត្តំ។ **កាលាតិក្កន្តំ វាចំ ន ភាសេយ្យា**តិ កាលាតីតំ វាចំ ន កថេយ្យ តស្ស កាលស្ស អតិក្កន្តត្តា។ **វេលាតិក្កន្ត**ន្តិ មរិយាទាតីតំ វចនំ ន ភណេយ្យ វចនមរិយាទស្ស អតិក្កន្តត្តា។ ឧភយវសេន កាលវេលា។

យោ វេ កាលេ អសម្បត្តេតិ អត្តនោ វចនកាលេ អសម្បត្តេ។ **អតិវេលន្តិ** វេលាតិក្កន្តំ កត្វា អតិរេកប្បមាណំ ភាសតិ។ **និហតោ សេតី**តិ និគ្ឃាតិតោ សយតិ។ **កោកិលាយេវ អត្រជោ**តិ កាកិយា បដិជគ្គិតោ កោកិលាយ អត្តនោ ជាតោ កោកិលបោតកោ វិយ។

២០៩. **អថាបរន្តិ** អថ ឥទានិ ឥតោ បរម្បិ។ **បញ្ច រជានី**តិ រូបរាគាទីនិ បញ្ច រជានិ។ **យេសំ សតីមា វិនយាយ សិក្ខេ**តិ យេសំ ឧបដ្ឋិតស្សតិ ហុត្វា វិនយនត្ថំ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខេយ្យ។ ឯវំ សិក្ខន្តោ ហិ **រូបេសុ...បេ.... ផស្សេសុ សហេថ រាគំ**, ន អញ្ញេតិ។

រូបរជោតិ រូបារម្មណំ បដិច្ច ឧប្បន្នោ រាគាទិរជោ។ **សទ្ទរជា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

២១០. តតោ សោ តេសំ វិនយាយ សិក្ខន្តោ អនុក្កមេន – **ឯតេសុ ធម្មេសូ**តិ គាថា។ តត្ថ **ឯតេសូ**តិ រូបាទីសុ។ **កាលេន សោ សម្មា ធម្មំ បរិវីមំសមានោ**តិ សោ ភិក្ខុ យ្វាយំ “ឧទ្ធតេ ចិត្តេ សមថស្ស កាលោ”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.២៣៤) នយេន កាលោ វុត្តោ, តេន កាលេន សព្ពំ សង្ខតធម្មំ អនិច្ចាទិនយេន បរិវីមំសមានោ។ **ឯកោទិភូតោ វិហនេ តមំ សោ**តិ សោ ឯកគ្គចិត្តោ សព្ពំ មោហាទិតមំ វិហនេយ្យ, នត្ថិ ឯត្ថ សំសយោ។

ឧទ្ធតេ ចិត្តេតិ វីរិយិន្ទ្រិយវសេន ចិត្តេ អវូបសន្តេ។ ពលវវីរិយញ្ហិ មន្ទសមាធី វីរិយស្ស ឧទ្ធច្ចបក្ខត្តា ឧទ្ធច្ចំ អភិភវតិ។ ឯវំ ឧទ្ធតេ ចិត្តេ។ **សមថស្ស កាលោ**តិ សមាធិស្ស ភាវនាយ កាលោ។ **សមាហិតេ ចិត្តេ**តិ ឧបចារប្បនាហិ ចិត្តេ សមាហិតេ។ ពលវសមាធិ ហិ មន្ទវីរិយំ សមាធិស្ស កោសជ្ជបក្ខត្តា កោសជ្ជំ អភិភវតិ។ សមាធិ វីរិយេន សញ្ញោជិតោ កោសជ្ជេ បតិតុំ ន លភតិ។ វីរិយំ សមាធិនា សញ្ញោជិតំ ឧទ្ធច្ចេ បតិតុំ ន លភតិ ។ តស្មា តទុភយំ សមំ កាតព្ពំ។ ឧភយសមតាយ ហិ អប្បនា ហោតិ។ **វិបស្សនាយ កាលោ**តិ ឯវំ សមាហិតេ អនិច្ចាទិវសេន វីមំសាយ បស្សនាយ កាលោ, សមាធិកម្មិកស្ស ពលវតីបិ សទ្ធា វដ្ដតិ។ ឯវំ សទ្ទហន្តោ ឱកប្បេន្តោ អប្បនំ បាបុណាតិ។ សមាធិបញ្ញាសុ បន សមាធិកម្មិកស្ស ពលវតី ឯកគ្គតា វដ្ដតិ។ ឯវញ្ហិ សោ អប្បនំ បាបុណាតិ។ វិបស្សនាកម្មិកស្ស បន បញ្ញា ពលវតី វដ្ដតិ។ ឯវញ្ហិ សោ លក្ខណប្បដិវេធំ បាបុណាតិ។ ឧភិន្នំ បន សមត្តេបិ អប្បនា ហោតិ ឯវ។

កាលេ បគ្គណ្ហាតិ ចិត្តន្តិ យស្មិំ សមយេ អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, តស្មិំ សមយេ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន តំ ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតិ។ **និគ្គណ្ហាតី**តិ យស្មិំ សមយេ អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន តំ ចិត្តំ និគ្គណ្ហាតិ។ **សម្បហំសតិ កាលេនា**តិ យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ បញ្ញាបយោគមន្ទតាយ វា ឧបសមសុខានំ វិគមេន វា និរស្សាទំ ហោតិ , តស្មិំ សមយេ អដ្ឋសំវេគវត្ថុបច្ចវេក្ខណេន សំវេជេតិ។ អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនិ នាម – ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ ចត្តារិ, អបាយទុក្ខំ បញ្ចមំ, អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខន្តិ។ រតនត្តយគុណានុស្សរណេនាស្ស បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ “សម្បហំសតិ កាលេនា”តិ។ **កាលេ ចិត្តំ សមាទហេ**តិ យស្មិំ សមយេ សទ្ធាបញ្ញានំ សមាធិវីរិយានញ្ច សមភាវោ, តស្មិំ កាលេ ចិត្តំ សមាទហេយ្យ។

អជ្ឈុបេក្ខតិ កាលេនាតិ យស្មិំ សមយេ សម្មា បដិបត្តិំ អាគម្ម អលីនំ អនុទ្ធតំ អនិរស្សាទំ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នំ ចិត្តំ ហោតិ, តទាស្ស បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ សារថិ វិយ សមប្បវត្តេសុ អស្សេសុ។ អយំ វុច្ចតិ “អជ្ឈុបេក្ខតិ កាលេនា”តិ។ **សោ យោគី កាលកោវិទោ**តិ ឯសោ វុត្តប្បការោ កម្មដ្ឋានយោគេ និយុត្តោ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនសមាទហនអជ្ឈុបេក្ខនកាលេសុ ឆេកោ ព្យត្តោ។ **កិម្ហិ កាលម្ហី**តិអាទិនា បគ្គហាទិកាលំ បុច្ឆតិ។

ឥទានិ បគ្គហាទិកាលំ វិស្សជ្ជេន្តោ **“លីនេ ចិត្តម្ហិ”**តិអាទិមាហ។ អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ ចិត្តេ លីនភាវំ គតេ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន បគ្គហោ។ **ឧទ្ធតស្មិំ និគ្គហោ**តិ អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ ឧទ្ធតេ ចិត្តេ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន និគ្គហោ។ **និរស្សាទគតំ ចិត្តំ, សម្បហំសេយ្យ តាវទេ**តិ បញ្ញាបយោគមន្ទតាយ វា ឧបសមសុខានំ វិគមេន វា អស្សាទវិរហិតំ គតំ អដ្ឋសំវេគវត្ថុបច្ចវេក្ខណេន វា រតនត្តយគុណានុស្សរណេន វា តស្មិំ ខណេ ចិត្តំ សម្បហំសេយ្យ។

សម្បហដ្ឋំ យទា ចិត្តន្តិ យស្មិំ កាលេ វុត្តនយេនេវ សម្បហំសិតំ ចិត្តំ ហោតិ។ **អលីនំ ភវតិ នុទ្ធតន្តិ** វីរិយសមាធីហិ សញ្ញោជិតត្តា លីនុទ្ធច្ចវិរហិតញ្ច ហោតិ។ **សមថនិមិត្តស្សា**តិ សមថោ ច និមិត្តញ្ច សមថនិមិត្តំ, តស្ស

សមថនិមិត្តស្ស។ **សោ កាលោ**តិ យោ សោ លីនុទ្ធច្ចវិរហិតកាលោ វុត្តោ, សោ កាលោ។ **អជ្ឈត្តំ រមយេ មនោ**តិ ឈានសម្បយុត្តំ ចិត្តំ កសិណាទិគោចរជ្ឈត្តេ តោសេយ្យ អភិរមាបេយ្យ។

ឯតេន មេវុបាយេនាតិ ឯតេន វុត្តឧបាយេន ឯវ។ **ម**-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ **អជ្ឈុបេក្ខេយ្យ តាវទេ**តិ យទា ឧបចារប្បនាហិ តំ ចិត្តំ សមាហិតំ, តទា "សមាហិតំ ចិត្ត"ន្តិ ជានិត្វា បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាបារំ អកត្វា តស្មិំ ខណេ អជ្ឈុបេក្ខនមេវ ករេយ្យ។

ឥទានិ "កិម្ហិ កាលម្ហិ បគ្គាហោ"តិ បុដ្ឋគាថំ និគមេន្តោ "**ឯវំ កាលវិទូ ធីរោ**"តិអាទិមាហ។ **កាលេន កាលំ ចិត្តស្ស, និមិត្តមុបលក្ខយេ**តិ កាលានុកាលំ សមាធិសម្បយុត្តចិត្តស្ស អារម្មណំ សល្លក្ខេយ្យ, ឧបបរិក្ខេយ្យាតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។ ឯវំ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ មហានិទ្ទេសដ្ឋកថាយ

សារិបុត្តសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកា នាម មហានិទ្ទេស-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។